CONTIMPURANE

DE

G. SION
Membru Academieĭ Române.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA ACADEMIEĬ ROMÂNE
(LABORATORIĬ ROMÂNĬ)
42. STRADA COLȚEI. 42.
1888.

EMANCIPAREA ȚIGANILOR.

Memoriei

NEUITATULUĬ MEŬ FIIŬ

DEMIR

CÂTEVA CUVINTE

In vara anuluĭ 1883 mĕ aflamŭ cu familia mea la Bîsca. Aşa se numesce unŭ rîuleţŭ furiosŭ care se coborâ furiosŭ din crieriĭ Carpaţilor pe sub pólele faĭmosuluĭ munte Penteleŭ şi, percurgêndŭ o vale lungă presărată de cătune şi livedĭ, se varsă în rîulŭ Buzeuluĭ. Totŭ aşa se numesce şi loculŭ pe care unŭ proprietariŭ bine inspiratŭ, d-lŭ Stefan Borănescu, a făcutŭ unŭ stabilimentŭ balnearŭ, unde ceĭ obosiţĭ de căldurile caniculare ale câmpieĭ sĕ pótă găsi locŭ de ospĕtare şi de petrecere plăcută, la recórea şi la aerulŭ profumatŭ al munţilorŭ. In adevĕrŭ nicĭ credŭ că se putea alege, în regiunea acésta, o localitate maĭ bine situată, cu o climă maĭ dulce şi maĭ igienică. Aice în adevĕrŭ este uniculŭ stabilimentŭ balnearŭ, unde fără sĕ fie isvóre minerale şi băĭ sistematice, ci numaĭ cu ajútorulŭ naturiĭ, anemiciĭ potŭ căpĕta sângele care le lipsesce, bĕtrâniĭ puterile cari 'ĭ-aŭ părăsitŭ, copiiĭ desvoltarea muşchilorŭ şi a corpuluĭ, iar ceĭ sănătoşĭ buna disposiţiune a sufletuluĭ necăjitŭ şi amăritŭ în luptele continue ale vieţiĭ. In adevĕrŭ, după cât cunoscŭ localităţile frumóse ale munţilorŭ noştri, nu sciŭ sĕ fie alt-undeva, unŭ locŭ maĭ cu fericire împodobitŭ de natură. In adevĕrŭ nu sciĭ de ce sĕ te

bucurĭ şi ce sĕ admirĭ maĭ întâiŭ : recórea şi aerulŭ profumatŭ alŭ bradilorŭ? forma capriciósă a munţilorŭ? frumuseţea vegetaţiuniĭ şi a pădurilorŭ? murmurulŭ asurditorŭ alŭ cascadelorŭ? veselia ce pare că dómnesce până şi în petrele de pe malurile pîraelorŭ?

Acólo, fără a se resimţi de arşiţa sórelui, — ale căruia rade parŭ a-şĭ perde puterea, — fără a suferi nicĭ de recorile crepusculare, care în alte părţĭ sunt supĕrăciόse, — găsindŭ locuinţe confortabile pentru tóte necesităţile vieţuireĭ, — călcândŭ în tóte dilele cărărĭ noué şi locurĭ carĭ de carĭ maĭ frumóse pentru preumblare, — avêndŭ pentru pofta gureĭ lapte, zĕrŭ, fructe diverse, bĕutură şi mâncare bună, iar pentru pofta inimeĭ cântecele uneĭ bune bande de lăutarĭ, — călătorulŭ în adevĕrŭ nu are de doritŭ de cât dóră sorginţĭ de ape minerale cari lipsescŭ; iar când stagiunea îlŭ silesce a pleca, se simte cuprinsŭ de o adevĕrată jale vĕdêndŭ că se desparte de o localitate care ĭ-a încântatŭ sufletulŭ, saŭ ĭ-a întrematŭ sănătatea sdruncinată.

Ce bine arŭ fi daca asemine stabilimente balneare s'arŭ maĭ îmmulţi pe la noĭ, pentru ca sĕ nu fimŭ nevoiţĭ a ne duce verele în ţerĭ străine. unde nicĭ munţiĭ nu sunt maĭ frumoşĭ, nicĭ aerulŭ maĭ bunŭ, nicĭ distracţiunile maĭ oneste, nicĭ apele maĭ dătătóre de viéţă! Dar ca sĕ se încurageze asemine întreprinderĭ. guvernulŭ ar trebui, înainte de tóte, sĕ se ocupe de îmbunătăţirea drumurilorŭ : şi de aceea sĕ prefere a numi prefecţĭ moldovenĭ, fiindŭ-că (nu sciŭ cum se face, dar este constatatŭ că) eĭ aŭ predilecţiunĭ speciale pentru facerea şoselelorŭ. In adevĕrŭ Buzoeniĭ comemoréză cu adevĕrată veneraţiune epoca prefecturelorŭ unorŭ moldovenĭ, cari singurĭ s'aŭ ocupatŭ cu mare interesŭ de şoselele dintre Buzeŭ şi Bîsca, şosele cari însă, după retragerea saŭ transferarea prefecţilorŭ ce le-aŭ făcutŭ. aŭ ajunsŭ nepracticabile, fiindŭ-că urmaşiĭ lorŭ s'aŭ ocupatŭ maĭ multŭ cu politica de cât cu administraţiunea.

Dar nu numaĭ greutatea comunicaţiunilorŭ contribue la nereuşita aşedămintelorŭ balneare la noĭ. O causă maĭ mare este

variabilitatea gusturilorŭ atâtŭ de capriţióse la Românĭ, carĭ se vede că sunt dispuşĭ ca fluturiĭ:

«Astădĭ icĭ, mâine colea,
Premenescŭ viéţa mea!»

Cu tóte acestea stagiunea anuluĭ 1883 a fostŭ maĭ extraordinară. Stabilimentulŭ era coprinsŭ: tóte apartamentele ocupate. Societatea maĭ tótă era română. De şi veniţĭ uniĭ de la rĕsăritŭ şi alţiĭ de la apusŭ, între óspeţĭ îndată s'a încinsŭ o familiaritate intimă: bĕtrânĭ, tinerĭ, dame, fete, copiĭ, adunaţĭ mereŭ în grupe, se jucaŭ, danţaŭ, se preumblaŭ, tótă diulica, pe tóte cărările, pe toţĭ munţiĭ, pe tóte văile, când pe josŭ, când călărĭ. cu rîsete, cu hohote, cu cântece interminabile.

Bĕtrâniĭ, în genere amatorĭ de linişte, se vedeaŭ maĭ adesea retraşĭ când sub pavilióne, când sub arborĭ umbroşĭ, ocupatĭ saŭ cu lectura saŭ cu admiraţiunea munţilor saŭ cu inhalaţiunea aeruluĭ profumatŭ alŭ bradilorŭ din apropiere. Eŭ singurŭ nu mĕ puteamŭ bucura de asemenea mulţămire: îndată ce mĕ aşedamŭ unde-va, mĕ vedémŭ assediatŭ, maĭ alesŭ de tinerĭ şi de copiĭ, ca sĕ le spunŭ *lucrurĭ frumóse*, — aşa calificaŭ eĭ anecdotele, istoriórele şi aventurile ce le povestiamŭ, luate saŭ din cărţile ce cetisem saŭ din suvenirile vieţiĭ mele. Ast felŭ pre când cântecele bandeĭ luĭ Năstase (fiul vestituluĭ rĕposatŭ lăutariŭ, cunoscutŭ în Bucurescĭ sub numele de *Ochĭ-Albĭ*) îĭ provoca la danţurĭ, naraţiunile mele îĭ deprindea sĕ asculte pe bĕtrânĭ, cu gurele căscate.

Într'una din dile stândŭ într'unŭ pavilionŭ de pe malulŭ gârleĭ. în care mişunaŭ o mulţime de copiĭ, maĭ marĭ şi maĭ micĭ, la vederea unuĭ grupŭ de ţiganĭ carĭ se coboraŭ de la munte şi se îndrumaŭ spre vale. unŭ copilŭ curiosŭ mĕ 'ntrébă: ce felŭ de ómenĭ sunt aceştia? creştinĭ saŭ păgânĭ? ómenĭ saŭ fiare?

Când mĕ gătiamŭ a rĕspunde, o mulţime din ceĭ maĭ măriceĭ s'aŭ adunatŭ ca sĕ asculte ce am se spunŭ, fiindŭ deprinşĭ a pune atenţiune la naraţiunile mele.

«Aceştia sunt vechiĭ robĭ, dragiĭ meĭ, carĭ póte aŭ purtatŭ

în braţe pe părinţiĭ voştri: sunt ómenĭ ca toţĭ ómeniĭ, creştinĭ ca şi Româniĭ. veniţĭ cine scie de unde pe pămêntulŭ Dacieĭ nóstre, multe vécurĭ supuşĭ la jugulŭ sclavieĭ, iar acuma liberĭ ca toţĭ liberiĭ.

— Ne-aĭ promisŭ odată, că ne veĭ spune istoria emancipăriĭ lorŭ. Arŭ fi tocmaĭ bine timpulŭ sĕ ne o spuĭ, ḑise fiulŭ meŭ. Sé asculte şi copilandriĭ aceştia, cărora le placŭ istoriile tale.

— Eĭ, haĭ sĕ vĕ facŭ plăcerea. Dar numaĭ sĕ aveţĭ răbdare de ascultatŭ, căcĭ istoria e cam lungă.

— Avem, avem răbdare! strigară cu toţiĭ.

— Aşa dar gătiţi-vĕ urechile şi ascultaţĭ.»

Cum se rĕspândi vorba că am sĕ spunŭ o istorie lungă, maĭ toţĭ părinţiĭ şi mumele copiilorŭ se grămădiră pe foişorŭ ca sĕ mĕ asculte.

Îmĭ aducŭ aminte cu fericire de plăcerea şi atenţiunea cu care am fostŭ ascultatŭ.

Fiiulŭ meŭ mĕ rugà cu mare stăruinţă sĕ scriŭ istoria acésta, aşa cum am narat'o. Eŭ, cuprinsŭ de nevoĭ şi de ostenelele bĕtrâneţelorŭ, l'am fostŭ însărcinatŭ pe elŭ ca s'o scrie. N'a avuta însă timpŭ s'o facă acésta! Peste unŭ anŭ, Dumneḑeŭ l'a chematŭ între îngeriĭ sĕĭ!

Iată pentru ce amŭ scrisŭ acéstă istorie mică, petrecută alăturĭ cu istoria mare şi veridică din timpulŭ meŭ.

I

Până înainte de Unire (1857), locuiamŭ în Iașĭ, când ca funcționarŭ, când ca cetățénŭ privatŭ.

În una din podgoriile (1) ce înconjóră vechia capitală a Moldoveĭ, numită Valea-Adâncă, situată despre apusŭ de Galata, avémŭ o viișóră moștenită de la părinţĭ. Acolo mi-a fostŭ légănulŭ tinereţelorŭ. Acolo mĕ ducémŭ, în ḑile de feriĭ saŭ de sĕrbătorĭ, sĕ mĕ retragŭ de sgomotulŭ Capitaleĭ și, în reveriile plăcute ale singurătățiĭ, sĕ spicuescŭ primele inspirațiunĭ ale Museĭ, pe care rĕposatulŭ și regretatulŭ meŭ amicŭ C. Negrutzi le numia *pĕcatele tinereţelorŭ.*

Dar orĭ cât voiamŭ sĕ mĕ sustragŭ de la lume și sĕ mĕ ascundŭ sub arboriĭ ceĭ maĭ stufoșĭ, totușĭ, de cum începeaŭ a se cóce cireșele și până ce se culegeaŭ strugurii, mĕ visitaŭ pe neașteptate numeroșiĭ meĭ amicĭ studenţĭ, din clasele gimnasiale, cărora le concedasemŭ privilegiulŭ de a se bucura de fructele proprietățiĭ mele ca de ale lorŭ propriĭ. Adeseorĭ mĕ vedeamŭ silitŭ sĕ trimitŭ ca sĕ aducŭ chiar câte douĭ treĭ mieĭ, pentru ca sĕ improvisezŭ prânḑurĭ pe érbă verde, unde degetele ne serviaŭ dreptŭ furculiţe și dinţiĭ dreptŭ cuţite; iar

1) Moldoveniĭ numescŭ așa locurile cultivate cu viĭ, care în Muntenia se chiamă *déluri: délulŭ mare, délulŭ Drăgășanilorŭ* saŭ alŭ *Têrgoviștei*, și cele-l-alte. Imprejurulŭ Iașilorŭ sunt maĭ multe podgoriĭ: a *Socolei*, a *Galateĭ*, a *Nebuniĭ*, a *Răpedeĭ*, și altele.

daca niscaĭ lăutarĭ sĕ întâmpla a se rătăci pe acelo, *hora* saŭ *brîulŭ*. făceaŭ sĕ se bătătorĕscă érba de sub copacĭ, şi valea sĕ resuue de ţipete de veselie.—

Vĕ maĭ aduceţĭ aminte, o vechiĭ meĭ amicĭ? saŭ că aniĭ, strecuraţĭ pe sub periĭ voştri albiţĭ, ca şi aĭ meĭ, v'aŭ şterşŭ din memorie acele minute deliciόse ale tinereţiĭ, trecute ca sclipirile stelelorŭ cădĕtóre?

II

Personagiulŭ, celŭ maĭ importantŭ de la viia mea, carele cumula funcţiunile de intendentŭ, de majordomŭ şi de feciorŭ, maĭ propriŭ vorbindŭ vieriulŭ meŭ Ion Buruénă, rĕmăsese vĕduvŭ. Nevasta luĭ Gafiţa, care mulţĭ anĭ îmĭ servise ca bucătărésă la viiă, şi era artistă în facerea borşuluĭ şi a fripturilorŭ, murise (Dumneḑeŭ s'o erte) 'şi lăsase pe bărbatŭ-sĕŭ toemaĭ când avea maĭ mare nevoe de ea, cu douĭ copiĭ în vatră. Multe lacrimĭ a vĕrsatŭ bietulŭ Ion, maĭ unŭ anŭ de ḑile; dar dupĕ acéstă trecere de timpŭ. maĭ târḑiŭ póte de cât alţiĭ, a căutatŭ sĕ se consόle; căcĭ, de! aşa e făcută lumea acésta mare şi largă.

Decĭ dupĕ ce a iscoditŭ tóte vĕduvele de pe Valea-Adâncă şi de la Galata, ca dóră îşĭ va găsi o părechiă potrivită cu care sĕ se însoţiască: dupĕ ce cercările luĭ în acele părţĭ aŭ rĕmasŭ multŭ timpŭ nefructuóse, în cele din urmă elŭ 'şĭ-a îndreptatŭ cercetările spre capitală; şi într'o bună diminéţă aducêndu-mĭ cireşe şi zarzăre de la viiă, îmĭ spune totŭ odată, scărpinându-se la urechiă, că a hotărîtŭ să se însóre, căcĭ — ḑicea elŭ — îĭ vine forte greŭ fără femeie: n'are cine vedea cum se cade de copiĭ. ca sĕ-ĭ hrănéscă şi sĕ-ĭ spele: căcĭ soră-sa, care 'lŭ ajutase până atuncea. voesce să se mărite.

— Bine arŭ fi, Ióne, — îĭ ḑiseiŭ — numaĭ de aĭ găsi o femee potrivită cu tine. Ochit'aĭ vre una?

— Apoĭ... cam aşa... am găsitŭ una şi amŭ avutŭ vorbă s'o iaŭ pe cercare: sĕ trăimŭ o lună împreună; de ne-om împăca, ne-om cununa; de nu, cale bună!

— Înţeléptă tocmélă, Ióne! sĕ scii că de va eşi tréba bine, eŭ voiŭ fi naşulŭ tĕŭ. Dar cine e? De unde e?

— O cunoscĭ şi D-ta, căcĭ în curtea D-tale am cunoscut'o. În momentulŭ acela venindu-mĭ spĕlătorésa cu albiturele, Ion, arătându-mi-o, ḑice: «Iaca! Asta este, cocóne..» daca mĕ ertaţĭ sĕ vĕ spunŭ...

— Heĭ? Ce spune Ion, Mario?

— Ce? ţi-a spusŭ şi d-tale? Eĭ, bată-lŭ sănătatea! Daca-ĭ aşa, te rogŭ sĕ-mĭ spuĭ şi d-ta daca aşĭ face bine sĕ-mĭ legŭ capulŭ cu dênsulŭ. Nu-ĭ vorbă, dorescŭ sĕ am şi eŭ casa mea, daca se póte, căcĭ mi s'a urîtŭ cu vĕduvia.

— Aĭ dreptate, Mario, şi cât despre omŭ. credŭ că nu-ĭ găsi altulŭ maĭ bunŭ: îlŭ cunoscŭ de optŭ anĭ; e harnicŭ, cinstitŭ, nu beţivŭ, deşteptŭ. Dar. este ceva la mijlocŭ: nu sciĭ tu că corbulŭ cu porumbiţa nu se potŭ împărechia? Tu, din pĕcate, escĭ ţigancă, róbă. Ce-arŭ ḑice stăpâniĭ tĕĭ?

— Credŭ că n'are cine sĕ ḑică nimica. Eŭ, daca staŭ în curtea boerésca, staŭ fiind-că am odaea şi tainulŭ meŭ; dar alt-felŭ nu maĭ sunt supusă la robie. Am carte de ertare de la rĕposatulŭ boerŭ, D-ḑeŭ sĕ-lŭ ierte!

— Multŭ îmĭ pare bine de ceea-ce spuĭ, Mario. Daca e aşa, sĕ sciĭ că eŭ sunt nunul tĕŭ. Dar pentru ca sĕ nu se facă vre-o gălăgie, saŭ sĕ se ḑică cà eŭ m'am apucatŭ sĕ însorŭ pe unŭ românŭ cu o ţigancă, ceea-ce fórte rarŭ se întêmplă la noĭ, sĕ-mĭ aducĭ sĕ vĕdŭ şi eŭ cartea care ḑicĭ că o aĭ.

— Numaĭ de cât, căcĭ locuinţa mea e la douĭ paşĭ.»

Nu trecură ḑece minute, şi Maria, întorcêndu-se, îmĭ puse dinainte unŭ plicŭ cam afumatŭ de vechime, în care găsiiŭ o hârtie strînsă în patru cu cuprinsulŭ următorŭ:

«Facŭ cunoscutŭ că pe ţiganca Maria, fiica luĭ Dumitru Cra-«căŭ, coborîtorŭ din robiĭ moşteniţĭ de la părinţiĭ meĭ, vĕ-«duvă prin mórtea barbatuluĭ eĭ, fiind-că din copilărie cre-«scêndŭ în curtea mea a slujitŭ cu credinţă şi vrednicie, cu «tragere de inimă şi cu neadormire, aşa în cât a atrasŭ tot-«deauna mulţămirea mea şi a soţieĭ mele, prin acéstă carte, «ce-ĭ daŭ la mână, o ertŭ de robie şi o lasŭ sĕ se ducă orĭ

«când şi orĭ unde va vrea, iar cât va voi sĕ stea în curtea «mea, se va bucura, nesupĕrată, de camera în care locuesce «şi de tainul ce căpĕtă ca toţĭ ceĭ-l-alţĭ robĭ ce locuescŭ în «curte. Acésta sĕ fie spre pildă de îndemnare şi pentru fiulŭ «eĭ Dincă, care de se va purta bine ca muma sa, va căpĕta «şi el ertare la vreme.—1849, Iunie în 8 ḑile.»

«Dimitrie Canta Logofĕtŭ.»

Lectura acestuĭ frumosŭ documentŭ făcênd'o cu voce tare, provocă maĭ întâiŭ suspine şi apoĭ lacrîme în ochiĭ Marieĭ.

«Hârtia este bună, Mario, şi nu credŭ că va putea cine-va sĕ o tăgăduéscă. Ca unulŭ care am cunoscutŭ pe rĕposatulŭ, voiŭ putea mărturisi că este în adevĕrŭ scrisă de el. Dară spunemĭ: Cucóna scie de asta?

— Ḑĕŭ, nu sciŭ daca scie. Când 'mĭ-a dat'o boerulŭ, 'mĭ-a ḑisŭ sĕ mĕ slujescŭ de ea numaĭ când o fi ca sĕ esŭ din curte. Numaĭ băétulŭ meŭ, după ce a învĕţatŭ carte, a cetit'o. Cuconiţeĭ nu 'ĭ-am spusŭ, fiind-că şi dumniaeĭ a fostŭ bună pentru mine şi aşĭ şedea tótă viéţa în curtea d-sale, daca nu 'mĭ-arŭ veni sĕ mĕ ducŭ dupĕ omulŭ acesta. Dar orĭ cât de fericită aşĭ fi în casa luĭ, nu credŭ că mi s'arŭ usca lacrimele de pe obrazŭ până nu voiŭ vedea pe copilaşulŭ meŭ lângă mine... şi cine scie când se va întórce de la Parisulŭ acela, arde-l'arŭ foculŭ!

— Eŭ credŭ că daca, înainte de a pleca la Paris, te-aĭ fi rugatŭ sĕ-ĭ dea ertare, póte...

— Aşa! feréscă Dumneḑeŭ! Cucóna, dupĕ cât am vĕḑutŭ, s'a deprinsŭ cu el aşa, în cât credŭ că nu l'ar sloboḑi pentru toţĭ sfinţiĭ din cerŭ. Băétulŭ meŭ a avutŭ douĕ noróce pe lumea acésta: maĭ întâiŭ pe mine, că l'am născutŭ, şi apoĭ pe cocóna, care de micŭ l'a luatŭ în dragoste: de micŭ l'a îmbrăcatŭ cu strae potŭ sĕ ḑicŭ boerescĭ... Când aĭ sci d-ta de câte orĭ 'mĭ-a datŭ ghionturĭ când nu-lŭ vedea destulŭ de curatŭ, destulŭ de peptĕnatŭ şi destulŭ de îmbrăcatŭ...! Apoĭ de

la vêrsta de şése anĭ, l'a pusŭ sĕ înveţe carte, maĭ de haĭ de cât unŭ cuconaşŭ, cu dascălŭ care venia acasă de-lŭ învĕţa... Acuma, ce sĕ ḑicŭ? e bine băétulŭ, bine de totŭ; maĭ bine nu-ĭ potŭ dori. Dar orĭ cât de bine e, nu sciŭ cum şi de ce, când mĕ gândescŭ că pórtă numele de robŭ, mi se sfâşie inima, şi mĕ blestemŭ pe mine însămĭ că n'am sciutŭ cum sĕ facŭ ca sĕ-ĭ fi scosŭ luĭ ertare în locŭ de a'mĭ scóte mie. Acuma, de! Cocóna îlŭ iubesce, şi cât o trăi ea o sĕ-ĭ fie bine, şi rogŭ pe D-ḑeŭ séra şi diminéţa ca sĕ-ĭ lungéscă viéta; dar, Dómne feresce, móre, póte înainte de a apuca sĕ-ĭ dea carte. Cine scie atuncĭ pe ce mână de stăpânŭ o s'ajungă bietulŭ băétŭ? Când mĕ gândescŭ la asta, mĕ cutremurŭ!

— Lasă grija asta de-o parte, Mario. S'avemŭ credinţa în Dumneḑeŭ. Cu ajutorulŭ luĭ multe minunĭ se facŭ. Trebue sĕ scĭĭ că boieriĭ ceĭ tinerĭ lucréză din tóte puterile ca sĕ se prefacă lucrurile în ţéra acésta; şi m'aşĭ prinde ca sĕ mĕ daŭ eŭ ţie robŭ, daca până în douĭ treĭ anĭ vorŭ maĭ fi robĭ pe lume. Da, da, în curênd ţigănimea tótă va juca hora ertăriĭ, de brâŭ cu toţĭ Româniĭ.

— Sĕ vĕ ajute Dumneḑeŭ!»

III

Maria avea pe atuncea treĭ-ḑecĭ şi cincĭ de anĭ trecuţĭ. Cu tóte acestea purta încă trăsurile saŭ urmele uneĭ adevĕrate frumuseţĭ ţigănescĭ. Talia eĭ naltă şi sveltă, extremităţile mânelorŭ şi ale piciórelorŭ fine şi delicate, regularitatea trăsurilorŭ feţeĭ care 'ĭ da aerulŭ de o statuă indiană, peliţa eĭ fină în care părea că luptă albéţa şi rumenéla ca sĕ gonéscă vineţéla înăscută în rasa eĭ primitivă, ochiĭ eĭ marĭ albastri azuriĭ, umbriţĭ de nişte gene lungĭ şi sprîncene negre şi dese, uşorŭ arcuite, cătră vêrfŭ resfrânte spre tâmple iar spre mijloculŭ frunţiĭ împreunandu-se mereŭ ca cum voiaŭ sĕ arate grijele şi întristările sufletuluĭ,.... iată pe scurtŭ tipulŭ, saŭ idealulŭ căruĭa Ion Buruénă închina bărbăţia luĭ românéscă, cu tóte că numĕra cincĭ şése anĭ maĭ puţinŭ de cât ea, cu

tóte că pe faţa eĭ sbîrciturile, acumŭ pronunţate, arătaŭ o stare de decadenţă. Elŭ însă nu căuta sĕ 'ĭ numere aniĭ, nicĭ dinţiĭ din gură, pe carĭ în adevĕrŭ 'ĭ-ar fi pututŭ invidia orĭ ce regină, ci căuta sĕ se convingă dacă ea are celelalte calităţĭ cari le aşteptă unŭ muncitorŭ de la tovarăşa vieţiĭ sale. Intru adevĕrŭ n'a trecutŭ o lună, şi el a fostŭ în stare sĕ aprecieze comóra care o căpĕtase, şi pe care a găsit'o maĭ preţiósă de cum o visa. Casa luĭ numaĭ de cât a schimbatŭ faţa eĭ cea posomorîtă: curăţenia domnia în tóte ungherile; copiiĭ, păsĕrile, vitele luĭ Ion Buruénă se uĭtaŭ la Maria ca la providenţa lorŭ, fiind-că nicĭ odată până la ea n'aŭ vĕḑutŭ îngrijire şi dragoste maĭ multă. Atâta armonie se desfăşurase în noulŭ menajŭ, în cât şi unulŭ şi altulŭ mĕ rugaŭ ca sĕ mĕ grăbescŭ a-ĭ cununa; căcĭ eĭ credeaŭ că cununia va pecetlui maĭ bine dragostea lorŭ şi legătura între eĭ se va face atâtŭ de tare. în cât sĕ nu se maĭ despartă. Ea vestise pe fiiulŭ sĕŭ la Paris, şi elŭ primindŭ ştirea cu entusiasmŭ, 'ĭ-a trimisŭ cincĭ-ḑecĭ galbenĭ ca sĕ întâmpine cheltuéla nunţiĭ. Eŭ însă n'am lăsat'o sĕ cheltuéscă nimica; şi fiind-că ajunsesemŭ la timpulŭ când culesulŭ vieĭ se terminase, într'o veselă diminéţă de Octombre îĭ cununaiŭ şi le stropiiŭ nunta cu câte-va vedre dintr'o bute care a fertŭ cu vrana astupată, pentru ca sĕ le fie viéta maĭ veselă şi fericirea maĭ durabilă.

Noua mea vieriţă acuma era şi pentru mine o sorginte de mulţămire. Camera reservată pentru locuinţa mea, sub îngrijirile acesteĭ femeĭ experimentate şi inteligente, nu numaĭ că era maĭ curată, dar prin aşeḑarea şi arangiarea lucrurilorŭ, mi se părea maĭ confortabilă, maĭ veselă, maĭ plăcută. Prânḑulŭ saŭ dejunulŭ ce câte o dată trebuia sĕ iaŭ acolo, preparate de dênsa, mi se păreaŭ din ḑi în ḑi maĭ plăcute şi maĭ suculente. Copiiĭ vieruluĭ, până atuncea murdàrĭ şi scârboşĭ, acuma curaţĭ, peptĕnaţĭ şi binişorŭ îmbrăcaţĭ, tot odată bine disciplinaţĭ, îmĭ făceaŭ plăcere. Iar în lungile serĭ de tómnă, când necesităţile mĕ reţineaŭ la viĭe saŭ timpulŭ de afară mĕ ţinea în casă, orele mele se strecuraŭ cu mulţămire: Maria cu limbuţia eĭ naivă, îmĭ risipia urîtulŭ. Ea avea întru ade-

vĕrŭ unŭ talentŭ particularŭ pentru narațiune, poveștile populare, anecdotele câte le scia atâtu din copilărie de la rude și părințĭ cât și din curtea boerescă de la atâta lume cu care stăpâniĭ sĕĭ se afla în relațiune, le spunea cu atâta gustŭ și spiritŭ, în cât simțĭam cea maĭ mare plăcere s'o ascultŭ. Ea scia scandalurile din tóte familiile, amorurile tuturorŭ duducelorŭ, cucónelorŭ și cuconițelorŭ. Ea evită tot-deauna de a-mĭ vorbi despre sine, dar încetulŭ cu încetulŭ reușiiŭ a o îndupleca sĕ-mĭ spuie viéța sa, vĕdĕndŭ că mĕ interesa așa de multŭ ca s'o aflu. Narațiunea acésta în fine 'mĭ-a făcut'o: ea a duratŭ maĭ multe dile, fiind-că a voitŭ, spre a mĕ satisface, sĕ-mĭ-o spuie în tóte amăruntele; apoĭ trebuia adesea sĕ se întrerumpă, căcĭ unele părțĭ nu voia sĕ fie audite de Ion Buruénă, *pro pudorem*.

Mĕ voiŭ încerca, pre cât memoria mĕ ajută, să schițezŭ aicea biografia interesantă a acesteĭ femeĭ, care daca sórta n'ar fi voitŭ sĕ o nască róbă ci arŭ fi pus'o pe o tréptă socială maĭ râdicată, ar fi trecutŭ prin lumea acésta ca atâtea altele, care nicĭ prin frumusețe nicĭ prin aventurĭ n'aŭ lăsatŭ suvenire neperitóre. Biografia acesteĭ țigance însă va rĕmânea memorabilă prin aceea că din pântecele eĭ a eșitŭ robulŭ care a acceleratŭ emanciparea robieĭ.

IV

Maĭ înainte de a ajunge la bordeiulŭ umilitŭ care a legănatŭ copilăria Marieĭ și sórta miserabilă a părințilorŭ eĭ, este necesariŭ a face silhueta stăpânilorŭ eĭ, despre carĭ am vorbitŭ maĭ susŭ.

Este sciutŭ că familiile cele maĭ marĭ boĭerescĭ, marĭ dupĕ rolurile ce aŭ jucatŭ în țéră, și dupĕ averile ce aŭ avutŭ, aŭ venitŭ în decursulŭ secolelorŭ din Bizanțŭ saŭ din Italia. In România, cu capitalurile ce aŭ adusŭ, cu educațiunea și inteligența cu care aŭ fostŭ dotațĭ, 'șĭ-aŭ dobânditŭ proprietățĭ imense, s'aŭ încuscritŭ cu familiile române, și uniĭ s'aŭ iden-

tificatŭ cu ţéra aşa că aŭ ajunsŭ a o representa ca boierĭ pămêntenĭ, ba şi ca domnitorĭ a o guverna.

Din acele vechĭ familii se trăgea marele logofĕtŭ Dumitrachi Cantacuzin, stăpânulŭ róbeĭ despre care voim a vorbi. Elŭ se numia însĕ, şi era cunoscutŭ maĭ multŭ şi maĭ bine, cu calificativulŭ de Păşcanu; căcĭ trebue sĕ se scie că Cantacuzinesciĭ ajungêndŭ fórte numeroşĭ, spre a se distinge între eĭ, maĭ alesŭ când purtaŭ acelaşĭ nume din botezŭ, uniĭ îşi luaŭ calificative dupĕ moşiile lorŭ, iar alţiĭ îşĭ prescurtaŭ numele de familie; ast-felŭ uniĭ îşĭ ḑiceaŭ *Delenĭ*, dupĕ moşia Deleniĭ, alţiĭ *Paşcanĭ*, dupĕ moşia cu acestŭ nume, alţiĭ *Canta*, *Rîfovénu*, s. c. l.

Boerulŭ despre care e vorba se distingea prin sentimentele luĭ frumóse, prin spiritulŭ luĭ dreptŭ şi blândŭ, prin caracterulŭ sĕŭ onestŭ, prin patriotismulŭ seŭ neinteresatŭ. Poporulŭ de josŭ îlŭ numia *omulŭ luĭ Dumneḑeŭ*, iar casa luĭ, *casa luĭ Avraam*. Celŭ întâiŭ epitetŭ şi l'a dobânditŭ prin generositatea cu care ajuta pe săracĭ şi contribuia la orĭ ce facere de bine; iar casa luĭ s'a poreclitŭ ast-felŭ pentru că nicăirĭ ca în ea nu se păstraserĕ maĭ intacte şi maĭ nealterate obiceiurile patriarcale, virtuţile religióse şi îmbelşugarea fără fanfaronadă. Elŭ vorbia cu milă, şi considera ca bolnavĭ la minte, pe ambiţioşiĭ carĭ se ruinaŭ vênătorind funcţiunĭ şi posturĭ înalte; şi departe de a merge pe povârnişulŭ uneĭ asemenea slăbiciunĭ se mulţămia cu strălucirea numeluĭ seŭ de familie, iar cu frumósa avere, ce moştenise de la părinţĭ şi cu aceea ce-ĭ venise ca zestre, se mulţămia sĕ trăéscă modestŭ dar boieresce, făcêndŭ bine orĭ când i se presenta ocasiune şi lucrând, nu pentru ca să-şĭ înmulţéscă moşiile şi palaturile, ci pentru ca sĕ-şĭ créscă veniturile prin muncă şi mijlóce oneste şi prin desvoltarea sorginţilorŭ locale ale proprietăţilorŭ sale.

Casa luĭ din Iaşĭ, situată în uliţa mare formândŭ colţul stradeĭ care în cele din urmă timpurĭ a luatŭ numele de strada Pogorŭ, avea aspectulŭ unuĭ adevĕratŭ palatŭ, şi în adevĕrŭ era una din cele maĭ pompóse case din vechia capitală a Moldoveĭ. Acéstă casă în care se vedea, prĕ când trăia, un

personalu de domesticitate care póte se urca la cincĭ-ḑecĭ de suflete, astaḑĭ, proprietate a unuĭ israelitu (cu perciuniĭ modernisațı), este mi se pare unu felu de *hotelu garni*, cu alte cuvinte o casa de specula.

Cocona Profirița, consorta sa, era de o vița nu maĭ puținŭ nobila, coborîtóre și ea din vechile familiĭ cunoscute în istoria tereĭ. Acestă damă, de și maĭ înaintată în etate de cât bărbatulu sĕŭ, de și nu prea frumósă, totușĭ avea calitățĭ morale care o puteaŭ pune în rêndulŭ matronelorŭ celorŭ maĭ venerabile: istrucțiune, înțelepciune, bunĕtate de inimă, nobleță de sufletŭ, modestiă, nimica nu-ĭ lipsia pentru ca lumea sĕ-ĭ dea epitetulŭ meritatŭ de damă mare, saŭ cum se ḑicea pe atuncea *cocónă mare*. Pe lângă aceste calitățĭ sufletescĭ, ea maĭ adusese soțuluĭ eĭ, ca dotă, douĕ moșiĭ marĭ pe valea Jijieĭ și vre-o douĕ sute salașe (familiĭ) de țiganĭ, din care se trăgea actuala mea vieriță. Pentru aceste înalte merite, elŭ, chiar de nu era răpitŭ de farmeculŭ fisiculuĭ eĭ, totușĭ o trata cu o delicateță și o considerațiune extremă; așa că pàrechia acésta era arătată ca modelŭ de conjugalitate fericită. La preumblărĭ, la visite, la biserică, la balurĭ, în călĕtoriĭ, în tóte părțile, pretutindenĭ și orĭ unde, coconulŭ Dumitrachi și cocóna Profirița eraŭ nedespărțițĭ și tot-deauna împreună. Afară de acésta, în casa lorŭ domnia cea maĭ perfectă armonie: nicĭ o contraḑicere, nicĭ o controversă, nicĭ o divergință de opiniunĭ, nu venia sĕ le turbure liniscea; la totŭ ce spunea boerulŭ, se supunea cocóna; la totŭ ce doria cocóna, se supunea boerulŭ. Singura condescendență, ce nu-șĭ putea face unulŭ altuia, — și la care ar fi doritŭ amêndoĭ sĕ coroboreze — era progenitura de descendențĭ; se vede că saŭ unul saŭ altul din soțĭ, eraŭ ursițĭ sĕ fie sterpĭ; și acésta îĭ făcea fórte nefericițĭ.

V

Boerulŭ nostru, care din causa sentimenteloru sale pure patriotice nu prea era bine nicĭ cu curtea domnésca nicĭ cu cabinetulu politiceĭ rusestĭ care cârmuĭa pe atuncea țéra, — se ferĭa de a face politică cu toțĭ ceilalțĭ boerĭ din țéră. Elŭ

se ocupa în tăcere de administrarea moşiilorŭ sale, pe cari le căuta în regiă. Maĭ la tóte proprietăţile luĭ se vedeaŭ crescêndŭ ergheliĭ de caĭ, cireḑĭ de vite cornute şi oĭ de cele maĭ bune rase, iar agricultura prosperândŭ prin experienţe şi îmbunĕtăţirĭ diverse. In paralelă cu activitatea luĭ, Cucóna Profiriţa, cu o energiă rară, se ocupa cu cultura grădinelorŭ, a stupilorŭ, a lăptăriilorŭ, a fabricaţiunilorŭ de velinţe, covóre şi diverse ţesĕturĭ şi broderiĭ, pe cari le esecuta cu ajutorulŭ braţelorŭ numeróselorŭ sale sclave. Dar maĭ alesŭ despre sórta sclavilorŭ, Cocóna se ocupa cu predilecţiune, după bunĕtatea de inimă care ĭ-o dedese D-ḑeŭ.

Dar sĕ vorbimŭ ceva maĭ multŭ despre acésta.

Generaţiunile de astăḑĭ nu-şĭ potŭ face idee despre sórta acestorŭ disgraţiate creature, numite Ţiganĭ, cari până cu unŭ pătrarŭ de secolŭ în urmă se aflaŭ sub jugulŭ sclavieĭ. Acéstă seminţiă de ómenĭ, originară după totă probabilitatea din Indiĭ, tîrîtă în sclaviă de alte popóre cuceritóre precum Turcĭ saŭ Tătarĭ şi vêndută în asemine condiţiune prin ţĕrile nóstre, era aşa ḑicêndŭ apanagiulŭ claselorŭ domnitóre: maĭ toţĭ boerii ţĕriĭ aveaŭ robĭ; orĭ ce ţiganŭ trebuia să fie robŭ alŭ vre unuĭ boerŭ; iar daca cumva se iveaŭ ţiganĭ fără stăpânĭ, emigraţĭ din altă ţéră, aceia se declaraŭ robĭ aĭ Domnieĭ şi eraŭ supuşĭ, daca nu la o sclavie similară cu a celor-l-alţĭ, dar la prestaţiunĭ şi imposite atâtŭ de oneróse, în câtŭ nu puteaŭ duce o viéţă maĭ facilă saŭ maĭ fericita.

Boerulŭ dispunea de robulŭ sĕŭ cu putere nemărginită: putea sĕ-lŭ supună la orĭ-ce munca, şi la orĭ-ce pedépsă; sĕ-lŭ bată, sĕ-lŭ închidă, sĕ-lŭ puna în córne saŭ în lanţurĭ, sĕ-lŭ tortureze, sĕ-lŭ mutileze chiar; sĕ-ĭ ia orĭ-ce va avea, chiar soţia şi copilulŭ; sĕ-lŭ vînḑă, sĕ-lŭ schimbe, sĕ-lŭ dăruéscă, sĕ-lŭ trimită chiar la ocnă: dar numaĭ dreptŭ sĕ-lŭ spânzure saŭ sĕ-lŭ impusce nu avea. Era datoriŭ însa sĕ îngrijéscă de essistenţa luĭ: trebuia sĕ ĭ dea locuinţă, haine, mâncare, căcĭ fără de acestea i-ar fi expusŭ vieţa la pericolŭ, lucru de care trebuia sĕ se îngrijéscă, căcĭ orĭ cum perderea unuĭ robŭ era simţitóre, fiind-că elu representa o avere reală.

Puterea boeruluĭ adesea se calcula dupĕ numĕrulŭ ţiganilorŭ ce avea: cu cât avea robĭ maĭ mulţĭ, cu atâta se considera maĭ bogatŭ şi maĭ puternicŭ; cu cât avea braţe maĭ multe cu atâta avea lanurĭ maĭ marĭ de bucate, plugurĭ maĭ multe, gospodărie maĭ bogată şi curte maĭ îmbilşugată. Din ţiganĭ se recrutaŭ argaţĭ. văcarĭ, herghelegiĭ, bivolarĭ, porcarĭ, salahorĭ, prăşitorĭ saŭ săcerătorĭ, — apoĭ bucătarĭ, pitarĭ saŭ franzelaĭ, sofragiĭ, vizitiĭ, surugiĭ, grădinarĭ, croitorĭ, cismarĭ, ferarĭ, lăutarĭ. Din ţigance, apoĭ, cocónele îşĭ formaŭ servitóre, cusătorese, spălătorese, găinărese, bucătărese, şi altele. Lăutariĭ, prin excepţiune şi pentru consideraţiunea talentuluĭ lorŭ musicalŭ, se bucuraŭ în genere de óre-care scutirĭ: plătiaŭ o dare anuală către stăpânĭ şi trăiaŭ câştigându-şĭ pânea, tocmiţĭ sĕ cânte la cârciume, la nunţĭ, la hore, şi la diverse veseliĭ. Totuşĭ, când veniaŭ boeriĭ la moşie, lăutariĭ eraŭ datorĭ sĕ fie nelipsiţĭ la curte: căcĭ daca boeriĭ eraŭ cheflìĭ, trebuia sĕ veseléscă casa cu cântecele lorŭ; cocóna, daca era tînĕră, trebuia s'o deştepte diminéţa unŭ cântecŭ de inimă albastră, executatŭ numaĭ pe o strună dupĕ placulu boeruluĭ; la unele case erau câte douĕ tarafurĭ de lăutarĭ, unulŭ cânta în permanenţă la masă, iar altulŭ, când se căra bucatele de la cuhne, le acompania până la masa boeréscă anunţându-le cu cântece combinate dupĕ felulŭ bucatelorŭ, maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ acre saŭ dulcĭ, piperate saŭ sărate. Fericite timpurĭ! V'aţĭ trecutŭ şi v'aţĭ uitátŭ ca cântecele cele bĕtrânescĭ ale luĭ Barbu Lăutarulŭ!

VI

Intr'una din verĭ, boerulŭ nostru venindŭ la moşia unde era aşedată familia tatăluĭ vieriţeĭ mele, a adunatŭ tótă numerósa sa ţigănime, bărbaţĭ şi femeĭ, de la pruncŭ până la moşneagŭ, ca sĕ o confrunteze cu catagrafia cea veche, sĕ constate numĕrulŭ morţilorŭ şi alŭ celorŭ adăogiţĭ prin nascerĭ.

Dupĕ ce a făcutŭ inspecţiunea minuţiósă a numerósei sale turme, convingêndu-se că îmmulţirea sa nu merge destulŭ de răpede, a găsitŭ cu cale ca sĕ ia mĕsurĭ plausibile pentru acésta.

De aceea imediatŭ a și decretatŭ ca toțĭ băețiĭ de la 16 anĭ și fetele de la 13 în susŭ sĕ se căsătorească cât maĭ curêndŭ: fără a-ĭ întreba despre consimțimêntulŭ lorŭ mutualŭ, s'a și dresatŭ o listă prin care s'a determinat care pe cine se iea, și în Dumineca viitóre preotulŭ de la biserică, dupĕ cidula boerescă, (cum era legea pe atuncea) a celebratŭ răpede peste 50 de nunțĭ țigănescĭ. Nu tocmaĭ vesele eraŭ asemenea nunțĭ: uniĭ din părințiĭ tinerilorŭ aveaŭ póte alte dorințe; dar nu era ertatŭ nimĕruĭ a arăta nemulțumire la ordinulŭ boerescŭ, care trebuea numaĭ de cât sĕ se execute; căcĭ biciulŭ și falanga ([1]) aducea la supunere pe recalcitranțĭ.

Nu trebue sĕ credemŭ, cu tóte aceste, că vre-unŭ sentimentŭ de rea voință saŭ de cupiditate îndemna pe boieriĭ noștri la asemenea fapte pe carĭ le considerăm ca violente. Eĭ amêndouĭ, și boerulŭ și cucóna, aveaŭ convicțiunea că făceaŭ o faptă umană prin acésta. Cocóna, bună óră, credea că cea maĭ frumósă și maĭ bine-cuvêntată de D-deŭ misiune a uneĭ femeĭ era aceea de a face copiĭ; așa dar credea că cu cât va contribui a se nasce maĭ mulțĭ copiĭ pe lume, cu atâta face o faptă bună. De aceea ea avea în mare stimă pe róbele carĭ făceaŭ copiĭ mulțĭ: pe acelea care făceaŭ șése copiĭ le gratifica cu ajutóre anuale; iar pe acele ce treceaŭ peste numĕrulŭ de șése, le da carte de ertare din robie. Apoĭ când i se raporta că o țigancă a născutŭ, punea de boteza copilulŭ cu cheltuiala eĭ și trimitea nouluĭ născutŭ pânză ca să-ĭ facă pelincĭ, iară mameĭ câte o haină saŭ o vițea.

Boerul, pe de altă parte, în sentimentele luĭ de umanitate, nu se gândia de cât la binele negreĭ sale turme. El avea convicțiune că emanciparea acesteĭ rase de ómenĭ, înainte de a o prepara spre a o face sĕ scie cum sĕ useze de libertate, n'ar fi de cât o

([1]) Falanga era unŭ supliciu care se administra adeseorĭ asupra țiganilorŭ maĭ cu sémă. Dupĕ ce se lega mînele pacientuluĭ, i se legaŭ piciórele de unŭ parŭ, ale căruia extremitățĭ se ridicau în susŭ de douĭ ómenĭ; apoĭ celu însărcinatŭ cu esecuțiunea bătea cu nuele talpele nefericituluĭ, dêndŭ atâtea loviturĭ câte d creta stăpânulŭ. Bătaia acésta se prelungea uneorĭ pênĕ cădea carnea de pe talpĭ, și pêne ce leșina bătutulu!

faptă pripită fără nicĭ un resultatŭ umanŭ. De aceea, pre când tinerimea entusiastă cerea ca emanciparea sĕ se facă cât maĭ curênd pentru ca sĕ dispară ruşinea ce o purta Româniĭ cu mănţinerea sclavieĭ în secolulŭ alŭ 19-lea, elŭ, ca un progresistŭ moderatŭ, propaga, printre rudele şi amiciĭ sĕĭ, ideia de a da ţiganilorŭ o educaţiune preparatorie: a-ĭ pune adică sĕ înveţe forţatŭ câte o meserie manuală, care ar fi folositóre atâtŭ lor ca sĕ trăéscă, cât şi populaţiunilorŭ rurale cărora ţiganiĭ atuncĭ le arŭ fi folositorĭ.

Asemenea ideĭ ajunseseră a prinde rădăcină în ţéră. Tatălŭ meŭ, cu tótă strîmtorarea de mijlóce în care se afla pentru ca sĕ pótă întâmpina necesităţile a douĭsprećece copiĭ ce-ĭ dedese ursita, totuşĭ întreţinea tot-deauna câte patru cincĭ băeţĭ din ţigănimea ce o avea la Iaşĭ pe lângă diferiţĭ meşterĭ, pentru ca sĕ înveţe câte o meserie óre-care. Graţie acesteĭ iniţiative, luată de bĕtrâniĭ noştri încă din timpulŭ sclavieĭ, s'aŭ perpetuatŭ în unele familiĭ de ţiganĭ unele meseriĭ, fără de care unanimitatea lorŭ póte ar fi şi astădĭ vagabondĭ, fără căpătâiŭ, făcĕtorĭ de rele şi pernicioşĭ societăţiĭ.

Ast-felŭ boerulŭ nostru maĭ în fie-care cincĭ anĭ recruta câte o serie de băeţĭ, din aceĭ carĭ atingeaŭ etatea de 10—12 anĭ, pe carĭ iĭ trimitea la Iaşĭ la învĕţătură, şi cu încetulŭ ajunsese a face maĭ la tóte moşiile sale cismarĭ, croitorĭ, lăcătuşĭ, curelarĭ, plapomarĭ, cu carĭ se înlesnia nu numaĭ curtea boerească dar şi locuitoriĭ.

VII

Odată, — anume în care anŭ nu ţinea minte Maria — boeriĭ noştri, venind la o moşie pe care de multŭ nu o visitase, a adunatŭ ţigănimea pentru ca sĕ facă recrutaţiunea de copiĭ, dupĕ datină la fie-care cincĭ anĭ, se alese decĭ o duzină şi jumĕtate de băeţĭ pentru meseriĭ şi o duzină de fete pentru serviciulŭ interiorŭ alŭ curţiĭ din Iaşĭ. Iĭ spălară. iĭ tunseră, iĭ peptănară, iĭ îmbrăcară, sub ordinele uneĭ jupânese din casă, şi dupĕ vre-o treĭ ţile iĭ porniră încărcaţĭ în treĭ care

sub conducerea a doui feciori boerescî, însărcinaţî sĕ-î escorteze până la Iaşî.

Nu'şî póte cine-va închipui vaietele şi bocetele sfâşiitóre ale părinţilorŭ, care aŭ avutŭ voie a-î petrece până la hotarulŭ moşieî, de cât dóră dacă aŭ asistatŭ la vre-unŭ recensimentŭ militarŭ pe timpulŭ domnieî luî Cuza. Orî cât s'ar fi silitŭ cine-va sĕ-î convingă că acéstă mĕsură era pentru binele lorŭ. era la neputinţă ca sĕ consoleze maî alesŭ pe mame carî sunt atât de duióse pentru copiiî lorŭ.

Ajunşî la Iaşî, băieţiî fură primiţî de către vătafulŭ de curte carele, dupĕ ordinulŭ boieruluî, pe uniî îî aşeḑă pe la diferiţî maiştri pentru că sĕ facă din eî ferarî, tĕmplarî, curelarî, pantoarî şi altele; iar pe câţî-va îî opri pentru trebuinţele curţiî, ca ajutóre la grajdiŭ, la cuhniă, la grădina, la bufetŭ şi la altele. Fetele fură primite de jupînesa Anghelina cămărăşiţa, personagiŭ forte importantŭ în casa mareluî Logofĕtŭ. cu care iarăşî trebue se facemŭ cunoscinţă.

Jupânésa Anghelina era o viclenă servitore, care crescuse de mică în casa Păşcănéscă; ea purtase pe boerŭ în braţe, şi pentru aceea se bucura de întréga încredere chiar a cocóneî. Ea atuncea era ca de cincî-ḑecî de anî, vĕduvă, nu prea trumósă. ciupită de vĕrsatŭ şi chióră de ochiulŭ dreptŭ pe care-lŭ perduse într'o bătălie ce avusese cu reposatulŭ eî soţŭ. Singurulŭ defectŭ saŭ viţiŭ ce i-ar fi pututŭ cine-va imputa ar fi fostŭ, póte, beţia: căcî în adevărŭ îî plăcea sĕ bea, însĕ numaî vinu, şi numaî de celŭ maî vechiŭ. de Cotnarî saŭ de Odobescî. Acésta însĕ o făcea cu atâta tactŭ, în cât boeriî ar fi putut jura că ea nu abuséză de pimniţa lorŭ: serile, dupĕ ce se culcaŭ toţî, venia în apartamentulu eî unu cobzarŭ din ţiganiî păşcanescî, care îndulcea chefulŭ jupâneseî, întâiŭ fiind că şi elŭ era chiorŭ de ochiulŭ stângŭ, şi apoî fiind-că cânta forte frumosŭ cântece de inimă albastră; cântece care o făcea sĕ ofteze multŭ şi sĕ deşerte cu plăcere o ploscă care se aducea plină din pimniţă în toate serile. Singura Maria, pe care vre-unŭ anŭ de ḑile o culca jupînésa în camera eî, vedea bacchanalele eî, dar de frică se făcea că dórme, ghemuită într'un colţŭ dupĕ sobă, şi asculta, fără a se mişca, cântecele frumóse ale cob-

zaruluĭ, carĭ-ĭ rĕmăsese aşa de bine întipărite în guşa eĭ, în cât maĭ târḍiŭ făcea admiraţiunea tuturoru.

Ast-fel, jupînésa Anghelina trecea ca modelŭ de virtute în ochiĭ boerilorŭ: căcĭ ḍiua ea nu da celŭ maĭ micŭ indice despre adoraţiunea ḍeuluĭ Bacchu. Ea se purta cu o corectitudine admirabilă. Provisiunile din pimniţe şi din cămară, ce-ĭ eraŭ încredinţate, le conserva şi le distribuia după cea maĭ bună rênduială, fără cea maĭ mică risipă. Curăţenia în tóte părţile se esecuta cum nu se putea maĭ bine, sub vigilenţa uniculuĭ ochiŭ care-lŭ avea. Dulceţele, conservele, sosurile, şuncile, vutcele, halvalele, baclavalele, se făceaŭ tóte la timpŭ şi de cea maĭ bună calitate.

Dar pre cât cocóna Profiriţa era blândă şi bună, pre atâta jupînésa Anghelina era cumplită. De aceea ea se considera ca vérga luĭ Dumneḍeŭ pentru turma ce ĭ era încredinţată spre administrare. Bietele ţigăncuşe ce eraŭ sub ordinele eĭ, tremuraŭ când o vedeaŭ; pentru cea maĭ mică greşelă ea le desmerda cu sfînta Ana; aşa numia ea un şirég de mătăniĭ înşirat pe o strună de vióră grósă, care ĭ servia şi ca ocupaţiune de petrecere şi ca instrumentŭ de corecţiune. In aşa rolŭ, eraŭ teribile mătăniele jupîneseĭ Anghelineĭ: când le repeḍia peste corpul vre-uneĭ culpabile, lasaŭ urme carĭ se cunosceaŭ şi peste o lună, causându dureri simţitóre, urmate de plânsete şi vaĭete care cu greŭ se puteaŭ întrerupe saŭ stâmpĕra.

Dar orĭ cât de repeţite şi de rapeḍite eraŭ eserciţiile sfînteĭ Aneĭ, din nefericire nu putea ajunge la auḍul bunilor stăpânĭ aĭ bietelor róbe, care-şĭ purtaŭ lanţurile sub teribila jupânésă; căcĭ acésta aşa de bine sciuse a căpeta confienţa lor şi a organisa încunjurul lor, în cât nu puteaŭ sĕ afle nimica de tóte acestea; ci din contra credeaŭ că jupînésa Anghelina le trata ca o mumă blândă şi generósă. Când cocóna Profiriţa auḍia că vre-o fată a peritŭ, iĭ spunea că a scos'o din minţĭ vre-unŭ craiŭ de mahalale; când auḍia ca vre-una s'a spânzuratŭ saŭ s'a aruncatŭ în puţŭ, iĭ spunea că a mâncatŭ mătrăgună şi a înebunitŭ. Şi nu e nicĭ de o mirare dacă credea biata coconă Profira, care avea o inimă atât de duiósă şi unŭ sufletŭ atât de creştinescŭ: nu vedemŭ óre în tóte ḍilele petrecêndu-se grozăviile cele maĭ marĭ şi făcêndu-se

abusurile cele maĭ revoltătóre din partea funcționarilorŭ celorŭ micĭ, pre când superiorii lor îĭ credŭ îngerii luĭ Dumneḑeŭ?

Sosirea caravaneĭ de fete umplu de bucurie pe jupînésa Anghelina, fiind-că poșidicul pus sub ordinele eĭ se cam împuținase din diferite împrejurărĭ, și din causa acésta nu se puteaŭ esecuta cu destulă punctualitate lucrările multiple ale curțiĭ. Decĭ îndată ce le primi, maĭ întâiŭ lepuse sĕ se spele și sĕ se primenéscă, și apoĭ sĕ le inițieze în ocupațiunile diverse ale serviciuluĭ; iar într'o cameră mare în care era unŭ patŭ lungŭ și latu așternutŭ cu rogojine, a destinatŭ culcușurile lor, așeḑêndu-se noaptea una lângă alta ca sardelele.

Intre aceste fețe a fostŭ și Maria, viitórea mea vieriță. Părinții sĕĭ, când s'a despărțitŭ de ea, aŭ arătatŭ maĭ puțină durere de cât alțiĭ, fiind că din tinerețele lor aŭ fostŭ în serviciulŭ intimŭ al curțiĭ, tatălŭ ca potcovarŭ, iar muma ca spĕlătoreasă; și ast-felŭ cunosceaŭ caracterulŭ generosŭ al stăpânilorŭ, în cât prevedeaŭ bine iar nu rĕŭ pentru fata lor. Maria împlinise atuncĭ douĕ-spreḑece primă-verĭ și intrase în a treĭ-spre-ḑecea; dar dupĕ prematura sa desvoltare, jupînésa Anghelina îĭ da cincĭ-spre ḑece anĭ, și, îndată ce a vĕḑut'o, a chibzuitŭ că ar fi cu deosebire bună și capabilă pentru serviciulŭ buduaruluĭ cocóneĭ. De aceea a și deosebit'o de cele-l-alte fete, punênd'o sĕ dórmă chiar în camera sa, și începêndŭ a o iniția în amĕnuntele serviciuluĭ, așa ca sĕ fie perfectŭ instruită până la întórcerea cocóneĭ de la țéră. Alegerea acésta a făcut'o maĭ alesŭ în considerațiunea fisiculuĭ feteĭ, ca una ce scia că stăpână sa ținea fórte mult sĕ aibă o cameristă cât se póte maĭ frumósă. Maria în adevĕrŭ, maĭ multŭ de cât tóte cele lalte fete, rĕspundea la condițiunile cerute; căcĭ pe lângă o figură cu trăsurĭ de o frumusețe perfectă, avea și o deșteptăciune admirabilă: esecuta cu punctualitate orĭ ce i se ordona, nu aștepta ca să i se repete nicĭ odată datoriile eĭ, era laboriósă și neobosită, curată și veselă, așa că jupînésa Anghelina era desperată că nu găsesce motive ca măcar o dată s'o pună sub desmierdările sfinteĭ Aneĭ; și ca se-șĭ potoléscă pofta ce avea pentru exercițiul acesta, poftă forte legitimă maĭ ales când era

escitată de libaţiunĭ copióse, îşĭ revĕrsa avênturile pe spinările celor-alte fete, vinovate saŭ nevinovate. .

VIII

Pe timpulŭ acela maĭ tóte damele casnice, — saŭ gospodine bune, cum se ḑicea în Moldova, aveaŭ în casele lor ateliere de lucrărĭ de mână, servite în genere de feţele de ţiganĭ, dintre carĭ adesea se distingeaŭ fórte îndemânatice uvriere. In acele ateliere se fabricaŭ nu numaĭ scórţe şi covóre de tótă frumuseţea, dar se esecutaŭ şi broderiĭ de tot felul; căcĭ pe atuncea era moda ca tótă rufăria în genere, precum cearşafurĭ, perdele, cămeşĭ, pantalonĭ, fuste, şervete, prosópe, feţe de perine saŭ de mese, sĕ fie pe marginĭ garnisite cu cusăturĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin fine. Asemenea lucrărĭ negăsindu-se gata ca acuma la prăvăliĭ, cocónele le făceaŭ în casă, cu mâinele lor propriĭ saŭ cu ale róbelorŭ lor; de aceea prepararea trusouluĭ uneĭ domnişóre cerea aḑesea muncă de douĭ şi treĭ anĭ. Apoĭ moda cerênd ca maĭ tótă rufăria sĕ fie eşită din industria casnică, cocónele şi fetele sĕ întreceaŭ care de care se ţésă prosópe, şervete, feţe de mese şi altele, cât se póte maĭ fine, ïar acele ce se serveaŭ cu pânzeturĭ de fabricĭ străine se consideraŭ ca leneşe şi ignorante.

Cocóna Profiriţa avea o manie pentru desvoltarea şi perfecţionarea industrieĭ casnice. Treĭ patru camere din casa sa eraŭ ocupate cu stative (resbóie) de ţesutŭ, şi cu gherghefurĭ de tóte dimensiunile, la carĭ se aplicaŭ 15—20 fete sub conducerea uneĭ meştere jupînese saŭ cocóne de mâna a treia sau a patra. Ea nu făcea unŭ comerţŭ din produsele atelierelorŭ sale: singura eĭ plăcere era ca sĕ scie că ca la dênsa nu se maĭ lucréză în altă casă; ïar de lucrurile frumóse care le făcea se bucuraŭ maĭ mult nepótele şi strănepótele eĭ, carĭ preferaŭ sĕ-şĭ întrebuinţeze timpulŭ cu clavirulŭ şi cu franţuzésca de câtŭ cu resboiulŭ şi cu gherghefulŭ. Decĭ când se afla în Iassĭ petrecerea eĭ de predilecţiune era atelierele sale: de diminéţă până séra sta împrejurulŭ fetelorŭ şi al femeilorŭ ce lucraŭ, observândŭ progresulŭ

celorŭ începětóre, conducêndŭ pe cele maĭ deștepte, îndemnândŭ, sfătuindŭ, mustrândŭ pe cele stângace, lăudândŭ pe cele iscusite, maĭ multŭ ca o mamă de câtŭ ca stăpână; iar când, în ḑile de lucru, îĭ veniaŭ dame la visită, ea le primia în mijloculŭ stativelorŭ, și se mândria a le arăta ce póte produce stăruința și voința: îșĭ făcea ilusiunĭ, buna femce, că exemplulŭ eĭ va produce o emulațiune în clasa cocónelorŭ marĭ, convinsă că acésta e adevěrata misiune a femeeĭ: sě lucreze, sě muncéscă, sě producă, ĭar nu mereŭ sě consume și sě risipéscă.

In douĭ anĭ, fata potcovaruluĭ Cracăŭ, făcuse așa de marĭ progrese în lucrările atelieruluĭ în cât ajunsese favorita cocóneĭ Profirițeĭ: acésta nu numaĭ că o arăta cu mândrie către tóte cocónele ce o visitaŭ, dar o îmbuĭba cu darurĭ și cu generosităţĭ și o tracta cu o adevěrată afecțiune maternă. Maria ajunsese camerista eĭ predilectă și confidenta cea maĭ intimă; eĭ îĭ încredința garderoba, sculele, și totŭ ce avea maĭ scumpŭ, fiind-că după maĭ multe încercărĭ s'a fostŭ asiguratŭ că era fată onestă și că merita încrederea eĭ. Și cum s'ar fi putută ca cocóna Profirița sě nu aprecieze atâtea alte calităţĭ cari distingeaŭ pe fata potcovaruluĭ? Maria avea talentele maĭ multorŭ artiste: cu o dexteritate surprinḑětóre, ea imita orĭ ce lucru vedea cu ochiĭ; fără sě o fi învěțatŭ nimenĭ, spěla, călca și cârpia dantelele ca o danteliеră; ajusta și cosia haĭnele, ca o cusătorésă; făcea gătelele de capŭ după modelurĭ, ca o modistă; fâcea zulufiĭ și coifura cocóneĭ ca o artistă consomată (lucru fórte prețiosŭ pe atuncea, când friserĭ nu eraŭ în țéră, și când zulufiiĭ eraŭ la modă). Afară de aceste, Maria avea darulŭ musicalŭ fórte pronunțatŭ: avea nu numaĭ voce admirabilă, dar chĭar pasiune; de o lovia jalea după părinţĭ, cânta de jale de făcea pe toţĭ sě plângă; de avea momente de mulțămire, cânta ariĭ de horĭ vesele, de rîdeaŭ toţĭ câţĭ o ascultaŭ; apoĭ cu memoria eĭ prodigiósă, învěța ușorŭ orĭ ce arie, orĭ ce versurĭ auḑia. Când fetele din ateliere se lăsa la certe și la gâlceve de nu le putea nime sě le facă a tăcea, Maria întona câte unŭ cântecŭ care le făcea pe tóte sě cascę gura și sě-șĭ uĭte necazurile. Accentele cântecelorŭ eĭ adeseorĭ ajungeaŭ și până la auḑulŭ cocóneĭ Profirițeĭ; acésta

însĕ, cu tótă seriositatea și gravitatea eĭ, se simțĭa răpită, și, departe de a o mustra, îĭ arăta mulțămire și o lăuda. Nu numaĭ atâta, dar dupĕ acésta a începutŭ sĕ se laude către tóte rudele și cunoscințele că are o cântăréță minunată. Maĭ tărḑiŭ a începutŭ a o aduce în salonŭ serile când avea lume, și o punea sĕ cânte. Și cânta Maria, așa de frumosŭ, în cât părea că nu maĭ încape vocea eĭ în salonŭ; ĭar când întona ariĭ de jale, multe din auḑitóre, cari póte aveaŭ unŭ dorŭ la inimă, îșĭ aduceaŭ batistele la ochĭ ca sĕ-șĭ ștérgă lacrimele ce nu le puteaŭ împedică de a curge. Maĭ tare de cât toțĭ însĕ se entusiasmaŭ duoĭ tinerĭ, nepoțĭ aĭ cocóneĭ Profirițeĭ, cari păreaŭ că vor s'o sórbă cu lingura, dupe cum se ḑice. Aceștia contribuĭaŭ a face seratele de sintrofie maĭ dese, pentru ca sĕ pótă asculta cântările Marieĭ, cari din ce în ce păreaŭ a plăcea maĭ multŭ, tot odată ca sĕ pótă admira frumusețile țiganceĭ, cari din ce în ce se arătaŭ maĭ încântătóre și maĭ amețitóre.

Aicĭ este loculŭ și timpulŭ sĕ maĭ vorbescŭ despre unŭ curiosŭ tabietŭ ce avea cocóna Prófirița; și sĕ nu se pară nicĭ curiosŭ nicĭ exageratŭ ceea-ce voiŭ spune, fiindŭ că era adevĕratŭ. Boeriĭ și cocónele nóstre vechĭ aveaŭ nisce datine și deprinderĭ, carĭ astăḑĭ s'ar părea ridicole, dar pe atuncĭ eraŭ fórte comune. Astăḑĭ, de exemplu, scimŭ sĕ facemŭ ca în sofrageriă, saŭ în camera de culcare, sĕ nu ne supere muscele: saŭ punemŭ ochiurĭ de sîrmă la ferestre, saŭ tragemŭ transparentele. Pe atuncea nu-șĭ bătea nimenĭ capulŭ cu asemine procedimente: ci se aducea patru cincĭ fete saŭ băețĭ de țiganĭ cu apĕrătorĭ, și muscele eraŭ puse în neputință de a ne supĕra. Intre asemine obiceiurĭ cari astăḑĭ prin orientŭ, și prin Russia, aŭ maĭ rĕmasŭ, era și frecatulŭ piciórelorŭ: boerĭ, cocóne, chiar vlădicĭ și mitropolițĭ, nu puteaŭ adormi până nu le desmierda cineva epiderma de la picióre, cu ușóre frecăturĭ.

Nu se va părea, prin urmare, ca ceva escentricŭ daca voiŭ spune că și boeriĭ Pășcănescĭ aveaŭ tabietulŭ acesta. Dupĕ maĭ multe încercărĭ, cocóna Profirița găsi că și în servițulŭ acesta Maria escela: și în adevĕrŭ curățenia eĭ, mânele eĭ grăsulie și moĭ, adresa și delicateța cu care sciea ea sĕ atingă vînișórele și

fibrele picióreloră, produceaŭ cocónei nisce sensaţiuni de plăcere care o aduceaŭ într'o adevěrată stare de beatitudine ; iar dupe ce în delirulŭ mulţămireĭ cocona adormĭa, frumósa fată se strecura uşurelŭ pe vêrfurile degeteloră şi se ducea în dormitoriulŭ eĭ.

IX

Boerulŭ Păşcanu, care şi elŭ avea acestŭ tabietŭ, audindŭ laudele esaltate care le prodiga soţia sa Marieĭ pentru arta massagiuluĭ, a avutŭ curiositate sě védă şi elŭ daca lucrulŭ e adevěratŭ. De aceea nu sciŭ cum se făcu, că Maria se deprinsese ca, dupe ce adormia pe cocóna, trecea în apartamentulŭ boeruluĭ. Acesta, dupe câteva şedinţe, se convinse că fata esercita massagiulŭ în adevěrŭ cu mare meşteşugŭ; cu diferinţa aceea că, în locŭ sě adórmă ca cocóna, se lăsa în visările cele maĭ fermecătóre : ochiĭ luĭ, în locŭ sě se închidă, se fixaŭ asupra sînuluĭ şi a formelorŭ frumóse ale corpuluĭ feteĭ ; gura luĭ, în locŭ sě-ĭ ordone a înceta cu gâdilitura, o îndemna mereŭ sě-ĭ spue la povestĭ ; buzele luĭ, în locŭ sě caute a se potoli cu unŭ paharŭ de apă la sete, năzuĭaŭ până la bujoriĭ ce străluciaŭ pe obrajiĭ Marieĭ. Era, ce e dreptulŭ, şi diabolică tentaţiune fata acésta : acumŭ nu maĭ era copilă, căcĭ trecuse patru cincĭ anĭ de cândŭ se făcuse curténcă ; şi era frumósă, ca ruptă din sóre; şi boerulŭ Păşcanu, de şi era acuma omŭ de 40 de anĭ trecuţi, de şi era mândru ca unŭ adevěratŭ aristocratŭ, de şi pentru nobila sa consórtă care împlinise cincĭ-decĭ de tómne, avea o perfectă stimă şi consideraţiune, totuşĭ nu putea sě stea nesimţitoriŭ lângă o creatură aşa de perfectă, care dupe legĭ era proprietatea sa, şi de care era în dreptŭ sě se bucure în orĭ ce modŭ, în orĭ ce timpŭ, în orĭ ce casŭ. Biéta Maria, pe lângă sentimentulŭ datorieĭ care sciea că-ĭ impunea condiţiunea sa de sclavă, simţi cu încetulŭ născêndu-se în inima eĭ şi unŭ altŭ sentimentŭ, care la începutŭ nu şi-lŭ putea esplica, dar pe care în cele din urmă l'a pututŭ numi amoriu, fiind-că acesta era primulŭ bărbatŭ care se apropiase de ea şi care îi spunea c'o iubesce. Aşa e natura umană!

X

Acumŭ de vre-o duoĭ anĭ romanţulŭ se resfira în modulŭ celŭ maĭ naturalŭ. Boerulŭ, în orele sale de distracţiune, sorbĭa din cupa plăcereĭ fără nicĭ o grijă saŭ turburare ; ĭar sclava sa, în esaltaţiunea eĭ juvenilă, nu cugeta de cât cum sĕ-lŭ mulţămescă maĭ bine şi sĕ-ĭ arate dragostea sa, maĭ respectuósă şi maĭ vie.

Cocóna Profiriţa nu sciea, nu simţia nimica. Dar în cele din urmă observândŭ că talia cameristeĭ sale din ce în ce lua proporţiunĭ de îngrăşare, pre când figura eĭ, strălucitóre de fericire, o arăta în tóte ḑilele maĭ frumósă, înţelese că ea îşĭ perduse inocenţa. Nu voì însĕ sĕ o întrebe pe ea deadreptulŭ. In casurĭ de aşa uatură, care deseorĭ se întâmpla în casa eĭ unde totdeauna mişunaŭ câte 10—15 fete şi câte totŭ atâţĭa băeţĭ, ea avea de regulă că pe amanţĭ îndată îĭ cununa şi-ĭ trimitea la ţéră. Decĭ voindŭ sĕ sciă pe complicele Marieĭ, chiemă pe jupînésa cămărăşiţa.

«Bine, Anghelino, Maria s'a făcutŭ de măritatŭ, şi tu nu-mĭ spuĭ ?

— Mĕ ertaţĭ, coconiţă, dar nu i-am băgatŭ de sémă.

— Dar cu cine trăesce ea ?

— Nu sciŭ ; n'am simţitŭ nicĭ n'am vĕḑutŭ pe nimenĭ rotindu se împrejurulŭ eĭ. O vĕdŭ prea mândră şi nu credŭ sĕ se fi datŭ în dragoste cu ceĭ de prin curte.

— Nu creḑĭ,.. ce va sĕ ḑică asta ? dór n'o fi venitŭ duhulŭ sfîntŭ şi pe la ea. Pune-te numaĭ de cât sĕ-mĭ afli.

— Ea nu se duce pe nicăirĭ. Din curte nu ese. Din camera eĭ, nu vine de câtŭ la D-vóstră, ḑioa când vĕ péptănă, şi serile când vĕ frécă pe picióre. Eŭ credŭ că D-vóstră maĭ bine aţĭ putea-o iscodi.

— Nu-mĭ vine mie sĕ staŭ de vorbă cu ţigancele : nu mĕ cunoscĭ ? Asta e tréba ta.

— Daca voiţĭ, eŭ v'aşĭ spune, dar....

— Dar, ce ? Spune, daca sciĭ ceva.

— Daca 'mĭ cereţĭ cu atâta stăruinţă, vĕ mărturisescŭ că

sciŭ ceva. Eŭ maĭ demultŭ am simțitŭ pe Maria în stare de îngreunare, și am făcut'o sĕ mi se spoveduéscă; și de! mĭ-a spusŭ unŭ nume care nu-mĭ vine... și nu sciŭ de trebuĭ sĕ vi lŭ spunŭ ;... mĕ temŭ sĕ nu vĕ turburațĭ.

— Dupe vorbele astea, înțelegŭ ceva. Maria se vede că visitéză etaculŭ boeruluĭ... nu-ĭ așa?

— Cam așa spune ea... Acuma dumnĭavóstră puteţĭ chibzui ce e de făcutŭ.

— Bine... dar ascultă: se remâe lucrulŭ sciutŭ numaĭ de noĭ. Așa póte sĕ fiă: o credŭ, fiind-că e și frumósă, bat'o dumnedeŭ! ce e dreptulŭ: a pututŭ sĕ cadă în ispită bietulŭ Dumitrachi. Dar nu mĕ supĕrŭ: toțĭ bărbațiĭ cadŭ în pĕcate de aceste; dar maĭ alesŭ boeriĭ, cărora noĭ cocónele, ca nisce prósœ, le aducemŭ pe sub nasŭ fete așa de frumóse.

— Ațĭ face bine ca pe tóte astea maĭ frumușele sĕ le dațĭ draculuĭ, afară din casă.

— Ba nu, Anghelino! nu! Astea nu strică casa. E pericolŭ atuncea când bărbatulŭ se încurcă pe afară: cu nemțóĭcele saŭ unguróĭcele cari le storcŭ pungele; cu cocóne de ale nóstre, care-ĭ silescŭ sĕ se despartă, ca sĕ le ĭea pe ele. Dar nisce biete róbe... eh! plăcerĭ trecĕtóre, ca nisce stele sclipitóre!

XI

Peste patru cincĭ dile, pre când boerulŭ Pășcanu se afla în valurile unuĭ procesŭ la Divanulŭ domnescŭ, cocóna Profirița, pretextândŭ că are afacerĭ urgente la moșie, a plecatŭ la țĕră cu butca cu patru caĭ, cu Michaĭ vizitiulŭ eĭ celŭ bĕtrânŭ, luândŭ și pe Maria, care totŭ deauna o însoția de când o făcuse cameristă. Calea n'a fostŭ lungă, căcĭ moșia sa, pe valea Jijieĭ, nu era maĭ departe de doĕ poste.

Adoadi diminéță, fiindŭ Duminecă, cocóna, dupe ce-șĭ făcŭ toaleta, plecă la biserică, dicêndŭ Marieĭ ca sĕ se îmbrace și ea cu rochia cea maĭ bună, ca în di de serbătóre. Dupĕ ce ascultă sânta leturgie și se închină pe la icóne, când luă anaforă, depunêndŭ unŭ irmilicŭ de argintŭ pe disculŭ de lângă iconostasŭ,

ḑise șoptindŭ preotuluĭ ca sĕ fie gata a cununa o părechе de țiganĭ după eșirea din biserică.

După ce se întórse acasă, însoțită de familia unuĭ boernașŭ vecinŭ care venise sĕ-ĭ facă o visită respectuósă ; după ce se luà dulcéța și caféua ca de obiceiŭ, Cocóna chemà pe Vătafulŭ care îngrijia moșia și-ĭ spuse ca sĕ-șĭ ĭea femeea și sĕ mérgă elŭ însușĭ sĕ cunune pe Maria. Apoĭ chemând'o și pe acésta, dupĕ ce-ĭ essaminà toaleta, îĭ recomandà sĕ maĭ pună nisce florĭ la capŭ : se desbrăcà de scurteĭca sa de samurŭ ; ḑise țiganceĭ s'o îmbrace ; îșĭ scóse mănușile din mânĭ, ordonându-ĭ ca sĕ le pună ea ; apoĭ îĭ declarà că este mirésă, și sĕ se ducă îndată la biserică ca sĕ se cunune. Uĭmirea bieteĭ fete nu ținù de cât unŭ minutŭ : ar fi voitŭ, póte, sĕ vorbéscă saŭ sĕ întrebe : de ce ? cum ? cu cine ? dar limba i se prinse de rușine în presența musafirilorŭ cari asistaŭ la o aseminea comedie, și plecà, înnecându-șĭ lacrimele, urmată de vătafŭ, care ca un călăŭ o ducea de 'ndĕreptŭ. Coborândŭ scările, cu fruntea aprinsă de rușine și cu mintea frĕmântată de gândurĭ, ea în acéstă situațiune vedea începutulŭ torturelorŭ care, ca sclavă, trebuea sĕ le îndure pentru pĕcatulŭ în care căḑuse, de a se da în dragoste cu soțulŭ stăpâneĭ sale. In capulŭ de josŭ al scăriĭ, Maria simțì că picióreie n'o maĭ ținŭ : se lăsà jos ; cerù sĕ-ĭ ḑea apă. Dupĕ ce dete cursŭ lacrimelorŭ sale, simți puterile revenindu-ĭ : atuncĭ se sculà plină de resignațiune ca o martiră, și întorcêndu-se către Vătafŭ : «Sĕ mergemŭ ! ḑisse ea. Dar care 'mĭ este mirele ?»

— Eată-lŭ ! respunse Vătatulŭ, arătându-ĭ pe Michaiŭ Vizitiulŭ, care venĭa despre grajdŭ către dênsa.

— Moșŭ Mihaiŭ ?... mulțumescŭ luĭ Dumneḑeŭ ! ḑise ea făcêndu-șĭ cruce și alergândŭ spre elŭ cu unŭ felŭ de bucurie prefăcută.

Până în momentulŭ acela, Maria se temea creḑêndŭ că va fi măritată cu vre-unŭ țiganŭ de acolo și va fi relegată a trăi departe de omulŭ pe care-lŭ iubìa. Când vĕḑù însă că era

destinată sĕ fie soția vizitiuluĭ, care locuia la Iașĭ, se consolà puținŭ și primì cu resignațiune partea ce i se facea.

Michaiŭ Vizitiulŭ era în etate peste șése-ḑecĭ anĭ. Elŭ maĭ fusese de doue orĭ însuratŭ; de vre-o ḑece anĭ era vĕduvŭ—căcĭ ambele luĭ soțiĭ muriseră—și nu-ĭ maĭ fulgera prin minte ca sĕ se maĭ însóre. Cucóna Profirița, înainte de a intra în biserică, trecêndŭ pe lângă grajdŭ, îl chemase și-ĭ spusese că a hotărâtŭ sĕ-lŭ însóre. Elŭ voì sĕ cârtéscă, sĕ se róge ca sĕ scape de aseminea rușine; dar Cucóna nicĭ nu-lŭ îngădui sĕ-șĭ isprăvéscă ĭeremiadele, și-ĭ spuse cu tonŭ decisivŭ că trebuie sĕ facă ceea ce-ĭ poruncesce, și că lucrulŭ va fi pentru binele luĭ. De aceea, ca unulŭ care vĕḑuse multe căsătoriĭ făcute așa din caprițiulŭ boerilorŭ, nu maĭ ripostà, ci resignatŭ în sórta sa, îșĭ făcuse toaleta de mire: se îmbrăcase cu hainele cele maĭ bune; îșĭ pusese chiar florĭ la pălărie, și cu surîsulŭ pe buze, merse înaintea mireseĭ care venia.

«Eac'așa, Mario! Nicĭ tu, nicĭ eŭ, erĭ când veniamŭ, nu gândiamŭ c'o sĕ ne luàmŭ. Nu-ĭ așa? Ce maĭ nevestică o sĕ amŭ! or sĕ crape flăcăiĭ de ciudă!

In dreptulŭ porțiĭ, unŭ tarafŭ de lăutarĭ întona cântecululŭ de nuntă, care, ca o trâmbiță de chemare. adunà într'unŭ momentŭ tótă țigănimea și maĭ totŭ satulŭ.

Cununia se făcù în biserică. Apoĭ nunta întorcêndu-se în Curte, se făcù o horă mare, înveselită cu câte-va vedre de vinŭ, scóse din pivnița boieréscă. Iar a doua ḑi Cucóaa Profirița înturnându-se la Iașĭ, aduse pe Maria cu titlu de femeea luĭ Michaiŭ Vizitiulŭ, spuindu-ĭ pe drumŭ că, de óre-ce s'a măritatŭ, nu va maĭ putea fi cameristă, ci va fi însărcinată cu priveghierea spĕlătorieĭ și cu călcatulŭ broderiilorŭ și al dantelelorŭ.

XII

S'a cam supĕratŭ Coconulŭ Dumitraki Pașcanu pe procedura Cucóneĭ Profiriței; dar ca unulŭ care se scia cu musca pe căciulă, nu cutezà sĕ ḑică nimica; maĭ alesŭ că Cucóna se conformase cu o regulă de maĭ înainte stabilită cu nobi-

lulŭ eĭ soţŭ, adecă de a mărita imediat pe fetele care ar veni în posiţiune interessantă, pentru ca sĕ nu se facă vorbă în têrgŭ că în casa lorŭ se nascŭ copiĭ bastarḑĭ, fiă chiar ţiganĭ.

Maria, dupĕ ordinulŭ Cucóneĭ, se mutà în camera de lângă grajdŭ, destinată vizitiuluĭ. Bĕtrânulŭ eĭ bărbatŭ, pe care ea n'a voitŭ sĕ-lŭ sufere ca s'o atingă câtuşĭ de puţinŭ, fără a face nicĭ o pretenţiune, nicĭ o reclamaţiune, s'a retrasŭ în fundulŭ grajduluĭ, unde şi-a improvizatŭ unŭ patŭ alăturĭ cu ieslele. Elŭ nu vedea pe Maria de cât atuncea când ea îlŭ chiema ca sĕ-ĭ aducă apă, lemne, şi alte lucrurĭ de care avea nevoiă, saŭ la ora mâncăriĭ pe care o luaŭ la aceiaşĭ masă împreună. In apropierea erneĭ, bĕtrânulŭ Michaiŭ, lovitŭ de unŭ junghiŭ căpĕtatŭ din rĕcélă, într'o diminéţă fu găsitŭ mortŭ în culcuşulŭ seŭ. Dar pre când mórtea luĭ împuţina numĕrulŭ sclavilorŭ mareluĭ logofĕtŭ Paşcanu, Maria corobora la ecuilibrarea luĭ prin nascerea unuĭ altŭ sclavŭ, voĭnicŭ şi frumosŭ, care, dupĕ ce s'a botezatŭ, s'a înregistratŭ în codica robilorŭ cu numele de Dincă al luĭ Michaiŭ.

Pre când Maria trecea prin fasele aceste, funcţiunile eĭ de onore fură ocupate de alte fete, care maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ se deprinseseră a face serviciulŭ în etaculŭ Cucóneĭ; iar pentru piciórele boieruluĭ şi ale Cucóneĭ se găsiră alte braţe de fete frumóse, care s'aŭ esercitatŭ spre a le satisface plăcerea după pofta inimeĭ. Coconulŭ Dumitraki maĭ că uitase pe frumósa sa favorită ; iar Cucóna Profiriţa, de şi acum o cam degradase, făcênd'o din cameristă spĕlătorésă, totuşĭ nu uitase serviciile ce-ĭ făcuse, şi adese-orĭ îĭ trimitea tainŭ din resturile de la masa boieréscă şi chiar bacşişurĭ generóse.

Maria, care sciea din tradiţiune că miseria, privaţiunea şi suferinţele numaĭ pentru ţiganĭ le-a făcutŭ Dumneḑeŭ, comparându-se pe sine cu alţiĭ, recunoscea că nu se afla pe cea din urmă tréptă a ticăloşieĭ. Cu tóte greşelile ce simţia ea că făcuse, totuşĭ vedea că se bucură de mila stăpânilorŭ eĭ pentru care nu sciea cum sĕ mulţăméscă luĭ Dumneḑeŭ. Adese-orĭ simţia că i se strânge inima de o durere, pe care n'o putea bine înţelege. Ea iubĭa încă, şi ĭubia cu o speranţă ne-

bună, pe primulŭ şi uniculŭ bărbatŭ pe alŭ căruĭ umĕrŭ rezemase fruntea sa visătóre. Ea vedea bine că împrejurările îĭ ordona sĕ renunţe pentru tot-d'auna la unŭ omŭ care nu era nicĭ de clasa, nicĭ de rasa eĭ ; dar uitându-se în oglindă şi vĕḑêndŭ frumuseţea eĭ necomparabilă, nu putea a nu-şĭ înălţa ilusiunile şi a nu crede încă că Dumneḑeŭ a făcut'o pentru o sórtă maĭ bună.

Dar când simţirile inimeĭ o frĕmêntaŭ maĭ tare, ea alerga la singurulŭ mijlocŭ care i-lŭ dăruise natura spre a-şĭ găsi o mângâere. Cânta, şi cânta Maria cu aşa focŭ, în cât nu putea sĕ fie omŭ care sĕ o audă şi sĕ nu lăcrimeze. In mijloculŭ ocupaţiunilorŭ sale de spĕlătorésă şi călcătorésă, maĭ alesŭ când era singură, vocea puternică şi melodiósă a Marieĭ părea că spărgea zidurile şi bolţile Curţiĭ boerescĭ, de se auḑĭa până în cabinetele boerilorŭ; şi era atâtŭ de dulce, atâtŭ de plăcută cântarea Marieĭ, în cât nimenea nu cuteza sĕ o cheme la tăcere ; ba chiar Cucóna Profiriţa ascultându-o, cădea în extasŭ.

Intr'o ḑi, marele Logofĕtŭ visitându-şĭ acaretele, dupĕ ce a eşitŭ din grajdŭ, a intratŭ şi în camera Marieĭ, însoţitŭ de Vătafulŭ de Curte. Ea îşĭ alăpta copilulŭ. Era maĭ frnmósă de cât tot-d'auna. Se uità lungŭ la ea fără sĕ-ĭ vorbéscă nimica. Apoĭ eşì, aruncându-ĭ o pungă cu banĭ. După o oră Vătafulŭ veni la ea şi-ĭ dete cartea de ertare, pe care i-o ceti. Maria plânse şi se rugà de Vătafŭ sĕ nu spuiă nimăruĭ despre acésta : căcĭ ea nu va părăsi Curtea de cât atuncea când vorŭ goni-o. Vătafulŭ, care era unŭ fórte bunŭ bĕtrânŭ, care se vede că avea cunoscinţă de aventura cea mare a Marieĭ, despre care credea că nu trebuea sĕ fie divulgată, îĭ promise a păstra secretulŭ.

Cucóna Profiriţa, dupĕ ce s'a încredinţatŭ că boerulŭ n'a avutŭ o slăbiciune seriósă pentru Maria, că era totŭ atâtŭ de indiferentŭ pentru ea cât şi pentru cele-l-alte róbe care-lŭ frecaŭ pe picióre, veni la alte sentimente pentru ea : o înălţă iarăşĭ la rangŭ, făcênd'o vătăşiţă peste fetele care lucraŭ la gherghefurĭ şi la scórţe, fiind-că, după maĭ multe cercărĭ nu

putuse găsi altă femee maĭ meşteră pentru aseminea ocupaţiune. Intâmplându-se apoĭ ca camerista ce-şĭ formase dupĕ Maria sĕ se facă de măritatŭ şi sĕ o trimită la casa eĭ, maĭ dete Marieĭ şi acéstă sarcină suplimentară, fiind-că la nicĭ una din fetele ce maĭ avea în casă nu găsise abilitatea în facerea zulufilorŭ, lucru fórte importantŭ pentru ea.

XIII

Slăbiciunea Cucóneĭ Profiriţeĭ pentru róba sa merse maĭ departe. Avêndŭ ocasiune de a vedea pe copilulŭ eĭ tot-d'auna când se ducea în atelierulŭ de lucru, simţì maĭ întâiŭ unŭ felŭ de milă pentru elŭ : îĭ dedea maĭ tot-d'auna câte-ceva bunŭ de mâncare, preveghia îmbrăcămintea şi curăţenia luĭ ; apoĭ în tóte ḑilele recomanda inteligenteĭ sale mume cele maĭ bune principiĭ de crescere, principiĭ pe care ea le observa cu rigóre ; aşa că Dincă nu sciea ce e furtişagulŭ, minciuna, saŭ alte apucăturĭ rele, comune în educaţiunea şi deprinderile vieţiĭ ţigănescĭ. Afară de acestea, Cucóna sciù sĕ essalteze chiar în inima eĭ sentimentele nobile de mumă : aşa că Maria nu maĭ cugeta la nicĭ o plăcere, la nicĭ o fericire, la nicĭ o afecţiune alta de cât la copilaşulŭ eĭ.

Cu cât crescea Dincă maĭ rèpede, cu atâta se făcea maĭ durduliŭ, maĭ frumosŭ şi maĭ drăgălaşŭ ; cu atâtŭ şi simpatiile Cucóneĭ Profiriţeĭ cresceaŭ pentru elŭ. Când se făcù de ḑece anĭ, Dincă sciea şi carte. Paracliserulŭ de la biserica Sântuluĭ Nicolae celŭ sĕracŭ, plătitŭ de Cucóna, venia şi-ĭ da lecţiunĭ : băiatulŭ cu minte şi aplicativŭ, în curândŭ ajunse sĕ citéscă binişorŭ pe orĭ-ce carte, pe orĭ-ce scrisóre, ba chiar scriea destulŭ de bine, dupĕ vêrsta luĭ.

In paralelŭ cu cartea, Dincă învĕţa şi slugăria. De la etatea de 12 anĭ îmbrăcândŭ livreaua, era aplicatŭ, dupĕ ordinele Cucóneĭ, la diferite serviciurĭ domestice. Adesea chiar se mândrĭa Cucóna Profiriţa când se ducea la biserică, la visite saŭ la pleumblare : nicĭ o altă Cucónă în Iaşĭ nu avea unŭ groom maĭ frumuşelŭ, maĭ gingaşŭ, maĭ deşteptŭ şi maĭ dră-

gălaşŭ. Când ajunse la etatea de şése-spre-ḑece anĭ, Dincă se făcuse unŭ sofragiŭ consomatŭ, capabilŭ sĕ concure chiar cu sofragiiĭ Nemţĭ saŭ Leşĭ, cari eraŭ prin Iaşĭ, şi sĕ dirigéze serviciulŭ chiar la o masă domnéscă. De aceea şi Cucóna Profiriţa ìlŭ culmina cu favorile : haĭne bune, léfă, bacşişurĭ, de tóte avea cu îndestulare. Iar când Dincă eşĭa singurŭ la preumblare, şi maĭ alesŭ când se ducea şi cu birja la Copoŭ, mulţĭ ìlŭ luaŭ de unŭ cuconaşŭ elegantŭ ; ba încă cucónele cele de mâna a doua şi a treia se făceaŭ munte şi punte ca sĕ-ĭ afle numele şi sĕ-ĭ facă cunoscinţa, şi cine scie câte cucerirĭ nobile nu a făcutŭ robulŭ fericitŭ al caseĭ Păşcăneştĭ !

XIV.

Minutele ca orele, ḑilele ca sĕptămânele, lunele ca aniĭ trecŭ, trecŭ, trecŭ şi sĕ strecóră, têrêndŭ după ele primăverĭ şi erne, scuturândŭ mereŭ frunḑele arborilorŭ şi ale plantelorŭ, resfirândŭ pe nesimţite viéta muritoruluĭ care se crede rege alŭ Creaţiuniĭ. Omulŭ cât de bunŭ, cât de rĕŭ, cât de avutŭ, cât de săracŭ, cât de umanŭ, cât de cumplitŭ, nu póte scăpa de cósa neîndurată a Morţiĭ. De aceea şi Logofĕtulŭ Dumiraki Paşcanu, care era bunătatea personificată, unulŭ din ceĭ maĭ fruntaşĭ boerĭ aĭ ţĕreĭ, unulŭ din ceĭ maĭ oneştĭ patrioţĭ, de şi trăia cu biserica maĭ bine decât unŭ hagiŭ [1]), de şi era unŭ generosŭ împărţitorŭ de pomene la săracĭ, şi prin urmare ar fi avutŭ dreptulŭ a spera de la Dumneḑeulŭ îndurărilorŭ chiar viéţa lungă a luĭ Matusalemŭ,— cu tóte acestea într'o diminéţă după o scurtă zăcere, fără permisiunea medicilorŭ carĭ afirmaŭ că nu va muri nicĭ peste 40 de anĭ, a reposatŭ ca unŭ bunŭ creştinŭ, înainte de a ajunge nicĭ măcarŭ la şése-ḑecĭ de anĭ de viéţă !

Plânsu-l'a Cocóna Profiriţa, Dumneḑeŭ sĕ-lŭ erte ! plânsu-l'aŭ toţiĭ servitoriĭ şi sclaviĭ, pentru carĭ fusese atâtŭ de bunŭ; plânsu-l'aŭ caliciĭ şi cerşitoriĭ, pentru carĭ fusese atâtŭ de ge-

[1]) Hagiŭ se numesce în orientŭ celŭ ce se duce pentru devoţiune ca sĕ se închine la locurile sânte : la Ierusalim, Sinai, Athos, Meca şi altele.

nerosŭ; dar biata Maria l'a plânsŭ maĭ multŭ decât toţĭ, vĕḑêndŭ maĭ alesŭ că, cu stingerea omuluĭ căruia-ĭ închinase comorile inimeĭ sale, vedea că se stinge şi speranţa eĭ pentru liberarea fiiuluĭ eĭ, fără de care se simţia legată ca cu unŭ lanţŭ de vechia eĭ sclaviă.

XV.

Sĕ lăsămŭ acuma pe Maria, pentru ca sĕ urmărimŭ viéţa fiuluĭ eĭ, care, dupĕ cum vĕḑurămŭ, se făcuse servitorulŭ predilectŭ alŭ Cocóneĭ Profiriţeĭ.

Dupĕ ce a îndeplinitŭ cu atenţiune tóte grijele sufletuluĭ rĕposatuluĭ eĭ soţŭ, făcêndŭ cu prodigalitate parastasele, colivele şi pomenele cerute de rânduéla popilorŭ; dupĕ ce i-a pusŭ şi o lespede frumósă pe mormêntŭ, cu o inscripţiune daurită; dupĕ ce şi-a împlinitŭ anulŭ de doliŭ, Cocóna Profiriţa, de şi se afla în dreptŭ ca sĕ lepede hainele de doliŭ, totuşĭ, îngrijită ca nu cum-va sĕ dea cuvêntŭ lumiĭ sĕ ḑică că prea curêndŭ s'a consolatŭ, s'a decisŭ sĕ facă acésta afară din ţéră. De aceea maĭ întâiŭ ea şĭ-a datŭ moşiile în arendă, ca sĕ scape de tracasseriile esploataţiuniĭ, pentru care nu prea aŭ aptitudine femeile. Atuncea vĕḑêndŭ că are unŭ venitŭ maĭ mare decât se aştepta, îşĭ făcù planulŭ ca sĕ se aşeḑe pentru câţĭ-va anĭ la Paris. Acésta era unŭ visŭ pe care-lŭ avea din tinereţe, şi pe care venerabilulŭ sĕŭ soţŭ nu voise sĕ i-lŭ satisfacă; fiind-că reposatulŭ, nesciindŭ nicĭ o limbă străină — decât dóră grecésca, care nu-ĭ putea servi în occidentŭ — nu voia sĕ călĕtorésca pe la Viena saŭ Paris, de témă sĕ nu rîḑă nemţiĭ saŭ francesiĭ de elŭ.

Curiósă şi vanitóăsă cum era, Cocóna Profiriţa voì sĕ facă călĕtoria acésta ca cocónă mare. Decĭ alegêndŭ pe celŭ maĭ voinicŭ din surugiĭ sĕĭ, unŭ ţiganŭ tênĕrŭ şi deşteptŭ, şi acesta alegêndŭ şése postalionĭ din douĕ-ḑecĭ şi patru cari-ĭ avea în grajdurile boerescĭ, cu carîta cea maĭ nouă şi maĭ bună, şi cu Dincă pe capră, intr'o bună diminéţă din luna luĭ Iulie 1851, Cocóna nóstră eşì din Iaşĭ şi apucà calea spre frontiera

Michăilenilorŭ, iar de acolo înainte prin Bucovina, Galiţia şi Germania, în direcţiunea Parisuluĭ. Călĕtorindŭ numaĭ câte patru ore pe ḑi, oprindu-se la otelurile saŭ burgadele pe unde trebuea sĕ odihnéscă bine caiĭ saŭ sĕ petrécă nóptea, fără a-şĭ sminti orele pentru dejunŭ saŭ pentru prânḑŭ, fără a se priva saŭ a se incomoda de ceva, dupĕ patru-ḑecĭ şi cincĭ de ḑile, originalulŭ ecuipagiŭ alŭ Cocóneĭ moldovence făcù intrarea sa triumfală în Paris. Pocnetele repetate şi ţipetele originale ale luĭ Ion Surugiu, stîrniră toţĭ câniĭ din suburbiĭ; iar când aŭ intratŭ în stradele principale, o escortă numerósă de ştrengarĭ se făcuse împrejurulŭ trăsuriĭ, imitândŭ ruladele surugiuluĭ şi urândŭ buna sosire a Cocóneĭ, care saluta în drépta şi în stânga, luândŭ acésta ca o manifestaţiune de onóre ce i se făcea.

A doua ḑi maĭ multe ḑiare parisiane, în rubrica faptelorŭ diverse, amusară pe lectorĭ cu naraţiunea intrăriĭ Cocóneĭ moldovence la Paris; iar peste douĕ, treĭ ḑile, alte ḑiare, la pagina a 4-a, anunţară vênḑarea originaluluĭ eĭ ecuipagiŭ. Unŭ gentlemen englesŭ, care vĕḑuse ecuipagiulŭ, se presentà ca amatoriŭ sĕ-lŭ cumpere. Tocméla nu fuse lungă, căcĭ Cocóna nu ceruse multŭ, şi apoĭ englesulŭ era fórte avutŭ; dar Cocóna voia sĕ vênḑă şi pe ţiganŭ, ca sĕ nu facă cheltuélă cu înapoierea luĭ în ţéră; şi pentru acesta, cerea unŭ preţŭ ecuivalentŭ cu alŭ unuĭ calŭ. Englesulŭ hesita de a cumpĕra omŭ, fiindŭ-că era antisclavagistŭ: voia sĕ dea preţulŭ ce i se cerea, dar nu voĭa sĕ iea pe robŭ; Cocóna însă ţinea una şi bună că nu vinde caiĭ fără surugiŭ. In fine englesulŭ primì: dar după ce ţinù pe surugiŭ vre-o lună ca sĕ dea lecţiunĭ de ecuitaţiune unuĭ vizitiŭ alŭ sĕŭ, ìlŭ trămise cu cheltuéla sa prin Marsilia la Galaţĭ, cu o lungă carte de ertare şi cu câte-va lire sterlinge bacşişŭ.

XVI.

O parentesă. Amĕnuntele ce urmézä le am culese şi notate chiar din scrisorile ce adressa Dincă mumeĭ sale din Paris. In tóte sĕptămânele ea venia de la viiă, se ducea la curtea Păşcanuluĭ, şi când găsia o scrisóre de la fiulŭ eĭ, alerga răpede

la mine ca sĕ i-o cetescŭ. Simţiamŭ şi eŭ o plăcere întru acésta. Stilulŭ epistolarŭ alŭ luĭ Dincă, la începutŭ simplu şi prostălanŭ, dintr'o lună într'alta căpĕta o înflorire progresivă, amĕsuratŭ cu cunoscinţele ce le culegea; şi fără a afecta vre-o pretenţiune de cultură, se făcea din ce în ce maĭ plăcutŭ. Scrisorile luĭ, de le-aşĭ fi pututŭ păstra, sunt convinsŭ că aşĭ fi publicatŭ o fórte interesantă colecţiune; dar mi-a fostŭ peste putinţă, căcĭ duiósa luĭ mumă, dupĕ ce i-le citiamŭ, le lua îndată, le săruta, le băga în sînŭ şi nóptea le punea sub căpĕtâiulŭ eĭ, închipuindu-şĭ că adórme lângă sufletulŭ copiluluĭ eĭ iubitŭ.

Dupĕ şedere de câte-va ḑile în otelŭ, Cocóna Profiriţa s'a mutatŭ într'unŭ apartamentŭ somptuosŭ în *Rue de la Paix*. Acolo Dincă, care acuma făcea serviciulŭ de lacheŭ, avù o cameră comodă şi bine luminată, alăturĭ cu camera de mâncare. Din primele ḑile, Cocóna i-a ordonatŭ sĕ se apuce sĕ înveţe franţuzesce, pentru care sĕ-şĭ caute unŭ profesorŭ. Elŭ aflândŭ că în cartierulŭ latinŭ sunt maĭ mulţĭ studenţĭ românĭ, se duse şi găsì pe unulŭ care se prinse a-ĭ da lecţiunĭ cu o bună plată din punga Cocóneĭ. Se maĭ ajuta la acésta şi de colegietatea subretelorŭ, care maĭ ţinea Cocóna pentru grija apartamentuluĭ şi a buduaruluĭ eĭ.

Ocupaţiunea luĭ nu era prea copiósă: făcea micĭ comisiunĭ câte odată, însoţia pe Cucónă la preumblare saŭ la visite, îĭ căra bucate de la restaurantulŭ unde era abonată; iar cea maĭ mare parte de timpŭ ce ĭ remânea disponibilă o întrebuinţa spre a face studiĭ şi escursiunĭ instructive. Dascălulŭ sĕŭ de limba francesă, pe lângă lecţiunile de gramatică ce i le da, îlŭ punea totŭ odată în curentŭ şi cu tóte focularele de lumină cari eraŭ în Paris: îlŭ purta în tóte părţile, arătându-ĭ museele, monumentele, grădinele, palaturile, bibliotecele, pinacotecele, scólele, teatrele, şi făcêndŭ ca sĕ profite nu numaĭ ochiĭ dar şi inteligenţa luĭ din vederea acelorŭ minunĭ cari le admiră şi astă-ḑĭ lumea.

In timpulŭ când stăpâna sa dejuna saŭ prânḑia, elŭ adesea îĭ povestea cele ce vedea şi impresiunile care le simţia. Cu-

cóna, cu nespusă mulțămire atuncea, făcea din elŭ pe ciceronele eĭ, și-lŭ lua pentru ca s'o pórte și pe dînsa ; și de câte orĭ remânea mulțămită de cele ce-ĭ arĕta, iĭ dăruia câte 10 până la 15 francĭ ; în cât Dincă avea totŭ-d'auna o pungulița umflată, în stare sĕ-ĭ satisfacă plăcerile și mulțămirile.

XVII

Orĭ cât de bune eraŭ bucatele restaurantuluĭ de la *Frères-Provençaux*, unde era abonată Cucóna Profirița, totușĭ pe ea nu o mulțămiaŭ, ba încă credea că-ĭ atacă stomachulŭ. Decĭ se decise a găti acasă. Dincă cumpĕrà maĭ întâiŭ bateria necesară pentru bucătărie, apoĭ aduse unŭ bucătariŭ recomandatŭ de una din damele ce cunoscuse în Paris. Făcea bietulŭ bucătariŭ ce putea și ce sciea, dar gustulŭ Cucóneĭ nu-lŭ putea nemeri. Alerga Dincă pe la biurourile de informațiunĭ : găsia bucătarĭ nemțĭ, leșĭ, rușĭ, englesĭ ; iĭ aducea, iĭ punea la cercare ; dar nu trecea sĕptămâna și trebuea sĕ-ĭ congedieze, neputêndŭ nemeri gustulŭ Cucóneĭ.

Intr'una din ḑile, Dincă întâlni la unŭ biuroŭ o bucătărésă care de și era cam tînără—între opt-spre-ḑece și douĕ-ḑecĭ de anĭ, — dar fiind că era fórte frumósă, părea că arŭ avea destule garanțiĭ de capacitate culinară. Elŭ o duse la Cucóna Profirița, și acésta o primi cu condițiune de a o pune la cercare, sĕ vadă ce scie și ce póte. Dar fiind-că era maĭ multŭ de cât sigurŭ că trébă n'o sĕ facă Clementina, se decise ca sĕ pună și elŭ mâna la trébă. Cu spiritulŭ seŭ de observațiune, Dincă fără sĕ fi fostŭ vre-odată aplicatŭ la serviciulŭ bucătărieĭ. s'a pusŭ sĕ-șĭ aducă aminte de cele ce vĕḑuse făcêndu-se la cuhnia din Iașĭ, și s'a încercatŭ a face când sarmale, când ostropelŭ, când iahnie, când musaca, când capama, cari mergeaŭ la inima Cocóneĭ maĭ cu plăcere de cât totŭ ce gustase până atuncĭ în Paris.

Clementina era bucurósă de concursulŭ care vedea că i se da în bucătărie : căcĭ nu numaĭ că era scutită de a lucra, dar încă avea ocasiunea a-șĭ păstra tot-d'auna mânele în mă-

nuşĭ, şi a nu le scóte de cât când cerea Dincă ca sĕ i le sărute. Dar într'o ḑi fiindŭ chemată ca sĕ priméscă o haină ce voia sĕ-ĭ dăruéscă Cucóna, ca primă de încuragiare pentru bunele bucate ce mâncase, Clementina n'a maĭ putută suferi mistificarea şi a spusŭ Cucóneĭ că bucatele acele lăudate nu eraŭ făcute de ea ci de Dincă.

Acéstă descoperire plăcută suggerà Cocóneĭ Profiriţeĭ o idee. Sunà şi Dincă intrà.

«Bravo Dincă! Imĭ aducĭ bucate atâtŭ de bune şi nu-mĭ spuĭ cine le face? Dar cum de-aĭ învĕţatŭ bucătăria? te cunoscĭ că escĭ fiiulŭ măteĭ: îţĭ prinde mâna la tóte; de asta te iubescŭ eŭ pe tine.

— Spre a vĕ dovedi devotamentulŭ meŭ...

— Bravo! Află dară că pentru acésta m'am hotărât sĕ facŭ ceva bunŭ pentru tine. Amŭ sĕ te daŭ sĕ înveţĭ bucătăria. Dar sĕ nu-mĭ spuĭ că póte nu-ţĭ place. Voinţa mea este nestrămutată. Mergĭ de alege celŭ întâiŭ şi maĭ bunŭ restaurantŭ din Paris: vorbesce cu patronulŭ, orĭ-care arŭ fi, şi poftesce-lŭ până la mine ca sĕ mĕ învoescŭ cu dînsulŭ, gata fiind sĕ facŭ orĭ-ce sacrificiŭ pentru ca sĕ fiĭ celŭ întâiŭ *maitre d'hotel* în Iaşĭ, când ne vomŭ întórce. Mergĭ, şi până în treĭ ḑile sĕ-mĭ viĭ cu dascălulŭ la care trebue sĕ înveţĭ.»

Ar fi voitŭ sĕ cârtéscă ceva bietulŭ Dincă la aseminea propunere neaşteptată pentru sórta sa; căcĭ elŭ, deprinsŭ acuma a frecuenta maĭ cu plăcere museele, şcólele şi bulevardele, se simţia prea puţin dispusŭ a se condamna la atmosfera uneĭ bucătăriĭ şi a se învârti tótă ḑiua cu pestelca ḑinainte împrejurulŭ tingirilorŭ cu bucate. Cu tóte aceste, nu cutezà sĕ ḑică nimicŭ, pe cât timpŭ sciea că el era sclavŭ şi că stăpâna sa, orĭ cât de providenţială se arăta pentru elŭ, era de natura eĭ fórte încăpăţinată şi nu suferia cea maĭ mică contraḑicere. Elŭ cerù de ocamdată avisulŭ Clementineĭ. Acésta, departe de a desaproba pe Cucóna, cu autoritatea adoraţiuneĭ ce elŭ îĭ manifesta în tóte ḑilele, îĭ spuse că arŭ trebui sĕ bine cuvinteze ocasiunea că i se deschide o adevĕrată carieră; că dacă ar ajunge a învĕţa sciinţa culinară, ea va pu-

tea asculta propunerile luĭ matrimoniale, căcĭ atuncea l'ar urma în Moldova, unde ar deschide unŭ restaurantŭ, care condusŭ dupĕ gustulŭ şi maniera francesă, le-ar aduce folóse bune şi solide.

Planurile acestea le făcea biata fată fără a sci că acestŭ omŭ, căruia acuma se îndupleca a-ĭ consacra inima, se trăgea dintr'o seminție degradată prin legile barbare ale țěreĭ în care s'a născutŭ ; ea ignora cu totulŭ că Dincă era țiganŭ şi robŭ al Cucóneĭ la care servĭa ; ea îşĭ închipuia că bogata moldovéncă avea afecțiunĭ pentru elŭ ca pentru unŭ copilŭ săracŭ, aĭ căruia părințĭ vorŭ fi avutŭ legăturĭ vechĭ cu casa sa. Remânea acuma ca Dincă sĕ-şĭ găséscă loculŭ unde sĕ intre la învĕțătură. Clementina îlŭ conduse la unŭ restaurantŭ în Rue de la Paix, unde funcționase odinióră vre-o treĭ lunĭ, când a căpĕtatŭ puținele eĭ cunoscințe bucătărescĭ. Acelŭ restaurantŭ era sub direcțiunea unuĭ fost bucătarŭ al detronatuluĭ rege Louis Phillipe, numitŭ Felix Durijot [1]. Dincă fu presentatŭ acestuĭ restauratorŭ, şi dupĕ ce se propuse ca elevŭ, îl duse la Cucóna Profirița, cu care se învoi cu o bună remunerațiune şi cu condițiune ca elevulŭ sĕ aibă voĭe a-ĭ prepara şi eĭ douĕ treĭ felurĭ de bucate pe ḑi.

XVIII

Resignatŭ pentru noua sa sórtă, Dincă se puse cu tótă assiduitatea sĕ învețe maĭ curêndŭ sciința culinară, care francesiĭ se laudă că aŭ înălțat'o până la rangŭ de artă. Cu spiritulŭ seŭ de observațiune naturală, în treĭ patru lunĭ, elŭ în adevĕrŭ ajunse a se familiarisa cu tóte secretele acesteĭ sciințe. Spre a-şĭ ajunge scopulŭ, pe lângă practica de tóte ḑilele, elŭ avea recursŭ chiar la studiulŭ sciințificŭ alŭ meserieĭ,

(1) Jurnalele francese din 1884, între «Faits divers» aŭ anunțatŭ mórtea acestuĭ bucătarŭ în etate de 75 anĭ, cu însemnarea că a lăsatŭ o avere însemnată, şi a obligatŭ pe mostenitorĭ ca pe mormîntulŭ sĕŭ sĕ se pue în tóte ḑilele câte o recetă de bucate din acele inventate de elŭ, spre a se folosi publiculŭ de cunoscințile luĭ şi dupĕ mórte.

Cunoscêndŭ acuma bine limba francesă, cu ajutorulŭ dicţionaruluĭ viŭ care avea în Clementina, şi procurându-şĭ totŭ feliulŭ de tractate culinare, le studia cu multă atenţiune în orele de carĭ putea dispune; şi maĭ în tóte ḑilele făcea câte o nuoă esperienţă, metodă prin care reuşise a produce lucrurĭ ce treceaŭ de invenţiunĭ propriĭ ale sale. Decĭ, cândŭ se simţi în stare de a declara stăpâneĭ sale că nu maĭ are ce învĕţa, şi cândŭ voi se-şĭ ĭea adio de la D. Durijot, căpĕtă de acolo unŭ certificatŭ plinŭ de laude şi de recomandaţiunĭ.

Cocóna Profiriţa reuşindŭ a-şĭ îmmulţi cunoscinţele, şi vĕḑêndŭ necesitatea de a avea salóne de recepţiune maĭ marĭ şi maĭ multe, işĭ închirià unŭ hotelŭ în suburbiul S-Germain, unde este légănulŭ aristocraţieĭ vechĭ francese. Luĭ Dincă, fixându-ĭ o léfă galantoméscă, iĭ dete sarcina de a dirige totulŭ; şi pentru că grija luĭ principală era de a organisa prânzurile, iĭ dete epitetulŭ de majordomŭ, promiţăndu-ĭ că după ce se va întórce în ţéră, îlŭ va numi Stolnicŭ. Clementina remase în funcţiunea de a doua bucătăreasă, subordinată luĭ Dincă.

In noua sa locuinţă, unde, de la pórtă, era lumea primită de unŭ portariŭ în uniformă şi cu unŭ buzduganŭ de doĭ stînjenĭ de lungŭ, Cocóna noastră, care se intitulase *Princessa Cantacuzêne, née comptesse de Miroslava*, avea o domesticitate maĭ numeroasă de câtŭ iĭ trebuea; lacheĭ, valeţĭ, subrete, cameriste, spĕlătorese, cusătorese, mişunaŭ în tóte părţile. Echipagiulŭ închiriatŭ o dată cu otelulŭ, se compunea din patru caĭ minunaţĭ, şi din douĕ trăsurĭ, o caléscă şi o caretă, pe care pusese iniţialele şi armele familieĭ rĕposatuluĭ Cuconuluĭ Dumitraki.

Salónele oteluluĭ, mobilate cu celŭ maĭ mare luxŭ, serele se iluminaŭ cu sute de luminĭ, — căcĭ îndată ce însera, ele eraŭ loculŭ de întâlnire a uneĭ societăţĭ strălucite de ducĭ şi du cese, principĭ şi principese, conţĭ şi contese, baronĭ, marchisĭ secretarĭ de legaţiunĭ, ambasadorĭ, generalĭ, miniştri, artiştĭ de tóte némurile, din tóte ţerile, felŭ de felŭ de caractere, şi felŭ de felŭ de categoriĭ.

Ca să dăm o idee maĭ clară despre viéţa care o ducea principesa moldovéncă, vomŭ cita între însemnatele persóne cu care ea se pusese în relaţiune şi pe o comitesă spaniolă, care maĭ pe urmă a jucatŭ mare rolŭ în Franţa: era Comitesa Montijo, care avea o fată blondă de o frumuseţe uimitóre. Magnetulŭ acesteĭ frumuseţe atrăsese şi pe d. N. Bonaparte, care pe atuncea era Principe Preşedinte al Republiceĭ francese, iar maĭ târḑiŭ făcêndu-se împěratŭ, urcà pe tronŭ, alăturĭ cu elŭ, şi pe frumósa Eugenia, fiica Comiteseĭ acesteia.

Ceea ce atrăgea maĭ cu sémă atâta lume ilustră în casa Cucóneĭ Profiriţeĭ era prânzurile eĭ. Ea avea, întru adevěrŭ, unŭ felŭ de passiune nebună pentru aseminea onorĭ; şi când vedea că atâtea persóne celebre lăudaŭ masa sa, simţia o fericire şi o mândriă care i se părea că o urcă pe trépta cea maĭ de susŭ a măririeĭ umane. De aceea ea nu cruţa nicĭ o cheltuială şi Dincă avea deplină putere sĕ comandeze ca sĕ ĭ aducă vênaturĭ şi pescăriĭ din tóte punctele cardinale ale globuluĭ, pentru ca sĕ-şĭ arate sciinţa şi arta. Uniĭ din óspeţĭ din aceia cărora francesiĭ le ḑicŭ *des gourmets* aşa de încântaţĭ se arĕtaŭ de producţiunile domnuluĭ Dincă, în câtŭ, în mijloculŭ meseĭ se sculaŭ (cu permisiunea societăţiĭ) şi alergaŭ la bucătărie pentru ca sĕ complimenteze pe măĭestrulŭ maitre d'hotel; atuncea comeseniĭ făceaŭ mare hazŭ, iar Cucóna Profiriţa, de bucuriă şi de mulţumire, simţia că-ĭ creşte inima ca o jimblă de la Iaşĭ.

XIX

Asemine viaţă însă în Paris trebuea sĕ facă mare spărtură în finanţele Cucóneĭ. In douĭ treĭ anĭ, ea observà că se află în faţa unuĭ însemnatŭ deficitŭ, care o silia saŭ sĕ vênḑă vre o moşie, saŭ sĕ se oprescă din cheltuelĭ. Cea din urmă mĕsură o găsì maĭ înţeléptă; căcĭ îşĭ aduse aminte de promisiunea ce dedese reposatuluĭ eĭ soţŭ. ca averea eĭ sĕ o unéscă

cu a luĭ şi sĕ o dedice Spitaluluĭ din Tătăraşĭ care-lŭ făcuse spre a le remânea numele nemuritorŭ. Decĭ s'a decisŭ a se întórce în ţéră. De astă dată însă n'a scrisŭ sĕ ĭ vină trăsura cu poştalionĭ ; ci, dupĕ ce şi-a desfăcutŭ din lucrurile ce le avea de prisosŭ şi a împachetatŭ pe acelea ce a voitŭ sĕ iea cu sine, a plecatŭ cu calea ferată, care pe atuncĭ ajunsese pânĕ la hotarele Galiţieĭ. De acolo veni cu deligenţa pânĕ în capitala Bucovineĭ. Aci o aştepta trăsurile trimise de acasă, care o aduseră la vechia sa reşedinţa din vechia capitală a Moldoveĭ, ca pe o adevĕrată cucónă mare.

Pe lângă majordomŭ, cucóna Profiriţa aduse şi pe Clementina, în calitate de cameristă : făcù acésta maĭ întâiŭ pentru consideraţiunea luĭ Dincă, înţelegêndŭ că se ĭubia fórte multŭ, apoĭ voi tot odată sĕ arate la Iaşĭ luxulŭ, ne maĭ pomenitŭ pânĕ atuncea, de a avea o cameristă parisiană, pre când maĭ tóte cucónele asemine servitóre le recrutaŭ în genere în seminţia róbă a luĭ Faraonŭ.

Vieriţa mea, care aştepta întórcerea fiuluĭ eĭ ca evreiĭ pe Messia, era la scară când a sosit Cucóna. Dincă, cum o vĕḑù sărì de pe capră şi se aruncà în braţele-ĭ deschise, cu tótă efusiunea amoruluĭ filial ce-ĭ păstra, fără a cugeta nicĭ la respectul ce era datoriŭ stăpâneĭ sale, nicĭ la efectulŭ ce acéstă efusiune putea produce asupra amanteĭ sale. Pre când muma săruta bocindu-se pe fiul eĭ şi-lŭ ţinea de gât cu duioşie, Clementina neînţelegênd ce va sĕ ḑică acéstă scenă, urcând scările alăturĭ cu stăpână-sa, o întrebà : cine este femeea acésta ?

— E ! o ţigancă... mama luĭ.

— Cum ! mama luĭ..? ţigancă ?

— Negreşit ; Dincă este unul din sclaviĭ meĭ. Cum de nu sciĭ acésta ?

Clementina ca lovită de trăsnetŭ, scăpà saculŭ de voiagiŭ ce ţinea în mână, şi căḑù leşinată, dreptŭ uşa salonuluĭ de susŭ. De acolo fu ridicată de fetele şi servitórele caseĭ, şi transportată în Camera ce-ĭ era destinată, alăturĭ cu buduarulŭ Cucóneĭ.

Tótă casa se grăbì a veni împrejurulŭ eĭ spre a-ĭ da ajutórele posibile ca sĕ o deștepte: o descheiară la rochie, îĭ frecară tâmplele, mâĭnele și piciórele; ĭĭ deteră sĕ aspire spirturĭ și oțeturĭ tarĭ. In fine dupĕ câte-va minute, Clementina deschise ochiĭ și se ridicà. Buimăcità încă de amețélă, se uità împrejurulŭ eĭ la figurele necunoscute ce avea sub ochĭ, întrebândŭ, în limba eĭ, unde se află? unde se găsesce?

— Lângă amiculŭ tĕŭ, îĭ respunse cu vocea tremurândŭ Dincă, carele pânĕ în momentulŭ acela îĭ ținuse capulŭ pe mânele sale.

— Tu! amiculŭ meŭ! tu!... eŭ, amica ta!.. nu! nicĭ o dată! nicĭ odată!.. Fugĭ, sclavule, din ochiĭ meĭ! Blestemată sê fie ora când te-amŭ cunoscutŭ!»

Apoĭ cădù iarășĭ cu capul pe perină, suspinândŭ și plângênd cu hohote de desperare.

XX

Credŭ că e inutilŭ pe a descrie sfîșierile luĭ Dincă. și ale mumeĭ sale când elŭ i-a spusŭ legăturile ce-lŭ uniaŭ și causa ce produsese leșinulŭ și lamentațiunile Clementineĭ. Orĭ și cine-șĭ póte închipui scenele ce vinŭ în aseminea situațiunĭ.

Cucóna Profirița, care la începutŭ nu înțelegea motivele leșinu luĭ cameristeĭ sale, audindŭ că șĭ-a maĭ venitŭ în fire, s'a dusŭ s'o védă. Biata fată îĭ spuse amorulŭ ce avusese pentru Dincă, planurile ce făcuse cu dînsulŭ ca sĕ ducă o viață maĭ bună în Moldova, și în fine hororile ce a resimțitŭ aflând că elŭ este țiganŭ, și maĭ alesŭ sclavŭ. A doua di, ea ìlŭ chĭemă și ĭ făcù aspre mustrărĭ pentru ce n'a spusŭ Clementineĭ adevĕrulŭ: peutru ce a mistificat'o. făcênd'o încă sĕ-șĭ părăséscă patria, în speranța uneĭ căsătoriĭ care elŭ trebuea sĕ scie că n'ar fi putut'o contracta.

— Mĕ ertațĭ, Cuconiță! am socotitŭ de prisosŭ de a-ĭ vorbi despre robiea mea, pe cât sciamŭ că Măria Vóstră nicĭ odată nu m'ațĭ tratatŭ așa din copilăria mea, și maĭ alesŭ...

— Maĭ alesŭ.... ce?

Că sunt fiulŭ uneĭ mume libere.

— Fiulŭ uneĭ mume libere ? de unde aĭ luat'o acéstа ? Cine ţi-a spus'o ?

— Maĭca mea, care astă-ḑĭ este măritată dupĕ un romănŭ moldovenŭ.

Cucóna Profiriţa sărì în susŭ ca lovită de o isbitură electrică. Alergà la clopoţelulŭ de pe masă, sunà ; o fată de ţiganŭ întrà.

«Chiamă-mĭ pe Vătafulŭ de curte, şi pe mumа luĭ Dincă, daca este aicea !»

Apoĭ începù a se preumbla prin salonŭ frângêndu-şĭ degetele, turburată, schimbată la faţă, apucată de crispaţiunĭ nervóse.

Peste câte-va minute, ea ḑisse luĭ Dincă, arătându-ĭ uşa : «eşĭ !» In acelaşĭ timpŭ intrară Vătafulŭ de curte, unŭ omŭ vechiŭ al caseĭ, şi Maria.

«Ce flécurĭ s'aŭ petrecutŭ, Vătaşe, pe aicea în lipsa mea ? Mi se spune că asta (arătându-ĭ pe Maria) s'a măritatŭ dupĕ un moldoveanŭ, şi maĭ ştiŭ eŭ... Cum se póte sĕ nu sciŭ eŭ nimica despre aseminea fapte ?

— Cuconiţă, sĕ mĕ ertaţĭ... de ! pote amŭ greşitŭ de nu v'amŭ scrisŭ. Dar nu s'a făcutŭ nicĭ o necuviinţă. Maria are carte de ertare. Reposatulŭ Cuconu Dumitraki, D-ḑeŭ sĕ-lŭ erte ! mĭ a datŭ cartea cu însaşĭ mâna sa şi mĭ-a poruncitŭ s'o daŭ Marieĭ, fără sĕ spunŭ nimĕnuĭ nimica. Aşa amŭ şi făcutŭ, căcĭ porunca şi cartea boeruluĭ le-amŭ socotitŭ ca sfinte. Apoĭ nu m amŭ îndoitŭ că şi D-vóstră vĕ era cunoscută.

Unde este cartea ? s'o vĕdŭ şi eŭ ; căcĭ nu ştiŭ nimica.

La mine este, cuconiţă, sĕ trăiţĭ ! ḑisse Maria. Eat'o ! şi daca Măria vóstră nu veţĭ voi s'o cunósceţĭ, puteţĭ s'o rupeţĭ; eŭ sunt gata a veni înapoĭ la robie.

Cucóna Profiriţa luà cartea, o cetì de susŭ până josŭ cu un profundŭ sentimentŭ de veneraţiune : o îndoì la locŭ, stergêndu-şĭ cu batista o lacrimă care-ĭ căḑù din ochĭ, apoĭ o întinse Marieĭ, ḑicêndu-ĭ :

»Bine ! Cartea e sfîntă, precum sfîntă este pentru mine şi

po nenirea reposatuluĭ. Mĕ bucurŭ că te-aĭ măritatŭ : numaĭ sĕ-ţĭ dea Dumnedeŭ traiŭ bunŭ, dupĕ cum şi tu escĭ bună!

— Sĕ vĕ dea Dumnedeŭ sănătate, şi anĭ îndelungaţĭ, dupĕ inima bună care o aveţĭ ! disse Maria, plângêndŭ şi ea.

— Ascultă acuma : înainte de a te duce la casa şi la libertatea ta, sĕ-ţĭ spunŭ câte-va vorbe, care credŭ că amŭ dreptŭ sĕ ţi le spunŭ ca vechia ta stăpână. Tu îţĭ aducĭ aminte cu ce bunătate te-amŭ crescutŭ şi te-amŭ tratatŭ, atâtŭ pe tine cât şi pe copilulŭ tĕŭ. Vedĭ că pe Dincă al tĕŭ l'amŭ făcutŭ omŭ. L'amŭ învĕţatŭ o meserie bună, pentru care chiar de astă-dĭ îĭ facŭ, pe câtŭ voĭ trăi eŭ, câte dece galbenĭ pe lună léfă. Elŭ nu va fi tratatŭ maĭ rĕŭ de cât până acuma. Va avea camera sa, şi ajutórele sale la bucătărie; prin urmare nu va simţi nimica din greutăţile robieĭ cu care némulŭ şi sórta aŭ condamnatŭ seminţia vóstră. Povĕţuesce-lŭ şi sfătuesce-lŭ, ca mumă bună şi cu minte, sĕ se pórte bine cu mine : sĕ-mĭ fie credinciosŭ şi sĕ mĕ mulţuméscă, daca doresce sĕ capete libertatea care aĭ căpĕtat'o tu; sĕ nu se ĭea dupĕ gărgăuniĭ care vĕd că ĭ-aŭ băgatŭ în capŭ franţuzóĭca asta, care s'a ţinutŭ de mine şi pe care amŭ adus'o maĭ multŭ ca sĕ nu-ĭ facŭ luĭ supĕrare. Inţelegĭ tu ce-ţĭ spunŭ ?

— Inţelegŭ, Cuconiţă. Voiŭ face după cum poruncíţĭ. şi D-deŭ sĕ vĕ dea sănătate !

— Acum dute la casa ta ; şi când veĭ putea. vino sĕ te maĭ vĕdŭ.

Maria sărută mâna Cucóneĭ Profiriţeĭ şi eşi urmată de Vătafulŭ de Curte.

XXI.

Indată după acéstă scenă, Maria, înainte de a plecá la viiă veni şi-mĭ spuse cele petrecute la casa vecheĭ sale stăpâne; totŭ odată mĕ preveni că fiĭulŭ seŭ are sĕ vie sĕ mĕ védă, rugându-mĕ sĕ-lŭ primescŭ cu bună-voinţă.

A treĭa saŭ a patra di — bine nu ţinŭ minte — mi se presentă Dincă. Era unŭ băétŭ frumosŭ, înaltŭ, bine făcutŭ, ó-

cheşŭ, cu trăsurĭ fine, cu mustaţĭ micĭ negre, cu bărbuţa încă neatinsă de briciu, cu costumŭ curatŭ şi bine croitŭ, cu maniere nobile şi respectuóse. Elu voi sĕ-mĭ sărute mâna; refusaiŭ a-ĭ o da, şi cu mare greutate îl înduplecaiŭ sĕ şéḑă.

Tênĕrulŭ, care acuma avea 23 de anĭ, se aflá încă sub farmeculŭ suvenireloru sale din Paris. Elŭ nu cunoscea Parisul numaĭ ca simplu turistŭ, dar îşĭ da sémă de progresulŭ ce făcea civilisaţiunea omenireĭ în acestŭ mare focularíŭ de inteligenţă şi de cultură : căcĭ era în curentulŭ ḑiaristiceĭ şi a mişcăriĭ intelectuale. Avusese cunoscinţă cu maĭ mulţĭ din românìĭ ce studiaŭ la Paris, şi adesea se introducea în şcóle, unde ascultá cursurile de istoriă, de filosofiă, de economie politică, şi altele. Veteranulŭ dintre elevĭ Vârnav, fundatoriulŭ biblioteceĭ şi Capeleĭ române din Paris, — pre care maĭ târḑiŭ Bucurescenìĭ ìlŭ cunoscură sub numele de Popa-Vêrnav, — fusese, maĭ alesŭ, omulŭ pe care-lŭ apreţuia cu deosebire, pentru ideile luĭ sincerŭ liberale şi patriotice, şi pentru sufletulŭ luĭ devotatŭ la orĭ-ce faptă bună şi frumósă. De aceea îmĭ şi vorbia despre elŭ cu mare entusiasmŭ. Imĭ spunea că acesta îl îndemná sĕ nu se maĭ întórcă în ţéră. la robia boerésca. ci să rĕmână acolo, ca sĕ se bucure de viéţa libertăţiĭ, şi sĕ-şĭ cultive mintea şi spiritulŭ; şi că, ca mijlocŭ de essistenţă, ìĭ oferìa unŭ postŭ modestŭ de custode la Bibliotecă şi la Capelă.

«Găsescŭ că bine te consiliá. De rĕmânéĭ acolo, Cocóna nu te-arŭ fi pututŭ reclama, şi rĕmâneaĭ liber. De ce n'aĭ ascultatŭ pe Vêrnav ?

— Aşĭ fi făcut'o, căcĭ simţŭ şi sciŭ ce este dulcéţa libertăţiĭ. Dar maĭ întâiŭ nu m'amŭ înduratŭ sĕ lasŭ pe Cucona asta, care a fostŭ atâtŭ de bună pentru mine, care din copilăriă mi s'a arătatŭ ca o providenţă, dându-mĭ şi principiĭ de educaţiune şi mijloculŭ de a-mĭ face o profesiune; căcĭ, vĕ mărturisescŭ, acuma meseria de bucătariŭ îmĭ place In cele din urmă, dorulŭ de a vedea pe mama mea...

Bravo ! bravo, băete ! asemenea sentimente te onoréză. Câtŭ despre libertatea, care acuma póte sĕ fie dorulŭ inimeĭ tale, sĕ nu contenescĭ de a spera că veĭ avea-o. Spiritulŭ se-

colului are sĕ o aducă. Apoĭ acuma, și la noĭ, ca și la Paris, este o generațiune întrégă care lucrézā pentru dobândirea, nu numaĭ a libertățiĭ țiganiloru, dar și a tuturoru libertățilorŭ de care se bucură popórele civilisate.

— Sciŭ; dar cu atâta mĕ simțŭ maĭ nenorocitŭ, căcĭ, în condițiunea mea de robu, nu potŭ lua parte activă în pleĭada domnieĭ-vóstre de regenerare. Rogŭ pe Dumnedeŭ însă sĕ vĕ ajute ca sĕ isbutițĭ!

Apoĭ uĭtându-se la orologiulŭ sĕŭ:

«Mĕ ertațĭ.... e ora.... datoria meserieĭ mĕ chiamă. Dațĭ-mĭ voiă, domnulŭ meŭ, sĕ maĭ viŭ; căcĭ voiŭ avea nevoe sĕ vĕ cerŭ și sfaturĭ, de care amŭ mare trebuință.»

XXII.

Pe timpulŭ acela Moldova erá frĕmântată de frigurile progresuluĭ. Domnia țĕreĭ, dată, după convențiunea de la Balta-Liman, pe șépte anĭ, bunuluĭ patriotŭ Grigori Ghica, se bucurá de o linisce aparentă. Orĭ-câtŭ de blândŭ era guvernulŭ acestŭ domnŭ, totușĭ era unŭ regimŭ oligarchicŭ care nu mulțămĭa totă lumea: abusurile, escesele de putere, neorânduelele, nedreptățile, nu se puteŭ ușorŭ înfrêna: căcĭ ceĭ marĭ căutaŭ totŭ-d'auna sĕ traiască în sarcina celorŭ micĭ, voindŭ sĕ-ĭ aĭbă totŭ-d'auna sub piciore. Câte-va familiĭ privilegiate, îngâmfate de prejudețele aristocratice, tindeŭ se se ție tot-d'auna în capulŭ bucatelorŭ: sĕ ocupe tote posturile și funcțiunile însemnate ale statuluĭ, nu în puterea capacitățiĭ saŭ a instrucțiuniĭ, ci în puterea nascereĭ. Sub domnia despotica de 14 anĭ a luĭ Mihaĭ Sturza primulŭ domnŭ regulamentariŭ, care in cele maĭ micĭ acte se conducea dupe dictatura Consulatuluĭ protectoralŭ alŭ Rusieĭ, asemenea ideĭ prinseseră rădăcinĭ adâncĭ în țĕră. Era o lume intrega, majoritatea boerimeĭ, care credea că acesta este regimulŭ potrivitŭ pentru țera acesta barbară: că boerulŭ trebuia sĕ domnescă preste totŭ, — că țĕranulŭ singurŭ trebue sĕ fie supusŭ tot-d'auna la imposite, la beilicurĭ și la claca, că țiganulŭ trebuia se traiasca sub biciulŭ

boeruluĭ, — că, fără a fi boerŭ de viţă mare, sĕ nu pótă fi nimenĭ ministru, judecătorŭ de Curte, prefectŭ, saŭ directorŭ de ministerŭ, că numaĭ funcţiunile de totŭ subalterne sĕ se pótă da la boeriĭ micĭ saŭ la ómeniĭ carĭ se ridică din straturile inferióre. Câtŭ despre ideea de naţionalitate, acésta era o utopie de minţĭ stricate, condamnată ca şi alienaţiunea. De aceea pe aceĭ ce cutezaŭ a predica, saŭ măcar a enunţa prin alegoriĭ, asemenea ideĭ, guvernulŭ îĭ esila nejudecaţĭ pe la mănăstirile cele maĭ depărtate si maĭ sĕlbatice, spre a le citi moliftele sântuluĭ Vasile.

Dar în mijlocul acesteĭ societăţĭ ruginite, se formase o nouă generaţiune care representa óre-cum reversul medalieĭ. Acésta se compunea maĭ întâiŭ de prima serie de tinerĭ eşiţĭ din şcólele naţionale, carĭ de şi nu avéŭ póte cunoscinţe solide şi studiĭ sistematice, dar prin lectura cărţilorŭ în limbele moderne, carĭ începuseră a se rĕspândi în ţéră, căpĕtaseră cunoscinţe enciclopedice destule spre a înţelege spiritulŭ seculuĭ. Acéstă junime se maĭ adăpa de ideĭ liberale şi progresiste din câte-va cursurĭ libere ce cu mare greŭ se permisese luĭ Ionŭ Ghica, M. Cogălnicenu, N. Docan şi alţiĭ, ca sĕ ţină în sala Academieĭ. Maĭ venia apoĭ junimea claselorŭ privilegiate, carĭ îşi făcuse studiele în Francia şi în Germania, şi carĭ ambiţiona se lucreze spre a spela ţera de rugina barbarieĭ şi a introduce reformele civilisaţiuneĭ occidentale. Spirite distinse, secundate şi de posiţiunea lorŭ socială, începură, cu pene măĭestrite, a scrie şi a predica, chiar sub fórfecele censureĭ de statŭ, ideĭ regenerătóre. Poesia înălţa sufletele şi inimele la aspiraţiunĭ frumóse; satira biciuĭa prejudeţele absurde şi abusurile; istoria deştepta sentimentele naţionale; comedia ruşina partea ridicolă a societăţiĭ; sciinţa rădica vĕlulŭ de pe mintea întunecată de ignoranţă; literatura forma gustulŭ lectureĭ, precursoriŭ alŭ lumineĭ şi alŭ regenerăriĭ naţionale.

Spre asemenea direcţiune lupta, cugeta, lucra în înţelegere tacită şi simultanee, generaţiunea născută şi rădicată între aniĭ 1820 şi 1840. Lupta eĭ a fostŭ lungă şi grea până

sĕ ajungă a ponderá generațiunea ruginită a trecutuluĭ; maĭ lungă și maĭ grea, până sĕ ajungă a prepondera în țeră. Incetulŭ cu încetulŭ. ea ajunse a atrage intre proseliții seĭ pe bunulŭ Grigori Vodă Ghica. Acestŭ domnŭ, puținŭ dispusŭ a considera consulatulŭ rusescŭ ca oracolŭ, începù a împărtăși ideile tinerimeĭ și chiar a le îmbrațișa; începù a da funcțiunile dupĕ merite. iar nu dupe ranguri saŭ legăturĭ de familie. Elŭ, pentru prima ora, puse la posturĭ malte tinerĭ carı nu avéŭ ranguri. și încă din aceia carĭ treceaŭ de revoluționarĭ. Elŭ erá pentru realisarea tuturoru dorințeloru și aspirațiuniloru partideĭ progresiste, dar nu avea curaginlŭ a le decreta, fiindŭ-că era numitŭ domnŭ pe unŭ timpŭ determinatŭ de șépte anĭ, și nu se credea destulŭ de tare spre a înfruntá complicațiunile esteriórc ce s'ar fi provocatŭ prin ceva avênturĭ pripite. Elŭ doriá din sufletŭ sĕ facă împroprietarirea țĕraniloru și emanciparea țiganilorŭ, dar nu cuteza sĕ-șĭ radice foculŭ pe capŭ cu resistența numeroseloru sale rude și a numeroseĭ boerimĭ care ținea la prerogativele și privilegiurile trecutuluĭ. De aceea, suspinândŭ tot-d'auna, dicea că asemenea reforme numaĭ unŭ domnŭ străinŭ putea sĕ le facа.

Sperămnŭ că lectorulŭ va ertá acestă digresiune. ca-ĭ în curândŭ va vedea că ea erá necesariă pentru conclusiunea subiectuluĭ.

XXIII.

Nu târdiŭ junele bucătariŭ maĭ venì pe la mine. Tristŭ si melancolicŭ, elŭ îmĭ comunicà situațiunea aventureĭ sale amorόse. Elŭ se aflá turmentatŭ până la disperare vĕdêndŭ resoluțiunea amanteĭ sale de a-lŭ respinge de la inima eĭ pentru tot-d'auna. Clementina era gravŭ bolnavă : avea atacurĭ de nervĭ în tote dilele, și doctoriĭ ceĭ maĭ bunĭ se îngrijiaŭ de o bólă de inimă. Acesta făcea totŭ odată luĭ Dincă o situațiune de cele maĭ teribile : ca omŭ cu inimă, elŭ acuma simția o amară mustrare de cugetŭ pentru marea greșelă ce făcuse, de a nu spune amanteĭ sale adevĕrulŭ asupra origineı sale.

Elŭ venea sĕ implore consiliulŭ meŭ Nu aflaiŭ altă părere, de câtŭ sĕ cerce ca sĕ capete o carte de ertare de la stăpâna sa : atuncea, francesa vĕḑêndu-se în faţă cu unŭ omŭ care nu maĭ pórtă lanţulŭ sclavieĭ, negreşitŭ şi-arŭ schimba ideia cumplită care o sfâşiá. Aşa dar îlŭ îndemnamŭ ca sĕ se ducă pe la rudele intime ale stăpâneĭ sale, sĕ le róge ca sĕ apuce pe Cucóna Profiriţa sĕ-lŭ erte.

Acuma nu numai acele rude, dar tótă societatea înaltă din Iaşĭ cunoscea aventura acésta. Cucóna Profiriţa nu perduse mania de a da prânḑurĭ şi de a vedea multă lume la masă ; şi când avea unŭ bucătarŭ atâtŭ de maĭestru, avea şi mijloculŭ a-şĭ satisface acéstă plăcere; căcĭ pentru masa bună totŭ deauna se găsescŭ doritorĭ mulţĭ. Apoĭ, când ascultá laudele commesenilorŭ, Cucóna Profiriţa nu se putea opri de a spune cu ce sacrificiurĭ de cheltuelĭ a pututŭ formá unŭ asemenea bucătarŭ, capabilŭ de a serví chiar pe împĕraţĭ cu mulţămire. Ea spunea cum îlŭ chiamă : la finele meseĭ îl chemá şi-lŭ arătá la lumea sa, şi surîdea cu plăcere când audiá maĭ alesŭ pe dame ḑicêndŭ : «et quel joli garcon!» Insuşĭ Domnitorulŭ, care erá nepotŭ Cucóneĭ Profiriţeĭ, şi care era unŭ bunŭ mâncăŭ, veniá nepoftitŭ la mesele suculente ale mătuşeĭ sale, şi atâtŭ se simţiá de mulţămitŭ în câtŭ după masă cerea sĕ vină bucătarulŭ, pe care, după ce-lŭ vedea, îlŭ bătea pe umerĭ si-lŭ gratificá tot-d'auna cu galbenĭ şi irmilicĭ de aurŭ (1).

Peste treĭ patru ḑile tênĕrulŭ venì sĕ-mĭ dea relaţiunĭ despre demersurile ce făcuse. Maĭ multe din rudele cele maĭ intime, vere, nepóte, cumnaţĭ, cumnate, după rugămintea ce elŭ le adresase, se duseră sĕ solicite cu cea maĭ mare căldură liberarea luĭ. Tóte silinţele însă rĕmaseră deşerte : Cucóna era neînduplecată. La ceĭ ce o rugaŭ, rĕspundea că ea nu vede necesitatea de a-ĭ da carte de ertare; căcĭ ea nu lŭ tratéză ca robŭ, — că-lŭ consideră ca copilŭ de sufletŭ, — că a făcutŭ sacrificiĭ neinteresate pentru dînsulŭ, — că ea are afecţiunĭ

(1) Până la baterea monedeĭ nóstre naţionale, se maĭ vedéŭ monete turcescĭ de aurŭ şi de argintŭ; Irmilicĭĭ, care în Muntenia se numeaŭ *icosarĭ*, avéŭ valóre de 5 leĭ ; uniĭ eraŭ de argintŭ alţiĭ de aurŭ.

de mumă pentru elŭ, că s'a deprinsŭ a-lŭ avea pe lângă ea şi a-lŭ vedea în tóte ḑilele, în fine că se teme că, dacă l'arŭ libera, elŭ se va duce cu francesa cine scie unde; şi că acésta nu-ĭ convine.

Cu tóte acestea tênerulŭ era desolatŭ. Scia că amanta luĭ suferе; şi elŭ. elŭ, care o iubea atâtŭ de multŭ, nicĭ se putea apropiá de dânsa! Ea iĭ trimisese rĕspunsŭ că, pre câtŭ va fi sclavŭ, nu va suferi s'o véḑă, şi că, de va cutezá sĕ-ĭ violeze voinţa, ea va muri.

«Atuncea, iĭ ḑiseiŭ eŭ, nu aĭ de câtŭ o singură cale. Vodă, după cum mi-aĭ spusŭ, te cunósce. Alergă la elŭ. Caḑĭ la piciórele luĭ : rógă-lŭ. După câtŭ sciŭ, elŭ este bunŭ şi milosŭ : se va îndura de sórta ta. Sunt sigurŭ ca elŭ va stărui cu maĭ multŭ succesŭ pe lângă mătuşă-sa. Voiŭ vorbi şi eŭ cu dînsulŭ, póte.

— Vĕ mulţumescŭ de inspiraţiune. In adevĕrŭ alta nu mi-a rĕmasŭ. Mĕ ducŭ.... Vĕ ascultŭ...

— Dumnedeŭ sĕ-ţĭ ajute!»

XXIV.

Incă din timpulŭ emigraţiunei patriotice din 1848, în timpulŭ petrecereĭ de aprópe unŭ anŭ în Bucovina, învĕţasemŭ a juca cărţĭ. Intre planurile nóstre de a reforma ţéra prin cărţĭ, (tipărite bine înţelesŭ) de o cam dată jucamu cărţĭ: cu rĕposatulŭ Negri, cu Cuza care maĭ pe urmă s'a făcutŭ domnŭ , cu fraţiĭ Alexandri şi alţiĭ de aĭ noştriĭ, ne adunamŭ adesea serile în casa patriarcală a bĕtrânuluĭ Eudoxiŭ Hurmuzaki şi făcémŭ partite de vistŭ saŭ preferenţă; dar maĭ alesŭ când, de frica holereĭ, ne grămădisemŭ maĭ toţĭ la moşia Cernăuca. în casa îmbelşugată a neuĭtatuluĭ bĕtrânŭ Hurmuzaki, acolo nu numaĭ serile, dar şi ḑiua, ne essercitamŭ cu aceste jocurĭ spre a ne petrece de urîtŭ.

La începutŭ jucamŭ numaĭ pentru ca sĕ ne perdem timpulŭ maĭ cu plăcere. Dar uniĭ din noĭ găsindŭ ca joculŭ fără interesŭ este stupidŭ, aducêndŭ de esemplu chiar pe copiĭ carĭ,

când se jócă cu nucele, jócă pentru ca sĕ câștige nucĭ, am începutŭ a juca pe banĭ: maĭ întâĭ douĕ fise de o para, apoĭ cu o para fisa, apoĭ cu douĕ, apoĭ cu patru și chiar cu ḑece. Când perdeamŭ cincĭ-șése sfanțĭ ḑiceamŭ: he! mi-amŭ făcutŭ gustulŭ... nu e nimica... cu atâta nu mĕ ruinezŭ...; iar când câștigamŭ ceva, simțiamŭ o plăcere nespusă și mĕ îndemnamŭ sĕ jocŭ câtŭ de desŭ, și câtŭ de scumpŭ. Mi-aducŭ aminte că într'o ḑi, la Cernăuțĭ, Cuza, trecêndŭ pe la gazda mea, îmĭ bate în ferésträ, mĕ chiamă și mĕ invită sĕ mergŭ sĕ facŭ partidă de preferență cu o cucónă ce venise din Basarabia. Îmĭ făcuĭ toaleta și mĕ duseĭ cu dînsulŭ. Era Cucóna Smărăndița Balșŭ, pe care o vĕḑusemŭ de câte-va orĭ în Iașĭ la frate-sĕŭ, marele Logofĕtŭ Costaki Sturza: se ducea spre Paris, și se oprise pentru câte-va ḑile în Cernăuțĭ. Ne primì cu o plăcere nespusă și, cu grăbire mare, ḑise sĕ pue masa de cărțĭ, invitându-ne a lua scaune. Orĭ-câtŭ de pasionată părea Cucóna Smărăndița pentru preferență, care ḑicea că o jócă de 40 de anĭ, cu tóte acestea, saŭ că nu avea norocŭ în ḑiua aceea, saŭ că voia înadinsŭ sĕ se lase a fi bătută, dar făcea erorĭ forte dese și fórte marĭ. Eŭ aveamŭ o venă nespusă: nu facému unŭ jocŭ fără sĕ punŭ plată pe Cocóna Smărăndița. Partenerulŭ nostru rîdea cu un cheſŭ nespusŭ. Cocóna când făcea greșela, făcea mină de supĕrare: eŭ, ca s'o consolezŭ, îĭ sărutamŭ mâna. Când din asemenea greșélă se vedea Cuza în câștigŭ, atuncea elŭ îĭ săruta mâna. Apoĭ blestemându-șĭ mereŭ césulŭ când a plecatŭ din Basarabia, biata Cucónă sfârșia prin a rîde și a se lăuda că o sĕ-șĭ ia revanșa. Făcusemŭ unŭ talonŭ, și paguba Cucóneĭ fiind vederată, Cuza propunea ca sĕ încetămŭ. Cucóna însă a stăruitŭ sĕ totŭ continue, până ce amŭ jucatŭ treĭ talóne. Și atuncea adunându-se cifrele s'a veḑutŭ datore cu aprépe 2,000 de fise, din care 1500 eraŭ ale mele... Când ne-amŭ pusŭ la jocŭ, nu fusese cea maĭ mică vorbă despre valórea fiselorŭ: credeamŭ că va fi saŭ de geba, saŭ celŭ multŭ unŭ crăițarŭ (fiind-că ne aflamŭ în Austria) fisa. De aceea când m'amŭ sculatŭ de la masa de jocŭ, m'amŭ grabitŭ a eși în balconŭ ca sĕ maĭ iaŭ puținŭ

aerŭ (fiind prea mare căldură) şi sĕ-mĭ facŭ o ţigară. Peste puţinŭ părtenerulŭ meŭ mĕ strigă, dicêndŭ : «vino, frate, de-ţĭ ia câştigurile.» Era o moviliţă de galbenĭ pe masă. Trage Cuza a patra parte, iar restulŭ mi-ĭ împinge mie. Eramŭ uĭmitŭ: nu putémŭ sĕ-mĭ esplicŭ. şi hesitamŭ de a pune mâna pe banĭ. Cocóna Smărăndiţa atuncĭ îmĭ dise : «Alecu a făcutŭ socotéla: vedĭ dacă o fi greşitŭ, punga mea este pe masă». Cuza începu a rîde, căcĭ a înţelesŭ causa uĭmireĭ mele, ia galbeniĭ şi mi-ĭ vîră în buzunarulŭ pantalonilorŭ. Amŭ sărutatŭ mâna Cucóneĭ şi amŭ eşitŭ, promiţêndŭ ca sĕ mergemŭ şi a doua di.

Eşindŭ, Cuza îmĭ dice : «Nu-ĭ aşa c'a fostŭ bună dina de astă-dĭ? Douĕ-decĭ şi şepte de galbenĭ sĕ capete în treĭ ceasurí unŭ emigratŭ săracŭ, e unŭ adevĕratŭ norocŭ.

— Dar bine, mĕ rogŭ. spunemĭ cum amŭ jucatŭ? Cum s'a calculatŭ fisa ?

— Câte 10 creiţarĭ.

— Cum se póte ? Dar eŭ n'aşĭ fi primitŭ sĕ jocŭ nicĭ cu unŭ creiţarŭ.

Atuncea n'ar fi jucatŭ ea, dragulŭ meŭ. Cucóna este bogată şi nu jócă maĭ eftinŭ.

— Cu tóte acestea te rogŭ găsesce pe mâine altŭ partenerŭ. Pe mine nu maĭ mĕ prindeţĭ.

A doua di m'amŭ scusatŭ către Cucóna Smărăndiţa prin o scrisóre în care i-amŭ spusŭ că amŭ o migrenă cumplită, arătându-mĭ părerea de rĕŭ că nu potŭ s'o maĭ bagŭ platcă. Dar orĭ-câtŭ mĕ silĭamŭ sĕ mĕ moderezŭ şi sĕ evitŭ chiar tentaţiunile joculuĭ. în cele din urmă amŭ rĕmasŭ cu pasiunea acésta, puternicŭ întărită în mine; aşa că după ce m'amŭ întorsŭ din emigraţiune, în locŭ sĕ alergŭ la umbra arborilorŭ singuratecĭ spre a mĕ întâlni cu şoptele Zefirilorŭ şi ale Muselorŭ, în locŭ sĕ mĕ închidŭ ca maĭ înainte între ceĭ patru pereţĭ aĭ camereĭ mele cu capulŭ între cărţĭ, mĕ făcusemŭ unŭ adevĕratŭ omŭ desfrênatŭ. Indată ce însera, alergamŭ la partide, şi jucamŭ până după miedulŭ nopţeĭ cu o adevĕrată beţie, de care nu m'amŭ pututŭ desbĕra de câtŭ forte târdiŭ.

Eraŭ pe atuncĭ în Iașĭ câte-va case în care se făcéŭ alternativŭ întâlnirĭ de petrecerĭ serile. Se adunaŭ bĕtrânĭ si tinerĭ, dame și fete. Se începea cu musică ; se învârtĭaŭ câte-va polcĭ, mazurcĭ și valsurĭ; apoĭ se organisa hartoforia. Treĭ felurĭ de jocurĭ eraŭ în usŭ : jocurĭ de norocŭ, precum stosŭ, lanskenet, macao, — jocurĭ speculative, precum vistu, preferenţă, pichetŭ, — și jocurĭ distractive ușóre, precum ghĭordum, calulŭ albŭ, ramţŭ și altele. Cele d'ântâĭ eraŭ potŭ ḑice jocurĭ infernale : se vedeŭ câte 2, 4, până la 10 miĭ galbenĭ pe masă; se punea câte o mie și douĕ miĭ pe o carte, și se întâmpla că unŭ partenerŭ sĕ pérdă patru și cincĭ miĭ de galbenĭ într'o séră. Eroiĭ cunoscuţĭ pe atuncea în jocurile acestea, eraŭ : Ionică Grecénu (ḑisŭ și Badașcu), Vasilică Ghica, Nicu Pavli, N. Negruţi, Leonida Mavrodin. Maĭ toţĭ aceștia avéŭ câte 40-50 miĭ de galbenĭ, carĭ rulândŭ mereŭ de la unulŭ la altulŭ, în cele din urmă s'aŭ risipitŭ că posderia pe care o spulberă vêntulŭ ; și maĭ toţĭ aŭ ajunsŭ sĕ pérdă totŭ, ajungêndŭ la miseria cea maĭ estremă. La jocurile distractive, luaŭ parte damele, fetele și tineriĭ carĭ le făceŭ curte, saŭ carĭ nu sciaŭ cum sĕ-șĭ petrécă timpulŭ, pe atuncea neessistândŭ cluburĭ saŭ cafenele de lume bună ca acuma.

Eŭ eramŭ unulŭ din parteneriĭ jocurilorŭ ḑise speculative, la carĭ se dedeŭ omeniĭ cumpĕtaţĭ ce pretindéŭ că, fără sĕ se ruineze, petrecŭ în modŭ onestŭ și onorabilŭ; însĕ în realitate nu făcéŭ de câtŭ a-șĭ perde timpulŭ, ba adese orĭ perdéŭ și parale, lăcomindŭ fără succesŭ a face jocurĭ în carĭ speraŭ sĕ câștige. Cunoscutŭ între preferenţiariĭ ceĭ maĭ iscusiţĭ, eramŭ căutatŭ și așteptatŭ maĭ totŭ d'auna de caţĭ-va amicĭ, carĭ pretindéŭ că amŭ eleganţă și nobleţă la jocŭ, așa că le placeam chiar când le luam parale.

In séra ḑileĭ când mi-a venitŭ Dincă, m'amŭ decisŭ sĕ sacrificu partida, pentru ca sĕ încercŭ a face ceva în causa luĭ. Imĭ făcuĭ o toaletă maĭ îngrijită și mĕ duseĭ la vĕduva unuĭ Colonelŭ adĭutantŭ domnescŭ, cu care mĕ aflamŭ în intimitate încă de când trăia cu densulŭ, căcĭ și acesta fusese unulu din parteneriĭ carĭ mĕ iubiaŭ. Vĕduva la care m'amŭ

dusŭ era o fórte frumósă femee, și distinsă maĭ cu semă prin spiritulŭ și graciile eĭ fermecătóre. Ea atrăsese atențiunea luĭ Vodă Ghica, care n'aŭ avutŭ (paremi-se vede) mare dificultate de a o posede : era în adevĕrŭ și greŭ pentru femeea cea maĭ virtuósă de a resistà unuĭ omŭ ca acesta; căcĭ după ce că era unulŭ din ceĭ maĭ frumoșĭ bărbațĭ pe atuncea, apoĭ era și Domnŭ alŭ Moldoveĭ, și maĭ alesŭ cunoscutŭ pentru frumusețea sufletuluĭ și sentimentelorŭ sale nobile. Adĭutantulŭ, care și elŭ iubĭa pe Domnitorĭŭ cu devotamentu, se retrăsese din casă cu resignațiune, de și avea doĭ băețĭ, și detese locŭ luĭ Vodă îndată ce simțì că inima femeeĭ bătea în struna domnéscă; maĭ alesŭ că divorțulŭ se făcea cu maĭ mare înlesnire pe atuncea de câtŭ acuma. Intru adevĕrŭ Vodă atâtŭ de multŭ se răpise de graciile acesteĭ femeĭ, în câtŭ se decisese a se și căsători cu ea, pentru ca sĕ legitimeze tot-odată nascerea unuĭ băiatŭ ce făcuse cu dênsa.

De și servitórea îmĭ spuse că cucona este bolnava, îĭ trimiseiŭ carta mea. Mĕ poftì înăuntru și mĕ primì în camera de culcare spuindu-mĭ că e fórte bolnavă, că doctoriĭ i-aŭ spusŭ că are schiros (cancerŭ) la sînŭ, și că trebue sĕ mérgă la Paris sĕ se opereze. Iĭ spuseĭ istoria luĭ Dincă și o rugaĭ sĕ intervie la Vodă, dacă se póte. Ea mi-a promisŭ, dar eată că se anunță visita luĭ Vodă. Voiĭ sĕ plecŭ, ea mĕ oprì. Vodă cum intrà, merse de-ĭ sărutà mâna întrebând'o cum se maĭ simte; apoĭ întorcêndu-se la mine, îmĭ mulțumì că viŭ sĕ ținŭ tovărășie *acestuĭ îngeru nenorocitu*, după cum o numĭa elŭ. După trecere de câte-va minute, ea mĕ invità ca sĕ povestescŭ istoria mea relativŭ la Dincă. Vodă o ascultà cu multŭ interesŭ și mĕ bine cuvêntà de zelulŭ ce arătamŭ ca sĕ viŭ în ajutorulŭ bietuluĭ robŭ. Dar eata că bolnaveĭ îĭ venì unŭ accesŭ de dureri teribile. Vodă o apucà de o mână, chemându-mĕ ca s'o ținŭ eŭ de cea-laltă. Țipa femeia scrâșnindŭ din dințĭ în crispațiunĭ teribile, în câtŭ mi se părea că-mĭ strânge mâna cu unŭ clește. Vodă atâtŭ era de pătrunsŭ, în câtŭ îmĭ dete și cea-alaltă mână ca sĕ o ținŭ spre a da avêntŭ durerilorŭ sale, gemêndŭ, frângêndu-șĭ mânele și tava-

lindu se pe canapea ca unŭ copilŭ. După o jumĕtate oră, trecù accesulŭ. Bolnava rĕmase ca leșinată, în mare slăbiciune, cu ochiĭ întorșĭ spre nobilulŭ eĭ consorte, făcêndu-mĭ semnŭ ca sĕ mĕ ocupŭ de elŭ. Atuncea intrà și medicul. Eŭ mĕ strecuraĭ pe ușă și plecaĭ, pătrunsŭ până la lacrimĭ de scena de durerĭ la care asistasem.

XXV.

A doua ḑi, séra, pe când se gătĭa Cucóna Profirița sĕ se cobore la masă, se anunțà venirea luĭ Vodă. Vre-o ḑece persóne carĭ fusese invitate la prânḑŭ îĭ eșiră înainte în capulŭ scăriĭ. Domnitorulŭ salutà pe mătușa sa și-ĭ spuse că vine sĕ mănânce la ea. Cocóna de gasdă, fericită de asemenea surprisă, îlŭ așeḑà la masă în fața cu ea, între două cocóne frumóse, o verișóră și o nepótă. Acestea găsirà momente favorabile ca sĕ-ĭ spună, pe întrerupte și ferite de auḑulŭ Cocóneĭ Profirițeĭ, scena ce avusese cu mătușa lorŭ pentru liberarea robuluĭ bucătariŭ, ca unele ce dorĭaŭ ca romanțulŭ luĭ cu Clementina sĕ se închee cu bine. Vodă le spuse că cunósce istoria, și le recomandà tăcere și răbdare, asigurându-le că pentru acésta a și venitŭ.

In adevĕrŭ, după ce s'aŭ sculatŭ de la masă și societatea s'a rĕspânditŭ prin salóne și prin grădină ca sĕ-șĭ ia cafeua, Vodă, rĕmânêndŭ singurŭ cu Cocóna Profirița într'o cameră, unde-șĭ sorbĭa cĭubuculŭ și caféua, după alte convorvirĭ banale, cugetândŭ pote multŭ cum sĕ încépă vorba într'o cestiune așa de delicată, în fine îĭ ḑise:

«Sciĭ, mătușică, că daca am venitŭ astăḑĭ sĕ mănâncŭ la d-ta, m'am decisŭ totŭ-odată sĕ-țĭ cerŭ, ca pe timpulŭ de urgie turcéscă, o plată pentru ostenéla dințilorŭ.

— Bucurosŭ, Mărite nepóte! numaĭ sĕ mĕ asigurațĭ că în adevĕrŭ vi s'aŭ ostenitŭ dințiĭ.

Ba șaga de o parte: am o rugăminte la d-ta.

Unŭ nepotu care domnesce are dreptulu sĕ ordone.

— Cu tóte acestea elŭ te rógă sĕ facĭ unŭ schimbŭ : pentru una elŭ îţĭ ofere o sută.

— Mare generositate, care nu sciŭ dacă o meritŭ; dar despre ce e vorba? Nu cum-va escĭ plătitŭ de frumósele verişóre ca sĕ-mĭ repeţĭ scena ce mi-aŭ făcut'o ele erĭ?

— Ce perspicacitate răpede! Dar dacă aĭ ghicit'o, potŭ sperá că nu mĕ veĭ refusa?

— Nu suguiţĭ...? Seriosŭ...?

— Pentru unŭ robŭ, îţĭ daŭ o sută.

— Nu se póte.

— Două sute!

— Măria ta aĭ bucătarĭ destulŭ de bunĭ.

Ţi-lŭ lasŭ totŭ d-tale; numaĭ fă-lŭ liberŭ.

— Nu se póte.

— Dragă mătuşică, dă-mĭ voe sĕ-ţĭ spunŭ că în acéstă opunere vĕḑŭ o rĕutate, la care aşĭ putea rĕspunde ca unŭ Domnŭ.

— Ce felŭ?

— Potŭ sĕ facŭ pe bucătarulŭ d-tale, în momentulŭ acesta, Şetrariŭ saŭ Slugeriŭ, şi atuncea elŭ nu va maĭ fi robŭ.

— Frumosŭ şi comicŭ, ḑĕŭ, arŭ fi! Cu tóte acestea nu credŭ că-ţĭ veĭ mânji domnia ridicândŭ la boerie pe ţiganĭ.

— Dar şi ţiganulŭ e omŭ, dragă mătuşică. Şi apoĭ când un robŭ a suptŭ din laptele civilisaţiuniĭ.....

— Adu-ţĭ aminte, Măria ta, că escĭ domnŭ şi trebue sĕ fiĭ dreptŭ. Acelŭ lapte ale civilisaţiuniĭ, de care vorbescĭ, sciĭ că i l'am datŭ eŭ. Nu mĕ pune în posiţiune se mĕ căĭescŭ de ce am făcutŭ.

— Orĭ câtă dreptate sĕ aibĭ, cu tóte acestea n'aĭ cuvîntŭ sĕ ţiĭ în robie pe unŭ omŭ, pe care tótă societatea d'imprejurulŭ d-tale îlŭ reclamă şi-lŭ găsesce demnŭ de libertate.

— Măria ta, dă-mĭ voe sĕ-ţĭ mărturisescŭ aicĭ, între patru ochĭ, secretulŭ care mĕ face atâtŭ de îndĕrătnică în ochiĭ lumeĭ. Nu ţinŭ nicĭ la robia luĭ Dincă, nicĭ la robia nimĕruĭ Sciŭ că robia este unŭ lucru urîciosŭ, şi când voiŭ închide

ochiĭ, toţĭ robiĭ meĭ vorŭ fi ertaţĭ. Asta sĕ o sciĭ Măria ta; sunt gata sĕ o jurŭ acuma şi pe sfânta cruce.

— Apoĭ mĕ iartă... nu te înţelegŭ...

Iţĭ voiŭ spune, ca sĕ mĕ înţelegĭ. In nascerea acestuĭ băiatŭ, căruia nicĭ-odată nu 'ĭ-amŭ datŭ epitetulŭ de robŭ sau de ţiganŭ, eŭ amŭ avutŭ şi amŭ prepusurĭ că s'a amestecatŭ sângele nobilŭ alŭ reposatuluĭ bărbatuluĭ meŭ. Amŭ fostŭ ndignată póte în sufletulŭ meŭ, atuncea când amŭ simţitŭ lucrulŭ. Dar sciĭ câtŭ amŭ veneratŭ eŭ pe soţulŭ meŭ: trebuia sĕ-ĭ ertŭ unŭ micŭ pĕcatŭ. Nu 'ĭ-amŭ imputatŭ luĭ nimica, nicĭ amŭ spusŭ cuĭ-va ceva. Dar când s'a născutŭ acelŭ copilŭ în care amŭ vĕḑutŭ imaginea aceluĭ omŭ pe care 'l-amŭ iubitŭ; m'amŭ simţitŭ coprinsă de nisce sentimente neînţelese, de unŭ amorŭ nebunŭ pentru copilulŭ acesta, pe care sterpulŭ meŭ pântece nu 'l-a pututŭ concepe. De aceea l-amŭ crescutŭ cu o dragoste secretă şi cu decisiunea ca sĕ-lŭ facŭ omŭ, iar după mórte sĕ-lŭ facŭ şi moscenitoriŭ peste o parte din avere. Eŭ, acestea, luĭ nu i lĕ-amŭ pututŭ şi nicĭ nu i le potŭ spune: nu potŭ, şi nu-mĭ vine a afişa în lume o slăbiciune care la mulţĭ póte sĕ pară ridicolă. Acuma mĕ vĕdŭ într'o situaţiune penibilă: nu mĕ potŭ despărţi de elŭ; amŭ contractatŭ aşa afecţiune pentru elŭ, că n'aşĭ putea trăi o ḑi fără sĕ-l vĕdŭ. Din nefericire póte, a eşitŭ băiatulŭ acesta maĭ bunŭ de câtŭ mĕ aşteptamŭ: bunŭ, blândŭ, ascultătorŭ, cu minte, deşteptŭ, frumosŭ... (de! uĭtă-te la elŭ... par-că veḑĭ pe Dumitrachi, Dumneḑeŭ sĕ-lŭ ierte!) Acuma ce sĕ mĕ facŭ? sĕ-lŭ iertŭ? dar elŭ a doua ḑi se duce cu franceza luĭ la dracu, şi eŭ nu-lŭ maĭ vĕdŭ; şi nevĕḑêndu-lŭ, ce mĕ facŭ eŭ? Sĕ morŭ? Apoĭ. mi se pare, că amŭ dreptulŭ sĕ previŭ consecuenţele carĭ potŭ sĕ mĕ omóre.

— Curiosŭ! Curiosŭ de totŭ! ḑise Vodă.

XXVI.

Óspeţiĭ Cocóneĭ Profiriţeĭ vĕḑêndŭ pe Vodă vorbindŭ atâtŭ de multŭ cu dênsa, sĕ strecurară cu încetulŭ fără a-şĭ lua

adio, fiind-că nóptea era acum înaintată, nevoindŭ óre-cum sĕ le turbure conversaţiunea.

Domnitoriulŭ ascultândŭ confidenţele mătuşeĭ sale, care până la unŭ gradŭ ilŭ înduiosaŭ, remase multŭ timpŭ pe cugete: apoĭ sărutându-ĭ mâna, dupa cum fusese obicĭnuitŭ din copilărie, — şi ea, la rândulu eĭ, sarutândŭ pe a luĭ, ca pe a unuĭ domnŭ, îĭ ḑise noptc bună şi eşi.

Dincă aflândŭ ca Voda rĕmăsese singurŭ cu stapâna sa şi sciindŭ că convorbirea lorŭ era despre sórta luĭ, aştepta pe o tréptă de josŭ a scăreĭ, în frământăturĭ de cugetărĭ carĭ făceaŭ sĕ-ĭ bată şi tâmplele şi inima. Când vĕḑù pe Domnitoriŭ coborându-se, se sculà maşinalicesce, şi, când se apropià, îĭ săruta mâna.

«N'amŭ făcutŭ nimica cu stăpână-ta, îĭ ḑise elŭ cu voce blândă şi întristată. Dar tu nu-ţĭ perde speranţa. Maĭ aĭbĭ răbdare câte-va ḑile...»

Vodă plecà, iar elŭ. sfîşiatŭ de durere. începù a plânge. In acelŭ momentŭ se auḑì unŭ sunetŭ de clopoţelŭ. O copilă dintre servitóre se vĕḑù răpede scoborândŭ scara. Acésta, îndată ce vĕḑù pe Dincă, ḑise:

«Alergamŭ sĕ te cautŭ.. bine că te găsescŭ... Cuconiţa te chiamă, sĕ te ducĭ îndată la domnia-eĭ».

Dincă urcà scările, şi în maĭ puţinŭ de două minute era în camera Cocóneĭ Profiriţeĭ.

«Până când aĭ sĕ mĕ necăjescĭ, domnişorule? Pentru asta te-amŭ crescutŭ, te-amŭ alintatŭ, te-amŭ învĕţatŭ, te-amu îndopatŭ cu de tóte? Mi se cuvinŭ mie supĕrările carĭ necontenitŭ le suferŭ de la tine de cândŭ amŭ venitŭ în ţéră? Meritamŭ eŭ sĕ fiŭ tratată cu atâta nerecunoscinţă de unŭ robŭ, pentru care amŭ avutŭ inimă maĭ multŭ de câtŭ de mamă? Te-amŭ chematŭ ca sĕ-ţĭ spunŭ cea din urmă a mea hotărîre pentru tine. Inghite-ţĭ lacrimile ce vĕdŭ că le verşĭ, şi ascultă-mĕ. Câtŭ voiŭ trăi eŭ, nu veĭ avea ertarea care-ţĭ sbârnâe prin capŭ. Nu veĭ avea-o fiindŭ-că, precum tu după legĭ escĭ robulŭ meŭ, şi eŭ după inima mea, sunt roba slăbiciuniĭ mele: voiŭ se te amu lânga mine, sĕ te sciŭ sub co-

peremêntulŭ caseĭ mele, sĕ te vĕdŭ în tóte ḑilele, în tóte orele; asta-ĭ plăcerea mea. Inţelesu-m'aĭ? Nimenĭ nu te va smulge de lângă mine, afară de veĭ avea infamia sĕ fugĭ ca unŭ miserabilŭ ţiganŭ. Atuncea voiŭ ḑice că 'ţĭ-aĭ arĕtatŭ a rama. Eşĭ!»

Dincă, care în cursulŭ acestuĭ discursŭ plângea cu hohote, voì sĕ ḑică încă ceva. Lacrimele însĕ ilŭ înecaŭ; totuşĭ, bolborosindŭ, se auḑi cuvêntulŭ: Cle....men.... Cucóna Profiriţa, plină de furiă, sĕ repeḑì asupra luĭ, şi, trăgêndu-ĭ o palmă: «Na, o Clementină, ţiganŭ fără obrazŭ!» Apoĭ deschiḑêndŭ uşa, ilŭ îmbrânci afară.

Dincă, vĕḑêndu-se pălmuitŭ şi tratatŭ de ţiganŭ, lucru ce pentru prima óră i s'a întâmplatŭ în viéţa luĭ, venì la desperarea cea maĭ estremă. Elŭ acuma îşĭ vedea tóte ilusiunile sdrobite, tóte speranţele perdute. Unŭ momentŭ subitŭ de nebunie ilŭ cuprinse. Alergà îndată în camera sa, puse mâna pe unŭ pistolŭ frumosŭ cu douĕ ţevĭ ce-lŭ cumpĕrase de la Paris; apoĭ eşindŭ, urcà cu paşĭ răpeḑĭ scara, intrà în camera Clementineĭ, care-şĭ făcuse bagagele, gata pe a doua ḑi sĕ plece.

Douĕ detunăturĭ succesive resunară în casa Cocóneĭ Profiriţeĭ. Când alergară sĕ vaḑă ce este, aflară douĕ cadavre: unulŭ alŭ Clementineĭ, străpunsŭ de glonţŭ sub ţiţă în inimă: cel-alaltŭ, alŭ luĭ Dincă, cu creĭeriĭ săriţĭ în tavanŭ!

XXVII.

Acestea se petreceaŭ în séra de 27 Noembre 1855.

Vodă, după plecarea sa de la Cocóna Profiriţa, se grăbise a se coborî la Curtea domnéscă, unde-lŭ aştepta consiliulŭ de miniştri. Maĭ totŭ-d'auna avea elŭ obiceiŭ a convoca consiliulŭ în orele de seră.

Era în urma evacuăriĭ ţĕreĭ de ocupaţiunea russéscă. Rĕsboiulŭ orientalŭ era concentratŭ în Crimea, şi Principatele nóstre, ocupate de oştirĭ turcescĭ şi austriace, se guvernaŭ iarăşĭ de Domnitoriĭ carĭ părăsiseră ţĕrile sub Muscalĭ. Gri-

gore Ghica de astă dată sĕ emancipă de influenţele protectoratuluĭ moscovitŭ : urma o politică cu totulŭ naţională, iar către marile puterĭ europene pledă abolițiunea protectoratuluĭ, Unirea Principatelorŭ şi numirea unuĭ Domnŭ străinŭ de viţă regală, luatŭ dintre familiile domnitóre în Europa occidentala. Elŭ numise unŭ ministeru din elementele progresiste ale ţĕreĭ, din barbaţĭ cunoscuţĭ prin virtuţile lorŭ civice, prin patriotismulŭ şi liberalismulŭ lorŭ. Erau : Costache Negri, celŭ cu inima de aurŭ, la Lucrările publice ; P. Maurogheni, cel esperimentat şi cu minte, la Finanţe; Dimitrie Ralet, stoiculŭ, la Culte; Anastasie Panu, celŭ cu sufletulŭ mare, la Justiţie; Milicescu, vechiŭ Colonelŭ, la Resbelŭ; Costache Ghica, fiĭulŭ celŭ maĭ mare alŭ Domnitoruluĭ, la Esterne; Ştefan Catargiu, bĕtrânulŭ, la interne. Acestŭ din urmă, singurŭ, era luatŭ din elementulŭ ruginitŭ alŭ aristocraţieĭ, numaĭ în consideraţiunea capacităţiĭ şi integrităţiĭ sale cunoscute.

Eată cum îmĭ povestì rĕposatulŭ Anastasie Panu, a doua ḑi, cele petrecute la palatŭ în séra aceea :

«Venindŭ Vodă şi punêndu-se in capulŭ meseĭ, ne invită sĕ şedemŭ. Până a nu veni la ordinea ḑileĭ, se resolviră câte-va recomandaţiunĭ de numirĭ de prefecţĭ şi alţĭ funcţionarĭ maĭ inferiorĭ. Dupĕ acestea, eŭ, luându cuvîntulŭ, ḑiseiŭ că sub preşedinţa domnéscă s'ar cădea sĕ ne ocupămŭ de cestiunile cele marĭ, a cărora deslegare le aşteptă opiniunea publică cu nerăbdare. Raletŭ ḑicea că ar fi timpulŭ favorabilŭ sĕ se iea averile monastirilorŭ acaparate de Grecĭ şi sĕ se dea pe egumeniĭ grecĭ peste hotarŭ. Negri stăruia ca maĭ întâiŭ sĕ se desfiinţeze censura, şi dupĕ ce organele de publicitate vorŭ demonstra maĭ clarŭ drepturile poporuluĭ şi aspiraţiunile ţĕreĭ pentru diverse îmbunătăţirĭ, apoĭ guvernulŭ sĕ se facă esecutorulŭ cererilorŭ sale legitime. In fine, după ce maĭ toţĭ miniştriĭ, uniţĭ altŭ-felŭ în principiĭ, cereaŭ fie-care prioritatea tractăriĭ subiectelorŭ de care se interesa maĭ multŭ, Domnitorulŭ ne spune că părerea sa este a se tractà maĭ întâiŭ cestiunea emancipăriĭ ţiganilorŭ, care i se pare maĭ uşóră, fiindŭ că orĭ-cum am resolva-o, nu e de natura a pro-

voca complicațiunĭ esteriore. Eŭ, cu Raletŭ, opinamŭ că pentru acésta sĕ se emită unŭ simplu decretŭ care sĕ declare că sclavagiulŭ se desființéză fără nicĭ o desdăunare. Catargiu a începutŭ a striga că acésta arŭ fi o spoliațiune. Eŭ susțineamŭ că țiganiĭ, prin îndelunga lorŭ robie, și-aŭ plătitŭ prețulŭ; și apoĭ adăogamŭ că arŭ fi crimă a taxa valórea sufletelor omenescĭ, fixândŭ unŭ prețŭ óre-care. Cuvintele mele aŭ provocatŭ o discuțiune forte violentă, când un adiutantŭ domnescŭ veni și anunță că a venitŭ Aga de orașŭ. Vodă ḑise sĕ intre, și ilŭ întrebà de are ceva noŭ a-ĭ spune.

— O curiósă tragediă, Măria Ta! ḑise Aga. Bucătariulŭ Cucóneĭ Profirița Pașcanu, nu sciŭ pentru ce, dar se ḑice că pentru o intrigă amorósă, a ucisŭ pe o francesă, cameristă a Cucóneĭ, apoĭ s'a sinucisŭ și elŭ.

— Și a muritŭ? întrebă Vodă.

— Amânduoĭ.

Vodă se sculà în susŭ, palidŭ, și începù a se învàrti răpede prin casă frecându-șĭ tâmplele și bătêndu-se pe frunte. Ministrulŭ de interne începe a ordoná Prefectuluĭ poliției ca sĕ mérgă numaĭ de câtŭ sĕ constate causele ce a provocatŭ asemenea crime.

— Ce sĕ constate? ḑise Vodă. Noĭ suntemŭ rĕspunḑĕtorĭ înnaintea luĭ Dumneḑeŭ pentru asemenea crime... noĭ, carĭ tolerămŭ încă nisce legĭ carĭ ele înseșĭ sunt nisce crime... Ce cercetare se maĭ încape? Causa o cunoscŭ eŭ... Nu e o oră de când am vorbitŭ eŭ cu acelŭ nenorocitŭ tênĕrŭ. Nu sciŭ ce-lŭ va fi silitŭ a-șĭ da mórtea... dar sciŭ că, dacă avémŭ maĭ multă tăriă de inimă, cu unŭ cuvêntŭ l'așĭ fi declaratŭ liberŭ, și acuma, în locŭ de douĕ cadavre, arŭ fi vĕḑutŭ lumea douĕ suflete fericite. Pĕcatulŭ este alŭ meŭ... Oh! Dumneḑeule! cum ilŭ voiŭ plăti óre? Vĕ conjurŭ, domnilorŭ miniștri, sĕ nu părăsițĭ Palatulŭ înainte de a resolvi cestiunea emancipăriĭ țiganilorŭ; căcĭ considerŭ ca crimă de a maĭ suferi sclavia acésta barbară.

Vodă ne părăsí și trecù în apartamentulŭ seŭ de culcare, plinŭ de emoțiuni și de supĕrare.

· După maĭ multe discussiunĭ, convenirămŭ sĕ facemŭ emanciparea cu despăgubire, acordândŭ câte ḑece galbenĭ de fie-care sufletŭ. Se presenta însă o mare dificultate : de unde vomŭ găsi banĭ? Finanțele țĕreĭ sunt sleite : țéra este stórsă și scursă de atâtea ocupațiunĭ. Capitalurĭ și capitaliștĭ nu avemŭ. Fisculŭ creditŭ nu are, pentru ca sĕ facă apelŭ la unŭ împrumutŭ naționalŭ. Ministrulŭ Maurogheni însĕ ne-a arĕtatŭ singurulŭ mijlocŭ practicŭ. Legea s'a și făcutŭ pe basa ca posesorilorŭ de țiganĭ sĕ li se dea bonurĭ fiscale, plătibile din impositele ce se vorŭ aruncá asupra emancipațilorŭ.»

XXIX.

Renunțŭ de a descrie consternațiunea tuturorŭ locuitorilorŭ din casa Cucóneĭ Profirițeĭ. Voiŭ spune totușĭ, pe scurtŭ, că céstă nobilă damă, care purtá unŭ adevĕratŭ interesŭ de inimă pentru Dincă, care însĕ altŭ felŭ înțelegea ideile de libertate, de dreptate și fericire, s'a simțitŭ sguduĭtă până la inimă. Ea a luatŭ unŭ adevĕratŭ doliŭ : șĭ-a închisŭ casa pentru totŭ-d'auna; prânzurĭ n'a maĭ datŭ; visite n'a maĭ făcutŭ, nicĭ n'a maĭ primitŭ. Vĕḑêndŭ că puterile fisice din ḑi în ḑi îĭ slăbescŭ, s'a grăbitŭ a-șĭ face testamentulŭ. Auḑindŭ de legea emancipăriĭ țiganilorŭ, a trămisŭ Domnitoruluĭ o declarațiune prin care făcea cunoscutŭ că nu primesce nicĭ o despăgubire pentru robiĭ seĭ, cu condițiune că ḑece anĭ sĕ fie scutițĭ de orĭ-ce dare personală. Completândŭ testamentulŭ rĕposatuluĭ seŭ soțŭ, inaugurà fundațiunea Spitaluluĭ din Tătărașĭ, dedicându-ĭ tótă averea și punêndu-lŭ sub tutela Epitropieĭ Sântuluĭ Spiridon. Apoĭ nu întârḑià a se stinge ca o candelă, rugându-se Creatoruluĭ a-ĭ primi sufletulŭ întru împĕrăția sa și a o ĭerta de rĕul ce a făcut luĭ Dincă.

XXX.

Mama luĭ Dincă, ne putêndŭ multŭ timpŭ a suferi durerea de perderea fiĭuluĭ seŭ, fù lovită de phtisiă. Tóte îngrijirile mele

de a-ĭ prelungi viéța fură deșerte. Ea până într'unŭ anŭ murì, lăsândŭ soțuluĭ seŭ economiile ce-ĭ păstrase ubitulŭ eĭ fiiŭ în ḑilele luĭ de prosperitate și o bunicică sumă de banĭ ce-ĭ donase vechea sa stăpână.

XXXI.

Emanciparea țiganilorŭ fu primită cu bucurîe nespusă și aclamată de tóte elementele progressiste din Moldova. Maĭ întâiŭ junimea din tóte părțile s'a grăbitŭ a trimite declarațiunĭ că nu primesce despăgubirea acordată de lege (1). După acestŭ esemplu, urmară asemenea declarațiunĭ din partea maĭ multorŭ boerĭ, chiar din ceĭ maĭ marĭ și maĭ bětrânĭ, precum : Ghiculescĭ, Rosetescĭ, Cantulescĭ, Sturzescĭ, și alțiĭ, carĭ, în fața acesteĭ legĭ atâtŭ de populare, se grăbiaŭ a se arăta generoșĭ și a proba că nu sunt rebelĭ spirituluĭ de civilisațiune alŭ seculuĭ.

După emanciparea țiganilorŭ, venì și emanciparea cugetăriĭ: se suprimà censura. Cu aceste douě marĭ acte, Moldoveniĭ prin faptŭ aŭ rumptŭ protectoratulŭ russescŭ : căcĭ după Regulamentŭ, și chiar după Convențiunea de la Balta Liman, guvernele Principatelorŭ nu puteaŭ face cea maĭ mica lege fără autorisarea celorŭ douě puterĭ protectóre, și maĭ alesŭ a cabinetuluĭ de la Petersburg.

Inceputulŭ făcutŭ de Moldovenĭ părù a încuraja și pe frațiĭ Muntenĭ. La Bucurescĭ domnindŭ unŭ guvernŭ eșitŭ maĭ multŭ din oficina cabinetuluĭ russescŭ, Domnitorulŭ nu cutezá a luá nicĭ o měsură care arŭ fi avutŭ reminiscențe cu revoluțiunea de la 1848. De astă dată însă s'a vědutŭ târâtŭ de Moldovenĭ. Consiliulŭ de miniștri, în ḑiua de 14 Decembre 1855, a propusŭ și elŭ emanciparea țiganilorŭ din România pe aceleașĭ

(1) Eŭ însumĭ, care moștenisemŭ de la părințĭ 46 suflete, și pe care le emancipasemŭ de faptŭ, lăsându-le de demultŭ se trăiască în libertate, amŭ renunțatŭ la despăgubire.

base (1). O populaţiune de peste douĕ sute miĭ suflete a înălţatŭ rugele sale către Dumnedeŭ, mulţămindu-ĭ că potŭ trăi sub radele libertăţiĭ; şi tótă lumea civilisată a aplaudatŭ mişcarea progresuluĭ naţiuneĭ române, care până într'unŭ pătrariŭ de secolŭ dupĕ aceea, a cuceritŭ tóte libertăţile, Independenţa, Regatulŭ şi numele seŭ în hora popórelorŭ cu drepturĭ la viéţa nţională 1884.

(1) Acelŭ consiliŭ era compusŭ de Manolaki Bălénu, Iónŭ Câmpinénu (bĕtrânulŭ), Nicolaki Bălénu, Iancu Oteteleşanu, Alexandru Plajino, Iónŭ A. Filipescu şi G. B. Ştirbeiŭ, fiiul Domnitoruluĭ.

IN ARCHIVELE KISINEULUI

.IN ARCHIVELE KIŞINEULUI.

In tómna trecută (1887) întorcêndu-mĕ de la Odessa, m'amŭ opritŭ la Kişinĕŭ, vechiŭ orașŭ moldovenescŭ, acum reşedinţă a guvernatoruluĭ Bassarabieĭ. Aveamŭ recomandaţiunĭ pentru ca sĕ potŭ rĕsbate în archivele guberniale, pentru ca sĕ urmarescŭ documentele menţionate într'unŭ studiŭ din Memoriele Societăţeĭ Archeologice russescĭ, -- studiŭ ce atrasese atenţiunea Academieĭ nóstre în sessiunea anuluĭ trecutŭ. Ajunsŭ în acestŭ orașŭ, mĕ puseiu se cautŭ, și nu fără greutate aflaĭ pe d. Alexeĭ Nacu, autorulŭ studiuluĭ menţionatŭ. Acestŭ domnŭ, care păstreză puţinŭ mândria de a se numi românŭ, ceea ce a ajunsŭ cam raru lucru în Bassarabia, m'a invitatŭ sĕ-lŭ cautŭ la sediulŭ Upravleniei (1), unde ocupă funcţiunea de Secretarŭ. Acolo m'a presentatŭ la Vice Guvernorulŭ rusŭ, care nu scie nici o limba straina, caruĭa ĭ-a aratatŭ dorinţa mea de a face ceva urmariri în archiva numita a Senatorilorŭ . Acesta, departe de a arata vre-o difficultate, recomandà d-luĭ Nacu ca se-mi satisfaca dorinţa. M'amu coboritu deci la Archivă, unde mi s'a pusu sub ochi Opisulu», sau registrulŭ generalŭ alŭ dosareloru a ceĭ archive, scrisŭ (bine înţelesŭ) în limba russéscă. Fiindu-ca eu nu cunoscŭ acesta limba, d. Nacu mĭ-a tradusŭ titlurile mai multoru dosare care i s'au fostu părutŭ maĭ demne de atenţiune, notândŭ numerele și titlurile ce purtaŭ ; apoĭ a recomandatŭ Archibariuluĭ a mi le pune la disposiţiune, spunêndu-ĭ că amŭ voie se tragŭ și copiĭ de pe actele ce mĭ-ar fi necesarii. Nicĭ nu-mi închipuiamŭ sĕ găsescŭ atâta delicateţă în biurocraţia russescă. Archivariulŭ îmĭ spuse că, pentru

(1) Guvernamêntulŭ provincialu.

decopiare din limba francesă saŭ russă, póte pune la disposițiunea mea pe o fiică a sa care a făcutŭ classele gimnasiale, care vorbesce și romănesce, mumă-sa fiindŭ romăncă; ïar cât pentru decopierï din limba română, mï-a spusŭ că nu-mï va putea recomanda pe nimenï, fiindŭ-că nicï chiar popiï nu sciŭ scrie romănesce, ca uniï carï în Seminariï nu învață de cât numaï lectura cărților bisericescï, cu litere vechï cirilice. După acésta, urmaiŭ pe Archivarŭ către localulŭ depositelorŭ Archiveï. Intrebândŭ de ce se numesce «Archiva senatorilorŭ», mi s'a rĕspunsŭ că titlulŭ acesta îl pórtă, fiindŭ-că ea s'a compusŭ pe timpulŭ când Senatorï de aï imperiuluï guvernaŭ Principatele cu titlulŭ de Președințï. Acéstă archivă s'a transportatŭ în Kișinĕŭ după încheïerea păciï la 1812, când s'a luatŭ și Bassarabia. Salele unde se păstréză acéstă Archivă sunt întunecóse din causa îngrămădiriï stelagiurilorŭ. După aerulŭ ce respiramŭ, mi se părea că mĕ aflu în niscaï catacombe mormêntale; în adevĕrŭ mi se părea că vedeamŭ acolo mormêntulŭ tristeï istoriï a Românieï în aniï de durere de la 1806 până la 1812.

Timpulŭ fiindŭ înaintatŭ și peste jumĕtate oră trebuindŭ a se închide cancelaria, lăsaiŭ pe Archivariŭ sĕ caute și sĕ alégă dosarele ce însemnasemŭ și plecaiŭ cu promisiune ca a doua ḑi, la 10 ore, sĕ le potŭ avea sub ochï în cancelaria sa.

Nu cerusemŭ maï multŭ de cât vre-o douĕ-ḑecï de dosare fiindŭ-că în cele douĕ ḑile, cât împrejurările îmï permiteaŭ sĕ staŭ in Kișinĕŭ, calculasemŭ că abia pe acestea le voiŭ putea frunzări.

Cu mintea próspĕtŭ impressionata de citirea Memoriilorŭ Comitetuluï Langeron, adunate de Al. Odobescu și publicate sub auspiciele Academieï (supl. I, vol. III, Fasc. I), mi se părea acuma că amŭ sub ochï istoria desolatelorŭ nóstre țĕrï de la 1806 până la 1812. Ḑicŭ «desolate» fiindŭ-că, daca vre-unŭ cronicarŭ contimpuranŭ s'ar fi pusŭ sĕ noteze suferințele ce aŭ înduratŭ populațiunile amărîtelorŭ nóstre țĕrï în acea epoca, ar fi făcutŭ unŭ adeveratu martirologiŭ. Mi se desfășuraŭ înain-

tea vederilorŭ tablourĭ carĭ de carĭ maĭ triste şi maĭ sfâşiitóre : Teritoriulŭ păstratŭ de strămoşiĭ noştri prin lupte de secolĭ, invadatŭ fără de veste, fără nicĭ o consideraţiune de dreptulŭ ginţilorŭ, de o numerósa armată russéscă, care ocupase cetăţile despre Nistru şi păşĭa înainte, dicêndŭ că voesce sĕ trécă spre Boemia ; — domnulŭ Calimach de la Iaşĭ şi Şuţu de la Bucurescĭ, căutândŭ asilŭ în cetăţile şi în taberele turcescĭ ; — alţi domnĭ venindŭ în furgónele russescĭ spre a le ocupa locurile ; — Divanurile, transformate în nisce biurourĭ essecutive automate, lucrândŭ sub ordinile generalilorŭ ruşĭ, carĭ din când în când se premenĭaŭ în dictaturele lorŭ ; — Boĭeriĭ ţĕriĭ, nedumeriţĭ în ale politiceĭ, fără consciinţă naţională, fără aspiraţiunĭ certe, orbecândŭ când spre Muscalĭ când spre Turcĭ, mişcaţĭ de singurulŭ dorŭ ca sĕ se mănţină în privilegiurile lorŭ şi sĕ apuce funcţiunĭ aducătóre de veniturĭ şi folóse bune ; — cetăţile despre Nistru apucate prin surprindere ĭar cele despre Dunăre assediate şi mereŭ hărţuite ; — locuitoriĭ din oraşe totŭ d'auna ameninţaţĭ de sabie şi de focŭ, şi tot-d'a-una cu carele de bagage gata spre a emigra ; — locuitoriĭ din sate siliţĭ a da fie-care ospitalitate la câte 5—6 soldaţĭ, şi a-ĭ nutri fără nicĭ o plată orĭ cât ar fi voitŭ sĕ stea în miserabilele lorŭ locuinţe, storşĭ până la cea din urmă pasĕre saŭ vită, până la cea din urmă bucată de mămăligă saŭ picătură de vinŭ : — satele din raĭalele cetăţilorŭ, frumóse, bogate şi prospere sub auspiciile garnisónelorŭ turcescĭ, atuncĭ călcate, prădate, arse şi distruse, sub motivŭ că locuitoriĭ lorŭ sunt spionĭ turcescĭ ; — ţĕraniĭ mereŭ recuisiţionaţĭ, mereŭ esecutaţĭ pentru transporturĭ, puşĭ la fumŭ şi pârliţĭ la focŭ de implinitoriĭ dărilorŭ, ajunşĭ la miseria cea maĭ estremă, părăsindu-şĭ în cele din urmă căminele spre a emigra în alte ţĕrĭ ; — ĕtă puţine tablourĭ, carĭ totuşĭ potŭ da o idee despre starea de ticăloşie a nefericitelorŭ ţĕrĭ române.

Dar sĕ luămŭ lucrurile cu puţinŭ maĭ nainte de venirea acesteĭ ocupaţiunĭ.

După tractatulŭ de pace încheĭatŭ la Iaşĭ între Turcĭ şi Ruşĭ

la anulŭ 1802, stipulându-se ca domniile ţerilorŭ române sĕ se dea pe câte şépte anĭ (şi a nu se putea schimba Domniĭ fără vină vădită), în Moldova se numise Alexandru Vodă Moruzi ĭar în Muntenia Constantin Ipsilante. Amândouĭ aceştĭ Domnĭ parĕŭ predestinaţĭ sĕ inaugureze o eră de pace şi de prosperitate putêndŭ sĕ maĭ resufle de bântuirile incursiunilorŭ cetelorŭ rebele ale Cârjaliilorŭ şi Pasvantliilorŭ. Locuitoriĭ, scutindu-se pe timpŭ de douĭ anĭ de orĭ-ce imposite după unŭ hatişerifŭ al Sultanuluĭ (ca recunoscinţă pentru suferinţele ce înduraseră şi buna credinţă cu care se purtaseră către Turcĭ în rĕsbóele anteriore), satele începuseră a se întemeia şi îmbilşugarea a pĕtrunde până şi în bordeĭe. Numiţiĭ Domnĭ însĕ nu apucaseră sĕ împlinéscă patru anĭ de domnie şi de o dată se simţira ameninţaţĭ nu numaĭ a fi destituiţĭ, dar şi omorîţĭ, bănuiţĭ ca ar vênduţĭ Muscalilorŭ. In realitate bănuelile Turcilorŭ nu prea eraŭ neîntemeiate; căcĭ defecţiunea lorŭ s'a datu pe faţă în dată ce vĕdură că aceştia s'aŭ decisŭ sĕ ocupe Principatele. Porta atuncea ĭ-a înlocuitŭ, numindŭ în Moldova pe Scarlatŭ Calimachŭ iar în Muntenia pe Alexandru Şuţu. Aceştia înse, dupe ab a dece dile de domnie, se vĕdura nevoiţĭ a si parasi tronurile, fiindŭ-că Ruşiĭ înaintaŭ cu paşi rapedi spre a ocupa Principatele. De aceea atât Domniĭ maziliţĭ, cât şi ceĭ destinati a-i înlocui, până se va lă ce se va alege cu resboiulu. se invârtiau de colo pàna colo prin taberele beligerante, unii in cele russescĭ, iar cei-l'alţĭ în cele turcesci, jucându mai multu roluri de spionĭ în serviciulŭ unora saŭ altora.

Turciĭ, carĭ se ţineaŭ în defensiva în cetaţile de pe malurile Dunariĭ, audindŭ de înaintarea Ruşilorŭ. aŭ cugetatŭ se ocupe capitala Românieĭ. Decĭ vre-o dece miĭ, sub comanda lui Aidin Paşa de la Giurgiu şi a luĭ Chiose Chehaĭa de la Rusciuc, cuprinsera împrejurimile Bucuresciloru. Aicĭ. dupa plecarea lui Ipsilante şi a celorŭ mai mulţi boĭerĭ grecĭ ce se ţinéŭ de curtea luĭ, boĭeriĭ pamentenĭ, dupa recomandaţiunea chiar a luĭ Ipsilante, constituisera unu guvernu provisoriu. Cu tote acestea venirea Turciloru şi audirea despre înaintarea Musca-

lilorŭ rĕspândise o adevĕrată panică, fiindŭ-că se credea că rĕsboiulŭ se va face chiar pe stradele capitaleĭ. De aceea maĭ toțĭ boĭeriĭ și neguțitoriĭ maĭ cu dare de mână, staŭ cu bagagele încărcate în care, spre a se putea trage la munțĭ saŭ a trece frontiera In interiorulŭ orașuluĭ. Cu tóte aceste liniștea era neturburată. Autoritățile constituite, ajutate de puțina putere armată înființată de Ipsilante în puținele ḑile ale domnieĭ sale, compusă din vre-o treĭ sute de Harvațĭ, aventurarĭ aduşĭ din provinciile creștine de peste Dunăre, ținea buna ordine pe cât se putea. Turciĭ voiră sĕ desarmeze acéstă mică armată, vĕḑêndʼo compusă din ómenĭ ce le inspira bănuele. Harvațiĭ însĕ simțindŭ de acésta, se închiseră în Monastirea Radu Vodă, decișĭ a se ținea în defensivă până la venirea Rușilorŭ, după cum le ordonase Ipsilante, pe care eĭ totŭ de Domnŭ legitimŭ îl considerаŭ. Aflândŭ că Rușĭ aŭ ajunsŭ la Urziceni, o delegațiune de boĭerĭ, în frunte cu Banulŭ Costaki Filipescu, a fostŭ trimisă înaintea lorŭ. Acolo s'aŭ presentatŭ înaintea Generaluluĭ Miloradovicĭ, care comanda corpulŭ de avant-gardă al Rușilorŭ. rugându-se ca sĕ grăbéscă a veni la Bucurescĭ, unde sunt așteptațĭ ca liberatorĭ. Miloradovicĭ trimite înainte pe Vodă Ipsilante cu câte-va sotniĭ de Cazacĭ ca avant-gardă. Turciĭ când aŭ zăritŭ ceĭ întâĭ Cazacĭ ivindu-se despre Olănita (1). aŭ datŭ alarma de retragere. Harvațiĭ, eșindŭ din Monastirea In care se baricadase, se năpustiră asupra invaliḑilorŭ și bolnavilorŭ din post-garda turcescă, și măcelăriră vre-o mie de omenĭ : apoĭ tăindu-le capetele, aŭ făcutŭ cu ele, după datina din țéra lorŭ, piramide la intrările palatuluĭ domnescŭ, preparatŭ pentru primirea Generaluluĭ ; în fie-care capŭ înfipsese câte o luminare aprinsă, care, după cum credeaŭ eĭ, pe întunereculŭ de séră când avea sĕ intre Generalulŭ în orașŭ, trebuea sĕ-ĭ facă mare plăcere. Generalulŭ însĕ, departe de a se fi mulțămitŭ de asemine ovațiune, s'a supĕratŭ fórte multŭ, s'a înfioratŭ, și a refuzatŭ de a intra pe pórta palatuluĭ. Banulŭ Filipescu, care însoțĭa pe Miloradovicĭ în trăsură și, ca

(1) O cârciumă coperită cu olane. ce era la jumĕtatea poșteĭ dintre Bucurescĭ și Șindrilita.

cunoscĕtorŭ de limba francesă, îĭ ținuse tovărășie și plăcută și utilă, profită de ocasiune pentru ca sĕ-lŭ atragă în gasdă la dênsulŭ. *Acésta îĭ convenĭa pentru multe calcule* : întâiŭ pentru ca sĕ pótă scăpa de ponosulŭ ce apĕsa pe capulŭ sĕŭ (după indicațiunile consuluîuĭ russescŭ) că era partisanŭ al Turcilorŭ ; și apoĭ pentru ca sĕ se însinue în favorile acestuĭ mare personagiŭ, ce venĭa ca dictatorŭ în țéră. Miloradovicĭ, care până atuncea nu avusese timpulŭ a cugeta la denunțărĭ și intrigĭ, primì invitațiunea și se coborà în somptuósa casă a Filipesculuĭ. Acolo îĭ eșì înainte și-lŭ primì una din fiĭcele Banuluĭ, care (după cum ḑice cronica) nu era prea frumósă, dar prin educ*ațiunea ce căpĕtase, prin spiritŭ și prin grațiĭ*, era cea maĭ distinsă persónă din Bucurescĭ. Miloradovicĭ nu numaĭ că a gustatŭ mulțămirile ospitalitățiĭ ceĭ maĭ cordiale, dar în curêndŭ s'a *fermecatŭ* de grațiile tinereĭ fete. Elŭ îĭ făcù curte cu assiduitate, promițêndu-ĭ chiar a o lua în căsătorie, fiind-că elŭ nu era însuratŭ. Nu se scie daca fata a cerutŭ consiliulŭ și permisiunea tatăluĭ eĭ de a pri*mi* propunerile luĭ Miloradovicĭ ; dar este de creḑutŭ că Filipescu, pentru interesulŭ ce avea de a captiva pe Miloradovicĭ în favórea sa, a primitŭ situațiunea. *In curêndŭ orașulŭ întregŭ a sciutŭ că fata luĭ Filipescu* este amanta luĭ Miloradovicĭ, iar pe Filipescu l'a vĕḑutŭ investitŭ cu demnitatea de președinte de Divanŭ și cu puterĭ nemărginite în administrațiunea țéreĭ.

Miloradovicĭ, care se vede că nu era nicĭ prea frumosŭ nicĭ prea june, spre a îndulci pe Dulcineea sa, lăsà ocupațiunile rĕsboiuluĭ în grija altora și în planulŭ al douilea, spre a se ocupa maĭ multŭ de distracțiunile sale galante.

Casa luĭ Filipescu se făcù légănulŭ veselieĭ și al desfătăreĭ : prânḑurile somptuose, balurile, sĕ succedaŭ fără întrerupere ; iar ilustrulŭ și fericitulŭ curtezanŭ sĕ distingea între toțĭ cavaleriĭ și ofițeriĭ prin adresa sa pentru danțurĭ și prin salturile sale extravagante. Preocupațiunea sa pentru petrecerĭ a mersŭ până acolo că, pre când armata de sub comanda sa se decima de irupțiunile Turcilorŭ din Giurgiŭ, elŭ cerea de la Petersburg maĭstri de danțŭ, carĭ sĕ învețe pe cocone a danța

Cadrilulŭ englezescŭ, Mazurca şi Căzăcésca, fiindŭ-că până atuncea nu era în usŭ de cât danţurile naţionale : Hora, Chindia, Brâulŭ, Bătuta, ş. c. l. Trebuea dar sĕ se aducă maistri de danţŭ pentru ca sĕ organiseze balurile după moda russéscă, reservându-şĭ Generalissimulŭ sarcina de a da lecţiunĭ amanteĭ sale. Daca scieamŭ russesce, aşĭ fi avutŭ plăceraa a da lectorilorŭ maĭ multe detailurĭ despre dossarulŭ maistrilorŭ de danţŭ.

Pe timpulŭ acela se vede că capitalele ţĕrilorŭ române, şi maĭ alesŭ Bucurescii, possedaŭ tipurĭ de frumuseţe marĭ şi fermecătóre. Generaliĭ şi nenumĕrata mulţime de ofiţerĭ ruşĭ, adoratorĭ ca totŭ-d'a-una aĭ sexuluĭ frumosŭ, de şi nu scieaŭ pe atuncea limba francesă, dar avură talentulŭ a scóte tóte frumuseţele de prin ginecee şi a le aduce la balurĭ; şi în cele din urmă toţĭ îşĭ găsiră amante şi ţiitorĭ. Insuşĭ bĕtrânulŭ Cutuzov, la etatea de 75 anĭ, după spusa contimpuranuluĭ sĕŭ, Comiteluĭ Langeron, a cădutŭ în vĕltórea ameţitóre a valurilorŭ Afroditeĭ (1).

Impĕratulŭ, informându-se de miseriile ce se petreceaŭ în lagărele armateĭ sale, a trimisŭ pe Mareşalulŭ Prozorobski pentru ca sĕ îndrepteze lucrurile. Acesta, ca bunŭ administratorŭ, a despărţitŭ administraţiunea militară de cea civilă : pe militarĭ 'ĭ-a lăsatŭ sub comandele lorŭ respective, iar peste cârmuîrea civilă a ambelorŭ ţĕrĭ a numitŭ unŭ preşedinte, pe generalulŭ-maĭorŭ Cuşnicov, alesŭ dintre Senatoriĭ Imperiuluĭ.

Acéstă numire pare că a datu óre-care speranţe de îndreptare pentru afacerile ţĕreĭ, fiindŭ-că primulŭ dosarŭ ce amŭ deschisŭ l'amŭ vĕdutŭ cuprindêndŭ adrese de felicitare şi demonstraţiunĭ de supunere şi fidelitate din partea cleruluĭ şi boĭerilorŭ din ambele ţĕrĭ. Cuşnicov a numitŭ preşedinte al Divanuluĭ Moldoveĭ pe bĕtrânulŭ Iordaki Balşŭ care nu târdiŭ

(1) La unŭ balŭ datŭ în onórea luĭ, vĕdêndŭ o persónă tênără şi frumósă, a întrebatŭ pe C. Varlam, care era vice-preşedinte alŭ Divanuluĭ şi Vistierŭ, cine este şi daca póte face cunoscinţa eĭ Varlam ĭ-a presentat'o ca nepótă a sa. A doua di soţulŭ tinereĭ femeĭ, unŭ anume Guliani, a dus'o însuşĭ şi a lăsat'o în iataculŭ luĭ Cutuzov.

murindŭ fu înlocuitŭ de Iordaki Roseti Rosnovanu. In Muntenia, după stăruinţele luĭ Miloradovicĭ, s'a numitŭ Banulŭ Filipescu, carele, la rândulŭ sĕŭ, a compusŭ Divanulŭ din rudele, amiciĭ şi creaturile sale ; iar tote funcţiunile, (carĭ după datina de pe atuncea se da pe câte unŭ anŭ), aŭ fostŭ date la ceĭ ce oferĭaŭ maĭ bunŭ preţŭ, la ómeniĭ ceĭ maĭ rapacĭ, maĭ avidĭ şi maĭ imoralĭ, carĭ aŭ adusŭ ţéra la sapă de lemnŭ. Langeron, despre ale căruia Memoriĭ amŭ vorbitŭ, în vederea lucrurilorŭ şi a societăţeĭ de atuncea, ḑice : Nicĭ o descrip-«ţiune nu póte sĕ se apropie de adevĕrŭ, voindŭ a spune ce «sunt împiegaţiĭ Valachieĭ. Escesulŭ imoralităţiĭ lorŭ, si maĭ «bine ḑisŭ al sceleratețeĭ lorŭ, este şi întristătorŭ şi revoltă-«torŭ pentru umanitate. Numirile de ordine, de justiţie, de probitate, de onóre, sunt adese-orĭ uĭtate. In Valachia se cum-«pĕră tote funcţiunile, adică se plătesce dreptulŭ de a comite «cu impunitate tote crimele. Orĭ-ce funcţiune îmbogăţesce ră-«pede pe celŭ ce o capetă, şi peste unŭ anŭ trebue s'o pă-rasescă şi s'o cedeze altuia, cacĭ şi acesta este unŭ abusŭ «al acestuĭ guvernŭ monstruo-ŭ, ca orĭ-ce împiegatu nu sta «mai multu de unu anŭ intr'o funcţiune ore care; atuncĭ elŭ «vine la Bucurescĭ spre a trai într'unŭ luxŭ nu numaĭ desfrâ-«natŭ dar şi de rĕŭ gustŭ, risipesce răpede fructulŭ răpirilorŭ «sale, şi după douĭ anĭ de inacţiune, cumpera iarăşĭ o func-«ţiune şi se îmbogaţesce din nou spre a reveni în capitală ca «sĕ se tolănéscă în acelaşĭ luxŭ... Jafurile, furturile, cruḑimile «împiegaţilorŭ valachĭ, nu sunt nicĭ secrete nicĭ colorate de «vre-unŭ pretextŭ ore-care : influenţa banilorŭ in procese, acapararea grânelorŭ, nu sunt de cât micĭ mijloce totŭ-d'auna «întrebuinţate, dar forte secundare. Sunt altele maĭ productive «carĭ nu sunt scăpate din vedere. Ţera este împărţită în di-«stricte, şi fie-ce districtŭ e guvernatŭ de unŭ administratorŭ «numitŭ, ca în Russia, Ispravnicŭ. Aceste funcţiunĭ aŭ o taxă «maĭ mare saŭ maĭ mică, după ceea ce potŭ sĕ raporteze «boĭerilorŭ carĭ le cumpĕră de la membriĭ Divanuluĭ. Isprav-«niciĭ sunt despoţĭ în iurisdictiunea lorŭ. Eĭ iaŭ fără ruşine «sau interesŭ, de la orĭ-care ţeranu, scule. vite, banĭ, orĭ-ce

«ar avea. Fie-care familie e datóre a plăti la Divanŭ o capitaţiune óre-care : Ispravniculŭ o dubleză, o împătresce, o în«decesce, fără sĕ fie autorisatŭ prin vre-o lege saŭ ordinŭ, şi «împarte suma acésta cu membriĭ Divanuluĭ. Daca ţĕranulŭ «cuteză a se opune la aceste essacţiunĭ, saŭ a se plânge, este «înteinniţatŭ, despoiatŭ, bătutŭ şi torturatŭ cu casne alese, «în care adese-orĭ móre, saŭ prin o rafinare de cruḑime a «sbirilorŭ lorŭ, vede torturândŭ înainte-ĭ pe soţia şi pe copiiĭ «sĕĭ... Postulŭ unuĭ Ispravnicŭ aduce până la 8000 galbenĭ «venitŭ pe anŭ.

«Capulŭ poliţieĭ din Bucurescĭ se numesce Agă. Elŭ este «câte o dată protectorulŭ hoţilorŭ, găsduitorulŭ furturilorŭ, şi «aceste oneste fucţiunĭ îĭ aducŭ câte 15—20 miĭ galbenĭ «pe anŭ.

Spatarulŭ întreţine o miliţie de Arnăuţĭ spre a urmări şi a prinde pe tâlharii ce batŭ drumurile şi padurile: Arnăuţii înse sunt ceĭ carĭ fură şi ucidŭ, şi împartŭ adese-orĭ veniturile loru cu Spatarulu. In aniĭ bunĭ. folosele sale se socotescŭ la 15 miĭ galbeni.

In fine Divanulu, compusŭ dintr'unŭ mare Vistierŭ tesaurariu care este primulŭ membru, şi de treĭ saŭ patru con«silieri, primesce făţişŭ o retribuţiune de la fie-care împiegatŭ, şi ast-felŭ îşi face unŭ venitŭ de la 30 la 40 miĭ de galbenĭ. Se înţelege că acesta funcţiune este forte cautată...»

Va fi exageratŭ póte Comitele Langeron aceste lucrurĭ şi fapte, fiindŭ-ca în adevĕrŭ elŭ vedea forte rĕŭ societatea bucurescena. Elŭ în toţĭ boieriĭ vedea trădătorĭ şi omenĭ vînduţĭ Turcilorŭ. Dar până la o desminţire seriósă a acusaţiunilorŭ lui, multe trebue se le şi credemŭ, fiindŭ forte probabile maĭ alesu pe timpulŭ acela, când moravurile eraŭ lăsate în voia instinctelorŭ, neînfrenate nicĭ de legĭ nicĭ de educaţiune. Acesta amŭ constatatŭ prin unŭ documentŭ olografŭ şi autenticŭ ce amŭ veḑutŭ într'unulŭ din dossarele ce amŭ avutŭ sub ochĭ. Către capetulu anuluĭ 1808. o cetă de boĭeri rădica o doleanţa teribila denunţându, în 22 de punturi, o serie de abu-

surĭ ne maĭ pomenite, comise de Banulŭ Filipescu cu coteria sa, cât a administratŭ ţéra, cerêndŭ ca sĕ se tragă la respundere aceştĭ ómenĭ carĭ aŭ abusatŭ de puterea ce li s'a fostŭ datŭ pe mână. Subscrisă de Banulŭ Manolaki Kreţulescu, Banulŭ Cost. Ghica, Vorniculŭ Grig. Ghica (care la 1822 a ajunsŭ domnŭ), Vorniculŭ Constantin Bălăcénu, Vistierulŭ Const. Varlamŭ, Logofĕtulŭ C. Samurcaş, Logofĕtulŭ Ioan Comănénu şi Vorniculŭ Manolaki, acea doleanţă trebue sĕ fi făcutŭ efectulŭ sĕŭ ; căcĭ după aceea Banulŭ Filipescu a fostŭ, nu numaĭ înlăturatŭ de la putere, dar chiar essilatŭ împreună cu familia sa la Ecaterinoslav. în Russia, 180 verste dincolo de Odessa. Essilulŭ sĕŭ însĕ se vede că n'a fostŭ essecutatŭ cu urgie căzăcéscă, fiindŭ-că a fostŭ toleratŭ sĕ-şĭ facă preparativele maĭ multe ḑile, iar avuţiile luĭ mişcătóre sĕ şi-le iea cu sine încărcându le în 40 care marĭ. După doleanţa maĭ susŭ citată, se vede că abusurile aŭ fostŭ enorme : provisionarea armateĭ cu grâne, vite, transporturĭ, fênurĭ, cherestele, lemne, recuisiţionate în ţĕră cu modulŭ celŭ maĭ brutalŭ, a datŭ prilejŭ de unŭ traficŭ scandalosŭ între generaliĭ ruşĭ şi funcţionariĭ guvernuluĭ inauguratŭ de Filipescu, aleşĭ toţĭ în genere dintre omeniĭ fără valóre, fără cunoscinţe, fără patriotismŭ, fără onóre, fără merite. De la ceĭ maĭ sĕracĭ se recuisiţiona totŭ ce se găsĭa, iar ceĭ maĭ cu dare de mână cumpĕraŭ scutirea prin mită. Baniĭ carĭ venĭaŭ de la împĕrăţie, în locŭ sĕ ajungă la ţĕranĭ spre plata furniturilorŭ ce dedeseră, se duceaŭ de umpleaŭ pungile luĭ Filipescu şi acoliţilorŭ sĕĭ ; ţĕranulŭ când era chematŭ sĕ-şĭ priméscă plata, dacă primĭa o rublă, adeverĭa că a primitŭ ḑece, mulţămitŭ că a pututŭ pune mâna pe una. Greutăţile îndurate de populaţiune aŭ fostŭ atât de apĕsătore, essacţiunile atât de strivitóre, în cât la finele anuluĭ 1809 s'a constatatŭ că în cursŭ de douĭ anĭ precedenţĭ populaţiunea s'a împuţinatŭ cu ḑece miĭ de familiĭ ! Cine scie câţĭ aŭ muritŭ de fome şi de epidemiĭ ! Cine scie câţĭ şĭ-aŭ luatŭ lumea 'n capŭ şi s'aŭ espatriatŭ pentru ca sĕ împopuleze pustiiurile de peste Nistru saŭ văile Serbieĭ şi Bulgarieĭ !

In dosarele ce le-amŭ avutŭ înainte-mĭ, n'amŭ vĕḑutŭ lucrările relative la condamnaţiunea luĭ Filipescu : probabilŭ că aceste se vor fi aflândŭ în alte dosare pe carĭ nu le amŭ nimeritŭ saŭ că nu le amŭ pututŭ citi fiindŭ scrise russesce. Nu e însĕ maĭ puţinŭ adevĕratŭ că, cu tótă protecţiunea ocultă ce o căpĕta Banulŭ Filipescu prin influenţele luĭ Miloradovicĭ, o anchetă mare s'a deschisŭ, şi greutatea acusaţiunilorŭ apĕsa asupra colegilorŭ şi afidaţilorŭ sĕĭ. Generalulŭ Cuşnicov, numitŭ ca Preşedinte al guvernuluĭ ambelorŭ ţĕrĭ după recomandaţiunea luĭ Prozorovski, póte că ar fi datŭ essemplu de severitate, daca boĭeriĭ acusaţĭ n'ar fi alergatŭ la mijloculŭ corupţiuniĭ. De aceea ancheta a tărăgăitŭ multŭ, şi stăruinţe aŭ fostŭ se vede fórte puternice pentru ca sĕ se facă lucrurile muşama, ca sĕ nu ajungă de ruşine atâţĭ boĭerĭ marĭ aĭ ţĕreĭ, supuindu-se la respunderĭ saŭ pedepse pentru nevrednicele lor fapte. Chiar Divanulŭ, primenitŭ în urma luĭ Filipescu, intervine către Cuşnicov (1) arătândŭ că ceĭ puşĭ sub anchetă propunŭ a da de bună voia lorŭ 120 miĭ talerĭ, numaĭ să înceteze urmărirea ce este asupra lorŭ, de şi se sciŭ inocenţĭ. Divanulŭ opinéză a se primi oferta acésta, sub motivŭ că ar fi şi de mare înlesnire pentru Visterie, care atuncea se afla sleită de resurse. Comissarulŭ russescŭ multŭ timpŭ hesită : calcula póte că era prea mică suma pentru nisce boĭerĭ aşa de marĭ, ca sĕ se plătéscă cu atâta de mişeliĭ aşa de marĭ. Acésta s'a şi vederatŭ, căcĭ peste cât-va timpŭ primindŭ o suplică subscrisă de ceĭ inculpaţĭ, (Paharnicul Scarlatŭ Mihălescu, Mihalaki Filipescu, Costaki Grădişténu, Costaki Ştefănescu, Grigori Grădiştéuu, Ión Cocorăscu, Velcea Pitarulŭ, Constantinŭ Brăiloiu, Pană Costescu, şi alţĭ douĭ ale cărora semnăturĭ sunt nediscifrabile), prin care propunŭ a rĕspunde 150 miĭ de talerĭ, Comissarulŭ russescŭ pare că a concesŭ, fiindŭ-că de desubtulŭ semnăturilorŭ din petiţiune se vede declaraţiunea

(1) Dosarulŭ 1536, pag. 418 şi 487 din 1810.

luĭ Constantin Varlam (1), care era Vistierŭ şi Vice-preşedinte al Divanuluĭ, că garantésă elŭ pentru rĕspunderea banilorŭ.

In Moldova maĭ aceleaşĭ essacţiunĭ, maĭ aceleaşĭ miseriĭ. Intr'unŭ dossarŭ amu găsitŭ o scrisóre adresată Ministruluĭ afacerilorŭ străine din Petersburgŭ de catre Consululu russescŭ din Francfortŭ numitu Betman, din 23 Iulie 1808, care probabilŭ a fostŭ trimisu în missiune la Iaşı. Acesta pare a denunţa prósta purtare a Comissaruluĭ General-maiorŭ Cuşnicov; pe acesta îl acusa ca a datu ţera pe mana a doui boierĭ prea puţinŭ oneştĭ şi prea puţinĭ popularĭ in ţera. Despre Iordaki Balşŭ, dice că ne songe qu'à grossir ses finances et à faire seatir aux autres le poids de son autorite. Son systeme fixe est guidé par des impulsions fortuites; il se détermine tantot pour, tantot contre une chose: il prive de leurs emplois tous ceux qui ne se montrent assez dociles à ses voeux.» Iar despre Rosnovanu, că: *estε unu omu fara nicı o influenţa moralaı fără patriotismu, fura energie.* objet du mepris et de la hain de ses compatriotes, et n'est accessible qu'à l'interet. M r de Balsche parait ne s'être choisi ce collegue que pour mieux humilier les Boyards, qui connaissant sa nulite s'indignent de se voir maitrisés par lui. Pour se mieux assurer de la faveur du Genéral et empêcher leurs compatriotes de faire parvenir leurs plaintes jusqu'à lui, Messieurs de Balsche et Rosnovano ont eu la precaution de placer auprès du Genéral un certain Matei Crupenski, jeune homme sans talent, sans connaissances, sans autre merite que celui de denigrer avec art les Boyards les plus respectables. Intre vexaţiunile comise de aceştĭ boierĭ, se aduce ca esemplu unŭ traficŭ meşteşugitu cu apreciarea monetelorŭ russescĭ. La intrarea trupelorŭ russescı în Moldova, cursulŭ rublelorŭ se fixase la 105 parale. D. Balşu şi demnulŭ

(1) Acestu C. Varlam, grecu de origine, dupa ce a servitŭ maĭ multu timpŭ în armata russéscă încă sub Ecaterina, în timpulŭ rĕsboiuluĭ din 1790 a remasu în Bucurescĭ, unde s'a şi însuratŭ. In epoca de care ne ocupămŭ, elŭ se bucura de o mare consideraţiune în faţa cu Ruşiĭ, caci era privitu ca Rusŭ.

sĕŭ colegŭ găsescŭ ocasiune sĕ se îmbogăţéscă : reuşescŭ a face ca acéstă monetă sĕ nu iasă peste hotarele Moldoveĭ. In curêndŭ apoĭ rublele disparŭ, şi pe când tótă lumea se perde în conjecture pentru răritulŭ numerariuluĭ, Balşŭ şi Rosnovanul adună în secretŭ pe tóte cele ce sunt în circulaţiune. Apoĭ se plângŭ chiar eĭ de dispariţiunea numerariuluĭ, arată necesitatea de a urca preţulu rublelorŭ şi determică pe Generalŭ a le fixa la 120 parale una. Sume enorme, prin acesta, s'aŭ vĕrsatŭ în lădile lor private, dar blăstemulŭ publiculuĭ apasă asupra lorŭ... «telles sont les deux personnes actuellement placées au timon des affaires de la Moldavie. et que M-r Couschnicov préfére à tant d'autres Boyards d'une probité reconnue ..»

Destrăbălarea administraţiuniĭ, era naturalŭ ca sĕ aducă după sine, ca tot-d'auna, şi ca orĭ unde, şi destrăbălarea moravurilorŭ. Sentimentele cele frumóse, de virtute saŭ de morală, nu încăldiaŭ inimele societăţiĭ. Par ecă şi sentimentele pietăţiĭ religióse dispăruseră. In adevĕrŭ nicĭ biserica nu maĭ inspira respectŭ. In Muntenia, clerulŭ pare că se afla într'o decadenţă lamentabilă. Mitropolitulŭ din Bucurescĭ, care presida câte o dată Divanulŭ, venĭa adese-orĭ într'o stare de beţie greţosă. Spre a-şĭ satisface poftele cele desfrênate, elŭ preoţĭa pe orĭ ce ţĕranŭ ignorantŭ pentru o plată de treĭ saŭ patru galbenĭ. Intr'unŭ anŭ elŭ a preoţitŭ (după afirmaţiunea luĭ Langeron) peste patru miĭ de ţeranĭ proştĭ, carĭ alergaŭ ca sĕ-şĭ pue potcapulu pentru ca, sub elŭ, sĕ scape de dărĭ şi de recuisitiunĭ. In Moldova, unde Mitropolitulŭ Veniaminŭ se retrăsese la o monastire, ĭar mitropolia era cârmuită de unŭ Erarhŭ adusŭ de Ruşĭ, clerulŭ nu maĭ avea nicĭ unŭ prestigiŭ, nicĭ o influenţa morala. Boieriĭ bĕtrânĭ, maĭ alesŭ ceĭ de starea întêia, consideraŭ instrucţiunea ca lucru de prisosŭ pentru fiiĭ lorŭ (1). Puţini din bĕtrânĭ cugeta ca sĕ îndrumeze pe fiiĭ lorŭ

(1) Tatălŭ meŭ îmĭ spunea că într'o Duminecă, pe la 1814, ducêndu-se, după obiceiu, la Mitropolitulŭ ca se-ĭ sărute mâna, a vedutŭ pe betrânulŭ Iordaki Rosnovanu, care ĭ-a presentatŭ pe unulu din fiiĭ sĕĭ, de curêndu întorsu de la Paris, unde a fostŭ şedutŭ şése anĭ Mitropolitulu l'a in

spre ocupaţiunĭ seriόse; pînă atuncea îĭ învĕţase grecesce, spre a fi bine vĕḑuţĭ de Domniĭ grecĭ; acuma, îĭ puneaŭ sĕ înveţe russesce spre a se înţelege cu Ruşiĭ. Cât despre cultura inimeĭ, nicĭ o preocupaţiune: tinerimea se lua după essemplele ce vedea la bĕtrânĭ saŭ după instinctele naturale. A ajunge la funcţiunĭ, a face avere cu orĭ-ce mijlocŭ, a-şĭ satisface poftele şi vanitatea: étă idealulŭ care se urmărĭa pe atuncea!

O asemenea stare psichologică nu putea de cât se stimuleze instintele cele rele. Ceĭ ce nu puteaŭ ajunge la funcţiunĭ, nepossedêndŭ sentimente de datoriĭ morale nicĭ aplecărĭ spre muncă onestă, alergaŭ la mijlόcele cele violente: la înşelăciune, la răpire, în fine chĭar la crime. Făcĕtoriĭ de rele, organisaţĭ în bande, aŭ începutŭ a rădica capetele în maĭ multe părţĭ, oprindŭ călĕtorii pe drumurile marĭ, călcândŭ case, prădândŭ şi omorândŭ pe ceĭ ce li se opuneaŭ (1). Asemenea bande cutrieraŭ maĭ cu sémă Moldova; căcĭ Muntenia fiindŭ ocupată de corpurĭ de ostirĭ maĭ compacte şi aflându-se îndestulŭ prădată şi de Turcĭ, şi de Ruşĭ şi de boĭerĭ, hoţiĭ nu maĭ găsiaŭ prade. Generalulŭ Cuşnĭcov, Preşedintele guvernuluĭ ambelorŭ Principate, cerea cu stăruinţă, şi chiar cu ameninţărĭ, Divanuluĭ ca sĕ ĭea mĕsurĭ pentru prinderea hoţilorŭ, fiind-că şi convoiurile militare se vedeaŭ adese-orĭ ameninţate. Nu era însĕ uşorŭ a essecuta unŭ asemenea ordinŭ. Bandele eraŭ organisate de capĭ temerarĭ şi inteligenţĭ; ele aveaŭ ramificaţiunĭ chiar prin oraşe, şi încă printre classele de susŭ ale societăţiĭ. Apoĭ impunitatea lorŭ era assigurată şi de împrejurărĭ diferite:

trebatŭ ce-a învĕţatŭ pe acolo? dar pe 'când junele nu scia cum s'o încurce, tatălŭ sĕŭ îl scόse din perplexitate rĕspunḑêndŭ în loculŭ luĭ: A învĕţatŭ a vorbi franţuzesce. — Numaĭ a vorbi? — Ce trebue maĭ multŭ? Rosnovanu n'are nevoe d'a învĕţa carte: avemŭ logofeţĭ carĭ sĕ ne citéscă şi sĕ ne scrie ce ne trebuĭ. — Sĕ vĕ trăéscă! ḑise suspinândŭ Mitropolitulŭ. — Peste o lună, iarăşĭ într'o altă *Duminecă*, a venitŭ Rosnovanu cu fiĭulŭ sĕŭ, denunţându-lŭ că s'a păgânitŭ, că nu va sĕ scie nicĭ de biserică, nicĭ de posturĭ, nicĭ de sfinţĭ, şi rugandu-se ca sĕ-ĭ citéscă molitvele Sânluluĭ Vasile! *O tempora!*

(1) Dos. No. 1306 din 1809 şi No. 1627 din 1810.

întâiŭ că guvernele locale eraŭ slabe și nu dispuneaŭ de o poliție bine organisată saŭ de o putere armată care sĕ urmărescă asemenea bandițĭ; puținele forțe de carĭ dispuneaŭ abia ajungeaŭ că sĕ essecute împlinirea dărilorŭ și recuisiționarea provisiunilorŭ pentru armata russéscă; — al douilea, pentru că hoțiĭ n'aveaŭ dificultate de a găsì adăpóste și gasde; țĕraniĭ, săracĭ și sărăcițĭ de essacțiunile celorŭ de susŭ, le oferĭaŭ ospitalitate bucuroșĭ, fiindŭ-că le făcea și lorŭ parte din pradile ce dobêndĭaŭ. Din câte-va dosare ce mĭ aŭ venitŭ sub ochĭ, amŭ pututŭ vedea că capiĭ de bandițĭ carĭ s'aŭ făcutŭ maĭ îngrozitorĭ eraŭ: unŭ Ilie Catargiu, fiiŭ de boĭerŭ vechiŭ din Moldova, — unŭ Constantin Cantacuzino, fiiulŭ Serdaruluĭ Ilie Canta (1), cunoscutŭ maĭ bine sub numele de feciorulŭ Româncei, — unŭ Stefan Bujor, originarŭ de pe lângă Nistru din sudulŭ Bassarabieĭ, ajunsŭ legendarŭ prin cântecele populare, — unŭ Bănucu, care pare a fi originariŭ din Transilvania, — unŭ Copuzu, originariŭ din Albania, și alțiĭ. Boieriĭ carĭ îmbrățișaseră meseria de tâlharĭ, pe la moșiile lorŭ aveaŭ lucrurile organisate anume pentru întreprinderĭ criminale. Oameniĭ lorŭ atrăgeaŭ pe neguțĭtoriĭ trecĕtorĭ spuindu-le că la curte sunt primițĭ și bine ospetațĭ orĭ-carĭ călĕtorĭ; acolo, daca se vedea că aŭ banĭ, eraŭ omorâțĭ și mistuițĭ prin pimnițe și prin tufișurile de prin grădinĭ. Femeĭ și fete violate sub ochiĭ soțilorŭ și aĭ părinților, legațĭ maĭ întâĭ și apoĭ ucișĭ, și alte de asemenea crime înfiorătóre, se făceaŭ cu celŭ maĭ mare sânge rece, fără a causa autorilorŭ loru nicĭ măcar insomnie. Lucru maĭ curiosŭ: că în asemenea crime se amestecaŭ și muierile. Mama luĭ Cantacuzino, prenumită *Romînca* (după moșia *Românii*), cocónă mare, care de la moșia eĭ se ducea la Roman, la visite, însoțită tot-d'a-una de unŭ tarafŭ de lăutarĭ și de douĭ-spre ḍece Arnănțĭ călărĭ, lua parte activă la crimele fiiuluĭ seŭ.

In cele din urmă, cu ajutorulŭ Cazacilorŭ, organisându-se

(1) Despre acesta, Comitele Langeron ḍice că ceea ce l'a făcutŭ ca sĕ se aventureze la aseminea fapte a fost desperarea în care l'a adus soția sa dându-se în relațiunĭ de desfrênare cu generaliĭ rușĭ.

potere serióse, se prinseră cea maĭ mare parte din hoţĭ. Preşedintele Cuşnicov voĭa ca prin essecuţiunĭ sumarie sĕ scape ţéra de făcĕtorĭ de rele, şi cerea informaţiunĭ despre serviciile gelaţiloră, saŭ carnificiloră. Divanulŭ Moldoveĭ rĕspundea (1) că «asemenea serviciu nu esista. nicĭ a esistatŭ vre-o dată în ţéră, fiindŭ-că nimenĭ nu sufere sĕ aibă asemenea *epanghelma* (profesiune) şi că pedépsa cu mórte, când este trebuinţă, se esecută de către tâlhariĭ ce sunt în temniţă.»

Tâlhariĭ, pentru însemnătatea numeluĭ ce purtaŭ capiĭ lorŭ şi a crimelorŭ ce făptuiseră, n'aŭ fostŭ essecutaţĭ în modŭ sumariŭ, ci aŭ fostŭ judecaţĭ după legile ţĕreĭ. Amŭ vĕdutŭ sentinţele lorŭ, figurândŭ în dosare separate ; mĭ-a părutŭ rĕŭ că nu le-amŭ pututŭ citi în tótă întinderea lorŭ, timpulŭ neertându-mĕ ca sĕ staŭ maĭ multŭ în Kişinĕŭ; îmĭ facŭ datoria însĕ a ruga pe ceĭ ce ar voi sĕ-şĭ dea ostenéla ca sĕ mérgă pe urmele mele, ca sĕ tragă chiar copiĭ de pe ele, fiindŭ-că din coprinsulŭ lorŭ s'ar putea căpĕta materiale însemnate pentru istoria aceĭ epocĭ (2). Departamentulŭ trebilor criminale în majoritate a osânditŭ pe toţĭ tâlhariĭ la mórte. A fostŭ însĕ, se vede, şi o minoritate cu opiniunĭ maĭ clemente pentru Catargiu şi Canta. Părerea minorităţiĭ nu s'a trecutŭ în textulŭ sentinţeĭ, ci într'unŭ raportŭ separatŭ, adressatŭ Preşedinteluĭ Cuşnicov, în care parŭ a voi sĕ justifice indulgenţa lorŭ pe maĭ multe considerante şi maĭ alesŭ pe sburdălnicia tinereţelorŭ celorŭ douĭ fiĭ de boierĭ. Comissarulŭ russescŭ însĕ a confirmatŭ opiniunea majorităţiĭ. La 28 Iunie 1810 s'a decapitatŭ Canta, ĭar la 20 Septembre Ilie Catargiu, pe dealulŭ Copouluĭ. Topuzu (3), Bujorŭ şi ceĭ-l'aţĭ tovarăşĭ aĭ lorŭ, aŭ fostŭ spânduraţĭ : singurŭ *Bănuculŭ*, în ajunulŭ essecuţiuniĭ a muritŭ în temniţă. Essecuţiunile s'aŭ urmatŭ în assistenţa comandantuluĭ russescŭ, Pod-Polcovniculŭ Tihanofski, a Poliţmaistruluĭ Cava-

(1) La 1809, Maiŭ 20.
(2) Dos. No. 1281 din 1809 şi 2072 din 1710.
(3) Dos. No. 2742 din 1811.

lerŭ Dicescu, a Agăĭ de orașŭ (1), a Hatmanuluĭ țěreĭ (2), a Vorniculuĭ de Aprodĭ (3) și a Armașuluĭ celuĭ mare. Modulŭ essecuțiunilorŭ s'a făcutŭ conformŭ cu prescripțiunile sentințeĭ Divanuluĭ, care spune că Boierilorŭ, după vechiulŭ obiceiŭ, sè li sě tae capetele (4), iar proștilorŭ sě li se curme viéța prin stréngŭ. O-dată cu sentința dată pentru Canta, s'a condamnatŭ și Serdărésa Ilinca, muma luĭ, la încarcerare perpetuă (5) în Monastirea Agapia. Averile lorŭ s'aŭ decisŭ sě se vîndă ca sě se pótă despăgubi ceĭ ce aŭ fostŭ jefuițĭ, iar ce va rěmânea sě se dea la moștenitoriĭ legitimĭ aĭ familieĭ.

Amŭ maĭ frunzăritŭ unŭ dosarŭ cu corespondențe relative la jefuirile făcute de incursiunile bandelorŭ luĭ Pasvantoglu, înainte de venirea Rușilorŭ. Unŭ comerciantŭ din Craiova numitŭ Atanasievicĭ, — probabilŭ Sèrbŭ saŭ Bulgar, favorisatŭ de Guvernulŭ russescŭ, — cerea nisce despăgubirĭ enorme de la Episcopulŭ de Argeșŭ Ioil, de la Banulŭ Radu Golescu și de la Vorniculŭ Stefan Văcărescu. N'amŭ pututŭ însě înțelege soluțiunea ce se va fi datŭ în causa acésta: amŭ vědutŭ numaĭ plângerile acestora că nu sunt culpabilĭ (6).

Aceste sunt notițele ce mĭ-amŭ pututŭ însemna în cele douě dile cât împrejurările mĭ-aŭ permisŭ ca sě staŭ în Kișiněŭ. Le-amŭ spicuitŭ numaĭ din lectura testurilorŭ române și francese ce le amŭ găsitŭ în dossare. De testulŭ actelorŭ scrise în

(1) Iordaki Balșŭ.

(2) Scarlat Ghica.

(3) Alecu Mavrocordatŭ.

(4) Tatălŭ meŭ, care a vědutŭ cu ochiĭ aceste esecuțiunĭ, la care a asistatŭ maĭ tótă populațiunea Ieșénă, îmĭ spunea că călěulŭ care a fostŭ pusŭ ca sě taĭe capulŭ luĭ Canta a trebuitŭ sě-l lovéscă de treĭ orĭ până sě-lŭ desfacă de corpŭ, ceea ce a produsŭ mare înfiorare spectatorilorŭ.

(5) Incarcerarea s'a esecutatŭ la 18 Maiŭ 1810. După plecarea Rușilorŭ și venirea luĭ Vodă Calimach, se vede că a fostŭ grațiată și s'a bucuratŭ de moșia sa Româniĭ, care pe urmă ajungêndŭ prin succesiune la o fiică a sa, acésta a donat'o Spitaluluĭ Sântuluĭ Spiridon.

(6) No. 1536, din an. 1810.

russesce nu m'amŭ pututŭ folosi, fiindŭ-că nu cunoscŭ acéstă limbă. Archiva acesta, începe de la anulŭ 1808, fiindŭ-că numai atuncea Cabinetulu russescŭ a gasitu cu cale a organisa unŭ guvernŭ sub auspiciile sale în Principate. In ceĭ întâĭ doĭ anĭ, 1806 și 1807, țerile s'aŭ guvernatŭ în modŭ anormalŭ prin Caimacamiĭ Domnilorŭ grecĭ pe carĭ avea de gândŭ Russia se-ĭ pue pe tronurĭ, saŭ maĭ bine ḑisŭ prin comandanții armatelorŭ sale. Dossarele acestea (care pote ar fi trebuitŭ se remană acolo unde s'aŭ formatŭ, pentru cuvêntulŭ că cancelariele în care ele s'aŭ lucratŭ aŭ fostŭ remunerate cu spesele țěreĭ), se urca, pare-mi-se, la numerulŭ de treĭ miĭ (1). Nu sciŭ daca guvernuluĭ russescu, saŭ învețațilorŭ rușĭ, le maĭ pote servi la ceva acesta archiva; cacĭ, daca este de domeniulŭ istorieĭ, apoĭ nu istorieĭ russescĭ ci istorieĭ Românieĭ iĭ pote face ceva serviciĭ. In acéstă arhivă nu se potŭ găsi urme despre faptele militare ale armateĭ russescĭ, pe când noĭ amŭ putea urmari multe detailurĭ asupra omenilorŭ și faptelorŭ administrațiuniĭ în cursulŭ acelorŭ șese anĭ; lucrurĭ ce ne-ar fi de însemnată utilitate, fiindŭ-că noĭ, neavendŭ dossare și archive formate pe atuncea, o mulțime de fapte rĕmânŭ nesciute pentru posteritate și pentru generațiunea de astă-ḑĭ. Ar merita decĭ, ca guvernulŭ nostru sĕ intervie pe cale diplomatică a revendica acea archivă, — saŭ, daca nu va putea reuși la acesta, se facă *sacrificiulŭ a trimite o missiune care se o studieze și* se scótă copiĭ de pe actele de valóre istorică; și acésta s'o faca cât maĭ curândŭ, pre cât încă maĭ trăescŭ bĕtrânĭ carĭ sciŭ sĕ citéscă și sĕ decopieze scriptele cu litere cirilice, cu carĭ sunt scrise dossarele menționate.

1887 Noembre.

(1) *Amŭ avutu sub ochĭ unulŭ cu No. 2742.*

FRATII CUCIUC

FRAŢII CUCIUC

I.

O VECHE ISTORIE.

Incă din secolulŭ trecutŭ, până aprópe de al nostru, comerţulŭ de cherestele în Moldova se făcea prin Turcĭ. Aceştia nu aşteptaŭ ca lemnăria de bradŭ sĕ se cobóre la Dunăre pentru ca de acolo sĕ o ducă maĭ departe, ci se urcaŭ până în crieriĭ munţilorŭ pentru acéstă întreprindere. Prin satele cele maĭ înfundate se vedeaŭ Turciĭ mişunândŭ şi târguindu-se, aci cu proprietariĭ pentru ca sĕ cumpere bradĭ, aci cu ţĕraniĭ pentru ca sĕ facă catarturĭ, grindĭ şi scândurĭ, aci cu plutaşiĭ pentru ca sĕ le ducă până la gurele Dunăriĭ, şi maĭ departe. Uniĭ din Turcĭ atâtŭ de multŭ petreceaŭ prin Moldova, că în unele localităţĭ eraŭ cunoscuţĭ şi de copiĭ : vorbeaŭ românesce fórte bine şi se însinuaŭ atâtŭ de bine printre creştinĭ, în câtŭ adesea se încumĕtriaŭ cu eĭ, botezândŭ şi cununândŭ pe băeţiĭ şi fetele clenţilorŭ lorŭ. Aceste relaţiunĭ de intimitate adese-orĭ serviaŭ spre bine: căcĭ daca se întâmpla vre-o turburare care aducea invasiunea turcilorŭ, neguţitoriĭ turcĭ se făceaŭ protectoriĭ clienţilorŭ lorŭ, şi în multe ocasiunĭ şi casurĭ iĭ scăpaŭ de asuprirĭ şi nevoĭ.

In partea de susŭ a Moldoveĭ, până a nu se răpi Bucovina de către Austria, era pe Valea Câmpulunguluĭ de maĭ mulţĭ anĭ cunoscutŭ unŭ neguţătorŭ numit Ali Efendi, care se credea că este representantŭ alŭ uneĭ bogate tovărăşiĭ de capitaliştĭ, fiindŭ-că avea banĭ mulţĭ şi făcea unŭ comerţŭ fórte însemnatŭ. Acestŭ Turcŭ era unŭ omŭ fórte bunŭ : punga luĭ era totŭ-d'auna deschisă pentru ca sĕ ajute pe ceĭ nevoiéşĭ, pen-

tru ca sĕ facă orĭ-ce bine; de aceea elŭ se bucura de o mare consideraţiune între toţĭ locuitoriĭ de pe acolo. Afară de bunătăţile ce le făcea, Ali maĭ avea şi darulŭ înţelepciuniĭ: tótă lumea alerga şi se consulta cu dênsulŭ; tóte certele şi gâlcevele elu le împăca ca unŭ dreptŭ judecătorŭ; toţĭ ascultaŭ şi se supuneau sfaturilorŭ luĭ, pe carĭ le considerau ca eşite din gura unuĭ sfântŭ.

De douĕ orĭ pe anŭ, Ali Efendi se ducea la Stambul pentru afacerile luĭ; şi totŭ-d'auna când se întorcea, aducea unŭ carŭ încărcatŭ cu lucrurĭ mărunte: cerceĭ, mărgele, săpunurĭ, testemele, fesurĭ, papucĭ, miróse, şi altele, pentru ca sĕ dăruiască la copiiĭ şi nevestele numeroşilorŭ luĭ clienţĭ, carĭ când îlŭ vedeaŭ că se apropie de casa lorŭ, nu sciaŭ cum sĕ-l priméscă şi sĕ-lŭ ospĕteze maĭ cu căldură.

De maĭ bine de doue-ḑecĭ de anĭ, Ali petrecea la Câmpulungŭ, veneratŭ şi iubitŭ de toţĭ ceĭ ce-lŭ cunosceaŭ, atâtŭ de locuitoriĭ din partea Moldoveĭ câtŭ şi de ceĭ din Ardeal, până pe la cetatea Bistriţeĭ. Elŭ vorbia atâtŭ de bine românesce, în câtŭ daca cealmaoa de pe capŭ, pistolele de la brâŭ şi şalvariĭ ceĭ largĭ, nu-lŭ arătaŭ turcŭ, lumea l'arŭ fi luatŭ drept moldovénŭ neaoşŭ; l'arŭ fi luatŭ chiar dreptŭ creştinŭ, findŭcă de şi nu ţinea posturile şi nu se închina la sfinţĭ, se purta însă fórte crescinesce, şi vorbia totŭ-d'auna cu sentinţe religióse carĭ maĭ curândŭ păréŭ a fi luate din Evanghelie de câtŭ din Coran; pe lângă acestea, despre Christosŭ vorbia cu mare respectŭ, ḑicêndŭ că a fostŭ unŭ mare proorocŭ şi că Mahometŭ a fostŭ uceniculŭ sĕŭ.

Intorcendu-se odată de la Stambulu, Ali se opri la Tulcea şi de acolo se pogorî la Babadagh, pentru ca se vadă pe unŭ vechiŭ capi-ĭoldaşŭ alŭ seŭ, (camaradŭ) Iusuf-Halil, cu care se cunoscea din copilărie şi cu care mulţĭ anĭ a fostŭ trăitŭ ca cu unŭ frate în Asia mică. Cu douĕ-ḑecĭ de anĭ în urmă, când se despărţise de acestŭ amicŭ spre a veni şi a se aşeḑa în Moldova, fiindu-că nu putea lua pe sine nicĭ una din cele douĕ cadâne ce le avea, pe una o vîndù în tĕrgulŭ Robilorŭ după cum era datina pe atuncĭ, iar pe a doua, care era maĭ

favorită, o dăruì amiculuĭ seŭ Iusuf-Halil, ca suvenire de neuitare. Când ajunse la casa acestuia în Babadagh, Ali se vede întâmpinatŭ de o femee care ĭ spune că Iusuf de ḑece ḑile a muritŭ, şi în care recunosce pe vechea luĭ cadênă, numită Ghiusel, acum betrana şi sbârcită. Acesta iĭ spune plângândŭ că a rĕmasŭ în mare miserie, cu patru copiĭ de gâtŭ, fără nicĭ o protecţiune, fără nicĭ o avere: căcĭ băiatulŭ celŭ maĭ mare, de şi avea acuma optŭ-spre-ḑece anĭ, totuşĭ cu meseria luĭ puţinŭ productivă nu putea sĕ o susţie si pe ea şi pe cele treĭ fete maĭ micĭ ce le avea. Atuncea ea iĭ spuse confidenţialŭ că copilulŭ celŭ mare nu este alŭ luĭ Iusuf, fiindŭ-că ea fusese însărcinată când Ali a dăruit'o amiculuĭ seŭ. Dreptŭ probă de convingere, ea iĭ recomanda sĕ observe la băétŭ o alunică mare pe ţiţa stîngă, întocmaĭ ca a luĭ Ali.

Ali plânse despre perderea bunuluĭ seŭ amicŭ, dar confidenţele Ghiuzeleĭ iĭ causară nisce emoţiunĭ neînţelese, pe care abia le putù stăpâni. Dupĕ câte-va minute de cugetare, elŭ o. întrebă: «Spus'aĭ luĭ Iusuf acésta? Creḑu'u-te-aŭ elŭ? Ce ţi-a spusŭ?

— Eramŭ datóre sĕ-ĭ spunŭ. Nu putea sĕ nu mĕ crédă, daca tu i-aĭ spusŭ că nu cunoscusemŭ altŭ bărbatŭ de câtŭ pe tine. Băétulŭ nu scie nimica, fiindŭ-că Iusuf aşa a ordonatŭ

— Unde sunt copiiĭ?

— Băétulŭ este dusŭ în tîrgŭ. Fetele le veĭ vedea. Mĕ ducŭ sĕ le aducŭ.

Câte trele fetele, una de 14, a doua de 13 si a treia de doĭ-spre-ḑece anĭ, fură aduse înaintea luĭ Ali, care le sărutà şi le bine-cuvîntà. Nu târḑiŭ venì şi Osman, căruia Ali iĭ spuse că maica sa, cu fetele, trebue sĕ se traga la Stambulŭ pe lângă rudele luĭ, iar ca elŭ are sĕ-lŭ însoţescă la Moldova, unde de va fi cuminte, va ajunge bine.

A doua ḑi casa luĭ Iusuf fu vîndută. Cadâna cu fetele eĭ se urcară spre Tulcea: de acolo se coborâră la Ismail, ĭar peste doue ḑile, urcându-se pe o corabie ce pleca, se duse la Stambulŭ, recomandată rudelorŭ luĭ Ali.

Ali plecà spre Câmpulungŭ cu tênĕrulŭ Osman, care părea plinŭ de fericire că șĭ-a gasitu unŭ altŭ doilea părinte.

Osman avea o figură cu trăsurĭ regulare de acelea carı numaĭ în Orient se potŭ întâlni: obrazulŭ ovalŭ, pelița albă, sprâncenele negre aprópe îmbinate, ochiĭ marĭ negri și scânteioșĭ, nasulŭ prelungŭ și frumosŭ determinatŭ, mustățile luĭ puținŭ maĭ gróse de câtu sprâncenele abia coperĭaŭ cea maĭ frumósă gură ce se póte închipui. Inaltŭ de talie și bine făcutŭ, s'arŭ fi pututŭ dice că e creatura cea maĭ perfectà, dacă n'arŭ fi avutŭ o nenorocită infirmitate: avea sĕrmanulŭ unŭ piciorŭ maĭ scurtŭ de câtŭ celŭ-alaltŭ. când umbla mergea șchiopătândŭ. și de aceea îlŭ supranumiră, după obiceiulŭ ce aŭ Turciĭ, *Cuciuc*, care însemnéză *schiop;* acestŭ epitetŭ, devenitŭ prenume, îlŭ purtă nu numaĭ el câtŭ trăi, dar și după mórte familia luĭ. Din când în când, îlŭ vomŭ numi și noĭ așa.

Cuciuc, pe lângă calitățile fisice arătate maĭ susŭ, avea și calitățĭ intelectuale: era fórte deșteptŭ, dulce și simpaticŭ; avea o memorie extraordinară. cu ajutorulŭ căreia în forte scurtŭ timpŭ a învĕțatŭ a vorbi romănesce perfectŭ, a cunósce numele și familiele tuturorŭ clienților patronuluĭ seŭ, precum și numirile localităților pe unde avea afacerĭ și relațiunĭ comerciale.

Ali, care apropia etatea de șese-decĭ de anĭ, începuse a simți acuma necessitate de unŭ ajutoriŭ; și în curândŭ vĕdù cu plăcere că Cuciuc era celŭ maĭ bunŭ ce putea găsi. De aceea îlŭ recomanda în tóte părțile nu numaĭ ca omulŭ seŭ de încredere dar chiar ca fiiŭ de sufletŭ; apoĭ nu cruța nicĭ o cheltuélă spre a-lŭ îmbrăca tot-d'auna cu hainele cele maĭ frumóse, de a-lŭ căpătui cu armele cele maĭ luxóse și de a-lŭ face sĕ călăréscă pe caĭ de Missir de ceĭ maĭ bunĭ, și pe șele îmbrăcate cu postavŭ stacojiŭ. cusute cu firŭ de argintŭ saŭ de aurŭ.

Dotatŭ cu asemenea calitățĭ, Cuciuc ajunsese la o reputatiune periculosă. Tóte fetele și nevestele tinere de prin prejurŭ căutaŭ care de care sĕ-lŭ atragă în undițele lorŭ. Printre cele

maĭ frumóse elŭ făcea neîndurate cucerirĭ, și în urma luĭ, în tóte părțile, lăsa lacrime și suspine de dorŭ. Câte odată se vedéŭ chiar scene scandalóse : câte treĭ patru neveste, dintre favoritele luĭ amante, se certaŭ și se luaŭ la bătaĭe cu așa înverșunare, în câtŭ bărbațiĭ lorŭ le consideraŭ ca nebune, le legaŭ și le ducéŭ la biserică la popa ca sĕ le citéscă molitvele sântuluĭ Vasile. Cu bărbațiĭ amantelorŭ luĭ însă, Cuciuc era așa de bine împrietenitŭ, în câtŭ eĭ juraŭ că elŭ este celŭ maĭ de trébă băétŭ, celŭ maĭ cum se cade neguțitorŭ.

Dar aceste micĭ pĕcate n'arŭ fi fostŭ nimica și arŭ fi trecutŭ nebăgate în sémă, dacă Cuciuc nu s'arŭ fi întinsŭ maĭ departe cu cuceririle luĭ sentimentale. Intr'o sĕrbătóre ducêndu-se împreună cu Ali Efendi ca sĕ privéscă la horă, și punêndu-se a vorbi cu preotulŭ satuluĭ care venise acolo cu familia, a fostŭ vĕḑutŭ de preotésa, care îndată s'a simțitŭ săgetată la inimă de dragostea luĭ, pe când elŭ se uita maĭ cu dragŭ la fata preoteseĭ, care era lângă dênsa; și-apoĭ când draculŭ îșĭ bagă códa în casa popiĭ, posnele se facŭ cu mare ușurință. O babă fără dințĭ a doua ḑi venì la Cuciuc și-lŭ poftì la preotŭ, cu cuvêntŭ că are sĕ-ĭ spue ceva. Cuciuc se duce. Preotésa îĭ spune că preotulŭ e dusŭ la satulŭ vecinŭ, dar că ea scie pentru ce l'a chematŭ. Pe când însĕ aștepta ca sĕ-ĭ spue causa, tênĕrulŭ Cucĭuc fu luatŭ cu assaltŭ de brațele preotesiĭ ceĭ frumóse, care nicĭ nu calcula imensitatea pĕcatuluĭ ce comitea cu unŭ nebotezatŭ, păgânŭ fără de lege. Junele turcŭ însă, departe de a cugeta la pĕcatulŭ ce a făcutŭ cu o ghiaură, de care, chiar creștinŭ de era, nu trebuea sĕ se atingă, dar clocia în mintea luĭ unŭ cugetŭ și maĭ nelegiuitŭ : cum sĕ facă ca sĕ possedeze pe fata preoteseĭ, care, fiindŭ-că nu avea de câtŭ cincĭ-spre ḑece anĭ și era multŭ maĭ bălaĭe de câtŭ mumă-sa, credea elŭ că trebue sĕ fie multŭ maĭ drăgăstósă și maĭ bună de iubitŭ. Decĭ chibzuindu-se amânduoĭ cum sĕ facă, ea, pentru ca sĕ pótă aduce pe Cuciuc maĭ desŭ prin casă, iar elŭ, pentru ca sĕ se pótă apropia de fată, aŭ venitŭ la ideea ca Turculŭ sĕ se arate către Popa că voesce sĕ se boteze, și prin urmare că doresce a învĕța carte româ-

7

néscă şi a se catechisi. Găsindŭ acéstă nemerită idee, se felicitară unulŭ pe altulŭ plinĭ de fericire, iar preotésa, dupĕ ce-lŭ ospĕtà cu ce avea maĭ bunŭ de mâncare şi de bĕutură, dupĕ ce-lŭ maĭ gratificà cu câte-va îmbrăţişerĭ călduróse, îĭ permise a-şĭ încinge brâulŭ (pe care-lŭ scosese spre a se face maĭ comodŭ) şi a-şĭ pune în seleafŭ pistólele şi iataganulŭ, după care îĭ dise unŭ duĭosŭ *drumŭ bunŭ*, cu promissiune ca a doua di sĕ vie spre a se presenta la Popă.

Stratagema reuşì. Sub motivŭ de catechisire, junele turcŭ se ducea maĭ în tóte dilele în casa Popeĭ. Când era Popa acasă, elŭ lua lecţiunĭ de religiunea creştină; când era numaĭ preotésa, lua lecţiunĭ de dragoste. Iar vechile luĭ amante, vĕdêndŭ că elŭ nu le maĭ visitéză, aŭ începutŭ a trage bănuelĭ grele asupra visitelorŭ de la Popa, şi chiar a murmura de necazŭ. Nu sciaŭ însă anume pe cine sĕ-şĭ descarce veninulŭ; şi făcéŭ felurite conjecture. — Sĕ fie óre cu muma? Se póte: ea are aprópe treĭ-decĭ şi doĭ de ani; apoĭ e ţinută bine ca orĭ ce preutésă, şi traiulŭ bunŭ o arată totŭ tînĕră, rumenă şi frumósă. Dar orĭ-cum, la draculŭ! e preotésă, femee de omŭ sfinţitŭ; cum s'arŭ spurca cu unŭ nelegiuitŭ? — Sĕ fie cu fata? Se póte: ea este de măritatŭ, nu maĭ e copilă; apoĭ e şi frumósă. Dar óre părinţiĭ cum arŭ închide ochiĭ la asemenea posnă? elŭ nu este creştinŭ pentru ca sĕ pótă, la adecă, sĕ o ĭea în căsătorie. — Din causa unorŭ zăpăcele ca acestea, rivalele nu cutezaŭ sĕ vorbéscă tare, maĭ alesŭ că era vorba despre casa Popeĭ; şi Popa pe atuncea avea mare putere: pe clevetitorĭ, pe bârfitorĭ, maĭ alesŭ pe ceĭ ce se atingéŭ de cele sfinte, îĭ punea la greŭ canonŭ: la mătăniĭ lungĭ şi multe, la postŭ şi chiar la jugŭ, în faţă cu pridvorulŭ bisericeĭ, în sĕrbătorile cele maĭ marĭ.

Ilenuţa, fata Popeĭ, era o blondă de o frumuseţe ideală. Nu avea maĭ multŭ de cincĭ-spre-dece anĭ, dar era aşa de naltă, voinică şi desvoltată, în câtŭ arŭ fi pututŭ orĭ-cine sĕ-ĭ dea optŭ-spre-dece şi chiar douĕ-decĭ de anĭ. Cu tótă inocenţa eĭ, ea la începutŭ avea o uşóră îndoélă despre slăbiciunea mă-seĭ pentru Osman. Dar când i s'a spusŭ că elŭ are de gândŭ

sĕ se crestinéscă, că învață de la Părintele carte, și că se pregătesce pentru botezŭ, i s'a rădicatŭ de pe inimă orĭ-ce bănuélă; i se părea că în acestŭ tênĕrŭ vede unŭ ângerŭ care se gătesce sĕ sbóre către împĕrăția cerurilorŭ, ca păzitorŭ alŭ tronuluĭ luĭ Dumnedeŭ. De aceea din când în când se uĭta la elŭ cu o inimă încântată și plină de adorațiune. Osman fixând'o adese-orĭ cu ochiĭ, părea că i se înfige în inimă; de aceea elŭ, când pleca de la casa Popeĭ, găsĭa pe unŭ rĕslogŭ de lângă portiță o floricică pe care ea o purtase la tâmplă, și luând'o, pleca cu ea, și o totŭ mirosĭa până se usca. Osman, oferindŭ adese-orĭ preoteseĭ mărunțișurĭ și cosmeticurĭ de Țarigrad, acésta împărtășĭa și pe Ilenuța, care le savura cu o plăcere nespusă sciindŭ că eraŭ de la elŭ.

Atâtŭ este de adevĕratŭ că draculŭ când se bagă în casa Popeĭ face posnele cele maĭ bócăne, în câtŭ Ilenuța perdêndu-șĭ mintea dupĕ Osman, a găsitŭ mijloculŭ sĕ-lŭ aducă nóptea în camera eĭ pe feréstră, pentru ca sĕ-ĭ pótă spune că-lŭ iubesce, că-lŭ adoréză și că nu póte trăi de câtŭ pentru elŭ. E de prisosŭ a maĭ spune că Osman, din partea sa, nu s'a arătatŭ maĭ puținŭ simțitorŭ, și în curândŭ s'a încredințatŭ că fata Popeĭ e cea maĭ plăcută bucățică ce a gustatŭ în viața luĭ.

Intr'o di, Osman vine la Popa, fórte turburatŭ și supĕratŭ. Intrebatŭ de causa acesteĭ supĕrărĭ, elŭ spune că Ali-Efendi a primitŭ tescherea de la Stambul, chiar de la Vizirul, ca până în treĭ lunĭ sĕ se tragă în cetățile turcescĭ despre Nistru saŭ Dunăre, fiindŭ-că împĕrăția este amenințată de rĕsboiŭ din partea Nemțilorŭ, și că nu voesce ca supușiĭ turcĭ sĕ cadă sub robia lorŭ. Acéstă scire a făcutŭ mare turburare în casa Popeĭ. Preotésa a eșitŭ din cameră cu ochiĭ lăcrimațĭ; fiică-sa, când i-a spusŭ maĭcă-sa de ce plânge, a leșinatŭ; iar Popa nu scia ce sĕ facă ca sĕ le împace. Osman, vĕdêndŭ scenele acestea, a tulit'o; iar desolatele, provocate de Popă ca sĕ se esplice, spuseră că le-a venitŭ rĕŭ gândindu-se că o sĕ vie rĕsboiulŭ cu focŭ și cu sabie în țéră, asserțiune care părea admissibilă.

După mieḑulŭ nopteĭ, Osman a venitŭ la feréstra Ilenuțiĭ : a intratŭ în cuĭbulŭ plăcutŭ și profumatŭ alŭ eĭ, și până în ḑiuă, pentru ca sĕ o console, s'a juratŭ pe crucea luĭ Christos și pe pantaloniĭ luĭ Mahomet că, fie orĭ ce-o fi, elŭ va trăi numaĭ pentru ea, și că, chiar de va fi rĕsboiŭ, după ce se va încheia pacea, elŭ va veni iarășĭ la dragostele eĭ. Elŭ a doua ḑi veni iarășĭ la Popa, pentru ca sĕ-lŭ încredințeze șĭ pe elŭ că planulŭ de a se creștina nu-lŭ va schimba; că de o camdată are sĕ mérgă cu Ali Efendi la Acherman, pentru ca sĕ-șĭ închee socotelele și sĕ-șĭ pótă lua partea luĭ de câștigŭ din comerțŭ; dar că după acésta, îndată ce se va face pace, are sĕ se întórcă pentru ca sĕ-șĭ împlinéscă hotărârea și făgăduința dată către biserica luĭ Christos.

Orĭ cât s'a silitŭ Ilenuța sĕ-șĭ ascundă întristarea, orĭ câtŭ a încredințatŭ pe maică-sa că leșinulŭ eĭ a fostŭ provocatŭ de lacrimele eĭ, totușĭ preotésa cea șirétă a bănuitŭ că inima feteĭ bate a dragoste pentru Osmân. Un raționamentŭ fórte naturalŭ făcea în mintea eĭ : daca ea, preotésă și măritată, a fostŭ răpită de frumusețea luĭ Osman, de ce n'ar avea și fiică-sa asemine înclinare? aŭ dóră nu era ea acuma destulŭ de fată mare, pentru ca sĕ simță de dragoste de bărbatŭ? aŭ dóră ea însașĭ, cândŭ avea totŭ etatea de cincĭ-spre-ḑece-anĭ, n'a simțitŭ dragorte pentru Sfinția sa?

Dar orĭ cât se cerca sĕ scuse simțirile probabile ale feteĭ, totușĭ nu ĭ-ar fi toleratŭ ca amorulŭ eĭ sĕ trécă peste marginele platonismuluĭ; fiindŭ-că pe Osman ea îl considera ca proprietate a eĭ. și n'ar fi voitŭ pentru tóte comorile din lume sĕ-lŭ schimbe saŭ sĕ-lŭ împartă cu alta, atâta maĭ puținŭ cu fiĭca-sa. Ea a comunicatŭ Ilenuțiĭ bănuelele eĭ, și a cercatŭ s'o facă a i se mărturisi; Ilenuța înșĕ a negatŭ, și n'a voitŭ sĕ-ĭ spue nimica, fiindŭ-că promisese luĭ Osmanŭ sĕ păstreze secretulŭ dragostelorŭ sale.

Preotésa, scormolită mereŭ în inima eĭ de viermele gelosieĭ, dacă vĕḑù că cu binișorulŭ și cu vorbe dulcĭ nu póte descóse inima feteĭ, se hotărî ca s'o ție câtŭ maĭ tare de aprópe. Bănuelele eĭ din ḑi în ḑi i se păreaŭ maĭ justificate, fiindŭ-că pe

faţa Ilenuţiĭ observa adesse semne de acele carĭ se manifestă la femeĭ în urma insomniilorŭ prelungite, saŭ în urma emoţiunilorŭ ce producŭ plăcerile sensuale precipitate şi escessive.

Ea se decise sĕ se pue seriosŭ pe pândă. Pentru ca sĕ pótă descoperi adevĕrulŭ maĭ bine, într'o ḑi trimise pe fată în satŭ dupĕ o afacere. In lipsa eĭ, chemà pe unŭ vecinŭ cu unŭ sfredelŭ, şi-lŭ puse sĕ dea o gaură mĭcă prin părete chiar în dreptulŭ poliţeĭ, unde nu se putea observa. Iar séra culcându-se a spusŭ Popeĭ că, daca peste nópte îlŭ va trage de barbă, elŭ sĕ se scóle şi sĕ vie încetişorŭ dupĕ ea, pentru ca sĕ pue mâna pe unŭ mişelŭ care bănuesce că vine la fiică-sa. Popa se învoì : el se culcà şi adormì, iar preotésa se puse cu urechea la gaură. Deci cândŭ la mieḑulŭ nopţiĭ amantulŭ venì preotésa nu numaĭ că auḑì semnalulŭ, dar îlŭ şi vĕḑù în zare intrândŭ în camera feteĭ ; atuncĭ trase pe Popă de barbă cu atâta necazŭ, în câtŭ acesta era cât pe ce sĕ ţipe. Cu tóte aceste Popa tăcu şi, condusŭ de preotésă, eşiră amânduoĭ afară, fără sĕ facă cât de puţinŭ sgomotŭ, fiindŭ-că uşele fusese ăssate deschise şi balamalele bine unse, ca sĕ nu scârţie. O dată eşiţĭ afară, preotésa puse pe Popă sĕ stea la feréstră, spuindu-ĭ sĕ pue mâna pe elŭ în casŭ de a voi sĕ fugă pe acolo ; iar ea s'a dusŭ la uşă, strigândŭ ca sĕ deschidă numaĭ de câtŭ. Osman atuncea se îmbrăcà răpede ca fulgerulŭ, şi deschiḑêndŭ feréstra, spune feteĭ ca sĕ deschidă uşa ; dar când vĕḑù la feréstră pe Popă şi că acuma nu era de glumit, scóse unŭ pĭstolŭ şi strigà la Popă sĕ se dea în lăturĭ. Popa care nu avea poftă sĕ se certe cu pistólele, îşĭ făcù cruce şi fugì, maĭ alesŭ că cu Osmanŭ, care-ĭ făcuse atâtea îndatorirĭ şi căruĭa îĭ era datorŭ şi însemnate sume de banĭ, nu voĭa nicĭ de cumŭ sĕ se strice. Dupĕ aceea deschiḑêndu-se uşa, şi preotésa găsindŭ în camera feteĭ iataganulŭ luĭ Osman, care nu avusese timpŭ sĕ-lŭ ĭea, o înhăţà numaĭ de câtŭ de códă, o scóse afară şi începù sĕ ţipe cât o lua gura, bătênd'o şi călcând'o în picióre. Acésta petrecêndu-se în revĕrsatulŭ zorilorŭ, şi ómeniĭ din satŭ începêndŭ a se deştepta, aŭ alergatŭ sĕ vadă ce este ; dar unde lumea credea că s'a făcutŭ o călcare

de hoțĭ, aŭ vĕḑutŭ pe preotésa bătêndu-șĭ fata ca o turbată, și pe Popă încremenitŭ și făcêndu-șĭ cruce sub strașina de la colțulŭ caseĭ. Femeile maĭ întêĭ aŭ alergatŭ de aŭ scosŭ pe fată din mâĭnele eĭ, ĭar ea, căḑêndŭ la pămêntŭ, începe a se boci și a se plânge că ticălósa de fiică-sa a făcut'o de rușine, dându-sĕ în precurvie cu păgânulŭ de Osman. Atuncĭa resunà un hohotŭ înfricoșatŭ din gurele a câtor-va ḑecimĭ de neveste, vechĭ amante, iar acum rivale ale feteĭ Popeĭ.

* * *

In aceiașĭ ḑi, în deséră, Osman, călare pe armăsarulŭ luĭ celŭ frumosŭ, ducêndŭ unŭ altŭ calŭ cu șéoa pe elŭ în pohodŭ, traversa în fuga mare satulŭ Câmpulungŭ; iar când se apropie de casa Popeĭ, Ilenuța, care de vre o douĕ ore sta cu ochiĭ la feréstră, se răpede în fuga mare la portiță, o deschide, și când Osman se apropie de pórta Popeĭ, ea se aruncă pe calulŭ destinatŭ pentru dênsa; iar când mumă-sa a eșitŭ ca sĕ vadă unde se duce, ea se întórse și-ĭ ḑisse «Rĕmâĭ sănătósă, mamă, că eŭ mĕ ducŭ cu Osman!»

Peste douĕ ore, eĭ aŭ ajunsŭ la satulŭ numitŭ Cornulŭ-Lunceĭ. Acolo Osmanŭ trase întinsŭ la unŭ hangiŭ, vechiŭ clientŭ alŭ seŭ, care curêndŭ înhămà douĭ caĭ la o căruță; și puindŭ pe Ilenuța în ea, în douĕ ore și jumătate ajunse la Monastirea Vărateculŭ La cornulŭ-Lunceĭ, elŭ lăssase costumulŭ turcescŭ și se îmbrăcase în haine neguțitorescĭ. La Varatecŭ, elŭ trase la o rudă a hangiuluĭ din Cornulŭ-Lunceĭ, maĭca Fevronia, căreia s'a recomandatŭ ca neguțitorŭ grecŭ, cu rugăminte ca sĕ găsduéscă pe Ilenuța (fără să-ĭ spue de unde și cine este) vre-o lună, douĕ, până se va întórce. Elŭ puse în mâna călugăriței vre-o ḑece rubiele drept plată de găsduire, dete și Ilenuțeĭ vre-o cincĭ-ḑecĭ de rubiele însoțite de o sută de îmbrăcișerĭ, și apoĭ se întórse de unde a venitŭ.

Ali Efendi care de douĕ-treĭ ḑile îșĭ făcuse preparativele de plecare, și care nu pleca numaĭ fiindŭ-că Osman mereŭ se codìa sub diferite pretexte, de astă-dată nu maĭ prelungì, ci a doua

ḑi încălecândŭ amêndouĭ pe caiĭ lorŭ ceĭ bunĭ, pe șelele cărora aŭ pusŭ și desasgiĭ lorŭ încărcațĭ de rubiele și mahmudiele, aŭ apucatŭ drumulŭ celŭ mare care, prin Iașĭ și Țuțora, trebuea sĕ-ĭ scótă spre câmpiele Buceaguluĭ ce se întindéŭ până la Acherman și până la Marea Négră, locuite de Tătarĭ.

Ali Efendi cunoscea drumurile, fiindŭ-că elŭ de maĭ multe orĭ colindase locurile acestea; și călĕtoria pe câmpiile acele nemărginite i se părea plină de plăcere fermecătóre, fiindŭ-că îșĭ aducea aminte de ḑilele din tinerețe, când cu ostașiĭ venĭa în garnisonă la Hotin. Nu totŭ acele simțiminte însă avea Cuciuc. Elŭ, de ce maĭ multŭ înainta în câmpie, de ce maĭ multŭ se simția cuprinsŭ de melancolie și de cugete negre. Apoĭ ceea ce-ĭ frământa inima maĭ tare, era dorulŭ Ilenuțiĭ. Ochiĭ mințiĭ luĭ n'o vedeaŭ de câtŭ pe ea. Simțimintele luĭ, nu dupĕ multŭ timpŭ, unŭ lăutariŭ de pe atuncea le-a descrisŭ prin cântecelŭ următorŭ:

«Daca se culca
Dorulŭ îlŭ sălta
Și mereŭ ofta.
Dacă adormĭa
Visulŭ îlŭ trudia:
Pe ea o zărĭa!
În orĭ-care stea
Susŭ pe cerŭ vedea
Ea, și numaĭ ea!
Iar când se scula,
Pe când se spĕla,
In apă căta
Și 'n apă vedea,
Of, of, totŭ pe ea!
Cuciuc turc era,
Dar inima sa
Se încreștina;
Căcĭ în gândulŭ seŭ
Alŭ eĭ Dumnedeŭ
Iĭ ḑicea mereŭ:
«Fugĭ de la păgânĭ,
Dute la Românĭ,
De nu adĭ, dar mânĭ!
Vino 'n alŭ meŭ sînŭ,
Fă-mi-te creștinŭ
Sĕ scapĭ de suspinŭ».

Cuciuc, aiuritŭ și frĕmântatŭ de gândurĭ, de ḑece orĭ pe ḑi întreba pe Ali dacă maĭ e multŭ până la Acherman, spunându-ĭ că i s'a urîtŭ cu drumulŭ. — «E, heĭ! rĕspunde Ali, trebue sĕ te cam deprinḑĭ cu urîtulŭ, fiindŭ-că și dacă vomŭ ajunge, la Acherman n'o sĕ ședemŭ tocmaĭ pe móle. De se va face rĕsboiŭ, Alah scie ce viéță vom duce.

— Și cam pe când avem sĕ ne întórcemŭ?

— La asta nicĭ sĕ te gândescĭ, dragulŭ meŭ. Rĕsboiulŭ cu

ghiaurii ţine une ori doui, trei şi patru ani. Numai Alah scie de vom scăpa măcar cu ḑile; căcĭ daca vom intra în luptă, póte şi viéţa sĕ ne perdemŭ.

— Ce felŭ? avemŭ ne sĕ batemŭ şi noĭ?

— Dar cum creḑĭ tu că vom sta eu mânele în sînŭ când fraţiĭ noştri vorŭ fi în focŭ?

— N'arŭ fi óre maĭ bine, Efendi, sĕ ne întórcemŭ de unde am venitŭ? In munţiĭ Moldoveĭ am putea sĕ ne adăpostimŭ fórte bine printre nenumĕraţiĭ prietenĭ ce-ĭ avemŭ, până va trece foculŭ rĕsboiuluĭ.

— Acésta nu se póte. A călca porunca Padişahuluĭ, arŭ fi a călca porunca luĭ Alah. Eŭ, cu bĕtrâneţele mele, mĕ prindŭ a ucide ḑece ghiaurĭ. Tu, cu tinereţele tale, trebue sĕ ucidĭ douĕ-ḑecĭ.

— Dar dacă mĕ va ucide celŭ d'întâiŭ asupra căruia m'aşĭ arunca?

— Atuncea vomŭ crede că aşa a voitŭ Alah, şi sufletulŭ nostru va merge fericitŭ la Eden.

— Dar la Eden ce este?

— Prea frumosŭ: tutunŭ fórte bunŭ, rîurĭ de cafea, munţĭ de pilafŭ şi nenumĕrate Huriĭ.

— Ce va sĕ ḑică Huriĭ?

— Fecióre fórte tinere, frumóse, şi multe. Are sĕ-ţĭ trécă dorulŭ de fata Popeĭ.

— Nu se póte, Efendi. Nu credŭ că póte fi vre o Hurie pe lume care sĕ se apropie de frumuseţea Ilenuţeĭ. Rĕŭ aĭ făcutŭ că mĭ-aĭ adusŭ aminte, Efendi; căcĭ iată simţŭ că mi se sfâşie inima de dorulŭ eĭ, şi-mĭ svâcnescŭ têmplele.

— Copilŭ nebunŭ!... dar sĕ descălecămŭ, căcĭ e ora popasuluĭ.

* * *

Descălecară lângă unŭ puţŭ ce era în marginea drumuluĭ. Cuciuc luà şelele şi dessagiĭ de pe caĭ; priponì vitele pe o pajişte cu iérbă désă şi plină de florĭ. După acésta, cu unŭ cérşafŭ mare ce luaseră cu dênşiĭ, formândŭ unŭ micŭ cortŭ, se

puseră de mâncară din merindele ce aveaŭ. In timpulŭ mâncăriĭ, Cuciuc ruga pe Ali ca sĕ-ĭ dea drumulŭ sĕ se întórcă căcĭ simţia că nu póte trăi departe de Ilenuţa şi fără de ea; se ruga sĕ-ĭ dea măcar o miĭe de rubiele dreptŭ plata ostenelelorŭ ce a făcutŭ în cincĭ anĭ câtŭ l'a servitŭ, jurându-se că, daca se va întórce, va reveni la dînsulŭ sĕ lŭ servéscă ca unŭ robŭ. Ali clătinà din capŭ în modŭ negativŭ, şi-ĭ spuse sĕ tacă din gură, căcĭ are sĕ dórmă. In adevĕrŭ peste douĕ treĭ minute, Ali sforăĭa, cufundatŭ în somnulŭ celŭ maĭ greŭ.

Ce fericitŭ arŭ fi fostŭ şi bietulŭ Osman, dacă ar fi pututŭ *dormi*! *Dar somnulŭ fugia de* elŭ, împreună cu gândurile carĭ ìlŭ răpiaŭ şi-lŭ tîraŭ până la chilia maiceĭ Fevronieĭ. Acolo vedea pe Ilenuţa, strălucitóre de frumuseţă ca sórele din ceriŭ, dar tristă ca o flóre nestropită de rouă, care nu scie până cândŭ va trăi şi până cândŭ îşi va putea conserva mirosulŭ! Dupĕ ce stete cât-va timpŭ cu capulŭ între pumnĭ, se sculà în picióre, maĭ aruncà o privire asupra cailorŭ ca sĕ vadă de nu s'aŭ deslegatŭ din priponŭ, se maĭ uĭtà la armele ce le purta la brâŭ şi, daca vĕḑù că tóte sunt în regulă, maĭ essaminà şi hangiarulŭ scoţĕndu lŭ din técă, şi cu mâna pe elŭ, ca cum se temea de ataculŭ vre-unuĭ inamicŭ, se culcà alăturĭ cu Ali, şi închise ochiĭ silindu-se sĕ dórmă.

Somnulŭ în adevĕrŭ se coborî peste genele luĭ, dar venì însoţitŭ de unŭ visŭ înspăimêntătorŭ: vedea, — aşa i se părea, — pe Ilenuţa lungită la pământŭ, duoĭ ómenĭ carĭ o ţinéŭ de capŭ şi de picióre, iar pe maica eĭ venindŭ cu unŭ vătrariŭ înroşitŭ la focŭ pentru ca sĕ-ĭ ardă cărnurile. Atuncĭ elŭ se sculà dreptŭ în picióre cu hangiarulŭ rădicatŭ, se uità împrejurŭ, şi când vĕḑù că a fostŭ prada unuĭ visŭ, a rînjitŭ cu amărăciune, şi iar s'a trântitŭ lângă Ali, cu mâna pe hangiarŭ. Somnulŭ iarăşĭ ìlŭ cuprinse, de astă dată însoţitŭ de unŭ visŭ de altă natură. Părea că din pieptulŭ seŭ eşise şi inima şi sufletulŭ, şi, fâlfăindŭ d'asupra capuluĭ seŭ, păréŭ că voiaŭ sĕ sbóre către ceriŭ.

Atuncea s'aŭ arătatŭ douĭ ângerĭ: unulŭ negru şi altulŭ albŭ. Celŭ negru i-a apucatŭ inima, iar celŭ albŭ sufletulŭ. Atuncĭ

auḑulŭ seŭ părea că ascultă următórele vorbe, care ceĭ douĭ ângerĭ îĭ adressaŭ :

Angerulŭ Negru. De nu veĭ grăbi a merge la ea, eŭ îțĭ voiŭ strivi acéstă bucată de carne, care se numesce *inimă.*

Angerul Albŭ. Ea este sigură de iubirea ta; te va aștepta până veĭ putea merge la ea. Nu e nevoie sě te grăbescĭ.

Angerulŭ Negru. Eŭ viŭ de la dênsa. Ea plânge, geme și te chiamă. Miĭ de pericole o amenință.

Angerul Albŭ. Datoria ta este de a urma pe stăpânulŭ těŭ. Sufletulŭ těŭ va fi cumplitŭ pedepsitu de nu-lŭ veĭ asculta.

Angerulŭ Negru. De veĭ merge dupě elŭ, veĭ peri și corbiĭ vor mânca cărnurile tale; iar ea va cădea lă zăcere, saŭ cu altulŭ se va mângâea. Omulŭ pe pămêntŭ trebue sě se bucure de averea ce o are la îndemână. Dessagiĭ cu banĭ sunt în mâna ta. N'aĭ de câtŭ a'ĭ lua și a te întórce la ea. Viéța cea maĭ fericită te așteptă.

Angerulŭ Albŭ. De-lŭ veĭ asculta pe elŭ, sufletulŭ těŭ se va perde. Nerecunoscința, este pentru sufletele negre și înjosite. Consiliulŭ ce ți se dă, este funestŭ : fugĭ de elŭ; saŭ de nu, nu maĭ rěspundŭ de sufletulŭ těŭ; ilŭ voiŭ arunca în prada infernuluĭ.

Angerulŭ Negru. Minciunĭ și basme sunt tóte aceste. Infernŭ nu essistă de câtŭ în mințele slabe și rătăcite. Nu essistă de câtŭ Raiŭ, și Raiulŭ este viéța în plăcerĭ și în banĭ. Dessagiĭ !... eată-ĭ colo! acolo, în eĭ, este fericirea și Raiulŭ. Ca sě-ĭ capețĭ, nu aĭ de cât o lovitură sě daĭ.

Angerulŭ Albŭ. O lovitură în bine-făcětorulŭ těŭ, va fi o mustrare de cugetŭ eternă. Feresce-te.

Angerulŭ Negru. Mustrare de cugetŭ veĭ avea când o veĭ perde pe ea, căcĭ alta ca dênsa nu veĭ maĭ afla, frumósă, drăgăstósă și credinciósă. Iată eŭ mě ducŭ cu inima ta la dênsa. De nu veĭ veni dupě mine, veĭ peri și tu și ea.

Angerulŭ Albŭ. Datoria mi-amŭ făcutŭ. De nu mě veĭ asculta, ține! iea sufletulŭ těŭ și mergĭ cu dênsul în infernŭ.»

Dupě aceste vorbe, Angerulŭ cel albŭ a dispărutŭ, iar celŭ negru îi sfâșia inima cu ghiarele ce le avea la mâinĭ, în cât

simția durerĭ înfricoșate. Corpulŭ seŭ cădù în nisce convulsiunĭ: întórse mâinele rugându-se Angeruluĭ negru sĕ-ĭ redea inima; o luà, o puse iarășĭ în sînulŭ seŭ. Atuncea, fără a sci de e deșteptŭ saŭ de viséză încă, scóse hangerulŭ din técă și cu pumnulŭ seŭ puternicŭ îl înfige răpeḑitŭ chiar în inima luĭ Ali, care dormia pe partea dréptă. Dupĕ lovitură, pare că se deștéptă, se scólă în picióre și, rădicândŭ hangerulŭ în susŭ, îl privesce cu înfiorare plinŭ de sânge. Ali, lovitŭ de mórte, îndreptându șĭ în acelŭ minutŭ vederile asupra luĭ, cu unŭ gemetŭ durerosŭ ḑisse: «Tu, Osman! tu, fiulŭ meŭ!... Ucigătoriŭ de părințĭ fie némŭ de némulŭ tĕŭ!»

Cu acestŭ blăstemŭ pe buze, Ali a espiratŭ. Nu scimŭ de ce sentimentŭ se va fi simțitŭ pĕtrunsŭ Osman atuncea; nu scimŭ daca în minutulŭ acela s'a căitŭ de ce-a făcutŭ; dar înaintândŭ asupra puțuluĭ și asvêrlindŭ în el arma sa însângerată, dupĕ o puternică sguduitură ce a simțitŭ în tótă ființa sa, ḑisse: «Alah a voitŭ! Așa a fostŭ scrisŭ! Alah fie binecuvêntatŭ!»

* * *

Dupĕ patru ḑile de călĕtorie, Cuciuc se întorcea la Iașĭ, trăgêndŭ la unŭ neguțitorŭ arménŭ, în mahalaua Tătărașilorŭ, unde maĭ găsduise când a trecutŭ cu patronulŭ seŭ spre a merge la Acherman. Elŭ a spusŭ gasdeĭ sale că în apropiere de Bender aŭ fostŭ lovițĭ de o cétă de hoțĭ, cu care s'a bătutŭ câtŭ le-aŭ ajutatŭ puterile; că stăpânulŭ seŭ, dupĕ ce a ucisŭ pe treĭ din hoțĭ, a căḑutŭ sub loviturile celorŭ-alalțĭ; că elŭ, dupĕ ce a maĭ ucisŭ patru hoțĭ, pe ceĭ-lalțĭ i-a risipitŭ; iar dupĕ aceea, fiindŭ-că nu cunoscea nicĭ locurile, nicĭ ómeniĭ pe la Bender saŭ Acherman, s'a hotărâtŭ sĕ se întórcă.

Cuciuc se învoì cu Arménulŭ ca sĕ-ĭ dea găsduire și mâncare, luĭ și vitelorŭ luĭ, o lună de ḑile, până sĕ-șĭ facă rostŭ în trebile ce pretindea că are. In camera ce i-a dat'o Arménulŭ, elŭ șĭ-a pusŭ dessagiĭ ce avea pe amênduoĭ caiĭ. Séra, dupĕ ce a închisŭ ușa și a vĕḑutŭ că s'aŭ culcatŭ toțĭ aĭ

caseĭ, elŭ a deschisŭ dessagiĭ ca sĕ vadă ce coprindŭ. In douĭ din eĭ, elŭ a găsitŭ haĭnele şi primenelele luĭ Ali, iar în ceĭ-lalțĭ duoĭ, unŭ catastichŭ de socotele saŭ daraverĭ comerciale şi douĕ-spre-ḑece săculețe cu banĭ sunătorĭ. A numĕratŭ săculețele de douĕ treĭ orĭ, cumpĕnindŭ pe fie-care în mână ca sĕ vaḑă câtŭ e de greŭ; le-a deschisŭ pe tóte ca sĕ se încredințeze ce coprindŭ; a vĕḑutŭ că unele eraŭ cu rubiele, unele cu irmilicĭ de aurŭ, unele cu mahmudiele, douĕ cu galbenĭ olandezĭ, dar tóte, tóte, cu aurŭ de celŭ maĭ curatŭ! Dupĕ acésta a pusŭ pungele iarăşĭ în dessagĭ, pe carĭ i-a încuiatŭ bine ca maĭ înainte, şi s'a culcatŭ pe eĭ ca pe o perină de pufŭ, adormindŭ şi şoptindŭ de maĭ multe orĭ: «Tóte aceste pentru Ilenuța!»

* * *

Cuciuc, dupĕ planurile ce-şĭ făcù peste nópte în mintea sa cea ageră, a doua ḑi se duse la Curtea Domnéscă, care atuncea era unde este acuma Monastirea numită Frumósa.

Acésta era pe la anulŭ 1710. Pe tronulŭ Moldoveĭ era Neculaĭ Vodă Maurocordatŭ, primulŭ Domnŭ Fanariotŭ, care fusese mare dragomanŭ alŭ Impĕrăţieĭ Otomane, moştenindŭ în acéstă funcțiune pe tatălŭ seŭ Alexandru Maurocordat.

Cuciuc maĭ întâiŭ se presentà la Portar başa care avea funcțiunea de a primi şi a introduce la Domnitoriŭ pe Turciĭ carĭ cereaŭ audiențe, saŭ aveaŭ afacerĭ la domnie. Acestuia îĭ dăruì o frumósă pungă de tutunŭ cusută cu firŭ şi cu mărgăritare, care o găsise în dessagiĭ luĭ Ali; cu acestŭ dar elŭ se alipì de dênsulŭ şi, prin elŭ, căpĕtà audiență la Vodă.

Dupĕ ce făcù temenelele (1) obişnuite, elŭ sărutà póla Domnitoruluĭ, care s'a vĕḑutŭ surprinsŭ de a vedea pe unŭ turcŭ umilindu-se aşa de multŭ înaintea luĭ.

— Ce escĭ? Musulmanŭ? îlŭ întrebà Domnitorulŭ.

— Pânā astă-ḑĭ credinciosŭ alŭ luĭ Mahometŭ, de care voiŭ sĕ mĕ lepĕdŭ.

(1) Salutațiunile ce consistaŭ în îngenuncherĭ şi sărutărĭ de mâinĭ.

— Pentru ce?

— Pentru că toţĭ aĭ noştri aŭ primitŭ poruncă ca sĕ se tragă în Bugeacŭ, în prevederea unuĭ rĕsboiŭ cu Muscaliĭ; pentru că eŭ nu voiŭ sĕ mĕ batŭ; pentru că eŭ voiŭ se remânŭ în Moldova ca moldovanŭ; pentru că sunt legatŭ cu inima de o femee fără de care nu potŭ trăi; pentru că inima şi mintea mĕ tragŭ spre legea creştină; şi pentru acéstă dorinţă viŭ sĕ mĕ punŭ sub scutulŭ Măriei Tale.

— Cum te chiamă?

— Cuciuc Osman.

— Voescĭ dară sĕ te botezĭ?

— Aşa, Măria Ta, şi cât maĭ curênd.

— Dar sciĭ că, pentru ca sĕ facĭ acésta, trebue sĕ te pregătescĭ?

— Este jumĕtate de anŭ de când unŭ preotŭ din Câmpulungŭ, unde amŭ statŭ pentru negoţŭ, m'a luminatŭ, pentru ca sĕ primescŭ sânta vóstră lege. Vĕ rogŭ acuma sĕ primiţĭ tributulŭ ce unŭ supusŭ datoresce Domnuluĭ seŭ.

Atuncea elŭ, scoţêndŭ din brâŭ o pungă de mătasă, o întinse Domnitoruluĭ. Acesta, surprinsŭ şi mulţămitŭ maĭ alesŭ de sunetulŭ auriŭ alŭ pungeĭ, întrebà: «Ce este aicea?

— Cincĭ sute de rubiele.

— Bine! Dorinţa ţi se va împlini. Veĭ primi îndată cidula nóstră către Mitropolitulŭ, şi chiarŭ fiulŭ meŭ te va boteza.

— Sĕ trăescĭ, Mária ta!

— Ce maĭ vreĭ de la noĭ? cere. Nu voiŭ sĕ mĕ întrecĭ în dărnicie.

— Fiindŭ-că cu negoţulŭ în ţéra acésta amŭ făcutŭ puţină avere, şi, daca mĕ voiŭ creştina, voiŭ fi în stare sĕ-mĭ cumpĕrŭ şi o moşie, m'aşŭ ruga Măriei Tale, sĕ mĕ cinstescĭ cu caftanulŭ uneĭ boeriĭ care sĕ mĭ dea drepturĭ şi privilegiurĭ în ţéra acésta.

— Bine, Cuciuc! Te voiŭ face şi boeriŭ: de boierĭ ca tine are nevoĭe domnia nóstră.

— Sĕ trăĭescĭ Măria ta!

Până într'o oră, marele Muhurdariu (1) dete luĭ Cuciuc cidula domnéscă, cu care elŭ se duse întinsŭ la Mitropolie. Ce putere aŭ baniĭ!

Mitropoltiulŭ, dupĕ ce citì cidula domnéscă, începù sĕ-lŭ cerceteze dacă este convinsŭ de preceptele religieĭ creştine. Osman depuse maĭ întâiŭ pe masa Mitropolituluĭ o pungă cu o sută de rubiele, apoĭ îĭ spuse că elŭ este catehisitŭ de unŭ preotŭ din Câmpulungŭ. Mitropolitulŭ, dupĕ ce vĕḑù că în punguliţă era aurŭ frumosŭ, i se arătà bine-voitorŭ şi-lŭ întrebà când voesce sĕ fie creştinatŭ. Cuciuc rĕspunse că acésta voesce s'o facă cât maĭ curêndŭ, dar se rógă ca sĕ se aducă chiar preotulŭ care l'a catechisatŭ pentru ca sĕ-lŭ boteze, fiindŭ-că aşa 'ĭ-a fostŭ făgăduitŭ.

Mitropolitulŭ chemà pe Archidiaconulŭ seŭ şi-ĭ spuse ca sĕ facă o poruncă către preotulŭ Vasile din Câmpulungŭ, sĕ vie în graba cea maĭ mare la Iaşĭ. Cuciuc, pentru acésta, reuşi a face ca sĕ se ducă, pe cheltuiala sa, unŭ Posluşnicŭ de la Mitropolie, ordonatŭ ca sĕ nu spue nimica luĭ Popa Vasile despre botezulŭ ce are a celebra.

Dupĕ treĭ ḑile Popa Vasile venì, şi primì ordinŭ prin Archidiaconulŭ Mitropolieĭ ca a doua-ḑi, Duminecă, sĕ se afle în biserica sântuluĭ Nicolae celŭ mare, care era biserică Domnéscă, pentru ca sĕ boteze pe cine-va. Pe la améḑă-ḑi o cadă mare cu apă fu pusă în mijloculŭ bisericeĭ, ĭar Popa Vasile, împreună cu alţĭ duoĭ preoţĭ aĭ bisericeĭ aşteptaŭ îmbrăcaţĭ în altariŭ. Atuncĭ se auḑì Meterhaneaoa (2) cântândŭ, şi o trăsură cu alaiŭ domnescŭ oprindu-se la intrarea bisericeĭ. Intrà fiulŭ Domnitoruluĭ, unŭ copilŭ de cincĭ şése anĭ, şi dupĕ dênsulŭ Osman neofitulŭ, care trăgêndu-se răpede într'unŭ colţŭ se desbrăcà lăsându-se într'o cămaşă albă şi lungă. De astă-dată Cuciuc nu era îmbrăcatŭ în haĭnele luĭ turceştĭ: îşĭ răsese barba şi se îmbrăcase în costumŭ boerescŭ, din care causă Popa Vasile nu-lŭ putù cunósce. Dupĕ citirea rugăciunilorŭ şi cântărilorŭ tradiţionale, Osmanŭ se băgà în cadă: preoţiĭ, cu mâĭnele pe

(1) Păstrătorulŭ sigiliuluĭ Domnescŭ, saŭ secretarulŭ Curţiĭ.

(2) Musica care cântă la paradele domnescĭ.

capulŭ seŭ, îlŭ cufundară de treĭ orĭ în apa sfințită, din care apoĭ eșì afară, creștinŭ ca toțĭ creștiniĭ, și cu numele de Constantin, după numele Beĭzadeleĭ. Indată ce se terminà ceremonia, Beĭzadeaua plecà, ĭar Cuciuc după ce se îmbrăcà, fu condusŭ sĕ sărute icónele și sĕ se închine la ele, după cum îĭ șoptia că trebue sĕ facă unŭ dascălŭ de la biserică care-ĭ servia ca călăuză. Popa Vasile, eșindŭ din altariŭ desbrăcatŭ de odăjdiĭ, se puse sĕmaĭ privéscă pe noulŭ creștinatŭ : observêndu-lŭ maĭ bine la față, vĕḑêndŭ maĭ alesŭ că mergea șoldiŭ ca vechiulŭ seŭ cunoscutŭ Osman, l'a recunoscutŭ, și de odată se aruncà asupra luĭ răcnindŭ : «Hoțute, tu escĭ! Ce mĭ-aĭ făcutŭ fata? Spune-mĭ, că te strângŭ de gâtŭ, chiar aicĭ în biserică.

— Tacă-țĭ gura, Popo! Nu veḑĭ că te-amŭ făcutŭ sĕ mĕ botezĭ, pentru ca sĕ te facŭ socru?»

N'avù timpŭ bietulŭ Popă sĕ maĭ spue ceva, căcĭ se vĕḑù întreruptŭ de intrarea subită a luĭ Portar-bașa care'ĭ spuse că este așteptatŭ la Curte. Cuciuc, când eșì, se vĕḑu invitatŭ a încăleca pe unŭ calŭ de paradă, îmbrăcatŭ cu o harșa cusută cu firŭ și cu armele domnescĭ; după care, însoțitŭ de vre-o douĕ-ḑecĭ de Slujitorĭ călărĭ, uniĭ înainte ĭar alțiĭ după elŭ, apucà drumulŭ spre pórta care da în curtea Palatuluĭ domnescŭ. Atuncea Popa Vasile, care eșise la ușa bisericeĭ, făcêndu-șĭ cruce, ḑisse : «Marĭ suntŭ minunile tale, Dómne!»

La Curte, Cuciuc se urcà pe scara cea mare, care de astă dată o găsi așternută cu postavŭ roșu în onórea sa. Trecêndŭ pe lângă Meterhaneaoa care cânta josŭ pe scară și printre o dróĭe de Edicliĭ (1) carĭ nu încetaŭ de a-ĭ ura sănătate și berechetŭ, arunca în drépta și în stânga rubiele și irmilicĭ de aurŭ. Vodă cu Dómna, și cu nașulŭ seŭ, îlŭ așteptaŭ în sala domnéscă, unde, ca în tóte ḑilele de sĕrbătóre, se aflaŭ maĭ mulțĭ visitatorĭ și câțĭ-va boĭerĭ de Divanŭ. Cuciuc, după ce sărutà mâna luĭ Vodă, a Dómneĭ și a Beizadeleĭ, ținù unŭ micŭ discursŭ mulțămindŭ luĭ Vodă pentru protecțiunea ce-ĭ dă jurându-se a fi supusŭ și credinciosŭ până la jertfirea viețeĭ, atâtŭ

(1) Servitoriĭ Palatuluĭ domnescŭ.

luĭ câtŭ şi urmaşilorŭ seĭ. Dómneĭ, îĭ oferì unŭ tasŭ de aurŭ în care se vedea strălucindŭ o mână bună de pietre scumpe : diamante, rubinurĭ, smaragdurĭ şi mărgăritare, găsite într'o dessagă a luĭ Ali ; ĭar naşuluĭ seŭ îĭ spuse că la scară îlŭ aşteptă unŭ calŭ de Anadolŭ, albŭ ca laptele, ĭute ca şoĭmulŭ, voĭnicŭ ca leulŭ şi blândŭ ca mielulŭ.

«Sĕ-lŭ vedemŭ !» strigà Beizadeaoa, bătêndŭ în palme şi alergândŭ spre uşă în fuga mare.

Atuncea, dupĕ unŭ semnŭ alŭ luĭ Vodă, Postelniculŭ celŭ mare îlŭ îmbrăcà cu caftanŭ şi-lŭ felicità ḑicêndu'ĭ : «Sĕ trăescĭ, Serdarŭ Cuciuc !»

Dómna, încântată de vederea frumóselor scule ce primise, adressându-ĭ şi ea cuvêntulŭ, îĭ ḑisse : «Acuma aĭ face bine sĕ te însorĭ.

— Voiŭ urma porunca Mărieĭ Vóstre, ḑise elŭ.

— Poţĭ sĕ-ţĭ alegĭ o fată din haremulŭ nostru : avemŭ vreo douĕ-ḑecĭ fete de boerĭ din Ţarigradŭ. Poţĭ sĕ-ţĭ alegĭ pe cea maĭ frumósă.

— Alegerea mea este făcută ; sunt logoditŭ cu una care nu sémĕnă cu alte frumuseţĭ de pe pămêntŭ.

— Creştină ?

— Da, creştină, şi fată de preotŭ ; cea maĭ frumósă flóre de pe valea Câmpulunguluĭ.

— Bravo ! sĕ viĭ cu ea, sĕ te cununămŭ.

— Sĕ trăiţĭ, Măria Vóstră ! ḑise elŭ fără a promite.

* * *

Eşindŭ de acolo cu paradă domnéscă, dupĕ obiceiulŭ celorŭ ce se onoraŭ cu caftane, fu condusŭ la gasda sa, unde Meterhaneaoa îĭ cântà vre o douĕ ore. Atuncea vĕḑêndŭ pe Popa Vasile, care luându-se dupĕ paradă venise până la pórta gasdeĭ luĭ Cuciuc fără a cuteza sĕ intre, elŭ îlŭ chemà înăuntru. Dupĕ acésta, în urma unuĭ prânḑŭ bunŭ şi veselŭ, stropitŭ cu vinŭ vechiŭ, dete drumulŭ paradeĭ şi Meterhaneleĭ, aruncându-ĭ bacşişurile obişnuite, ḑisse sĕ-ĭ pue caiĭ la noua trăsură ce'şĭ

făcuse, și, cu Popa Vasile alăturĭ, merse la Mitropolie. Acolo îndată ce se anunță, ușele i se deschiseră. Cerêndŭ bine-cuvêntarea Mitropolituluĭ, acesta i-o dete cu amêndouĕ mânele, și-lŭ întrebà daca are sĕ stea în Iașĭ saŭ la țéră.

«De o cam dată trebuĭ sĕ mĕ însorŭ, Prea sânțite, ḍise elŭ; și iată că viŭ sĕ vĕ cerŭ bine-cuvêntarea ca sĕ iaŭ pe fata acestuĭ preotŭ, care m'a pregătitŭ și m'a luminatŭ în credințele legeĭ creștine.

— Acésta nu se póte. Fetele de preoțĭ trebue sĕ se mărite cu tinerĭ menițĭ a se face preoțĭ. Nu sciĭ acésta, preote? Cum de viĭ la mine cu asemenea cererĭ? Nu vĕ e rușine?

— Sĕ ertațĭ, Inaltŭ-Preasânțite! unŭ pĕcatŭ mare s'a întâmplatŭ în casa mea. Fata mea acuma nu se póte mărita de câtŭ cu dumnĭaluĭ.

— Ce felŭ? de ce?

— Nu sciŭ: sĕ spunŭ? sĕ nu spunŭ?... Dar trebue sĕ spunŭ.

— Spune odată.

— Apoĭ pe Ilenuța mea a spurcat'o boerulŭ acesta încă pân' a nu se boteza.

— Daca e așa, sĕ te ducí sĕ-ĭ cununĭ; și sĕ spuĭ preoteseĭ tale sĕ-șĭ păzéscă maĭ bine fetele, daca maĭ are. Acuma s'o puĭ numaĭ de câtŭ la canonŭ: jumĕtate de anŭ sĕ nu te atingĭ de ea, sĕ mănânce numaĭ pâne și apă, și câte treĭ sute de mătăniĭ pe ḍi sĕ facă la pragulŭ bisericeĭ! Haide, plécă!

— Porunca Prea Sânțieĭ Vóstre se va împlini, ḍise preotulŭ îngenunchindŭ și sărutându-ĭ mâna.

A doua ḍi de diminéță, fără a perde timpulŭ, Cuciuc, cu Popa Vasile alăturĭ, într'unŭ rădvanŭ noŭ și frumosŭ, dupĕ cum era moda pe atuncea, cu patru caĭ ca smeiĭ, cumpĕrațĭ anume pentru mirésă, și cu unŭ sipetŭ mare legatŭ cu ferŭ, în care, pe lângă desagiĭ cu banĭ maĭ băgase o mulțime de târguele pentru nunta Ilenuțiĭ, dupĕ o călĕtorie plină de nerăbdare, pe aprópe de apusulŭ sóreluĭ, intrândŭ în Monastirea Văratecului, traseră la chilia Maiceĭ Fevronieĭ. Ilenuța vĕḍêndŭ maĭ întâiŭ pe tatălŭ seŭ, a fugitŭ iute pe o scară de

'n dosŭ ca sĕ se ascundă în podŭ : numaĭ după ce audi şi recunoscù vocea amantuluĭ eĭ care o chema strigând'o din tóte puterile, sărì din podŭ dreptŭ în braţele luĭ deschise.

Vom lăssa pe lectorĭ sĕ-şĭ închipuéscă espansiunile lorŭ de bucurie şi de fericire, şi ne vom grăbi a spune că nu maĭ departe de câtŭ în aceeaşĭ séră Popa Vasile le citi cununia n biserica Monastireĭ, după porunca ce luase de la Mitropoitulŭ; şi ne-am grăbitŭ de a spune acésta, fiindŭ-că şi tênĕra perechiă se grăbĭa ca c'o oră maĭ nainte sĕ intre în viéţa inişttită şi legiuită a căsniciei.

* * *

A rĕsunatŭ valea Câmpulunguluĭ de mirare şi de mulţămire când a auditŭ despre întórcerea luĭ Osman cu fata Popeĭ, despre creştinarea luĭ şi despre căsătoria luĭ cu Ilenuţa. Numaĭ mama Preotésa turba de necazŭ; şi când a vĕdutŭ pe Popa apropiindu-se de casă a începutŭ sĕ-lŭ ocărască, sĕ-lŭ facă prostŭ, dobitocŭ şi bunŭ de legatŭ la ĭesle. Când însă a auditŭ că şése luni are sĕ dórmă cu rogojina, că are sĕ mănânce numaĭ pâne şi apă, ba încă sĕ facă şi mĕtăniĭ la biserică, după canonulŭ rânduitŭ de Mitropolitulŭ care trebuia sĕ se essecute,— atuncea abĭa i s'a maĭ muĭatŭ limbuliţa ; iar dupĕ împlinirea canonuluĭ s'a dusŭ împreună cu părintele Vasile sĕ visiteze pe fiică-sa, pentru ca sĕ se împace cu ea.

Cuciuc, aşedatŭ totŭ în casa închiriată pe maĭ mulţĭ anì de vechiulŭ seŭ patronŭ, nu maĭ putù continua comerţulŭ de cherestele în care avea destulă experienţă. Acestŭ comerţŭ, ca şi altele care le essercitaŭ Turciĭ, încetase cu totulŭ din causa evenimentelorŭ marĭ carĭ se precipitaŭ. Vodă Maurocordat nu împlinise încă anulŭ de domnie, şi se vĕdù înlocuitŭ de Dumitraşcu Cantemirŭ, protegiatŭ de Ghereĭ Hanul Crimeeĭ. Atuncea Ruşiĭ declarând resbelŭ Turcieĭ, şi Vodă Cantemirŭ făcĕnd alianţa cu Petru cel mare, toţĭ negustoriĭ turcĭ câţĭ aŭ maĭ rĕmas în ţéră aŭ fostŭ măcelăriţĭ. Acésta a contribuitŭ multŭ la înăbuşirea omoruluĭ şi dispariţiuniĭ luĭ Ali, fiindŭ-că

nicĭ unulŭ din foştiĭ luĭ clienţĭ musulmanĭ nu maĭ trăĭa. Prin urmare minciuna inventată de Cuciuc despre lupta cu hoţiĭ n'a avutŭ cine s'o desminţă saŭ së céră a se verifica.

Cuciuc nu târḑiŭ a cumpëratŭ o moşie mare şi frumósŭ în apropiere de Valea Homoruluĭ, de la fiulŭ unuĭ boeriŭ mare care se muncĭa së-şĭ risipéscă moştenirea. Acolo găsindŭ o bună aşeḑare şi unŭ satŭ destulŭ de populatŭ, s'a stabilitŭ cu familia, care în curêndŭ s'a făcutŭ numerósă, fiind-că Ilenuţa pe cât era de frumósă şi de drăguţă, pe atâta era şi bună de sëmânţă: pe tot anulŭ făcea câte unŭ copilŭ, iar la treĭ anĭ îĭ făcea gemenĭ, toţĭ frumoşĭ, toţĭ durduliĭ şi voinicĭ.

Viaţa luĭ Cuciuc se strecura într'unŭ modŭ cum nu se póte dori maĭ bine. Neinvidiatŭ de nimenĭ, elŭ vedea întreprinderile luĭ prosperândŭ şi averea luĭ sporindŭ. De tótă lumea onoratŭ şi iubitŭ, la tótă lumea făcêndŭ bine şi îndatorirĭ, tótă lumea părea că se bucură când cumpëra câte o nouă moşie, sciindŭ că sporirea avereĭ luĭ sporĭa dărniciile către ceĭ săracĭ şi ajutorul către ceĭ neputincioşĭ. Cu tóte aceste, cu cât înainta în vêrstă cu atâta se vedea o melancolie pronunţată pe faţa sa; şi nimenĭ nu scia daca séra cândŭ se culca saŭ diminéţa cândŭ se scula, nu-şĭ aducea aminte de scena din câmpia Benderuluĭ şi de ultimele cuvinte ale luĭ Ali! Orĭ cât se silia elŭ së-şĭ înăduşe suvenirele în dragostele conjugale saŭ în cele paterne, orĭ cât se nevoia së-şĭ ocupe mintea cu facerĭ de bine şi cu grijĭ de tot felulŭ, în creeriĭ luĭ totuşĭ simţĭa că rîcăe unŭ verme nevëḑutŭ de cât de consciinţa luĭ, care nu-ĭ lăssa inima în linişte şi în pace.

De şi nu avea mintea luminată prin niscaĭ învëţăturĭ şeriόse pentru ca së îndrepteze creşterea copiilor seĭ, totuşĭ o avea destulŭ de deşteptă din natură pentru ca së vadă că, numaĭ prin o crescere îngrijită şi solidă, copiiĭ seĭ putea së-şĭ facă cariera în viéţă. De aceea pentru singurulŭ băiatŭ ce avea (căcĭ fete avea vre-o nouë) n'a cruţatŭ nicĭ o cheltuélă pentru ca së-ĭ dea o bună învëţătură. Băiatuluĭ seŭ îĭ pusese numele de Nicolae, în memoria luĭ Vodă Maurocordat, care se arătase atât de bunŭ pentru elŭ. Până la etatea de cincĭ-spre-

ḑece anĭ, ĭ-a datŭ învĕțătura în casă prin dascălĭ grecĭ, dupĕ cum era moda timpuluĭ de atuncea. Ultimulŭ dascălŭ grecŭ ce avusese, întêmplându-se sĕ móră și negăsindŭ unŭ altulŭ, luà hotărîrea sĕ-șĭ ducă băétulŭ la Liovŭ (Lemberg), unde începuse deja boieriĭ din țéra de susŭ sĕ-șĭ trimită copiiĭ la învĕțătură. Acolo Nicolae făcù studiĭ seriόse în limba latină și polonă, pe carĭ le vorbĭa și le scriea în perfecțiune. La etatea de 22 anĭ, junele Nicolae terminându-șĭ studiile, se întórse la casa părintéscă.

Atuncea auḑindŭ că a venitŭ la scaunulŭ Domnieĭ nașul seŭ Constantin Maurocordatŭ, fiiul luĭ Nicolae Maurocodatŭ, s'a decisŭ ca sĕ mérgă la Iașĭ spre a i se închina și a-ĭ presenta pe fiiulŭ seŭ. Dar pentru ca sĕ nu mérgă cu mâna góla la celŭ care-lŭ botezase, se decise sĕ-ĭ ducă douĭ cerbĭ pe carĭ-ĭ crescuse în grajdiŭ douĭ anĭ și-ĭ învĕțase a trage la trăsură înhămațĭ. Pentru ca sĕ nu-ĭ ostenéscă pe drum, puse de făcù câte o cușcă pentru fie-care cerbŭ, și ast-felŭ îĭ duse fórte bine la Iașĭ. Acolo le poleì córnele și, înhămându-ĭ la o trăsură de luxŭ, ḑise ca sĕ-ĭ aducă la Curte, unde elŭ s'a dusŭ înainte cu fiiulŭ seŭ. Assemine lucru ne maĭ pomenitŭ și ne maĭ vĕḑutŭ, a fostŭ pentru Ieșenĭ unŭ adevĕratŭ spectacolŭ; ast-felŭ că, până sĕ ajungă ecuipagiulŭ la Curtea Domnéscă, jumĕtate orașul mergea pe lângă elŭ.

Constantin Vodă primì cu plăcere pe finul seŭ, fiind-că încă ținea minte impressiunile de mulțămire ce-ĭ făcuse cu calulŭ celŭ bălanŭ,— și simțì și maĭ mare plăcere vĕḑêndŭ că are unŭ finŭ ajunsŭ, nu numaĭ cavalerŭ frumosŭ și elegantŭ, dar chiar bine crescutŭ și instruitŭ în limbele classice, elena și latina. Auḑindŭ unŭ huetŭ neobișnuitŭ despre partea curțiĭ, îșĭ aruncă ochiĭ pe feréstră și vĕḑêndŭ atât de multă lume, întrebà ce sĕ fie?

«Lume cĭudată, Măria ta!... însoțesce nisce vite pe care le-am adusŭ ca peșcheșŭ pentru nașulŭ meŭ.

— Ce felŭ de vite?

— Nisce cerbĭ prinșĭ din munțiĭ meĭ de micĭ și îmblânḑițĭ, ca sĕ fie de petrecere coconilor Mărieĭ tale.

Minunatŭ lucru! Nicĭ n'am maĭ vĕḑutŭ aşa ceva.. cerbĭ înhămaţĭ... cu córnele poleite!... Mulţămescŭ... fórte multŭ iţĭ mulţămescŭ. Aĭ vre-o trébă în Iaşĭ? Aĭ vre-o nevoie? Aĭ sĕ-mĭ ceĭ ceva? Spune.

— Nimica, Măria Ta. Laudă luĭ Dumneḑeŭ tóte 'mĭ mergŭ bine: nu potŭ sĕ mulţămescŭ îndestulŭ celuĭ de susŭ. Am avutŭ numaĭ dorinţa de a vedea pe acelŭ ce m'a creştinatŭ, şi a-ĭ ura ca sĕ trăéscă mulţĭ anĭ.

— Ce nume pórtă fiĭulŭ D-tale?

— Numele tatăluĭ Măriei Tale.

— Sĕ trăéscă! Ce aşĭ putea face pentru el?

— Ce va bine-voi Măria Vostră; l'amŭ adusŭ ca sĕ-lŭ închinŭ prea puterniciei Vóstre, ca sĕ faceţĭ din elŭ ce veţĭ pofti.

— Dupĕ învĕţăturile care le are, şĭ-ar face sórta maĭ bună la Stambulŭ. Sĕ-lŭ trimitŭ la Kapu-Kehaĭaoa nóstră, ca să-ĭ pregătéscă calea înaintăriĭ. Scie turcesce?

Scie numaĭ a vorbi, cât l'am învĕţatŭ eŭ din practică.

Acolo va învĕţa carte.

— Sĕ trăiţĭ Măria Vóstră! Dóră sĕ-ĭ daţĭ ragazŭ de vre-o lună ca sĕ se gătéscă.

— Am sĕ viŭ şi eŭ în ţéra de susŭ. Voiŭ sĕ vĕdŭ cetatea Sucéveĭ, Monastirile cele vechĭ: Putna, Suceviţa, Dragomirna şi cele-l'alte. Pe aprópe e moşia D-tale?

— Fórte aprópe.

— Voiŭ veni sĕ vĕdŭ casa şi familia finuluĭ meŭ.

— Voiŭ aşterne sufletul şi inima mea în calea Măriei Vóstre. Sĕ veniţĭ cu berechetŭ!

— Sĕ ne vedemŭ cu bine! Acolo vom regula plecarea luĭ Nicolae.»

* * *

Imprejurările şi trebile Domnieĭ n'aŭ datŭ răgazŭ luĭ Vodă ca sĕ vie în călĕtoria ce proiectase de cât tómna, târḑiŭ, pe când se scutura frunḑa de pe arborĭ. Atuncea luândŭ cu sine pe Vistierul şi pe Postelniculŭ celŭ mare, vre-o douĕ-ḑecĭ de tră-

surĭ înărccate cu Ediclii (1) și bagage; precum și vre-o două-sute de Slujitorĭ călărĭ, a visitatŭ Botoșaniĭ, Herța, Cernăuțiĭ, Rădăuțiĭ, Sucéva și Monastirile. In tóte părțile, pe unde umbla, lua note, asculta plângerĭ, și însemna cu de-amĕruntulŭ neajunsurile, lipsurile, defectuosităţile instituţiunilor ce eraŭ în vigóre, ca sĕ aĭbă materialulŭ necesariŭ pentru reforma cea mare care o proiecta în mintea sa; și în adevĕrŭ dupĕ câțĭ-va anĭ, în domniile luĭ successive în ambele principate, elŭ a introdusŭ multe și marĭ reforme carĭ l'aŭ însemnatŭ între ceĭ maĭ capabilĭ organisatorĭ, și pentru care istoria i-aŭ consacratŭ pagine de mare laudă.

Serdarul Cuciuc a eșitŭ înaintea Domnitoruluĭ la Sucéva pentru ca sĕ-ĭ aducă aminte de promisiunea ce ĭ-a datŭ de a-ĭ onora casa, invitându-lŭ tot o-dată de a lua parte la o vênĕtóre ce a organisatŭ în munțiĭ de pe moșia sa; căcĭ — dupĕ cum ḑicea elŭ — cerbiĭ și căpriórile sunt doritóre ca sĕ facă cunoscință cu fața luĭ Vodă. Maurocordatŭ primì cu plăcere. La marginea moșieĭ maĭ multe sute de muntenĭ, cu femeĭ și fete, eșiră întru întîmpinarea Domnuluĭ cu pâne și sare, cu fagurĭ de mĭere și cu tave încărcate de fragĭ (2) și alte fructe de munte; urându-ĭ bună venire și sănĕtate.

In pragul caseĭ, soția luĭ Cuciuc, jupânésa Ilenuța fata Popeĭ (care de și avea aprópe patru-ḑecĭ de anĭ era încă fórte frumósă), a primitŭ pe Domnitoriŭ cu buchete de florĭ, înconjurată de ceĭ ḑece copiĭ ce'ĭ avea, unulŭ maĭ frumosŭ și maĭ drăgălașŭ de cât altulŭ; așa că Domnitorulŭ nu scia în cotro sĕ șĭ îndrepteze privirile fermecate de mulțămire: la mamă saŭ la copiĭ?

Caseĭ luĭ de la țéră, Cuciuc iĭ detese numele de Conacŭ, dupĕ tradițiunile ce le avea din orașele turcescĭ ce le vĕḑuse, unde locuințele persónelor maĭ însemnate se numescŭ *conace*.

(1) Așa se numĭaŭ ómeniĭ ce făceaŭ serviciul privatŭ al Domnuluĭ, precum Ibrictarulŭ, Peschirgiul, Ciubucciul, Cafegiul, Cupariul și alțiĭ.

(2) In munțiĭ Bucovineĭ fragiĭ se producŭ până în érnă. La Crasna, în 1848, am culesŭ eŭ însumĭ fragĭ în Decembre, căutându-ĭ pe sub zăpadă.

Ar fi putut însĕ sĕ se numéscă chiar *seraiu*, fiindŭ-că putea sĕ găsduéscă chiar unŭ împĕratŭ: o construise cu meşterĭ anume aduşĭ din Stambul şi fără a cruța cheltuele; maĭ ales că pétra, varul, lemnăria şi brațele avêndu-le pe moşia sa proprie, avea tótă înlesnirea ca s'o facă cât maĭ mare, maĭ solidă şi mai frumósă. În cele patru-ḑecĭ de camere ce cuprindea, s'a găsit destulŭ locŭ spre a se găsdui Vodă cu tótă curtea sa, afară de ceĭ 300 de Slujitorĭ carĭ s'aŭ găsduit pe la casele din satŭ. În imensa sală de mâncare a caseĭ, Domnitorul, cu tótă curtea luĭ, cu ministriĭ, cu ispravniciĭ ținuturilor vecine, cu Episcopul de la Rădăuțĭ, cu maĭ mulțĭ boierĭ vecinĭ venițĭ cu jupânesele lor, şi în mijlocul familieĭ de gasdă, prânḑì şi cinà cu mulțămirea şi veselia cea maĭ mare, în desfătarea ce o adăogea armonia uneĭ bande de musicanțĭ aduşĭ întradinsŭ de la cetatea Bistrițeĭ de peste munțĭ din Ardealŭ. În curtę cânta o altă bandă de lăutarĭ; împrejurul acestora dănțuiaŭ cu veselie flĕcăĭ şi fete, nu numaĭ ḑiua, dar şi nóptea la lumina masalalelor şi a focurilor mereŭ ațițate cu ramure verḑĭ de braḑĭ carĭ scânteéză la cea maĭ mică apropiere a cărbunilor; iar în sala de susŭ hora se învârtia de boierĭ şi de jupînese cu fetele lor, toțĭ încuragiațĭ de popularitatea luĭ Vodă, care şi însuşĭ țupăĭa în horă cu mare entusiasmŭ şi plăcere.

Treĭ ḑile şi treĭ nopțĭ a durat veselia şi cheful în curțile Serdaruluĭ Cuciuc. Vodă Maurocordat spunea că aceste aŭ fost ḑilele cele maĭ plăcute ce a gustatŭ în viéța sa. În intervalul acesta s'a organisat vênătórea domnéscă, care trebuea sĕ ție treĭ ḑile, pentru ca sĕ bată toțĭ munțiĭ cunoscuțĭ că conținŭ fiare marĭ. Patru sute de Plăeşĭ cu sinețe ghintuite, adunațĭ din satele vecine şi peste o miĭe de *hăitaşĭ*, saŭ bătăiaşĭ, dispuşĭ ca ceĭ cu armele sĕ țină piscurile, iar ceĭ-l'alțĭ sĕ mâie vênatul din vale spre délŭ, aŭ fostŭ împărțițĭ în cete de câte cincĭ ḑecĭ, fie-care cétă sub comanda unuĭ Aprodŭ, şi toțĭ sub comanda supremă a luĭ Cuciuc. Vodă trebuea sĕ mérgă însoțit de tînĕrul Cuciuc, şi înconjurat de câțĭ-va arnăuțĭ carĭ eraŭ în cortegiul seŭ. Timpul era frumosŭ: pe văĭ érba

se arăta încă verde și înflorită; numaĭ florile carĭ eraŭ maĭ nalte eraŭ cam opărite de brumă; pe culmile munților însĕ ușóre straturĭ de ninsóre albĭaŭ vêrfurile stâncelor și muschiul ce le învelia.

Curiósă sensațiune a adusŭ luĭ Vodă prima pornire a bătăiĭ: când la semnalul datŭ de buciume, dúpĕ înșirarea ómenilor, aŭ început a se repercuta răcnetele și țipetele bătăiașilor din vale, fiorĭ a simțitŭ furnicându-ĭ tot corpul de la talpe până în creștetŭ. Elŭ, care nu avusese ocasiunea sĕ asiste la așa ceva, simția că i se sburlia pĕrul sub calpacul de samurŭ care 'lŭ purta; iar când audia câte o pușcă trosnindŭ în linia în care se afla aședat, simția în têmple și în peptŭ o svêcnitură care 'lŭ făcea sĕ se îngălbinéscă la față: așa că la semnul ce-ĭ făcea tênĕrul Cuciuc ca sĕ dea în capriόra care venia spre el, Vodă, în locŭ sĕ puie arma la ochĭ, 'ĭ-o întindea luĭ spre a o descărca; iar când cerbul saŭ căpriόra cădeaŭ pe aprópe de el, se arăta fórte simțitor de milă la omorîrea lor. Cu tóte aceste, de și n'a dat nicĭ odată cu pușca, lingușitoriĭ l'aŭ fost făcut sĕ crédă că el a ucisŭ unŭ cerbŭ, o capră și un porcŭ, încredințându-l că de glónțele luĭ aŭ cădut. La locurĭ și restimpurĭ anumite, se făcea repausele: atuncea bucătariĭ îndată improvisaŭ prândurile chiar din vênaturile dobândite, frigându-le saŭ gătindu-le la focurile ce eraŭ prea ușor de a se aprinde; iar Domnul și toțĭ óspețiĭ, mâncaŭ cu o plăcere nespusă ședênd pe stâncĭ, saŭ pe rămurĭ moĭ de bradŭ. Serile, neputêndu-se, din causa depărtăriĭ, întórce acasă, trebuea ca vênătoriĭ sĕ se culce în munțĭ. Pentru Vodă se improvisase o colibă din rămnrĭ de brad, iar pentru ceĭ-l'alțĭ se asternea rămurĭ, pe care se culcaŭ coperițĭ de bolta înstelată a ceriuluĭ, și adormiaŭ încăldițĭ de jeratecul focurilor mereŭ alimentate cu lemne.

Peste o sută de cerbĭ, douĕ sute de capriόre, opt-decĭ de mistrețĭ și cincĭ-decĭ de urșĭ, afară de unŭ numĕrŭ maĭ mare de lupĭ și vulpĭ, aŭ fostŭ trofeele primelor douĕ dile ale vênătoriĭ démnescĭ. Vodă, mulțumitŭ de acestŭ resultatŭ, voia ca a treia di sĕ se întórcă la satŭ. Cuciuc însĕ l'a

rugatŭ ca sĕ maĭ asiste măcar la o bătaie, pe unul din munțiĭ unde se credea că s'a refugiat tot vênatul speriatŭ în bătăile precedente. Se făcù, decĭ, a treia ḑi ultima vênătóre. Se maĭ omorîră câte-va ḑecimĭ de fiare marĭ, cu ale cărora ecatombe trebuea sĕ se închiee petrecerea domnéscă. O întêmplare năprasnică însĕ venì ca sĕ întristeze tótă veselia acesteĭ petrecerĭ.

Când se deteră semnalele de retragere, Cuciuc tatăl, lăsând pe fiiul sĕŭ pe lângă Domnitoriŭ, plecà cu vre-o sută de pașĭ înainte, mergênd maĭ răpede pentru ca sĕ cerceteze despre o potecă pe care sĕ pótă apuca spre a eși maĭ curênd la luminișŭ. Câțĭ-va plăeșĭ îl precedaŭ, pre când strigătele unor bătăiașĭ maĭ întârḑiațĭ încă resunaŭ, făcênd sĕ salte fiarele care se pitulaŭ în desișurĭ saŭ în culcușurile lor. Iată că un ursŭ fórte mare, eșind din dosul unuĭ jnépănŭ (1) se întâlni peptŭ în peptŭ cu Cuciuc. Acesta, avênd pușca descărcată—fiindŭ-că nu se maĭ aștepta a da peste acemine surprinderĭ când vĕḑù că ursul se aruncă asupra sa, scóse un pistolŭ ce avea la brâŭ și i lŭ slobodi drept în cap. Glonțul însĕ, sfărtecând numaĭ o ureche a animaluluĭ, nu-ĭ făcuse de cât o rană ușóră, dar destul de forte pentru ca ursul, care de două ḑile suferia de o altă rană ce suferise de la un plăieșŭ, sĕ se arunce asupra agresoruluĭ seŭ, sĕ-l apuce în brațe, și sĕ-l strângă astfeliŭ în cât sĕ nu pótă scóte cuțitul ce avea la brâŭ. Cuciuc, strigând și cerênd ajutorŭ, se lupta acuma în desperare; apucând și el pe ursŭ brățișŭ, cu vânjósele și puternicele sale mâinĭ, îl ținea în stare de a nu se putea servi nicĭ cu ghiarele spre a-l sfâșiea, nicĭ cu gura spre a-l omorî. Lupta se mărginia într'o luptă dréptă ca între douĭ flecăĭ carĭ, când n'aŭ ce face, se iéŭ la trântă: se vedea când ursul de asupra luĭ Cuciucŭ, când acesta de-asupra luĭ. Domnul, cu toțĭ arnăuțiĭ seĭ și cu o mulțime de Plăeșĭ se apropiase; dar nicĭ strigarea poruncitóre a luĭ Vodă, nicĭ compătimirea generală a spectatorilor, nu folosiaŭ: nimenĭ nu cuteza sĕ se apropie;

(1) Specie de bradŭ piticŭ care se găsesce numaĭ pe vêrfurile munților.

iar ursul, fără a ţinea sémă de strigătele ómenilor şi de pocnetele puscelor carĭ se slobodiaŭ împrejurul seŭ, urma lupta cu înverşunare şi cu intenţiune ca sĕ sfâşie pe adversarul seŭ. Nicolae, băiatul luĭ Cuciuc, nu maĭ putù suferi spectacolul acesta: se decise a scăpa pe tatăl seŭ cu orĭ-ce preţŭ. Aşa dar făcêndu-şĭ cruce, îngenunchiândŭ şi puindu-şĭ puşca la ochĭ, întinse cocoşul, trase de piedecă şi, când arma pocni, se vĕdură două cadavre cădênd îmbrăţişate! acelaşi glonţŭ trecênd prin inima ursuluĭ, trecuse şi prin inima tatăluĭ seŭ! Fatalitatea a făcutŭ ca blăstemul luĭ Ali sĕ se execute prin mâna fiiuluĭ ucigaşulŭ seŭ!

* * *

Constantin Vodă Maurocordatŭ fórte pătrunsŭ de tragica mórte a finuluĭ sĕŭ, se grăbi a se coborî din munţĭ cu toţĭ curteniĭ seĭ şi, dupĕ ce adressà călduróse cuvinte de mângâiere mult întristateĭ familiĭ, în sînul căreia petrecuse atàt de mulţămit, a plecàt spre reşedinţa sa, lăsând pe Postelnicul cel mare spre a-l representa la înmormêntarea Serdaruluĭ Cuciuc, şi îmbrâcând pe tênĕrul Nicolae cu caftanŭ de Serdariŭ spre a-l consola de perderea tatăluĭ seŭ.

Jupănésa Ileana cătră primă-vara viitóre a fostŭ poftită de Dómna luĭ Maurocordat cu familia sa ca s'o vadă. Ea a plecat cu două rădvane, luând cu sine patru din fetele eĭ cele maĭ marĭ şi pe fiiul seŭ ca conducătoriŭ, lăsând acasă pe cele maĭ micĭ sub îngrijirea mameĭ sale. La Iaşĭ ea a fost poftită sĕ găsduéscă la Curtea domnéscă, unde Dómna îĭ făcù tóte onorile şi-ĭ arĕtà multă afecţiune; dupĕ o şedere de două sĕptĕmânĭ, ea se întórse acasă lăsând în haremul Dómneĭ pe fetele eĭ, carĭ eraŭ de o frumuseţă ideală. În tómna viitóre, când s'a împlinit anul de doliŭ, ea se întórse ca sĕ-şĭ iea fetele. Atuncea însĕ ea le găsi logodite de Dómna cu tinerĭ fiĭ de boierĭ de starea întâiŭ şi le mărità pe tóte într'o ḑi în biserica unde cu 26 anĭ în urmă se botezase soţul eĭ. Totŭ atuncea se logodi şi fiiul seŭ cu o fată grécă din haremul Dómneĭ,

căreia i se făcù mare şi frumósă nuntă domnéscă, cununându-se chiar de Dómna cu unul din Beizadele, şi dându-ĭ drept dotă Portăria de Sucéva, postŭ ce ecuivala cu Prefectura.

Dupĕ domnia din 1733 35, Constantin Vodă Maurocordat maĭ revenind la tronul Moldoveĭ în 1742 1748 şi 1769, a fostŭ protector familieĭ Cuciuc, botezându-ĭ şi cunundu-ĭ copiiĭ, băeţĭ saŭ fete, şi reversând asupra tuturora binefacerile sale generóse.

Aice voiŭ lăsa romanţierilor sarcina de a urmări istoria acesteĭ familiĭ, mărginindu ne de o camdată a spune pe scurtŭ că toţĭ urmaşiĭ de sexŭ bărbătescŭ aŭ fostŭ împinşĭ de fatalitate la paricidŭ, ucidênd fiiĭ pe tatăl lorŭ, pênĕ la a şéptea generaţiune ce a apucat'o acelŭ ce scrie acestŭ episodŭ.

II.

Intre aniĭ 1840—2 eramŭ copistŭ în cancelaria Logofeţieĭ Dreptăţiĭ, care în timpiĭ moderni s'a numitŭ *Ministerul Justiţieĭ*. Acolo cunoscuiŭ, printre alţĭ colegĭ, pe unulŭ care se numia Dumitraki Cuciuc. El era cu treĭ patru anĭ, póte, maĭ în vêrstă de cât mine şi funcţiona maĭ de mult; de aceea el ajunsese copistŭ activŭ, adică cu léfă, pre când eŭ eram numaĭ *practicantŭ*, primindŭ numaĭ cincĭ ḑecĭ leĭ pe lună din léfa ministruluĭ; căcĭ, trebue s'o spunŭ, pe atuncĭ miniştriĭ eraŭ maĭ muchelefi, maĭ mândri; pretindeaŭ că servescŭ pentru patrie şi pentru onóre iar nu pentru léfă; de aceea léfa lor o distribuiaŭ pe la funcţionariĭ lor inferiorĭ lipsiţĭ de mijlóce dupe o listă dressată de Directorulŭ Logofeţieĭ.

Cuciuc, camaradulŭ meŭ, îmĭ arĕta multă dragoste şi afecţiune. Avém şi eŭ óre-care simpatiĭ pentru elŭ, şi-mĭ plăcea spiritulŭ luĭ celŭ agerŭ, în care prevedémŭ o capacitate remarcabilă. Elŭ făcuse clasele gimnasiale la Academia Michăilénă, şi asculta, ca externŭ, cursurile de dreptŭ ce le făcea rĕposatulŭ Iurisconsultŭ Bojinca şi Neculaĭ Docan, care venise doctorŭ în dreptŭ de la Paris; şi adesse orĭ ascultamŭ cu plăcere

cum relata el lecţiunile ce le asculta şi cum definïa diferitele cestiunï de dreptŭ carï venïaŭ la ordinea ḑileï în judecăţile Tribunalelorŭ şi ale Divanurilor apelative, carï se resumaŭ în chrisóve Domnescï ce se lucraŭ în Logofeţie. Avea însĕ unŭ *tic* curiosŭ amiculŭ meŭ Cuciuc: adesse orï se întrerupea din naraţiunile ce începea, părea că e distractŭ, sĕ uïta în tavanŭ saŭ pe feréstră, mişca buzele ca cum ar vorbi în sine, saŭ se primbla prin casă bălăbănindu-şï mânele într'unŭ modŭ bizarŭ, care nicï seriosŭ nicï comicŭ nu se putea califica. Acésta i se întêmpla une-orï şi chiar când scria: de o-dată asvêrlia condeiulŭ cu unŭ aerŭ spasmoticŭ, se rădica în picióre, umbla cu paşï răpeḑï şi largï fără de nicï unŭ scopŭ, gesticula, bodogănia saŭ mormăïa fără a putea cine-va înţelege ce spunea, şi apoï frecându şï mânele şi scuturându-şï capulŭ cu pletele luï lungï (căcï atuncï eraŭ de modă) se aşeḑa iarăşi pe scaunŭ la scrisŭ.

«Are gărgăunï în capŭ, ḑicea uniï din colegiï luï.

— L'a apucatŭ pandaliile, ḑicea unŭ altulŭ.

— E apucatŭ de Iele, sărmanul!

— Haï sĕ-ï citimŭ moliftele sântuluï Augustin! ḑicea altulŭ.

In realitate însĕ fondulŭ caracteruluï luï Caciuc era minunatŭ: elŭ nu se supĕră de glumele şi sarcasmele nóstre; din contra părea că-ï place sĕ ne véḑă rîḑêndŭ de elŭ, surîdea şi chiar îmbrăţişa pe celŭ ce spunea glume maï muşcătóre. Eŭ singurŭ îlŭ cruţamŭ: departe de a-ï adressa vre-o ironie, mĕ uïtamŭ la elŭ cu unŭ aerŭ de milă; pare că presimţiamŭ că în sufletulŭ seŭ se petrecŭ ceva straniï sentimente. In faţa superiorilorŭ, Cuciuc era fórte bine vĕḑutŭ şi apreciatŭ. Intru adevĕrŭ elŭ era unŭ funcţionarŭ modelŭ; nicï o dată n'a datŭ motivŭ cuïva ca sĕ-lŭ mustre saŭ sĕ-ï observe vre-o abatere de la cuviinţă saŭ datoriï. Intre copistï, elŭ era de frunte: scriea frumosŭ, ïute, corectŭ şi fără omissiunï saŭ greşelï: adesse orï arĕta şi probe de talentŭ în stilistică; Stolonaceal-niculŭ de atuncea (care astă ḑï se traduce prin terminulŭ de *şefŭ de masa)* îl punea sĕ lucreze la concepte, fiind-că le brodïa maï bine de cât elŭ, şi-ï recunoscea superioritatea.

Eŭ atuncea începusemŭ a rima. In întreprinderea acéstа mĕ aflamŭ în stadiulŭ unuĭ pruncŭ care începe a vorbi, saŭ al unuĭ copilŭ care se încércă a scrie: nu sciamŭ daca ceea ce facŭ este bine; nu eram sigurŭ pe puterile mele. Adesse orĭ trăgeamŭ pe Cuciuc la o parte, şi-ĭ arĕtamŭ producerile schiopătândeĭ mele Muse. Ceream părerea luĭ, fiindŭ-că elŭ avea óre-care autoritate înaintea mea: mi se părea şi eram convinsŭ că avea şi cunoscinţe, şi spiritŭ, maĭ multŭ de cât mine. Cuciuc, cu tóte că-mĭ mărturisia necompentinţa în materie de versurĭ, îmĭ da avisulŭ seŭ cu franchețâ: îmĭ spunea, de essemplu, că cutare versŭ se părea slabŭ, cutare fără cadenţă, — cutare prostŭ rimatŭ, — cutare frasă încâlcită, saŭ obscură, saŭ de prisosŭ,—cutare expresiune fericită saŭ lipsită de ideĭ,— şi tóte observaţiunile luĭ mi se păreaŭ drepte, bune, raţionale, capabile de a mĕ corige.

Pentru consultaţiunĭ de assemine natură venindŭ şi acasă la mine, Cuciuc făcuse cunoscinţa şi cu tatălŭ meŭ; părea fórte înduioşatŭ când vedea blândeţea, fericirea, dragostea şi amorulŭ care-mĭ arĕta tatălŭ meŭ. De aceea, când eram singurŭ, îmĭ ḑicea: «Ce fericitŭ trebuí sĕ fiĭ tu, că escĭ aşa de iubitŭ de tatălŭ tĕŭ! Cum de nu mĭ-a datŭ şi mie Dumneḑeŭ unŭ tată aşa de bunŭ!»

Dupĕ acéstă exclamaţiune, am ghicitŭ că amiculŭ meŭ avea o lespede grea pe inimă din causa tatăluĭ sĕŭ. Cu tóte aceste nu cutezamŭ sĕ-ĭ cerŭ a mi se mărturisi. Apoĭ, sciindŭ că tatălŭ seŭ şedea la ţéră în districtulŭ Dorohoiuluĭ, pe când el sta în Iaşĭ, îmĭ închipuiamŭ că, chiar de va fi suferindŭ ceva neplăcerĭ, acésta trebue sĕ se întâmple prea rarŭ. Altă dată, dupĕ mórtea mameĭ mele (care s'a întâmplatŭ la anulŭ 1842), venindŭ ca sĕ mĕ console în sfâşierile cumplite ale doliuluĭ meŭ, mĕ întreba despre multe amĕrunte familiare şi maĭ cu sémă despre afecţiunile tatăluĭ meŭ pentru soţia sa. Nu putea el sĕ asculte de cât adevĕrulŭ: ïĭ spuneam că nu mi s'a întêmplatŭ sĕ audŭ între părinţiĭ meĭ nicĭ o dată vre-o cértă, vre o neînţelegere, cu atâta maĭ puţinŭ scene de violenţă, ci tot-d'auna dragoste liniştită şi armonie, carĭ singură ïĭ făceaŭ

së pórte fără greutate simțită sarcina celor 13 copiĭ ce eram în casă. Intr'o ḑi întrebându-mě din ce causă s'a stinsŭ maică mea, și spuindu-ĭ că acésta ĭ-a venitŭ din facere, nu s'a putut opri de a se rădica dreptŭ în susŭ și a ḑice frângându-șĭ pumniĭ: «Sěrmana maĭca mea!

— Cum? din ce causă a muritŭ maĭca ta?

— Oh! nu sciŭ de trebuĭ sě-țĭ spunŭ, scumpulŭ meŭ amicŭ! e grozavŭ de duresosŭ!

— Bine, frățióre, daca acésta îțĭ face rěŭ, lasă, nu maĭ spune. Eŭ nu sunt așa de curiosŭ. Póte că altă dată îmĭ veĭ spune..., când veĭ fi maĭ liniștitŭ, maĭ puținŭ emoționatŭ. Liniștesce-te.

— Dar nicĭ o dată, nicĭ o dată — măcar de-așĭ trai o mie de anĭ, — nicĭ o dată n'așĭ putea fi maĭ puținŭ emoționatŭ; fiindŭ-că până voiŭ intra în mormêntŭ nu voiŭ putea uĭta scena ce am věḑutŭ la mórtea mameĭ mele!

— Dar cum? ce a fostŭ? a avutŭ vre-o bólă cumplită? durerósă?

— Cumplită și durerósă atât pentru ea, cât și pentru mine și pentru fratele meŭ, carĭ asistamŭ la scena oribilă a morțiĭ sale.

— Dar ce Dumneḑeŭ? Fost'aŭ assasinată póte?

— Aĭ spusŭ cuvêntulŭ, dragă Iorgule. Assasinată subt ochiĭ noștriĭ, și veḑĭ tu? înțelegĭ că asemenea scene nu sě uĭtă.

— Dar cine a fost ucigașiĭ? hoțiĭ?

— Ah, ce cumplită întrebare! și ce cumplit rěspunsŭ trebue sě ascultĭ!

— Dar cine?... cine?

La acéstă întrebare l'am věḑutŭ îngălbenindŭ, sculându-se în picióre cu așa mină în cât părea că e unŭ 'uriașŭ, și cu ochiĭ holbațĭ și speriațĭ, cu pěrulŭ de pe capŭ sbârlitŭ în susŭ ca spinarea unuĭ viezure (1), ḑisse: «Dar cine? cine altulŭ putea sě fie de cât tatălŭ meŭ?»

Cu aceste vorbe, și cu unŭ plânsŭ înfundatŭ, a eșitŭ din

(1) In Moldova: *Bursucŭ*.

camera mea, lăsându-mĕ sub nisce impresiunĭ de durere, care nicĭ astă-ḑĭ, dupĕ jumĕtate de secolŭ, nu le potŭ uita!

După acéstă destăinuire, care nu putea de cât secretă sĕ rĕmână între mine și simpaticulŭ meŭ amicŭ, și care nu putea de cât milă și compătimire sĕ-mĭ inspire, — dupĕ acésta, ḑicŭ, de câte orĭ îl întâlniamŭ la cancelarie, în locŭ de a-ĭ da bună diminéță saŭ a-ĭ da mâna, îl sărutamŭ, creḑêndŭ că cu acésta voiŭ consola amărîtulŭ seŭ sufletŭ. Dar dupĕ tóte încercările ce am făcutŭ dupĕ acésta, n'am maĭ pututŭ aduce surîsulŭ pe buzele sale!

Intr'o Sâmbătă eșindŭ de la cancelarie, Cuciuc îmĭ spune că nu va putea veni séra la mine, dupĕ cum îmĭ promisese, fiindŭ că teribilul seŭ tată se afla în Iașĭ. A doua ḑi diminĕță îl vĕd intrândŭ în camera mea, pre când mĕ aflamŭ aplecatŭ pe masă și scriindŭ.

— A, ha! ḑisseĭ, a plecatŭ teribilulŭ tĕŭ tată, se vede.

— A plecatŭ, dar uită-te ce suvenire mĭ-a lăsatŭ.

In adevĕrŭ avea ochiulŭ dreptŭ umflatŭ cât pumnulŭ, iar obrazulŭ stângŭ brăsdatŭ de vinețele.

«Dar ce este asta, pentru Dumneḑeŭ?

— Când se gătea sĕ plece, iĭ spusseiŭ că trebue sĕ-mĭ dea ceva parale, căcĭ rĕmăsesemŭ că n'aveam cu ce-mĭ scóte cămășile de la spĕlătoriță; frate meŭ aseminea iĭ cerea ceva haine și încălțăminte, și mijlóce ca sĕ-șĭ cumpere cărțĭ pentru scólă. Elŭ însĕ în locŭ de parale, saŭ măcar vre-o vorbă dulce, a tăbărît maĭ întîiŭ pe frate-meŭ: l'a lovitŭ cu pumnul în cât a căḑutŭ josŭ, apoĭ a începutŭ a'l călca în picióre. Apoĭ când m'am dusŭ sĕ'lŭ rogŭ sĕ înceteze cu aseminea sĕlbătăciĭ, s'a întorsŭ cu tóte furiele asupra mea, și... iată-mĕ! Dupĕ asseminea maltratărĭ cu carĭ ne-a gratificatŭ, încă sub ochiĭ slugilor, s'a suitŭ în trăsură și a plecatŭ.

«Sĕrmanĭ copiĭ! ḑisseiŭ eŭ.»

Adoua ḑi fiind o serbătóre, și avênd prin urmare două ḑile de ferie, propuseiŭ nefericituluĭ meŭ colegŭ sĕ mĕ însoțéscă la viiă. Decĭ luând o birjă, și apoĭ trecênd și pe la frateseŭ— care zăcea sdrobitŭ de maltratările tataluĭ seŭ — merserăm

împreună la Valea-Adâncă, undemŭ era viia, și acolo, cu ajutorul compreselor cu apă rece, aplicate pe umflăturĭ, amânduoĭ frațiĭ adoua ḑi simțiră durerile lor maĭ potolite.

După trecere de vre o două lunĭ fiind timpul vacanțelor de vară, când frațiĭ Cuciuc trebuea sĕ se ducă în districtul Dorohoiuluĭ iar eŭ în districtul Vasluiuluĭ, colegul meŭ veni sĕ 'mĭ ḑică adio.

«De ce nu viĭ sĕ petrecĭ vacanța la mine? ĭĭ ḑiseiŭ eŭ. Dupĕ cum îmĭ spuĭ că este tatăl tĕŭ, póte iarășĭ veĭ avea scene desplăcute.

— Nicĭ asta nu pot s'o facŭ, din nenorocire. A trimis trăsura, cu ordinŭ ca sĕ mergem amênduoĭ, și nu cutezŭ sĕ-ĭ calcŭ ordinul; atuncĭ furiile luĭ m'ar urmări pĕn la marginele țĕreĭ. Avem óre-care mângăere acolo de la consórta actuală a tateĭ. Ea este o femee cu inimă bună; și cu tóte că are și ea douĭ copiĭ făcuțĭ în căsătorie cu tatăl meŭ, totușĭ ne arată și noĕ adevĕrate sentimente materne. Ceĭ nenorocițĭ, sciĭ, compătimescŭ între dênșiĭ.

— Cum? Și ea este nenorocită?

— Nu maĭ puțin de cât noĭ. Sufere, sărmana, supliciurile luĭ Tantal: înjurăturĭ, pălmuirĭ, pumnuele, maĭ în tóte ḑilele, de față cu slugele, de față cu orĭ cine. Ca sĕ-țĭ facĭ idee cât de nenorocită este și ea, este destulŭ sĕ-țĭ spun că de patru-spre-ḑece anĭ îndură viéța acésta! Maltratările ĭaŭ zăpăcit, mi se pare, chiar mintea; ea nu maĭ are voință a sa proprie; când îl vede tremură, căcĭ ĭĭ scie de frică ca o sclavă care trăesce sub biciul unuĭ stăpân tiran.

— Dar mare, escĭ, Dómne! Cum a putut sĕ se producă în lume assemine ómenĭ cu natură de tigri?

— Suntem o familie blăstămată, amicul meŭ! blăstămată, înțelegĭ tu vorba ecésta?

— Înțelegŭ, dar nu pot sĕ credŭ. Tu escĭ amăritŭ, și veḑĭ tóte în negru.

— Înțelege-veĭ însĕ când îțĭ voiŭ spune că de două sute de anĭ, de când cunóscem că essistă familia nóstră, nicĭ un

Cuciuc n'a murit de mórte bună? Înţelege-veĭ când veĭ afla că în familia nóstră numĕrăm şépte generaţiunĭ de paricidĭ?

— A!... tacĭ, pentru Dumnedeŭ, că mĕ înfiorezĭ!

— Înfiorătoriŭ este ceea ce-ţĭ spun, dar din nenorocire adevĕratŭ. Şi mĕ simţŭ cu atâta maĭ nenorocitŭ că parecă simţŭ în tóte dilele o fatalitate planândŭ asupra caseĭ nóstre.

Cu acéstă ocasiune. amiculŭ meŭ Dumitraki îmĭ spuse istoria lugubră a străbunuluĭ seŭ Osman, care am narat'o în capitolul de maĭ sus.

III

Dupĕ vacanţe, Cuciuc nu se maĭ întórse. Postul seŭ de copistŭ rĕmâind vacantŭ, mi s'a încredinţat mie. N'am putut sĕ-ĭ scriŭ pentru ca sĕ-ĭ arătŭ regretele mele, fiind-că pe atuncea nu era serviţiŭ postal organisat pentru corespondenţa privată; şi omul daca nu găsia o ocasiune. saŭ dacă nu trimitea înadins pe cineva cu o scrisóre, n'avea mijlocŭ de comunicaţiune.

În vara anuluĭ viitoriŭ, tatăl meŭ hotărându-se a face un pelerinagiŭ pe la Monastirĭ, puse patru caĭ la o Braşovéncă (1) mare ce avea, grămădì în ea cincĭ din copiiĭ seĭ ceĭ maĭ marĭ — între cari eram şi eŭ — şi, de la Iaşĭ, ne îndrumarăm spre Monastirea Neamţuluĭ. Pe atuncea se făcea mare cas de minunele uneĭ icóne a Maĭceĭ Domnuluĭ, la care alergaŭ toţĭ ceĭ ce suferiaŭ de bóle, de necazurĭ şi de sărăcie. Pentru dioa de Inălţare, când este hramul Monastireĭ, venise multă lume. maĭ din tóte părţile din ţéră, în cât n'am fi avutŭ locŭ de găsduire, de n'am fi luat cu assalt chilia unuĭ călugĕrŭ cu care tatăl meŭ dicea că ne rudimŭ. Ne dusserămŭ, ca tótă lumea curiósă, sĕ vedemŭ asilul alienaţilor. Când colo, ce-mĭ vĕdură ochiĭ! Amicul meŭ Dumitraki, îmbrăcat în cos-

(1) Un fel de trăsură coperită dar fără arcurĭ, ca acele ce se dicŭ în Bucurescĭ *de Herasca*.

tumul ordinar al internilor, cu piciórele şi cu capul góle, ducea un ciubĕrŭ (hârdăŭ) purtat pe umerĭ împreună cu un alt internŭ, ca şi dênsul. Era atât de schimbatŭ, în cât nu l'aşĭ fi putut recunósce, daca nu se uita el la mine şi nu mĕ striga pe nume!

Dupĕ ce puse ciubĕrul unde trebuia, venì la mine şi mĕ apucà de gâtŭ, plângênd.

«Dar ce este asta, Dumitraki dragă? Ce va sĕ ḑică? Escĭ nebun?

— Sunt tot acela ce mĕ sciĭ, scumpe Iorgule! dar, cum veḑĭ, sunt victima urgieĭ tatăluĭ meŭ.

— Cum? ce feliŭ?... nu înţelegŭ.

— Eată ce este. Dupĕ obiceiul pămêntuluĭ, părinţiĭ sciĭ că aŭ dreptul sĕ-şĭ pedepséscă copiiĭ cu închisórea în monastire. Tatăl meŭ a voitŭ sĕ mĕ pedepséscă, şi eată-mĕ aice!

— Cum? fără judecată? fără nicĭ o inculpare?... Dupĕ un simplu capriciŭ?

— A dat o denunţare la Mitropolie că eŭ aşĭ fi voit a atenta la viéţa luĭ, şi a căpĕtat ordin ca sĕ mĕ ţie aice încarceratŭ pe timpŭ de un anŭ.

— Dar cum a putut face acésta? Făcut'aĭ tu ceva, pentru ca sĕ atragĭ asupră-ţĭ o asemine oribilă bănuélă?

— A fostŭ un adevĕratŭ evenimentŭ al fatalităţiĭ. Anul trecut, când, dupĕ cum sciĭ, am venit împreună cu frate meŭ la ţéră ca sĕ petrecemŭ vacanţele, am plecat într'o ḑi. împreună cu frate-meŭ la vênătóre. Dupĕ ce am umblat pe sub pólele pădureĭ dupĕ turturele, de care am ucisŭ câte-va, în spre améḑă ne întorceam spre casă. Drumul fiindu-ne prin fundul livedeĭ, ne-am luat dupĕ nisce cârdurĭ de graurĭ carĭ săriaŭ dintr'un copaciŭ în altul, tupilindu-ne şi silindu-ne ca sĕ ne apropiem de eĭ. În urmărirea acésta observând că grauriĭ se lăsase pe un loc semănat cu linte, care despărţĭa livedea de vie, când mi s'a părut că m'am apropiat îndestulŭ, am trasŭ. Căḑuse vre-o patru. Când m'am răpeḑit ca sĕ-ĭ ieŭ, de odată mĕ pomenescŭ cu tatălŭ meŭ că ese din marginea vieĭ, plinŭ de sânge pe obrazŭ. Atuncea aruncându-se asupra mea, îmĭ

ĭea puşca din mână strigândŭ: «A! hoţule, tu tragĭ asupra tatăluĭ tĕŭ? Aşteptă, tâlharule, că ţĭ-oiŭ arăta eŭ ţie.» Frate-meŭ voesce sĕ intervie; dar îĭ ĭea şi luĭ puşca din mână, şi aceea fiindŭ 'ncărcată, o îndreptéză asupra nóstră ordonându-ne ca sĕ mergem înainte spre casă. L'am ascultatŭ: am mersŭ bocindu-ne, plângêndŭ şi jurându-ne că nu ne-a trecutŭ prin gândŭ assemine crimă; şi că, daca în adevĕrŭ, l'a atinsŭ vre-un haliciŭ când am trasŭ în graurĭ, acésta n'a putută sĕ fie de cât unŭ jocŭ alŭ întâmplăreĭ. Elŭ însĕ, îndată ce ne-a dusŭ acasă, ne-a închisŭ într'unŭ hambarŭ, ne-a legatŭ cu mânele îndĕrĕptŭ pironiţĭ de nisce stâlpĭ, şi ne-a bătutŭ într'unŭ modŭ teribilŭ; nopţile ne ţinea închişĭ acolo, tot legaţĭ, aşa că nu puteam nicĭ macar sĕ ne culcăm, iar ḑilele ne punea la torture până ne vedea că leşinăm. A treia ḑi surprinḑêndŭ pe soţia sa că ne adusese vinŭ de bĕutŭ şi apă ca sĕ ne aplice pe vênătăĭ, a luat'o şi pe ea la bătae aşa de cumplitŭ în cât ne rugamŭ s'o ĭerte şi sĕ grăbéscă a veni spre a ne omorî. Dupĕ treĭ ḑile de torture, în fine vĕḑurămŭ că a trimisŭ pe unŭ ţiganŭ bĕtrânŭ sĕ ne deslege şi sĕ ne aducă o sarcină de paie pentru ce sĕ ne aşternemŭ.

Ţiganulŭ, care compătimĭa de suferinţele nóstre, ne aduse apoĭ câte ceva de mâncare şi ne îngriji o sĕptămână cât am statŭ încarceraţĭ, cu unŭ devotamentŭ pentru care-ĭ vom păstra recunoscinţă cât vom trăi. Peste o sĕptămână, pe mine mĕ puse, legatŭ ca pe unŭ criminalŭ, într'o căruţă şi mĕ trimise la Isprăvnicie cu adressă ca sĕ mĕ încarcereze la monastirea Neamţuluĭ pe unŭ anŭ de ḑile; pe frate-meŭ, acusându-lŭ că mĭ-a fost complice, spre a lŭ pedepsi, l'a îmbrăcatŭ în haine de argatŭ şi, fără a-lŭ maĭ trimite la scólă la Iaşĭ, l'a destinatŭ sĕ muncĭască cu argaţiĭ la plugŭ şi la tóte lucruriie câmpuluĭ, sĕ trăiască şi sĕ mănânce cu argaţiĭ şi sĕ nu aibă voie a veni pe susŭ prin casă; iar soţieĭ sale şi copiilorŭ eĭ, le-a datŭ aspre ordine ca sĕ nu ne maĭ cunóscă ca fiĭ aĭ sĕĭ, nicĭ sĕ vorbĭască cu noĭ. Maĭ sunt vre-o treĭ lunĭ până sĕ-mĭ încheiŭ termenulŭ pedepseĭ: ce va maĭ fi dupĕ acésta, nu sciŭ. Plânge-mĕ, amiculŭ meŭ, căcĭ nu sciŭ desperarea unde mĕ va putea duce. Ţĭ-am

maĭ spusŭ, mi se pare, că mĕ tragŭ dintr'o familie blestemată.

— Nu perde speranţa, amiculŭ meŭ. Dupĕ viscole şi vejeliĭ vinŭ ḑilele cele senine şi plăcute.

— Ḑile senine?... pentru mine?... nu sciŭ, ḑeŭ!

* * *

IV.

Trecuseră aprópe treĭ anĭ şi nu maĭ auḑisemŭ nimica despre familia Cuciuc. Dar într'o bună diminéţă, când mĕ gătiamŭ sĕ esŭ din casă, mĕ pomenescŭ cu amênduoĭ fraţiĭ strêngêndu-mĕ în braţe şi îmbrăţişându-mĕ.

«O Dómne, cum mĕ bucură că vĕ vĕdŭ sănătoşĭ şi veselĭ! Dar ce vĕ faceţĭ voĭ? Venit'aŭ ḑilele senine, carĭ vĕ îndoiaţĭ de a le revedea?

— A datŭ Dumneḑeŭ!... da!... Tatăl nostru, dupĕ ce şĭ-a potolitŭ pofta de a ne tortura, în fine şĭ-a luatŭ séma ca sĕ ne ierte şi sĕ-şĭ facă vêntŭ spre calea infernuluĭ.

— Tacĭ, draga amice, sciĭ că nu-mĭ place sĕ audŭ pe un fiiŭ vorbind ast-feliŭ pentru tatăl seŭ.

— A! uitasem că escĭ poetŭ. Spre a mĕ îndrepta, ca sĕ-ţĭ placŭ, voiŭ ḑice dar că el s'a dus sĕ se desfăteze în Câmpiĭ Elisseĭ. Fie-ĭ ţĕrîna uşóră!

— Şi ce sunteţĭ hotărîţĭ sĕ faceţĭ voĭ acuma?

— Pe frate-meŭ Alexandru l'am băgat în armată ca iuncărŭ. Mâine aĭ sĕ-l veḑĭ în uniformă. Frate-meŭ cel micŭ va urma frecuentând şcóla de la Dorohoiŭ, unde avem casă. Soţia tatăluĭ nostru s'a însărcinat cu administrarea moşieĭ, din venitul căreia are a ne da noĕ, celor marĭ, câte treĭ sute de galbenĭ pe anŭ.

— Dar tu, ce aĭ de gând sĕ facĭ?

— Sciĭ că m'am cam ocupat cu dreptul. Cât am fostŭ închis în casa de nebunĭ, căpĕtând un exemplar din Codica Ci-

vilă, atât de mult am cetit'o, în cât am învĕțat'o pe de rost: pot sĕ daŭ concursŭ cu Bojinca iurisconsultul. Așa dar sunt preparat ca sĕ mĕ facŭ șórece de tribunale: judecător saŭ *cĭlenŭ*, daca nu cumva și Președinte.

— O!... dar ca s'ajungĭ la asemine trepte trebue sĕ aĭ protectorĭ: pe cine aĭ?

— Am punga mea, dragul meŭ. Am risipit vre-o douĕ sute de galbenĭ pe la Logofeție, sciĭ pintre ceĭ marĭ, și mâine saŭ poimâne, am sĕ capĕtŭ decretulŭ de judecător. Dar tu, ce facĭ? Te-am căutat pe la Sf. Nicolae, și am găsit pe alțiĭ ședênd în casa vóstră.

— Da, am închiriat'o.

— Am întrebat pe la Logoteție, și am aflat că nu maĭ escĭ funcționarŭ al Statuluĭ, adevĕrŭ e?

— Prea adevĕrŭ, amice. M'aŭ dat afară din causă că am tipărit în Gazeta Transilvanieĭ o biată poesie, care n'a plăcut Consuluĭ rusescŭ.

— Se vede că respira prea mult patriotism și puția prea tare a naționalism; nu-ĭ așa?

— In direcțiunea acésta voiŭ lucra cât voiŭ trăi, căcĭ sperŭ că se va emancipa odată țéra nóstră de epitropia sub care lângedesce.

— Asemine speranță trebue s'avem toțĭ, noĭ ceĭ tinerĭ. Dar până una alta, cu ce mijlóce trăescĭ? ce facĭ?

— Acuma mĕ aflu, potŭ dice, maĭ bine. Am o ocupațiune privată: sunt secretar la Cancelaria Vămilor, care sciĭ că le ținŭ nisce Jidanĭ; am léfă de treĭ-sute leĭ pe lună, locuință și alte avantagie.

— Mĕ bucurŭ... adio! la revedere!

— La revedere, îĭ disseiŭ. Însă cu o condițiune: sĕ nu-mĭ maĭ vorbescĭ despre tatăl tĕŭ. Acésta îmĭ face rĕŭ.

— Țí-o promitŭ, daca-mĭ pretindĭ, spre a păstra intactă plăcuta ta amiciție. Noĭ ședemŭ în ulița Têrguluĭ de sus, la No.... avem un apartament cu treĭ camere în etajul de susŭ. Când veĭ voi sĕ ne vedĭ, sĕ sciĭ unde sĕ ne cauțĭ.»

Cu tóte manifestațiunile aceste de amiciție, de astădată nisce

sentimente extraordinare simţiiŭ că se nascŭ în mine; unde maĭ înainte eramŭ afectatŭ de trista sórtă care o îndura, acuma pare că mĕ supĕra fericirea de care vedeam că se bucură. De aceea, figura cea inteligentă a vechiuluĭ meŭ amicŭ, în locŭ de a mĭ fi tot simpatică ca maĭ nainte, mi se părea sinistră şi repulsivă de astă-dată. Pare că citiam pe fruntea luĭ misterul uneĭ crime. De aceea evitam pre cât puteam cordialitatea luĭ; refusam partidele de plăcere la carĭ adeseorĭ mĕ invita; nu mĕ prea duceam prin locurile care scieam că el le frecuentéză şi mĕ feriam pre cât puteam de a veni în contactŭ cu el.

Cu tótă decisiunea acésta ce o luasem in interiorul meŭ, împrejurărĭ sociale aduceaŭ lucrul acolo că tot trebuea din când în cânŭ sĕ-mĭ daŭ cótele cu el.

* * *

Permită-mi-se sĕ facŭ aice o digressiune spre a vorbi despre nisce persóne carĭ aŭ óre-care legătură cu episodul acesta.

Era pe atuncea în Iaşĭ un individŭ Iordaki Harnavŭ, fostŭ capŭ de masă la Ministerul Justiţieĭ, sub care odinióră servisem atât eŭ cât şi D. Cuciuc, când fusesem funcţionarĭ acolo. Acestŭ Harnavŭ părăsise cariera funcţiunilor şi îmbrăţişase pe aceea de avocatŭ, carieră care abia pe atuncea începuse a se forma în ţéră. In acéstă meserie lucrurile mergeaŭ bine pentru el: câştiga mult, ţinea masă bună, iar casa luĭ era fórte frecuentată de lume cum se cade. Ceea-ce atrăgea lumea în casa luĭ, maĭ alesŭ pe tinerĭ, era femeea luĭ, nu prea frumósă, dar plăcută şi fórte spirituală. Între alţiĭ carĭ frecuentaŭ casa luĭ Harnavŭ am fostŭ şi eŭ, atrasŭ nu numaĭ de graciele şi spiritul cocóneĭ, dar şi de prânzurile eĭ suculente, la care fórte desŭ eram invitatŭ, şi de societatea plăcută ce adesseorĭ întâlniam acolo. Până la óre-care gradŭ acolo se făcea câte odată şi politică antiguvernamentală: câţĭ-va liberalĭ sincerĭ se adunaŭ şi-şĭ comunicaŭ părerile şi credinţele, făcênd uneorĭ

și planurĭ de propagande liberale și naționale. Maĭ târḑiŭ am aflat că Harnavŭ, despre tot ce se vorbia la el, raporta la Consulatul russescŭ, unde se ținea condicĭ și registre pentru asemine relațiunĭ.

Professiunea luĭ Harnavŭ era forte lucrativa. Toțĭ împricinațiĭ cu documente și dreptățĭ îndoióse alergaŭ la servițiile luĭ. El câștiga adesseorĭ procese fórte marĭ, învingênd avocațĭ învĕțațĭ și cu diplome. El producea adessea înaintea tribunalelor acte și documente carĭ surprindeaŭ pe cliențiĭ seĭ propriĭ, fiind-că nu se pricepeaŭ de unde le-a scosŭ și de unde le-a găsit. Cu șépte opt anĭ în urmă s'a doveditŭ că el era unŭ faimosŭ escrocŭ, care făuria acte și documente spre a proba assertiunĭ de fapte carĭ nu eraŭ adevĕrate. El în adevĕrŭ organisase o adevĕrată fabrică de falsificațiunĭ: găsise vre o douĭ treĭ scriitorĭ, carĭ aveaŭ talentul de a imita scripturele cele maĭ vechĭ și maĭ dificile, și dupĕ ce el făcea concepte. de polițe, de contracte, de testamente, de sineturĭ, de chrisóve vechĭ, iĭ punea de le copia imitând cu essactitate scriptura și caracterele persónelor carĭ trebuea sĕ figureze în cause. Cu acestŭ modŭ a ruinatŭ o mulțime de ómenĭ făcêndu-ĭ sĕ pérdă procese pentru averĭ colossale. În timpul luĭ Grigori Vodă Ghica, între aniĭ 1852 3, s'a descoperitŭ banda de escrocĭ, al cărora capŭ era Harnavŭ, și în care eraŭ compromise și unele persóne marcante din societate. Se vorbia că aŭ fost implicate și chiar persóne din familia domnéscă, lucru ce atât de mult afectase pe bunul și dreptul Vodă Ghica, în cât a avut chiar câte-va ḑile de alienațiune. Harnavŭ a fostŭ datŭ judecățiĭ, a fost condamnatŭ, și averea luĭ s'a vêndutŭ pentru despăgubirea victimelor escrocheriilor sale. Femeea luĭ atuncea s'a sinucisŭ luând arsenicŭ; iar el, maĭ târḑiŭ, dupĕ ce și-a făcut pedépsa, a muritŭ în miseria cea maĭ mare, sub stréșina unuĭ gardŭ.

Ca sĕ reieŭ firul narațiuniĭ mele, mĕ voiŭ întórce la relațiunile mele cu Harnavŭ, pre când nu era nicĭ bănuitŭ, și pre când casa luĭ era bine vĕḑută.

În ḑiua de sânta Ecaterina (a anuluĭ 1846, daca nu mĕ

înşelŭ) ducêndu-mĕ sĕ felicitŭ pe Dómna Harnavŭ de onomastica eĭ, ea, care tot deauna când mĕ vedea îmĭ făcea ochĭ dulcĭ, m'a poftitŭ la masă, la prânḑŭ. Ducêndu-mĕ la ora reglementară, găsiiŭ lucrurile întocmite pentru o seriósă veselie. Un tarafŭ de bunĭ lăutarĭ întona cântece de acele carĭ facŭ sĕ salte şi inimele celor bĕtrânĭ, cu cât maĭ ales a celor tinerĭ, carĭ atuncea se maĭ vedeaŭ electrisaţĭ de graciele altor treĭ patru dame tinere, invitate şi ele pentru prânḑŭ. Între ceĭ ḑece saŭ douĭ-spre-ḑece invitaţĭ, eraŭ şi fraţiĭ Cuciuc. Încă înainte de a ne pune la masă, fiind-că lăutariĭ ne cântaŭ dupĕ pofta inimeĭ ce scieaŭ a citi pe fetele nóstre, învêrtirăm vre o douĕ hore vesele, ba mi se pare şi câte-va valsurĭ. Prânḑul a fost de cele maĭ succulente; şi cu atât maĭ bine savuramŭ mâncările, cu cât aveam înainte vinurĭ generóse, vechĭ şi profumate, gata a ne essalta imaginaţiunile până la delirŭ. Nu ţinŭ minte bine, de cât mi se pare că am rădicat şi un toastŭ în versurĭ, improvisate pentru ochiĭ galeşĭ aĭ cocóneĭ de gasdă. Ţinŭ însĕ minte bine că, dupĕ mâncare dănţuirăm până dupĕ mieḑul nopţiĭ, iar uniĭ din noĭ veniseră la aşa gradŭ de veselie în cât abia îĭ ţineaŭ piciórele. În cele din urmă ne deciserăm sĕ ne ducem spre casele nóstre.

Cu tóte că de cu séră timpulŭ fusese fórte frumosŭ, peste nópte însĕ s'a schimbatŭ fără de veste. Când am eşitŭ, ploua, de părea că tórnă cu găléta. Harnavŭ mĕ împrumută cu o umbrelă, sub care luaiŭ pe Cuciuc cel maĭ mare ca sĕ lŭ conducŭ până la elŭ acasă. Frate-seŭ Alecu, avênd mantaoa sa de ofiţeriŭ, era destul de bine adăpostit. Gasda luĭ Cuciuc fiindu-mĭ în drumŭ, lăsaiŭ pe amênduoĭ fraţiĭ în dreptul portiţeĭ lor, pe deasupra căreia era un fel de stréşină ca un cozorocŭ (1), şi mĕ dusseiŭ spre locuinţa mea. căitŭ de nebunia ce făcusem, fiindŭ-că pentru prima óră cu mare ruşine mĕ simţiam beatŭ.

Iată ce am aflat apoĭ că aŭ făcut fraţiĭ Cuciuc.

Dupĕ ce i-am lăssatŭ eŭ, eĭ aŭ trasŭ clopotul ca sĕ vie

(1) Partea de la şapcă saŭ caschetă, care vine denaintea ochilor.

ţiganul lor sĕ le deschidă. Bietulŭ ţiganŭ, ameţitŭ de somnŭ se vede, n'a putut merge destulŭ de răpede la portiţă; dar în fine a venitŭ. Atuncea Dumitraki, trăsnitŭ cum era de beţie, dupĕ câte-va înjurăturĭ mâniόse, îĭ trage douĕ palme. Ţiganul, dupĕ ce intrară stăpâniĭ luĭ, pe când se urca dupĕ eĭ pe scară, plângênd începe a le observa că el n'a bĕut ca dênşiĭ pentru ca sĕ merite bătaie. Ofiţeriul, dupĕ ce a intratŭ în casă, îl chiamă şi apucându-l de capŭ începe a-l bate nebunesce. În mijlocul gemetelor şi vaietelor luĭ, bietul ţiganŭ pomenì despre omorul tatăluĭ lor; dupĕ acésta îmbrâncitŭ, fu datŭ afară din camera stăpânuluĭ seŭ şi se duse în cămăruţa sa ca sĕ-şĭ maĭ plângă sórta.

Adoua ḑi aducêndu-şĭ aminte de maniera brutală cu care se purtaseră către robul lor, amênduoĭ fraţiĭ îl chemară, îĭ cerură iertare şi-lŭ îmbunară dându-ĭ parale şi haine. Dar orĭ cât s'a arătat ţiganul de împăcatŭ, vorbele ce resuflase în timpul când îl bătea ofiţerul, vorbe care le auḑise şi Dumitraki, le intrase ca nisce cuţite în inimă; şi amênduoĭ într'un gând şi-aŭ ḑisŭ: «Noĭ, pe cât va trăi ţiganul acesta, nu putem fi sigurĭ pe viéţă.» Decĭ, într'una din ḑile, Dumitraki ḑise frateluĭ seŭ: «Ce creḑĭ că trebue sĕ facem cu Ion ţiganul?

— Sĕ-l perdemŭ, ḑise Alexandru. Alta nu e de făcutŭ. El cunόsce crima nόstră, şi nicĭ sciĭ când şi cum póte sĕ o dea pe faţă o dată.

— Totŭ într'unŭ gândŭ suntem. Sĕ lăsămŭ însĕ sĕ maĭ trécă vre-o lună pentru ca sĕ-ĭ trécă orĭ-ce prepusŭ de ostilitate din partea nόstră, şi apoĭ vom vedea.»

Dupĕ trecere de o lună, Alexandru ḑisse frateluĭ seŭ: «A trecut luna. Cum creḑĭ că trebue sĕ facemŭ: te-aĭ gândit?

— Da; aştéptă sĕ veḑĭ.

Trase clopotulŭ. Ion intrà.

Ioane dragă, avemŭ sĕ-ţĭ spunemŭ o vorbă de taĭnă, care numaĭ tu trebue s'o sciĭ, fiindŭ-că trebue sĕ ne ajuţĭ ca sĕ facemŭ o trébă bună.

— Spune. coconașule. Aibĭ tótă credința și nădejdea în mine.

— Iată ce este. Pe cósta Gălățiĭ, din susŭ de rohatcă (1) am descoperitŭ o comóră. Loculŭ unde am vĕḑutŭ pălpăindŭ flacăra l'am însemnatŭ. Trebue sĕ mergemŭ ca s'o desgropămŭ. Pe altulŭ nu putemŭ lua de tovarășŭ la tréba acésta de cât pe tine. Dacă vomŭ găsi-o, va fi ferice și de noĭ și de tine.

— Da óre banĭ or fi?

— Banĭ, Ioane. banĭ, și încă aurŭ; căcĭ numaĭ unde este aurŭ, flacăra se arată verde-roșie... galbenĭ, galbenĭ, și galbenĭ mulțĭ trebuĭ sĕ fie! Póte că abia vom putea rădica ce vom găsi. Trebuĭ sĕ luămŭ și o pereche de dessagĭ ca sĕ punemŭ galbeniĭ.

— Și când sĕ mergemŭ?

— Sĕ așteptămŭ o nópte întunecósă, pentru ca sè ne strecurămŭ nevĕḑuțĭ printre rohatce, ca sĕ mergemŭ acolo.

— Bine, coconașule, sĕ mergemŭ când vețĭ socoti. Eŭ voiŭ lua unŭ hărlețŭ (1) și o lopată, și sĕ ne îngrijimŭ de dessagĭ, ca sĕ fie gata.

— Da, Ioane! eacă o liră: dute și ĭea ce trebue. Dar maĭ întâiŭ sĕ te ducĭ tu singurŭ, ḑiua. ca sĕ veḑĭ pe unde am putea trece bine printre rohatce.

* * *

Nu maĭ departe de cât a doua ḑi devotatulŭ bĕtrânŭ, care părea că doria sĕ-șĭ grăbiască mórtea, vine și spune stăpânilorŭ seĭ că s'a dusŭ de a căutatŭ și a găsitŭ o potecă prin care sĕ trécă șanțulŭ orașuluĭ între bariera Galateĭ și aceea de pe Podulŭ Lungŭ. Decĭ fiindŭ-că ploua și cerulŭ era coperitŭ cu norĭ, frațiĭ Cuciuc se îmbrăcară ca de plóie, se încălțară cu botforțĭ: Mihalaki puse seléful cŭ pistólele tatăluĭ-sĕŭ la brâŭ. Alexandru se încinse cu sabia bine ascuțită, Ion se

(1) Așa se numea pe atuncĭ bariera.

(2) Casma saŭ lopată de ferŭ cu care se sapă pămêntulŭ.

înarmă cu casmaua și cu lopata luându-le de a umĕrul, și pe la nouĕ ore se strecurară nebăgațĭ în sĕmă, pe de la vale de strada Beiliculuĭ, pe Podulŭ-Lungŭ. De la unŭ locŭ, lăsară strada acésta și apucară pe o ulicióră la drépta. Apoĭ din acea ulicióră trecură un micŭ șanțŭ care înconjura unŭ locŭ numitŭ grădina doctoruluĭ Perețŭ. După ce traversară acea grădină care era pustie, ajunseră în șânțulŭ celŭ mare alŭ orașuluĭ de sub délul Gălățeĭ. Pe cărarea descoperită de bĕtrânulŭ țiganŭ, trecură dincolo, și, dândŭ în drumŭ, apucară spre nordŭ până trecură de barieră o bună bucată de locŭ; apoĭ se opriră, apucară la stânga pe cóstă, și, după ce aŭ făcutŭ vre-o sută de pașĭ, Dumitraki, care mergea înainte, oprindu-se și, arătândŭ cu bastonulŭ unŭ moșoroiŭ vechiŭ de cârtiță, ḑisse: «Aicĭ e! sapă, bade Ioane!»

Ion înfipse casmaoa în loculŭ indicatŭ, risipì câte-va brazde de pămêntŭ, dar de o dată se simțì lovitŭ pe din derĕptŭ în capŭ cu sabia luĭ Alexandru; până a nu avea timpŭ sĕ țipe, căḑù josŭ; apoĭ maĭ simțì unŭ glonțŭ că-ĭ pĕtrunde umĕrulŭ stângŭ, și apoĭ unŭ altŭ glonțŭ intrându-ĭ în cósta dréptă; apoĭ nu maĭ auḑì, fiindŭ-că stăpâniĭ seĭ dispăruseră, de cât lătrăturile unor cânĭ carĭ se apropiaŭ de dênsulŭ, și nu vedea de cât două stele printre noriĭ ce se risipĭaŭ și carĭ sclipiaŭ ca o speranță de rĕsbunare pentru inima luĭ.

Rare orĭ rĕmâne o crimă nedescoperită. Maĭ tot-d'a-una degetulŭ luĭ Dumneḑeŭ vine de arată pe ceĭ ce aŭ comis'o. Ast-felŭ degetulŭ luĭ Dumneḑeŭ atuncea deșteptà din somnŭ pe nisce ciobanĭ carĭ dormiaŭ într'o colibă, între oile lor, cu o sută de pașĭ maĭ din susŭ de loculŭ crimeĭ. Eșindŭ afară un băețanŭ maĭ tênĕrŭ și, auḑindŭ câniĭ lătrândŭ în direcțiunea barieriĭ, dete alarma că se apropie lupiĭ. Ceĭ douĭ ciobanĭ din colibă îșĭ luară armele și apucară spre loculŭ unde lătraŭ câniĭ. Acolo vĕḑură cadavrulŭ unuĭ omŭ care gemea încă. Alergară de spuseră căp tanuluĭ de barieră; acesta, fără a perde timpŭ, merse la fața loculuĭ și, după ce vĕḑù cadavrulŭ, alergà în marginea satuluĭ Galata, la unŭ țiganŭ căruțașŭ pe care îlŭ cunoscea; îlŭ puse sĕ înhame calulŭ, puse în căruță

unŭ braţŭ de paie, şi maĭ curêndŭ de cât într'o oră muribundulŭ ţiganŭ fu dusŭ în curtea Agieĭ şi aşeḑatŭ binişorŭ pe unŭ patŭ într'o cameră de josŭ.

In maĭ puţinŭ de unŭ pătrarŭ de oră, agerulŭ comisarŭ Urzică fu lângă victimă. Imediatŭ trimise unŭ călăreţŭ la Aga de oraşŭ, care era P. Mavrogeni, şi unŭ altulŭ la Preşedintele Divanuluĭ Criminal, pentru ca sĕ le anunţe crima. Elŭ, din puţinele vorbe ale muribunduluĭ, aflândŭ cine sunt criminaliĭ, încălecà numaĭ de cât, se duse la Dejurstva militară, şi de acolo luà pe unŭ ofiţerŭ cu patru soldaţĭ pentru ca sĕ pótă aresta pe militarŭ. Mergêndŭ la locuinţa fraţilor Cuciuc şi găsindŭ portiţa încuiată, puse de o săltà până o scóse din ţiţine şi se urcà fără sgomotŭ pe sçara ce ducea la apartamentulŭ lorŭ.

Amênduoĭ fraţiĭ, fie-care în camera sa, se găsiră dormindŭ atât de liniştiţĭ în cât aŭ trebuitŭ sĕ-ĭ misce pentru ca sĕ-ĭ deştepte. Iĭ arestară fără a ĭ lăssa sĕ se întâlnéscă unulŭ cu altulŭ. Găsiră hainele lorŭ ude de plóia de peste nópte, botforţiĭ plinĭ de noroiŭ, sabia luĭ Alexandru cu sânge pe ea, şi pe hainele luĭ Dumitraki câte-va stropiturĭ de sânge. Pe Alexandru îl porniră intre puscĭ, iar pe frate-seŭ îl însoţi Coconu Dumitraki Urzică, ţinêndu-lŭ cu mâna de o sfóră cu care-ĭ legase mânele îndĕrĕptŭ.

Se făcuse ḑiuă. Pe când sórele arunca primele sale raḑe pe crucile şi clopotniţele bisericelor, în curtea Agieĭ intra Aga de oraşŭ, unŭ membru delegatŭ al Curţiĭ Criminale pentru ca sĕ facă instrucţiunea, mediculŭ respectivŭ, şi Urzică cu ceĭ douĭ fraţĭ criminalĭ. După cererea instrucţiuniĭ, se constatà maĭ întêiŭ starea pacientuluĭ, pe care mediculŭ a declarat'o alarmantă, apoĭ se confruntà victima cu fratele celŭ maĭ micŭ. Ţiganulŭ, cum ilŭ vĕḑù, ḑisse: «Iată celŭ ce m'a lovitŭ cu sabia! M'aŭ ucisŭ, de frică că, prin mine nu cumva sĕ se descopere că eĭ aŭ ucisŭ pe tatălŭ lorŭ... Ucigă-ĭ acuma Dumneḑeŭ şi pe eĭ!...» Cu aceste vorbe în gură, Ion a espiratŭ; iar tênĕrulŭ Cuciuc, lovitŭ póte de remuşcare, a început a plânge cumplitŭ şi a cere iertare aruncându-se în genunchĭ lângă patulŭ pe

care zăcea victima sa. Introducêndu-se după acésta şi fratele celŭ mare, la audirea mărturisirilor luĭ Alexandru, a credutŭ de prisosŭ a maĭ nega.

Din deposiţiunile detailate asupra ambelor crime, vědêndu-se că la prima crimă a participatŭ şi soţia tatăluĭ lorŭ, s'aŭ trimisŭ Comissarulŭ Urzică de aŭ arestat'o aducênd'o şi pe ea de la Dorohoiŭ. Acésta, aflândŭ că băeţiĭ aŭ mărturisitŭ totulŭ, şĭ-a perdutŭ mintea. Cu tóte acestea în locŭ de a o închide într'o casă de alienaţĭ, ea fù închisă în temniţă.

* * *

Intr'una din dile mě dusseiŭ la Curtea Criminală şi ceruiŭ voie sě vědŭ pe fraţiĭ Cuciuc. Sentinţa de mórte se pronunţase pentru dênşiĭ, dar nu se determinase diua când urma sě se essecute. Armaşulŭ al douilea saŭ supraveghetorulŭ temniţeĭ, dându-mĭ permisiunea ce cerusem, fraţiĭ Cuciuc fură scoşĭ şi aduşĭ în faţa mea într'unŭ coridorŭ, în care era unŭ grilagiŭ ce mě despărţia de dênşiĭ. Cel maĭ mare, cum m'a vědutŭ, s'a arětatŭ fórte veselŭ:

«Dómne, sciĭ? parcă avém o presimţire c'oiŭ sě te vědŭ înainte de a face cunoscinţă cu Buzatulŭ (1). Iţĭ mulţumescŭ din sufletŭ, Iorgule dragă.

— Cu mare frângere de inimă însě am venitŭ ca sě te vědŭ. Nu mě aşteptamŭ nicĭ o dată sě aflu cele ce s'a petrecutŭ.

— He, sciŭ bine. Poeţiĭ credŭ că toţĭ ómeniĭ trebue sě fie ca ângeriĭ. Dar vedĭ că nu e aşa. Ţĭ-amŭ spusŭ, mi se pare, că mě tragŭ dintr'o familie blăstemată. Ţĭ-am povestitŭ o dată istoria străbunuluĭ meŭ Osmanŭ. Nu vedĭ tu că blăstemulŭ luĭ Ali s'a perpetuatŭ asupra generaţiuniĭ luĭ Osman?

Nu credeam însě nicĭ o dată ca voĭ, tinerĭ instruiţĭ

(1) Calăulŭ, care spânzura la Moldova, se numia Gavril Buzatul, unŭ ţiganŭ condamnatŭ la mórte pentru crime şi graţiatŭ pentru ca sě facă meseria de carnefice.

inteligenţĭ, civilisaţĭ, sĕ vĕ coborîţĭ până la assassinate ordinare.

— Dar nu vreĭ tu sĕ credĭ că Fatalitatea nu-şĭ alege braţele cu care lovesce în victimele ce voesce a face? Am sciutŭ fórte bine ce oribilŭ lucru este paricidulŭ: dar putém óre sĕ mĕ reţiŭ de a-lŭ comite? Era impossibilŭ, dragă Iorgule. Tatălŭ meŭ, care ajunsese o fiară turbată, trebuia sĕ fie ucisŭ de cine-va: daca nu de mine, de frate-meŭ; dacă nu de frate-meŭ, de soţia sa. Eram treĭ nenorociţĭ carĭ vecinicŭ şi cumplitŭ suferĭamŭ; şi maĭ curêndŭ saŭ maĭ târdiŭ natura însăşĭ ne împingea spre a ne coalisa şi a complota spre a-lŭ face sĕ dispară. convinşĭ că facemŭ unŭ bine pentru familie şi pentru lume. Dar ce sĕ maĭ vorbescŭ! ce a fost fatalŭ s'a făcutŭ: o sĕ ne luămŭ pedépsa dupĕ dreptate. Măcar de s'ar fi pututŭ stinge familia Cuciuc o dată cu noĭ! Dar maĭ rĕmâne, din nenorocire unŭ frate maĭ micŭ, de 12 anĭ; cine scie ce sórtă i se reservă şi luĭ!

— Dar spuneţi-mĭ: este adevĕratŭ ce se vorbesce prin lume că tu, Dumitraki, aĭ fost în relaţiunĭ amoróse cu femeea tatăluĭ tĕŭ?

— Ne-a maĭ spusŭ cine-va despre acésta; dar este unŭ neadevĕrŭ şi o curată infamie, inventată de ceĭ ce le place sĕ bârféscă. Şi daca cum-va îţĭ va veni ideia sĕ scriĭ trista nóstră istorie, te conjurŭ sĕ spuĭ că de assemenea infamie n'a fost capabilă biata femee. Ea a avutŭ pentru noĭ numaĭ sentimente de comiseraţiune, şi altă legătură n'a fostŭ între noĭ de cât compătimirea mutuală dintre ceĭ ce suferŭ şi complicitatea la crima ce am comis. Ferice de ea că, acuma nu maĭ simte nimica!

— Şi cu ce modŭ aţĭ curmatŭ dilele tatăluĭ vostru?

— Vreĭ şĕ sciĭ? îţĭ voiŭ spune totŭ, fiindŭ-că n'am negatŭ nicĭ înaintea judecătorilorŭ noştri. Maĭ întâiŭ am încercatŭ mijloculŭ asfixieĭ. Intr'o séră de iérnă, elŭ se întorsese de la Dorohoiŭ rĕcitŭ, şi ceruse sĕ-ĭ facă mereŭ focŭ în sobă, ceea ce s'a şi făcutŭ. A mâncatŭ, a bĕutŭ bine şi s'a culcatŭ. Atuncea ţiganulŭ Ion chiemându-ne, ne spune că ar fi bine sĕ punem capacele la sobă până nu se potolesce jeratecul; ca

unulŭ care era coalisatŭ cu noĭ ca sĕ-lŭ perdemŭ, elŭ a cugetatŭ la asfixie. Am aprobatŭ părerea, capacele s'aŭ pusŭ.

Asfixia era pe aprópe de a-şĭ produce efectulŭ atuncea, dacă unŭ jocŭ al întâmplăriĭ nu-ĭ venĭa în ajutorŭ. Patulŭ fiindŭ în dreptulŭ uneĭ fereste, el, în agonia asfixieĭ, se vede că a datŭ cu pumnulŭ în geamŭ; geamulŭ spărgêndu-se şi aerulŭ pĕtrundêndŭ dreptŭ capulŭ seŭ, el şĭ-a venitŭ în fire; a înţelesŭ ceva şi, dupĕ ce a statŭ cu capulŭ maĭ multŭ la feréstră spre a se rĕcori, a deschisŭ uşa, a intratŭ în camera unde se culcase soţia sa şi a tăbărîtŭ pe ea, ca unŭ sĕlbaticŭ, ca s'o omóre. Audindŭ sbierătele eĭ, am eşitŭ din camera ce ocupamŭ în rândŭ cu camerele argaţilorŭ, unde ne condamnase se şedemŭ, şi amŭ alergatŭ sĕ vedemŭ ce putemŭ face. Fără a intra înăuntru, ne puserămŭ sĕ ascultămŭ la uşa tindeĭ. Atuncea încetase de a o bate, dar striga: «A, ticălósă! te-aĭ unitŭ cu tâlhariĭ ceĭ de josŭ, ca sĕ mĕ omorĭ? Lasă că te învĕţŭ eŭ!

— Dar nu Cocóna, ci eŭ sunt vinovatulŭ, pĕcatele mele! dice bietulŭ Ion ţiganulŭ. Eŭ am socotitŭ că facŭ bine; ca sĕ facă caldŭ în casă, am pusŭ capacele; mi se păruse foculŭ potolitŭ.

— A, tu? Aştéptă... şi dicêndŭ aceste vorbe, luà drugulŭ de la uşa tindeĭ şi dându-ĭ câte-va loviturĭ, îl culcà la pămêntŭ; apoĭ călcândŭ peste elŭ, reintrà în camera sa şi se puse a-şĭ turua apă pe capŭ. Noĭ, carĭ purtamŭ sarcina de argaţĭ, până a nu se face diuă, am înjugatŭ boiĭ la săniĭ şi am plecatŭ la pădure, ca sĕ tăiem şi sĕ aducemŭ lemne. Séra când ne-am întorsŭ, am simţitŭ că lucrurile se potolise în casă. Ţiganulŭ Ion, care avea capulŭ spartŭ, îşĭ venise în fire. Tatălŭ meŭ însuşĭ am aflatŭ că s'a dusŭ sĕ-lŭ vadă şi a disŭ sĕ-ĭ pue prosópe muiate în apă rece. Numaĭ nenorocita de femee a tateĭ zăcea, strivită de bătăĭ, şi numaĭ peste douĕ sĕptămânĭ se putù scula spre a se ocupa de afacerile caseĭ. Dupĕ tótă liniştirea ce se restabilise în casă, noĭ persistam în camplotul ce făcusem spre a ne scăpa de el, şi orĭ-când găsiam timpŭ spre a ne intruni ne consultamŭ cum sĕ executămŭ lucrulŭ.

Nu târḑiŭ ni se presentă ocasiunea. Tata căḑuse bolnavŭ de frigurĭ, şi dupĕ vre-o douĕ accesse ce avusese, observasem că, dupŏ ce-l lăsa scuturăturile, cădea într'un fel de ferbinţélă care-lŭ slăbesce tare şi-l face sĕ vorbĭască într'aiurea. Când fù în al treilea accesŭ, pare că instinctivŭ ne lovì şi pe noĭ un feliŭ de accesŭ de nebunie: de odată tăbărîrăm pe el, atât soţia sa, cât şi noĭ douĭ, ba încă şi ţiganul Ion. Nu maĭ ţinŭ minte ce făcurăm, dar credŭ că-l omorîrăm prin sufocaţiune; mi se pare că şi ţiganul, care era fórte pornitŭ asupra luĭ, l'a apucat de testicule şi i le-a strivit spre a-ĭ accelera mórtea. A doua ḑi tata a fost îngropatŭ, ca mortŭ de mórte naturală.»

* * *

În prima septămână din postul mare, se face mare iarmarocŭ la Iaşĭ pe lunca unde este monastirea numită Frumósa. În ḑiua de sântul Teodorŭ a anuluĭ 1847, un convoiŭ lugubru eşia din curtea Criminaluluĭ. Înainte venia Armaşul cel mare, Dupĕ dênsul urmaŭ maĭ întâiŭ 12 soldaţĭ carĭ băteaŭ tobele, apoĭ ca o sută de soldaţĭ cu puscele la umĕrŭ formând douĕ gardurĭ mişcătóre, iar între aceştia ambiĭ fraţĭ Cuciucŭ, unul lângă altul, mergênd în urma unuĭ preotŭ cu crucea în mână şi urmatŭ de Gavril Buzatul îmbrăcat în uniformă de postavŭ roşu şi ţinênd peste umerĭ douĕ strêngurĭ. Era tină, fiindŭ-că nóptea precedentă ploase; acésta însĕ nu împedicase pe publicul curiosŭ de a eşi din tóte părţile spre a vedea şi a acompania cortegiul până la locul execuţiuniĭ. Fraţiĭ Cuciuc, îmbrăcaţĭ în haine negre, purtând pe capŭ nisce caschete de plissă négră, cu pantaloniĭ sumeşĭ ca sĕ nu-ĭ umple de noroiŭ, ţinêndu-se de braţŭ unul pe altul, mergeaŭ veselĭ ca la o paradă, salutând în drépta şi în stânga pe ceĭ ce cunosceaŭ. Urmaiŭ şi eŭ cortegiul, urcat într'o birjă alăturĭ cu amicul meŭ Lascar Roseti. Când cortegiul a ajunsŭ la iarmarocŭ, el s'a despărţit în douĕ: fraţiĭ şĭ-aŭ ḑisŭ adio îmbrăţişându-se, apoĭ a apucat: unul spre o spânzurătóre altul spre alta. Am-

bele spânzurătorĭ eraŭ așeḑate pe douĕ movilițe, carĭ se vĕdŭ și astăḑĭ. Dupĕ cererea lorŭ, cel maĭ micŭ a suferit maĭ întâiŭ supliciul. Din trăsură am privit pe Dumitraki urcându se pe un scaunŭ, iar pe Gavril Buzatul punêndu ĭ stréngul de gâtŭ și apoĭ dându ĭ un pumnŭ dupĕ capŭ în momentul când i se lua scaunul de sub picióre. Când am vĕḑut că corpul se lăsà în josŭ, și am auḑit maĭ multe țipete de la femeile ce priviaŭ, un fel de amețélă am simțitŭ că mĕ cuprinde și apoĭ n'am maĭ putut vedea nimica, fiindŭ-că leșinasemŭ.

Amicul meŭ Roseti atuncea strigà la birjariŭ sĕ plece, ne maĭ putênd asista la a doua execuțiune. Când treceam pe Podul Lungŭ, mè deșteptaiŭ în vĕrsăturĭ, cu capul sprijinit de mânele amiculuĭ meŭ.

Soția luĭ Cuciuc, condamnată la aceeașĭ pedépsă, de și tot in stare de alienațiune, a fost dusă și executată conformŭ cu sentința la Dorohoiŭ, acolo unde s'a comisŭ crima. Băétul eĭ, am auḑit că dupĕ execuțiunea maiceĭ sale, ar fi căḑut într'o stare de prostrațiune, din care n'a putut eși de cât peste 3—4 anĭ

* * *

În cursŭ de patru ḑecimĭ de anĭ, mereŭ îmĭ făceam întrebarea : «Oare sĕ scriŭ saŭ nu istoria fraților Cuciuc?

În cele din urmă mi-am ḑisŭ : «Și de ce nu?»

1888 Ianuariŭ.

PE BARAGAN

PE BARAGAN

I.

Pe podişul din drépta Ialomiţeĭ, unde se încep câmpiile întinse ale Bărăganelor, am moşióra mea dotală, lipsită de satŭ saŭ de locuitorĭ. Pe tótă suprafaţa plană a acesteĭ moşiĭ (căreia i s'a dat numele de Elisa, de către socrul meŭ Meltiade Mărculescu, în dragostea fiiceĭ sale, care maĭ târḑiŭ a devenitŭ soţia mea), nu se aflaŭ de cât duoĭ perĭ sĕlbatecĭ, carĭ singurĭ înfruntaŭ vijeliile iernelor şi căldurele cele maĭ marĭ ale verelor.

Pămêntul acesteĭ proprietăţĭ, de şi de calitate excelentă, îmĭ aduceaŭ un venit neînsemnat, din causă că era prea rĕŭ cultivat, potŭ ḑice chiar părăginitŭ, căutatŭ abia de ceĭ maĭ pĕcătoşĭ dintre plugariĭ satelor vecine, saŭ păscut de ciobanĭ ce nu se putéŭ învoi în alte părţĭ. Eram, prin urmare, abia classificatŭ printre proprietariĭ ceĭ micĭ, pre când am intratŭ în posesiunea eĭ, pe la anul 1858.

Greutatea crescêndă a familieĭ mĕ îmboldia sĕ facŭ ca acestŭ patrimoniŭ sĕ ajungă a-mĭ aduce un venitŭ maĭ bunicelŭ, maĭ alesŭ că comptam pe fertilitatea soluluĭ. Trebuia dar sĕ mĕ apucŭ de agricultură, cu passiunea poetică, ce aveam pentru natură şi puterea sa productivă, şi cu experienţa ce o aveamŭ

în cultura pământuluĭ, dobândită din copilărie în casa părintéscă. Câte dificultățĭ însĕ n'am avutŭ de întâmpinatŭ până sĕ-mĭ organisez o mică fermă în mijlocul câmpieĭ inculte, care 'mĭ a căḑutŭ la sorțĭ! Cât capitalŭ, câtă muncă, câtă luptă. până sĕ ajung la acésta! Trebuia sĕ aduc pe róte, din depărtare. și lemnŭ, și nisipŭ, și cărămidă. și cel din urmă cuiŭ, cu care sĕ-mĭ facŭ casă, împrejmuirĭ, grajdurĭ, magaziĭ, și atâtea îndemănărĭ cerute unuĭ așeḑământ agricol. Trebuia sĕ creezŭ totul. ca Dumneḑeŭ când a făcut lumea: puțurĭ. grădină, arborĭ roditorĭ, fânețe artificiale și chiar o pădure, pe care o vedeam necesară în viitor.

Acéstă întreprindere nu era pentru curagiurile comune. Dar eŭ, care citisem multe despre viața colonilorŭ din America și Australia, care aveam convingerea, că înaintea stăruințeĭ nimica nu e cu neputință, îmĭ urmăriam idealul, voind maĭ cu sémă a proba, prin fapte și exemple, că, prin munca assiduă și prin inteligență, pământul Ialomițeĭ, maĭ bine cultivatŭ, póte deveni sorginte de producțiunĭ mult maĭ mănose și de o înavuțire maĭ sigură. Am reușit până la óre-care grad, mi se pare; căcĭ pe când maĭ înainte era o idee acreditată că prin regiunea acésta grâul nu prosperă, că numaĭ secara abia se face, și că pământulŭ tot atâta produce, măcar orĭ-cum l'ar cultiva, orĭ-cum l'ar lucra cine-va, acum, dupĕ exemplele date de mine, pământul Ialomițeĭ pare a fi patria celuĭ maĭ frumosŭ grâŭ, cultivându-se însĕ prin duble și profunde arăturĭ, ceeace nu se cunoscea cu 20 anĭ în urmă. În adevĕrŭ am avutŭ fericirea a vedea prosperitatea loculuĭ ajunsă la așa sbor, în cât paupertatea potŭ sĕ ḑicŭ a dispărutŭ, remănênd dóra pintre țĕraniĭ leneșĭ saŭ degradațĭ de vițiul bețieĭ; agricultura mică a luat așa extensiune, că arendașiĭ saŭ proprietariĭ, ne maĭ putênd face agricultură mare ca maĭ înainte, sunt nevoițĭ a-șĭ închiria locurile la țĕranĭ, saŭ a le cultiva prin argațĭ recrutațĭ de pe la munte saŭ de peste frontieră.

Stăruințele mele n'aŭ ajunsŭ a aduce avuția luĭ Cresus în casa mea, dar aŭ ajunsŭ a împătri valórea miceĭ mele pro-

prietățĭ și a mě ajuta de a pluti pe valurile grele ale vieţeĭ materiale.

De la un timpŭ, abandonând agricultura pe séma cultivatorilorŭ micĭ, închiriându-le pămînturile în banĭ, m'am mărginitŭ a privi ferma mea ca un simplu leagănŭ de delectare, unde. când mě simtŭ obositŭ de viéţa sgomotósă a capitaleĭ, mergŭ de respirŭ aerul de linisce și de sănětate în mijloculŭ frumóseĭ pădurĭ de salcâmĭ ce mĭ-am făcutŭ, a arborilorŭ fructiferĭ ce am săditŭ eŭ însu-mĭ cu mâna mea, și a câte-va vacĭ, a căror desmierdare îmĭ face mare plăcere. Locașul meŭ servă iérna adesea de adăpostŭ bine-făcětorŭ călětorilor, carĭ sunt surprinșĭ de vijeliĭ de acelea carĭ omóră, iar vara ca casă de pietate, unde muncitorulŭ sěracŭ capětă gratisŭ mămăligă, brânză saŭ lapte la nevoie, iar cel lovitŭ de frigurĭ saŭ alte bóle ușóre, câte un medicamentŭ reparatoriŭ, cum prafurĭ de chinină, picăturĭ de inimă, untŭ de sunătóre și altele. Asculte cel de sus urările câte se facŭ la pragulŭ caseĭ mele de ceĭ lipsițĭ și nevoiașĭ, carĭ esse ḑicêndŭ: Dumneḑeŭ sě vě ajute și sě vě feréscă de durerĭ și de neajunsurĭ!

Ajutorŭ și tovarășŭ la viéţa din Bărăgan aveam pe un věrŭ alŭ meŭ Nicolae Schina. E cunoscută Românilorŭ familia acésta; căcĭ de și originară din Constantinopole, totușĭ mulţĭ din membriĭ seĭ astăḑĭ se bucură de cetățenia română și figuréză între numele notabile ale țereĭ. Bunul meŭ, adică tatălŭ maiceĭ mele, Gheorge Schina, compromisŭ în mișcarea renasecereĭ elene, cunoscută sub numele de Eteria grecescă, fu decapitatŭ la Constantinopole în anul 1816. Dupě aceea, numerósa sa familie se respândi în tóte părțile lumeĭ: din fiicele sale, una, Eufrosina, a venitŭ cu haremulŭ luĭ Vodă Șuţu la Moldova, unde a devenitŭ soția tatăluĭ meŭ; alta s'a măritat în Constantinopole și din ea se trage familia Pitzipio; iar din fiiĭ seĭ unul numitŭ Constantin s'a făcutŭ supusŭ britanicŭ și a muritŭ ca medicŭ la *Malta*; altul Michail, omŭ fórte cunoscutŭ în istoria Renascereĭ elene, alesŭ chiar Ministru și consul general în Bucurescĭ, a muritŭ la Atena; alţĭ doĭ, Alexandru și Eustațiŭ, încetățenițĭ Românĭ, aŭ fostŭ părinţiĭ actualilor frațĭ

şi verĭ Schina, carĭ se distingŭ în armată şi magistratura română; altul, Cupariul Iancu Schina, s'a aşeḑatŭ şi a trăitŭ în Basarabia. Din acesta, se trăgea vĕrulŭ meŭ despre care voiŭ sĕ vorbescŭ, fiindŭ-că viéţa luĭ a fost atât de intimŭ legată de a mea.

II.

Nicolae, saŭ Nicolaki, dupĕ cum îlŭ numiamŭ în familie, era puţin maí în vêrstă de cât mine, născutŭ la 1821. Elŭ fusese atrasŭ de unchiulŭ Michail la Atena pentru ca sĕ-şĭ facă cariera în armata de acolo. Nu 'ĭ-a plăcutŭ însĕ Grecia cu munţiĭ seĭ pleşuvĭ, ci a preferitŭ sĕ se întórcă în România, a căreia limbă o iubĭa maĭ multŭ. Era omŭ bunŭ la inimă, onestŭ, afabilŭ cu tótă lumea, afectuosŭ către rude şi amicĭ, gata a alerga pentru facerĭ de bine şi a se sacrifica pentru orĭ-ce idee nobilă, modestŭ, filosofŭ, în fine omulŭ luĭ Dumneḑeŭ. Toţĭ din familie şi toţĭ ceĭ ce-lŭ cunosceaŭ îlŭ iubiaŭ pentru distinsele calităţĭ sufletescĭ ce'l caracterisaŭ. Elŭ fusese în maĭ multe rêndurĭ împiegatŭ la vămĭ, la regia tutunurilorŭ, în carĭ s'a distinsŭ prin zelŭ şi onestitate, precum şi probéză numerósele atestate ce aŭ rĕmasŭ pe urma luĭ. In cele din urmă, desgustatŭ de tracaseriele funcţionarismuluĭ, elŭ se puse la disposiţiunea mea şi se oferì a dirige menagiulŭ caseĭ mele din Bărăganŭ. Ce achisiţiune pentru mine, care schimbasem mereŭ la Logofeţĭ şi îngrijitorĭ, carĭ de carĭ maĭ pretenţioşĭ, maĭ pĕcătoşĭ şi maĭ de rea credinţă! Acum avém unŭ adevĕratŭ amicŭ al intereselorŭ mele, unŭ frate neinteresatŭ şi devotatŭ până la viaţă! Câţĭ alţiĭ nu-ĭ oferiaŭ salariĭ îndouite şi întreite de ce avea la mine, şi elŭ tot-d'a una respundea: nu, nu mĕ depărtez de casa vĕruluĭ!

Şi pentru unŭ omŭ deprinsŭ cu societatea şi cu viaţa din oraşe nu e tocmaĭ plăcutŭ a trăi şi iérna şi vara în Bărăgan. Trebue ca cine-va sĕ aibă saŭ marĭ interese, saŭ mare amorŭ pentru viaţa câmpenéscă, saŭ devotamentulŭ uneĭ consciinţe

ferme pentru ca sĕ se împace cu singurătatea și cu urîtulŭ, maĭ alesŭ în lunele de iérnă, cănd nopţile sunt atât de lungĭ și vijeliile atât de înfiorătóre.

Când veniamŭ la reședinţa mea solitară, eram întêmpinatŭ de îmbrăţișărĭ fraterne, tot-d'a-una atât de căldurόse ca în ceĭ maĭ tinerĭ anĭ aĭ vieţiĭ nόstre; eram informat despre mersulŭ afacerilorŭ moșieĭ cu punctualitatea cea maĭ severă și cu minuţiositatea cea maĭ largă. Găsiamŭ arboriĭ din grădină curăţiţĭ și îngrijiţĭ de însășĭ mâna sa, vitele blânde venindŭ la desmierdările sale, servitoriĭ supușĭ și ascultătorĭ că la părintele lor, păsĕrile furnicândŭ cu sutele la vederea luĭ, și tóte ustensilele caseĭ în bună regulă, bine păstrate și bine întrebuinţate. Il întrebamŭ adesea cum se împacă cu urîtulŭ; elŭ îmĭ rĕspundea că supĕrarea acésta nu o simte, pe cât timpŭ are cărţĭ ca sĕ citéscă și afacerĭ cu carĭ sĕ se ocupe. «Singura îngrijire, ḑicea elŭ, care îmĭ trece câte o dată prin minte. este ca sĕ nu vie niscaĭ hoţĭ sĕ mĕ calce, de și sciŭ că asemenea rĕĭ vinŭ numaĭ acolo unde sunt parale. Nu mĕ temŭ însĕ de cât sĕ nu fiŭ surprinsŭ; alt-felŭ, în locŭ de banĭ le-așĭ da glónţe ca sĕ-ĭ împacŭ.» In adevĕrŭ, vĕrulŭ meŭ era bunŭ pușcașŭ: nu trecea sĕptĕmână fără ca unŭ erete saŭ douĭ sĕ nu cadă sub loviturile pusceĭ sale; apoĭ eŭ aicĭ ţineam tóte armele mele și peste 30 focurĭ eraŭ la disposiţiunea luĭ, tot-d'a-una gata pentru eventualitate agressivă.

In vara anuluĭ acestuia, maĭ mult de cât tot d'a-una elŭ îmĭ povestĭa anecdote despre brigandagiurile din Grecia. Pe timpulŭ cât fusese în serviulŭ armateĭ grecescĭ, permutatu cu garnisona în maĭ tóte punctele însemnate ale Elladeĭ, avusese ocasiunea a se familiarisa cu crimele barbare ale Clefţilorŭ tradiţionalĭ, căcĭ adese-orĭ făcuse expediţiunĭ în urmărirea făcĕtorilorŭ de rele care mișunaŭ odinióră în patria luĭ Homer, și despre a căror faimă atâtea pene ilustre s'aŭ ocupatŭ. Brigandagiurile de pe la noĭ, despre carĭ une-orĭ citia în gazete, luĭ i se păreaŭ nimicurĭ, comparativ cu cele ce se petreceaŭ în Grecia: cu tóte acestea, părea preocupatŭ și spunea adese-orĭ că se teme a nu fi surprinsŭ.

Fatalitatea, vaĭ! a demonstratŭ că presimţirile luĭ nu eraŭ chimerice.

Ialomiţa, în adevĕrŭ, anulŭ acesta maĭ mult ca tot-d'a-una. era bântuită de făcĕtorĭ de rele. Nu trecea sĕptĕmână sĕ nu se audă despre furturĭ de vite, spargerĭ şi alte borfăşiĭ comise prin satele vecine. Administraţiunea însaşĭ era pusă în mişcare pentru urmărirea făcĕtorilorŭ de rele; dar neputinciósă de a nemeri mijlócele eficace, ea avea recursŭ la mĕsurĭ ridicole care numaĭ inepţia le putea concepe. Intr'una din ḑilele luĭ Septembre, moşia mea a fost visitată de unulŭ din acele potere care se vĕd în operele bufe. Vre-o câte-va sute de ómenĭ, conduşĭ de unŭ ofiţerŭ de Dorobanţĭ şi de douĭ primarĭ comunalĭ, aŭ făcutŭ o adevĕrată hăituială de vênĕtóre, care n'a pututŭ da alte resultate de cât mĭ-aŭ sdrobitŭ porumburile, mĭ-aŭ jefuit fructele din grădină, mĭ-aŭ scotocitŭ tóte ungherele parculuĭ de pădure de lângă casă, mĭ-aŭ persecutatŭ chiar curcaniĭ, în ilusiune că eraŭ niscaĭ hoţĭ deguisaţĭ! Cu asemenea chipŭ credea onorabila administraţiune a pune mâna pe rĕiĭ periculoşĭ societăţiĭ, neţiindŭ măcarŭ comptŭ de înţelepciunea proverbuluĭ popularŭ că «mâţa cu clopoţeĭ nu prinde şoriceĭ.»

Simultaneŭ, districtulŭ Ilfovuluĭ nu era maĭ puţinŭ bântuitŭ de făcĕtorĭ de rele. Maĭ cu sémă o bandă de treĭ briganḑĭ scăpaţĭ din Ocne, rĕspândiaŭ teróre prin faptele lorŭ cutezătóre. La 3 spre 4 Octombre (1882) aŭ călcatŭ casa unuĭ mare proprietarŭ, numitŭ Hagi Velciŭ, situată în marginea uneĭ pădurĭ de pe moşia sa numită Dona. Venindŭ maĭ întâiŭ pe la amiază-ḑi cu pretextulŭ de a se băga argaţĭ, dar cu scopulŭ de a observa localitatea, şi vĕḑêndu-se primiţĭ cu rĕcélă de către proprietarŭ, carele le cerea răvaşe de drumŭ saŭ garanţiĭ, de o cam dată s'aŭ retrasŭ fără a ḑice nimicŭ, vĕḑêndŭ maĭ alesŭ că pe timpulŭ acela eraŭ prea mulţĭ ómenĭ în curte. Dar în de séră, pe la 6 ore, pe când sórele scăpĕta către apus, aŭ revenitŭ cu tóte preparaţiunile spre a-şĭ realisa planulŭ. Din fericire, bĭetul Hagi Velciu a pututŭ sĕ se strecóre pe o uşă de din dosŭ şi sĕ se arunce într'o grópă de bucate, scăpândŭ

ast-felŭ de ochiĭ lor. Eĭ, după acésta, rĕspândindŭ terórea prin ţipete şi împuşcăturĭ repetate spre a înspăimênta pe servitorĭ — carĭ în adevĕrŭ s'aŭ şi făcutŭ nevĕḑuţĭ — aŭ pusŭ mâna pe o soră a luĭ şi pe o servitóre a sa, pe care le-aŭ torturatŭ spre a putea descoperi baniĭ ce aşteptaŭ sĕ găséscă. Cu tóte acestea n'aŭ pututŭ descoperi de cât ce eraŭ în casă, abia vre-o douĕ miĭ de leĭ. Turbăciunea lor atuncĭa nu maĭ avù marginĭ; 'şĭ-aŭ vĕrsatŭ necazulŭ pe totŭ ce le-a venitŭ sub mână: mobile, lampe, farfuriĭ, sticlăriĭ, ferestre, uşĭ, lăḑĭ, tóte aŭ fost sparte şi sdrobite într'unŭ modŭ adevĕratŭ selbaticŭ. Numaĭ după ce aŭ nimicitŭ tóte şi s'aŭ îmbuibatŭ cu mâncărĭ şi bĕuturĭ, carĭ le-aŭ găsitŭ în casă, şĭ-aŭ luatŭ drumulŭ spre cartierele lor misterióse.

III.

In pădurea uneĭ moşiĭ vecine numită Vispésca, era bordeiulŭ unuĭ pădurarŭ, cu care eĭ aveaŭ înţelegere de maĭ nainte spre a se adăposti şi a găsi cele trebuincióse pentru mâncare şi repaosŭ. După călcarea de la Hagi Velciu, care se vede că tot ĭ-a fost făcutŭ sĕ le palpite penturile, peste treĭ ḑile, şi anume în 8 Octombre, pădurarulŭ care iĭ găsduia 'ĭ-a îndemnatŭ sĕ trécă în Ialomiţa la moşia mea, unde după cunoscinţele ce avea (căcĭ de loculŭ luĭ acelŭ pădurarŭ era din comuna Vlăĭculescii, vecină alăturată cu moşia mea, şi prin urmare cunoscea ómeniĭ şi casa mea) spera sĕ găséscă banĭ mulţĭ. Venindŭ de-a-dreptulŭ peste holde, în apropiere de fruntariele mele, deteră peste douĭ ţĕranĭ carĭ culegeaŭ porumbŭ. Ingrijiţĭ ca nu cum-va aceştia sĕ bănuéscă ceva şi sĕ dea alarma, aŭ apucatŭ pe ţĕranĭ şi ĭ-aŭ legatŭ burdufŭ, ast-felŭ ca sĕ nu se pótă mişca din locŭ; apoĭ înaintândŭ fără obstacolŭ saŭ sfiélă, pe la 5 ore şi jumĕtate, aŭ intratŭ cu paşĭ de lupŭ în curtea caseĭ mele. Maĭ întâiŭ aŭ năvălitŭ în camera servitorilorŭ, pe carĭ ĭ-aŭ găsitŭ grămadă, stândŭ la mâncare. Acolo aŭ întrebatŭ:

unde este boerulu? căcĭ hoţiĭ speraŭ ca pe mine sĕ pună mâna, cu ilusiune ca la mine sĕ găséscă tesaurele luĭ Cresus. Apoĭ îngrozindŭ pe argaţĭ că vor fi ucişĭ de vor face sgomotŭ, s'aŭ aruncatŭ ca fulgerulŭ în camera de susŭ, arĕtată de argaţĭ. Acolo găsiră pe vĕrulu meŭ rezematŭ într'unŭ colţŭ pe patŭ, şi pe o servitóre, pe care o aveam de maĭ mulţĭ anĭ purtândŭ sarcina menagiuluĭ caseĭ. Vĕrulŭ meŭ, cum a vĕḑutŭ aceste figurĭ sinistre, s'a ridicatŭ de a pusŭ mâna pe unŭ revolverŭ ce era în cuiŭ d'asupra capuluĭ seŭ în perete; se vede că atât îşĭ pierduse mintea nefericitulŭ, în cât uitase că era surprinsŭ, şi că era prea târḑiŭ spre a se putea apĕra. Unulŭ din hoţĭ însă, totŭ atâtŭ de răpede ca dênsulŭ, l'a apucatŭ de pumnŭ şi ĭ-a smulsŭ arma înainte de a se putea servi cu ea. Căpitanulŭ lorŭ, Enaki Marcu, a ḑisŭ atuncia: dă-ĭ, mă! Atuncea unulŭ dintr'ênşiĭ, dupĕ ordinulŭ acesta, ĭ-a trasŭ unŭ glonţŭ în pieptŭ, causându-ĭ mórtea la momentŭ, fiindŭ-că-ĭ pĕtrunsese inima şi cósta. Dupĕ acésta Căpitanulŭ însuşĭ începù perchisiţiunea lucrurilorŭ din casă, iar ceĭ-l'alţĭ douĭ, unulŭ din faţa caseĭ şi altulŭ din dosŭ, slobodiaŭ mereŭ la focurĭ de puscĭ şi pistóle, cu scopŭ de a terifica pe trecĕtorĭ şi pe orĭ-carĭ ar fi cercatŭ sĕ vie în ajutorulŭ caseĭ. Tóte lăḑile şi dulapurile, tóte rufele şi hainele, aŭ fost scotocite cu de-amĕnuntulŭ. Biata servitóre a fostŭ bătută şi stâlcită cu paturile puşcelorŭ şi cu pumniĭ, ca sĕ scótă baniĭ ce sciaŭ eĭ din auḑite că are. Servitórea în adevĕrŭ a arătatŭ şi a datŭ totŭ ce a avutŭ ea, şi tóte ce a sciutŭ că putea fi în casă; şi n'aŭ fostŭ maĭ multŭ de câtŭ vre-o mie de leĭ nouĭ aĭ caseĭ, adică aĭ meĭ şi aĭ vĕruluĭ meŭ, şi vre-o mie douĕ sute aĭ bieteĭ servitore, tóte economiele ce-şĭ adunase de vre-o ḑece anĭ de când servia în casa mea.

IV.

Primiiŭ scirea prin telegramă la comuna Dimacheniĭ din districtulŭ Dorohoiŭ, moşia bunuluĭ meŭ amicŭ Ion Docan, unde mĕ dusesemŭ sĕ petrecŭ câte-va ḑile atrasŭ şi delectat

de amabila societate a familieĭ sale. Mĕ repeḑiiŭ imediatŭ la Bucurescĭ, şi de aci la loculŭ catastrofeĭ, unde 'mĭ găsiiŭ casa turburată de tragiculŭ evenimentŭ, iar pe regretatulŭ meŭ vĕr încă neîngropatŭ, fiindŭ-că aŭ trebuitŭ sĕ-lŭ ţină cincĭ ḑile până la venirea Procuroruluĭ şi a unuĭ Medicŭ, pentru ca sĕ-ĭ facă autopsia legală.

Dupĕ ce aŭ comisŭ acéstă crimă, hoţiĭ s'aŭ retrasŭ spre loculŭ de repaosŭ, la bordeiulŭ din pădurea Vispésca, împreună cu pădurarulŭ care-ĭ adusese la mine. Eĭ nu sciaŭ însă că încă dupĕ călcare, de la Hagi Velciŭ se organisase potera pentru prinderea lorŭ. Intr'adevĕrŭ, unŭ Procurorŭ şi unŭ Judecător de instrucţiune de la parchetulŭ de Ilfovŭ, veniseră cu douĕ ḑile maĭ înainte la loculŭ unde se comisese călcarea. Aceştia avuseseră inteligenţa de a descoperi şi afla vizuina făcĕtorilorŭ de rele: cerură sĕ le vie 20 de călăraşĭ înarmaţĭ de la subprefectura plăşeĭ Colintina, care are staţiune militară la Panteleimon; dar dupĕ erórea telegrafuluĭ se trimiseră nu maĭ 10 călăraşĭ, şi aceştia rĕŭ armaţĭ, cu puscele stricate şi fără cartuşe. De şi s'a judecatŭ că n'ar fi îndestulătorĭ, totuşĭ nu se putea întârḑia; căcĭ dacă înopta, hoţiĭ ar fi părăsitŭ póte bordeiulŭ. Aşa dar se assedià ascunḑĕtórea brigandḑilorŭ, pe care avuseseră prevederea a o înconjura cu maĭ multe rêndurĭ de odgóne şi funiĭ, legate de la unŭ arbore la altulŭ, cu scopŭ de a încurca pe assediatorĭ. Cu tóte acestea, se dete assaltulŭ: hoţiĭ eşirà la apĕrare. Dupĕ o mică luptă însă, în care unŭ caporalŭ a fostŭ lovitŭ de unŭ glonţŭ în piciorŭ, se puse mâna pe Enaki Marcu, iar ceĭ-l'alţĭ scăpară în desişulŭ pădureĭ.

Potera aduse în triumfŭ pe Căpitanulŭ hoţilorŭ şi pe pădurarul care ospĕtase pe musafiriĭ seĭ cu plăcinte şi cu fripturĭ suculente. Ceĭ l'alţĭ hoţĭ, graţie energieĭ şi inteligenţeĭ parchetuluĭ de Ilfov, aŭ fostŭ mereŭ urmăriţĭ, şi în cele din urmă prinşĭ şi trădaţĭ justiţieĭ.

Iar eŭ în ḑiua de 13 Octombre înmormêntaiŭ pe nefericitulŭ meŭ vĕrŭ la comuna Stoenesciĭ-Elisa, plânsŭ şi regretatŭ

de toțĭ aceĭ ce 'l-aŭ cunoscutŭ; fiindŭ-că bunŭ și dreptŭ era, și merita lacrimele vĕrsate pe mormêntulŭ seŭ!

Administrațiunea n'a întârḑiatŭ de a pune mâna pe assassinĭ. Toțĭ aŭ fost prinșĭ, dațĭ în judecata Curțiĭ cu jurațĭ și condamnațĭ la muncă silnică pe viață. Eŭ am rĕmasŭ însĕ neconsolatŭ de perderea iubituluĭ meŭ vĕrŭ, care m'a făcutŭ ca sĕ-mĭ daŭ moșia în arendă, sĕ desfacŭ vitele și instrumentele agricole, și sĕ mĕ ducŭ fórte rarŭ pe la casa unde, în singurătatea Bărăganuluĭ, odinióră mĕ delectamŭ cu atâta plăcere

1882 Decembre.

DIN ANUL 1848

DIN ANUL 1848

CÂTEVA CUVINTE

In anulŭ 1860 am întreprinsŭ publicaţiunea uneĭ Reviste literare, apărêndŭ în fascicole, de două orĭ pe lună, sub titlulŭ de *Revista Carpaţiloru.* Ca unica publicaţiune literară pe atuncea în capitala Românieĭ, întreprinderea mea a avutŭ óre care succesŭ. Portŭ şi astă ḑĭ recunoscinţă celor 800 de abonaţĭ carĭ s'aŭ grăbitŭ a mĕ susţine, precum şi junelorŭ talente carĭ aŭ colaboratŭ la opera mea. Revista acésta, dupĕ douĭ anĭ de viéţă, s'a vĕḑutŭ nevoită a înceta: maĭ mult de jumĕtate din abonaţiĭ ce avea aŭ părăsit'o spre a trece la *Revista Română*, fundată de o societate de maĭ mulţĭ tinerĭ carĭ promiteaŭ o fundaţiune maĭ solidă şi maĭ interessantă şi cu o existenţă maĭ bine assigurată, fiindŭ-că mulţĭ din colaboratorĭ dispuneaŭ, pe lângă marĭ talente, şi de averĭ personale respectabile, cu carĭ ar fi putut'o susţine chĭar fără abonaţĭ. Aceĭ tinerĭ însĕ s'aŭ simţitŭ prea curênd obosiţĭ, şi *Revista Română* n'a putută trăi nicĭ cât a mea, părăsită şi de colaboratorĭ şi de contribuitorĭ.

De astă-dată, decisŭ a-mĭ publica *Suvenirile*, atât nouĕ cât şi vechĭ, sper că voiŭ face plăcere lectorilorŭ generaţiuniĭ actuale reeditându, îndreptate şi adaose, pe acele publicate în *Revista Carpaţilorŭ*, ca sĕ îndestulezŭ totŭ o-dată şi pe mulţĭ din cititoriĭ vechĭ ce mĭ-aŭ manifestatŭ dorinţa de a le maĭ ceti o-dată dupĕ 28 de anĭ. Rogŭ însĕ pe lectorĭ ca, înaintea acestora, sĕ citéscă pe acele cu titlurile: **«din copilărie şi Tinereţe.»**

I.

Tótă lumea scie că la 1848 a fostŭ şi în Moldova o mişcare politică, ca în tóta Europa.

Acea mişcare uniĭ aŭ calificat'o de intrigă russéscă, alţiĭ de revoluţiune, alţiĭ de copilărie, alţiĭ de mişcare naţională. Dar adevĕrulŭ zace încă învĕlitŭ de mistere, ca tóte evenimentele politice din lume.

Puţine s'aŭ scrisŭ până acuma asupra evenimentuluĭ aceluia, şi mulţĭ póte nu sciŭ detailurile sale. Dar merită óre sĕ ne maĭ aducemŭ aminte de ḑilele acelea? Eŭ credŭ că da, fiindŭ-că ele aŭ făcutŭ o pagine durerósă în istoria românilorŭ; fiindŭ-că aŭ lăsatŭ suvenirĭ încă viĭ în tóte clasele şi în tótă ţéra.

Pân'a nu veni la fapte, sĕ aruncămŭ o căutătură de ochiŭ răpede asupra stăreĭ Moldoveĭ pe la începutulŭ anuluĭ 1848. Nu s'a scrisŭ de ajunsŭ, nu s'a caracterisatŭ îndestulŭ domnia de cincĭ-spre-ḑece anĭ a fostuluĭ Domnŭ Michai Sturza. Ar trebui în adevĕrŭ unŭ studiŭ adâncŭ şi unŭ talentŭ eminentŭ pentru unŭ scriitorŭ, ca sĕ urmăreascā şi sĕ scrie acéstă lungă istorie, acelŭ tristŭ martirologiŭ de suferinţe. de decepţiunĭ şi de decrepitudine, a uneĭ ţĕrĭ întregĭ.

Căpĕtând tronul, nu prin alegerea ţĕreĭ, ci prin Convenţiunea de la St. Petersburg, Michaĭ Sturza era instrumentul docilŭ al politiceĭ muscălescĭ. Dotat de natură cu o iubire de

argintŭ nesățiósă și o capacitate speculativă, elŭ domnia cu o tactică imperturbabilă. Spre a avea unŭ sprijinŭ sigurŭ pe lângă treptele Porțeĭ Otomane, el luà de soție pe fiica bĕtrânuluĭ Vogoride, omŭ vĕrsatŭ în diplomația orientală, cu mare și sigură influență pe lângă Turcĭ. Spre a fi bine vĕḑutŭ și de Puterea Protectóre, elŭ se îngrijia de a cultiva tot-d'a-una pârghia solidă a usuluĭ moscovitŭ: corupțiunea.

Ast-felŭ susținutŭ din afară, în lăuntru îșĭ bătea jocŭ de *așeḑĕmintele ce-ĭ fuseseră încredințate. Prin simulacrulŭ de con*stituțiune ce sĕ dădese Moldoveĭ sub titlulŭ de Regblamentulŭ Organicŭ, cum eraŭ în realitate lucrurile? Representațiunea națională ajunsese o adevĕrată păpușerie: adunarea se compunea după voia Domnuluĭ, din sateliții seĭ; alegerile se făceaŭ prin corupțiune, amenințărĭ, exilurĭ, arestărĭ, promiterĭ de favorurĭ. Administrațiunea, unŭ mijlocŭ de apĕsare și de stórcere a bunurilorŭ private și publice. Justiția, o formalitate de sprijinire și de răpire, unŭ traficŭ du cupiditate și de licență. Finanțele, o sorginte de întreținutŭ sbiriĭ și hoția organisată spre a mări comorile domnitoruluĭ. Poliția, unŭ instrumentŭ de spionagiŭ și de tiranie. Boeria, unŭ altŭ instrumentŭ de demoralisare a tuturorŭ treptelorŭ societățeĭ. Servilismulŭ, intriga, spionagiulŭ, trădarea, lașitatea, infamia, eraŭ titlurĭ de a se recomanda cine-va către guvernŭ spre a-șĭ face cariera. Demnitatea, capacitatea, integritatea, talentulŭ, eraŭ facultățĭ ce atrăgeaŭ perșecuțiunea din partea guvernuluĭ. Dacă cine-va se tânguia pentru vre-o judecată nedréptă, era datŭ în judecată. Daca reclama în contra mituireĭ, era lipsitŭ de drepturile politice. Daca cuteza a se arĕta contrariŭ voințelor guvernuluĭ, era arestatŭ și exilatŭ. Ast-felŭ Domnulŭ acesta, căutândŭ sĕ-șĭ mărească comorile, prin care se susținea politicesce, ucidea orĭ-ce instinctŭ nobilŭ, orĭ-ce inimă patriotică, orĭ-ce spiritŭ liberalŭ, orĭ-ce virtute civică.

II.

Dar póte sĕ vie o posteritate, care sĕ întrebe: cum s'aŭ pututŭ comite asemenea lucrurĭ în secolulŭ XIX? Cum putea Domnulŭ acesta sĕ se pórte ast felŭ sub protecţiunea cu ochĭ de Argus a representanţilorŭ Russieĭ, carĭ dupĕ tratatulŭ de la Andrianopole eraŭ permanenţĭ în aceste Principate? In adevĕrŭ, posteritatea ar ḑice că aceste lucrurĭ sunt scrise din patimă saŭ din exagerare tineréscă. Dar acea posteritate cată sĕ scie că interesulŭ Russieĭ era de a sugruma orĭ-ce spiritŭ de liberalismŭ în ţerile acestea. Ea se temea ca ideile saŭ tendinţele liberale saŭ constituţionale sĕ nu fie ca modelŭ în vecinătatea staturilorŭ sale, pe care voia sĕ le ţie pururea sub jugulŭ eĭ de ferŭ. Pe lângă acésta, cată sĕ scie că orĭ-ce agenţĭ, orĭ ce comissarĭ, orĭ-ce consulĭ trimitea Russia, până în cele din urmă ajungeaŭ a fi fascinaţĭ (fermecaţĭ) de Michaĭ Vodă Sturza, în cât închideaŭ ochiĭ la orĭ-ce descoperirĭ şi încă coperĭaŭ orĭ-ce nelegiurĭ.

Ţéra, în ast-felŭ de posiţiune, nu avea nicĭ unŭ recursŭ.

De se găsĭaŭ ómenĭ cu curagiŭ ca sĕ protesteze, nu aveaŭ unde. De se adresaŭ la puterea protectóre, nu căpĕtaŭ nicĭ o îndestulare. De se adresaŭ la puterea suzerană, suplicele veniaŭ îndată în mâna Domnuluĭ, şi era vaĭ de ceĭ ce le subscriaŭ. Căcĭ, precum s'a ḑisŭ, la Constantinopole Domnulŭ avea agentŭ pe socrulŭ seŭ, carele scia a se pune în intimitate cu ómeniĭ influenţĭ de acolo. De se adresa cine-va la representanţiĭ celor l'alte puterĭ europene, eĭ rĕspundeaŭ că nu aŭ nicĭ o competinţă alta de cât a protege pe supuşiĭ lor.

Ast-felŭ, Moldova representa douĕ tabere marĭ distincte: una guvernamentală, compusă din sateliţiĭ Domnuluĭ; alta ḑissă naţională, compusă din diverse elemente. In acéstă de pe urmă partidă, intraŭ ómenĭ de tóte clasele şi de diferite nuanţe:

funcționarĭ paraponisițĭ de pierderea posturilorŭ, aspiranțĭ de posturĭ, liberalĭ convinșĭ, patrioțĭ sincerĭ saŭ de calculŭ, nemulțămițĭ pentru diverse cause, ambițioșĭ; în fine ómenĭ de felurite culorĭ.

III.

Pe când în Franța clocotia vulcanulŭ revoluțiuneĭ, tóte popórele și naționalitățile apĕsate pândiaŭ momentulŭ isbucnireĭ sale. De la acelŭ focularĭŭ de viéță, tóte popórele așteptaŭ sĕ aprindă făclia libertățeĭ și a drepturilorŭ lor usurpate, spre a putea intra într'o viéță nouă și maĭ bună.

Românii pe atuncĭ eraŭ încă prea puținŭ cunoscuțĭ Europeĭ civilisate. Eĭ nu dăduseră încă vre-unŭ semnŭ de viéță politică, spre a atrage atențiunea ómenilorŭ însemnațĭ aĭ seculuĭ. Pressa europénă fórte rarŭ se ocupa de chestiunea lorŭ. Diplomația încă nu cunoscea nicĭ drepturile lorŭ politice, nicĭ istoria lorŭ, nicĭ importanța geografică a țĕreĭ lorŭ, nicĭ suferințele ce înduraŭ, nicĭ aspirațiunile de renascere națională carĭ le nutria spiritele.

Dar sórta acestuĭ poporŭ bravŭ și demnŭ de viéță nu putea sĕ rĕmâe pentru de-apururea staționară. Europa în curêndŭ saŭ maĭ târḑiŭ trebuia sĕ-lŭ cunóscă și sĕ se ocupe de dênsulŭ. Studențiĭ Românĭ din Paris și de prin alte părțĭ se puseseră în relațiunĭ cu publiciștiĭ și cu bărbațiĭ politicĭ, carĭ începură a le da cele maĭ frumóse speranțe.

In ḑilele cele furtunóse ale Franțeĭ, Românii din Paris, atât studențĭ cât și alțĭ bărbațĭ maturĭ de vêrstă din ambele Principate, începură a se întruni și a se ocupa de sórta patrieĭ lor. Eĭ se deciseră în cele din urmă ca o dată cu sacularea celor l'alte naționalitățĭ, sĕ facă a se manifesta și în țĕrile lorŭ o revoluțiune de renascere. Unirea Principatelorŭ, emanciparea lor de protecțiunea russéscă, o constituțiune liberală, eraŭ basele programeĭ politice care rumegaŭ.

Cu assemenea proiecte, îndată după revoluțiunea din Fe-

bruariŭ, toţĭ Românii din Paris plecară ca sĕ reintre în patria lorŭ şi sĕ se apuce de lucru. Lăsândŭ a vorbi maĭ departe despre participarea acesteĭ junimĭ în evenimentele carĭ s'aŭ preurmatŭ, sĕ ne întórcemŭ puţinŭ la Iaşĭ spre a vedea ce se petrecea acolo.

Incă înainte de isbucnirea revoluţiuneĭ în Paris. a fost venitŭ în Principate unŭ personagiŭ însemnatŭ cu titlulŭ de comissarŭ împĕrătescŭ extra-ordinarŭ al Curţeĭ Protectóre. Acesta era faimosulŭ generalŭ Duhamelŭ.

Acestŭ diplomatŭ venise cu o missiune misteriósă. Când venì în Iaşĭ, el fu datŭ în cuartiră la casa splendidă a Logofĕtuluĭ Costaki Sturza (bĕtrânulŭ); şi mulţĭ se miraŭ de acésta cu dreptŭ cuvêntŭ. Acestŭ boerŭ era din partidulŭ paraponisiţilorŭ, fiindŭ-că i se luase portofoliulŭ ministerialŭ pe care-lŭ avusese în maĭ multe rêndurĭ şi care credea că i se cuvine ca apanagiŭ.

Uniĭ ḑiceaŭ că guvernulŭ înadinsŭ 'ĭ-a datŭ pe acestŭ mare omŭ în cuartiră, pentru ca sĕ-ĭ astupe gura, dându-ĭ prin acésta o garanţie că în curêndŭ va recăpĕta ministeriulŭ pierdutŭ. Uniĭ credeaŭ că comissarulŭ russescŭ însuşĭ ceruse acéstă cuartiră. Dar era timpulŭ ipoteselorŭ, şi nimenĭ nicĭ astă-ḑĭ nu scie adevĕrulŭ, de cât dóră Vodă Sturza şi Duhamel.

Se respândise vorba că marele diplomatŭ Russescŭ avea missiunea a face pe Vodă sĕ intre în calea legalităţeĭ şi că ĭ-ar fi făcut aspre mustrărĭ pentru abusurile guvernuluĭ seŭ. De aceea maĭ mulţĭ din nemulţumiţĭ se hazardară a se duce la el şi a-ĭ arăta pĕsurile ţĕreĭ. Diplomatulŭ avea dicţionarulŭ ómenilor din ţéră; sciea împrejurările şi caracterul fie-căruia din ceĭ ce veniaŭ sĕ i se înfăţişeze. De acea pe uniĭ îĭ primia cu cordialitate, pe alţiĭ cu aroganţă; unora le da consilie părintescĭ; altora ameninţărĭ russescĭ; unora le promitea decoraţiunĭ şi cariere, altora perspectiva pedepselor şi essilulŭ chiar până în Siberia.

După câte-va ḑile de petrecere în Iaşĭ, Comissariul russescŭ

plécà la Bucurescĭ, lăsând în urmă-ĭ desolaţiunea şi desperarea.

Era posiţiunea cea maĭ durerósă, în adevĕrŭ. Oameniĭ inteliginţĭ nu vedeaŭ nicĭ o perspectivă de mântuire, nicĭ un chip de vindecare atâtor rele de care ţéra suferia. A resturna guvernul prin o rescólă, nimenĭ nu cugeta; întâiŭ că era un pas prea hazardos; al duoilea că vecinătatea Putereĭ Protectóre era prea aprópe şi tot-déuna ameninţătóre.

IV.

In mijlocul acestor ferberĭ şi frementăturĭ, iată vine ca o bombă scirea despre revoluţiunea din Paris.

Proclamarea Republiceĭ, fuga regeluĭ Louis Philippe, manifestulŭ luĭ Lamartine, rescularea tuturor naţionalităţilor, electrisară inimele Moldovenilor. Toţĭ óameniĭ bine cugetătorĭ vĕdură o radă de speranţă pentru schimbarea lucrurilor. In lipsă de foĭ româneşcĭ, care nu puteaŭ fi tolerate sub regimul absolutŭ al luĭ Michaĭ Sturza, gazetele francese, cari veniaŭ în plicurĭ prin posta aussriacă, se traduceaŭ şi, prin miĭ de copiĭ respândite, se făcea propaganda ideilor şi faptelorŭ revoluţionare din Franţa.

Domnulŭ, vĕdêndŭ acéstă mişcare mare în spirite, prevĕdêndŭ vre-unŭ feliŭ de resculare, şi neavênd se vede destulă siguranţă în credinţa oştireĭ pământescĭ, se puse îndată a-şĭ organisa o gardă pretoriană: înrolà vre-o doue sute şi maĭ bine de Arnăuţĭ şi aventurarĭ străinĭ, însemnându-le şi lefe bune prin care credù a-şĭ asigura credinţa lor. Pe aceştĭ mercenarĭ spera elŭ, saŭ sĕ-ĭ pue înainte la foc în casŭ de revoluţiune, saŭ, în casŭ de a fi învinsŭ, sĕ se pótă strecura, însoţit de dênşiĭ, peste hotarŭ.

Locuitoriĭ de tóte clasele din capitală se înspăimântară de desvoltarea uneĭ asemenĭ mĕsurĭ. Cuvêntulŭ era prea naturalŭ. Acésta semăna întocmaĭ cu adunătura volintirilorŭ luĭ Pendedeca, locotenentulŭ din Iaşĭ al luĭ Ipsilante de la 1821.

În tóte ḑilele şi în tóte casele nu se vorbia de cât de escesele acestorŭ vagabonḑĭ. Lumea se ascepta din ḑi în ḑi la vre-unŭ incendiŭ, urmatŭ de deprădare generală. Supuşiĭ străinĭ, prin consuliĭ lorŭ, cerură garanţia vieţeĭ şi averilorŭ lorŭ. Consuliĭ intrară în corespondinţă formală cu guvernulŭ pentru acésta. Dar Domnulŭ ajunse la cinismulŭ celŭ maĭ impudentŭ; se mărginì a respunde Consulilorŭ cu banalităţĭ, şi bandele de volintirĭ se mănţinură.

V.

In ast-felŭ de stare eraŭ lucrurile în Iaşĭ pe la începutulŭ uneĭ luĭ Martie.

Acuma îmĭ voiŭ permite se vorbescŭ ceva despre mine. Pe cetitoriŭ sperŭ că-lŭ va interesa, căcĭ din viéţa unuĭ individŭ une-orĭ se póte judeca caracterulŭ uneĭ epocĭ.

În primă-vara anuluĭ 1848, dupĕ împrejurările vieţeĭ mele private (despre care voiŭ vorbi în altŭ capitolŭ maĭ departe) mĕ aflamŭ la ţéră. Mĕ făcusemŭ arendaşŭ alŭ tatăluĭ meŭ, care ajunsese prea bĕtrânŭ pentru ca sĕ maĭ pótă a se ocupa cu agricultura. Luasemŭ de la el în arendă moşia sa Hârşova din districtul Vasluiuluĭ, moşie moştenită de la strămoşĭ, locŭ în care-mĭ legĕnasemŭ copilăria şi primiĭ anĭ aĭ tinereţelor mele. Acolo este un locŭ istoricŭ nu numaĭ pentru mine dar şi pentru ţéra întrégă. Aice în apropiere se făcuse faimósa bătălie de la Racova, pe timpul luĭ Stefan-cel-Mare. Crescut de micŭ pe valea Racoveĭ, mergeamŭ cu bucurie sĕ maĭ vĕdŭ movilele acele, asupra cărora tradiţiunea a lăsatŭ atâtŭ de frumóse anecdote. Chiar pe moşia tatăluĭ meŭ, este o movilă care se numesce movila luĭ Sion. Documentele şi tradiţiunile familieĭ spunŭ că aci un Demir Ghereĭ fiiŭ al Hanuluĭ Tătărescŭ fiindŭ în serviciulŭ mareluĭ Domnŭ, desvoltase cea maĭ mare vitejie asupra Turcilor; aci Demir înmormêntà victimele sale; aci elŭ îmbrăţişà legea creştină; aci Ştefan îlŭ botezà cu numele de

Sion şi-l cunună cu o nepótă a sa; aci Ştefan îĭ dăruì o întinsă moşie.

Dar strămoşiĭ marĭ şi tarĭ, s'aŭ perdutŭ întru întunereculŭ timpuluĭ şi al uităreĭ! Generaţiunĭ numeróse aŭ urmatŭ şi s'aŭ strecurat. Timpulŭ de durere şi de decadenţă a venitŭ peste poporulŭ Român. Geniul mizerieĭ planéză peste ómeniĭ şi locurile cu suvenire memorabile!

VI.

Nu potŭ arăta sensaţiunile ce m'aŭ cuprinsŭ când, dupĕ o absenţă de optŭ anĭ, mĕ întorceam la Hîrsova. Până a nu ajunge la aşeḑarea părintéscă, trebuea sĕ trecŭ pe lângă clopotniţa de lemnŭ a unuĭ Schitŭ, fundatŭ de unŭ strămoşŭ alŭ meŭ şi închinat Mitropolieĭ. Acolo cu optŭ anĭ în urmă depusesemŭ, rece şi abandonatŭ de viéţă, corpulŭ aceleia ce mĕ adusese pe lume! Un simţimêntŭ de pietate mĕ făcù sĕ mĕ oprescŭ la pórtă, sĕ mergŭ spre biserică făcêndu-mĭ cruce, şi apoĭ sĕ cadŭ în genuchĭ pe pétra rece ce coperia mormêntulŭ maiceĭ mele. Leşinaiŭ plângêndŭ. Preotulŭ bisericeĭ venì, cu una din fiicele sale, ca sĕ mĕ stropéscă cu apă pentru ca sĕ mĕ deştepte. Dupĕ ce intraiŭ în biserică şi mĕ închinaiŭ, dupĕ ce mĕ maĭ rugaiŭ pentru sufletulŭ maiceĭ mele, apucaiŭ calea spre casă.

Aşeḑarea părinţéscă era situată pe un locŭ de cele maĭ pitorescĭ: pe peptulŭ ridicatŭ alŭ unuĭ deal. De aice spre sudŭ se vede întinḑêndu-se o vale lungă ca de jumĕtate postă, prin care şerpuiescŭ treĭ rîuleţe viĭ. Despre apusŭ şi despre rĕsăritŭ, douĕ sătuleţe pe douĕ văĭ, iar dincolo de sate, alte douĕ dealurĭ, coperite cu crângurĭ şi cu semănăturĭ, care se perdŭ nu departe în valea prelungă ce se întinde spre miéḑă-ḑi.

Când intraiŭ în curtea caseĭ părintescĭ, o sudóre rece de pe frunte se unì cu lacrimele mele. Acestŭ locaşŭ, pre care eramŭ deprinsŭ a-lŭ vedea plinŭ de viéţă şi de mişcare, acuma

vaĭ! respira un aer de desertŭ, tristŭ şi durerosŭ! Nu maĭ vedeamŭ pe maica mea eşindu-mĭ în scară cu braţele deschise ca maĭ nainte! Nu maĭ vedeamŭ pe ceĭ duoisprec̦ece fraţĭ şi surorĭ împrejurulŭ meŭ! Nu maĭ vedeamŭ acea mulţime de servitorĭ cu care am fostŭ crescutŭ în copilăria mea!

Mĕ primì unŭ bĕtrânŭ bucătariŭ, sclavŭ alŭ părinţilor meĭ, cu lacrimĭ de bucurie. Intraiŭ prin camere, şi noue durerĭ mĕ sfâşiară, vĕc̦ĕndu-le deserte şi delabrate.

Peste câte-va momente fuiŭ distrasŭ din durerile mele cu venirea unuĭ mare numĕr de locuitorĭ din satŭ. Unŭ aerŭ de fericire strălucĭa pe feţele acelor ómenĭ. Toţĭ mĕ cunosceaŭ din pruncie şi mĕ adoraŭ: bĕtrâniĭ mĕ purtaseră în braţe; tineriĭ crescuseră cu mine, luând parte la tóte jocurile copilărieĭ mele; casele tuturorŭ îmĭ eraŭ cunoscute; inima mea tuturora le era sciută; fie-care purta câte o speranţă sigură în bunătatea şi în protecţiunea mea.

VII.

În câte-va c̦ile îmĭ regulaiŭ economia caseĭ. Chemaiŭ pe una din multele mele surorĭ carĭ se trăseseră la monastire, ca sĕ vie sĕ-mĭ ţină companie. Îmĭ înfiinţaiŭ şése plugurĭ, cu boiĭ şi cu tóte cele necesariĭ. Îmĭ regulaiŭ camera şi biblioteca de studiŭ. Îmĭ închipuiiŭ, în fine, tóte comodităţile vieţuireĭ câmpenescĭ.

Speramŭ sĕ pociŭ în curĕndŭ restabili vechea ordine a caseĭ părintescĭ, se readunŭ împrejurulŭ meŭ pe surorile de la Monastire, şi sĕ redaŭ viéţa familieĭ şi caseĭ părintescĭ care acum o vedeam struncinată

Deprinsŭ cu ilusiunile şi cu sublimul, îmĭ făceamŭ proiectele cele maĭ poetice şi maĭ frumóse. Uitându-mĕ la brasda resturnată de ferulŭ pluguluĭ, mĕ simţiamŭ maĭ fericitŭ de cât toţĭ muritoriĭ de pe pămĕntŭ. Acea brasdă la anul viitorŭ proiectamŭ sĕ o exploatezŭ cu unŭ modŭ maĭ raţionalŭ. Cu

chipul acesta, aveamŭ speranță sĕ scotŭ din pămêntŭ îndecitŭ folosŭ de cât alțiĭ, în curêndŭ sĕ potŭ cumpĕra moșia de la tatălŭ meŭ, sĕ maĭ cumpĕrŭ o altă moșie maĭ mare în vecinătate, sĕ facŭ fericite pe surorile mele. sĕ fundezŭ școlĭ și institute de facerĭ de bine și. peste jumĕtate secolŭ, sĕ mĕ vĕdŭ într'o Românie mare și fericită, în mijloculŭ uneĭ familiĭ demne de sufletulŭ meŭ și a uneĭ posterităţĭ demne de viéță.

O, dulce poesie! Nu voiŭ uita nicĭ odată acele puține dile, pe care Dumnedeŭ n'a voitŭ sĕ mi le maĭ lungéscă. Nu voiŭ uita roibulŭ meŭ de călărie, cu care goniamŭ iepuriĭ de pe câmpiĭ. Nu voiŭ uita visurile poetice ce mĕ rĕsfățaŭ, aflându-mĕ între plugarĭ și între plugurĭ, ședêndŭ pe iarba verde dintre colnice, ascultând cântările pasĕrilorŭ de primă-vară, și admirândŭ natura cea plină de viéță.

Cu durere îmĭ voiŭ aduce aminte de miculŭ albumŭ în care pusesem atâte bucățĭ din inima mea, atâtea jucăriĭ ale spirituluĭ meŭ, albumŭ care în curêndŭ a trebuitŭ sĕ-lŭ perdŭ împreună cu tótă averea mea!

VIII.

Într'o diminéță aflându-mĕ pe câmpŭ cu semănătoriĭ, vĕdŭ că sosesce omul ce făcea pe curierul meŭ, de-mĭ aducea în tótă sĕptămâna corespondența și gazetele de la Iașĭ. Îmĭ dă pachetul; rumpŭ sigiliul, și între gazete, găsescŭ o scrisóre cu următóre cuprindere:

«Amice,

«Mĕ grăbescŭ a te însciința ca aicĭ lucrurile iaŭ o față se«riósă și gravă. Este o mare mișcare. De la patriotismulŭ Ro«mânilorŭ sperămŭ a vedea ceva. De prin tóte districtele «aŭ sositŭ maĭ mulțĭ ómenĭ cugetătorĭ la binele țereĭ, ca sĕ

«se consulte de ceea-ce s'ar cădea sĕ facă în împrejurările «actuale. Sciĭ că Europa tótă este în foc. Până şi în Viena «este revoluţiune mare... Ţarulŭ Muscălescŭ, a datŭ unŭ ma«nifestŭ, prin care promite a privi ca neutru la tóte mişcările «popórelor. Prin urmare. nu ne putem teme de invasiune... «Nu-ţĭ potŭ scrie maĭ multe. Scólă şi vino la Iaşĭ. Perderea «de timpŭ este o crimă în împrejurărĭ grave. Te asceptŭ. Lu«crurile sunt seriόse... Adio!»

Acéstă scrisóre era de la o damă, care juca óre-care rolŭ politicŭ pe atunce. Dotată cu multŭ spiritŭ naturalŭ, acéstă damă, de şi din clasa a doua a boĭerilor, avea intimităţĭ şi în societatea înaltă. Casa eĭ era ca un fel de club unde se adunaŭ nemulţămiţiĭ în contra guvernuluĭ, şi elocuenţa eĭ era adese orĭ răpitóre.

La primirea acesteĭ scrisorĭ, mi se suì pĕrulŭ în vêrfulŭ capuluĭ, şi mĕ cuprinse un tremurŭ.

— Aflat'aĭ tu ce este pe la Iaşĭ? întrebaiŭ pe curierulŭ meŭ.

— Nu sciŭ de-a fi bine saŭ rĕŭ. Sciŭ că s'aŭ adunatŭ o mulţime din tóte părţile şi se vorbesce de zaveră.

— Dar cine este în capŭ?

— Asta n'am înţelesŭ. Sciŭ atâta că este mare terberę. În drumulŭ meŭ, cât am venitŭ, am întâlnitŭ o mulţime de boĭerĭ Vasluienĭ şi Bêrlădenĭ înarmaţĭ cu pușcĭ şi cu pistóle, ca cum s'ar duce la bătălie. Câţĭ-va m'aŭ întrebatŭ de unde sunt, şi apoĭ mĭ-aŭ spusŭ sĕ-ţĭ arătŭ că numaĭ de cât sĕ mergĭ şi D-ta la Iaşĭ.

— Cumpĕratu-mĭ-aĭ prafŭ de puşcă?

— Nu se găsesce nicĭ unŭ dramŭ. Poliţia l'a adunatŭ de prin tóte părţile şi l'a datŭ la Arnăuţĭ, care slobodŭ tótă nóptea la pistóle prin cârciume, ca prin pădure.

Omulŭ acesta era unŭ bĕtrânŭ sàténŭ, carele mĕ purtase în braţe în copilărie. Pentru acésta ĭĭ purtamŭ o afecţiune particulară, care mĭ o plătia cu unŭ devotamentŭ nemărginitŭ.

— Ce maĭ staĭ, Costane? dute acasă şi spune vizitiuluĭ sĕ 'mĭ gătéscă trăsura şi caiĭ pe deséră.

— Eŭ, cuconaşule, (ast-feliŭ eraŭ deprinşĭ ómeniĭ a mĕ trata

așĭ ḑice sĕ m'ascultĭ pe mine și sĕ nu te ducĭ. Dreptŭ sĕ-ţĭ spunŭ, mie nu-mĭ miróse a bine lucrurile de la Iașĭ. Cine scie ce póte sĕ ţi se întâmple?

— Întâmple-se orĭ-ce; trebue sĕ mĕ ducŭ. E vorba de binele ţereĭ.

— Sĕ ajute D-ḑeŭ! Dar celu puţinŭ sĕ te rogŭ șĭ eŭ de ce-va.

— Spune, Costane.

— Sĕ mĕ ieĭ și pe mine. Cine scie? Póte ţi se va întêmpla ceva, și ţĭ-oĭ putea fi de ajutorŭ.

— Bine, dar tu abia abia aĭ sositŭ de pe cale; și apoĭ aĭ femee, copiĭ...

— Nicĭ ostenélă, nicĭ femee, nicĭ copiĭ nu mĕ împiedecă la acésta. De ţĭ-o fi D-tale bine, o fi și de casa mea bine.

— Bine, Costane. Vomŭ merge dar împreună.

Bietulŭ omŭ plecà, cu faţa plină de bucurie; iar eŭ rĕmăseiŭ lăcrimândŭ, și cu inima strânsă de o mie de cugetărĭ.

IX.

Dupĕ ce mĭ puseiŭ lucrurile la cale pentru o absenţă de câte va ḑile, plecaiŭ séra pe lună. Era o nópte de cele maĭ splendide. Stelele se întreceaŭ cu luna în revĕrsarea scânteilorŭ lorŭ luminătóre. Cea maĭ mică umbră de norŭ nu venia a păta seninulŭ ceruluĭ.

Echipagiulŭ meŭ era compusŭ din o căruţă mică de ţéră și din douĭ caĭ micĭ, carĭ sburaŭ uneorĭ cu aripele fantasieĭ.

Din când în când mĕ distrăgeamŭ fumândŭ câte o ţigară, saŭ dândŭ focŭ unuĭ micŭ pistolŭ de buzunariŭ, singura armă ce luasemŭ cu mine. Din când în când, răpitŭ de cugetărĭ la vederea natureĭ desfătătóre, cădeamŭ în estasurĭ deliciόse. Din când în când compuneamŭ fragmente de versurĭ, pe care, dupĕ ce le recitamŭ cu buze tremurătóre, le perdeamŭ îndată din memorie, până ce le împrospĕtamŭ cu altele. Din

când în când Costanŭ mê întrerupea cu convorbirea sa naivă și interesantă.

Despre ḑiuă, mĕ opriiŭ pe vêrfulŭ unuĭ délŭ pentru ca sĕ resufle caiĭ. Mĕ abătuiŭ puţinŭ din drumŭ pe o pajiște. Vizitiulŭ scóse căpeţelele din capulŭ cailorŭ, îĭ lăsà sĕ rumege ceva din iérba ce începea a cresce; apoĭ se culcà și adormì înaintea cailor. Costan, vĕḑêndŭ că nu prea aveamŭ poftă de vorbă, se culcà și elŭ josŭ alăturĭ cu căruţa.

Grieriĭ câmpuluĭ, strigătele unorŭ raţe selbatece de pe unŭ iazŭ ce era în vale, sbierătele unorŭ oĭ din depărtare, lătrăturile unorŭ câinĭ de stână, strănutările cailorŭ meĭ ce păsceaŭ, aceste singure turburaŭ adânca tăcere a natureĭ adormite. Dar orĭ cu câtă poesie se resfăţa sufletulŭ meŭ la vederea auroreĭ ce părea a se lupta cu nóptea spre a-ĭ sparge întunereculŭ și a-ĭ lua loculŭ, somnulŭ puse degetele sale pe pleópele mele. Atunce unŭ visŭ dulce începù a mĕ legăna. Vedeamŭ România mare și unită, de la Tissa până la Nistru și până la Mare; pămêntulŭ eĭ coperitŭ cu florĭ; locuitoriĭ seĭ ferîciţĭ, desvoltândŭ sciinţele, industria, artele, comerţul, agricultura. Lăcrimamŭ de entusiasmŭ. Unŭ suspinŭ simţiamŭ că mĕ îneca; și când voì sĕ isbucnéscă, deschiseiŭ ochiĭ și vĕḑuĭ.... o tristă realitate! sórele rêspândindŭ miliónele sale de raḑe peste aceașĭ ţéră ticălósă, peste aceeașĭ miserie!

Pe la ameaḑă-ḑi intraiŭ în Iașĭ. Căpitanulŭ de barieră mĕ întrebà de arme. Mĕ coborâiŭ din trăsură, și elŭ căutà cu luare aminte prin paiele pe care ședeamŭ până la scândurĭ. După acésta, încredinţându-se că nu sunt omŭ periculosŭ, îmĭ poftì cale bună.

— Ce e causa de atâta strășnicie? îl întrebaiŭ eŭ.

— Porunca stăpânireĭ, domnule.

— Se vede că stăpânirea are nevoie de arme. Iată un tunŭ, dă-i-l ca sĕ se apere.

Deteiŭ pistolașulŭ meŭ, pe care bietulŭ căpitanŭ îlŭ luà rîḑêndŭ.

După acésta, intraiŭ în orașŭ. Ajungêndŭ pe la curtea ad-

ministrativă, câţi-va amicĭ îmĭ făcură semnŭ sĕ mĕ oprescŭ ca sĕ-mĭ vorbéscă.

Mĕ opriiŭ, şi ḑiseiŭ vizitiuluĭ sĕ mérgă cu trăsura la viea de la Valea Adâncă. Iar Costanŭ pretinse a nu se despărţi de mine.

X.

Amiciĭ, după ce mĕ felicitară de bună venire şi mĕ îmbrăţişară, îmĭ spuseră cum staŭ lucrurile.

În séra de 28 Martie, în ajunulŭ venireĭ mele, se făcuse o mare întrunire în sala spaţiósă a oteluluĭ de Petersburg. Adunarea a fostŭ compusă din o mulţime de cetăţenĭ, boĭerĭ şi fiĭ de boĭerĭ de tóte clasele şi de tóte vêrstele, neguţitorĭ şi comerţanţĭ, atât pământenĭ cât şi străinĭ. Ministrulŭ din lăuntru, Logofĕtulŭ Stefan Catargiu, venì în numele Domnuluĭ sĕ întrebe care e scopulŭ convocăreĭ sale. Presidentulŭ întruniriĭ (ce era unŭ boierŭ bĕtrânŭ notabilŭ) îĭ spuse că ţéra era nemulţămită şi doresce óre-care reforme şi îmbunătăţirĭ. Atuncĭ ministrulŭ ḑise că sĕ-ĭ dea în scrisŭ acele dorinţe, căcĭ şi Măria Sa, ca părinte bunŭ, e în plăcere a le lua în băgare de sémă; dar ca, sub nicĭ unŭ cuvêntŭ, nu va maĭ îngădui convocarea de doua óră a uneĭ asemenĭ adunărĭ, care turbură liniscea publică. Ministrulŭ fu apostrofatŭ pentru înrolarea bandelorŭ de arnăuţĭ, de care s'aŭ spăimântatŭ oraşulŭ. La acésta rĕspunse că, dacă adunarea pretinde, elŭ va stărui la Măria Sa ca sĕ desfiinţeze acele bande. Atunce adunarea proclamà unŭ comitetŭ carele sĕ moduleze dorinţele eĭ, care apoĭ, subscrise de publicŭ, sĕ se supue Domnuluĭ. Adunarea apoĭ se risipì. Comitetulŭ peste nópte a făcut lucrarea cerută, şi acuma tótă lumea merge de le subscrie.

Aceste relaţiunĭ mi le daseră amicĭ ce întâlnisemŭ pe strade, plinĭ de ilusiunĭ şi de speranţe.

«Şi ce coprindŭ dorinţele acele? întrebaiŭ eŭ.

— Haide şi le veĭ vedea; căcĭ şi noĭ mergemŭ sĕ le subscriemŭ.

— Unde?

· In casele Logofătuluĭ Costaki Sturza. Sunt 35 de articole.

— Cine aŭ fostŭ în comitetulŭ care le-a scrisŭ?

— Aŭ fostŭ vre-o cincĭ-spre-ḑece inşĭ; fraţiĭ Roseti, Rola, Alexandri, V. Ghica, A. Cuza, Muruzestiĭ şi maĭ nu sciŭ cine.

-- Dar Cogălniceanu şi Panu?

— Nu. Eĭ sunt la ţéră.

XI.

Ne duserămŭ la casele Logofĕtuluĭ C. Sturza.

Curtea era plină de echipagiurĭ ca la o nuntă. Pe scărĭ se suia şi se cobora o mulţime de ómenĭ de tóte condiţiunile, întocmaĭ cum se întêmplă la o solemnitate funebră.

Salónele eraŭ asemenea pline de lume. Bĕtrânulŭ Sturza, cum mĕ vĕḑu, mĕ apucà şi mĕ sărutà cu unŭ aerŭ părintescŭ ḑicêndu-mĭ cu ochĭ lăcrămătorĭ că acuma întrevede unŭ viitorŭ de reală fericire pentru patrie.

Intr'o cameră laterală era maĭ multe mese, ocupate de maĭ mulţĭ inşĭ, carĭ decopiaŭ dorinţele naţionale; în lipsă de tiparŭ, acéstă lucrare se reproducea prin copiĭ manuscrise spre a se rĕspândi în publicŭ.

Mĕ puseiŭ şi eŭ sĕ scotŭ o copie. Eram la o masă unde maĭ scriaŭ încă vre o treĭ inşĭ, din treĭ judeţe deosebite. Pe când scriamŭ, convorbiamŭ tot-o-dată. Iĭ întrebaiŭ cum le venì în cugetŭ sĕ vie de prin districte într'o ḑi aşa anume fixată.

Imĭ rĕspunseră că ḑiua de 28 Martie le-a fostŭ notificată de la Iaşĭ, dupĕ care s'aŭ grăbitŭ a veni.

Persónele ce-mĭ numiră ca iniţiatóre acesteĭ menifestărĭ, nu

'mî însuflară mare încredere. Eraŭ ómenî a cărora sinceritate nu prea inspira confienţă.

«Dar cum se face, întrebaiŭ eŭ, că acéstă adunare se face în casa unde a fostŭ Diuhamelŭ în gazdă, şi încă în casa unuî boîerŭ, al căruia fiiŭ este Postelnicŭ?»

Acéstă întrebare puse la gândurî pe interlocutoriî meî.

«Dreptŭ sĕ-ţî spunŭ, ḑice unulŭ, şi mie îmî pare curiosŭ acésta. Apoî chiar în hârtia acésta sunt lucrurî care nu-mî prea mirόse a bine. Ce va sĕ ḑică: «Sfânta păḑire a Regulamentuluî?» şi apoî: cum se potrivesce asta cu garda naţională, cu desfiinţarea censureî şi cu libertatea presseî? Mĕ mirŭ cum de s'a subscrisŭ hârtia acésta de publicŭ înainte de a se fi consultatŭ?

— Dar în fine ce o sĕ facă cu hârtia acésta?

— O sĕ fie trimisă la Domnŭ cu o deputaţiune care sĕ ceară a încuviinţa dorinţele aceste.

— Şi dacă nu va voi?

— Atuncea sĕ-lŭ silimŭ.

— Ce felŭ?

— Negreşitŭ... cu puşca în mână şi la palatŭ.

— Dar oştirea?

— Nu va cuteza, nicî va avea cine-î ordona.

— Dar Arnăuţiî?

— Li s'a promisŭ banî, ca sĕ facă causă comună.»

Intre aceste auḑimŭ vorbe declamatoriî în sala cea mare, şi vedemŭ mulţimea ducêndu-se sĕ asculte.

Logofĕtulŭ C. Sturza ruga pe mulţime cu lacrimî ca sĕ-î deşerte casa, ḑicêndŭ că póte Vodă sĕ trimită oştire sĕ o risipîască; şi nu voesce ca casa sa sĕ ajungă teatrulŭ uneî dragonade.

Păstrătoriî actuluî cu dorinţele naţionale anunţară că actulŭ s'a încredinţatŭ d-luî Al. Mavrocordat, unde va putea sĕ mérgă orî-cine spre a subscrie, şi că acolo va veni şi deputaţiunea de la Domnŭ cu resultatulŭ.

Mulţimea atuncea deşertà casele Logofĕtuluî C. Sturza şi se risipì.

Eŭ, coborându-mĕ, găsiiŭ pe Costanŭ alŭ meŭ în scară; îl luaiŭ cu mine şi, citindŭ dorinţele naţionale, mĕ îndreptaiŭ către casa unchiuluĭ meŭ Antochi, căcĭ era ora prânḑuluĭ şi-mĭ era fóme.

XII.

Casa luĭ A. Mavrocordat era situată la o extremitate a capitaleĭ, aprópe la bariera Copouluĭ. Era o casă mică, cu unŭ singurŭ etagiŭ şi cu faţa la uliţă.

Persónele, ce-şĭ luase missiunea de a merge la Domnŭ ca deputaţĭ aĭ partiduluĭ naţionalŭ, eraŭ: C. Rola, unulŭ din fraţiĭ Moruzi şi Visilică Ghica. Aceştia, dupĕ ce făcură o anticameră cam lungă, fură primiţĭ de Domnŭ.

Dupĕ ce ascultà citirea documentuluĭ cu dorinţele naţionale, Vodă rĕspunse că maĭ tóte punturile arĕtate le primesce, afară de treĭ, şi anume: desfiinţarea Adunăreĭ, garda naţională şi desfiinţarea censureĭ. Acestea nu le putea încuviinţa pentru consideraţiune că treceaŭ peste competinţa sa.

In locŭ de a eşi cu assemenea rĕspunsŭ de la Domnŭ, în locŭ de a aduce publiculuĭ acestŭ resultatŭ, unulŭ din deputaţĭ, neautorisatŭ de nimenĭ, declarà Domnuluĭ că Naţiunea voesce orĭ totulŭ orĭ nimicŭ; şi că, dacă Măria Sa se opune, Naţiunea va cuceri drepturile sale cu puterea.

Inspăimântatŭ de unŭ asemenea limbagiŭ, Domnulŭ se suì în trăsură cu Dómna şi cu unŭ copilŭ micŭ ce avea, şi, escortatŭ de garda palatuluĭ, plecà la casarmă. Iar deputaţiĭ plecară către casa luĭ Mavrocordat ca sĕ aducă relaţiune despre resultatulŭ însărcinăriĭ lor.

Pe la 7 ore plecaiŭ şi eŭ către loculŭ de întâlnire.

Eram pe aprópe sĕ ajungŭ, şi eată că vĕḑŭ pe Costan al meŭ, viindŭ de la vale cu paşĭ iuţĭ şi găfăindŭ:

«Laudă Domnuluĭ că te găsescŭ! Nu e glumă. Viŭ de la casarmă: sciĭ că am unŭ nepotŭ. Mĕ dusesemŭ sĕ-lŭ vĕḑŭ.

Era cam beatŭ, şi numaĭ pe feréstră am pututŭ vorbi cu el. Soldaţiĭ de erĭ încă staŭ închişĭ în casarmă. Astă-ḑĭ pe la amează-ḑi le-aŭ datŭ vinŭ şi rachiŭ de aŭ bĕutŭ câtŭ aŭ pututŭ. Maĭ dinéorĭ a venitŭ Vodă: ĭ-a scosŭ pe toţĭ afară şi ĭ-a întrebatŭ dacă póte sĕ fie sigurŭ pe credinţa lorŭ. Jurară toţĭ. Apoĭ a poruncitŭ ca sĕ mérgă sĕ risipĭască şi sĕ omóre chiar pe rĕsculaţĭ.

— Bine, ḑicŭ, vom vedea.

— Ce sĕ maĭ veḑĭ, coconaşule? Haideţĭ la vie, sĕ ne suimŭ în căruţă şi sĕ ne ducemŭ acasă.

— Nu se póte, Costane. Ce vor suferi toţĭ, cată sĕ suferŭ şi eŭ. Nu se póte sĕ se omóre ómenĭ aşa fără de judecată. Nu veḑì tu? aicĭ e tótă flórea ţereĭ.

— Flórea ţereĭ! Dar Românulŭ celŭ îndrăcitŭ dă cu cósa prin florĭ ca şi prin pălămidă. Sĕ veḑĭ... acuşĭ vinŭ soldaţiĭ; şi cum sunt eĭ, ameţiţĭ de rachiŭ, or sĕ dea de focŭ.»

Cu ast-felŭ de convorbire, mĕ apropiaĭu de casa luĭ Mavrocordat. Mica curte din faţa caseĭ, şi uliţa, eraŭ pline de poporŭ. Rĕsbătuiŭ prin mulţime şi intraiŭ în casă.

Deputaţiunea trimisă la Domnŭ spunea scena ce avusese. Ceĭ ce eraŭ de faţă sĕ consultaŭ ce sĕ facă. Uniĭ eraŭ de părere ca sĕ mérgă o altă deputaţiune ca sĕ arĕte că sĕ mulţumescŭ cu cele 32 de punturĭ. Uniĭ făcură imputărĭ luĭ V. Ghica despre limbagiulŭ semeţŭ ce l'a ţinutŭ Domnuluĭ.

Ce era de făcutŭ?

Maĭ multe ideĭ se deteră. In cele de pe urmă predomnì părerea de a merge cu toţiĭ a doua-ḑi la Mitropolie, a pune în frunte pe Mitropolitulŭ, şi trăgêndu-se clopotele, a merge la palatŭ şi a cere dorinţele naţionale.

Acéstă socotinţă se găsì cu cale a o face cunoscută mulţimeĭ ce inunda casa, curtea şi uliţa, spre a se risipi.

Vasilică Ghica eşì în pragulŭ scăreĭ, şi cu totulŭ din contra de cum se vorbise în casă, ţinù o harangă în limbagiulŭ următorŭ:

«Fraţilorŭ! tiranulŭ, care şede pe scaunulŭ Domnieĭ, nu vrea

«sĕ asculte de glasulŭ poporuluĭ. Dorinţele naţionale, rostite cu «atâta duh de pace, iscălite de Mitropolitulŭ şi de tótă flórea «ţĕreĭ, el le respinge şi încă ne ameninţă Dar voĭ sciţĭ, fra«ţiloru, că glasulŭ noroduluĭ este glasulŭ luĭ Dumneḍeŭ. Prin «urmare, ceia ce voesce ţéra şi D-ḍeŭ o încuviinţéză. Nu e «dară de făcutŭ, de cât sĕ ne dăm mâna cu toţiĭ şi sĕ sfă«rămămŭ idra cu şépte capete care ne chinuesce de patru«spre-ḍece anĭ. Noĭ cu toţiĭ am hotărîtŭ şi am găsitŭ cu cale «ca mâine de diminéţă sĕ mergemŭ cu micŭ cu mare, cu tê«nĕrŭ, cu bĕtrânŭ, cu orĭ-ce arme vom avea prin casele nóstre, «la Mitropolie; sĕ luămŭ pe Mitropolitulŭ înaintea nóstră cu «icónele şi cu prapurele, şi sĕ mergemŭ la palatŭ. Soldaţiĭ nu «vor cuteza sĕ dea cu armele lorŭ în icóna Maiceĭ Domnuluĭ, «în capulŭ bisericeĭ, în flórea boĭerimeĭ, şi în fruntea norodu«luĭ. Aşa dar mergeţĭ fie-care pe a-casă şi vĕ pregătiţĭ în li«nişte. La arme fraţilor, la arme!»

XII.

Inchipuiască-şĭ orĭ-cine înţelepciunea unuĭ asemeneu cuvêntŭ şi impressiunea ce a pututŭ sĕ producă.

Dar ce caracterŭ înfăţişa mulţimea aceea de publicŭ ce se vedea în acéstă adunătură de ómenĭ? Era óre unŭ publicŭ raţionabilŭ, înţelegĕtorŭ de lucrurĭ politice, simţitorŭ la causa naţională? Nicĭ de cum. Aci nu eraŭ de cât servitorĭ de prin casele boĭerescĭ, câte-va calfe de pe la băcăniĭ, câţĭ-va cârciumarĭ de prin mahalale, câţĭ-va scriitoraşĭ de prin cancelariĭ, şi în cea maĭ mare parte Evreĭ, toţĭ aduşĭ saŭ veniţĭ de curiositate. Nu se putea aştepta nicĭ unŭ sprijinŭ realŭ, nicĭ o probă de devotamentŭ patrioticŭ, nicĭ unŭ semnŭ de curagiŭ pentru o causă politică.

Provincialiĭ, ce veniseră ca şi mine, nu eraŭ póte nicĭ o sută cu toţiĭ.

Cu ce scopŭ dară şi către cine se făcea acea provocare la arme, acel scandal ce compromitea şi causa şi ţéra?

Dupĕ cât mĭ-aduc aminte, la scenele acestea din casa luĭ Mavrocordat lipsiaŭ cea maĭ mare parte din persónele ce aŭ fost luatŭ parte la redacţiunea celor 35 de punturĭ. Fraţiĭ Roseti, Rola, Alexandri şi alţiĭ nu eraŭ aicĭ.

Sunt încă prepusurĭ saŭ bănuele, care până astă-ḑĭ rĕmân în stare de enigmă. Conduita problematică a unor ómenĭ, stă încă învĕlită de mistere şi de ipotese.

Se scie că Rusia a voitŭ a revoluţiona ţéra spre a justifica o invasiune în Principate, pentru ca sĕ se pótă apropia de fruntariele Austrieĭ, care era ameninţată în existenţa sa politică de popórele revoltate.

S'a ḑisŭ şi se ḑice încă că instrumentele Russieĭ în planulŭ acesta ar fi fost Muruzesciĭ şi Cantacuzinesciĭ, cunoscuţĭ pentru relaţiunile lor intime cu curtea protectóre şi pentru simpatiele lor de russolatrie tradiţională; maĭ alesŭ că Cantacuzinesciĭ eraŭ chiar rude intime cu consululŭ Rusieĭ D. Ghiers.

Este sciutŭ însĕ că capiĭ mişcăreĭ din Moldova eraŭ D. D. Rola, Alexandri, V. Ghica, fraţiĭ Roseti, Cuzesciĭ şi alţiĭ carĭ aveaŭ influenţă şi creditŭ în ţéră. Dar aceştĭ ómenĭ fost'aŭ óre atât de mărginiţĭ în judecata lor, în cât sĕ nu înţeleagă planulŭ ocultŭ al Rusieĭ, şi sĕ se facă complicĭ inconsciĭ aĭ conspiratorilorŭ?

Cată sĕ afirmămŭ acéstă ipotesă. Imprejurărĭ ulteriόre aŭ demonstratŭ că aceştĭ ómenĭ aŭ fost de bună credinţă în mişcarea aceea, dominaţĭ de amorulŭ către patrie şi de ilusiunile frumóse ce respira chiar în aerulŭ anuluĭ 1848.

Dar sĕ mĕ întorcŭ la istoria mea.

XIV.

După discursul luĭ Vasilică Ghica, publiculŭ începù a se rĕspândi, ducêndu-se fie-care pe la casele sale. Insușĭ tribunulŭ demagogŭ se făcù nevĕḑutŭ.

Indată după acésta se rĕspândește scirea că oștirea a plecatŭ de la casarmă în marșŭ iute și vine asupra caseĭ luĭ Mavrocordat, sub comanda luĭ Beizadea Grigorie, sprijinită de tótă artileria, care atuncea se compunea dintr'unŭ tunŭ mititelŭ, care se trăgea de unŭ singurŭ calŭ.

Cu tótă terórea ce insufla o aseminea scire, vre douĕ-ḑecĭ de tinerĭ se determinară a sta pe locŭ. Uniĭ maĭ curagioșĭ se arĕtară atuncĭ cu ideea, că, de va cuteza oștirea sĕ violeze domiciliulŭ, sĕ o respingă cu armele. D. Mavrocordatŭ posseda în adevĕrŭ unŭ arsenalŭ de arme de luxŭ; avea póte vre-o 40 de focurĭ, puscĭ și pistóle, cu care nisce brațe iuțĭ și sigure ar fi pututŭ doborî vre-o sută de ómenĭ. Majoritatea însĕ găsì maĭ prudentŭ ca sĕ evite o mĕsură atât de temerarie; putea sĕ prorumpă o turburare peste nópte, și vagabonḑiĭ sĕ dea focŭ orașuluĭ și sĕ se pue pe prădăciunĭ.

Așa dară se deteră la o parte armele de focŭ, și tineriĭ, punêndu-se a fuma țigărĭ, așteptaŭ desnodămêntulŭ comedieĭ.

In numĕrulŭ acestora mĕ aflamŭ și eŭ, vorbindŭ despre literatură cu amiculŭ meŭ Petrake Casimir.

Actulŭ original al dorințelorŭ naționale, în care eraŭ subscrișĭ vre-o cincĭ-sute ințĭ, D. Mavrocordat avu îngrijire a-l trimite la o persónă sigură.

«Oare ce o sĕ facă oștirea, dacă va veni aicĭ? ḑice unulŭ. Cum o vedea că lumea s'a risipitŭ, o sĕ se întórcă la casarmă.

— Dar daca va intra în casă?

— Daca va intra, o sĕ ne găséscă fumândŭ țigărĭ: și ne-

greşitŭ cu ómeniĭ inofensivĭ n'o sĕ aibă ce sĕ facă. Prin urmare are sĕ se ducă cum a venitŭ.

— Ba mi se pare c'or sĕ ne sune spetele, ḑicea unŭ altuluĭ.

— A...şa! asta nu se póte. Nu se póte sĕ vie ast-felŭ la excesurĭ; şi apoĭ chiar aşa sĕ fie, ḑiua de mâine ne va rĕsbuna.»

Incepură toţĭ a se legăna cu ilusiunile. Preḑiceaŭ cum o sĕ mérgă la Mitropolie, cum de acolo era sĕ se facă fraternisarea cu soldaţiĭ, cum or sĕ aresteze pe Domnŭ. cum or sĕ proclame guvernulŭ provisoriŭ, şi altele de aceste.

«Dar pe cine sĕ punemŭ în guvernulŭ provisoriŭ? ḑise unulŭ.

— Eată o idee, ḑise unŭ altulŭ, la care nu ne-am gânditŭ. In astă nópte numaĭ de cât sĕ hotărîmŭ lucrulŭ acesta.»

In mijloculŭ acestor întrevorbirĭ unŭ sgomotŭ mare se aude.

Miliţia! miliţia! strigaŭ câţĭ-va ómenĭ carĭ maĭ rĕmăseseră prin curte.

Alergândŭ la feréstră, vedem în realitate maĭ întâiŭ baionetele şi apoĭ pe soldaţĭ.

Aceştia, oprindu-se în dreptulŭ porţeĭ, aşeḑară maĭ întâiŭ tunulŭ, îndreptându-lŭ asupra caseĭ. Se vedea în mâna unuĭ soldatŭ chiar fitilulŭ aprinsŭ. gata ca sĕ-ĭ dea focŭ.

O teróre ne coprinse pe toţĭ; căcĭ orĭ cât de micŭ era tunulŭ, totuşĭ era în stare sĕ spargă gémurile şi chiar sĕ nimicéscă pe cine-va, lucru ce nu putea sĕ fie tocmaĭ plăcutŭ.

Două şirurĭ de soldaţĭ coprindŭ şi înconjóră casa..... o bandă ca de cincĭ-ḑecĭ de soldaţĭ se desparte, şi se suie pe scară.

Uşele salonuluĭ se deschidŭ cu vuetŭ şi o mulţime de baionete întinse intră în lăuntru.

Şirulŭ de soldaţĭ se desface, şi se arată, în mijlocŭ, unŭ Arnăutŭ ca unŭ uriaşŭ, ţiindŭ o palá între dinţĭ, iar în mâinĭ, cu degetulŭ pe cocoşŭ, o carabină, tromblonŭ largŭ cât unŭ cracterŭ.

După Arnăutŭ se vede Beizadea Grigorie, ce era adiutantŭ şi Colonelŭ, cu sabia scósă.

«Domnilor, ḍise el, în numele legeĭ vĕ provocŭ ca sĕ depuneţĭ armele.

— Cine are, sĕ le depue; dar noĭ, câţĭ suntem aicĭ, nu avem nicĭ o săbiuţă.

— Ce felŭ? D-vóstră sunteţĭ în revoluţiune. Voiţĭ sĕ oborîţĭ pe Măria Sa Vodă din tronŭ; şi credeţĭ că nu va fi cine sĕ-l apere?

— Noĭ am voitŭ sĕ facemŭ o revoluţiune pacifică. Am supusŭ dorinţele naţionale cu pace. Dacă Măria sa nu le acordă, lumea şi D-ḍeŭ va judeca. Iar noĭ, precum vedeţĭ, suntem cu ţigările în mână.

— Inţelegŭ dară, Domnilorŭ, că este o neînţelegere. Poftiţĭ dară de mĕ întovărăşiţĭ de vale la palatŭ. Acolo veţĭ vedea şi pe Măria Sa; după acésta vom deşerta câte-va butilce de şampanie.

— Fórte mulţumimŭ de şampanie. Dacă e cât pentru asta, sĕ o bemŭ aicĭ şi sĕ ne laşĭ în pace.

— Nu se póte. Măria Sa mĭ-a poruncitŭ că pe câţĭ voiŭ găsi aicĭ sĕ-ĭ ducŭ de vale la casarmă, unde-ĭ aştéptă.

— In faţa putereĭ, n'avem ce face. Dar de vom fi maltrataţĭ, vom trata de infamĭ şi laşĭ pe ceĭ ce ne ducŭ.

— Eŭ vĕ garantezŭ că nu veţĭ suferi nimicŭ.»

Ne scularămŭ cu toţiĭ, şi după ce eşirămŭ, ne vĕḍurămŭ înconjuraţĭ de soldaţĭ şi urmaţĭ de Beizadea Grigorie, precedatŭ, ca şi maĭ înainte, de Arnăutulŭ cu tromblonulŭ. Acesta era faĭmosulŭ Ingé Robert, de origine din Avganistan.

XV.

D. A. Mavrcordat, după cât îmĭ aducŭ aminte, rĕmase acasă. Acésta nu ne puse în mirare, sciindŭ că el era nepotulŭ luĭ Vodă; şi apoĭ chiar acéstă de pe urmă consideraţiune nu ne făcea nicĭ o dată a ne îndoi de lealitatea şi sinceritatea sa în favórea causeĭ patriotice care ne agita.

Coborîrămŭ scările, ajunserămŭ în curte; dar abia ne aflamŭ la pórtă, şi de o-dată audimŭ comandândŭ: foc! Toţĭ soldaţiĭ ce ne înconjuraŭ întinseră baionetele asupra pepturilorŭ nóstre. O teróre de mórte ne coprinse inimele... aşteptamŭ sĕ vedemŭ cocóşele rădicându-se. Incă o dată audimŭ: focŭ! dar o altă voce, maĭ puternică, strigă: în susŭ! Atuncea soldaţiĭ, ridicând puscele în susŭ, le slobodŭ în aerŭ.

Mulţĭ aŭ credutŭ şi credŭ încă că primulŭ ordinŭ de a da focŭ, a fost datŭ de Beizadea Grigori. Dar adevĕrulŭ numaĭ însuşĭ póte sĕ-l scie. Sĕ fi avutŭ óre în adevĕrŭ ordinŭ de a vĕrsa sânge inocentŭ? Sĕ fi avutŭ cruda plăcere a vedea ómenĭ murindŭ? Sĕ fi avutŭ óre ideea ca sĕ ne sperie numaĭ? Ar fi fost o crudă glumă, dacă soldaţiĭ, precum eraŭ beţĭ, ar fi datŭ focŭ la cel întâiŭ comandamentŭ!

Se întêmplà că unŭ soldatŭ ce era tocmaĭ în aripa din din urmă, cădù lovitŭ (de bună sémă) de unŭ glonte al unuĭ soldatŭ. Rănitulŭ, espirândŭ, ţipà cu turbare. Soldaţiĭ ce eraŭ în frunte credură că ceĭ din urmă aŭ venitŭ în riscŭ cu poporulŭ. Atuncĭ se audì unŭ altŭ comandamentŭ: «Daţĭ de totŭ, nu-ĭ lăsaţĭ cu dile!»

Ne pomenirămŭ de o dată atacaţĭ şi loviţĭ cu paturile puscelorŭ, trântiţĭ la pămêntŭ şi stâlciţĭ de loviturile furióse ale soldaţilorŭ, turbaţĭ de rachiŭ şi de mânie.

Cea întâiŭ lovitură ce căpĕtaiŭ fu unŭ stratŭ de puşcă dreptŭ ntre umere. Căduĭu în brâncĭ, rĕsturnândŭ pe unŭ soldatŭ ce era înaintea mea. Peste mine cădù soldatulŭ ce mĕ lovise. Vĕdênd ameţitura soldaţilorŭ, îmĭ reprinseiŭ puterile, puseiŭ mâna pe o puşcă şi începuiŭ a rĕsturna şi eŭ câţĭ-va dintr'ânşiĭ. Impedicându-mĕ, iarăşĭ căduiŭ, şi peste mine cădură iarăşĭ alţĭ soldaţĭ, rĕsturnaţĭ de camaradiĭ meĭ.

De o-dată simţiĭŭ că unŭ braţŭ tare mĕ apucă de o mână şi unŭ altulŭ de altă mână, târându-mĕ până afară din rândurile soldaţilorŭ. Era Costan al meŭ, carele, împreună cu nepotulŭ seŭ, soldatulŭ, îmĭ căuta scăparea.

Ameţitŭ încă de cele ce mi se întêmplase, turbatŭ încă de

mănie, nu vedeamŭ înaintea ochilorŭ nimica; voiamŭ sĕ mĕ virŭ iarăşĭ în mulţime, ca sé mĕ apucŭ la luptă.

Costan însĕ mĕ ţinea cu braţulŭ seŭ cel vînosŭ, şi în fine mĕ târî către o uliţă laterală.

XVI.

Eram sângeratŭ la nasŭ, la o sprincénă şi la amêndouĕ mânele. Peptulŭ mi se bătea cumplitŭ, în cât rĕsuflarea mi se împedica.

Cu tóte acestea, ajutatŭ de credinciosulŭ meŭ bĕtrânŭ, ajunseiŭ la unchiulŭ meŭ, unde cădjuiŭ leşinatŭ de durere şi de sfâşierile sufletuluĭ.

Nu trecù însĕ o oră, şi iată unŭ sub comisarŭ de poliţie, amicŭ al unchiuluĭ meŭ, care vine şi ne spune că aŭ sĕ ne calce îndată casa, ca sĕ mĕ caute pe mine şi pe alţiĭ.

Trebuia sĕ părăsescŭ casa unchiuluĭ meŭ. Eşiiŭ îndată pe pórtă, împreună cu omulŭ meŭ, carele se ţinea ca şi umbra de mine. Dar unde sĕ mĕ ducŭ? Cercŭ sĕ intru pe la alte rude şi amicĭ; în deşertŭ! tóte porţile eraŭ închise!

Pe orĭ-care uliţă apucamŭ, trebuia sĕ întâlnescŭ patrule de soldaţĭ şi sĕ mĕ întorcŭ cu fuga ca sĕ nu fiŭ apucatŭ.

In fine rătăcindŭ ast-felŭ pe uliţe, trecuĭu prin curtea uneĭ bisericĭ. Din norocire iată unŭ peristilŭ şi de-asupra o clopotniţă.

«Iată otelulŭ nostru, Costane!»

Fără a perde timpŭ, ne suirămŭ în clopotniţă. Omulŭ meŭ se desbrăcà de haina sa cea grósă, ce purta pe de-asupra, şi mĭ-o aşternù în locŭ de saltea. Mĕ culcaiŭ; şi, o minune! adormiiŭ, ca in légănulŭ cel maĭ desfătătorŭ, fără a mĕ gândi nicĭ la strigoĭ, nicĭ la vêrcolacĭ, nicĭ la Vodă, nicĭ la draculŭ.

XVII.

A doua ḑi de diminéţă mĕ deşteptaiŭ de paşiĭ unuĭ omŭ ce se suia în locaşulŭ meŭ provisoriŭ.

Era unŭ cântăreţŭ de biserică ce venia sĕ tóce şi sĕ tragă clopotulŭ. Bieţulŭ omŭ de o-dată se sperià; dar pe urmă mĕ întrebà cu uimire: cum se póte sĕ mĕ găséscă aci?

— Aşa a venitŭ vremea, dragă băete, îĭ ḑiseĭŭ. Dar sciĭ tu cine sunt eŭ?

— Te cunoscŭ prea bine. Cine nu te cunósce pe D-ta? Câte versurĭ de ale D-tale n'am învĕţatŭ eŭ de rost!

— Dacă-ĭ aşa, dragă, nu mĕ maĭ întreba şi cată-ţĭ de trébă. Iată îţĭ daŭ loculŭ, că eŭ mĕ ducŭ.

— Da bine, cum? aşa, plinŭ de sânge? ce-aĭ păţitŭ?

— Se vede că aŭ eşitŭ vĕrcolaciĭ şi m'aŭ suptŭ. Dar tu, dacă escì băiatŭ bunŭ, dute şi-mĭ adă nişte apă ca sĕ mĕ spĕlŭ.

— Dar sĕ tocŭ întâiŭ şi sĕ tragŭ clopotulŭ.

— Lasă tréba asta pe socotéla nóstră. Tu du-te la apă.

Costan se puse a toca; şi, ḑeŭ, scia toca de minune.

Pe când trăgea clopotulŭ, venì şi băiatulŭ cu apa şi cu unŭ ştergarŭ curatŭ.

Mĕ spĕlaiŭ şi mĕ coborîiŭ.

«Eĭ, coconaşule, ce facem noĭ acuma?

— Sciŭ eŭ ce sĕ facemŭ, Costane?

— Nu-ţĭ spuneam eŭ că ceea ce vedeam nu'ĭ a bine? Iaca, veḑĭ? Prinsŭ, stâlcitŭ, batjocorîtŭ, dormitŭ prin clopotniţe... Ca când aĭ fi unŭ fugarŭ din ocnă.

Astea nu sunt nimica, Costane, pe lângă cele ce-or fi suferitŭ ceĭ-l-alţĭ; şi eŭ la dênşiĭ maĭ multŭ mĕ gândescŭ.

— Eĭ, aşa! sĕrmaniĭ boĭerĭ, şi ce maĭ ómenĭ de trébă! Dar D-ḑeu e bunŭ; aistŭ lucru nu póte sĕ rĕmâe nepedepsitŭ.

— Dar veḑĭ tu, Costane? până la D-ḑeŭ s'ar cădea ca ómeniĭ sĕ dea din mâinĭ. Acestŭ lucru dacă sĕ întêmpla în altă parte de lume, tótă ţéra s'ar fi sculatŭ în picióre.

— Ţéra! Ce-ĭ tot daĭ cu ţéra! Dar de unḑe scie ţéra că o mână de ómenĭ s'aŭ adunatŭ în Iaşĭ ca sĕ-ĭ facă binele? Eaca, de pildă, D-ta te-aĭ sculatŭ şi aĭ venitŭ, ş'aĭ pătimitŭ, şi la noĭ la satŭ nu se scie nimica. Ar fi pututŭ sci oraşulŭ, care e destulŭ de mare; dar ce-or sĕ facă nişte jidanĭ nemernicĭ şi fricoşĭ? Eŭ mĕ mirŭ de boĭerĭ: dacă avea sĕ facă unŭ lucru ca aista, de ce n'aŭ datŭ de scire satelorŭ; că, crede-mĕ, ar fi venitŭ cincĭ-sute de miĭ de ómenĭ; şi atuncĭ...»

Eram uimitŭ de inteligenţa omuluĭ meŭ, şi ḑiceamŭ: eată că ţĕraniĭ se pricepŭ la revoluţiunĭ maĭ bine cât noĭ ăştia, ómenĭ luminaţĭ şi civilisaţĭ.

XVII.

Pe când convorbirea cu Costan îmĭ întreţinea mintea, eŭ mĕ apropiamŭ de casa Logofĕtuluĭ C. Sturza. Intraiŭ pe pórta de din dosŭ, şi vĕḑêndŭ pe bĕtrânulŭ în balconŭ, mĕ apropiaĭu şi-l întrebaĭu de potŭ sĕ mĕ suiŭ ca sĕ-ĭ vorbescŭ ceva.

Îmĭ făcù semnŭ cu mâna ca sé mĕ suiŭ.

Costanŭ rĕmase la scară.

Bĕtrânulŭ (D-ḑeŭ sĕ-l erte!) îmĭ arătà mare afecţiune. Mĕ întrebà ce am de gândŭ sĕ facŭ.

Iĭ spuseiŭ cum am dormitŭ. Rîse şi lăcrămà.

«Ce ḑicea lumea, mĕ întrebà el, de mine, erĭ când v'am ḑisŭ sĕ-mĭ deşertaţĭ casa?

— Eraŭ felŭ de felŭ de ideĭ.

— Veḑĭ, dregulŭ meŭ, eŭ simţisemŭ de ce vi se pregătesce. Vasilică Ghica a stricatŭ tótă tréba. Noĭ, dacă ne mulţumiamŭ cu cele 32 punturĭ, am fi făcut fórte bine, şi nu se întêmpla batjocura asta.

— Dar bine, cine-l autorizase pe D-luĭ ca sĕ spue luĭ Vodă că ţéra cere totulŭ, saŭ nimica?

— D-ḑeŭ sĕ-l judece! Dar sciĭ că aséră mĭ-aŭ călcatŭ şi mie casa?

— Ce felŭ? de ce?

— Aséră, dupĕ ce s'a întorsŭ oştirea de la Mavrocordat, vĕḑŭ că se opresce în dreptulŭ porţeĭ mele. Vre-o câţĭ-va soldaţĭ se despartŭ şi intră în curtea mea. Se suie pe scărĭ. Esŭ în capulŭ scăreĭ şi întrebŭ: ce caută?

Auḑŭ glasulŭ luĭ Beizadea Grigori că-mĭ rĕspunde:

«Nu-ĭ nimica, avemŭ sĕ căutămŭ pe cine-va.» A intratŭ cu soldaţiĭ seĭ prin tóte odăile şi apoĭ, negăsindŭ pe cine căuta, a eşit şi s'a dusŭ.

— Negreşitŭ, ḑiseiŭ, se vor fi călcatŭ maĭ multe case.

— Tóte casele suspecte, şi s'aŭ făcutŭ o mulţime de arestărĭ Dar apropo de acésta: eştĭ în lista celor 17.

— Care 17?

— In lista de proscripţie; între ceĭ pentru carĭ a datŭ Vodă poruncă ca sĕ-ĭ prinḑă cu tóte mijlócele.

— Adevĕrŭ?

— Am vĕḑutŭ eŭ lista: mĭ-a adus'o unŭ omŭ al guvernuluĭ.

— Dar bine; eŭ ce am făcut?

— Ce maĭ întrebĭ? escĭ revoluţionarŭ.

— Eŭ?

— Negreşitŭ, tu şi toţĭ aceĭ ce facŭ versurĭ.

— Imĭ făcuiŭ cruce.

— Ce maĭ staĭ pe gândurĭ? du-te, fă-te nevĕḑutŭ, dacă nu vreĭ sĕ înfunḑĭ vre-o mănăstire. Te rogŭ eşĭ pe pórtă de din dosŭ; sĕ nu vaḑă cine-va că aĭ eşitŭ de la mine.

Eşiiŭ, şi găsiiŭ pe credinciosulŭ meŭ în scară.

«S'a trecutŭ de glumă, Costane, pentru mine. N'am sĕ mĕ maĭ potŭ întórce la moşie. Orĭ şi unde în ţéră, oĭ sĕ fiŭ prinsŭ şi trimisŭ la Ocnă. Trebue sĕ părăsescŭ ţéra.

Bietulŭ omŭ începù a mĕ văita.

XVIII.

Apucaiŭ tot pe ulițe laterale, cu hotărîre ca sĕ esŭ la casele fraților Roseti, cu carĭ eram în intimitate.

Când ajungŭ în ulița Golieĭ, ce face rĕspântiĭ cu ulița Polițieĭ, vêdŭ o adunătură mare de jidovĭ și soldațĭ. Mĕ feriiŭ de a mĕ apropia. După ce adunătura aceea de ómenĭ trecù la vale, intraiŭ răpede în casa Roseților.

Amŭ găsitŭ pe venerabila lorŭ mumâ în scară. Cum mĕ vĕdù, mĕ apucà de gâtŭ și începù a plânge cu suspine spasmotice, dicênd grecesce: Ta garsonia-mu, ta caimena, ta garsoniamu.

Nu puteamŭ înțelege ce vra sĕ dică și ce s'a întêmplatŭ.

Întristata mumă mĕ introduse în camera luĭ Răducanu (1); și cădù pe o sofa fără putere de a maĭ vorbi.

De o dată se deschise ușa iataculuĭ și sĕ arătà Panu.

Acesta după ce mĕ'mbrățișâ, îmĭ spuse că în zorĭ de diuă a venitŭ o bandă de soldațĭ, a spartŭ porțile ce eraŭ închise, și aŭ ridicatŭ din asternutŭ pe Răducanu, pe Mitică și pe Lascar, scoțîndu-ĭ pe pórtă numaĭ în cămeșĭ și cu capetele góle, rădicândŭ tóte armele preciόse ce le aveaŭ, și comițênd și alte prădăciunĭ în casă.

Panu, cu tóte că venise abia atunce séra din provincie, cu tóte că nu credea la posibilitatea de a figura între proscrișĭ; totușĭ găsi maĭ prudent a se da de o parte. Elŭ se dosì în buduarulŭ mumeĭ, unde soldațiĭ nu cutezară a resbate.

Cu tótă durerea ce sfâșiea inima acesteĭ bĕtrâne femeĭ, nu puteamŭ îndestulŭ admira curagiulŭ sufletuluĭ seŭ. Ea nu plângea, nu blasfema, nu vocifera; ci se exalta în contra apĕsătorilorŭ și chiema resbunarea cerescă. Ea privia martiriulŭ fiilorŭ seĭ ca un prognostic pentru binele patrieĭ în viitorŭ.

Ședuiŭ tótă diua în casa acésta, convorbindŭ cu amiculŭ

(1) Fiiulŭ eĭ celŭ maĭ mare

meŭ asupra intêmplăreĭ de ḑi. Din oră în oră şi din momentŭ în momentŭ, ne veniaŭ sciri care de care maĭ fioróse.

Peste nópte se călcaseră tóte otelurile şi cele maĭ multe case. Se făcuseră o mulţime de arestărĭ, se confiscaseră armele orĭ de pe unde se găsiră. În essecutarea unorŭ asemine ordine, pe la locurile cele maĭ suspecte se ducea maĭ cu sémă curagiosulŭ Ingé, Arnăutulŭ luĭ Beizadea Grigori. Acesta călcà şi casa bĕtrânuluĭ Grigori Cuza, căruia îĭ luà o mulţime de arme; dar nu cutezà a-lŭ aresta, căcĭ bĕtrânulŭ îlŭ amenința cu un pistolŭ ce-lŭ ţinea gata de focŭ.

Cu tineriĭ prinşĭ la casa luĭ Mavrocordat, cu alţiĭ ce culeseră de prin otelurĭ şi de prin alte case, se umpluse casarma şi închisorile de la Criminalŭ. Cea maĭ mare parte din aceştĭ nenorociţĭ fură bătuţĭ şi schingiuiţĭ în închisorile unde-ĭ puseseră. Iar treĭ-spre-ḑece inşĭ, fură legaţĭ cotŭ la cotŭ cu frânghiĭ, puşĭ în căruţe jidovescĭ, şi espediaţĭ cu escortă de soldaţĭ spre Galaţĭ, unde trebuĭa sĕ fie daţĭ peste Dunăre în séma autorităţilorŭ turcescĭ.

Aceştia eraŭ: Manolaki Epureanu, Alecu Cuza, Alecu Romalo, Ion Cuza, treĭ fraţĭ Roseti, Zaharia Moldovanu, N. Catargiu, D. Filipescu şi Alecu Muruzi (pictorulŭ).

Scirile aceste nu puteaŭ de cât sĕ mĕ infioreze. Ce aveamŭ de făcut? Dacă mĕ duceamŭ la moşie, urma sĕ mĕ asteptŭ a fi prinsŭ, batjocoritŭ, aruncatŭ în închisóre, şi D-ḑeŭ maĭ scie ce.

Amiculŭ meŭ mĕ consultà că voiŭ face maĭ bine sĕ staŭ încă în Iaşĭ, unde pintre amicĭ maĭ uşorŭ m'aşĭ putea ţinea ascunsŭ.

Aveamŭ un frate în colegiŭ. Trimitŭ pe omulŭ meŭ de'lŭ căutà şi mi-l aduse.

Îĭ ḑicŭ sĕ lase scóla, sĕ mérgă la vie, sĕ se suie în căruţă şi se mérgă la ţéră, sĕ-mĭ grijĭască de semănăturĭ, dupĕ instructiunile ce'ĭ am datŭ; şi până în cincĭ ḑile sĕ mĕ însciinţeze dacă m'a căutatŭ cine-va pe la moşie.

Costan se despărţì, plângĕnd, de mine şi se duse cu frate-meŭ.

XIX.

În casa unde mĕ aflamŭ, de și eramŭ primitŭ cu cea maĭ mare afecțiune, nu voiŭ a sta de cât până în séră. Ca unulŭ ce mĕ scieamŭ în numĕrulŭ proscrișilorŭ, mĕ temeamŭ á nu fi descoperitŭ; și nu-mĭ era atâta de sórta mea, cât de supĕrarea ce așĭ fi causatŭ caseĭ ospitaliere în care mĕ aflamŭ.

Amiculŭ Panu încă se hotărì a eși de acolo îndată ce va inopta, și a se retrage unde-va la moșia vre-uneĭ rude. Imĭ luaĭ adio de la Dómna Roseti, și mĕ duseiŭ la Iordaki Voinescu, Consululŭ Grecescŭ, cu care mĕ aflamŭ în intimitate. Ne găsindu-l acasă, îĭ lăsaiŭ un biletŭ în următórea cuprindere:

«Dacă va veni de unde-va vre-o scrisóre pe numele meŭ, «te rogŭ sĕ nu se peardă. Eŭ voiŭ trimite sĕ întrebe de ea.»

Dar unde sĕ mĕ adăpostescŭ? Mĕ duseiŭ la câțĭ-va amicĭ, carĭ cu mare părere de rĕŭ îmĭ refusarà ospitalitatea. Terorismulŭ era în culme. Spionagiul era organisatŭ într'un chipŭ infernalŭ: ómeniĭ se temeaŭ chiar de păreții caselorŭ lorŭ; servitoriĭ maĭ din tóte casele eraŭ plătițĭ de poliție ca sĕ spioneze și sĕ trădea.

Umblândŭ ast-felŭ rătăcindŭ din casă în casă, într'o uliță strâmtă cât pe ce eramŭ sĕ daŭ peste o patrulă. Căta sĕ evitŭ întâlnirea eĭ. Dar cum sĕ facŭ? Dacă o rupeamŭ de fugă, putea sĕ mĕ goniască și sĕ mĕ ajungă. Din norocire, vĕḑŭ la o casă pe lângă care treceamŭ nisce perdele roșiĭ, semnŭ distinctivŭ al caselor de prostituțiune.

Intru.

Era o Poloneză, tênĕră și frumósă, dar topită de escesele pĕcătóseĭ sale profesiunĭ.

O întrebaiŭ de potŭ dormi acolo. Mĕ primì cu bucurie.

Îĭ puseiŭ condițiunea că nu voiŭ sĕ maĭ deschiḑă ușa nimĕruĭ altuia. Ea primi.

O D-ḑeule! ce posiţiune cumplită! cu inima plină de suferinţe morale, cu imaginaţiunea aprinsă de atâtea cugetărĭ înalte şi generóse, în nisce momente atât de solemne, sĕ ajungŭ la casa uneĭ prostituate, ca sĕ cerŭ ospitalitatea, şi póte chiar mântuirea mea!

XX.

Căta a mĕ supune sórteĭ. Căta a mĕ mulţumi şi de acéstă favóre a întâmplăreĭ.

Cele sacre nu se spurcă. ḑiceamŭ în sinemĭ.

Inima mea, sufletulŭ meŭ, sunt departe de a se assimila cu degradarea prostituateĭ. Dar... o D-ḑeule! nişte fiorĭ mĕ cuprinseră; o cugetare amară trecù prin inima mea.

— Olimpio, spune-mĭ, te rogŭ. vine poliţia pe la tine?

— Poliţia? nu te înţelegŭ. Ce trébă are poliţia cu mine?

— Nicĭ te cunoscĭ tu cu nimenĭ din poliţiă?

— Nu sciŭ ce vreĭ sĕ ḑicĭ D-ta.

— Voiŭ sĕ ḑicŭ, Olimpio, că eŭ n'aş voi sĕ fiŭ sciutŭ de poliţie; şi veḑĭ tu? dacă sciĭ ce vra sĕ ḑică pĕcatu, apoĭ îţĭ spunŭ în credinţă că n'ar fi maĭ mare pĕcatŭ, de cât....

— Destul... înţelegŭ ce vreĭ sĕ ḑicĭ... Ah, Domnule! dar D-ta nu sciĭ în ce casă te-a adusŭ D-ḑeŭ. Daca am ajunsŭ la meseria asta infamă, în care mĕ veḑĭ, crede, Domnule, că am o inimă nobilă, şi că am avutŭ părinţĭ multŭ maĭ nobilĭ de cât îţĭ poţĭ închipui. Eŭ am înţelesŭ îndată posiţiunea D-tale, şi iată 'ţĭ jurŭ pe crucea asta, singura suvenire ce am de la tatălŭ meŭ, că nu veĭ găsi inimă maĭ compătimitóre şi maĭ devotată pentru persóna D-tale.

— Dar tu nicĭ mĕ scii cine sunt. Olimpio!

— Nu e trebuinţă sĕ-ţĭ sciŭ numele. Sciŭ că trebue sĕ fiĭ unŭ omŭ persecutatŭ de guvernŭ, unulŭ din numĕrulŭ acelorŭ tinerĭ nobilĭ şi bravĭ, din carĭ s'aŭ făcutŭ atâte victime de ierĭ încóce.

Olimpio, tu escĭ o fată fină, precum vĕdŭ eŭ.

— Protestezŭ contra acestuĭ cuvênt. Nu sunt fină, nicĭ prefăcută; sunt sinceră, cu inima curată și deschisă. Dar vedĭ D-ta, când e vorba de victime patriotice, se revoltă inima în mine, căcĭ în vinele mele circulă sângele uneĭ familiĭ care a suferitŭ martiriulŭ pentru patriotismŭ.

Un asemine limbagiŭ, nisce asemine sentimente și expresiunĭ, eșite din gura uneĭ prostituate, mĕ uimiră. Tóte prepusurile mi se risipiră. Totă încrederea îmĭ puseiŭ în acéstă ființă necunoscută până atunce.

— Olimpio, iĭ adăogaiŭ, nu crede că, eșindŭ din casa ta, te voiŭ lăsa maĭ bogată de cât eștĭ.

— Asta nicĭ mĭ-a trecutŭ prin minte. Dar ascultă-mĕ: escĭ fórte poeticŭ si animatŭ; te rogu linistesce-te. Spunemĭ: vreĭ sĕ mănâncĭ ceva? vreĭ unŭ ceaiŭ?

— Nimicŭ de cât sinceritatea sufletuluĭ tĕŭ.

— Eĭ bine, de asta fiĭ sigurŭ, și poțĭ dormi ca în casa suroreĭ D-tale.

Olimpia mĕ întrebà numaĭ de sunt provincialŭ saŭ iașanŭ. Despre numele meŭ nu mĕ întrebà; asta mĕ încredința și maĭ multŭ despre lealitatea și delicateța inimeĭ sale

Mĕ rugà sĕ priimescŭ așternutulŭ eĭ; și ea se culcà pe o canapea, intr'unŭ colțŭ alŭ camereĭ, despărțitŭ de unŭ paravanŭ.

XXI.

Făcêndu-mĭ cruce, îmĭ recitaiŭ rugăciunea de culcare ce mĭ-o recomandase maică-mea încă din pruncie. După acésta mĕ culcaiŭ, și adormiiŭ maĭ iute de cât îmĭ puteamŭ închipui, ca unŭ omŭ ce făcuse o cale lungă și ostenitóre.

O zornăitură de arme, și unŭ tropotŭ de picióre mi se părù că audŭ. Ușa se deschise, și vĕduiŭ pe Ingé intrândŭ cu sabia în gură și cu tromblonulŭ întinsŭ, urmatŭ de vre o cincĭ Arnăuțĭ, maĭ fioroșĭ de cât elŭ. Îmĭ făcù semnŭ cu capulŭ; și ca când înțelegeamŭ ce mĭ spune, mĕ sculaiŭ, luaiŭ haina pe

mine şi plecaiŭ cu elŭ. Piciórele îmĭ tremuraŭ, şi nu puteamŭ merge. Sbiriĭ ce mĕ duceaŭ mĕ loviaŭ cu mânerele iataganelorŭ lorŭ, ca sâ *umblu maĭ iute. Fuseiŭ dusŭ la casarma* de cavalerie şi dat pe mâna uneĭ sentinele. Apoĭ fuiŭ introdusŭ într'o salâ spaţiósă, şi abia luminată ce douĕ lumânărĭ de seŭ. Sala era plină de ómenĭ.

Uitându-mĕ la aceĭ ómenĭ, mĕ încredinţaiŭ că nu eraŭ soldaţĭ. Toţĭ eraŭ culcaţĭ în neorânduealâ, şi în posiţiunile cele maĭ capricióse. Auḑindŭ pe unulŭ că geme, mĕ duseiŭ la elŭ şi-l întrebaiŭ ce are. El ridicà capulŭ şi gemù ḑicêndŭ: «Lasă-mĕ, lasă-mĕ!» Cunoscuiŭ vocea: era a amiculuĭ meŭ P. Casimir. Îlŭ strigaiŭ pe nume, şi elŭ atunce repetà pe alŭ meŭ.

— Ce, şi tu escĭ aice, nenorocitule? mĕ întrebà elŭ.

— Vaĭ! dar.

— De când?

— Nu mĕ maĭ întreba. Spune-mĭ: ce aĭ?

— Ce sĕ am? întrébă pe ceĭ-l-alţĭ toţĭ. Îĭ veḑĭ? Apropiete de eĭ şi veḑĭ: trăesce vre-unulŭ? Veḑĭ, frate-meŭ aice e?

— Dar ce este? ce aĭ?

— Of! am fostŭ torturaţĭ, stălciţĭ... Oh!... D-ḑeule! nu te uiţĭ tu pe pămêntŭ?

Căutaiŭ sĕ-lŭ rădicŭ, şi începù a ţipa de durerĭ. Dupĕ acésta luaiŭ una din lumânărĭ, şi începuiŭ a mĕ uita de aprópe la figurele celor-l-alţĭ camaraḑĭ de arestŭ.

Eraŭ nenorociţiĭ tinerĭ ce fuseseră prinşĭ la casa luĭ Mavrocordat (1). Uniĭ dormiaŭ, uniĭ gemeaŭ.

Maĭ toţĭ sângeraţĭ şi cu feţele desfigurate. Găsiiŭ pe fratele luĭ Petraki; şi, cunoscêndu-l, îl întrebaiŭ cum îĭ este. Îmĭ rĕspunse că-l dóre tare peptulŭ, şi mĕ rugà sé-l lasŭ în pace. Visitaiŭ pe toţĭ ceĭ-l-alţĭ, şi mĕ încredinţaiŭ că nicĭ unulŭ nu e mortŭ; dar toţĭ în suferinţe cumplite de torturile ce le aplicaseră.

Casimir îmĭ ḑise sĕ mĕ culcŭ, căcĭ le dedese ordinŭ ca sĕ

(1) Între aceştia maĭ eraŭ şi alţiĭ, prinşĭ peste nópte în deosebite locurĭ şi case.

dórmă, sub ameninţare de a fi iarăşĭ torturaţĭ. Mi se sfăşiea inima, vědêndŭ atâte victime, şi închipuindu-mĭ suferinţele lorŭ. Mě culcaiŭ pe unŭ patŭ soldăţescŭ pe care era aşternutŭ o rogojină.

Dar de odată vědjuiŭ că uşa se deschide şi intră vre-o douědecĭ de soldaţĭ.

Unulŭ din eĭ strigă se ne sculămŭ toţĭ în picióre.

Strigarea sa cea furiósă făcuse sě răsune păreţiĭ.

Ne supuserămŭ ordinuluĭ maĭ toţĭ, afară de câţĭ-va inşĭ, carĭ nu avură putere a se rădica.

— Cine este noulŭ venitŭ între voĭ? întrebà unŭ caporalŭ ce seměna a gîde.

— Eŭ sunt, ḑiseiŭ, înaintândŭ spre elŭ.

— Îmĭ pare bine că facem cunoscinţă, ḑise elŭ cu unŭ aerŭ sarcasticŭ. Dar pân'a nu răsări zorile, cată sě te tratămŭ cu unŭ feliŭ de bucate revoluţionare, de care şi camaraḑiĭ D-tale aŭ gustatŭ.

Dupě acésta, luândŭ o frânghie de la unulŭ din soldaţĭ, îmĭ legà pumniĭ mânelor şi, trecênd frânghia peste grinda tavanuluĭ, mě rădicà în susŭ, cât nu maĭ ajungeamŭ cu piciórele de podele.

Apoĭ veniră douĭ soldaţĭ cu câte unŭ braţŭ de nuele, din care luară fie-care câte douě. Iar caporalulŭ. dându-se de o parte, comandà: una, douě, treĭ!

Atuncĭ ţipaiŭ ca unŭ tigru, rănitŭ de mórte...

XXII.

De o dată simţiiŭ că mě apucă cine-va de mână, întrebându-mě ce am.

• Era Olimpia, care se deşteptase de ţipětulŭ meŭ din visŭ.

Cu tóte aceste nu credeamŭ încă în realitate. Eramŭ încă atâtŭ de agitatŭ, inima mea se bătea atât de tare, în cât se confunda cu bătăile regulate ale ceasorniculuĭ ce era pe masă.

Dormĭ? ce aĭ? mě maĭ întrebà ospětătórea mea.

— Apă! apă! ḑiseiŭ.

Bĕuiŭ apă, şi mi se alinà ceva bătaea de inimă.

După acésta spuseiŭ Olimpieĭ visulŭ teribilŭ ce mĕ muncise, durerile ce sbuciumaŭ inima mea şi neastâmpĕrulŭ în care mĕ aflamŭ. Stătuiŭ de vorbă cu ea până ce raḑele dimineţeĭ îmĭ anunţară venirea ḑileĭ.

XXIII.

— Olimpio, fiind sigurŭ că tu nu-mĭ refuzĭ ospitalitatea nicĭ astăzĭ....

— Nicĭ mâine, nicĭ poimâine, nicĭ rĕspoimâine.

Voiŭ dară sĕ-ţĭ spunŭ că eŭ nu voiŭ sĕ-ţĭ cadŭ greŭ. Cheltuiala menagiuluĭ voiŭ să mĕ privéscă pe mine.

— Asta nu se póte. O poloneză se insultă cu ast-felŭ de propunerĭ. Laudă luĭ Dumneḑeŭ, din miserabila şi infama mea meserie amŭ atâtea economiĭ în cât sĕ trăiescŭ independentă în ast-felŭ de împrejurărĭ, şi sĕ potŭ da ospitalitate cuĭ-va câte-va ḑile.

Din asemenea limbagiŭ şi maniere, înţeleseiŭ că am a face cu unŭ sufletŭ nobilŭ.

După acestea, Olimpia incepù a se îngriji de persóna mea cu unŭ interesŭ adevĕrat fraternŭ.

Ea se ocupà până şi de toaleta mea; îmĭ procurà până şi primenele; în cea d'ântâiŭ ḑi puse a-mĭ spăla vestmintele de vară ce purtamŭ, şi carĭ eraŭ pline de sânge şi de praf. Iar cât pentru mâncare, preparà ea singură bucatele, ca sĕ fie maĭ gustóse şi maĭ curate.

Arătându-ĭ nerăbdarea ce avémŭ de a sci ce se maĭ petrece, ea se oferì a-mĭ duce o scrisóre către unchiulŭ meŭ. Imĭ aduse rĕspuns că l'a găsitŭ şi că, luându-ĭ adresa, a promis că va veni la nópte ca să mĕ vaḑă.

Unchiulŭ meŭ venì. Imĭ spuse cum i se călcà casa în nóptea din 29 Martie. Cea întâiŭ persónă de care întrebară, fusesem eŭ. Negăsindu-mĕ pe mine, luară pe unŭ fiiŭ alŭ seŭ;

îlŭ duseră la închisórea Curțeĭ criminale, iĭ administrară 25 de loviturĭ, și apoĭ a doua ḑi îl liberară pe garanție.

Unchiulŭ meŭ se numia Antohi, și avea atuncea vêrsta ca de 60 anĭ. Era unŭ omŭ cu minte, cu învĕțătură și studios; dar cu tóte meritele și vêrsta sa, elŭ nu ocupa de cât unŭ postŭ modestŭ de șefŭ de secție în Visterie. Fiĭulŭ seŭ Costaki, despre care vorbiiŭ, era în statulŭ biurouluĭ seŭ. Elŭ fusese acusat de poliție că în ḑiua de 29 Martie a mersŭ împreună cu mine la casa luĭ Mavrocordat; pentru acésta suferì tratamentulŭ barbarŭ de bătae, și totŭ odată departarea din serviciŭ.

— Ce ḑicĭ, moșule, D-ta la aceste tote?

Ḑicŭ, fĕtulŭ meŭ, că ḑilele acestea sémănă cu ḑilele cele maĭ nefaste ale istorieĭ nóstre. Numaĭ în timpulŭ Domnilorŭ fanarioțĭ se persecutaŭ, se băteaŭ, și se sugrumaŭ ómeniĭ în chipulŭ acesta. Ba, ce ḑicŭ? și atuncea încă, boĭeriĭ și fiiĭ de boĭerĭ, chiarŭ în crime de cădeaŭ, totușĭ eraŭ judecațĭ în Divanŭ. Pe boĭerĭ, pentru crime de statŭ, Domnulŭ iĭ bătea singurŭ cu buzduganul in pieptŭ, dar nu-ĭ da pe mâna sbirilorŭ ca sĕ-șĭ bată jocŭ de eĭ prin temnițe ca de hoțiĭ ceĭ maĭ infamĭ. Cu tóte aceste, fĕtulŭ meŭ, orĭ-ce eccesŭ are resultatele sale. Astă stare de lucrurĭ nu póte sĕ prelungéscă. Chiarŭ Rusia o sĕ descuviințeze purtarea Domnuluĭ. Și maĭ la urmă, cumŭ o sĕ domnéscă elŭ? Tótă țéra este în contra sa. După cruḑimele acestea, tótă buirocrația s'a debandatŭ. Astăḑĭ peste șése-ḑecĭ de funcționarĭ și-aŭ datŭ demisiunile. Eŭ mâine plecŭ la țară, la moșióra mea. Ce maĭ amŭ de așteptatŭ, cândŭ îmĭ vĕdŭ familia tratată în asemenea chipŭ?

Bietulŭ bĕtrânŭ plângea, și eŭ cu lacrimĭ îlŭ privĭamŭ.

— Dar eŭ óre ce sĕ fac, moșule?

— De tine e prea ușorŭ. N'aĭ nicĭ femee, nicĭ copiĭ; n'aĭ de câtŭ a trece peste hotar.

— Dar interesele moșióreĭ mele? dar tatăl meŭ, bĕtrânŭ și fără sprijin? dar frațiĭ? dar surorile?

— Eĭ bine, ce vreĭ? ce poțĭ face? cum te-ĭ arăta, or sa te prindă; și precumŭ te are Vodă la stomacŭ, de sigurŭ că după schingiuirĭ te va trimite și în vre o monăstire în fundulŭ

munţilor. Sciŭ de sigurŭ că s'aŭ datŭ ordine la tóte ispravniciile ca unde vĕ vor găsi, sĕ vĕ prindă şi sĕ vĕ aducă legaţĭ la Iaşĭ. Eŭ aşa te consult: fă tóte chipurile, şi te strecóră peste hotar; şi bunŭ e Dumnedeŭ! în curândŭ or se se prefacă lucrurile.

Unchiulŭ meŭ, după acésta, îmĭ dete o mică sumă de banĭ: mĕ îmbrăţişà, mĕ mângâià, mĕ 'ncuragià şi mĕ lăsà cu lacrimele în ochĭ.

Dar acea îmbrăţişare a fost, vaĭ! cea de pe urmă ce amŭ primitu de la acéstă rudă iubită!

XXVIV.

— Cine eştĭ tu, Olimpio? şi care este istoria ta?

— Este unŭ sacrificiŭ pentru mine ca sĕ respundŭ la ceea ce mĕ întrebĭ. Istoria mea este durerósă ca şi aceea a patrieĭ mele. De multe orĭ m'am juratŭ ca sĕ o uitŭ, sĕ nu-mĭ maĭ aducŭ aminte de ea, şi sĕ n'o maĭ spunŭ nimĕruĭ. Dar unuĭ óspete ca d-ta nimica nu potŭ refusa. Ascultă.

Şi Olimpia, după ce se asigurà de uşĭ şi ferestre, ca sĕ fie închise, după ce luà óre-care disposiţiunĭ în trebile miculuĭ seŭ menagiŭ, începù sĕ-mĭ spue istoria sa. Iat'o cum am fostŭ scris'o atuncĭ, în cele treĭ dile câtŭ am şedutŭ în casa eĭ. O reproducŭ întocmaĭ cum o aflu în manuscrisele mele.

OLIMPIA.

Sunt născută în Lituania. Tatălŭ meŭ, comitele August Ilofski, era unŭ avutŭ proprietarŭ, posesorŭ a cincĭ moşiĭ întinse în provincia aceea, pe care numĕra peste treĭ miĭ de servĭ. Muma-mea era româncă din Bassarabia, şi doica ce mĕ crescuse asemenea; de aceea am crescutu de mica vorbindŭ românesce, totŭ aşa de bine ca şi leşesce.

In timpulŭ resboiuluĭ independinţeĭ de la 1830, eŭ eram de duoĭ anĭ. Aveam unŭ frate şi treĭ surorĭ maĭ marĭ.

Tatălŭ meŭ, prevĕḑêndŭ evenimentele, înainte de a isbucni revoluţiunea, trimise tótă familia la moşia unuĭ vĕrŭ alŭ sĕŭ, aprópe de Cracovia; oprì însă cu sine pe frate-meŭ ce avea atuncĭ abia 14 anĭ. După acésta elŭ luà parte în rĕsboiulŭ independinţiĭ ca colonelŭ de regimentŭ, avêndŭ pe frate-meŭ ca adiutantŭ alŭ seŭ. Campania se făcù cu tóte sacrificiurile şi nenorocirile care sunt cunoscute de istorie. Resultatulŭ fù, precum sciĭ. póte, căḑerea şi îngenunchiarea Polonieĭ! Tatălŭ meŭ scăpândŭ cu viaţa. şi cu câte-va rane, se strecurà împreună cu fratele meŭ peste frontieră; şi, după ce umblà vre-o treĭ anĭ proscrisŭ în lume, venì la moşia unchiuluĭ meŭ unde se găsia familia sa. Averea sa din Lituania confiscându-se ca a tuturorŭ celorŭ ce luaseră parte în rĕsboiŭ, elŭ se apucà de speculaţiunĭ agricole pe moşia destulŭ de întinsă a vĕruluĭ seŭ.

Fratele meŭ, trimisŭ pentru studiĭ la Viena, se amestecà în societăţile secrete revoluţionare. La 1837 fu arestatŭ, judecatŭ şi osânditŭ pe şése anĭ la Spilberg, la muncile publice.

In deşertŭ se încercà bietulŭ tatălŭ meŭ ca sĕ-lŭ scape.

Dreptatea împĕrăţieĭ era nemilostivă pentru criminaliĭ politicĭ. După împlinirea termenuluĭ pedepseĭ, elŭ fu liberatŭ pe garanţia tatăluĭ meŭ şi venì acasă.

Surorile mele cele maĭ marĭ se măritară, înzestrate cu liberalitatea unchiuluĭ meŭ; două se duseră cu bărbaţiĭ lorŭ în provincia Posen, şi a treia în Galiţia de josŭ.

Unchiulŭ meŭ avea duoĭ fiĭ. Celŭ maĭ mare Enric, absolvindŭ cursulŭ dreptuluĭ, venise acasă cu hotărîre ca sĕ se ocupe de agricultură. Celŭ maĭ micŭ, Eduardŭ, era în Institutulŭ Teresian la Viena. Enric răpì sufletulŭ meŭ. Eŭ încă intraiŭ în inima sa. Era unŭ amorŭ platonicŭ şi romanticŭ, de care, când îmĭ aducŭ aminte, îmĭ vine sĕ leşinŭ. Părinţiĭ noştriĭ simţiră, şi ne bine-cuvêntară. Dar pe când inima luĭ Enric se desfăta cu amorulŭ meŭ, sufletulŭ seŭ se ocupa cu amorulŭ patrieĭ. De aceea căsătoria nóstră se tot amâna neîncetat.

Enric, împreună cu tatălŭ meŭ şi cu fratele meŭ, făcéŭ escursiunĭ neîncetate prin Posen, prin Galiţia şi chiar prin Lituania. Omenĭ necunoscuţĭ veniaŭ adesea pe la moşia nóstră, şi avéŭ înţelegerĭ şi întâlnirĭ misteriόse cu aceştĭ treĭ ómenĭ. Unchiulŭ meŭ, de bună sémă, sciea şi era iniţiatŭ în planurile lorŭ, de aceea căuta tot-d'auna sĕ risipĭască bănuelile şi temerile ce-ĭ arăta maică-mea.

In tómna anuluĭ 1845 auḑimŭ de revoluţiunea din Posen. Scirea ne-a venitŭ chiar de la generalulŭ Mieroslavski, carele era în capulŭ revoluţiuneĭ, şi era de demultŭ în intimitate cu tatălŭ meŭ şi cu frate-meŭ.

După câtŭ amŭ înţelesŭ, planulŭ era ca revoluţiunea sĕ încépă din tóte părţile, şi Polonia sĕ se ridice de odată în picióre, ca unŭ singurŭ omŭ.

Enric, carele adesea îmĭ încredinţa secretele sale, îşĭ făcea cele maĭ frumóse ilusiunĭ şi avea cele maĭ sigure speranţe în reuşire.

In conspirațiunea acésta eraŭ toțĭ nobiliĭ și proprietariĭ Polonĭ Intre basele constituțiuneĭ ce-șĭ proponeaŭ a proclama, celŭ d'întâiŭ punct era emanciparea și împroprietărirea țĕranilorŭ, ca astŭ-felŭ sĕ-ĭ pótă rădica și atrage sub stindardulŭ libertățeĭ.

Guvernulŭ austriacŭ, simțindŭ de tóte acestea, organisà o contra revoluțiune: găsi mijlocŭ a sugruma pe revoluționarĭ chiar prin mâinele de care eĭ voiaŭ a se servi El maĭ întâiu popularisà printre țĕranĭ ideea că împĕratulŭ voesce sĕ-ĭ facă proprietarĭ și liberĭ, și că aceștia se opunŭ. Apoĭ puse la cale a-ĭ rescula contra nobililorŭ într'o ḑi și într'o dată fixă. Acéstă mĕsură se organisà cu atâta măestrie, în cât niciĭ unulŭ din nobiliĭ nu avea cea maĭ mică idee saŭ bănuială despre unŭ ast-felŭ de planŭ.

Abia intrasemŭ în anulŭ 1846. Era o iérnă mare și gerósă, precum sunt în genere iernele Galițieĭ.

Făceam partide de vênătóre cu ogariĭ, la care luam și eŭ parte cu frate-meŭ și cu Enric. Ne preumblamŭ la fie-care douĕ ḑile până la Cracovia, unde aveam o mulțime de amicĭ. Luamŭ parte la balurile splendide ale noblețeĭ și la picnicurile ce se făceaŭ, și adese-orĭ pe dupĕ mieḑulŭ nopțeĭ ne întorceamŭ la moșie, care nu era maĭ departe de cât o oră de Cracovia. Dar aceste plăcerĭ, aceste petrecerĭ, aveaŭ unŭ îndoit carmen pentru mine, fiind-că pretutindenĭ lua parte și prea iubitulŭ meŭ Enric, de care eram maĭ nebună.

Ah! D-ḑeule, mult îl iubĭamŭ! Creḑŭ că nicĭ o-dată o femee în lume nu póte sĕ iubĭască cu inima de Poloneză.

(Olimpia aicĭ își puse mâinele la ochĭ și capulŭ pe genuchĭ, isbucnind în plânsete sfâșiitóre. Dupĕ ce-șĭ revĕrsă durerile prin lacrimĭ, se liniștì și urmà istoria sa).

Intr'o Duminecă séra, pe la capĕtulŭ luneĭ Ianuariŭ, vine unŭ servitorŭ în casă și ne spune că, viindŭ din satŭ, a vĕḑutŭ maĭ toțĭ locuitoriĭ din satŭ adunațĭ în piața din dreptulŭ cârciumeĭ, și înarmațĭ cu topóre, cu furcĭ și cóse. Unchiulŭ meŭ, ta ălŭ meŭ, frate-meŭ și Enric, se sculară îndata și alergară la locụlŭ arătatŭ.

Unchiulŭ meŭ îĭ întrebà pentru ce s'aŭ adunatŭ și ce aŭ gândŭ sĕ facă? Eĭ rĕspundŭ că sunt poftițĭ de satulŭ vecinŭ ca sĕ méргă sĕ-șĭ rĕsbune pe proprietarŭ, carele s'ar fi purtândŭ tiranicesce cu locuitoriĭ.

— Oamenĭ bunĭ, ḑise Enric, gândiți-vĕ bine la cele ce voițĭ sĕ facețĭ. Ce pasŭ este acesta? Nu vĕ temețĭ de guvernŭ?

— Ce guvernŭ? rĕspunse unulŭ din țĕranĭ. Impĕratulŭ voesce binele nostru, și proprietariĭ sunt împilătoriĭ noștri. A venitŭ timpulŭ sĕ ne curățimŭ de eĭ; altă mîntuire nu e. Voĭ vĕ purtațĭ bine cu noĭ, și de aceea rĕmâne a ne înțelege cu binele. Păḑiți-vĕ dar de trébă, și lăsați-ne în pace.

Țĕraniĭ plecară vociferândŭ și eșiră din satŭ. Enric ĭ-a urmatŭ până în

marginea satuluĭ, cercândŭ în deşertŭ ca sĕ-ĭ abată de la pornirea lor desperată. El se întórse acasă şi găsì pe tatălŭ seŭ şi pe al meŭ în îngrijirile cele maĭ seriose.

— Ce sĕ fie asta? ḑicea tatălŭ meŭ. Noĭ de atâţia anĭ ne sbuciumăm pentru ca sĕ consolidămŭ o naţionalitate. Noĭ proiectamŭ o revoluţiune, şi acésta se face fără de noĭ, şi chiar în contra nóstră! D-ḑeŭ óre orbesce pe poporulŭ nostru? Pus'a D-ḑeŭ sigiliulŭ pe carta ce a împărţitŭ Polonia?

— Aicĭ, ḑise Enric, e vederatu că este o mână infernală. Guvernulŭ de bună sémă va sĕ ne ucidă prin noĭ înşine. O, patrie! O D-ḑeule! ast-fel de sórtă merită ilustra naţionalitate Polonă?

Dar pe când se urma consiliambululŭ patrioticŭ în salonulŭ nostru, de o-dată intră unŭ vênătorŭ al luĭ Enric, ḑicêndŭ:

Blestemŭ! focŭ şi peire! sculaţĭ, nu e glumă.

— Ce e? ce e? întrebarămŭ cu toţiĭ.

— Vre-o sută de ómenĭ armaţĭ, ce vinŭ dintr'unŭ satŭ vecinŭ, ne calcă.

Ne duserâmŭ la feréstră, şi la lumina luneĭ, vĕḑurămŭ în adevĕrŭ că curtea se umpluse de ómenĭ.

Unchiulŭ meŭ şi tatălŭ meŭ alergară întru întêmpinarea lor. După dênşiĭ alergaiŭ şi eŭ cu maica mea. Iar Enric, frate-meŭ şi cu vênătorulŭ lor, îşĭ luară puscele şi veniră după noĭ.

Ne aflam toţĭ în mijloculŭ curţiĭ. Unchiulŭ meŭ perora într'o parte tatălŭ meŭ într'alta, voindŭ a le esplica intenţiunile revoluţiuneĭ pentru binele lor.

Ţĕraniĭ murmuraŭ. Toţĭ eraŭ ómenĭ necunoscuţĭ; nicĭ unulŭ nu era din satul nostru.

Venirea luĭ Enric şi a frateluĭ meŭ cu puscele în mânĭ, revoltară pe sĕlbaticiĭ ţĕranĭ. De o dată îĭ împresurară şi într'o clipă îĭ desarmară. Apoĭ vĕḑuiŭ o amestecătură unită cu sbierăte şi cu ţipete. Neputêndŭ vedea ce sĕ petrece, voiiŭ a-mĭ face locŭ printre ţĕranĭ.... Dar... o D-ḑeule.. vĕḑuiŭ douĕ cadavre, pe care încă ţĕraniĭ furioşĭ le călcaŭ în picióre! Eraŭ... vaĭ! corpurile luĭ Enric şi al frateluĭ meŭ... Leşinaiŭ...

Nu sciŭ cât timpŭ voiŭ fi şeḑutŭ leşinată, dar sciŭ că... oh! mĕ înfiorezŭ a spune!... când am deschisŭ ochiĭ, am vĕḑutŭ salonulŭ iluminatŭ cu tóte candelabrele şi policandrele... Doui sĕlbaticĭ ţĕranĭ mĕ duceaŭ de mână... Maica mea, unchiulŭ meŭ, Enric, frate-meŭ, tatălŭ meŭ, o grozăvie!... eraŭ lungiţĭ pe parchetŭ, morţĭ, şi din membrele lor încă gâlgâia sângele...!

Am începutŭ a ţipa, a mĕ boci, şi a cere ca se mĕ omóre şi pe mine cât maĭ curêndŭ. — Ba nu, nu, drăguţă, tu nu se póte sĕ morĭ; e pĕcatŭ; escĭ frumuşică; poţĭ servi de plăcere pe lumea asta... Acuma sĕ ne

cânţĭ ca sĕ jucămŭ.. Clavirulŭ ăsta de sigurŭ că e al tĕŭ... cântă-ne ce sciĭ maĭ frumosŭ.

— Nu! asta nu se póte, ḑiseiŭ. Creştinĭ sunteţĭ voĭ? sĕ mĕ puneţĭ voĭ sĕ cântŭ între cadavrele părinţilorŭ meĭ?... călăĭ cruḑĭ ce sunteţĭ!.. Ucideţi-mĕ şi nu mĕ maĭ chinuiţĭ.

— Sĕ ne cânţĭ, drăguţă! saŭ de nu, noĭ nu te omorâmŭ; dar te vom desbrăca şi de cămaşă şi te vom târî în danţulŭ nostru.

Ideea acésta infernală mĕ înfiorà. Căutamŭ vre-o armă, vre-unŭ cuţitŭ, ca sĕ mĕ omorŭ, şi nu putém găsi. Dar de o dată o inspiraţiune subită îmĭ venì.

Imĭ restrânseiŭ tot curagiulŭ, şi mĕ puseiŭ la piano. Cântaiŭ Marselieza Poloneză... Cruḑiĭ dănţuiaŭ împrejurulu cadavrelorŭ... Dupĕ acéstă le propuseiŭ sĕ le daŭ de bĕutŭ. Veniră dupĕ mine într'o cămară unde era depositulu de vinurĭ şi spirturĭ; luară tot. Eŭ încă le cântamŭ, şi eĭ jucaŭ. Dupĕ acésta le maĭ propuseiŭ de bĕutŭ. Îĭ duseiŭ în pimniţă. Umplură câte-va ciubere; le duseră susŭ... bĕură... cântară... dănţuiră... dar în fine beţia atât îĭ ameţise, în cât începură unulŭ câte unulŭ a adormi saŭ a cădea din picióre. Incredinţându-mĕ că nicĭ unulŭ nu maĭ e deşteptŭ, mĕ coborâiŭ răpede în pivniţa de sub casă, unde eraŭ vre-o cincĭ buţĭ de rachiŭ; tragŭ cepulŭ de la una şi-ĭ daŭ focŭ cu lumînarea. Esŭ îndată afară; închiḑŭ uşele, atât pe cele de din dosŭ cât şi pe cele de din faţă. şi apoĭ plecŭ pe pórtă... Abia eram în marginea satuluĭ... şi de o-dată simţŭ o explosiune înfricoşată... Mĕ uitŭ îndĕrĕptŭ. Casa unchiuluĭ meŭ era asvârlită în norĭ, şi foculŭ mistuia temeliele sale!

Unŭ rîsŭ teribilŭ venì pe buzele mele; şi cu capulŭ golŭ, cu nişte botine subţirĭ în picióre, într'o roche de mătase, apucaiŭ calea spre Cracovia, fără a cugeta că puteamŭ sĕ morŭ de gerŭ, saŭ sĕ fiŭ sfâşiată de lupĭ.

D-ḑeŭ însă voì sĕ prelungiască miserabila mea existenţă. Făcusemŭ în adevĕrŭ maĭ jumĕtate calea; dar când puterile mĕ abandonaseră, când gerulŭ amorţise membrele mele, mĕ opriiŭ, mĕ puseiŭ josŭ... simţiiŭ o sudóre rece că-mĭ coprinde totŭ corpulŭ... şi apoĭ unŭ somnŭ dulce lăsându-se pe genele mele. Era somnulŭ morţiĭ pe care îl doriam!

Din întêmplare trecù o trăsură cu nişte jidovĭ. Găsindu-mĕ ast-fel, maĭ gólă şi fară de simţire, mĕ luară îndată şi mĕ duseră răpede la Cracovia. Acolo îmĭ deteră tótŭ îngrijirile putinciόse, în cât mĕ aduseră la viaţă; mĕ făcură sĕ trăescŭ, pe când maĭ bucurósă aşĭ fi doritŭ mórtea!

Pentru căutarea mea, jidoviĭ aduseră unŭ medicŭ carele mĕ cunoscea. Cu tóte că mĕ aflam într'o miserabilă cârciumă, mediculŭ mĕ îndatorà sĕ şeḑŭ în aşternutŭ maĭ multe ḑile, până mĕ vĕḑù pe deplinu vindecată. Acestuia îĭ spuseiu nenorocirea familieĭ nóstre, şi el pe urmă îmĭ spuse că în tótă Galiţia s'aŭ repetatŭ scenele acestea. Il rugaiŭ sĕ se ducă la

câte-va cunoscințe de ale mele, ca sĕ le spuie sĕ vie a mĕ vedea. Imĭ aduse rĕspunsŭ că nicĭ unulŭ nu se află în orașŭ.

Ce aveam de făcut dupe tóte acestea? In totŭ timpulŭ convalescențeĭ, acésta mĕ preocupa.

Aducêndu-mĭ aminte de fericirea care m'a fost legĕnatu din copilărie, până la catastrofa înfiorătóre care venise de o-dată sĕ sfărâme totulŭ, îmĭ venĭa sĕ înebunescŭ. De o mie de orĭ îmĭ venì ideea de sinucidere; și cugetam cum sĕ o punŭ în lucrare. Dar când îmĭ aduseiŭ iarășĭ aminte că în nóptea aceea cumplita, eŭ nu am pututŭ muri, calculaiŭ că Dumnețeŭ voesce sĕ prelungéscă miserabila mea existență; și prin urmare nu voiŭ a mĕ opune decretuluĭ creatoruluĭ lumeĭ.

Cu mare mirare vĕțuiŭ că la urechile mele spânțuraŭ încă cerceiĭ meĭ de briliantŭ ce mi-ĭ dedese unchiulŭ meŭ de anulŭ noŭ. Asemenea la mâna stângă unŭ inelŭ de rubinŭ, pe care îl puitamŭ alăturĭ cu inelulŭ de logodnă. Scumpe-mĭ eraŭ aceste obiecte; acuma așĭ da jumĕtate din viața mea ca sĕ le recapĕtŭ; — dar atuncĭ, cu o indeferență rece, le scoseiŭ și țiseiŭ sĕ-mĭ aducă unŭ giuvaergiŭ ca sĕ le vêndŭ.

Numaĭ pe inelŭ prinseiŭ 150 florinĭ, peste așteptarea mea. Cerceiĭ îĭ puseiŭ bine pentru altă ocasiune. Rochia mea de mătase încă o schimbaiŭ pe o roche de lână grósa. Imĭ cumpĕraiŭ câte-va rufăriĭ albe și o manta grósă de iérnă.

Deteiŭ jidovuluĭ ce mĕ culesese de pe drumŭ cincĭ-țecĭ de fiorinĭ, de care rĕmase prea mulțumitŭ. Dupĕ rugămințile mele, el îmĭ găsì unŭ arabagiŭ spre a mĕ duce la Stanislau. Ajungêndŭ aicĭ, cercetaiŭ despre moșia luĭ Gustav Guretzki, carele ținea pe soră-mea Cati. Aflândŭ despre acésta, mĕ duseiŭ acolo. A trebuitŭ însă sĕ aflu că cumnatulŭ meŭ și soră mea, cu tótă casa lor, avură aceiașĭ sórtă ca și familia nóstră. Țĕraniĭ făcuseră asemenea excesurĭ și măcelăriĭ în tótă întinderea Galițieĭ. Rĕmasă singură pe lume, fără părințĭ, fără frațĭ, fără surorĭ, fără amicĭ, sdrobită în tóte afecțiunile inimeĭ mele, mĕ determinaiŭ a mĕ duce orĭ încotro, spre a mĕ perde pentru tot-d'a-una.

Intorcêndu-mĕ la Stanislau, cu puținele parale ce maĭ aveam, veniiŭ în Bucovina la Cernăuțĭ. Aci vênduiŭ și cerceiĭ. Apoĭ veniiŭ la Iașĭ.

D'aci înainte nu mĕ întreba: istoria mea s'a scrisŭ pe o pagină négră, pe care numaĭ mânele profane o potŭ atinge.»

XXV.

— Tristă, și în adevĕrŭ durerósă, este istoria ta, Olimpio. Dar dupĕ tóte lovirile ce aĭ primitŭ, dupĕ tóte durerile ce te-aŭ sfâșiatŭ, tu meritaĭ o sórtă maĭ bună.

— Imĭ place a crede că vorba asta mĭ-o ḑicĭ din inimă Dar dacă Dumneḑeŭ a voitŭ ast-felŭ cu mine!

— Nu blestema, Olimpio! Multe lucrurĭ pe pămêntŭ se facŭ fără de scirea şi fără de voia luĭ Dumneḑeŭ. Cruḑimile din Galiţia s'aŭ făcutŭ cu amesteculŭ infernuluĭ, cu voia luĭ Satan. Cu durere cată sĕ-ţĭ spuiŭ că numaĭ Satan ţĭ-a insuflatŭ hotărîrea desperată de a...

Nu apucasemŭ a încheia frasa, şi Olimpia isbucnì în plânsete nemângăiate.

— Sciŭ... sciŭ ce vreĭ sĕ ḑicĭ, îmĭ rĕspunse ea; sciŭ, căcĭ am avutŭ o mumă modelŭ de virtute; sciŭ, căcĭ am fost crescută în principiĭ de onóre şi de virtute. Dar acuma, spune mĭ, spune uneĭ nenorocite ceea ce încă nimenĭ nu 'ĭ-a spusŭ; spune-mĭ: o femee care a căḑutŭ o-dată, póte a se maĭ scula óre din tina care a copleşitŭ essistenţa eĭ? spune-mĭ: póte-se găsi unŭ burete care sĕ şteargă o pată aşa de négră, o viéţă devergondată, unŭ corpŭ stigmatisatŭ de infamie?

— Recunoscĭ tu, Olimpio, orórea vieţeĭ ce ducĭ?

— O Dumneḑeule! póte-se sĕ nu o recunoscŭ? Dintru începutŭ, mĕ crede, aveam óre-care ilusiunĭ pentru acéstă ticălósă meserie. Sensualismulŭ mĕ adusese într'unŭ felŭ de beţie; mĕ făcuse a uita şi onóre şi virtute, şi tóte simţimintele nobile care inima mea fusese deprinsă a cultiva. Dar apoĭ vĕḑêndu-mĕ condamnată a deschide braţele celuĭ întêiŭ venitŭ, a mĕ lipi de orĭ-ce corpŭ diformŭ saŭ putredŭ de desfrĕnare. a mĕ deştepta adesea din somnŭ spre a lua parte la orgiĭ şi la pofte infame, în curêndŭ m'amŭ încredinţatŭ că este sórta cea maĭ ticălósă a uneĭ existenţe pe pămêntŭ. Vĕḑŭ prea bine viitorulŭ meŭ. Peste puţinĭ anĭ frumuseţea mea o sĕ se vestejĭască; atuncĭ o sĕ fiŭ abandonată de ceĭ carĭ acuma frecuentéză casa mea; maĭ curênd póte sĕ morŭ într'unŭ spitalŭ, ca cea de pe urmă cerşitóre. Infamia o sĕ lucĭască purerea pe fruntea mea: n'o sĕ fiŭ *primită* nicĭ într'o casă onestă; n'o sĕ-mĭ potŭ scóte pânea de tóte ḑilele nicĭ cu unŭ felŭ de muncă onestă; o sĕ cautŭ saŭ sĕ comitŭ crime,

saŭ sĕ mĕ sinucidŭ ; și astă de pe urmă hotărîre este încă o idee fixă pentru mine.

— Escĭ fórte rătăcită, Olimpio ; și, dupĕ a mea părere, este încă timpŭ ca sĕ te rădicĭ din căderea ta ; este mijlocŭ ca sĕ eșĭ din tina în care te-aĭ târîtŭ, spre a intra într'o viéță nouă și onorabilă.

— Spune-mĭ, spune-mĭ, Domnulŭ meŭ, și-țĭ voiŭ fi cu viéța recunoscătóre.

— Dacă este adevĕrŭ că viéța asta îțĭ-aduce desgustŭ și oróre ; dacă este adevĕrŭ că voescĭ a te pocăi, sĕ-țĭ arĕtŭ calea care cată sĕ apucĭ.

— Care ?

— Tu 'mĭ dicesĭ că aĭ douĕ surorĭ în Posen, mi se pare ?

— Da.

— Trăescŭ ele ? Sciĭ ceva de ele?

— Vaĭ ! nu sciŭ nimica. Din diua când m'am decisŭ a mĕ perde, m'am decisŭ tot o-dată a uita și suvenirea lor.

— Cu tóte acestea, Olimpio, tu cată sĕ te întorcĭ la ele : sĕ te informezĭ despre starea în care se află, sĕ le scriĭ că dupĕ catastrofa familieĭ, vênturile te-aŭ dusŭ în țĕrĭ străine, că escĭ nenorocită, și că aĭ nevoie de sprijinulŭ lor. Ca surorĭ, ele nu vor putea refusa de a-țĭ da asilŭ în casa lor. Pe urmă tu te veĭ duce la vre-una din ele. Veĭ putea trece ca vĕduvă ; și în fine, veĭ putea saŭ sĕ te mărițĭ, saŭ sĕ trăescĭ ca o orfană pe lângă surorile tale, într'o viéță onorabilă și respectabilă.

XXVI.

Olimpia îmbrățișà consiliulŭ acesta ca o inspirațiune salutarie. Ea scrise îndată ambelorŭ sale surorĭ, cerêndu-le asilŭ și protecțiune. Vĕdênd'o decisă a intra pe calea acésta, iĭ propuseiŭ sĕ se retragă de îndată la viĭa. mea, unde sĕ trăiască nesupĕrată de ochiĭ coruptorĭ aĭ desfrênăreĭ. Ea primì cu re-

cunoscință. Puse îndată sě-ĭ vêndă mobilele, sculele și obiectele de toaletă, oprindŭ numaĭ cele neapěrate pentru o călătorie.

Olimpia cercà treĭ dile de-a rêndulŭ la loculŭ unde recomandasemŭ ca sě-mĭ trimiță frate-meŭ scrisorile. A patra di îmĭ aduse scrisórea următóre:

«Badiță,

«A doua di după venirea mea aice, m'am pomenitŭ assediatŭ «de o trupă ca de douě-decĭ de Slujitorĭ (1) înarmațĭ, avênd «în frunte pe Privighitorulŭ de ocolŭ (2). Spuindu-le că nu «escĭ acasă, eĭ nu mě credură. Apoĭ se puseră a te căuta «prin podŭ, prin cămărĭ, prin pivnițe, prin grajdiŭ; în fine «prin tóte părțile. După acésta aŭ spartŭ ușa de la odaea «D-tale, sub cuvêntŭ că póte sě fiĭ acolo; aŭ spartŭ și garde-«roba de te-aŭ căutatŭ.

«Vědêndŭ armele în cuĭeriŭ, le luară pe tóte, în numěrŭ «de 8 puscĭ, treĭ perechĭ de pistóle și o sabie. După acésta «îțĭ sparseră scrinulŭ, din care ți-aŭ luatŭ tóte hârtiile, până «și albumul D-tale cu versurĭ; luară și o pungă cu banĭ de «argintŭ, ce aveaĭ D-ta acolo. Eŭ țipaiŭ, sbieraiŭ, dar în de-«șertŭ. M'am dus dupě acésta la moșu Antohi carele a venitŭ «alaltă-ierĭ de la Iașĭ. D luĭ m'a sfătuitŭ sě-țĭ trimitŭ trăsura, «căcĭ póte sě-țĭ fie trebuitóre; veĭ găsi-o la viă, unde amŭ «disŭ visitiuluĭ sě tragă. D-deŭ sě te ție cu bine!

N. S.

«*Postscriptum.* Uitamŭ sě-țĭ spunŭ că, dupě ce nu-te-aŭ «găsitŭ prin casă, Slujitoriĭ aŭ intratŭ călărĭ prin vie și prin «livadă, de te căutară. După acésta am auditŭ că s'aŭ pusŭ «pază la tóte drumurile pe unde aĭ putea veni la moșie. Pe «bietulŭ Costanŭ, audindŭ că a fostŭ cu D-ta la Iașĭ, după ce

(1) Slujitoriĭ în anulŭ 1850 se organisară în gendarmĭ.

(2) Sub-prefectulŭ de plasă.

«l'aŭ bătutŭ în treĭ rĕspintenĭ prin satŭ, l'aŭ dusŭ jumĕtate «mortŭ şi legatŭ într'unŭ carŭ la Vasluiŭ la Isprăvniciă. Dar «cu tóte schingiurile ce a suferitŭ sĕrmanulŭ omŭ, n'a voitŭ «sĕ spue nimica despre D-ta; elŭ n'a arătatŭ de cât că de la «Iaşĭ l'aĭ trimis îndĕrĕt cu mine.»

Impreună cu acéstă scrisóre, viindŭ-mĭ şi vizitiulŭ, ïĭ ḑiseiŭ ca sĕ aştepte la viĭă.

După acésta începuiŭ a mĕ gândi maĭ întâiŭ cum sĕ esŭ din Capitală, şi apoĭ cum sĕ mĕ strecorŭ peste hotarŭ.

Terorismulŭ, perchisiţiunile, persecutările, arestările încă domniaŭ în Iaşĭ. Atât ḑiua cât şi nóptea, uliţele eraŭ neîncetatŭ frequentate de Slujitorĭ, de soldaţĭ, şi de Arnăuţĭ. Barierele eraŭ păḑite cu o mare severitate: pe lângă căpitanĭ, maĭ eraŭ câte cincĭ soldaţĭ şi câte duoĭ Arnăuţĭ. Vizitiulŭ ce-mĭ aduse scrisórea îmĭ spuse că a fostŭ căutatŭ şi prin cisme; dar elŭ avuse inspiraţiunea a ascunde scrisórea în fundulŭ îndoitŭ alŭ căciuleĭ, unde nu venise în gândŭ nimĕruĭ ca sĕ caute.

Dar este sciutŭ că omulŭ când vrea póte. Pe lângă aceste, este o vorbă vechie: Românulŭ nu piere; din orĭ-ce nevoie elŭ scapă. Aşa dară cugetaiŭ, cugetaiŭ, şi iar cugetaiŭ, şi în fine îmĭ făcuiŭ planulŭ.

XXVII.

Planulŭ D-tale e de minune, ḑise Olimpia. Acuma Arnăuţiĭ sunt singuriĭ ómenĭ carı nu maĭ sunt suspecţĭ. Transformatŭ în Arnăutŭ, poţĭ eşi ḑiua mare pe uliţă şi pe barieră, fără sĕ-ţĭ ḑică măcar cine-va că nu-ţĭ şede bine.

— Bine. Dar unde dracu sĕ găsescŭ fustanelă, fesŭ şi cele-l'alte?

— Asta e tréba mea, ḑise Olimpia. O poloneză se pricepe în ast-feliŭ de lucrurĭ. D-ta şeḑĭ acasă, şi-ţĭ fă toaleta.

— Ce feliŭ de toaletă?

— Cum? nu înţelegĭ că unŭ Arnăutŭ cu barbă nu póte sĕ fie?

— Sĕ-mĭ taiŭ barba?

— Negreşitŭ. Sciŭ că ţiĭ la ea; dar s'o sacrificĭ.

— Dar n'am brice.

— Nu e nevoiă. Eată fórfecele mele.

Olimpia după acésta îşĭ puse pălăria, îşĭ luà umbrela şi eşì.

Eŭ mĕ apucaiŭ de operaţiunea barbeĭ. Mĕ costa în adevĕrŭ sĕ mĕ desfacŭ de ea, maĭ alesŭ că până atunce fusese vergură; ea nu făcuse cunoscinţă nicĭ cu briciulŭ nicĭ cu fórfeca; şi apoĭ era o barbă frumósă de culóre castanie închisă care contrasta cu pĕrulŭ meŭ celŭ albŭ. Aice cată sĕ vĕ spuiŭ că şi la 1848 eramŭ surŭ, de şi nu aveamŭ de cât douĕ-ḑecĭ şi cincĭ de anĭ. Acestŭ sacrificiŭ mĕ puse într'unŭ felŭ de furie nervósă; îmĭ venia sĕ esŭ în uliţă, sĕ puiŭ mâna pe cel întâiŭ Arnăutŭ ce aşĭ întâlni şi sĕ-lŭ strângŭ de gâtŭ; nu aveam astêmpĕrŭ; cântam, plângeam, rîdeam, mĕ trântĭam pe patŭ, pe scaune, pe parchetŭ.

Din fericire intrà Olimpia cu o mare boccea în mână. Vederea eĭ mĕ linişti.

— Lucru s'a pusŭ la cale. Fustanela, fesulŭ şi tóte cele trebuinciόse s'aŭ găsitŭ. Peste o oră, cum va apune sórele, vom putea eşi.

— Cum aĭ făcutŭ, Olimpio, de aĭ găsitŭ vestmintele aceste?

— E heĭ! precum se vede şi D-ta eştĭ cu noroc, şi eŭ sunt făcută pentru trebĭ de aceste.

— Ce felŭ?

— M'am dusŭ întinsŭ la Consululŭ grecescŭ, fiindŭ-că vĕḑusemŭ la el în serviciŭ Arnăuţĭ. Iĭ ceruiŭ unŭ rêndŭ de haine, spuindu-ĭ anume că sunt pentru d-ta. Chiemà îndată pe Arnăutulŭ seŭ şi-ĭ ḑise sĕ mi le dea. Dar pe când acesta îndeplinĭa ordinulŭ domnuluĭ seŭ, îmĭ venì o idee. Mĕ înturnaiŭ către el şi-ĭ ceruiŭ duoĕ costume.

— Pentru ce?

— Pentru ca sĕ mergŭ şi eŭ cu d-ta.

— Ce felŭ?

Prea bine: îmbrăcată ca unŭ arnăuţelŭ.

— Până unde?

— Până la viïe. Nu mĭ-aĭ promisŭ acolo ospitalitate?

— Olimpio! asta e copilărie. Rĕmâĭ acasă; nu te expune.

— Nu e nicĭ o grijă de expunere. Suntem maĭ mult de cât sigurĭ de reuşire. Voiŭ sĕ facŭ cea de pe urmă partidă de plăcere. Nu m'am îmbrăcatŭ aşa nicĭ în carnavalŭ la bal-mascat. Voiŭ sĕ vĕḑŭ cum o sĕ-mĭ mérgă.

— Renunţă, te rogŭ, Olimpio, de la acésta. Póte sĕ ne compromitem amândouĭ.

— Nu se póte. Ceea ce mĭ-a intratŭ în capŭ, cată sĕ o facŭ. Voiŭ sĕ te însoţescŭ până te voiŭ vedea plecatŭ de la viïă în siguranţă. Voiŭ sĕ-ţĭ ḑicŭ adio când veĭ pleca; căcĭ cine scie dacă ne vom maĭ vedea.

Şi Olimpia începù a plânge cu suspine.

XXVIII.

Abia sórele cu razele sale scăpĕtase după munţĭ, şi o lună splendidă şi plină îĭ luà loculŭ în firmamentŭ. Timpulŭ era aşa de seninŭ, natura aşa de frumósă, în cât muritoriĭ preferïaŭ splendórea acesteĭ nopţĭ maiestăţiĭ ḑileĭ ce trecuse.

Într'o birjă mică de unŭ calŭ şi descoperită, de care numaĭ în Iaşĭ póte vedea cine-va, duoĭ Arnăuţĭ treceaŭ răpede prin bariera poduluĭ Lung despre Mŏnăstirea-Frumósa. Căpitanulŭ de barieră, cu soldaţiĭ şi cu Arnăuţiĭ de pază cercetaŭ răvaşele de drumŭ şi bagajele unor trecătorĭ. Arnăuţiĭ din birja mică trecură răpede pe podulŭ de la barieră, făcêndŭ o salutare orientală către ceĭ ce semĕnaŭ a fi confraţiĭ lorŭ de arme.

Dupĕ ce eşiră din barieră, ceĭ duoĭ Arnăuţĭ din birja mică, se uitară unulŭ la altulŭ şi rîseră până nu maĭ putură. Eĭ trecură pe lângă cerdaculŭ luĭ Ferenţ, şi apoĭ ḑiseră birjaruluĭ sĕ apuce la drépta.

Birjarulŭ, vĕḑêndŭ că Arnăuţiĭ vor a se depărta, începù a-ĭ

întreba unde mergŭ, spuindu-le că elŭ nu póte merge maĭ departe, căcĭ calulŭ este obositŭ.

— Colo la cârciuma de la Galata, ḑise unulŭ din Arnăuţĭ. Birjarulŭ, împăcându-se cu vorba acésta, dete biciŭ caluluĭ.

— Departe ţi-e viea? mĕ întrebà şoptindŭ Olimpia.

— Am trecutŭ jumĕtate cale, îĭ respunseiŭ.

— Eĭ, dacă-ĭ aşa, e maĭ bine sĕ ne ducemŭ pe josŭ până acolo. Cu chipulŭ acesta, şi birjarulŭ nu va putea avea celŭ maĭ micŭ prepusŭ.

Până a nu ajunge la cârciuma de la Galata: — Apropos, îmĭ ḑice Olimpia, pentru ce se chiamă aice Cerdaculu luĭ Ferenţ?

— Îţĭ voiŭ spune îndată când vom rĕmânea singurĭ. Dar étă-ne ajunşĭ; sĕ dăm drumulŭ birjeĭ! Ne coborîrămŭ din trăsură, şi deterămŭ birjaruluĭ plata cuvenită. Dupĕ acésta, în locŭ sĕ intrămŭ în cârciumă, apucarămŭ pe o cărare la stânga printre ogóre, care sciamŭ că duce dreptŭ la viĭa mea. Fiind-că cărarea era îngustă, Olimpia mergea înainte. Eŭ, care o urmamŭ, admiramŭ aerulŭ eĭ cel marţialŭ, talia eĭ cea mlădiósă; iar când cugetamŭ la ideea sa de a face acéstă copilărie şi maĭ alesŭ la curagiulŭ de a o essecuta, eramŭ răpitŭ de entusiasmŭ.

— Dreptŭ sĕ-ţĭ spunŭ, Olimpio, dacă nu ar fi timpurile aşa cum sunt; dacă n'aşĭ fi în posiţiunea de proscrisŭ, şi dacă aşĭ fi atâta de avutŭ în cât sĕ pot rĕspândi fericirea cu amândouĕ mâinele....

— Ce vreĭ sĕ ḑicĭ?

— Voiŭ sĕ ḑicŭ că aşĭ face celŭ maĭ frumosŭ romanţŭ cu tine: m'aşĭ sili sĕ te iubescŭ, te-aşĭ face sĕ mĕ iubescĭ; şi din asta cine scie ce póte sĕ resulte.

— Sciŭ că aĭ inspiraţiunĭ câte odată. Închipuesce-ţĭ că eramŭ maĭ totŭ într'unŭ cugetŭ.

— Ce feliŭ, Olimpio?

— Eŭ tocmaĭ acuma ḑiceamŭ în mintea mea: cum de nu sunt o milionară?

— Eĭ ş'apoĭ?

Cetit'aĭ pe secretarulŭ intimŭ de Georges Sand?

— Da.

— Eĭ bine, te-aşĭ face unŭ secretariŭ intimŭ, şi atuncea, împreună, amŭ face celŭ maĭ poeticŭ romanţŭ din lume. Dar nu. De când amŭ venitŭ la hotărîrea de a nu maĭ face romanţurĭ, nu voiŭ sĕ maĭ amŭ ast-feliŭ de cugetărĭ. Te rogŭ, spune-mĭ maĭ bine istoria ce mĭ-aĭ promisŭ despre cerdaculŭ luĭ Ferenţ.

O luaiŭ la braţŭ şi începuiŭ sĕ-ĭ spuĭ istoria cerdaculuĭ.

XXIX.

Cu 130 de anĭ în urmă, Moldova era într'o stare de ticăloşie, aprópe comparabilă cu cea de astădĭ. Ea căduse de totŭ din puterea şi din gloria sa de maĭ înainte. Turculŭ pusese genunchiulŭ pe peptulŭ eĭ, şi cârmuirea sa o încredinţase Domnilor Fanarioţĭ.

Cetăţile atâtŭ despre Nistru cât şi despre Dunăre căduseră în puterea Turcilorŭ; iar pe cele din lăuntru le arseseră şi le desfiinţaseră. Oscirea pământénă se desorganizase, şi Domniĭ nu eraŭ de cât nisce satrapĭ, alŭ cărora tronŭ şi viéţă depindeaŭ de satrapiĭ din Stambul.

Boĭerimea ţĕreĭ despreţuită, cădută şi înlocuită de Greciĭ din Fanariŭ, nu avea unde-şĭ pleca capulŭ şi nu maĭ sciea ce sĕ facă pentru ca sĕ rădice ţéra din ticăloşia în care se afla.

În Moldova pe la anulŭ 1716 domnia Michaĭ Vodă Racoviţă. De duoĕ orĭ maĭ fusese elŭ Domnŭ, (în anulŭ 1704 şi 1708) dar domnise numaĭ câte unŭ anŭ după intrigele Fanariuluĭ. În cele întâiŭ duoĕ domniĭ elŭ se arătase bunŭ, blândŭ, dreptŭ, şi cu dragoste către ţéră.

Dar în domnia a treia, dupĕ legăturile de rudire ce contractase cu Greciĭ din Fanariŭ, se arătă cu totulŭ alt-feliŭ din ceea-ce fusese maĭ dinainte.

Elŭ aduse cu sine o mulţime de Grecĭ, carĭ ca nisce corbĭ flămândĭ puseră mâna pe tóte posturile publice şi încărcară ţéra cu diverse dărĭ şi angăriĭ. Pe lângă acésta, chiar ele-

mentele păreaŭ ordonate de D-ḑeŭ a biciui ţéra acésta nenorocită. În anulŭ acesta (1716) de ploĭ şi de rĕvărsărĭ de ape se făcuse o mare fómete: «Nu s'aŭ făcutŭ (ḑicŭ Cronicariĭ) de cât fânŭ, orzŭ şi puţintele mere.»

Pe atuncea Pórta otomană se afla în rĕsboiŭ cu Austria. Câmpulŭ rĕsboiuluĭ era pe Dunărea din susŭ, şi Austriaciĭ câstigaseră câte-va bătăliĭ.

Boĭeriĭ ţĕreĭ, despreţuiţĭ şi batjocoriţĭ de Michaĭ Vodă şi de rudele sale, creḑură în posibilitatea de a se mântui de elŭ şi de Turcĭ prin Nemţĭ. Eĭ complotară a pune mâna pe Michaĭ Vodă şi a-lŭ da pe mâna Nemţilorŭ. Stolniculŭ Vasile Ceauru (ce se trăgea din familia luĭ Stefan cel Mare,) Slugeriul George Velicu, Căpitanulŭ Conţescu, Serdarulŭ Miron Aslan, şi alţĭ boĭerĭ, trecură în Ardealŭ şi comunicară planulŭ lorŭ guvernatoruluĭ de la Sibiiŭ ce se numia Stainvile. Acesta priimì pe conjuraţĭ cu mare bucurie şi onorà cu titlulŭ de grafŭ pe Vasile Ceauru, pe care boĭeriĭ îlŭ destinaŭ pentru domniă, în privirea sufletuluĭ bunŭ şi a capacităţeĭ ce avea.

După acésta, cerêndŭ de la împĕratulŭ seŭ, ordonà unuĭ căpitanŭ numitŭ Franţ (saŭ Ferenţ, după cum îlŭ numiaŭ Moldoveniĭ) de la Lorena, ca sĕ trécă cu ostirea ce elŭ comanda în Moldova şi sĕ susţină revoluţiunea.

Boĭeriĭ intraseră în ţéră înainte de Ferenţ, şi, sub comanda luĭ Velicu, recrutândŭ o ostire destulŭ de numerósă din Seimeniĭ şi Aproḑiĭ licenţiaţĭ, rădicară stindardulŭ rebeliuneĭ. Eĭ se ţinură în monastirile fortificate dintre Siretŭ şî Carpaţĭ, puindŭ mâna pe tóte oraşele, şi arestândŭ pe puţiniĭ partisanĭ aĭ luĭ Michaĭ Vodă.

Domnulŭ auḑindŭ de acésta, chiemà pe Cuza Spătarulŭ şi-lŭ trimise, cu Seimeniĭ şi cu Lefegiiĭ ce avea pentru serviciulŭ ţĕreĭ, în contra rebelilorŭ; şi, spre a fi maĭ sigurŭ despre credinţa acestuia, puse la închisóre pe unŭ fiiŭ alŭ seŭ, după sistema turcéscă. Maniera acésta însă amărî pe Cuza, şi-lŭ făcù a se arunca în partidulŭ rebelilorŭ. De aceea când se întâlnia cu eĭ, făcea numaĭ lovirĭ prefăcute, şi apoĭ se retrăgea ca învinsŭ raportând la Domnie despre înfrângerile sale.

Michaĭ Vodă, vĕḑêndu-se ameninţatŭ de unŭ pericolŭ iminentŭ, care putea sĕ-ĭ coste chiar viéţa, se grăbì a trimite la Constantinopole spre a cere ajutorŭ. Sultanulŭ ordonà îndată Hanuluĭ de la Crîmŭ şi comandanţilorŭ de la Ismail şi Chilia ca sĕ trimiţă óste tătarască şi turcéscă.

Cu tóte acestea Domnulŭ era spăimântatŭ dintr'o ḑi în alta de progresele rebelilorŭ. Teama sa era ca sĕ nu lŭ surprinḑă. De aceea, cum însera, eşia din oraşŭ şi dormĭa saŭ în pădurile despre Prutŭ, saŭ în monastirea Cetăţuia (1). Între acestea, conjuraţiĭ înaintaŭ cu paşĭ răpeḑĭ. Ceauru după ce coprinse tótă ţéra de josŭ până în Siretŭ, călcà Galaţiĭ, robì maĭ mulţĭ turcĭ şi chiar pe o soră a luĭ Michaĭ Vodă. După acéstă suméţă lovire, de şi se vĕḑù ameninţatŭ de Turciĭ din Brăila, însă, după cuvêntulŭ ce-şĭ dedese cu Velicu, înaintà ràpede spre Iaşĭ, ca sĕ taiă drumulŭ luĭ Michaĭ Vodă în casŭ când ar fi voitŭ sĕ fugă spre Dunăre.

Pe de altă parte Velicu, carele se ţinuse multŭ timpŭ în cetatea Neamţuluĭ, eşì cu ómeniĭ seĭ şi se coborî la Roman. Acolo se întâlnì cu căpitanulŭ Ferenţ şi cu ceĭ-l-alţĭ conjuraţĭ şi plecară cu toţiĭ asupra Capitaleĭ. Domnulŭ auḑia despre aceste mişcărĭ, dar nu avea sciinţe positive. Vedetele ce eraŭ puse în direcţiunea Romanuluĭ, fraternisândŭ cu rebeliĭ, nu venĭaŭ sĕ aducă scirĭ despre mişcările lorŭ. Dar sosindŭ unŭ curierŭ de peste Prutŭ cu scirea că Tătariĭ şi Turciĭ se apropie, Domnulŭ maĭ prinse ceva la inimă.

În ḑiua de 9 Ianuariŭ pe la ameaḑă-ḑi, Domnulŭ şeḑu la masă împreună cu maĭ mulţĭ boĭerĭ şi Turcĭ neguţiţorĭ, şi apoĭ se culcà după datina sa, ordonând ca calulŭ de călărie sĕ stea gata la scară. Ostaşiĭ domnescĭ încă se dusese pe la casele

(1) Acéstă monastire este în partea meridională a Iaşilorŭ, pe unŭ piciorŭ de munte înaltŭ, de unde se póte domina totŭ oraşulŭ. Este probabilŭ că aice a festŭ o cetăţuie vechiă, şi de aceea când Duca Vodă şĭ-a făcutŭ unŭ palatŭ de plăcere şi o biserică, a lăsat'o cu numele de Cetăţuia. Zidurile şi acuma sunt în bună stare, dar palatulŭ luĭ Duca Vodă s'a prefăcutŭ în ruine la 1821. Elŭ este cu duoĕ rêndurĭ şi chiar rêndulŭ de susŭ este construitŭ în bolte colosale de cărămidă.

lorŭ ca sĕ se restaureze fiindŭ-că de diminéță stătuseră împreună cu Domnulŭ maĭ multe ore pe délulŭ Copouluĭ într'unŭ gerŭ înfricoșatŭ. O negură négră domnĭa pe valea Bahluiuluĭ, în cât nu se vedea în depărtare și nicĭ se audia despre venirea inemicilorŭ.

Aga Conaki, unulŭ din partisaniĭ Domnuluĭ, după ce mâncà la curte, voì a se duce acasă la familia sa. Dar pe când se apropia de casa sa ce era în extremitatea orașuluĭ, de odată aude strigările poporuluĭ dicêndŭ: Catanele, Catanele! Elŭ alergà îndată la curte călare.

Domnulŭ, desteptându-se din somnŭ cu ceĭ-l'alțĭ boĭerĭ, se scoborî și încălecà pe calŭ, strigândŭ sĕ se adune Călărașiĭ și Copiiĭ din Casă. Eșì împreună cu boĭeriĭ seĭ și cu câțĭ-va ostașĭ, apucând spre ulița Pĕcurarilorŭ. Acolo se vĕdù în față cu ante-guarda luĭ Ferenț, ce se compunea din vre-o 50 Hussarĭ călărĭ. Aceștia, fără a perde timpŭ, se aruncară asupra grupeĭ de ómenĭ ce încunjuraŭ pe Domnu, și omorîră vre-o patru Copiĭ din casă. Michaĭ-Vodă, nefiindŭ omŭ de arme, nu maĭ avù curagiulŭ de a-șĭ face altŭ planŭ de cât a fugi. Elŭ se întórse răpede cu toțĭ aĭ seĭ, și traversândŭ orașulŭ, trecù pe la Frumósa și se urcà în Cetățuia.

Ante-guarda luĭ Ferenț, lovì dreptŭ la curtea Domnéscă, credêndŭ a pune mâna pe Domnŭ. Acolo Cuza Spătarulŭ deschise porțile fără nicĭ o resistință și priimì céta de Ungurĭ, ca pe nisce óspețĭ bine voitorĭ. Aventurariĭ ce o compuneaŭ, bețĭ de dorulŭ prădeĭ, comiseră o mulțime de excese: liberară pe toțĭ vinovațiĭ și criminaliĭ din închisorĭ, omorîră maĭ mulțĭ turcĭ ce le cădură în mână pe strade, și jefuiră maĭ multe case boĭerescĭ. Velicu cu căpitanulŭ Ferenț, nu întârdiară a veni cu tóte ostile lorŭ. Cum se încredințară că Mihaĭ Vodă s'a închisŭ în Cetățuia, nu perdură timpŭ și se luară după elŭ. Ajungêndŭ sub póla dealuluĭ Cetățueĭ, lăsară caiĭ de vale, și se urcară pe josŭ sĕ ia cetatea cu asaltŭ. Ideea era realisabilă, fiindŭ-că cetatea nu avea ca întărire de cât nisce zidurĭ șubrede: în lăuntru nu era de cât unŭ tunŭ și vre-o

600 ostaşĭ pe a cărora fidelitate Domnulŭ nu putea sĕ compteze vre-unŭ devotamentŭ mare.

Michaĭ Vodă era în desperare. Dar din norocire vĕḑù pe dealulŭ Ciriculuĭ călărimea tătărască care înainta asupra oraşuluĭ. Elŭ atuncĭ aşeḑà la pórta cetăţeĭ spre pază câţĭ-va Arnăuţĭ ce avea maĭ de credinţă ; totŭ odată puse sĕ tragă clopotele şi sĕ slobóză mereŭ din tunŭ, spre a da a înţelege Tătarilor sĕ viă maĭ curêndŭ.

Tătariĭ, carĭ se vedeaŭ, eraŭ în numĕrŭ de 2,000 şi maĭ bine, sub comanda luĭ Cantemir-Mârza. La auḑirea clopotelorŭ şi a puşcăturilor din Cetăţuia, eĭ aŭ înţelesŭ că încăierarea s'a începutŭ. Atunce s'aŭ grăbitŭ a trece podulŭ Bahluiuluĭ şi a înainta către loculŭ de luptă. Fără greutate mare, eĭ puseră mâna pe caiĭ Ungurilorŭ.

Acéstă surprindere însĕ nu desinimà pe Ungurĭ. Eĭ lăsară îndată assediulŭ cetăţeĭ, se realiară, şi se puseră în bătae regulată cu Tătariĭ. Atunce eşì şi Michaĭ Vodă cu ceĭ 600 de ómenĭ din cetate şi începù a-ĭ lovi pe din dĕrĕtŭ.

Cu tóte că înoptase, bătălia se prelungì, la lumina luneĭ, maĭ multŭ de cincĭ ore. Victoria se disputa când de o parte când de alta. Dar lipsa de munițiunĭ, în care se aflaŭ conjuraţiĭ Moldovenĭ, determinà situaţiunea. Velicu cu aĭ seĭ, ne maĭ avêndŭ cu ce-şĭ încărca puscele, căutară a fugi care în cotro. Unguriĭ, rĕmâindŭ singurĭ între duoĕ focurĭ şi în faţă cu puterĭ de patru orĭ maĭ numeróse, în fine nu maĭ putură resista: începură a fugi şi eĭ, risipindu-se prin pădurea Hlinceĭ, care era în apropiere. Căpitanulŭ Ferenţ însuşĭ căḑù în mâna unuĭ Tătarŭ. Până a doua ḑi diminéţa, Tătariĭ şi cu ostaşiĭ luĭ Michaĭ Vodă goniră pe Ungurĭ prin pădurĭ şi prin rîpĭ, şi maĭ pe toţĭ iĭ prinseră şi-ĭ uciseră.

A doua ḑi în pórta Curţeĭ domnescĭ poporu'ŭ se uita cu înfiorare la corpulŭ Spătaruluĭ Cuza. Michaĭ Vodă, încredinţându-se de înţelegerea ce avusese cu conjuraţiĭ, îlŭ pedepsí cu spânḑurătórea. Maĭ mulţĭ afidaţĭ de aĭ seĭ avură aceeaşĭ sórtă. Căpitanulŭ Ferenţ fu cumpĕratŭ de la Tătarulŭ ce-lŭ prinsese pentru 200 leĭ. Domnulŭ îlŭ aduse înaintea sa şi-lŭ puse sĕ

îngenucheze: după ce-lŭ mustrà cu vorba, se răpeḑì asupră-ĭ și-lŭ bătù cu însășĭ mâna sa; apoĭ îlŭ dete pe mâna unuĭ turcŭ, carele-lŭ scóse la scara Curțeĭ și-ĭ tăià capulŭ.

Michaĭ Vodă ordonà ca sĕ se adune cadavrele tuturorŭ ungurilorŭ căḑuțĭ în bătăliă. Cadavrele acele se făcură grămadă și se coperiră cu pămêntŭ în cât se făcu movila care se vede, iar deasupra movileĭ s'a pusŭ o cruce pe care se vede scrisă tótă istoria acésta. Acolo s'a făcutŭ și unŭ cerdacŭ (pavilionŭ) carele s'a numitŭ cerdaculŭ luĭ Ferenț (1), după numele acestuĭ căpitanŭ, alŭ căruia cadavru zace aci împreună cu alŭ soldațilorŭ seĭ.

XXX.

Narațiunea istorieĭ Ceardaculuĭ luĭ Ferenț, cam prea seriósă pentru înțelegerea uneĭ femeĭ, fu ascultată de Olimpia cu o tăcere solemnă. Sufletulŭ eĭ părea transportatŭ, împreună cu al meŭ, în regiunĭ maĭ înalte și nicĭ o cugetare profană nu trecea prin imaginațiunea sa.

Eșindŭ din cărarea lăturașă prin care veniamŭ, intrarămŭ într'unŭ drumŭ îngustŭ care trecea printre nisce gardurĭ împĕnate de arborĭ roditorĭ. Locurile mĭ-eraŭ bine cunoscute, fiind-că pe acolo îmĭ petrecusemŭ copilăria. Luna se apropia măreață de orizonte, pre cât noĭ înaintamŭ pe cale. Ne coborămŭ în Valea-adâncă, — așa se numesce valea podgorieĭ unde se afla via mea. Privighetorile, care-șĭ spărgeaŭ gușa în cântece, grieriĭ câmpuluĭ, și bróștele carĭ orăcăiaŭ cu mare sgomotŭ în vale, făceaŭ o solemnitate misteriósă în natură. Apropiindu ne de casa viĭeruluĭ meŭ, treĭ cânĭ cu gura mare începură a lătra, și, sărindŭ peste pórtă, a veni la noĭ. Dar

(1) In copilăria mea amŭ apucatŭ cerdaculŭ acesta. Elŭ a fostŭ întreținutŭ cu îngrijire maĭ bine de unŭ secolŭ de către guvernele care s'aŭ succedatŭ ca unŭ monumentŭ comemorativŭ. Astăḑĭ însĕ s'a desființatŭ cu totulŭ. Există însĕ crucea, coperită cu nisce scândurĭ prin îngrijirea rĕposatuluĭ (în anulŭ 1857) Mihalacki Pășcanu (Cantacuzen).

abia începuiŭ a-ĭ striga pe nume, şi eĭ veniră a-mĭ linge hainele şi a se gudura pe lângă piciórele mele şi ale Olimpieĭ. Oameniĭ meĭ se deşteptară şi se sculară cu toţiĭ spre a mĕ întêmpina.

Era mieḍulŭ nopţeĭ. Cu tóte acestea nu eram determinatŭ sĕ mĕ culcŭ. Ḍiseiŭ îndată vizitiuluĭ sĕ gătĭască trăsura şi sĕ înhame caiĭ. Pe când eŭ mĕ ocupamŭ de lucrurile acestea, Olimpia intrase în casă şi, aprinḍêndŭ luminarea, observa mica cămăruţă ce era destinată pentru ospitalitatea sa. Dar peste puţinŭ eşì afară şi venì acolo unde mĕ auḍia vorbindŭ. Vĕḍêndŭ preparativele carĭ arĕtaŭ curênda mea plecare, ea apucà mâna mea şi o strânse cu mâinele eĭ ce tremuraŭ; şi apoĭ simţiiŭ, cu bătaie de inimă, lacrimele eĭ curgêndŭ şiróe peste mâna mea. Pentru ca sĕ risipescŭ tristele eĭ cugetărĭ, strigaiŭ pe Carol, ajutorulŭ viĭeruluĭ meŭ, şi-ĭ ordonaiŭ ca sĕ fie la ordinele Olimpieĭ. Acesta era unŭ bĕtrânŭ Galiţianŭ, care, dupĕ massacrurile de la 1846, acompaniase pe unŭ nobilŭ emigratŭ politicŭ. Stăpânulŭ sĕŭ, dupĕ evenimentele acelea, venise în Moldova şi cea întâiŭ cunoscinţă ce făcuse fuseiŭ eŭ. Dupĕ ce şeḍuse maĭ multŭ timpŭ ascunsŭ la viĭa mea, unde spioniĭ austriacĭ nu putuseră rĕsbate, nobilulŭ fugarŭ primise ospitalitate în cursŭ de unŭ anŭ şi maĭ bine la moşia unuĭ amicŭ al meŭ unde-l recomandasemŭ. Dar acolo auḍindŭ despre revoluţiunea din Paris şi despre speranţa entusiasmată a naţionalităţilorŭ, fu lovitŭ de unŭ felŭ de nebunie, care peste câte-va ḍile îl puse în mormêntŭ. Servitorulŭ seŭ rĕmase la mine încă din începutŭ, şi, dupĕ mórtea stăpânuluĭ seŭ, nu voi a mĕ maĭ părăsi. Eŭ îl întrebuinţamŭ la micele lucrărĭ de la viĭă, unde se ocupa maĭ cu sémă de curăţitulŭ şi altoitulŭ arborilorŭ, trébă la care se aplica cu passiune şi pricepere.

Olimpia, fericită de a putea vorbi limba părinţilorŭ seĭ cu omulŭ ce-ĭ recomandamŭ, uitase pentru unŭ momentŭ simţimintele durerόse ce avea pentru apropierea oreĭ plecăreĭ mele. Dupĕ acésta, când caiĭ eraŭ înhămaţĭ, şi trăsura gata de plecare, intraiŭ cu Olimpia în casă, pentru ca sĕ-ĭ ḍicŭ adio.

— Aşa dar plecĭ? îmĭ ḑise ea.

— Plecŭ, Olimpio, şi sĕ ajute D-ḑeŭ ca sĕ ne vedemŭ în nisce ḑile maĭ bune.

— Sĕ ne vedemŭ? dar dacă nu ne vom maĭ vedea?

— Cel puţinŭ sĕ ne auḑimŭ de bine! dupĕ ce veĭ primi rĕspunsŭ de la soră-ta, nu uita consiliulŭ meŭ, Olimpio. Du-te acolo şi trăesce ca o fată onestă. Când veĭ auḑi că lucrurile în ţĕrile nóstre s'aŭ aşeḑatŭ, îmĭ veĭ scrie şi mie. Alt-felŭ, nu, căcĭ până atuncĭ nu creḑŭ sĕ maĭ vĕḑŭ Iaşiĭ şi viişóra asta, care cu mulţumire o puĭ la disposiţiunea ta.

Mĕ desbrăcamŭ de costumulŭ meŭ arnăuţescŭ şi-mĭ făceam toaleta mea ordinară.

— Aşa dar nu simţĭ nimica? omŭ de ghiaţă ce escĭ!

— Olimpio, nu fiĭ copilă; simţŭ, dar simţŭ nisce datoriĭ sacre către patria mea; simţŭ o durere sfâşietóre, că mĕ depărtezŭ de ea. Şi dacă aşĭ sci că inima ta pórtă alt-felŭ de simţirĭ, te-aşĭ despreţui.

Olimpia astă-dată plângea cu hohotŭ. Eŭ nu-mĭ aducŭ aminte ce simţĭam; sciŭ numaĭ atâta că simţiiŭ trebuinţă a-mĭ lua inima în dinţĭ, a-ĭ ḑice încă o-dată adio şi a eşi din casă.

XXXI.

Mĕ suiiŭ în trăsură şi ḑiseiŭ vizitiuluĭ sĕ misce maĭ rĕpede. Nu putuiŭ însă a mĕ domina, şi a nu întórce capulŭ spre a mĕ uita către căsuţa vieĭ mele, unde se concentraŭ atâtea suvenire scumpe inimeĭ mele.

Cel întâiŭ obiectŭ ce făcea durerósă plecarea mea, era depărtarea de loculŭ acesta în care petrecusemŭ atâtea ḑile frumóse şi unde cunosceam cea maĭ mică ramură de arbore. Din causa nopţeĭ ce domnĭa, a luneĭ ce dispăruse, şi a Olimpieĭ care începuse a se face unŭ obiectŭ de simţimêntŭ pentru mine, nu avuseiŭ măcarŭ timpulŭ ca sĕ daŭ unŭ ocolŭ prin ea, sĕ mĕ bucurŭ de vederea plantelorŭ şi a arborilorŭ ce

plantasemŭ cu însăşĭ mâna mea! Al duoilea subiectŭ care-mĭ strângea inima, era posiţiunea aceĭ nenorocite ființe ce lăsamŭ în urma mea. Sărmana fată! nu era destulŭ istoria şi pătimirile sale dureróse din trecutŭ; nu era destulŭ mustrarea de cugetŭ care o rodea pentru nevrednica meserie la care s'a fostŭ dedatŭ; trebuia sĕ vie împrejurarea relaţiunilor eĭ cu mine, care sĕ-ĭ maĭ ameţĭască încă capulŭ şi sĕ-ĭ maĭ strivĭască inima!

Cine scie? Olimpia póte mĕ iubĭa; póte sperá sĕ fie iubită de mine; póte că eŭ meritamŭ sĕ fiŭ iubitŭ; póte că ea merita sĕ fie iubită. Alt-felŭ, nu-mĭ potŭ explica devotamentulŭ acela ce-mĭ arĕtase de la cea întâiŭ vedere, nicĭ lacrimele ce curgeaŭ din ochiĭ sĕĭ pe mâinele mele, nicĭ plângerile acelea sfâşietóre la despărţirea nóstră.

Dar, o, inimă omenéscă! Misterŭ aĭ fost tot d'auna şi misterŭ aĭ sĕ rĕmâĭ pentru lumea asta deşértă!

Eŭ însumĭ, care mĕ mândrĭam a fi solidarŭ cu inima mea, de câte orĭ nu am roşitŭ de neconsecinţele eĭ! De câte orĭ am venitŭ în posiţiunea a o vedea şovăindŭ în împrejurările cele maĭ solemne, şi renegându-şĭ simţimintele cele maĭ tinere! Cu ce nepĕsare, cu ce cruḑime lăsamŭ pe Olimpia! Dupĕ ce vĕḑusemŭ atâtea lacrimĭ, dupĕ ce ascultasemŭ atâtea cuvinte dureróse, o lăsamŭ leşinată şi fără simţire!

— Dar nu, nu! asta nu se póte, pentru toţĭ Dumneḑeiĭ! Vizitiŭ, întorce la viĭe!

Vizitiulŭ se uitá la mine; nu putea crede ce auḑia.

— Dar ce? aĭ uitatŭ ceva?

— Da, întórce iute.

Mĕ întorseiŭ, dupĕ ce făcusemŭ cale maĭ de unŭ pătrarŭ de oră. Olimpia era încă în posiţiunea care o lăsasemŭ. Dupĕ îngrijirile femeeĭ viĭeruluĭ meŭ, îşĭ revenise ceva în fire: deschise ochiĭ, dar îĭ ţinea ţintiţĭ spre tavanulŭ caseĭ; gura eĭ nu profera nicĭ o vorbă. Femeea ce era lângă ea, era desperată; auḑindŭ de vocea mea, eşi şi-mĭ spuse despre starea eĭ alarmantă. Intraiŭ în lăuntru; mĕ duseiŭ lângă patulŭ eĭ; o apucaiŭ de mână; nicĭ o simţire! — începuiŭ a-ĭ vorbi. Dupĕ

cât-va timpŭ ea întórce asupra mea ochiĭ seĭ stinşĭ şi de o-dată dete unŭ ţipĕtŭ înfricoşatŭ. O luaiŭ în braţe şi o rădicaiŭ în susŭ. Ea mĕ apucà cu mâinele de dupĕ gâtŭ, strângându-mĕ în convulsiunĭ, şi ḑicêndu-mĭ : *merci* ! — Dupĕ acésta începuiŭ ĭarăşĭ a-ĭ vorbi, a cerca sĕ o linişteseŭ, sĕ o consolezŭ. Ea însă plângea cu hohote. Aflându-mĕ cu maĭ mult sânge rece de cât ea, înţeleseiŭ că plânsul acesta avea sĕ-ĭ facă bine In adevĕrŭ a plânsŭ ca jumătate oră în braţele mele: apoĭ de o-dată a tăcutŭ. Îĭ deteiŭ apă rece sĕ bea. Dupĕ acésta liniştindu-se cu totulŭ, ḑise cu unŭ surîsŭ sarcasticŭ :

— Ce nebună am fost! nu sciŭ eŭ singură ce am avutŭ. Ce facĭ, dragulŭ meŭ? n'aĭ plecatŭ încă?

— Plecasem, dar m'am întorsŭ, fiind-că inima-mĭ ḑicea că póte nu-ţĭ e bine...

— Cu tóte acestea trebue sĕ plecĭ. Dute. Acuma nu maĭ am nimicŭ. Merci!

— Adio, Olimpio.

— Adio! şi Dumneḑeŭ cu tine!

Ne îmbrăţişarămŭ ca fraţiĭ şi, ne despărţirăm cu linisce.

XXXII.

Plecaiŭ de a doua óră, fericitŭ că am terminatŭ accidentulŭ acesta cu pace, mulţămitŭ că evenimentulŭ n'a luatŭ unŭ des nodămêntŭ maĭ dramaticŭ.

Cerulŭ cel mohorâtŭ al nopţeĭ începea a-şĭ schimba culórea. Stelele se făceaŭ din ce în ce maĭ palide. Negurele se lăsaŭ pe văĭ ca nisce aburĭ apĕsaţĭ de aerŭ, saŭ ca nisce pânze marĭ de păiajenĭ. Aurora, numită în limba poporuluĭ zorile, se desfăşuraŭ despre resărit în culorĭ purpuriĭ; dupĕ ḑisa poeţilorŭ, ea părea că desmeardă cerulŭ şi pământulŭ cu degetele sale de crinĭ şi cu buzele sale de rosă. Splendida lumină a ḑileĭ se manifesta cu o măreţie dumneḑeéscă. Iar eŭ eşiamŭ dintre viile Văeĭ-Adâncĭ şi intramŭ în dru-

mulŭ celŭ vechiŭ al posteĭ, coborându-mĕ la Valea Iezărenilorŭ.

Acolo, oprindu-mĕ puţinŭ la unŭ puţŭ ca sĕ beaŭ apă, vĕḑuiŭ venindŭ în urma mea, despre Iaşĭ, duoĕ trăsurĭ cu câte patru caĭ. De o-dată îmĭ venì în gândŭ ca sĕ mĕ daŭ în lăturĭ, sĕ nu fiŭ vĕḑutŭ, închipuindu-mĭ că póte sĕ fie ceva ómenĭ oficialĭ; căcĭ auḑisemŭ că guvernulŭ trimisese în tóte părţile spionĭ, pentru ca sĕ urmărĭască şi sĕ pue mâna pe ómeniĭ trecuţĭ în registrulŭ seŭ ca periculoşĭ, şi maĭ alesŭ pe aceĭ carĭ luaseră parte în mişcarea de la 29 Martie. Dar pe urmă îmĭ închipuiiŭ că, cercarea de a dosi, ar fi fost nefolositóre, fiind-că era ḑiua mare şi eĭ aveaŭ caĭ maĭ mulţĭ de cât mine. Apropiându-se trăsurile, recunoscuiŭ familia unuĭ scumpŭ amicŭ al meŭ, Nicolae Negruţi. Cum mĕ vĕḑură, se opriră, şi-mĭ arătară mare fericire încredinţându-se că am scăpatŭ neprinsŭ.

Amiculŭ Negruţi mergea la moşia sa, ce era în depărtare ca patru poste de Iaşĭ, hotărîtŭ a petrece acolo vara, şi maĭ alesŭ a fi departe de intrigele şi miseriile ce se petrecuseră în capitală.

Fusese şi el bănuitŭ, şi n'a scăpatŭ de arestŭ şi maltratărĭ de cât dupĕ mijlocirea unor rude ce eraŭ bine cu Curtea. Spuindu-ĭ decisiunea mea de a mĕ expatria, el mĕ aprobà cu totulŭ; dar îmĭ observà că facŭ mare imprudenţă de a pleca ast felŭ cu trăsura mea. cu care mĕ espuneamŭ a fi recunoscutŭ. El mĕ consultà sĕ daŭ drumulŭ trăsureĭ, sĕ o trimitŭ acasă, şi sĕ mĕ ducŭ cu el la moşia sa, de unde promise a-mĭ închipui mijlóce spre a trece peste hotarŭ.

Consiliulŭ amiculuĭ meŭ îmĭ părù prea înţeleptŭ. Primiiŭ cu recunoscinţă ideea şi propunerea sa, şi ḑiseiŭ vizitiuluĭ meŭ sĕ mérgă cu trăsura acasă la moşie, şi sĕ spue frateluĭ meŭ ca sĕ nu se îngrijĭască de mine, căcĭ de unde voiŭ ajunge îĭ voiŭ scrie. Dupĕ acésta mĕ puseiŭ în trăsura amiculuĭ meŭ, sigurŭ şi fără nicĭ o grijă.

Trecusemŭ dealurĭ şi văĭ, ornate de dumbrăvĭ şi locurĭ de-

liciόse, narândŭ amiculuĭ meŭ aventurele mele seriόse şi romantice, şi el spuindu-mĭ despre scenele la carĭ assistase în parte dupĕ evenimentele cunoscute.

XXXIII.

La o mică şi miseră cârciumă, ce era pe la jumătatea drumuluĭ nostru, ne oprirămŭ spre a rĕsufla caiĭ. Se scόseră merindele de mâncare din trăsurĭ, pentru ca sĕ ne restaurămŭ fόmea; căcĭ la cârciumă, atât era de mare miseria, în cât nu puturăm afla nicĭ măcar ouĕ de fiertŭ. Profitarămŭ cu tόte acestea de o cămĕruţă ce avea maĭ curată, fiind-că afară nu era nicĭ măcar unŭ arbore de umbră, şi era o căldură apĕsătόre.

Abia începusem a mânca. şi unŭ feciorŭ vine de ne spune că o trăsură se vede viindŭ din urma nόstră. Ne uitarăm pé ferestrue şi vĕḑurăm şi noĭ în adevĕrŭ trăsura, care, dupĕ ce sosì, se oprì la pόrta cârciumeĭ.

Era o căruţă mică la care era înhămatŭ unŭ calŭ la hlube, şi unŭ altulŭ la praştie. Unulŭ din companioniĭ meĭ, apucându-mĕ de mână, îmĭ ḑise că bine ar fi sĕ mĕ coborŭ în pimniţă, saŭ sĕ mĕ suiŭ în podŭ.

Omulŭ din căruţă era voinicesce înţorţonatŭ cu tόte tacâmurile de vânătόre, cu deosebire că, pe lângă o puşcă cu duoĕ ţevĭ, avea şi duoĕ pistόle la brâŭ, o sabie atârnată şi unŭ hangerŭ de cele persiene. Maĭ întâiŭ el se coborî la pόrtă, şi vorbì cu vizitiĭ şi όmeniĭ noştri, şi apoĭ intră în curte, înaintându-se către noĭ. Mărturisescŭ că atuncĭ mĕ coprinsese spaima; credeam de sigurŭ că e vre-unŭ sbirŭ, saŭ vre-unŭ sub-cârmuitorŭ. De aceea eşiiŭ răpede în tindă şi, din douĕ săriturĭ ce făcuĭ pe o scară ce era aşeḑată în tindă, mĕ urcaiŭ în podŭ, unde mĕ vĕḑuiŭ în societate cu o turmă de şόrecĭ ce căutaŭ, fără s'o pόtă ajunge, o bucată de cόstă de porcŭ afumată, spânzurată într'unŭ cuiŭ.

Noulŭ venitŭ intrândŭ în tindă, până a nu intra în cameră

îşĭ scóse pălăria şi, oprindu-se, întrebà cu unŭ aerŭ cavalerescŭ dacă onorabila companie îĭ permite a se recomanda cine este şi a-ĭ face complimentele sale.

Eŭ atuncĭ, întin̦ḑêndu-mĭ gâtulŭ şi plecându-mĭ capulŭ, zăriĭu figura voiniculuĭ cavalerŭ; şi îndată recunoscuiŭ că este unulŭ din aceĭ grozavĭ revoluţionarĭ, carele în seara de 29 Martie striga maĭ tare: la arme, la arme! De aceia, pe când el intra în camera de óspeţĭ, eŭ, coborându-mĕ, intraiŭ dupĕ dênsulŭ.

— Nu mĕ cunósceţĭ, ḑise el, nu-ĭ aşa?

Iar eŭ, pentru ca sĕ scotŭ pe toţĭ din confusiune, ḑiseiŭ cu unŭ aerŭ cam teatralŭ.

— D-luĭ este fiĭulŭ Logofĕtuluĭ Lupu Balş!

Tênĕrulŭ se uìtà la mine, şi mĕ întreba de unde-l cunoscŭ. Dupĕ ce-ĭ spuseiŭ, mĕ maĭ rugà sĕ-l fac cunoscutŭ cu compania în care se afla, lucru ce-mĭ fu prea uşorŭ de făcutŭ.

— Dar dă-mĭ voe, domnulŭ meŭ, sĕ te întrebŭ ceva, ḑiseiŭ eŭ. La vênatŭ, saŭ la bătălie te ducĭ?

— Nicĭ la una, nicĭ la alta, respunse cavalerulŭ rîḑêndŭ. Gândescŭ sĕ trecŭ peste Siret. Nu mĕ îngrijescŭ de a vĕ mărturisi că, dupĕ evenimentele de la Iaşĭ, sunt presecutatŭ şi urmăritŭ de sbiriĭ guvernuluĭ. Aşa dară gândescŭ sĕ cautŭ chipŭ sê trecŭ peste hotarŭ.

— Dă mâna încóce, ḑiseiŭ eŭ; suntem tot pe o cale.

— Cum se póte? Dar d-ta, cine escĭ?

Junele aristocratŭ nu-mĭ fusese cunoscutŭ de cât din vedere. De şi cu răposatulŭ tatà-sĕŭ avusesem maĭ veche cunoscinţă, cu tóte aeestea când îĭ spuseiŭ de numele meŭ, el nu avea nicĭ o idee despre mine. El fusese din copilărie trimisŭ în ţĕrĭ străine la studiĭ; işĭ făcuse debitulŭ în diplomoţie pe lângă ambassada turcéscă din Viena, şi de curênd venise de acolo, ca sĕ ia parte în trebile publice ale patrieĭ. Dupĕ evenimentele de la 29 Martie, el sĕ strecurase cu multă greutate afară de barieră, şi trecuse la Codăescĭ moşie a unchiuluĭ sĕŭ dupe mamă, Vasilică Ghica. Acolo venise şi unchiulŭ seŭ, carele scăpase pe bariera Socoleĭ ḑiua mare într'o caretă îmbrăcatŭ femeesce ca o damă bĕtrână. Dar dupĕ ce ajunse la moşie,

află că s'aŭ datŭ ordine în satŭ ca sĕ-l aresteze. Ţĕraniĭ însă, carĭ în Moldova aŭ maĭ mult respectŭ către proprietarĭ de cât către ocârmuire, se mărginiseră a-ĭ spune. El atuncĭ îşĭ luà vre-o douĭ ómenĭ credincioşĭ, cu carĭ se retrase prin pădurĭ; iar nepotulŭ seŭ, decisându-se a emigra, apucà drumulŭ Romanuluĭ, cu scopŭ ca sĕ trécă la moşia sa Bozieniĭ.

Camaradulŭ meŭ de fugă aprobà planulŭ ce-mĭ dedese amiculŭ Negruţi. Arĕtând însă că vitele sale sunt fórte obosite şi că nu póte merge maĭ departe, amiculŭ meŭ îĭ oferì şi luĭ locŭ în trăsură. Atuncĭ junele Balş liberà trăsura sa.

Ast-fel plecarăm cu toţiĭ, şi séra de timpuriŭ ajunserămŭ la Buciumĭ, moşia bunuluĭ nostru amicŭ.

PARTEA A DOUA

I.

Ajunserăm la moşia Buciumiĭ pe la cincĭ ore dupĕ ameaḑă ḑi. Cea întâiŭ îngrijire a nóstră fu sĕ găsimŭ o căruţă de satŭ care sĕ ne ducă de aci. Făcuserăm planŭ ca sĕ trecemŭ în Ardél pe là Plaiulŭ Grozescilor prin munţĭ. Dificultăţile eraŭ însă marĭ. Pasporturĭ nu aveamŭ; dar cât pentru acésta, speramŭ în ajutorulŭ unuĭ amicŭ ce aveamŭ la Grozescĭ, îngrijitorulŭ moşieĭ acesteia. Dar ca sĕ ajungemŭ până acolo, era de făcutŭ cale ca de şése poste, şi de traversatŭ sate şi oraşe; apoĭ drumurĭ eraŭ maĭ multe, şi urma sĕ cugetămŭ a alege pe cel maĭ lăturaşŭ, pentru ca sĕ fim maĭ sigurĭ.

Noulŭ meŭ amicŭ voia a mĕ îndupleca sĕ mergemŭ întinsŭ la moşia sa Bozieniĭ, trecêndŭ prin oraşulŭ Romanuluĭ, de unde

maĭ era cale ca de o oră. De acolo urma sĕ găsimŭ trăsură cu caĭ maĭ bunĭ, şi unŭ călăuzŭ de confienţă, carele sĕ ne ducă peste frânturĭ, până sĕ ne scóţă la Grozescĭ.

Tocmirămŭ dară o trăsură ţĕrănéscă cu douĭ caĭ şi ne deciserămŭ a pleca îndată ce va rĕsări luna, adică pe la 10 ore de nópte. Pentru ca sĕ evitămŭ bănuelele ce am fi putută atrage, în casŭ de a ne întâlni cu cine-va, ne căpuirămŭ cu nisce haine ordinare ca sĕ ne diguisămŭ. Camaradulŭ meŭ luà o manta de panură négră cu glugă; iar eŭ unŭ contăşelŭ blănitŭ cam vechiŭ, ce mi-l dete arendaşulŭ de la Buciumĭ. Ast-felŭ, am fi pututŭ trece dreptŭ óre-carĭ Mazilĭ ce mergŭ sĕ-şĭ caute procesele pe la tribunale.

Luna începuse a lumina orizontele. Ţĕranulŭ nostru trăsese la scară. Preparativele nóstre eraŭ gata. Incepusemŭ a ne lua adio de la familia ospĕtătóre. Dar pe când ne coboramŭ ca sĕ ne suimŭ în trăsură, eată că pe lângă gardurile curţeĭ audimŭ duruitura uneĭ trăsurĭ ce trecea. Dupĕ trépădulŭ sgomotosŭ al cailorŭ, şi dupĕ sunetulŭ clopotuluĭ ce se audia de la oiştea trăsureĭ, înţeleserămŭ că nu era unŭ trecĕtorŭ ordinarŭ. Toţĭ intrară în diverse bănuele; iar noĭ ne oprirămŭ puţinŭ ca sĕ ascultămŭ în cotro apucă trăsura. Acésta apucà dreptŭ la vale. Portarulŭ venì şi ne spuse că s'a opritŭ la hanŭ. Elŭ fu trimisŭ îndată sĕ cerceteze cine este; ne aduse în curêndŭ rĕspunsulŭ că este Sub-cârmuitorulŭ ocoluluĭ.

II.

Amiculŭ nostru Negruţi ne dise ca sĕ maĭ stămŭ puţinŭ, până se va duce el însuşĭ sĕ vorbĭască cu dênsulŭ ceva. Acésta o şi făcu. Peste o jumătate oră, se întórse şi ne spuse că Sub-cârmuitorulŭ se află în urmărirea persecutaţilorŭ politicĭ.

Pe la trecĕtorile Siretuluĭ se aşedaseră vedete cu ordine ca sĕ aresteze pe orĭ-ce trecĕtorĭ fără răvaşŭ de drumŭ, saŭ sus-

pecţĭ. Prin sate se aşeḑaseră aseminea străjĭ cu poruncĭ straşnice ca sĕ nu scape, saŭ sĕ se doséscă *buntuşniciĭ* ce se sculaseră în contra Domnieĭ. Terorismulŭ se organisa din ce în ce maĭ vigurosŭ.

In assemenea posiţiune, ce era de făcutŭ? Dacă plecamŭ, eram expuşĭ a fi prinşĭ la trecătórea Siretuluĭ. Dacă maĭ stam, espuneamŭ casa amiculuĭ nostru la persecuţiunile guvernuluĭ, şi noĭ totŭ nu scăpamŭ.

— Cum o vrea Dumneḑeŭ, ḑise ospĕtătorulŭ nostru, rĕmâneţĭ aicĭ. Maĭ staţĭ până mâine séră în casa mea. Sperŭ că nu veţĭ fi descoperiţĭ. Sub-cârmuitorulŭ este unŭ bravŭ băiatŭ, căruia ĭ-am făcutŭ bine o dată; şi nu creḑŭ că va avea inimă sĕ-mĭ calce casa.

Vĕḑêndŭ neputinţa de a face alt-felŭ, ne deciserămŭ a rĕmânea. Ne culcarămŭ, dar cugetările nu ne lăsară sê dormim până aprópe de ḑiuă.

A doua-ḑi, Sub-cârmuitorulŭ venì la casa amiculuĭ meŭ, pofftitŭ la dejunŭ. Eŭ şi cu camaradulŭ meŭ de nenorocire, şeḑurămŭ închişĭ într'o cameră, de unde puteam auḑì convorbirile agentuluĭ autorităţiĭ.

— Grele timpurĭ am ajunsŭ, Domnule, ḑicea el. Vaĭ de acela care are pĕcatele a fi funcţionarŭ astă-ḑĭ. Este silitŭ adesea sĕ facă şi lucrurĭ în contra inimeĭ sale.

Cuvintele acestea ne căḑură ca unŭ plumbŭ pe inimă. Credeamŭ, de bună sémă, că ele sunt introducerea unuĭ pasŭ agressivŭ din partea sa. Ne închipuiamŭ că va fi simţitŭ ceva despre noĭ, şi că era decisŭ a face o percuisiţiune.

— Şi cine sunt aceĭ pe carĭ-ĭ maĭ caută guvernulŭ? Eŭ nu sciŭ sĕ maĭ fi rĕmasŭ vre unulŭ din aceĭ ce aŭ luatŭ parte la 29 Martie. Sciŭ că ĭ-a prinsŭ maĭ pe toţĭ; ĭ-a prinsŭ, ĭ-a legatŭ, ĭ-a bătutŭ, ĭ-a surgunitŭ... Ce dracu? vrea sĕ-şĭ bată jocŭ de tótă ţéra?

Sub-cârmuitorulŭ scóse din buzunarŭ o listă, şi citì numele a vre-o treĭ-ḑecĭ de persóne, între carĭ eraŭ şi ale nóstre. Dupĕ acésta amiculŭ nostru îĭ spuse şi luĭ numele acelorŭ prinşĭ la Iaşĭ, şi-ĭ descrise pe scurtŭ cele petrecute.

— Mulţămescŭ luĭ Dumneḑeŭ că nu m'am întêmplatŭ şi eŭ în Iaşĭ, ḑise Sub-cârmuitorulŭ. Póte m'amestecamŭ şi eŭ în trebile acestea. Maĭ alesŭ că asta, precum vēḑŭ, era o manifestare spontanee şi pacifică, fără arme şi fără sumeţiă. Găsescŭ că Măria Sa Vodă a făcutŭ o barbarie de cele maĭ urîciόse, chiar o nelegiuire.

— Lucru cu atâta maĭ crudŭ, ḑise ospētătorulŭ nostru, că găsesce instrumente în ţéră cu carĭ sē facă asemenea neomeniĭ. De! acuma D-ta, de esemplu, cu ce inimă aĭ prinde pe ceĭ din listă şi ĭ-aĭ trimete la loculŭ torturelorŭ?

— Cât despre mine, ar putea sē dόrmă în pace. Numaĭ sē simţŭ eŭ unde-va asemenea suflete generόse, şi m'aşĭ duce singurŭ sē le înlesnescŭ călătorie bună.

— Greŭ îmĭ vine a crede, adăogà amiculŭ nostru.

— Ce? Sē n'am parte de copiĭ meĭ şi de ce am maĭ scumpŭ în lume, dacă nu-ţĭ vorbescŭ în curăţenia inimeĭ.

— Cum! Dacă de esemplu, aĭ simţi că sunt nisce ast-felŭ de όmenĭ la mine, nu mĭ-aĭ călca casa?

— Asta este curată insultă ce-mĭ facĭ. Dar eŭ în aşa casŭ te-aşĭ ruga sē mē presinţĭ la eĭ, şi m'aşĭ crede muritorulŭ celŭ maĭ fericitŭ ca sē-ĭ potŭ servi cu ceva.

— Eŭ însă, dreptŭ sē-ţĭ spunŭ, n'aşĭ avea curagiulŭ ca sē te compromitŭ.

— Mulţămescŭ de neîncredere, şi rogŭ pe D-ḑeŭ sē-mĭ dea ocasiune sē-ţĭ dovedescŭ sinceritatea mea.

Convorbirea acésta o ascultarămŭ cu mare atenţiune; dar inimele ne bătea de témă ca nu cum-va amiculŭ nostru sē vie la bizara idee de a-ĭ spune adevērul, fiind-că, cu tόtă francheţa ce arăta Sub-cârmuitorulŭ nostru, tot nu ne-am fi pututŭ încrede într'ênsulŭ.

Dupē dejunŭ, el plecà, asigurândŭ pe toţĭ despre lealele sale intenţiunĭ.

III.

Pe valea Siretuluĭ, la o postă şi jumĕtate maĭ în josŭ de Bacăŭ, este moşia Răcăciuniĭ a regretatuluĭ Vasile Sturza (1). Acestŭ bărbatŭ, cu tóte că era dintr'o ramură cam depărtată de familia Domnuluĭ, era reputatŭ însă pentru patriotismulŭ şi caracterulŭ seŭ liberalŭ. De aceea el şi era maĭ tot dea-una disgraţiatŭ de Curtea Domnuluĭ şi trăia isolatŭ cu familia sa la moşie, departe de sgomotulŭ capitaleĭ şi de amestecăturile politice.

Dupĕ maĭ multă chibzuire, ne hotărîrămŭ a merge acolo. Douĕ motive ne îndemnaŭ la acésta: ântêiŭ că camaradulŭ meŭ Balş era cumnatŭ cu el şi voia sĕ-l întâlnĭască; al douilea că daca ne coboramŭ pe lângă malulŭ stângŭ al Siretuluĭ până în dreptulŭ Racaciunilorŭ, fiindŭ drumulŭ maĭ isolatŭ de drumulŭ mare, am fi datŭ de o trecĕtóre fără străjĭ. Apoĭ maĭ sciamŭ că de la Răcăciunĭ până la Grozescĭ, nu am fi avutŭ de făcutŭ de cât ca douĕ poste, iar de acolo avêndŭ a trece totŭ locurĭ lăturaşe, nu eramŭ expuşĭ a fi prinşĭ.

— Frate, ḑiseiŭ amiculuĭ meŭ, fiind-că plecarea nóstră a rĕmasŭ pe deséră, voiŭ sĕ profitŭ de ḑiua acésta. Dă-mĭ unŭ calŭ ca sĕ mĕ răpeḑŭ la Giurgenĭ, sĕ-mĭ vĕḑŭ surorile.

Calulŭ de călărie se aduse; săriĭu pe elŭ, şi sburaiŭ ca vêntulŭ.

IV.

Fuseiŭ nevoitŭ în curêndn sĕ maĭ oprescŭ góna caluluĭ, pentru că, îndată ce am eşitŭ de pe moşia amiculuĭ meŭ, avuiŭ

(1) Fostulŭ membru al guvernuluĭ interimarŭ de la Moldova, care împreună cu Anastasie Panu prepararǎ triumfulŭ de la 5—24 Iauuarie 1858, maĭ apoĭ Prim-Preşedinte la Cassaţiune.

a coborî o vale răpede, pe care este aşeḑatŭ unŭ satŭ numitŭ Valea-Ursuluĭ. Dar cum ajunseiŭ de vale, mĕ urcaiŭ ca fulgerulŭ pe délulŭ Giurgenilor. Dupĕ ce mĕ suiiŭ pe cóma munteluĭ, mĕ coborîiŭ pe cósta cea-l'altă şi intraiŭ în Mŏnăstire.

V.

Sub cuvêntulŭ de Mŏnăstire în genere se înțelege locaşulŭ acela care coprinde o comunitate de călugărĭ saŭ călugărițe maĭ numerósă; iar acela care are numaĭ servitorĭ bisericeştĭ. saŭ unŭ numĕrŭ de monachĭ fórte restrânsŭ, se numesce Skitŭ saŭ Metocŭ.

Giurgeniĭ pórtă numele de Mŏnăstire, fiind-că are o comunitate de treĭ sute şi maĭ bine de Maicĭ (1).

Apropiându mĕ de chiliile surorilorŭ mele, ele îmĭ eşiră înainte cu brațele deschise şi cu ochiĭ plinĭ de lacrămĭ de bucurie. O! dulce amorŭ de frăție! O dulcĭ suvenirĭ de copilărie! pentru de-apurarea voĭ vețĭ rĕmânea întipărite în inima mea, şi mĕ vețĭ însoți până la mormêntŭ!

Surorile mele auḑiseră, din gurile trecĕtorilorŭ. despre evenimentele de la Iaşĭ; şi cât despre mine, aveaŭ scirile cele maĭ confuse. Ipotesele, temerile, îngrijirile lor eraŭ alarmante. Una din ele îşĭ făcuse pregătirile ca sĕ plece la Iaşĭ spre a se încredința despre sórta mea. Póte dar orĭ-cine sĕ-şĭ închipuiască ce impressiune şi ce surprindere le-a causatŭ neaşteptata mea venire. Ele rîdeaŭ, plângeaŭ, mĕ îmbrățişaŭ, şi mĕ întrebaŭ mereŭ, dacă în adevĕrŭ eramŭ eŭ, saŭ vre-o fantasmă care se juca cu ele. Le spuseiŭ tóte aventurile mele, şi ele îngenuchiară la icóna îmbrăcată în argintŭ a Maiceĭ Domnuluĭ, moştenire rĕmasă lorŭ de la mama nóstră, mulțămindŭ că aŭ ascultatŭ rugăciunile ce făcuseră pentru mine.

(1) Actualmente este unŭ simplu Schitŭ toleratŭ, iar numĕrul Maicilorŭ abia se urcă la 40.

Mĕ delectaiŭ în petrecerea cea maĭ duiósă cu surorile mele până în deséră. Mĕ feriiŭ însă a le spune despre intențiunea mea de a emigra, voindŭ a evita nouĕ sfâșierĭ în inimele lor; căcĭ aceste biete surorĭ, în mine vedeaŭ nu numaĭ unŭ frate de inimă, dar chiar unŭ părinte protectorŭ, — și afară de mine în nimenĭ altulŭ nu speraŭ! Le spuseiŭ, cu tóte acestea, că nu am curagiulŭ a merge și a ședea la moșie, că sunt decisŭ a trăi retrasŭ cât-va timpŭ și că, de orĭ unde voiŭ fi, le voiŭ scrie și voiŭ face ce voiŭ putea pentru ele.

După ce am prânzitŭ, am încălecatŭ și am plecatŭ lăsândŭ pe amărîtele surióre cu lacrimele în ochĭ.

VI.

Intorcêndu-mĕ la Buciumĭ, nu avuiŭ a întărḑia multŭ, căcĭ făcêndu-se séră, trebuia sĕ plecămŭ dupĕ planulŭ ce făcusem de diminéță. Căruța sosì. Bagajele nóstre nu cereaŭ multă bătae de capŭ: al meŭ se mărginía într'o geantă de vênătóre, în care aveam douĕ rêndurĭ de primenele albe ce-mĭ dedese amiculŭ meŭ Negruți, (fiind-că eŭ nu putusemŭ lua nimica din ale mele); ĭar al camaradululuĭ meŭ ce era ceva maĭ bogatŭ, se mărginía într'unŭ micŭ sacŭ de voiagiŭ.

Când eram sĕ ne suimŭ în trăsură, întrebaiŭ pe amiculŭ meŭ dacă era scumpŭ tocmitŭ omulŭ ce avea sĕ ne ducă. Intrebarea era fórte înțeléptă, pentru cuvinte raționabile, care nu puteaŭ trece din vederea bunuluĭ meŭ amicŭ. Acesta mĕ întrebà în ce stare se *află finanțele mele*. Iĭ arătaiŭ punga, în care din întêmplare nu se aflară de cât biețĭ douĭ galbenĭ austriacĭ, și aceia încă fórte roșĭ de pila zarafilorŭ ovrei din Iașĭ. Când vĕḑuiŭ acésta, întrebaiŭ pe camaradulŭ meŭ de nu cum-va este el maĭ bogatŭ. El îmĭ rĕspunse afirmativŭ, arătându-mĭ treĭ jumĕtățĭ de irmilicĭ (icosarĭ) turceștĭ de aurŭ, de care rîserămŭ cu toțiĭ. Negruți atuncĭ îmĭ cerù sĕ facŭ schimbŭ cu punga sa, lucru la care mĕ supusseiŭ cu ama-

bilitate; maĭ alesŭ că, puindumĭ-o el singurŭ în buzunarŭ, o simţiĭu maĭ ţeapănă în greutate de cât a mea.

Ne luarăm adio, şi, suindu-ne în cărucióră, plecarămŭ cu inimele pline de încredere în stéua sub care ne-am fostŭ născutŭ.

VII.

Apucarămŭ pe sub pólele munţilorŭ rîpoşĭ ce sunt despre malulŭ stângŭ al Siretuluĭ. Avurămŭ a trece maĭ multe sate şi pădurĭ. Călătoria nóstră de şi, ce e dreptulŭ, era destulŭ de romantică, dar somnulŭ nu ne prea lăsa sĕ admirămŭ locurile pitorescĭ pe unde treceamŭ. Camaradulŭ meŭ dormĭa dusŭ, cum ḑicŭ Moldoveniĭ, fără a gândi nicĭ la pericolulŭ de a fi prinşĭ, nicĭ la frumuseţile ceruluĭ de nópte, nicĭ la scuturătura căruţeĭ. Eŭ, ceva maĭ poeticŭ de natura mea, eram transportatŭ de fantasie prin océnulŭ azuriŭ al firmamentuluĭ, şi mĕ ocupamŭ a împleti ghirlande din stelele ce culegeamŭ de pe bolta ceréscă. Cu tóte acestea despre ḑiuă, moţăiamŭ ca toţiĭ prosaiciĭ, tocmaĭ când natura era maĭ încântătóre, când lumina ḑileĭ se lupta sĕ spargă întunerecculŭ, şi când cerulŭ despre rĕsăritŭ arăta Aurora, căreia nemuritorulŭ Omer îĭ da degete de crinŭ, şi căreia Româniĭ îĭ ḑicŭ *zorile*.

Nu vĕ supĕraţĭ, scumpĭ lectorĭ, despre lungimea ce facŭ, prin descripţiunile acestea, opereĭ mele. Sciŭ că aveţĭ nerăbdarea de a mĕ vedea ajungêndŭ maĭ iute la capĕtulŭ suvenirilorŭ mele. Eŭ însumĭ aş dori sé vĕ îndestulezŭ dorinţa; dar de! ca muritorŭ, nu potŭ merge de cât pe faţa pămêntuluĭ, nu potŭ sbura nicĭ ca ângeriĭ, nicĭ ca şoimiĭ. Inchipuiţi vĕ, pe lângă acestea, cât timpŭ coprinde o nópte întrégă, petrecută în căruţă, câtă distanţŭ de locŭ am avutŭ a trece până în ḑiuă, şi judecaţĭ dacă timpulŭ acesta şi distanţa acésta nu sunt maĭ lungĭ de cât frasele ce le vedeţĭ aicĭ.

VIII.

A doua ḑi, pe la nouă ore de diminéţă, trecurămŭ Siretulŭ pe podulŭ de pe moşia Răcăciunii. Până aicĭ nu furăm supĕraţĭ, ba nicĭ măcar întrebaţĭ de nimenĭ. Eram ca în timpiĭ de pace: póte din negligenţa sub-prefecţilorŭ, prin sate nu eraŭ puse nicĭ unŭ felŭ de străjĭ.

Ajunserăm cu fericire la aşeḑarea cumnatuluĭ camaraduluĭ meŭ, onorabilulŭ D. Vasile Sturza.

Acesta ne întêmpină cu tótă mulţămirea unuĭ sufletŭ generosŭ. Ne oprì acolo la dejunŭ şi la prânzŭ, ĭar dupĕ acésta puse la disposiţiunea nóstră o trăsurică cu treĭ caĭ, mititeĭ dar agerĭ, spre a urma călătoria nóstră. Aicĭ camaradulŭ meŭ se căpuì cu o sumuşóră de banĭ; care îl făcea de ḑece orĭ maĭ bogatŭ de cât mine; după care-mĭ propuse sĕ facemŭ o casă comună, lucru ce primiĭu fără nicĭ o opunere.

Ast-felŭ plecarăm de la Răcăciunĭ pe la patru ore dupĕ prânzŭ. De aicĭ, până sĕ ajungemŭ în valea Trotuşuluĭ, avurămŭ a trece maĭ multe şirurĭ de dealurĭ, pe nisce drumurĭ nu destulŭ de practicabile.

Din norocire vizitiulŭ nostru cunoscea calea; alt-fel eramŭ expuşĭ a ne rătăci prin mulţimea văilor variate şi a drumurilorŭ încălcite prin care am trecutŭ.

Ajunserăm, cu ḑiuă încă în valea Trotuşuluĭ, în dreptulŭ satuluĭ Slobozia, unde rîulŭ Taslăuluĭ se împreună cu rîulŭ Trotuşuluĭ. Trecurăm amêndouĕ rîurile acestea, unulŭ prin vadŭ, altulŭ pe podŭ, şi pe la ḑece ore de nópte sosirămŭ la moşia Grozescĭ ce este sub pólele Carpaţilor.

Trecêndŭ pe lângă unŭ hanŭ ce nu era departe de curtea boĭeréscă, vĕḑurăm o mare mişcare şi auḑirăm vocĭ sgomotóse. Nu înţelegeamŭ ce putea sĕ fie, şi nicĭ voirăm a sta ca sĕ întrebămŭ, judecândŭ a fi maĭ înţeleptŭ ca sĕ trecemŭ în tăcere, pentru ca sĕ nu însuflămŭ prepusurĭ.

Pórta curţeĭ boĭerescĭ se deschise. şi intrarămŭ în casă. Ingrijitorulŭ moşieĭ, cu carele aveamŭ veche cunoscinţă, se afla la masă împreună cu vre-o alte patru persóne necunoscute. El, cum mĕ vĕḑù, se sculà şi ne salutà franţuzesce, spuindu-mĭ a ne arăta că nu scimŭ romănesce. Ca omŭ inteligent, el înţelesese că în ast-felŭ de timpĭ şi împrejurărĭ, eŭ nu aveam ce căuta pe aicĭ fără unŭ motivŭ extra-ordinarŭ. Aşa dară îndată şi furăm presentaţĭ către assistenţiĭ necunoscuţĭ, ca maestri la fabrica de sticlărie, ce se afla pe moşia acésta. Ne poftì dupĕ acésta la masă, unde mâncarămŭ cu tóte că nu prea aveam poftă.

Ospĕtătorulŭ nostru cu tóte acestea părea fórte îngrijitŭ. Noĭ nu eram maĭ liniştiţĭ, ne putêndŭ înţelege nicĭ causa pentru care el ne recomandase ca străinĭ, nicĭ caracterulŭ ómenilor ce eraŭ cu noĭ la masă.

IX.

Cum ne sularămŭ de la cină, ospĕtătorulŭ nostru cerù permisiunea de la ceĭ-l'alţĭ óspeţĭ ca sĕ mérgă sĕ ne indice camera de culcare.

Indată ce ne băgà într'o cameră laterară, ne întrebà ce împrejurărĭ ne aduceaŭ. Iĭ spuserămŭ pe scurtŭ că voimŭ sĕ ne înlesnĭască mijlócele de trecere în Ardeal.

— Pentru numele luĭ Dumneḑeŭ, ḑise el, trebue sĕ vĕ faceţĭ nevĕḑuţĭ îndată de aicĭ.

— Cum, ce felŭ? de ce?

— Vĕḑut'aţĭ ómeniĭ cu carĭ aţĭ şeḑutŭ la masă?

— Ş'apoĭ?

— Aceştia sunt douĭ Sub-cârmuitorĭ cu ajutórele lor. Totŭ satulŭ e în picióre. Toţĭ SlujitoriĭF de la douĕ sub-cârmuirĭ şi o mulţime de Plăĭeşĭ şi Mazilĭ armaţĭ sunt aicĭ în satŭ.

— Pentru ce?

— Pentru că s'a întêmplatŭ o mare posnă.

— Ce întêmplare?

— Patru tinerĭ de la Paris, Mălinescu, Leca, Cozadin și Chinezu, viindŭ din Ardeal, dupĕ ce aŭ trecutŭ frontiera, aŭ venitŭ astă-ḑĭ diminéță aicĭ la hanŭ. Sub-ofițerulŭ de graniță, carele staționa în satŭ, viindŭ la eĭ și cerêndu-le paspórtele, îndată ce vĕḑù că sunt venițĭ de la Paris, dupĕ ordinele ce avea, îĭ invità sĕ trécă granița îndĕrĕptŭ. Eĭ se opuseră. Sub-ofițerulŭ atuncĭ le declarà că sunt arestațĭ, și că dupĕ ordinele ce are trebuia sĕ-ĭ trimiță la Iașĭ. El și eșì din camera în care tineriĭ se aflaŭ, închiḑêndŭ ușa pe din afară. Dupĕ acésta venì în curênd cu patru Slujitorĭ ce avea la dispozițiunea sa, și cu câțĭ-va sătenĭ. Dar îndată ce aceștia se arătară la pórta hanuluĭ, douĕ glónțe șuerară pe una din ferestrele camereĭ arestațilorŭ; unŭ glonte lovì pe unŭ Slujitorŭ în peptŭ și-l culcà mortŭ pe clipă; cel-l'altŭ lovì pe sub-ofițerŭ în falcă, și-l culcà și pe acesta la pămêntŭ. Slujitoriĭ și sătenĭĭ se făcură îndată nevĕḑuțĭ, împreună cu toțĭ ómeniĭ din hanŭ. Tineriĭ atuncĭ sparseră ușa, și lăsându-șĭ bagagele în cameră, plecară prin mijloculŭ satuluĭ cu puscele (douĭ din eĭ aveaŭ puscĭ) pe umere, și intrară în munțĭ. Amêndouĭ Sub-cârmuitoriĭ ceĭ maĭ apropiațĭ aŭ venitŭ cu tóte puterile lor îndată. S'aŭ împĕnatŭ tóte drumurile, tóte potecele, pentru ca sĕ-ĭ pótă prinde. Sub-ofițerulŭ trăesce încà, cu tóte că glonțulŭ ĭ-a sfărămatŭ falca stângă și a trecutŭ prin vinele gâtuluĭ pe sub ureche. Póte cu ajutorulŭ doctoruluĭ de la Têrgulŭ Ocneĭ, care-l caută, sĕ scape. Judecațĭ dară în ce posițiune ne aflămŭ și ce putemŭ sĕ facem.

— Așa dară ce este de făcutŭ? întrebaiŭ eŭ.

— D-vóstră, sĕ vĕ odihnițĭ până diminéță. Sub numele de Nemțĭ, precum v'aŭ vĕḑutŭ Sub-cârmuitoriĭ, de o cam dată nu însuflațĭ nicĭ unŭ prepusŭ; sunteţĭ în tótă siguranța. Dacă voițĭ sĕ ședețĭ câte-va ḑile la fabrica de sticle, potŭ sĕ vĕ așeḑŭ fără nicĭ o temere. Nu vĕ potŭ însă garanta de va putea

trece peste hotarŭ. De voițĭ a face acésta maĭ curêndŭ, altŭ chipŭ nu sciŭ de cât sĕ vĕ duceţĭ pe drumurĭ lăturaşe, până la Focşanĭ; şi de acolo sĕ treceţĭ în ţéra Muntenéscă.

X.

Ne culcarămŭ în camera ce ni se destinase.

Ospĕtătorulŭ nostru se numĭa Costake Bălăşescu; D-ḑeŭ sĕ-ĭ facă ţĕrêna uşóră! căcĭ nu târḑiŭ a muritŭ sĕrmanulŭ de epidemia holereĭ!

— Până aci ne-am strecuratŭ bine, ḑiseiŭ amiculuĭ meŭ. Dacă noroculŭ ne va fi tot aşa de favoritorŭ până în capĕtulŭ odisseeĭ nóstre, vom putea ḑice că suntem născuţĭ într'o zodie fericită.

— Sĕ nu ne felicitămŭ aşa de curêndŭ. Cine scie capriţiurile hazarduluĭ. Până nu ne vom vedea trecuţĭ peste Milcov, de pericolŭ nu suntem scăpaţı.

— Eŭ sperŭ că vom scăpa prea bine. Avemŭ sĕ trecemŭ prin locurĭ totŭ nebăgate în sémă. Dar pe mine mĕ înîncurcă numaĭ unŭ lucru: nu cunoscŭ drumulŭ până la Panciŭ.

— Până acolo îl cunoscŭ eŭ, ḑise amiculŭ meŭ Balş. M'am dusŭ de multe orĭ la Panciŭ, căcĭ tatalŭ meŭ avea vie acolo, şi mergeamŭ maĭ în tot anulŭ.

— Dacă e aşa, mergemŭ bine; căcĭ de la Panciŭ la Focşanĭ cunoscŭ eŭ drumulŭ.

Convorbirea căta s'o scurtezŭ. Căcĭ auḑindŭ sgomotŭ în odaia de alăturĭ, cunoscurămŭ vocile iubiţilorŭ noştriĭ Subcârmuitorĭ.

— Eĭ, aĭ draculuĭ pehlivanĭ! ḑicea unulŭ din eĭ. Auḑit'aĭ curagiŭ la dênşiĭ? sĕ tragă eĭ cu puşca chiar în mijloculŭ satuluĭ!

— Şi astea tóte, pentru ca sĕ ne dea de lucru. Dar, adecă, între noĭ fie vorba! cam avea şi dreptate bieţiĭ băeţĭ. Subofiţerulŭ s'a purtatŭ cam rĕŭ. Intâiŭ că el, dacă avea ordine

ca sĕ nu lase pe tinerii de la Paris sĕ vie în ţĕră, trebuia sĕ-ĭ fi opritŭ chiar la graniţă, şi sĕ fi statŭ sĕ-ĭ oprească chiar de acolo. Al douilea că, dacă a vĕḑutŭ că se opunŭ de a se întórce, trebuia sĕ cumpănĭască posiţia unor caractere hotărîte; maĭ alesŭ că pentru nisce asseminea ómenĭ, carĭ nu puteaŭ fi consideraţĭ ca făcĕtorĭ de rele, trebu'aŭ luate alt-felŭ de mĕsurĭ.

— Dar sĕ lăsămŭ asta de-o parte. Haide sĕ facemŭ catagrafia lucrurilor lor. Eată douĕ geamantane şi treĭ săcuşorĭ de voiagiŭ. Nevoe mare nu avem ca sĕ vedemŭ ce coprindŭ; cheiţele lor sunt aicĭ. Bieţiĭ băeţĭ, n'aŭ avutŭ timpŭ sĕ-şĭ ia nicĭ cheile!

— Sĕ vizitămŭ întâiŭ saciĭ... A! eată nisce hârtiĭ. Bunŭ!... Eacă chiar paspórtele lor; despre numele lor suntem asiguraţĭ acuma. Putem ḑice că-ĭ avemŭ ca prinşĭ. Fără pasportŭ, Nemţiĭ, cum ĭ-ar prinde, ĭ-ar pune la dubă..... O! fórte sigurŭ. Mâine dimineaţă sĕ dămŭ de scire la vama Nemţéscă.

— Adecă, 'ḑĕŭ! n'ar fi óre maĭ bine sĕ-ĭ lăsămŭ cu D-ḑeŭ? Cine scie! Póte că sunt băeţĭ bunĭ. Adecă de ce sĕ punemŭ atâta duşmănie şi stăruinţă ca numaĭ de cât sĕ-ĭ prindemŭ?

— Escĭ nebunŭ. Dar creḑĭ tu că dacă ĭ-am prinde, n'am căpĕta mulţămită de la guvernŭ?

— Ce mulţămită? O sĕ ne facă Pitarĭ, cel multŭ Medelnicerĭ. Ce maĭ lucru!

— Măcar atâta; atuncĭ avem dreptŭ sĕ intrămŭ între alegĕtoriĭ de deputaţĭ.

— Dă-o la dracu de cinste. Eŭ dreptŭ sĕ-ţĭ spunŭ, nu puiŭ nicĭ unŭ temeiŭ pe rangurĭ. Pe lângă asta, sunt sigurŭ că peste ḑece anĭ cu decretele de boĭerie avemŭ sĕ ne lipimŭ ferestrele.

— Asta e vorbă... dar ian sĕ maĭ vedemŭ ce maĭ aŭ domnişoriĭ în borfele lor.

Incepură dupĕ acésta a numĕra veste, pantalonĭ, cămăşĭ, şi alte mărunţişurĭ ce puteaŭ sĕ aibă nisce studenţĭ. Apoĭ o-

norabilii Sub-cârmuitorĭ găsiră cu cale a le împărţi între eĭ, pentru ca sĕ nu maĭ osteniască curieriĭ a le duce pe la Iaşĭ; lucru ce li s'a părutŭ fórte legitimŭ.

XI.

Abia se crĕpase de ḑiuă, şi auḑiiŭ bătêndŭ în feréstră. Eŭ, celŭ întâiŭ, mĕ deşteptaiŭ, şi vĕḑuiŭ că era ospĕtătorulŭ nostru, carele ne îndemna sĕ plecămŭ.

Sculaiŭ pe camaradulŭ meŭ, carele avea poftă sĕ se maĭ legene în visurĭ. In maĭ puţinŭ de ḑece minute furămŭ gata. Luarămŭ dulcéţă şi cafea négră dupĕ tabietulŭ boĭerescŭ, eşirămŭ afară, ḑiserămŭ adio d-luĭ Bălăşescu, şi ne urcarămŭ în echipagiulŭ nostru.

Era o ḑi fórte frumósă. Dacă nu ne-am fi aflatŭ în condiţiunea de proscrişĭ, am fi ḑisŭ că facemŭ o călătorie sentimentală, o partidă de plăcere. Afară de frumuseţea cea veselă a ḑileĭ, apoĭ ne bucuram şi de o cale desfătătóre: treceam nisce delurele şi nisce vălcele adornate cu pădurĭ saŭ cu dumbrăvĭ, care înfăţişaŭ nisce adevĕrate grădinĭ naturale. Eŭ adesea cădeam în estasea încântămêntuluĭ; şi une-orĭ aşa eram de cufundatŭ în meditaţiunile mele poetice, în cât uitamŭ că mĕ aflu lângă unŭ amicŭ prosaicŭ, şi de o natură cu totulŭ diferită de mea.

Pe aprópe de apusulŭ sóreluĭ, am ajunsŭ în Panciŭ.

Acesta este unŭ orăşelŭ, ca şi Odobesciĭ, situatŭ între délurĭ coperite cu viĭ. Locuitoriĭ seĭ sunt în genere proprietarĭ aĭ viilorŭ carĭ le cultivă. Oraşulŭ acesta este prea veselŭ, nu numaĭ pentru posiţiunea luĭ cea pitorescă, dar şi prin locuitoriĭ seĭ. In adevĕrŭ vinulŭ care sĕ varsă pe acolo cu atâta îmbilşugare, care se găsesce atât de eftinŭ, a comunicatŭ locuitorilorŭ o umóre de-a pururea veselă. Orĭ în cotro de întorcĭ, auḑĭ lăutarĭ cântândŭ şi ómenĭ jucândŭ; melancolia saŭ întristarea n'aŭ locŭ de ospĕtare pe aicĭ. — chiar de se arată câte o-dată, trecŭ ca călătóre, trecŭ precum tre-

ceamŭ noĭ atuncĭ. Cu dreptŭ cuvêntŭ s'ar crede cine-va într'unŭ orașŭ mitologicŭ, între Satirĭ, Faunĭ și fiĭ aĭ ḑeuluĭ Bacchu.

Am trasŭ la o cârciumă, care avea o odae comună pentru trecĕtorĭ, cu tóte că în ironie se numĭa *Otelulŭ Veselieĭ.*

Cârciumarulŭ ca omŭ de omenie, ne oferì o cămăruță care o păstra pentru persóne de considerațiune. O mesuță albă, douĕ scaune de teiŭ, douĕ paturĭ rustice asternute cu scórțe, forma totŭ mobilămêntulŭ cameréĭ nóstre.

Dupĕ cât ne informarămŭ de la unŭ băiatŭ inteligentŭ al oteluluĭ nostru, în Panciŭ locuescŭ și câțĭ-va boerĭ bogațĭ. Cunosceamŭ câte-va nume de ale persónelorŭ ce-mĭ numise, și voiamŭ sĕ mĕ ducŭ sĕ le daŭ visită; dar amiculŭ meŭ, cu o prea dreaptă înțelepciune, mĕ oprì, pentru ca sĕ nŭ dămŭ bănuelĭ.

Ne închiserămŭ în camera nóstră. Găsindŭ cu cale a ne face toaleta pentru a doua-ḑi, așa precum hotărîsemŭ sĕ plecămŭ prea de diminéță, — ne puseserămŭ ca sĕ ne rademŭ. Camaradulŭ meŭ, pentru ca sĕ se facă necunoscutŭ, îșĭ rase mustățile; și, ce e dreptulŭ D-ḑeŭ, se făcuse fórte urîtŭ. Băiatulŭ care ne aduse apă caldă rîdea de nu maĭ putea; rîdeamŭ și eŭ ca sĕ-ĭ facŭ plăcere.

XII.

Dar, eŭ, din când în când iscodĭamŭ pe băiatŭ.

— Cine este Polițaiŭ aicĭ? îl întrebaiŭ.

— Polițaiŭ? dar ce mâncare e asta?

Și diavolulŭ de băiatŭ începe a rîde, ținĕndu-se cu mâna de inimă. El nu scia ce va sĕ ḑică polițaiŭ, și nicĭ auḑise asemenea cuvêntŭ. Dupĕ ce-ĭ explicaiŭ, îmĭ spuse curatŭ că de asemenea slujbașĭ primejdioșĭ ĭ-a feritŭ Dumneḑeŭ.

— Dar măcar Privighetorŭ (sub-cârmuitorŭ) nu avețĭ?

— Ba, Privighetorŭ avemŭ. El șede chiar peste drumŭ. Dar acuma nu este acasă. E dusŭ ca sĕ ridice Plăĭeșiĭ.

— Ce sĕ facă cu Plăĭeşiĭ?

— Ca sĕ păzească ţéra de buntuşnicĭ.

Şi iarăşĭ începe a rîde, scărpinându-se la céfă.

— Ce buntuşnicĭ, măĭ băete?

— Sciŭ eŭ ce mâncare or fi? Póte că sunt boĭerĭ de ceĭ care-şĭ radŭ mustăţile.

Şi ĭar rîdea diavolulŭ de băiatŭ.

— Şi sunt pe aicĭ buntuşnicĭ de aceia?

— Ba ne-o feritŭ Dumneḑeŭ! Eĭ sunt numaĭ la oraşe marĭ... Aicĭ n'aŭ ce căuta.

— Şi ce-or sĕ facă Plăĭeşiĭ aicĭ?

— Aşa... o sĕ-ĭ ducă la Focşanĭ, póte că sĕ vie pe acolo buntuşniciĭ.

In mijloculŭ glumelorŭ acestora noĭ ne raserămŭ. Dupĕ acésta ḑiseiŭ băiatuluĭ că: până ce-or veni Plăĭeşiĭ, sĕ ne păzească de buntuşnicĭ, pentru ca sĕ-ĭ dămŭ unŭ bacşişŭ bunŭ a doua ḑi.

Iar diavolulŭ de băiétŭ eşi hohotindŭ.

Cu chipulŭ acesta, aflarămŭ că suntem în faţă cu reşedinţa sub-cârmuireĭ, şi că se concentraŭ Plăĭeşiĭ la Focşanĭ.

Avurămŭ subiectŭ destulŭ de importantŭ, pentru ca sĕ conversămŭ o bună parte din nópte. Ingrijirĭ şi temerĭ destul de naturale ne cuprinseseră. Cu tóte acestea, încreḑuţĭ în zodia nóstră cea fericită, adormirămŭ în fine cu cea maĭ mare linisce sufletéscă.

Pe la meḑulŭ nopţeĭ, mĕ deşteptaiŭ într'unŭ răcnetŭ. Deschiseiŭ ochiĭ, şi vĕḑuiŭ pe camaradulŭ meŭ în picióre, în mijloculŭ camereĭ.

— Ce este, frate?

— O secătură... am visatŭ că mĕ băteamŭ cu Plăĭeşiĭ; şi am săritŭ, fără sé sciŭ cum, în mijoculŭ caseĭ.

— Pĕcatŭ că nu e băiatulŭ aicĭ, ca sĕ aibă de ce rîde.

— Nu-ĭ nimica: ĭ-om spune mâine diminéţa şi l'om face sĕ rîḑă.

Ne culcarămŭ ĭarăşĭ şi ne legănamŭ dupĕ acésta în visurĭ deliciόse.

Când a rĕsăritŭ stéoa dimineţeĭ, băiétulŭ oteluluĭ dupĕ ordinulŭ ce-ĭ dădusemŭ, venì de ne deşteptà. Ne spălarămŭ, ne gătirămŭ, băurămŭ câte unŭ paharŭ de apă cu zahărŭ în locŭ de dulcéţă, şi plecarămŭ puindŭ unŭ sorocovĕţŭ (sfanţŭ) în mâna băiatuluĭ nostru. El sărutà moneda, şi rîse cu o poftă nespusă.

XIII.

Trecurămŭ încă câte va délurĭ şi vâlcele, până sĕ eşimŭ din podgoria Panciuluĭ. La cea de pe urmă vale ce aveam a trece, ne coborîrămŭ, fiind-că era prea răpede. De acolo se desvălia înaintea ochilorŭ o panoramă de cele maĭ grandióse.

Şesulŭ Sireteluĭ, împreunatŭ cu şesulŭ Putneĭ, înfăţişaiŭ o câmpie nemărginită, prin care se vedeaŭ licărindŭ rîurile acestea ca nisce şerpĭ de argintŭ.

Satele, presărate pe icĭ pe colea; turmele de vite, risipite în tóte părţile: plugurile date pe brazdă prin locurile cele maĭ mănóse; splendórea în care tóte păreaŭ a străluci sub radele aurite ale sóreluĭ de primă-vară; tóte acestea înălţaŭ sufletulŭ măreţŭ al poetuluĭ şi al omuluĭ de inimă. Iar departe spre miadă-dĭ, departe ca la douĕ poste, se zăria unŭ punctŭ distinctivŭ, unŭ globŭ scânteietorŭ ce eşia dintr'o negură subţire ce ploua peste orizoutŭ; acesta părea a fi unŭ ce cu totulŭ fenomenalŭ. Intrebândŭ pe unŭ ţĕranŭ trecĕtorŭ, aflarămŭ că ceea ce se vedea era turnulŭ uneĭ bisericĭ din Focşanĭ. Prin urmare de aci vedeamŭ distanţa ce aveamŭ de făcut.

Dupĕ ce ne coborîrămŭ de vale, apucarămŭ calea Focşanilor peste şesulŭ întinsŭ şi nemărginitŭ, pe care-lŭ admirasem de pe dealŭ.

Caiĭ noştriĭ mititeĭ şi iuţĭ, ne duceaŭ în trépădulŭ cel mare, ca când aveaŭ nerăbdare de a ajunge maĭ curênd la loculŭ destinatŭ, pentru ca sĕ scăpe de noĭ. Nicĭ căldura, nicĭ prafulŭ, nu ne supĕra: admirarea natureĭ, rîsetele şi glumele

acompaniaŭ sufletele nóstre. Ne credeamŭ într'o adevĕrată călĕtorie poetică, într'o adevĕrată preumblare de petrecere; uitarămŭ că eram proscrişĭ, dacă o împrejurare ne-aşteptată nu ar fi venitŭ sĕ ne aducă aminte de situaţiunea nóstră.

Se vedea Focşaniĭ ca la o jumătate poştă înaintea nóstră. Ne opriserămŭ pentru câte-va momente, ca sĕ maĭ resuflămŭ caiĭ, sub o salcie mare şi pletósă ce era în marginea drumuluĭ. Atuncĭ, uĭtându-ne îndĕrĕptŭ, vedemŭ o trupă de călăreţĭ carĭ veniaŭ destulŭ de tare. Nu ne închipuiamŭ ce putéa sĕ fie, şi nicĭ cutezamŭ a întreba pe unŭ trecĕtorŭ ce se oprise o-dată cu noĭ sub salcie.

— Ce sont, des hommes armés, ḑise camaradulŭ meŭ, care avea vederea maĭ bună.

— Nu creḑŭ, ḑiseiŭ eŭ.

— Fără nicĭ o îndouélă, adaogă elŭ totŭ în limba franceză. Eată se vĕdŭ puscele lor lucindŭ la raḑele sóreluĭ.

— Dar ce dracu', respunseiŭ, de unde sĕ fie cavalerie pe aicĭ?

— Plăĭeşiĭ..... eaca Plăĭeşiĭ, ḑise trecĕtorulŭ nostru necunoscutŭ.... Breee! da mulţĭ sunt: par-că trecŭ peste sută

— Ce Plăĭeşĭ, ne spuĭ, fărtate?

— La Focşanĭ de aseară încă se aştepta sĕ vie nisce Plăĭeşĭ de la munte... pentru buntuşnicĭ.

— *Partons!* ḑise camaradulŭ meŭ.

Ne aruncarăm în trăsură, şi deterămŭ biciŭ cailor, cu tóte că eŭ stăruiamŭ sĕ maĭ stămŭ ca sĕ mĕ pot uĭta la cavaleria plăĭeşéscă.

— Fuga e ruşinósă, dar e sănătósă; ḑise camaradulŭ meŭ. Nu e timpŭ de făcut poesie. Cine scie? Póte că aceştia vinŭ chiar dupĕ noĭ; maĭ alesŭ că scim încă de le Panciŭ despre întrunirea Plăĭeşilor.

— Dar óre nu cum-va se petrecŭ în ţéră încă ceva lucrurĭ seriόse? Nu cum-va a proruptŭ ceva rĕscóle prin districte? N'ar fi maĭ bine óre, ca în locŭ de a căuta sĕ fugimŭ, sĕ ne

maĭ oprim?... Eŭ nu-mĭ potŭ explica: Cum aşa fără de cuvêntŭ, aceste rădicărĭ de ómenĭ armaţĭ? Póte că este ceva. — Orĭ-ce şi orĭ cum sĕ fie, trebue sĕ grăbimŭ sĕ ajungem în Focşanĭ.

XIV.

In ast-felŭ de convorbirĭ şi ipotese, mergêndŭ răpede şi uitându-ne mereŭ îndĕréptŭ la călărimea care părea a se ţinea de urmele nóstre, intrarăm în Focşanĭ.

Cu tóte că nu aveam nicĭ unŭ felŭ de rĕvaşŭ de drumŭ, nu întêmpinarămŭ însă nicĭ o împedicare; fiind-că Focşaniĭ, ca tóte oraşele Moldoveĭ, nu aveaŭ (nicĭ aŭ până acuma) bariere.

Traserămŭ la o cârciumă pĕcătósă, pentru ca sĕ fim maĭ puţinŭ expuşĭ de a fi luaţĭ la ochĭ de Poliţie, saŭ de spioniĭ seĭ. Intr'o mică cămĕruţă mobilată cu unŭ singurŭ pătuţŭ, aşternutŭ cu o singură rogojină, aduserămŭ tóte bagagele nóstre.

Dupĕ o jumătate de oră, timpŭ pe care-l întrebuinţarămŭ ca sĕ ne facem toaleta, eşirămŭ ca sĕ mergemŭ sĕ vedemŭ în cotro vom apuca. Nu eşirămŭ încă pe pórtă, şi eată că vedem mulţime de poporŭ grămădindu-se la pórtă. Cauza acesteĭ grămădirĭ era ca sĕ vaḑă venirea Plăĭeşilorŭ, carĭ intraŭ în oraşŭ.

Acestia eraŭ simpli ţĕranĭ, vênătorĭ de la munte. Armătura lor consista în flinte ţĕrănescĭ, care de şi próste şi cu cremenĭ, însă sciŭ a culca ursulŭ cel putericŭ şi şoimulŭ cel iute. Costumulŭ lor era maĭ uniformŭ: sucmane saŭ zeghĭ albe, nădragĭ saŭ iţarĭ de lână albĭ, căciulĭ de óie saŭ pălăriĭ. Caiĭ lor, de tóte culorile, eraŭ în genere micĭ dar iuţĭ şi petroşĭ. La oblâncul fie-căruia, atârna o traistă cu merinde. Scopulŭ întruniret lor era, precum aflarămŭ, pentru ca sĕ dea mână de ajutorŭ Prefectuluĭ spre a comprima orĭ-ce revoltă s'ar arăta unde-va.

Trupa care o vědusemŭ era ca de o sută de inşĭ tot unulŭ şi unulŭ, voinicĭ şi spetoşĭ, gata şi bunĭ pentru orĭ-ce treabă maĭ bună.

XV.

Dupĕ ce asistarămŭ la acest spectacolŭ, eşirămŭ pe uliţă, fără a sci în cotro apucămŭ şi fără a cuteza sĕ întrebăm pe cineva.

In adevĕrŭ camaradulŭ meŭ nu venise nicĭ o-dată prin Focşanĭ. Eŭ cu vre-o douĭ-spre-dece anĭ în urmă trecusemŭ o-dată pe aicĭ, dar nu-mĭ rămăsese în memorie maĭ nimica. Sciamŭ numaĭ că este o gârliţă, care se chiamă Milcovul, care făcea hotarŭ între ambele Principate, şi că pe acolo trebuia sĕ trecemŭ la Muntenĭ.

Eŭ avuseiŭ negligenţa a eşi fără schimbare de toaletă: eram într'unŭ surtucŭ negru şi cu nisce botforţĭ lungĭ, care cam bătea la ochĭ. Vedeam că se cam uita lumea la mine, dar nu-mĭ închipuiamŭ că m'ar fi putută recunósce cine-va; maĭ alesŭ că nu sciamŭ pe atuncĭ sĕ fi avutŭ cunoscinţe prin acest oraşŭ.

Dupĕ ce am trecutŭ maĭ multe strade în dreapta şi în stânga, căutândŭ mereŭ ca sĕ dămŭ peste gârla Milcovuluĭ, ne pomenirămŭ într'o stradă, care dupĕ bogăţia prăvăliilorŭ ce avea, dam cu socotélă că este strada principală a oraşuluĭ. Ne îndouiamŭ însă dacă pe aicĭ puteam da de Milcov. In nerăbdarea mea de a mĕ informa maĭ curêndŭ, intraiŭ într'o prăvălie, lăsândŭ pe camaradulŭ meŭ în stradă.

Uitându-mĕ prin prăvălie, mĕ gândiĭŭ îndată ce aşĭ putea sĕ tărguescŭ, ca sĕ mĕ potŭ da în vorbă cu băeţiĭ ce'mĭ recomandaŭ marfa lor. Ceruiŭ o pereche de mănuşĭ.

— Alt nimica, domnişorule?

— Nimica, rĕspunseiŭ.

— Poftiţĭ mănuşĭ glacés?

Nu, frăţióre; mănuşĭ de voiagiŭ.

— Poftiţĭ mănuşĭ de visită saŭ de bal?

— Nu sciŭ juca, rĕspunseiŭ.

— Domnulŭ e străinŭ?

— Dă-mĭ mănuşĭ, măĭ frate, şi nu-mĭ totŭ lua *doprosŭ.*

— Domnişorule, dacă-ĭ trece la Muntenĭ şi-ĭ vedea că-ţĭ iaŭ doprosŭ, sĕ sciĭ că se chiamă *tacrir.*

Poftim mănuşĭ.... de mătasă minunată.... treĭ sfanţĭ perechea.

— Fórte bine.. poftim paralele.

— Mulţămimŭ, domnişorule.

— Ascultă, frăţióre? Vĕḑut'aĭ pe căpitanulŭ Şonţu astă-ḑĭ pe aicĭ?

— Da, domnişorule; adineaorĭ a trecutŭ spre casă.

— Departe e casa?

— Vĕ voiŭ arăta-o îndată.

Eşindŭ cu mine până în scara prăvălieĭ, îmĭ spuse sĕ merg tot la vale, şi după ce voiŭ trece podeţulŭ Milcovuluĭ, sĕ apuc la stânga. Dupĕ aceste indicaţiunĭ găsindŭ pe camaradulŭ meŭ, apucarăm calea arătată.

Cum trecurăm podeţulŭ, ca când simţiiŭ unŭ aerŭ de răcóre, cu tóte că sórele era destulŭ de ferbinte.

— A! acum putem rĕsufla în siguranţă.

— De ce? mĕ întrebă camaradulŭ meŭ.

— Fiind-că am trecut în ţéra Muntenéscă.

— Cum? unde e hotarulŭ?

— Podeţulŭ care l'am trecutŭ. Acuma sĕ întrebămŭ do omulŭ care ne trebue?

XVI.

Fără multă bătae de capŭ, nemerirămŭ casa căpitanuluĭ Şonţu.

Cu acéstă onorabilă persónă, eŭ avusemŭ vechĭ relaţiunĭ, dar nu ne cunosceamŭ de cât prin corespondenţă.

Intrândŭ în casă şi spunêndu-ĭ de numele meŭ, ne îmbră-

ţişarămŭ ca nisce vechĭ amicĭ. In scurte vorbe iĭ spuseiŭ împrejurarea ce mĕ aducea, şi se felicità de ocasiunea ce venia a mĕ putea îndatora. El mĕ încredinţà că cât de curêndŭ vom căpĕta pasporturĭ şi trăsură ca sĕ apucămŭ calea spre Ardeal.

Amabila sa consórtă, încredinţându-se că noĭ nu mâncasemŭ, cu tóte că era pe dupe ora prânzuluĭ Focşenenilorŭ, ne improvisà fórte răpede unŭ prânzŭ deliciosŭ.

Ne aflam într'o expansiune de fericire cu toţiĭ. Eŭ, şi cu camaradulŭ meŭ, uitaserămŭ tóte temerile, îngrijirile şi bătăile de inimă ce le suferisemŭ până aci. Ospĕtătoriĭ noştriĭ, din partea lor, ne mărturisĭaŭ tótă fericirea lor că ne-aŭ pututŭ vedea în casa lor. Convorbirile, de o parte şi de alta. între rîsete şi glume, curgeaŭ maĭ mult asupra evenimentelor politice.

Dar în mijloculŭ veselieĭ care ne delecta, vĕdŭ de o-dată pe Dómna Şonţu sculându-se cu faţa schimbată şi mergêndŭ răpede spre feréstră.

— Vaĭ de mine? ce sĕ fie óre? ḑise ea. Ce caută óre Dorobanţiĭ ăştia?

— Bunŭ! ḑiseiŭ eŭ. Te maĭ mirĭ? se înţelege, că pe noĭ ne caută. Dar spunele, te rogŭ, cucónă, sĕ nu ne supere, căcĭ şedemŭ la masă.

Atât camaradulŭ meŭ, cât şi ospĕtătorulŭ nostru, se sculară răpede de la masă, paliḑĭ la faţă şi deconcertaţĭ. Eŭ însă, nu mĕ mişcaiŭ până nu terminaiŭ de mâncatŭ piciorulŭ unuĭ puiŭ friptŭ, cu care mĕ ocupamŭ.

Căpitanulŭ Şonţu şi cu soţia sa eşiră afară, şi se puseră în vorbă cu Tistulŭ de dorobanţĭ, carele era la scară. Eŭ îmĭ aruncaiŭ ochiĭ şi vĕḑuiŭ, de pe feréstră, tótă curtea ocolită, pe din afară, cu Dorobanţĭ armaţĭ cu puscĭ şi cu pistóle la brâŭ.

Dómna Şonţu, palidă la faţă, intrà în casă şi, frângêndu-şĭ mâinele, cu lacrimile în ochĭ, ne spuse că Dorobanţiĭ aŭ ordină sĕ ne prinḑă.

XVII.

— Şi de ce atâta supĕrare. dómna mea? Te rogŭ porunceşte o cafea négră, căcĭ e cam de mult de când n'am mirositŭ acéstă bĕutură.

Cât despre Dorobanţĭ, nu vĕ supĕraţĭ. Eŭ voiŭ face ca îndată sĕ vĕ scutéscă de a-ĭ vedea.

Dómna Şonţu eşì ca sĕ ḑică sĕ aducă cafea.

— Eĭ lucru draculuĭ! ḑise D. Şonţu intrândŭ.

— Ce spune Tistulŭ de Dorobanţĭ? îl întrebaiŭ.

— Spune că Ispravniculŭ de la Moldova, urmărindu-vĕ până la casa mea, a venitŭ la Ispravniculŭ nostru şi a mijlocitŭ ca sĕ vĕ prindă.

Camaradulŭ meŭ, luândŭ de o-dată unŭ curagiŭ demnŭ pentru împrejurărĭ extra-ordinare, scóse capulŭ pe feréstră şi strigà pe Tistulŭ de Dorobanţĭ înlăuntru.

Eŭ îĭ ḑiseiŭ: bravo!

Tistulŭ intrà şi ne salutà cu politeţă.

— Pe cine căutaţĭ voĭ? îl întrebà camaradulŭ meŭ.

— Pe D-v., Domnilor.

— Dar cine suntem noĭ? Sciĭ D-ta?

— Tocmaĭ fiind-că nu vĕ scimŭ, domnilor, voimŭ sĕ facem cunoscinţă.

— Escĭ unŭ obrasnicŭ. Nu sciĭ tu că aĭ a face cu unŭ omŭ care e rudă cu Vodă al tĕŭ?

— Nu sciŭ, Domnişorule, dar mĕ bucurŭ că aflu de acésta. Porunca mea este asta: Sĕ rădicŭ pe douĭ boĭerĭ ce aŭ venitŭ la D. căpitanŭ Şonţu, şi sĕ ĭ ducŭ la D. Ispravnic.

— Cine este Ispravniculŭ vostru?

— D. Scarlat Filipescu.

— Eĭ bine, dute şi-ĭ spune că aicĭ este unŭ Balş..... Balş. auḑitu-m'aĭ?

— Am auḑitŭ, domnişorule.

— Eĭ, dacă aĭ auḍitŭ, dute şi-ĭ spune ca sĕ vie D-luĭ aicĭ, de are poftă sĕ facă cunoscinţă Eşĭ afară.

Tistulŭ se întórse milităresce la stânga împrejurŭ şi eşì. Eŭ începuiŭ a rîde cu hohotŭ, fiind-că în intervalulŭ acesta, îmĭ bĕusemŭ cafeaua şi eram prea mulţămitŭ de mine. Astă dată faceam haz.

— Bravo, amiculŭ meŭ Balş! bravo! Aşa-mĭ place sĕ te vĕḍŭ: mare la inimă, măreţŭ în nenorocire.

— Ha, ha, ha!

Ast-felŭ rîdea camaradulŭ meŭ.

Nu trecù unŭ pătrarŭ de oră, şi vĕḍurămŭ pe Tistulŭ de Dorobanţĭ întorcĕndu-se. Dupĕ ce intrà în casă, amiculŭ Balş îl întrâbà:

— Eĭ! vine Ispravniculŭ?

— Nu póte veni, domnule. A ḍisŭ că nu te cunósce; şi cu tóte că doresce sĕ te vaḍă, dar ḍice că maĭ bucurosŭ ar vrea sĕ te vaḍă pe D-ta mergĕndŭ la D-luĭ; maĭ alesŭ că e dupĕ masă, şi încă nu e îmbrăcatŭ.

— Este unŭ omŭ obrasnicŭ ispravniculŭ D-tale, înţelesu-m'aĭ?

— Domnule, mĭ-a poruncitŭ ca sĕ nu mĕ despartŭ de D-v., până nu veţĭ merge acolo.

— Cu atât maĭ multŭ! Te poftescŭ sĕ mĕ aştepţĭ.

— Dupĕ acésta ne consultarămŭ ce trebue facem.

— Eĭ, lucru draculuĭ! ḍiseiŭ. Intrarămŭ în cursă tocmaĭ când ne credeamŭ maĭ singurĭ.

Asta e vina D-tale, îmĭ ḍise camaradulŭ meŭ. Dacă nu eşĭaĭ în botforţĭ pe uliţă; dacă nu te duceaĭ sĕ-ţĭ cumperĭ mănuşĭ; dacă nu te puneaĭ cu lumea la vorbă, nu ne ar fi simţitŭ nimenĭ. Poftim: acum ce facem?

— Il faut avaler la pilule.

Camaradulŭ meŭ se făcuse roşu ca unŭ racŭ fertŭ fiind-că avusese poftă sĕ se mânie pe mine. Il lăsaiŭ sĕ se maĭ linişţéscă. Dupĕ acésta îl făcuĭ sĕ înţelegă că vocea înţelepciuneĭ ne dictéză sĕ ne supunemŭ sórteĭ. El era de idee că sĕ ne opunemŭ; ba încă, cu unŭ pistolaşŭ ce avea în buzunarŭ,

ḑicea că-ĭ vine sĕ dea în Dorobanţĭ, pentru ca sĕ facă pe ispravniculŭ sĕ vie la noĭ, sĕ vaḑă că nu suntem hoţĭ.

Dupĕ ce însă iĭ demonstraiŭ că cu pistolaşulŭ acela era cu neputinţă sĕ extermineze treĭ-ḑecĭ de Dorobanţĭ ce împresuraŭ casa; că în fine, şi Dorobanţiĭ avea pistóle şi puscĭ cu carĭ ar fi fost nevoiţĭ a se servi, amiculŭ meŭ înţelese că eŭ eram maĭ înţeleptŭ. Cu tóte acestea nu se putea împăca cu ideea ca sĕ mérgă până la Ispravnicŭ escortatŭ de Dorobanţĭ ca unŭ criminalŭ· asta nu-ĭ venia nicĭ de cum la socotélă. Dar, în cele de pe urmă, îl luaiŭ de braţŭ, şi eşirămŭ amêndouĭ în curtea Căpitanuluĭ Şonţuluĭ, dupĕ ce ne luarămŭ adio de la consórta sa.

XVIII.

Dupĕ ordinulŭ Tistuluĭ ce era lângă noĭ, toţĭ Dorobanţiĭ se întruniră la pórtă, şi acolo se împărţiră în douĕ liniĭ, puindu-ne pe noĭ la mijlocŭ.

Se adunase o mulţime de lume, ca la unŭ spectacolŭ. Maĭ pe tóte feţele celor ce se uĭtaŭ la noĭ se vedea întipăritŭ unŭ aerŭ de compătimire. De o dată îmĭ venì ideea că acéstă lume ce ne privia, necunoscêndŭ împrejurările nóstre, putea ca sĕ-şĭ închipuiască că suntem nisce hoţĭ. De aceea mĕ adresaiŭ către ceĭ ce eraŭ maĭ de aprópe, şi ḑiseiŭ în glasŭ tare.

— Nu suntem criminalĭ, ómenĭ bunĭ! Suntem nisce culpabilĭ că ne iubimŭ prea mult patria.

— Suntemŭ boĭerĭ şi fiĭ de boĭerĭ, adaogà camaradulŭ meŭ.

Tistulŭ ne ḑise cu binişorulŭ că ar fi maĭ bine sĕ tăcemŭ, căcĭ alt-felŭ ne punemŭ în posiţiune ridicolă. Cam avea dreptate bietulŭ omŭ; dar cu tóte acestea, în aprinderea nóstră, il tratarămŭ de unŭ omŭ rĕŭ crescutŭ, de brutalŭ, — mi se pare încă că camaradulŭ meŭ iĭ dăruì şi câţĭ-va măgarĭ —

fiind-că dacă punea temeiŭ pe cuvêntulŭ nostru de onóre, noĭ ne-am fi dusŭ la Ispravnicŭ şi fără de escortă.

Certându-ne ast-fel cu Tistulŭ de Dorobanţĭ, intrarămŭ în curtea domnuluĭ Administrator.

XIX.

Casa, în care locuia acest importantŭ personagiŭ, era o casă cu două rêndurĭ. Introducêndu-ne pe uşa de intrare a rênduluĭ de josŭ, vĕdurămŭ la stânga scara care urca susŭ. La capĕtulŭ de susŭ şi la cel de josŭ al scăreĭ, eraŭ postaţĭ câte douĭ Dorobanţĭ armaţĭ. Acestia, la înfăţişarea nóstră, întinseră puscele spre noĭ, şi strigară ca sĕ stămŭ pe locŭ. Nu aşteptarămŭ multŭ, şi de o dată ni se arată în capulŭ de susŭ al scăreĭ unŭ omŭ 'naltŭ, carele, de şi îmbrăcatŭ într'unŭ halatŭ lungŭ, dar dupĕ figură îmĭ aduse aminte de tipulŭ faimosuluĭ Don-Chişot de la Manşa.

— Ce căutaţĭ D-v., domnilor, aicĭ?

— Suntem aduşĭ de Dorobanţiĭ D tale.

— De unde sunteţĭ?

— De la Moldova.

— Aveţĭ paspórte?

— Nu avemŭ.

— Dacă nu aveţĭ, sunt silitŭ sĕ vĕ spunŭ că trebue sĕ vĕ întórceţĭ în ţéra de unde aţĭ venitŭ.

— Asta este o infamie, dise camaradulŭ meŭ. Gândesce la ce facĭ, domnule Administratorŭ. Noĭ nu suntem ómenĭ de rêndŭ. Noĭ fugimŭ din Moldova de terorismulŭ guvernuluĭ de acolo.

— Guvernulŭ Moldoveĭ vĕ reclamă, şi noĭ, dupĕ Convenţie, suntem datorĭ a vĕ trăda.

— Convenţiunea este pentru făcĕtorĭ de rele, adăogaiŭ eŭ. Şi protestămŭ în numele M. Sale Domnitoruluĭ Bibescu, fiind-că noĭ nu suntem de cât nisce emigranţĭ politicĭ, pe carĭ nu-ĭ prevede Convenţiunea.

— Poftiţĭ josŭ în cancelarie, şi maĭ aşteptaţĭ acolo.

Tistulŭ de Dorobanţĭ ne arată o cameră. Intrarămŭ. O masă de lemnŭ albŭ şi necoperită, cu unŭ călimariŭ fără condee, două laviţe lungĭ, şi două dulapurĭ închise, formaŭ tótă mobila camereĭ nóstre. Două ferestre despre grădină, care da puţină lumină camereĭ, eraŭ îngrădite cu nisce gratiĭ de ferŭ forte solide.

Asta semăna maĭ multŭ a închisóre, de cât a cancelarie.

XX.

În critica posiţiune în care ne aflamŭ, nu ne trebuea de cât speranţă şi curagiŭ, două calităţĭ sufletescĭ pe care D-ḑeŭ nu le-a împărţitŭ în aceeaşĭ dosă între muritorĭ.

— Eĭ bine! ḑicea camaradulŭ meŭ, de vorŭ veni lucrurile orĭ cât de rĕŭ, creḑŭ că lungŭ timpŭ nu vomŭ suferi; şi apoĭ vomŭ avea drepturĭ către patriă.

— Ce feliŭ! ḑiceamŭ eŭ, sĕ ne măgulimŭ cu ideea de a ne face martirĭ? Merci! eŭ unulŭ pentru aşa titlu nu amŭ poftă, şi la aşa onóre nu ambiţionezŭ; iar ideea de a-mĭ căpĕta drepturĭ, o gustŭ şi maĭ puţinŭ. Asemine patriotismŭ, eŭ dreptŭ sĕ-ţĭ spunŭ nu-lŭ înţelegŭ. A servi patrieĭ, saŭ a face cuĭ-va bine, este lucru prea frumosŭ; dar a le face acestea cu scopŭ de profitŭ privatŭ, este egoismŭ. Asta arŭ fi totŭ una cu ideea că, dacă 'mĭ place a'mĭ ţinea mâna tot-d'a-una în mânuşĭ albe profumate, apoĭ sĕ pretinḑŭ de la mâna acésta a-mĭ face versurĭ frumóse, fără sĕ-mĭ batŭ capulŭ cu cugetarea.

Acestŭ paralelismŭ parabolicŭ de morală făcù asupra amiculuĭ meŭ unŭ efectŭ mare; căcĭ urmà a ride cu unŭ hohotŭ de cele maĭ voióse. Dar pe când cugetamŭ a prelungi convorbirea într'unŭ tonŭ maĭ seriosŭ, ne pomenirămŭ cu Tistulŭ de Dorobanţĭ intrând.

— Aveţĭ arme? Domnilorŭ. Vĕ poftescŭ sĕ le depuneţĭ.

Camaradulŭ meŭ, carele avea unŭ pistolaşŭ de buzunariŭ,

se adresà la mine şi mĕ întrebà în limba francesă ce trebuea sĕ facă. Eŭ îĭ spuseiŭ sĕ dea arma.

Elŭ era de idee contrariă: nu-ĭ venia la socotélă sĕ se lase cu totulŭ desarmatŭ. În fine îĭ demonstraiŭ că arma ce avea nu-ĭ putea fi de nicĭ unŭ folosŭ; şi că dacă n'a făcutŭ nimica cu ea înainte de a veni la închisóre, apoĭ după tóte legile lumeĭ, ca prisonierĭ, nu puteamŭ sta cu armele în buzunarŭ. El atuncĭ îlŭ dete Tistuluĭ şi-ĭ recomandă sĕ nu-lŭ pérdă, căcĭ îlŭ are suvenirŭ. Iar eŭ făcuiŭ precumŭ făcu maĭ târḑiŭ hunoristulŭ Saphir când Vinditzgretz a declaratŭ Viena în stare de assediŭ; scoseiŭ unŭ condeiŭ de plumbŭ ce aveam în portofoliulŭ meŭ de buzunariŭ şi-lŭ deteiŭ Tistuluĭ ḑicêndŭ: asta este arma mea

XXI.

Tistulŭ luà armele nóstre, şi eşì rîḑêndŭ. Peste câte-va minute, intrà la noĭ însuşì administratorulŭ, ne maĭ avêndŭ frică de pornirile nóstre belicóse. Cu mare mirare îlŭ vĕḑurămŭ deschiḑêndŭ braţele sale, lungĭ şi uscate, şi întinḑêndu-le asupra nóstră ca sĕ ne îmbrăţişeze. Ne cerù miĭ de scuse pentru maniera brutală cu care fuserămŭ priimiţĭ până aci. Ne spuse că posiţiunea sa este dificilă şi critică; că ispravniculŭ de la Moldova stărue pentru estradarea nóstră, — că ordinele sale sunt aspre, — că responsabilitatea sa e mare, că-l dóre inima de posiţiunea nóstră, — şi că...

— Bine; dar până ce s'o hotărî cu noĭ, în temniţa asta aĭ sĕ ne ţiĭ? întrebaiŭ eŭ.

— Allons donc! quelle idée! poftimŭ susŭ! Sunteţĭ óspeţiĭ iar nu prisonieriĭ meĭ.

Eşirămŭ din închisórea arătată, şi trecêndŭ printre douĕ rêndurĭ de Dorobanţĭ, ce eraŭ de la uşa nóstră până la capulŭ scăreĭ, ne urcarămŭ susŭ. În capulŭ scăreĭ de susŭ maĭ eraŭ douĭ Dorobanţĭ, şi la uşa salonuluĭ alţĭ douĭ.

Administratorulŭ ne poftì, şi intrarămŭ în salonŭ.

Acolo găsirămŭ pe ospĕtătorulŭ nostru de maĭ nainte, pe Căpitanul Şonţu, pe administratorulŭ din partea Moldoveĭ, care 'mĭ era cunoscutŭ, o damă tînĕră care părea a fi de casă şi alte câte-va individe.

După ce făcurămŭ o salutare generală în drépta şi în stânga, precum se cuvine la nisce ómenĭ de societate, administratorulŭ ne presentà la soţia sa, la dama despre care vorbiiŭ maĭ susŭ. Dar de odată i se opri vorba pe buze, căcĭ nu scia care din noĭ era Sion şi care era Balş. Eŭ îlŭ scoseiŭ din ameţitură: îĭ presentaiŭ pe camaradulŭ meŭ Balş; şi administratorul atunce mĕ presintà pe mine.

Până a nu face cunoscinţă maĭ intimă cu persónele din salonŭ, administratorulŭ din Moldova veni la mine şi mĕ îmbrăţişà. Ne arăta părerea sa de rĕŭ, pentru pasulŭ ce a fost silitŭ sĕ facă. Ne spuse că numele nóstre nu-ĭ eraŭ cunoscute într'unŭ modŭ oficialŭ; că nu are nicĭ unŭ feliŭ de instrucţiune relativă la persónele nóstre; că ne putemŭ întórce fără nicĭ o grijă în Moldova, şi că garantéză pentru nesupĕrarea nóstră.

— Dar atuncĭ, ḑiseiŭ eŭ, pentru ce stăruescĭ aicĭ? lasă-ne în pace.

— A! asta nu se póte. D-vóstră aţĭ trecutŭ graniţa fără pasportŭ, şi acesta este unŭ pasŭ osânditŭ de lege.

Moldova vĕ reclamă ca supuşĭ aĭ seĭ, şi nu puteţĭ eşi de cât cu voĭe şi cu formalităţile cerute. Isteţulŭ administratorŭ ne lua de copiĭ; credea că cu atâta uşurinţă ne va face sĕ ne întórcemŭ în Moldova. Dar vĕḑêndu-ne îndĕrătnicĭ, declarà cu solemnitate administratoruluĭ Muntenescŭ că cere estradarea nóstră după Convenţia ce este între ambele ţĕrĭ, şi că-lŭ face responsabilŭ pentru orĭ-ce urmare contrarie.

Administratorulŭ muntenescŭ, fără a ḑice nimica, se uita în drépta şi stânga, ştergêndu-se mereŭ de sudóre. Dar dómna consórta sa, trăgêndŭ pe administratorulŭ Moldovénŭ de-o parte, îĭ şoptì ceva şi-lŭ făcù sĕ iasă din salonŭ.

XXII.

Trecuseră maĭ toţĭ din salonŭ într'o odae laterală. Rĕmăseserămŭ numaĭ noĭ şi cu dómna de casă. Amiculŭ meŭ se preumbla confusŭ cu marĭ şi deşĭ paşĭ prin salonŭ; iar eŭ mĕ pusesemŭ sĕ facŭ cunoscinţă maĭ de aprópe cu dómna de casă.

Acéstă persónă, de şi nu prea frumósă, avea o figură simpatică, cu o expresiune angelică. Destulŭ de jună pentru ca sĕ se bucure încă de fericirile vieţeĭ, cu tóte aceste pe faţa eĭ, pe fruntea eĭ, în căutătura ochilorŭ sĕĭ dulcĭ şi scânteetorĭ, întrevedeamŭ óre-care suferinţă sufletéscă, care mĭ făcea o întipărire durerósă.

Abia avuseiŭ timpŭ a-ĭ adresa câte-va vorbe, şi de odată fuseiŭ întreruptŭ de soţulŭ seŭ, care intrà în salonŭ.

Acestŭ omŭ era de o natură curiósă; caracterulŭ seŭ era atât de indecisŭ, în cât nu putea cine-va conta pe sinceritatea saŭ pe buna credinţa sa; cu tóte aceste avea unŭ sufletŭ prea bunŭ, şi în naivitatea sa mărturisia că nu sciea ce sĕ facă cu noĭ.

Împrejurarea nóstră atât de tare îlŭ pusese în faţa cu datoriele sale de funcţionarŭ şi cu acele de omŭ de societate, în cât făcuse din elŭ o fiinţă confusă şi nenorocită. Spre a-lŭ face ca sĕ se liniscéscă, înainte de a-lŭ lăsa sĕ vorbescă ceva, luaiŭ o vióră ce vedeamŭ pe piano şi ĭ-o puseiŭ în mână, spuindu ĭ că amŭ mare poftă sĕ audŭ unŭ valsŭ de ale luĭ Straus saŭ vre o simfoniă de ale luĭ Mozart. Elŭ luà vióra machinalicesce, uitându-se în ochiĭ meĭ, şi, cu unŭ surîsŭ straniŭ pe buze, intonà o ariă delirantă din Somnambula.

Atunce figura sa cea lungăréţă luase o formă atâtŭ de pathetică şi de ciudată, în cât persóna sa pentru unŭ poetŭ părea fantastică, de acelea care le descrie Hoffman în povestile sale. Dar sbăăărrn.... pocnesce o córdă!... Eŭ atunce luaiŭ

vióra, și o puseiŭ la loculŭ eĭ. Dar... ce efectŭ minunatŭ face musica asupra sufletuluĭ! Omulŭ nostru atunce se părù maĭ liniscitŭ și maĭ veselŭ. Elŭ se adresà la noĭ și ne spuse că e gata sĕ facă totŭ ce-ĭ vomŭ cere, numaĭ sĕ fie așa în cât sĕ nu se compromită în ochiĭ guvernuluĭ; căcĭ, ne mărturisì că nu voesce sĕ-șĭ péȡă postulŭ pentru noĭ. Noĭ îĭ cerurămŭ ca pentru unŭ casŭ așa excepționalŭ sĕ facă un raportŭ specialŭ la ministerŭ, și sĕ urmeze apoĭ dupĕ deslegarea ce va priimì. Elŭ priimì în fine propunerea nóstră; dar ne cerù cuvêntulŭ de onóre că nu vomŭ cerca a ne evada din casa sa, pe cât timpŭ vomŭ fi prisonieriĭ seĭ; și pentru acésta, elŭ ne promise a ne trata ca pe nisce óspețĭ, iar nicĭ de cum ca pe nisce arestanțĭ.

După acésta administratorulŭ nostru pregăti a trimite o stafetă la Departamentulŭ din lăuntru printr'unŭ curierŭ extraordinarŭ.

Eŭ, aducându mĭ aminte de óre-care cunoscințe ce avémŭ maĭ de multŭ în Bucurescĭ, făcuiŭ o scrisóre către unŭ amicŭ, amintindu-ĭ posițiunea mea și rugându-lŭ sĕ facă ce va putea. Rugaiŭ pe administratorulŭ ca sĕ trimită și scrisórea mea împreună cu stafeta. Administratorulŭ, luândŭ scrisórea mea și vĕȡĕndu-ĭ adresa, mĕ întrebà dacă cunoscŭ în adevĕrŭ pe acela căruia o adresamŭ. După ce-ĭ rĕspunseiŭ afirmativŭ, elŭ mĕ îmbrățișà, ȡicêndu-mĭ că suntemŭ scăpațĭ.

Pentru ce credĭ asta? îlŭ întrebaiŭ eŭ.

— Pentru că Costăchiță Filipescu este unŭ favoritŭ alŭ luĭ Vodă.

După acésta, administratorulŭ recomandà curieruluĭ ca sĕ ducă maĭ întâiŭ scrisórea privată după adresă și apoĭ stafeta la ministerŭ.

XXIII.

Cu tóte că dăduserămŭ cuvêntulŭ de onóre că nu vomŭ cerca a ne evada; cu tóte că eramŭ în adevĕrŭ tratațĭ cu tóte politețele și afabilitățile putinciόse; cu tóte că în tóte mi-

nutele ascultamŭ declarațiunile cele maĭ înfocate de dragoste de la administratorulŭ nostru; cu tóte acestea, adeseorĭ simțiamŭ starea nóstră de prisonierĭ. Libertatea de care credeamŭ a ne bucura, era maĭ multŭ ilusoriă de cât reală. Dacă voiamŭ sĕ deschidemŭ nóptea ușa camereĭ nóstre de culcare, trebuea sĕ găsimŭ, aprópe de pragulŭ nostru câte douĭ Dorobanțĭ culcațĭ dar deștepțĭ, carĭ ne întrebaŭ cu politeță ce poftimŭ, și ne spuneaŭ că sunt pușĭ spre serviciulŭ nostru. Dacă iarășĭ deschideamŭ ferêstra despre grădină, ca sĕ respirămŭ aerŭ saŭ sĕ admirămŭ luna și stelele, — zăriamŭ josŭ, printre arborĭ, lucindŭ óre-carĭ baionete ce păreaŭ a fi purtate de nisce umbre de Dorobanțĭ, carĭ se preumblaŭ sa nisce somnambulĭ. Dacă peste ḑi aveamŭ poftă a eși la preumblare, trăsura isprăvnicéscă ne ducea orĭ unde, dar unŭ Dorobanțŭ împistolatŭ ne acompania pe capră; dacă eramŭ pe josŭ câte douĭ saŭ maĭ mulțĭ, se țineaŭ pe departe de pașiĭ noștri.

Camaradulŭ meŭ atât era de indignatŭ, în cât îmĭ comunică ideea de a cerca sĕ fugimŭ.

— Dar ce vom face cu cuvêntulŭ de onóre care l'am datŭ ispravniculuĭ?

— Dar ce face elŭ cu cuvêntulŭ nostru de onóre? Ce însemnéză aceștĭ Dorobanțĭ pe la ușele și ferestrele nóstre? Ce însemnéză aceștĭ ochĭ de Argus neîncetatŭ țintițĭ asupra nóstră? Asta este o insultă, un desprețŭ, către cuvêntulŭ nostru de onóre.

Camaradulŭ meŭ avea cuvêntŭ, în curândŭ mĕ încredințaiŭ și eŭ că cuvêntulŭ de onóre ce dedeserămŭ nu maĭ eramŭ datorĭ sĕ-lŭ ținemŭ, pre cât nimenĭ n'a pusŭ credință în elŭ. Dar mărturisiiŭ că eŭ nu aveamŭ curagiulŭ a pune în lucrare asemine cercare. Camaradulŭ meŭ atunce maĭ ḑise ca sĕ lasŭ tréba acésta asupra luĭ.

XXIV.

Eŭ, unulŭ, începusemŭ a simți o plăcere în starea mea de prisonierŭ. Tótă ḑiua primiamŭ visite de la onorabiliĭ focșe-

nenî, cunoscuţî şi necunoscuţî, ce veniaŭ sĕ ne vadă. Afară de visitele aceste, de care începusemŭ a mĕ sătura, aflamŭ o deosebită plăcere în societatea ospĕtătorilorŭ noştri. Administratorulŭ, cu totŭ caracterulŭ seŭ de omŭ blasatŭ, posacŭ şi pessimistŭ, avea însĕ unŭ talentŭ minunatŭ pentru vióră; adeseorî îmî transporta sufletulŭ în regiunî poetice, cu tonurile ce eşiaŭ de sub degetele sale. Amabila sa consórtă, când nu era chemată spre a-lŭ acompania cu clavirulŭ, prea rare orî cântà singură, cu tóte că era destulŭ de forte în instrumentulŭ acesta. Dar când degetele sale încetaŭ de a atinge córdele, când mĕ damŭ în convorbire cu ea, mĕ punea tot-d'a-una în posiţiune de a o admira. Educaţiunea eî distinsă, instrucţiunea solidă cu care era dotată, inteliginţa sa superióră, ideile liberalî, simţimintele sale patriotice şi liberale, delicateţa manierielorŭ, dulceaţa espressiunilorŭ în care se reflecta sufletulŭ seŭ, făceaŭ din ea o fiinţă poetică şi o femee fórte distinsă. Dar maî cu sémă cu îngrijirile sale minuţióse, cu interesulŭ, compătimirea şi temerile ce arăta pentru posiţiunea nóstră, ajunsese a mĕ face sĕ o privescŭ ca unŭ adevĕratŭ îngerŭ de mângâere pentru sufletele întristate de pe acestŭ pământŭ. Şi putea óre sĕ fie alt-feliŭ o nepótă a fraţilorŭ Golescî, cărora cu dreptŭ cuvêntŭ le se dase numele de Gracchiî Românieî? Fiă ca, cetindŭ rândurile aceste, sĕ-şî aducă aminte cu fericire de ḑilele acele carî aŭ făcut'o neuitată pentru sufletulŭ meŭ! (1).

(1) E timpulŭ şi loculŭ sĕ spunŭ aice că Administratorulŭ, saŭ prefectuiŭ despre care amŭ vorbitŭ, era rĕposatulŭ Scarlatŭ (saŭ după cum îl ḑicea lumea Charlot) Filipescu. Când aŭ apărutŭ suvenirile mele în 1860, elŭ creḑêndu-se ridiculisatŭ prin calificativele ce damŭ figureî sale, a trimisŭ sĕ-mî céră satisfacţiune L'amŭ făcutŭ însĕ sĕ se convingă că nu avea dreptate, maî alesŭ că nicî pomenisemŭ numele seŭ.

XXV.

Mergeamŭ maĭ în tóte ḑilele (se înțelege că cu Dorobanțiĭ după noĭ) la grădina publică din Focșanĭ. Acéstă grădină, situată chiar pe marginea hotaruluĭ ce despărția Moldova de Muntenia, era, precum e și astăḑĭ, loculŭ de întâlnire alŭ societățeĭ focșenene din ambele provinciĭ. Acolo se daŭ representațiunile artiștilorŭ ambulanțĭ ce se întêmplă a trece prin acestŭ orașŭ. Acolo, la sunetulŭ musiceĭ lăutarilorŭ, în serile de vară, societatea merge de iea aerŭ și se rĕcoresce cu înghețată saŭ cu cafea. Acolo, într'unŭ micŭ foișorŭ, există și unŭ biliardŭ struncinatŭ (acuma) de loviturile bilelorŭ a sute de ofițerĭ aĭ oscirilorŭ străine ce le-a plăcutŭ a se preumbla prin țĕrile nóstre.

Deosebita plăcere, pentru care ne duceamŭ maĭ cu dinadinsulŭ în grădină, era pentru ca sĕ ne ocupămŭ de politica ḑileĭ. Acolo găsiamŭ ómenĭ de felurite colorĭ, și prin urmare aveamŭ ocasiunea a asculta saŭ a lua parte în felurite convorbirĭ. Afară de chestiunea nóstră, care pentru momentŭ atrăgea curiositatea focșenenilorŭ, la ordinea ḑileĭ era și chestiunea celorŭ exilațĭ peste Dunăre.

Lectoriĭ îșĭ aducŭ aminte, de bună sémă, din cele ce amŭ spusŭ în prima parte a suvenirilorŭ acestora, că un-spre-ḑece tinerĭ fuseseră expediațĭ din Iașĭ în căruțe de postă, legațĭ și ferecațĭ, sub escortă de soldațĭ, ca sĕ fie expulsațĭ peste Dunăre. Istoria acestorŭ martirĭ merită a fi urmărită.

XXVI.

Din Iașĭ până în Galațĭ, eĭ avură a suferi multŭ din causa brutalitățiĭ soldațilorŭ ce compuneaŭ escorta lorŭ. Eĭ nu fură tratațĭ cu maĭ multă atențiune de cât criminaliĭ ordinarĭ, când se trimitŭ la muncile publice. Uniĭ, bătuțĭ și stâlcițĭ încă

în casarma din Iașĭ, avură maĭ multŭ a suferi pe cale din causa legăturelorŭ ce le strângeaŭ mânele în dĕrĕptŭ, din causa căldureĭ de peste ḑi și a recelelorŭ de peste nópte. În asemine stare ajungêndu în Galaţĭ, eĭ fură încarceraţĭ iarășĭ în casarmă pentru două treĭ ḑile, pâna sĕ se înţelégă administraţiunea cu autorităţile turcescĭ. Acésta făcêndu-se, ora pornireĭ se determină, cu marea fericire a arestaţilorŭ, cariĭ doriaŭ cât maĭ curândŭ sĕ vadă că li se schimbă sórta, sperând că brutalitatea turcéscă va fi maĭ suferită ca cea românéscă.

O barcă militară, din acele instituite pentru paza marginilorŭ Dunăreĭ, cu o companiă de soldaţĭ, fu destinată a transporta pe arestanţĭ la Măcin. Prisonieriĭ fură aduşĭ între două şirurĭ de soldaţĭ de la casarmă până la portŭ, şi acolo săriră voioșĭ în barcă. Polcovnicul Mişinca. care comanda garnisóna din Galaţĭ, fuse însărcinatŭ cu comanda bărceĭ.

Prisonieriĭ cerură voie a lua óre-care merinde, lucru ce le se acordà fără nicĭ o greutate. Amiciĭ bine-voitorĭ din Galaţĭ se grăbiră a aduce ce găsiră maĭ la îndemână: pâinĭ, şuncĭ, mezelicurĭ, şi chiar o ladă cu vinurĭ străine, pe carĭ vĕḑêndu-le Polcovnicul Mişinca, îșĭ răsucia mustăţile, fiind că-ĭ plăcea sĕ tragă la măsea ca toţĭ conaţionaliĭ seĭ Rușĭ.

Publiculŭ numerosŭ de dame şi de orăşenĭ ce era pe malŭ, cea maĭ mare parte cu lacrimele în ochĭ, assista la acéstă îmbarcare; căcĭ în adevĕrŭ nimenĭ nu scia care va fi sórta acestorŭ fiĭ iubiţĭ aĭ Moldoveĭ; nimenĭ nu scia unde eraŭ sĕ fie trimişĭ şi ce sórtă le era destinată; ba încă unŭ sgomotŭ surdŭ se rĕspândise că aŭ sĕ fie împuşcaţĭ chiar pe barcă saŭ aruncaţĭ cu mâinele legate, în mijloculŭ Dunăreĭ. Pe timpulŭ de absolutismŭ şi de terόre de atuncĭ, lumea credea putinciόse tóte infamiele şi nelegiuirile.

Dar când se dete ordinulŭ pentru plecare, când barca se deslipì de malŭ, se auḑiră o mie de vocĭ ḑicêndŭ unŭ adio, care semăna cu unŭ ţipĕtŭ de durere. Iar proscrișiĭ se depărtară intonândŭ cânteculŭ de mângâere alŭ Girondinilorŭ,

«Mourir pour la patrie,
C'est le sort le plus beau, le plus digne d'envie».

XXVII.

După ce se depărtară maĭ multŭ de Galaţĭ, proscrişiĭ veniră la unŭ feliŭ de veselie. Lada cu vinurĭ se deschise; câte-va butilce se destupară, şi toţĭ ridicară câte unŭ toastŭ pentru fericirea patrieĭ din alŭ căreĭa sînŭ se vedeaŭ expulsaţĭ. Polcovniculŭ, invitatŭ a lua şi elŭ parte la acestŭ toastŭ, luà cu mulţămire o butilcă, care se întâmplase a fi cu Madera, şi, puind'o la buze. o lăsà sĕ se scurgă tótă pe gâtlejulŭ seŭ celŭ însetatŭ. Nicĭ odată Polcovniculŭ nu bĕuse maĭ cu poftă bĕutură maĭ deliciósă!

Dar după toastŭ venì şi pofta de mâncare: începură a se sfâşiea franzelele, salamurile şi jambonurile. Unulŭ din proscrişĭ, rumpêndŭ o pâine, găsì, cu marea sa mirare, o bucată de hârtie. Nu apucase însă a o deschide, şi Polcovniculŭ puse mâna pe ea. Elŭ se însărcinà a o ceti. Cuprinsulŭ eĭ era:

«La Măcinŭ or sĕ vĕ ducă. Curagiŭ!»

— Aha! ḑise elŭ. Asta este adevĕratŭ. Acolo vĕ aştéptă pilafŭ şi cuşchebacŭ de cele maĭ bune şi maĭ gustóse.

Aceste ḑicêndŭ, elŭ sorbì o butilcă de şampaniă.

Proscrişiĭ aflară cu cale a utilisa pofta de bĕutură a Polcovniculuĭ ce-ĭ conducea, şi începură a-lŭ îndesa cu butilcele, care se vĕrsaŭ în gâtlejulŭ seŭ ca în vasulŭ Danaidelorŭ. După ce-lŭ aduseră în stare de a-lŭ pune sĕ cânte ca cuculŭ, eĭ începură a delecta şi pe soldaţĭ. Aceştia negreşitŭ că eraŭ prea bucuroşĭ ca sĕ imite pe căpitanulŭ lorŭ. Ocupaţĭ cu destupatulŭ butilcelorŭ, vîslaşiĭ făceaŭ a lene datoria lorŭ. Orele treceaŭ pe nesimţite, şi barca maĭ multŭ retrograda în locŭ de a înainta.

Unŭ vêntŭ ce începuse a sufla despre apusŭ, se opunea şi maĭ tare la înaintarea bărceĭ. Polcovniculŭ, cu tóte că era trecutŭ cu deochiulŭ de multe butilce ce deşertase, totuşĭ vedea séra viindŭ, fără a-şĭ putea da cu socotéla de ce n'a ajunsŭ încă la loculŭ destinatŭ.

De aceea începù a striga cu înjurăturĭ muscălescĭ ca sĕ tragă maĭ tare din lopeţĭ.

Barca mergea pe lângă malulŭ stângŭ alŭ Dunăreĭ.

Proscrişiĭ puteaŭ saluta încă de aprópe pichetele de grăniceri români, carĭ le întorceaŭ salutările cu puşca la umĕrŭ, vĕḑêndŭ epoletele ofiţerescĭ şi bandiera militară Moldovénă.

XXVIII.

Macinulŭ este situatŭ în faţă cu Brăila.

Acestŭ oraşŭ începuse a se vedea; dar ca sĕ ajungă acolo, trebuea sĕ traverseze nu numaĭ Dunărea, dar şi o matcă veche pe alŭ căreĭa malŭ se află Măcinulŭ; şi pentru acésta trebueaŭ celŭ puţinŭ doue ore, lucru ce nu-lŭ putuse calcula Polcovniculŭ, carele deşertase atâte butilce nenumĕrate. Pe lângă acésta, lucrulŭ era fórte greŭ, căcĭ valurile se făceaŭ din ce în ce maĭ ameninţătóre, şi vêntulŭ se schimbase într'o adevĕrata vijelie. Soldaţiĭ declarară că nu aŭ curagiulŭ a se depărta de malŭ, şi a se hasarda în albia Dunăreĭ, fără a se espune la unŭ pericolŭ neapĕratŭ. Ast-feliŭ barca se apropiase de Brăila, pe când sórele da locŭ vĕluluĭ negru alŭ nopţiĭ.

Atunce Polcovniculŭ nu vedea altŭ chipŭ de cât sĕ se opréscă peste nópte în Brăila, şi de acolo a doua ḑi sĕ trécă pe prisonierĭ la Macinŭ.

Elŭ se înţelese cu autorităţile din Brăila pentru acésta; şi desbarcându-şĭ prisonieriĭ, îĭ luà intre puscĭ ca sĕ-ĭ ducă sĕ-ĭ închidă la casarmă.

Întunecase de totŭ. Ceriulŭ, coperitu de norĭ, ameninţa a plóĭe.

Prisonieriĭ urmaŭ cu bătăĭ de inimă paşiĭ neregulaţĭ aĭ soldaţilorŭ cariĭ îĭ încunjuraŭ. Cu tóte aceste eĭ işĭ dedeseră cuvêntulŭ ca sĕ se strecóre dintre păzitoriĭ lorŭ. Uniĭ din soldaţĭ, după cum se crede. eraŭ chiar iniţiaţĭ întru acesta; alţiĭ, ameţiţĭ de bĕutură, mergeaŭ machinalmente, după ordinulŭ

capuluĭ lorŭ. Când convoiulŭ se îndrepta pe uliţa Carantineĭ care ducea şi la casarmă, prisonieriĭ, făcêndu-şĭ semnŭ, de o dată se debandară; eşindŭ din mijloculŭ soldaţilorŭ, apucară fugindŭ, uniĭ în drépta, alţiĭ în stânga, care încotro, pe uliţele laterale ce le veniaŭ înainte.

Acésta se făcù cu atéta iuţélă şi cu atâta dibăcie, în cât maĭ nicĭ nu băgaseră de sémă soldaţiĭ. Unŭ sub-oficeriŭ însĕ, observândŭ lipsa prisonierilorŭ. comandà soldaţilorŭ sĕ stea.

— Ce este? intrebà Polcovniculŭ.

— Aŭ scăpatŭ arestanţiĭ, ḑise sub-oficerulŭ.

— Ce! cum?... cum? După dênşiĭ, băeţĭ!... sĕ-ĭ prindeţı; saŭ de nu, vĕ împuşcŭ!

Soldaţiĭ, după acestŭ ordinŭ, începură şi eĭ a alerga pe uliţe, facêndŭ alarmă pentru prinderea fugarilorŭ.

Se dete îndată de scire la casarmă, şi ostaşiĭ munteni aŭ începutŭ a împĕna tóte uliţele, şi a căuta sĕ pună mâna pe Moldovenĭ.

Fugariĭ noş'ri îşĭ făcuseră planulŭ ca sĕ năvaléscă la locuinţa consulatuluĭ Englezŭ, şi sĕ se pună sub protecţiunea sa. Dar necunoscêndŭ nicĭ unulŭ casa consulatuluĭ, alergaŭ resleţiţĭ, care încotro, cercetândŭ, întrebândŭ, bătêndŭ pe la porţı necunoscute, fugindŭ îndĕrĕptŭ când da cu ochiĭ de patrule, şi fără a se puteą întâlni eĭ între eĭ. Soldaţiĭ, cari-ĭ urmăriaŭ, aŭ fostŭ pusŭ mâna pe şése din eĭ; iar cincĭ, unulu după altulŭ, nimerindŭ casa consulatuluĭ care o căutaŭ, intrară acolo şi găsiră mântuirea.

Ceĭ prinşĭ, a doua ḑı fură transportaţĭ peste Dunăre şi daţĭ în primirea Aianuluĭ de Macin. carele, după instrucţiunile ce avea, îĭ trimise sub pază la Stambulŭ. Iar ceĭ-l-alţĭ rĕmaseră în casa consulatuluĭ Englezescŭ. Autorităţile localĭ, ne putênd călca domiciliulŭ consulatuluĭ, nu putură de cât a pune pază de jurŭ împrejurŭ.

XXIX.

Patru ḑile trecuseră de când ne aflamŭ sub arestulŭ Administratoruluĭ de Focşanĭ. Era Sâmbăta Pascelorŭ, şi cea maĭ strălucită şi maĭ frumósă ḑi de primă-vară. Eŭ mĕ sculasemŭ de diminéţă şi coborându-mĕ în grădina ce era în dosulŭ caseĭ, mĕ desfătamŭ în admirarea frumóseĭ naturĭ şi a brânduşelorŭ ce rĕsăriaŭ sub piciórele mele. Îmĭ venì pofta sĕ facŭ versurĭ, căcĭ asta e bóla celorŭ ce s'aŭ deprinsŭ a rima şi le-a intratŭ în capŭ nebunia de a se face autorĭ. Nu mĕ întâlnisemŭ de demultŭ cu Musa mea, fiindŭ-că ea îmĭ eşia înainte numaĭ când eramŭ în singurătate şi isolatŭ. Atunce o vĕḑuiŭ viindŭ, cu paşĭ rarĭ şi cu faţa melancolică. Dar pe când credeamŭ că mĕ apropiŭ de ea, pe când mĕ gătĭamŭ sĕ mĕ aruncŭ în braţele eĭ, de odată mĕ lovescŭ cu nasulŭ de ceva... Ce era? Unŭ Dorobanţu ce căta sĕ mĭ-o dispute!

— Fire-aĭ alŭ naibeĭ! ḑiseiŭ eŭ, dar ce dracu cauţĭ p'aci?

— Veniiŭ şi eŭ sĕ te vĕḑŭ cum te preumbli.

— Eĭ, ce naiba! gândiţĭ c'o sĕ fugŭ?

— Ba nu; sciŭ eŭ că asta n'o poţĭ face D-ta fără de mine.

— Eĭ, prea bine. Du-te, şi lasă mĕ în pace; voiŭ sĕ rĕmâiŭ singurŭ, căcĭ amŭ sĕ scriŭ ceva.

— Ce sĕ maĭ scriĭ, Domnule? Acuma nu-ĭ vreme de scrisŭ. Nu sciĭ D-ta că astăḑĭ trebuĭ sĕ vie curierulŭ de la Bucurescĭ?

— Eĭ, ş'apoĭ?

— Ş'apoĭ cum socoţĭ D-ta c'o sĕ fie trébă, dacă te-omŭ duce dincolo, şi te-omŭ da pe mâna celuĭ cu gulerŭ roşu?

— Fórte bine, dar lasă-mĕ în pace acuma.

Şi ca cum voiamŭ a mĕ desface de elŭ, iĭ întorseiŭ spinarea, si apucaiŭ spre fundulŭ grădineĭ. Cu tóte că vorbele acestuĭ glumeţŭ de o camdată mĕ puseseră pe cugete, dar în curêndŭ căḑuiŭ în reveriele mele poetice şi mĕ afundaiŭ într'o lume imaginară de poesie şi de fericire.

Nu mĕ bucuraiŭ multŭ de acestă desfĕtare, și de odată iarăşĭ daŭ peste Dorobanţulŭ meŭ cu ochĭ de Argus.

— Eĭ bine, ce dracu! totŭ în calea mea? Nu te poţĭ uita de departe la mine, şi sĕ mĕ laşĭ în pace?

— Veḑĭ D-ta, domnişorule, adecă nu te supĕra: mĕ uitamŭ la ulucele astea.

— Eĭ, ce aĭ cu ulucele?

— Vĕḑêndŭ ulucele astea,— adecă nu te supĕra,— ḑicémŭ în gândulŭ meŭ: n'aĭ de cât sĕ daĭ cu piciorulŭ şi sĕ-ţĭ deschiḑĭ drumulŭ afară.

N'aĭ nicĭ o grijă, afurisitule! că nu fugŭ eŭ; ci du-te la dracu!

Nu fugĭ, asta-ĭ vorbă. Adecă nu te supĕra: dacă eŭ aşĭ deschide ulucele astea, D-ta nu te-aĭ duce?

— Nicĭ de cum, fiind-că amŭ datŭ cuvêntŭ stăpânuluĭ tĕŭ sĕ staŭ pe locŭ.

— Dar, adecă nu te supĕra, dacă arŭ fi noptea şi ţi-aşĭ ḑice că: eaca o trăsură te ascéptă ca sĕ te ducĭ unde-ĭ vrea?...

XXX.

Nu apucase Dorobanţulŭ a termina frasa, şi de odată lŭ vĕḑuiŭ că fuge răpede, ca când l'arŭ fi chematŭ cine-va.

Îmĭ întorseiŭ capulŭ, şi mĕ uitaiŭ dupĕ elŭ. Îlŭ vĕḑuiŭ întâlnindu-se cu camaradulŭ meŭ Balş; şi dupĕ câte-va cuvinte ce schimbà cu elŭ, eşì din grădină.

După obicĭnuita bună dimineţă a camaraduluĭ meŭ, ĭĭ spuseiŭ scena comică ce avuseiŭ cu Dorobanţulŭ. Elŭ rîse de odata cu o plăcere nespusă. Apoĭ luândŭ unŭ tonŭ seriosŭ şi misteriosŭ, îmĭ spuse in limba franceză că elŭ s'a înţelesŭ şi a cumpĕratŭ pe Dorobanţĭ, ca sĕ ne înlesnĭască scăparea.

Atâtŭ fuiŭ de surprinsŭ, în cât nu sciamŭ ce sĕ ripostezŭ. Ḑiseiŭ numaĭ atâta că eŭ nu amŭ curagiŭ. Camaradulŭ meŭ atunce se făcù focŭ de mânie, şi cu o mie de cuvinte mĕ conjurà ca sĕ nu facŭ nebunia a mĕ opune.

— Eĭ bine, ce felŭ? Cum o sĕ fie asta?

— Celŭ maĭ uşorŭ lucru. Deseră or sĕ se culce toţĭ de vreme, fiind-că mâine e Pascele. Atuncĭ ne coborîmŭ în grădină; şi eată, prin colţulŭ acesta, dămŭ două scândurĭ la o parte, şi eşimŭ afară.

— Bine, frăţióre; dar gândesce-te bine. Asta arŭ semăna o mişeliă întregă. Numaĭ galerieniĭ caută sĕ scape cu chipulŭ acesta.

— Allons donc, lasă poesia la o parte. Ce e'n mână nu-ĭ minciună Mâine vine curierulŭ de la Bucurescĭ: cine scie cu ce deslegare se întórce? Şi ce-o sĕ fie de noĭ, dacă vomŭ intra pe mâna gîḑilorŭ? Celŭ maĭ cu minte lucru este ca în astă nopte, numaĭ de cât sĕ scăpămŭ.

Bine, dar unde sĕ ne ducemŭ? încotro sĕ apucămŭ? cum sĕ mergemŭ?

— Ascultă. Dorobanţulŭ cu care aĭ vorbitŭ, este unŭ craiŭ şi jumĕtate. Elŭ mĭ-a promisŭ că ne întovărăşesce orĭ unde arŭ fi. Elŭ a şi pregătitŭ o frânghie cu care sĕ ne coborîmŭ pe feréstra. Acuma ne trebue o trăsură, saŭ nisce caĭ şi unŭ pasportŭ.

Va sĕ ḑică ne trebuesce totulŭ.

Sĕ mĕ erţĭ D-ta, totulŭ era ca se avemŭ pe Dorobanţŭ în discreţiunea nóstră Cât despre trăsură şi pasportŭ, creḑŭ ca le vomŭ putea căpĕta maĭ uşorŭ.

Ce felŭ?

Nu-ţĭ pasă. Veĭ vedea.

În momentulu acesta, unŭ feciorŭ ne anunţa dejunulu.

XXXI.

La dejunŭ luà parte şi unŭ Italianŭ neguţitorŭ din Focşanĭ, carele venia forte desŭ sĕ ne vaḑă. Acesta era totŭ odată şi representantulŭ consululuĭ Englezŭ din Iaşĭ, fiind-că în Focşenĭ maĭ eraŭ vr'o douĭ supuşĭ aĭ Mareĭ Bretaniĭ, carĭ nu puteaŭ trăi fără protecţiune. D. Calcani era originalŭ ca unŭ En-

glezŭ și revolŭționarŭ ca unŭ Italianŭ; de aceea elŭ căpĕtase o mare afecțiune pentru noĭ, credêndu-ne revoluționarĭ para foculuĭ.

După ce ne sularămŭ de la masă, trecurămŭ în salonŭ. Societatea se făcuse numerósă prin sosirea unorŭ persóne carĭ veniaŭ maĭ în tóte dilele sĕ ne visiteze.

— Ce facețĭ? îmĭ dise D. Calcani. Aice avețĭ sĕ petrecețĭ Pascele? Când vine curierulŭ de la Bucurescĭ?

— Îlŭ asceptămŭ pe mâine. După venirea luĭ, vom sci ce vom face și unde vom petrece Pascele.

— Camaradulŭ d-tale este maĭ întrepidŭ. Pe d-ta te vĕdŭ cam indiferentŭ de posițiunea asta. În ast-felŭ de timpurĭ, crede-mĕ, nu e bine sĕ fiĭ așa.

— Vorbescĭ prea emigmatic, respunseiŭ eŭ.

— Eŭ credŭ însă că enigmele mele d-ta le deslegĭ prea bine. Dacă socoțĭ cn nu aĭ amicĭ pe aice, te înșelĭ. Vinŭ împrejurărĭ multŭ maĭ critice: omulŭ scapă când voesce.

— Dar când nu vede possibilitatea?

— Acésta stă în curagiulŭ și tăria de caracterŭ a omuluĭ. Cutéză și veĭ putea.

Vorba acésta mĕ cam puse pe gândurĭ. Îmĭ trecù îndată prin minte ideea și planulŭ camaraduluĭ meŭ. De aceea după câte-va momente de continență:

— Ascultă-mĕ, diseiŭ Englesuluĭ meŭ, s'ar putea óre găsi o trăsură și unŭ pasportŭ pe deséră?

— Bravo! rĕspunse Englezulŭ îmbrățișându-mĕ, așa îmĭ place sĕ te ascultŭ; și când Englesulŭ îțĭ spune unŭ cuvêntŭ, sĕ-lŭ credĭ. Eŭ sunt omulŭ. Spune-mĭ la câte ore?

Pe la dece ore.

— Unde?

— În colțulŭ grădineĭ, unde se vede o uliță.

— Potŭ spera pe sigurŭ?

— Cuvêntulŭ de Englesŭ! Adio!

— Ne maĭ vedemŭ?

— De-séră, la colțulŭ grădineĭ, în rĕspintia ulițeĭ.

D. Calcani plecà plinŭ de veselie.

XXXII.

Trecu ḑiua cu o iuţélă nespusă. Domna de casă era într'unŭ neastêmpĕrŭ nespusŭ în asteptarea depeşeĭ ce trebuea sĕ sosiască de la Bucurescĭ. Cu curierulŭ trimisŭ, scrisese şi ea, în nesciinţa soţuluĭ seŭ, la óre-carĭ persóne influente în favórea nostră: avea totă speranţa într'o reuşită bună, cu tóte aceste era fórte îngrijită.

Era patru ore. Asteptamŭ sĕ ne se vestĭască prânḑulŭ. Administratorulŭ, amabila sa consortă, vre-o douĭ amicĭ de casă, eŭ şi camaradulŭ meŭ, ne aflamŭ conversândŭ pentru ca sĕ trecă timpulŭ. De odată se audŭ nisce plesniturĭ de bice de surugiŭ. Administratorulŭ sare şi ese afară. Consórta sa se răpede către feréstră ḑicêndŭ: curierulŭ trebuĭ sĕ fie!

La aceste vorbe uitându-mĕ la camaradulŭ meŭ, îlŭ vĕḑuiŭ galbenŭ ca cera, cu tóte că de natura sa era roşu ca sfecla. Eŭ nu sciŭ ce mină voiŭ fi făcutŭ, dar simţiamŭ că mi se bătea inima. Domna de casă însă, după ce se uità pe feréstră, ḑise: Nu e curierulŭ trimisŭ de aice; dar şi acesta este unŭ curierŭ... eată că scote o depeşă... o dă barbătu-meŭ.

Nu trecură cincĭ minute, şi vĕḑurămŭ pe Administratorulŭ reviindŭ în salonŭ şi voindŭ sĕ ne îmbrăţişeze.

— Asta e îmbrăţişarea de adio? întrebaiŭ eŭ.

— Pentru d-lor este depeşa? întrebà consórta sa.

— S'a sfârşitŭ cu noĭ? întrebà camaradulŭ meŭ.

O... nu .. linisciţi-vĕ... asta e alt-ceva... rĕspunse elŭ, uitându se împrejurŭ, şi cu jumătate voce.

După acésta trăgêndu-mĕ într'o cameră laterală, îmĭ arătă scrisorea ce priimise de la Bucurescĭ, ḑicêndu-mĭ: vous êtes sauves!

Cuprinsulŭ acesteĭ scrisorĭ era în înţelesulŭ următor:

«Până la venirea rĕspunsuluĭ oficialŭ la depeşa ce aĭ tri«misŭ, fă scăpaţĭ pe prisonieriĭ carĭ-ĭ aĭ. Sĕ nu simţă nimenĭ.

«Acésta, dupě ordine înalte. Dă-le tóte înlesnirile, şi chiar «banĭ de cheltuélă, de vorŭ avea nevoie. Dar sĕ nu vie la «Bucurescĭ.»

XXXIII.

Acesta nu era unŭ ordinŭ oficialŭ. Era o simplă scrisóre particulară de la fratele Prefectuluĭ, fericitului întru memorie Costachi Filipescu, carele, pentru caracterulŭ seŭ loialŭ şi generosŭ şi pentru virtuţile sale patriotice, este încă neuitatŭ pentru ceĭ ce l'aŭ cunoscutŭ.

Cu vre-o treĭ anĭ maĭ înainte cunoscusemŭ puţinŭ pe bărbatulŭ acesta. Era unŭ omŭ cu unŭ sufletŭ poeticŭ, cu inima deschisă, voiosŭ, veselŭ, espansivŭ, plinŭ de dulcéţă şi de bunătate, de spiritŭ şi modestie. Elŭ atuncĭ ocupa o posiţiune respectabilă; stimatŭ şi iubitŭ de toţĭ, nu era maĭ puţinŭ consideratŭ şi de Vodă Bibescu. Cu tóte că la Curte nu intra nicĭ cu umilire, nicĭ cu interese meschine, nicĭ cu ambiţiunĭ. lumea însĕ credea că are fórte mare trecere la Domnŭ, şi-ĭ atribuĭa mare putere. După cum aflaiŭ maĭ târḑiŭ, elŭ îndată ce priimì scirea despre întâmplarea nóstră, alergà la Domnŭ şi intervenì pentru causa nóstră.

Domnulŭ, carele sciea prea bine evenimentele mişcăriĭ din Moldova, şi se ascepta la agitaţiunĭ identice şi în ţéra de sub sceptrulŭ seŭ, nu arătà nicĭ o repulsiune pentru noĭ; din contră ḑise că doresce sĕ nu se pue nicĭ o pedică liberăreĭ nóstre.

Ast-felŭ se espedià curierulŭ estra-ordinarŭ, înaintea rĕspunsuluĭ oficialŭ ce trebuea sĕ vie Administratoruluĭ după raportulŭ seŭ.

XXXIV.

Dupa acésta, noĭ eramŭ toleraţĭ, pe sub mână a ne cauta scăparea. Nu puteamŭ însă eşi ḑiua şi făţişŭ, din arestulŭ Ad-

ministratoruluĭ. Trebuea totŭ cam pe furişŭ şi cu chipŭ misteriosŭ, a ne duce de aicĭ. Ne concertarămŭ dară ca, îndată ce va înopta, sĕ ne facemŭ nevĕḑuţĭ. Administratorulŭ. voiosŭ şi veselŭ de isbutirea mântuireĭ nóstre. la care ne ajutase atât de multŭ, puse îndată în lucrare pregătirea paspórtelorŭ şi a mijlócelorŭ nóstre de plecare. Elŭ se înţelese îndată cu amiciĭ noştri intimĭ şi ne închipuì tóte înlesnirile. Séra a venitŭ la noĭ maĭ multă lume spre petrecere. Calcani încă venì pentru câte-va momente, ca sĕ ne şoptĭască că o trăsură cu patru caĭ sdraveuĭ este la disposiţiunea nóstră. Pe la 10 ore, casa fu deşertată de óspeţĭ. Trebuea tótă lumea sĕ dórmă maĭ de timpuriŭ, pentru ca sĕ se pótă seula la ora Invierеĭ. Ne luarămŭ adio de la Administratorulŭ şi demna sa consórtă, şi trecurămŭ în apartamentulŭ nostru.

Acolo ne făcurămŭ bagajele, şi ne gătirămŭ de cale. După acésta Dorobanţulŭ care se devotase pentru noĭ aduse o frânghie pe care trebuea sĕ ne scoborîmu în grădină, căcĭ trecerea prin curte era neputinciósă din causa mulţimeĭ Dorobanţilorŭ ce staţionaŭ acolo. Legarămŭ frânghia de unŭ patŭ de ferŭ solidŭ ce era despre feréstră. Dupa acésta stinserămŭ lumânarea, şi aruncarămŭ saciĭ noştri de călĕtoriă şi mantalele. Dorobanţulŭ se lăsà înainte cu o agilitate de pisică. După ce făcù o alergătură în drépta şi în stânga, după ce se încredinţà că nu e nimení, elŭ fluerà ca o pasere, dându-ne semnŭ ca sĕ ne coborîmŭ şi noĭ. Camaradulŭ meŭ avea mare frică ca sĕ nu se rumpă frângbia, căcĭ înălţimea fiindŭ mare, putea sĕ se pericoleze; câte-va minute se codì, dar în fine pofta ce avea de a pleca îlŭ împinse: se lăsà şi elŭ pe frânghie, după ce mĕ rugà multŭ ca sĕ o ţinŭ şi eŭ cu mâna. După ce-lŭ vĕḑuiŭ că a atinsŭ pămêntulŭ, mĕ aruncaiŭ şi eŭ cu tótă siguranţa, ca unulŭ ce eramŭ essercitatŭ cu gimnastica, şi într'o clipă fuseiŭ josŭ.

Cu Dorobanţulŭ înainte, merserămŭ dreptŭ la colţulŭ grădineĭ, unde avusesemŭ scena de diminéţă.

Douĕ scândurĭ din uluce eraŭ rădicate. În dreptulŭ loculuĭ deschisŭ însĕ, se vedea o formă de omŭ ca o fantasmă. Do-

robanțulŭ, cum o vědù, se întórse răpede și ne șoptì cu spaimă că este unŭ omŭ.

— Tacĭ nu aĭ grijă, .iĭ ḑiseiŭ eŭ. Vino după mine.

Causa era că eŭ sciamŭ cum că fantasma aceea trebuea sě fie devotatulŭ nostru Calcani.

În adevěrŭ elŭ era : de și domnĭa unŭ întunerecŭ compactŭ, dar în zarea orisontuluĭ recunoscuiŭ apropiindu-mě, statura și pălăria luĭ cea mare. Cum ne simțì, ne șoptì ca sě-lŭ urmămŭ. Ne conduse totŭ prin nisce ulicióre laterale până în marginea orașuluĭ.. Trecurămŭ pe sub barieră, fără a fi věḑuțĭ saŭ întrebațĭ de nimenĭ: căcĭ căpitanulŭ de barieră, ca și Dorobanțulŭ de sentinelă, dormĭa. De aci apucarămŭ, drumulŭ celŭ mare. Era însě așa de întunerecŭ, în cât nu se vedea unŭ pasŭ înaintea ochilorŭ. Căutamŭ trăsura, dar nicĭ o vedeamŭ, nicĭ o auḑĭamŭ; pe lângă aceste, simțĭamŭ că nu maĭ călcămŭ pe bătătură, și înțeleserămŭ că amŭ perdutŭ drumulŭ. Amiculŭ nostru Calcani, întocmaĭ ca sělbaticiĭ din America, se culca din când în când și punea urechĭa la pămêntŭ. În fine ne spune că aude sforăiturile cailorŭ. Puseserămŭ și noĭ urechea la pămêntŭ, dar urechile nóstre nu ne spuneaŭ nimică.

— Venițĭ după mine, ne ḑisse elŭ; vě potŭ spune cu siguranță că amŭ găsitŭ direcțiunea trăsureĭ, de și e cam departe.

Merserămŭ după elŭ. maĭ multŭ de jumětate oră.

Când elŭ, când noĭ, puneamŭ urechile la pămêntŭ și ascultamŭ. Elŭ totŭ ḑicea că aude sforăiturile cailorŭ; noĭ nu puteamŭ crede. În fine eată și trăsura!

XXXV.

Era în adevěrŭ lucru prea curiosŭ. Trăsura nu fusese maĭ departe de barieră de cât ca ḑece minute. Ea stătuse pe locŭ, unde o lăsase cu douě ore maĭ nainte bravulŭ nostru Calcani. Dar noĭ umblarămŭ maĭ bine de o oră împrejurulŭ eĭ, până sě o nemerimŭ.

Atuncĭ ne luarămŭ adio de la Italianulŭ nostru, arătându-ĭ gratitudinea nóstră pentru serviclulŭ ce ne-a făcutŭ. Elŭ îmĭ dete o hârtie recomandându-mĭ sĕ nu o perḑŭ, şi spuindu-mĭ că este itinerariulŭ după care trebuea sĕ călătorimŭ până sĕ trecemŭ în Ardealŭ. Dorobanţulŭ, carele credea că o sĕ vie şi elŭ cu noĭ, fu fórte uimitŭ când vĕḑù că-ĭ puneamŭ câte-va monede în mână, ḑicêndu-ĭ ca sĕ se întórcă. Elŭ avea poftă, bietulŭ flăcăŭ, de aventurĭ: voia sĕ vagabondeze; ḑicea că ar merge cu noĭ şi în *pétra-sécă*, cum ḑice proverbulŭ. Noĭ însĕ îlŭ consultarămŭ sĕ se întórcă la postulŭ seŭ şi sĕ fie credinciosŭ patrieĭ şi fiilorŭ seĭ celorŭ adevĕraţĭ.

Ḑiserămŭ surugiuluĭ sĕ dea biciŭ cailorŭ.

— Pe care drumŭ? întrebà elŭ.

— Pe drumulŭ Buzĕuluĭ.

Trăsura nóstră era o căruţă ordinară, lungă şi coperită, dar largă şi comodă. Dreptŭ asternutŭ avea paie multe, unŭ covorŭ şi o perină lungă de perete. Cu tóte că nu era pe resorturĭ englezescĭ, ea nu struncina. De aceea, simţindu-ne osteniţĭ, găsirămŭ cu cale a ne culca spre a fi maĭ în comoditate. Camaradulŭ meŭ îndată şi adormì. Eŭ încă cercaiŭ sĕ-lŭ imitezŭ, dar nu putuiŭ; căcĭ înotândŭ în rememorarea întâmplărilorŭ prin care amŭ fost trecutŭ, mĕ simţiamŭ emoţionatŭ de ilusiunĭ şi de speranţele cele maĭ fericite.

Dulce fericire! de puţine orĭ te-amŭ întâlnitŭ în viaţa mea. Dar numaĭ când călĕtorescŭ, nóptea, singurŭ, cu stelele şi pămêntulŭ împrejurulŭ meŭ, numaĭ atuncĭ fantasma ta îmĭ apare maĭ radiósă şi maĭ sublimă!

XXXVI.

Calea era minunată. Nicĭ noroiŭ nicĭ prafŭ. Trăsura părea că uneorĭ nu atingea de pămêntŭ. Caiĭ eraŭ iuţĭ, marĭ şi vêrtoşĭ; biciulŭ surugiuluĭ maĭ nu lucra asupra lorŭ, şi eĭ sburaŭ ca vêntulŭ. Nu voiŭ uita nicĭ odată mulţămirea şi plăcerea aceĭ călĕtoriĭ!

Dar eată-ne ajunşi într'unŭ satŭ. Surugiulŭ se opresce sĕ-şĭ rĕsufle caiĭ. La depărtare ca o sută de paşĭ se vedea o biserică, şi se audia unŭ clopotŭ dogitŭ sunândŭ. Era chiemarea poporuluĭ la serbarea Înviereĭ Mântuitoruluĭ. Unŭ simţimêntŭ religiosŭ mĕ cuprinse. Desteptândŭ pe camaradulŭ meŭ din somnŭ, ilŭ îndemnaiŭ sĕ mergemŭ la biserică. Elŭ preferì sĕ dórmă. Eŭ mĕ duseiŭ şi ajunseiŭ tocmaĭ cand preoţiĭ, împreună cu poporulŭ, eşiaŭ afară cu lumânările aprinse şi cântaŭ: «*Cristosŭ a înviatŭ din morţĭ.*»

Eramŭ transportatŭ cu imaginaţiunea în ceĭ întâĭ anĭ aĭ vieţeĭ mele. Mi se părea că mĕ aflamŭ la moşia părintéscă. încongiuratŭ de părinţĭ, fraţĭ şi surorĭ, şi că asceptamŭ cu nerăbdare terminarea liturgieĭ ca sĕ ne întórcemŭ acasă, sĕ gustămŭ zéma de claponŭ obicĭnuită. Dar, o dulcĭ suvenire! cum nu vĕ maĭ întórceţĭ voĭ cu realitatea! cum de nu puteţĭ voĭ sĕ aduceţĭ trecutulŭ în presinte pentru fericirea bietuluĭ muritorŭ care vĕ invócă!

După ce se terminà serviciulŭ religiosŭ afară, processiunea intrà cu cântările obicĭnuite în biserică. Atuncĭ mĕ desceptaiŭ din visările mele şi mĕ vĕdiuiŭ singurŭ într'o lume necunoscută, ca unŭ meteorŭ cădutŭ pe pămêntŭ! Îmĭ făcuiŭ închinăciunile cele din urmă la icónele altaruluĭ, şi eşiiŭ.

Unŭ cântăreţŭ se luà după mine, şi eşindŭ din biserică mĕ întrebà cu politeţă din partea preotuluĭ sĕ-ĭ spuiŭ numele ca sĕ mi lŭ trécă la pomelnicŭ. Îĭ deteiŭ unŭ sfanţŭ şi-ĭ recomandaĭ ca sĕ pomenĭască pe toţĭ ceĭ ce călĕtorescŭ fără de voe, goniţĭ şi urmăriţĭ de sbiriĭ nedreptăţiĭ. Cântăreţulŭ îmĭ oferì o basma cu ouĕ şi unŭ colacŭ din cele aduse de poporŭ spre sfinţire. Elŭ mĕ însoţì până la trăsură. După acésta plecarăm.

XXXVII.

În curêndŭ se făcù diuă. Sórele era atât de frumosŭ, cerulŭ atât de seninŭ, în cât părea că natura întrégă serba diua de Pascĭ, sĕrbătórea comemorativă a Omuluĭ-Dumnedeŭ. a Revo-

luţionaruluĭ celuĭ mare, pe care noĭ pĕcătoşiĭ căutămŭ a-lŭ imita. Earba şi frunzele tremuraŭ dezmerdate de zefirĭ; florile deschideaŭ boboceiĭ lorŭ; paserile îşĭ spărgeaŭ guşele în cântărĭ; totulŭ părea a respira viaţă şi fericire.

Ne maĭ oprimŭ.

Surugiulŭ frécă caiĭ la ochĭ.

— Aĭ cuĭ sunt caiĭ şi trăsura asta? îlŭ întrebaiŭ eŭ.

— Ce feliŭ? D-vóstră nu sciţĭ? rĕspunse elŭ, holbândŭ ochiĭ.

— Ba sciŭ, ḑiseiŭ eŭ fără a sci cum sĕ coperŭ nesciinţa mea; dar.... adecă.... voiŭ sĕ sciŭ dacă iubescĭ tu pe stăpânulŭ tĕŭ,

— Auḑĭ vorbă! cuconulŭ Costică este unŭ boĭerŭ, cum nu s'a maĭ vĕḑutŭ maĭ bunŭ, şi maĭ de omenie; e omulŭ luĭ Dumneḑeŭ.

Cine sĕ fie acestŭ Costică? ḑiceamŭ în mine.

Cum se póte sĕ fiŭ atâta de zapăcitŭ în cât sĕ nu mĕ informezŭ macarŭ cu ce trăsură mĕ ducŭ?

Îmĭ aduseiŭ aminte îndată că în buzunariŭ aveamŭ unŭ itinerariŭ. Îlŭ căutaiŭ şi-lŭ găsiiŭ.

Celŭ întĕiŭ locŭ unde ne se recomanda se ne oprimŭ era satulŭ Sibiciul. Pe lânga însemnarea locurilorŭ pe unde aveamŭ a trece, era şi o scrisóre alăturată catre D. C. Sibiceanu. De la cine însa era acea scrisore, şi ce cuprindea, nu sciamŭ nimica, cacĭ nu avusesemŭ prevederea de a mĕ informa.

Deşteptaiŭ pe camaradulu meŭ şi-lu întrebaiŭ de nu cum-va scia elu ceva despre împrejurările acestea. Elŭ nu scia maĭ multŭ de câtŭ mine. Ce era dar de facutŭ? Complotarămŭ a face unŭ abusŭ de încredere. Deschiseramŭ scrisorea.

Acesta era o recomandaţiune amicală în favorea nostră. Din ea înţeleserămu şi pe proprietarulŭ trasureĭ. Era a unuĭ bravŭ amicŭ, Costică Robescu, cu carele facusemŭ cunoscinţă în timpulŭ arestuluĭ nostru.

— Heĭ, surugiŭ! strigaiŭ atuncĭ. Multŭ maĭ avemŭ până la Sibiciŭ?

— Dar cum? nu mergemu la Buzeŭ?

— Nu nu; la Sibiciŭ!

— Iha! dar de ce nu-mĭ spuserățĭ? étă unŭ sfertŭ de postă de când amŭ trecutŭ de drumulŭ Sibiciuluĭ.

— Eĭ, bine că nu e maĭ multŭ. Sĕ întórcemŭ.

Surugiulŭ încălecà iarășĭ, clătinândŭ din capŭ ca cum avea aerulŭ a se scutura de necazŭ.

XXXVIII.

Lăsarămŭ drumulŭ mare și apucarămŭ unŭ drumŭ lateralŭ pe valea desfătătóre a Buzĕuluĭ. Trecurămŭ prin maĭ multe sate. Voirămŭ sĕ ne maĭ oprimŭ undeva; dar în miserabilele cârciume ce întâlnirămŭ în calea nóstră nu găsirămŭ de mâncare, nicĭ pentru caĭ nicĭ pentru noĭ. Dacă nu amŭ fi avutŭ ouele și colaculŭ ce-mĭ dedese cântărețulŭ, despre care amŭ vorbitŭ, amŭ fi petrecutŭ prea rĕŭ cu fómea; și dacă n'amŭ fi avutŭ maĭ multŭ fînŭ în trăsură, ne-arŭ fi cădutŭ caiĭ.

Pe la 4 ore ajunserămŭ în Sibiciŭ. Acesta este unŭ mare satŭ de moșnenĭ, saŭ, precum se dice la Moldova, răzașĭ. D. Sibiceanu, către care fusesemŭ recomandațĭ, ne priimì cu o amabilitate care nu voiŭ uita-o. Amabila sa consórtă și fiica sa, o jună și frumósă copilă (1) de vre-o patru-spre-dece anĭ pe atuncĭ, ne înconjurară cu politețele cele maĭ cordiale. Aicĭ vĕdurămŭ unŭ adevĕratŭ tabloŭ de familie patriarcală. D. Sibiceanu, de și bogatu, de și intratŭ în clasa privilegiată a boĭerilorŭ (căcĭ mi se pare era Serdarŭ), nu se depărta însĕ de relațiunile naturalĭ ale rudelorŭ sale ce păreaŭ a fi în clasa onorabilă a cultivatorilorŭ de pamêntŭ.

În diua de Pascĭ era maĭ totŭ satulŭ adunatŭ în curtea d-luĭ Sibiceanu. La sunetulŭ musiceĭ de lăutarĭ totă lumea se desfăta în horă și în veselie. Iar pe la 5 ore, la o masă mare și lungă, tóte rudele (saŭ rubedeniile, cum dicŭ Munteniĭ) fură

(1) Actuala dómnă Maria St. Borănescu, atâtŭ de bine cunoscută în Bucurescĭ.

invitate, împreună cu noĭ, a prânḑi împreună şi a se împărtăşi de vesela ḑi a serbătóreĭ Mântuitoruluĭ.

A doua ḑi, lăsând trăsura d-luĭ Robescu ca sĕ se întórcă, încălecarămŭ pe caiĭ ce ne-aŭ procuratŭ D. Sibiceanu, şi, însoţiţĭ de unŭ călăuzŭ ce cunoscea calea, apucarămŭ prin munţĭ către Braşovŭ.

Trecurămŭ prin locurĭ deliciόse, délurĭ, văĭ şi sate cu posiţiunĭ fórte pitorescĭ. Nu-mĭ trebuea de cât unŭ talentŭ şi unu penelŭ de pictorŭ, pentru ca sĕ facŭ albumulŭ celŭ maĭ interesantŭ. Când treceamŭ prin sate şi vedeamŭ horele încinse de flăcăĭ şi fete, jucândŭ la scârţiitura uneĭ vióre, uitamŭ sorta mea de proscrisŭ, — mĕ opriamŭ ca admiratorŭ şi adesea mĕ prindeamŭ în horă, între fetele muntence cu tipurĭ răpitóre, pismuindŭ sórta celora ce n'aŭ eşitŭ încă din statulŭ primitivŭ alŭ omenireĭ.

Amŭ masŭ la Văleniĭ de Munte. A doua ḑi amŭ cam întârḑiatŭ cu vizarea paspórtelorŭ; dar de şi târḑiŭ, am apucatŭ spre Vîrfulŭ luĭ Craiŭ.

Muntele care portă aseminea numire se socóte ca unulŭ din cele maĭ înalte puncturĭ ale Carpaţilorŭ. Conducătorulŭ nostru ne încredinţa că, dacă nu ar fi fostŭ céţă, amŭ fi vĕḑutŭ Bucurescii. cu tóte că era la o distanţă de ḑece poste şi maĭ bine. Noĭ îlŭ creḑurămŭ dar nu voirămŭ a astepta sĕ se ridice céţa; ci, după ce répausarămŭ puţinŭ caiĭ, plecarămŭ înainte, maĭ alesŭ că înopta şi nisce norĭ depărtaţĭ ne ameninţaŭ cu o ploie neapĕrată.

Ajunserămŭ la graniţa austriacă cu jumătate oră după ce s'a închisŭ bariera. După tóte cercările ce făcurămŭ, ne-a fost cu neputinţă sĕ căpĕtămŭ graţia ca sĕ trecemŭ dincolo. Ploa tare. Furămŭ nevoiţĭ a cere ospitalitate la o miserabilă cârciumă ce ne se arătă de către unulŭ din soldaţiĭ de la barieră.

XXXIX.

Amŭ trebuitŭ sĕ facemŭ vuetŭ mare și sĕ batemŭ multŭ la ușă, până sĕ fimŭ audițĭ din lăuntru. În fine ușa se deschise, și o Evreică murdură ni se înfățișà.

— Avețĭ o odae?

— Avem; numaĭ v'o fi cam strîmtŭ, căcĭ este numaĭ unŭ patŭ. Poftițĭ de vedețĭ.

Introducându-ne într'o cămăruță, deterămŭ cu ochiĭ de o damă, care ședea pe unŭ scaunŭ privindŭ la o servitóre ce se încerca sĕ aprindă foculŭ. Atuncĭ întorcêndu-mĕ către Evreică:

— Ce felŭ? Aicĭ o sĕ dormimŭ noĭ?

— Nu vĕ place?

— Dar Dómna?

— Dómna se va culca pe unŭ patŭ, și D-vóstră pe altulŭ. Ce sĕ facemu? N'avemŭ maĭ multŭ de cât o cameră de óspețĭ.

— Ce felŭ? nu se póte asta.

— Cum pofiițĭ; aiurea n'am unde.

Eșirămŭ afară plinĭ de necazŭ. Ne uitarămŭ în drépta și în stânga, și nu vedeamŭ nicĭ o locuință alta pe aprópe. Pe din dosŭ nicĭ unŭ bordeiŭ: numaĭ o cameră puturósă maĭ era, în care ședea evreica cu câțĭ-va copiĭ ce miorlăiaŭ în plânsete. Atuncĭ intrarămŭ în camera ce ni se arătase când amŭ venitŭ. După ce salutarămŭ pe dama ce era acolo, îĭ cerurămŭ scuse pentru nevoia ce ne făcea ca s'o incomodămŭ.

Acésta era o femee înaltă și cu trăsurĭ caracteristice. De și nu era în primăvara vêrsteĭ, de și părea a avea treĭ-decĭ anĭ bătuțĭ, dar era încă frumósă și plăcută. Ea se arătă îngăduitóre, și nu se părù tocmaĭ centrariată de ciudata ocasiune ce adusese lucrurile ast-felŭ. După ce ne recomandarămŭ cine suntem (ferindu-ne însĕ de a-ĭ spune numele nóstre cele ade-

vărate), ea ne spuse că e Bucurescénă și că trece la Brașov, pentru apele de la Elepatac. Ea era jumătate măritată, fiind-că de cât-va timpŭ se cam certase cu bărbatulŭ seŭ. Venise cu câte-va momente înaintea nóstră, și de aceea se vedea osândită, ca și noĭ, a petrece în acéstă miserabilă cârciumă.

Dama nóstră scóse dintr'o lădiță ce avea, unŭ micŭ servițŭ, și îndată făcù ceaiulŭ. Vĕḑêndŭ o singură céșcă, noĭ ne lingeamŭ buzele. Ea însĕ fù atâtŭ de delicată, în cât ne trată pe amêndouĭ, unulŭ după altulŭ, și apoĭ bĕù porțiunea sa. După ce petrecurămŭ într'o convorbire destulŭ de veselă până pe la 10 ore, începurămŭ a ne întreba cum o sĕ ne culcămŭ?

— Eŭ voiŭ pune condițiunile mele, ḑise amabila damă.

— Noĭ sperămŭ că le vom priimi. rĕspunseiŭ eŭ; numaĭ sĕ fie ecuitabile.

— Eată cum sĕ facemŭ, ḑise ea. Până ce eŭ mĕ voiŭ desbrăca, d-vóstră sĕ faceţĭ bine sĕ treceţĭ în tindă. Eŭ voiŭ despărți patulŭ meŭ de alŭ d-vóstre cu unŭ cearșafŭ. Dar dacă cearșafulŭ va fi transparinte, D-vóstre sĕ-mĭ daţĭ cuvêntulŭ de onóre că nu veţĭ cerca a vĕ uita prin elŭ.

— Acceptămŭ, ḑiserămŭ rîḑêndŭ amânduoĭ.

— După ce vĕ veţĭ culca, sĕ fiţĭ obligaţĭ a nu conversa și apoĭ a dormi fără a sforăi.

— Primimŭ, ḑiserămŭ iarășĭ rîḑêndŭ.

— Afară de acésta, sĕ-mĭ promiteţĭ că veţĭ dormi binișorŭ, că nu veţĭ da nicĭ din mâinĭ nicĭ din picióre; căcĭ fiindŭ patulŭ meŭ prea aprópe, puteţĭ sĕ-mĭ turburaţĭ somnulŭ.

— Prea bine. Primimŭ și acésta.

— Afară de acésta sĕ-mĭ promiteţĭ că nu veţĭ visa, și că nicĭ veţĭ vorbi prin somnŭ.

— O, o! asta e cam greŭ, ḑiseiŭ eŭ. Atuncĭ trebuĭ ca și d-ta sĕ ne promiţĭ că nu ne veĭ face sĕ visămŭ.

După maĭ multe tocmele, condițiunea din urmă se înlătură și, supuindu-ne la tóte cele-l-alte, le și urmarămŭ ad-literam.

A doua ḑi de diminéță mĕ desceptaiŭ la cânteculŭ cocoșilorŭ, în zorĭ de ḑiuă. Nu cutezamŭ însĕ sĕ mĕ mișcŭ, de temă

sĕ nu desteptŭ pe camarada nostră. Fusese o neprevedere din parte-ne, că nu ficsaserămŭ ora sculăreĭ. Amiculŭ meŭ, carele dormia totŭ într'unŭ patŭ cu mine, deschise şi elŭ ochiĭ ; voì sĕ se scóle; eŭ îlŭ opriiŭ, făcêndu-ĭ semnŭ cu degetulŭ sĕ nu facă sgomotŭ. Ast-felŭ dară şedémŭ amêndouĭ nemişcaţĭ, ne sciindŭ ce sĕ facemŭ.

Cerşafulŭ, de şi póte era transparinte, dar numaĭ dama nóstră ar fi putută profita de tentaţiunea indiscreţiuniĭ, căcĭ ferestrele eraŭ despre partea nóstră, iar despre partea eĭ era întunereculŭ. Uitându-mĕ lungŭ asupra cerşafuluĭ, vĕḑuiŭ cu siguranţă că, pe o găuriţă ce era tocmaĭ în mijlocŭ, lucĭa o lumină négră, ce semăna a scânteĭe de diamantŭ negru. Tuşiiŭ şi lumina perì. Atuncĭ înţeleseiŭ că era ochiulŭ indiscretŭ alŭ dameĭ nóstre.

— A, domnişóră, te-amŭ prinsŭ cu ocaua mică.

— Ce felŭ? rĕspunse ea.

— Te-aĭ uitatŭ prin cearşafŭ.

Ea ne spuse rîḑêndŭ că de o oră era desteptă, dar nu se scula de témă (ca şi noĭ) sĕ nu ne strice somnulŭ.

— Acuma sĕ stămŭ la tocmélă nouă, ḑiseiŭ. D-ta, saŭ noĭ, înainte la sculare?

— D-vóstră aveţĭ întâietatea, fiind-că sunteţĭ douĭ.

— Ba d-ta, fiind-că escĭ damă.

— Ba, vĕ rogŭ.

— Bine, dar cu condiţiune sĕ nu te uiţĭ la noĭ pe găuriţa cerşafuluĭ, până ce ne vomŭ îmbrăca, căcĭ ne tememŭ de deochĭ.

Ea ne promise că nu se va uita; şi ast-felŭ ne îmbrăcarămŭ şi eşirămŭ ca sĕ ne căutămŭ de cale, promiţêndŭ dameĭ nóstre că din aventura acésta voiŭ face odată o comedie pentru teatru.

Dar étă o promisiune care am uitatŭ a o pune în lucrare.

PARTEA A TREIA

I.

De dimineţă, la optŭ ore, bariera frontiereĭ austriace se deschise.

Trecurămŭ fără nicĭ o dificultate. Vameşulŭ austriac, carele era unŭ bĕtrânŭ căpitanŭ în congediŭ, ne primì cu multă amabilitate; el nicĭ voì sĕ ne caute de nu cum-va avem ceva de supusŭ la vamă. Rigórea vămilorŭ austriace, care era proverbială ca şi aceea a vămilorŭ văzduhuluĭ din Apocalips, dispăruse. Acésta ne puse în atâta uĭmire, în cât întrebarăm pe Vameşŭ de este Neamţ. El ne respunse cu câte-va teremtetem pe socotéla Nemţilorŭ, care ne încredinţară că omulŭ nostru era Ungurŭ, fanaticŭ inemicŭ al Nemţilorŭ.

Dupĕ ce ni se vizară paspórtele, bĕtrânulŭ Vameşŭ ne poftì la căsuţa sa. Acolo avù amabilitatea a ne trata cu şuncă şi slănină unguréscă, care ne încredinţa că era de şépte anĭ. Terminândŭ dejunulŭ, voirămŭ a arăta recunoscinţa nóstră uneĭ nepóte a Vameşuluĭ, care făcea onorile caseĭ, depuindŭ câte-va monede de argintŭ bine sunătóre pe o mică toaletă ce era într'unŭ colţŭ al camereĭ. Dar, dupĕ ce ne luarămŭ adio, când voiamŭ sĕ încălecămŭ, vedemŭ pe bĕtrânulŭ Vameşŭ strigândŭ sĕ ne oprimŭ. El stăruì de noĭ ca sĕ luămŭ

îndĕrĕtŭ monedele ce lăsasemŭ, nevoindŭ nicĭ într'unŭ chipŭ sĕ ne lase a pleca înainte de a le lua.

Ast-felŭ, cu tóte că ploua cu neîncetare, încălecarămŭ şi apucarămŭ calea Braşovuluĭ.

Trecurămŭ maĭ multe văĭ şi délurĭ ce forméză cósta septentrională a Carpaţilor. Admiramŭ pădurile imense pe sub carĭ umblamŭ, şi sĕlbătăcia ce domnĭa pe acolo. In adevĕrŭ, făcurămŭ maĭ multe ore de cale, fără sĕ dămŭ peste vre-unŭ satŭ saŭ o căsuţă omenéscă. Infricoşata sete, care ne-o causase slănina ce mâncasemŭ de diminéţă, trebuea sĕ o potolim, bêndŭ apă din rîuşórele ce le treceamŭ, din urmele copitelorŭ cailorŭ, saŭ din streşinele pălăriilorŭ nóstre. Nicĭ o cârciumă, nicĭ unŭ puţŭ, nu se arăta în calea nóstră. Nu ne puteam esplica cum se făcea că în Transilvania, care o sciamŭ atât de împoporată, sĕ fie atâtea locurĭ pustiĭ şi nelocuite. Unŭ trecĕtorŭ pe care-l întrebarămŭ, ne explică causa: acésta provine din causa asprimeĭ ce domnesce în clima cósteĭ nordice a munţilorŭ, ca una care împedică şi puterea vegetaţiuniĭ plantelorŭ nutritive. Acestŭ fenomenŭ maĭ târḑiŭ ni se înfăţişă şi în alte părţĭ ale Carpaţilor. Când trecurămŭ prin Nordulŭ Transilvanieĭ în Bucovina, pe la cetatea Bistriţeĭ. găsirămŭ o climă dulce şi o vegetaţiune fericită până aprópe de vêrfulŭ Carpaţilorŭ, întocmaĭ ca în cóstele acestor munţĭ despre România; iar când începurămŭ a ne coborî spre Bucovina, pe cósta nord-vestică a Carpaţilor, vĕḑurămŭ aceeaşĭ asprime de climă şi lipsă de vegetaţiune până aprópe de Gura-Homoruluĭ.

II.

Pe dupĕ ameaḑă-ḑi, îndată ce eşirămŭ din munţĭ, cerulŭ se însenină, ploĭa încetă şi unŭ sóre frumosŭ învelì orizontele şi natura. Atuncea simţirămŭ fericirea care negreşitŭ o simte marinarulŭ dupĕ încetarea uneĭ furtune pe mare. Şubredele nóstre vestminte nu maĭ puteaŭ întîmpina pĕtrunderea plóĭeĭ, şi începuserămŭ a simţì udéla până aprópe de epidermă.

Pe la patru ore începurămŭ a zări turnurile bisericelorŭ şi ale cetăţiĭ Braşovuluĭ, ale căror coperişurĭ de ferŭ albŭ saŭ de olane smălţuite scânteĭaŭ la radele sóreluĭ. Grăbimŭ mersulŭ obositelorŭ nóstre glóbe, care ca şi noĭ aveaŭ necesitate de repaosŭ şi mâncare, şi în maĭ puţinŭ de o oră facurămŭ intrarea nóstră triumfală în oraşŭ. Pentru întêia dată vedeam unŭ oraşŭ afară din ţéra mea; şi mărturisescŭ că, de cum am începutŭ sĕ mĕ apropiiŭ de Braşovŭ, am rĕmasŭ încântat de curăţenia stradelorŭ, de ordinea ce vedeamŭ dominândŭ în tóte, de stilulŭ îngrijitŭ alŭ construcţiunilorŭ, şi de aerulŭ de civilisaţiune ce părea întipăritŭ pe totŭ ce mi se înfăţişa înaintea ochilorŭ.

Braşovulŭ, dupĕ severa sa fisiognomie, pórtă trăsurile cacaracteristice ale unuĭ oraşŭ german. El este situatŭ în unghiulŭ a duoĭ munţĭ care-lŭ domină, şi fortificatŭ cu zidurĭ înalte carĭ arată a fi fostŭ o adevĕrată cetate tare odinióră. Anticitatea acesteĭ cetăţĭ se urcă până la douĭ-spre-dece secolĭ. Pe timpulŭ când s'a fondatŭ, negreşitŭ că nu eraŭ cunoscute armele de focŭ; căcĭ astă-dĭ două bateriĭ de tunurĭ, puse pe dealurile apropiate ce o domină, o potŭ reduce în câte-va ore. Pe o movilă ce este în peptulŭ acestuĭ triunghiŭ, este o cetăţue maĭ modernă, ce pare făcută maĭ multŭ spre a impune puterea sa asupra cetăţeĭ din vale, de cât spre a o apĕra. Aicĭ, de bună sémă, Saşiĭ carĭ aŭ colonisatŭ Transilvania, aŭ făcutŭ prima lor descălecătóre; şi cetăţiĭ ĭ-aŭ datŭ numele Cronstadt, (burg, saŭ oraşŭ de corónă), spre a indica dominaţiunea germană. Biserica catedrală săsséscă, monumentŭ imposantŭ în stilulŭ anticŭ goticŭ, privilegiurile municipale esclusiviste ce şĭ-aŭ păstratŭ Saşiĭ din timpurile cele maĭ vechĭ, sunt o dovadă vie a caracteruluĭ de stabilitate cu care aceştĭ coloniştĭ s'aŭ implântatŭ în ţéra acésta. Intr'adevĕrŭ cetatea este curatŭ săsséscă; cu rară escepţiune, ómenĭ de altă naţionalitate aŭ pututŭ căpĕta dreptŭ ca sĕ aibă proprietăţĭ în lăuntru. Numaĭ suburbiele sunt locuite de Românĭ, locuitoriĭ autoctonĭ aĭ Dacieĭ superióre.

III.

Intrândŭ în orașŭ, întrebaiŭ pe celŭ întâiŭ individŭ ce întâlniiŭ despre vre-unŭ otelŭ. Individulŭ nostru, cu tóte că se întâmplase a fi românŭ, nu înțelese vorba de *otelu*. Îĭ spuserămŭ *hanŭ*; nu înțelese nicĭ atâta. In fine iĭ spuserămŭ *ospĕtărie*; atuncĭ ne înțelese, dar ne spuse că acésta se numesce *fagădăŭ*.

Dupĕ indicarea acestuia, trăserămŭ la hotelulŭ numitŭ Coróna. Acolo, din fericire, aflarămŭ comoditățile și liniștea de care eramŭ doritorĭ.

A doua-ḑi diminéță alergaiŭ sĕ aflu pe redactorulŭ *Gazeteĭ de Transilvania*. Numele luĭ G. Barițŭ îmĭ era cunoscutŭ, căcĭ fóia sa de multe orĭ deschisese colónele sale încercărilor mele poetice și corespondențelorŭ mele. Acestŭ nume, scumpŭ pentru toțĭ Româniĭ din Ardeal, nu era maĭ puțin prețuitŭ de Româniĭ din Moldova. Până la acea epocă, *Gazeta de Transilvania* fusese uniculŭ organŭ politicŭ al naționalităţeĭ românilorŭ. Pe când în Principate domnia terorismulŭ protectoratuluĭ, carele ținea în lanțurĭ aspirările nóstre de progresŭ și de naționalitate, acéstă fóie singură reproducea suspinele nóstre și rădica vocea sa liberală în contra apĕsărilor ce înduramŭ.

Pentru asemenea motive, cu dreptŭ cuvântŭ acéstă gazetă se bucura de o mare popularitate între Românĭ, și numele redactoruluĭ seŭ era veneratu atât de Muntenĭ cât și de Moldovenĭ.

D. Bariț, îndată ce-mĭ aflà numele, mĕ primì cu brațele deschise ca pe unŭ vechiŭ amicŭ. Îĭ spuseiŭ amănuntele evenimentelorŭ din Moldova, despre care avea încă sciințe confuse, și fóia sa se grăbi a le reproduce.

In aceeașĭ ḑi făcuĭu cunoscință și cu colaboratorulŭ luĭ Barițŭ, Andreĭ Mureșianu, ale căruia lucrărĭ poetice începuse a se

semnala în literatura de dincolo de Carpaţĭ. El scrisese până atuncĭ puţine versurĭ, dar bune. Bucata cea maĭ însemnată, publicată în anulŭ 1844 sub titlulŭ: *O privire de pe Carpàţĭ* (1) electrisase multe inimĭ române. In adevĕrŭ pe atuncĭ, când în Principate nu se putea scrie de cât sub alegoriĭ şi unde ideile de naţionalitate, independenţă, libertate, eraŭ persecutate ca crime, cu câtă sete şi amorŭ citeaŭ Româniĭ versurĭ ca acestea:

«Fagĭ înclinaţĭ de ḑile, voĭ martorĭ câte rele
«Trecură peste ţéră a căreĭ pompă-aţĭ fostŭ!
«Preḑiceţi-mĭ în taină: maĭ vinŭ furtune grele
«Pe fiĭ vecheĭ Rome? maĭ ceru-v'adăpostŭ?

«Prespuneţi-mĭ, stâncĭ mute! ce sórtă aŭ s'aştepte
Aceste ţĕrĭ române, înscrise 'n istoriĭ?
Veni-va vre-unŭ ângerŭ din cerŭ sĕ le deştepte?
«Orĭ că imperiulŭ sileĭ le-a ştersŭ din cele viĭ?

«Când cugetŭ în tăcere la vremile trecute,
«Ah, lacrimĭ sângerânde se scurgŭ din ochimĭ-josŭ,
«Vĕḑêndŭ c'am ajunsŭ sórtea Cassandreĭ celeĭ mute:
«Sĕ cânt, sĕ strigŭ în lume, dară fără de folosŭ!»

Prin asemenea accente, Mureşeanu reproducea gemetele tutulor Românilor de pe atuncea; căcĭ tirania şi despotismulŭ eraŭ sistematisate şi în Austria ca şi în Principate. Româniĭ nu puteaŭ cugeta la trecutulŭ şi viitorulŭ lorŭ de cât în tăcere şi în durere. Apoĭ cu o strofă maĭ josŭ, Mureşeanu desvĕluia situaţiunea spiritelorŭ prin aceste cuvinte:

«La noĭ e putredŭ mĕrulŭ, nu-ĭ modŭ de curăţire,
«Şi totŭ ce se maĭ speră sunt sîmburiĭ din elŭ;
«Aceştia cer plantare, silinţă şi unire.
«Atuncĭ va cresce cedrulŭ din ramulŭ tinerelŭ.

(1) Veḑĭ Fóia sciinţifică şi literară ce eşia sub redacţiunea D-luĭ V. Alexandri No. 35. anulŭ 1844.

In aceste puţine cuvinte scânteie aspirările către unŭ viitorŭ maĭ bunŭ. Dar poetulŭ, ca cum nu s'ar încrede în destinatele patrieĭ, ca cum ar vedea fantasma nefericireĭ neîncetatŭ înaintea sa, se întórce răpede şi dice :

«Dar noriĭ ceĭ de ghiaţă, colo, ce vinŭ spre ţĕră!
«Privesce... ce 'ntunerecŭ!... Cum scapără de desŭ!!
«Nu vor atinge planta ce-acum vrea sĕ resară?
«Ah, vaĭ! ce rosă crudă de pradă şĭ-aŭ alesŭ!
. . . .

Acésta în adevĕrŭ era profeţia unor evenimente apropiate, pe carĭ poetulŭ singurŭ le întrevedea. Nu maĭ târdiŭ, de cât peste patru anĭ, *norii de ghiaţă* aĭ poetuluĭ aŭ adusŭ oştile de invasiune de la Nordŭ peste Principate şi cataclismulŭ resboiuluĭ civilŭ în Ardélŭ. Poetulŭ în prevederea evenimentelorŭ adaoge:

«Atuncĭ daţĭ glasŭ, voĭ, codri! spre semnŭ de pomenire
«Că genulŭ ce-a trasŭ secolĭ prin miĭ nefericirĭ,
«Acum cănd rada dileĭ îl puse în simţire
«Se face jertfă crudă vicleneĭ uneltirĭ.

«Vedea-vor sclaviĭ lacomĭ, ce-aŭ preferitŭ perire
«Uneĭ năciunĭ orfane, cum judele de susŭ
«Va cere sĕ-şĭ dea sémă de-a lor nelegiuire;
«Atuncĭ va cădea crima pe ceĭ ce-o aŭ prpdusŭ.»

Mureşeanu maĭ târdiŭ, în timpulŭ evenimentelur de la 1848, făcù încă o poesie : *Desceptă-te Române!* care póte întrece în classicitate chiar Marselieza franceză. Vom vorbi despre acésta altă-dată şi maĭ pe larg. (1)

(1) Pe la anulŭ 1865 nefericitulŭ poetŭ, amărâtŭ de îngenuchiarea compatrioţilorŭ sĕĭ sub jugulŭ ungurescŭ şi de ingratitudinea cu care aŭ fost trataţĭ eĭ dreptŭ atâtea sacrificiĭ ce făcuseră în devotamentulŭ lor pentru causa imperială, s'a alienatŭ şi în urmă a muritŭ.

IV.

In câte-va dile vizitaiŭ maĭ tóte împrejurimile Braşovuluĭ, destulŭ de pitorescĭ şi interesante. Imprejurulŭ cetăţeĭ din vale este o alee minunată, care ţine locŭ de grădină publică. Acolo într'unŭ locŭ este o rotondă, care se numesce masa luĭ Ţepeş. O legendă spune că acestŭ Domnŭ al ţĕreĭ Românescĭ, într'o invasiune ce a făcutŭ, pentru ca sĕ mănânce maĭ cu poftă, a pusŭ de aŭ trasŭ în ţépă duoĭ-spre-dece burgezĭ Saşĭ, şi a dis de ĭ-aŭ pusŭ masa în mijloculŭ lorŭ; în adevĕrŭ, originală şi bizară manie de a-şĭ deştepta pofta de mâncare!

Am făcutŭ o escursiune pe jos până la Săcelele, unŭ şirŭ de sate aşedate pe póla unuĭ munte, carĭ, fiind-că prin crescerea populaţiuneĭ aŭ ajunsŭ a se împreuna, aŭ căpĕtatŭ numele de *Sacelele*, prescurtare din *Satucelele*. Aceste sate, saŭ maĭ bine acestŭ satŭ, este într'o rânduială cu totulŭ europénă; are strade pavate, pârae canalisate, case aliniate şi coperite cu olane saŭ şindrilă. Locuitoriĭ sunt Saşĭ şi Românĭ; aceştĭ din urmă sunt în maioritate. Făcurămŭ maĭ multe cunoscinţe aci, şi avuiŭ ocasiune a vedea de aprópe felulŭ de viéţă şi de cultură a Româniloră. Locuitoriĭ de aci trăescŭ cu agricultura, dar maĭ multŭ cu industria şi cu comerţulŭ viteloră. Din causa îngustimeĭ locuriloră, Româniĭ aŭ fost împinşĭ la cele două din urmă întreprinderĭ. In ramura industrieĭ eĭ aŭ începutŭ a rivalisa cu Saşiĭ carĭ, ceĭ întâiŭ aŭ datŭ impulsiunea. Apoĭ comerţulŭ viteloră Româniĭ îl facŭ pe piciorŭ mare: nenumĕratele turme, carĭ păşunéză în munţiĭ şi câmpiile RomânieĭAs şi aĭ Moldoveĭ, precum şi acele care trecŭ peste Prutŭ şi peste Dunăre, sunt ale Româniloră locuitorĭ de pe aicea. Uniĭ din eĭ aŭ stărĭ însemnate. Copiiĭ lor, junimea ce se rădică, mergŭ de învéţă până prin scolile Vieneĭ. Dar adesea se vĕdŭ licenţiaţĭ doctorĭ în dreptŭ saŭ în filosofie, încălţândŭ opincele şi purtândŭ oile prin munţĭ saŭ mânuindŭ plugulŭ pe câmpie.

Am cunoscută mulţĭ tinerĭ instruiţĭ, numiţĭ pe acolo *inteligenţĭ*, aĭ cărora părinţĭ sunt simpli plugarĭ saŭ ciobanĭ ; căcĭ nicăirĭ, *credŭ*, ca în *Ardealŭ, Românii nu aŭ instinctulŭ desvoltatŭ* pentru învĕţătură şi cultură.

V.

Dupĕ starea în care vedeamŭ satele din prejurulŭ Braşovu uĭ, judecamŭ că Transilvania este o ţéră din cele maĭ fericite. Dar făcêndŭ escursiunĭ maĭ departe, vĕḑuĭŭ şi sate ce semănaŭ cu cele din Principate — respirândŭ o miserie desolantă. Acest contrastŭ mĕ uimì, şi mĕ puse a urmări causa acesteĭ marĭ diferinţe.

Transilvania era împărţită în maĭ multe provinciĭ, şi fie care se afla în diferite posiţiunĭ sociale. Provinciele din Fundulŭ Regiŭ, în care se aflaŭ cele 12 scaune (judeţe) săssescĭ, eraŭ în stare înfloritóre: se bucuraŭ de instituţiunĭ comunale şi municipale fórte democratice; pămêntulŭ era împărţitŭ în proprietăţĭ micĭ, ca locurile răzăşescĭ din Principatele nóstre; iobăgia, (claca, boerescuiŭ), nu eraŭ cunoscute, fiind-ca pe aicĭ *feuḑi*, saŭ proprietarĭ marĭ nu eraŭ. Românii locuitorĭ în aceste părţĭ, se bucuraŭ ca şi Saşiĭ de o viéţă maĭ fericită cu tóte că prin statute nu eraŭ recunoscuţĭ ca naţiune între cele-l-alte popóre. Provinciele însă coprinse în Comitate aveaŭ aspectul provincielorŭ nóstre: proprietariĭ marĭ, grafiĭ şi baroniĭ (în genere ungurĭ) essercitaŭ drepturĭ feodalĭ asupra locuitorilorŭ. Aceştia, în cea maĭ mare parte Românĭ, eraŭ supuşĭ uneĭ iobăgiĭ multŭ maĭ aspre de cât aceea din ţĕrile nóstre.

Este curiosŭ de observatŭ că populaţiunea săséscă din Transilvania, în locŭ sĕ se înmulţéscă, din ce în ce scade. Clima, temperatura, saŭ o combinaţiune providenţială, contribue la decrepitudinea acesteĭ stirpe, pe când Românii crescŭ într'o proporţiune nemĕsurată.

Se ḑice că ideile luĭ Malthus, atât de tare aŭ prinsŭ rădă-

cină în moravurile sale, în cât mulţimea copiilorŭ într'o familie se crede ca o nenorocire, şi se întrebuinţéză chiar mijlóce criminale pentru împuţinarea lorŭ. De aceea se observă că Saşiĭ fórte sporadicŭ aŭ maĭ multŭ de duoĭ copiĭ. Chiar pe când eram în Braşovŭ, s'a găsitŭ, în pădurea de lângă acéstă cetate, într'o diminéţă, unŭ burghezŭ destulŭ de avutŭ, spânzuratŭ şi lovitŭ totŭ o-dată în inimă cu unŭ pumnarŭ, care s'a găsitŭ în mâna sa înţepenită. Iar în busunarulŭ acestuĭ nefericitŭ s'a aflatŭ testamentulŭ seŭ autografŭ, în care ḑicea că: «ne maĭ putêndŭ suferi pedépsa luĭ D-ḑeŭ, carele ĭ-a datŭ patru copiĭ, se sinucide!...» Dar la Românĭ este cu totul din contra: acela ce nu are copiĭ, se crede cel maĭ nefericitŭ; ĭar acela ce are o duzină, maĭ fericitŭ de cât unŭ patriarchŭ, maĭ bine-cuvêntatŭ de cât unŭ împĕratŭ.

VI.

Aicĭ e timpulŭ sĕ spuiŭ că în otelulŭ în care traserămŭ, aflarămŭ pe D. N. Ionescu. Acesta era unulŭ din ceĭ patru actorĭ aĭ episoduluĭ de la Grozescĭ. El ne nară întâmplarea aceea maĭ pre largŭ, şi merită sĕ o recapitulezŭ.

Aceştĭ patru tinerĭ, auḑindŭ de revoluţiunea de la Viena, se sculară din Paris, împreună cu maĭ mulţĭ alţĭ românĭ, ca sĕ vie în Principate sĕ ia parte la mişcarea naţională ce se prepara. Eĭ, viindŭ prin Transilvania, trecuseră frontiera pe la Oituzŭ. Acolo, ofiţerulŭ respectivŭ, avea ordin sĕ nu lase sĕ intre în ţéră nicĭ unŭ studentŭ de la Paris; căcĭ guvernulŭ din Iaşĭ, prin emissariĭ seĭ din Paris, scia că o sémă de tinerĭ eraŭ se vie cu veleităţĭ revoluţionare. Ofiţerul însă neavêndŭ reşedinţa sa chiar la frontieră, şedea la Grozescĭ, într'o depărtare de duoĕ ore aprópe. Călătoriĭ, neîmpedicaţĭ, veniră până aci şi traseră la cârciuma satuluĭ, căcĭ trăsura ce năimiseră din Ardélŭ era tocmită numaĭ până aci. Atuncea se pomeniră cu unŭ sub-ofiţerŭ, însoţitŭ de unŭ soldatŭ. Acesta, cerêndu-le paspórtele, şi vĕḑêndŭ numele lorŭ, le spuse că are ordinŭ a

nu-ĭ lăsa sĕ intre în ţéră. Studenţiĭ iĭ observară cu dreptŭ cuvêntŭ, că asemenea ordinŭ trebuia sĕ le fi comunicatŭ la frontieră, iar nu dupĕ ce aŭ intratŭ în ţéră, cale de o postă; şi în fine iĭ declarară că eĭ nu vĕdŭ cuvêntulŭ legiuitŭ dupĕ care sĕ fie opriţĭ a intra în căminulŭ părinţilorŭ lorŭ. Sub-ofiţerulŭ insistà cu brutalitate, şi le declarà că, dacă nu vor sĕ se întórcă, el iĭ légă şi-ĭ trimite la Iaşĭ; dupĕ acésta eşind afară, trase uşa dupĕ dênsulŭ şi o închise; începù apoĭ sĕ strige la ómeniĭ satuluĭ, sĕ sară ca sĕ prindă nisce hoţĭ. Hangiulŭ, spăimântatŭ, o rupse la fugă. Tineriĭ călătorĭ sparseră uşa, şi, luându-şĭ armele în mână, eşiră afară. Soldatulŭ atuncĭ întinse puşca asupra lorŭ. Unulŭ din aceştia însă îl apucà înainte, şi, trăgêndŭ, culcà pe soldatŭ la pămêntŭ. O a doua descărcătură fu îndreptată asupra sub-ofiţeruluĭ, carele asemenea cădù. Atuncĭ tineriĭ, lăsându-şĭ bagagele acolo, îmbrăcaţĭ numaĭ în bluze subţirĭ, plecară prin mijloculŭ satuluĭ şi intrară în pădure, care nu era departe. Satenii iĭ priviră trecêndŭ, şi nicĭ unulŭ nu se puse a le opri calea. Eĭ, dupĕ ce intrară în munţĭ luară calea Braşovuluĭ; temêndu-se însă de fi urmăriţĭ, apucară pe alăturĭ cu drumulŭ, prin munţĭ de-a-dreptulŭ. In cele din urmă, eĭ perdură cu totulŭ calea: umblară rătăcindŭ, cincĭ dile şi cincĭ nopţĭ, osteniţĭ şi nemâncaţi, fără de a da peste nicĭ unŭ bordeiŭ, fără a întâlni nicĭ unŭ muritorŭ. Cu tóte că era în luna luĭ Aprilie, nopţile eraŭ umedóse şi recĭ; îşĭ póte prin urmare închipui cine-va cât avură a suferi aceştĭ junĭ, deprinşĭ cu o crescere delicată. Dar fómea?... teribila fome, care-ĭ făcea sĕ leşine!

Providenţa în fine iĭ scóse la lumina: eĭ deteră peste unŭ soldatŭ austriacŭ, pădsitorŭ la frontieră, carele-ĭ duse la satulŭ cel maĭ apropiatŭ, de unde aflară o căruţă care sĕ-ĭ ducă la Braşov.

Mălinescu, Leca (Enaki) şi Chinezu avêndŭ ceva mijlóce se întorsese la Paris. Ionescu nu-ĭ putuse urma.

VII.

A treia saŭ a patra ḑi ne pomenirămŭ cu alţĭ treĭ óspeţĭ neaşteptaţĭ. Aceştia aŭ fost: V. Alexandri, G. Cantacuzen, şi unŭ unchiŭ al meŭ, Tóder.

In districtulŭ Neamţuluĭ, în munţiĭ ce se ţinŭ de póla Carpaţilor este moşia Bălţăţescĭ, unŭ mare şi frumosŭ domenŭ al familieĭ Cantacuzinescĭ (1). Acéstă familie, compusă din cincĭ fraţĭ, uniĭ însuraţĭ şi alţiĭ încă tinerĭ, locuia pe acéstă moşie, şi petrecea maĭ mult la ţéră, precum petrecŭ maĭ multe familiĭ boĭerescĭ din Moldova. Pe o posiţiune înălţată, este casa Cantacuzinéscă, unŭ adevĕratŭ palatŭ domnescŭ care dacă stilulŭ modernŭ al architectureĭ nu l'ar trăda, ar avea aerŭ de unŭ castelŭ din secolulŭ de mijlocŭ. Cu câţĭ-va anĭ în urmă, am petrecutŭ în acéstă frumósă reşedinţă câte-va ḑile plăcute; şi nu voiŭ uita nicĭ o-dată amabilitatea şi gracia cu care am fost înconjuratŭ în acéstă nobilă familie. Tatălŭ acestor fraţĭ, Knézulŭ George Cantacuzen, servise mult timpŭ în oştirea russéscă, încă pe la începutulŭ secoluluĭ.

Dupĕ el, şi fiiĭ seĭ se bucuraŭ de protecţiunea particulară a guvernuluĭ russescŭ. De aceea, cu tóte că de origină eraŭ Moldovenĭ, dar eraŭ priviţĭ maĭ mult ca străinĭ în faţă cu causa naţională.

Cu tóte acestea, precum am arătatŭ şi în partea întâia a acestor suvenire, Cantacuzinesciĭ luaseră o parte fórte activă în mişcarea de la 30 Martie. Precum arătaiŭ, eraŭ bănuelĭ marĭ că aceştia, împreună cu Muruzeştiĭ şi alţiĭ din coteriele politice, ar fi fost instrumente ale politiceĭ moscovite, — care, pentru ca sĕ legitimeze invasiunea în Principate, aŭ contribuitŭ la mişcarea aceea sub masca de patrioţĭ românĭ. Dar cele pe-

(1) In urma evenimentelorŭ de carĭ vorbimŭ, acéstă moşie a trecutŭ prin vênḑare în proprietatea fostuluĭ Domnŭ M. Sturza.

trecute la Iaşĭ părea că nu eraŭ de ajunsŭ; şi fraţiĭ Cantacuzinescĭ, dupĕ ce vĕḑură arestările şi essecuţiunile teroristice ale guvernuluĭ, se duseră la moşia lor, şi acolo adunară Plăieşiĭ de pe moşiile lor până în numĕ ŭ de treĭ sute ómenĭ, organisându-ĭ milităresce şi rĕspândindŭ vorba că aŭ sĕ mérgă asupra capitaleĭ pentru ca sĕ rèsbune cruḑimele guvernuluĭ. Acéstă vorbă se rĕspândi până la Iaşĭ, şi mulţĭ din nemulţămiţĭ începura a alerga şi a se concentra la Bălţăţescĭ. Ast-fel se duse acolo unchiulu meŭ despre care vorbiiŭ şi V. Alecsandri. Planulŭ acesta ar fi fost realisabilu póte, dacă Cantacuzinescii ar fi fost ómenĭ maĭ popularĭ, şi maĭ cu sinceritate devotaţĭ ca sĕ lŭ esecute. Dar într'o ḑi venì acolo unu funcţionaru de la Consulatulŭ russescŭ; şoptì ceva cu uniĭ din fraţiĭ Cantacuzinescĭ, şi îndata Plaieşiĭ se risipira. Al treilea din fraţĭ, G. Cantacuzen, luà asupra-şĭ responsabilitatea, şi se decise sĕ emigreze. Ast-fel, ceĭ l alţĭ fraţı remaseră nesupĕraţĭ din partea guvernuluĭ, aruncândŭ numaĭ asupra Knézuluĭ Géorge culpa resculăreĭ. Ast fel venira in emigraţiune personele de care vorbiĭu maĭ susu.

VIII

Revoluţiunea maghiara luase proporţiunĭ intinse. Tronulŭ Austrieĭ se sguduĭa in temeliele sale. Naţionalităţile diverse ce compunŭ acestŭ mare imperiu se aflaŭ într'o confusiune de ideĭ şi dorinţe: fie care în parte căuta sĕ-şĭ facă o posiţiune maĭ bună. Maghiariĭ începură a se pronunţa limpede că vor sĕ se deslipésca de Austria, şi sĕ formeze unu mare regatŭ Ungurescŭ, în care sĕ coprinḑa Croaţia, Dalmaţia, Banatul şi Transilvania. Ajutaţı de puterĭ imense, de castele, de cetăţĭ, de ostirĭ numerose, de entusiasmulŭ poporuluĭ maghiarŭ, şi de aventurariĭ Italienı şi Polonĭ ce alergaseră în Ungaria din tote părţile, eĭ se credeaŭ sigurĭ pe întreprinderea lor. Cu cuvintele de libertate şi fraternitate eĭ credeau că vor putea momi

populaţiunile eterogene din ţěrile arătate. Dar aceste populaţiunĭ avuseră maĭ multe probe despre sinceritatea Ungurilorŭ, a cărora devisă era: *supremaţia maghiară, şi desnaţionalisarea celor-l-alte naţiunĭ.* De aceea, pe când la Pesta se instituia unŭ guvernŭ naţionalŭ şi independentŭ, Croaţiĭ, sub Banul lor Ielacicĭ şi sub Patriarchulŭ lorŭ Raiacicĭ, rădicaŭ stindardulŭ spre apěrarea tronuluĭ austriacŭ, în care vedeaŭ maĭ multă garanţie pentru drepturile lor naţionale.

In Transilvania, unde elementulŭ maghiarŭ era întărit de o populaţiune robustă ca de 600 miĭ Sěcuĭ, şi unde Dieta (adunarea represenlativă) era compusă maĭ multŭ de grafi şi baronĭ Ungurĭ, se pregătia se se decrete Unirea cu Ungaria pe orĭ-ce preţŭ. Acésta era o cestiune forte importantă pentru Românĭ, pe carĭ nimenĭ nu voia a ĭ întreba, şi din contra parea a ĭ despreţuì; căcĭ foile periodice şi tóte organele politice ale Ungurilorŭ cântaŭ pe unŭ singurŭ diapasonŭ că nu cunoscŭ naţiune Romană în Transilvania. Româniĭ, dupě legile de până atuncĭ, nu se bucuraŭ de nicĭ unŭ dreptŭ politicŭ: mereŭ persecutaţĭ de maghiarĭ pentru tendinţele lorŭ naţionale, consideraţĭ numaĭ ca o a patra naţiune tolerată între cele-l-alte naţiunĭ ale Transilvanieĭ, de astă-dată simţiră cà e timpulŭ ca sě dea semne de viéţă şi sě capete drepturile la carĭ aspiraŭ. Se propuse ideea de a se face o adunare naţională, spre a se consulta în împrejurările de faţă, şi acéstă idee ca fulgerulŭ se rěspândì şi se aprobà de tótă românimea. Ḑiua şi loculŭ se determinară: la Blajŭ, la 3 (15) Maiŭ!

Mě îndemnaiŭ şi eŭ a merge la acestă adunare. Mě urcaiŭ în diligenţă cu N. Ionescu, însufleţitŭ şi elŭ de asemenea dorinţă, şi plecarămŭ cu vre-o patru ḑile înainte de ḑiua defiptă pentru Adunare.

IX.

La prima stațiune a diligenței, intrândŭ la unŭ otelŭ ca sĕ mĕ restaurezŭ, mĕ puseiŭ în vorbă cu unŭ individŭ, calătoriŭ ca și mine. Iĭ adressaiŭ cunoscința, și cu mare fericire îmbrățișaiŭ pentru prima óră pe Laurianu, cu carele am legatŭ o amicie intimă. Acesta, audindŭ de mișcările din patria sa naală, părăsise catedra de filosofie din Bucurescĭ și sĕ grăbise a trece în Transilvania; de aceea el se afla ca și mine. pe cale de a merge la Blajŭ.

Séra am fost în Sibiŭ.

A doua-di diminéță visitaiŭ orașulŭ. pe care-l aflaiŭ maĭ mare, maĭ luxosŭ și maĭ animatŭ de cât Brașovulŭ. Credŭiŭ de cuviință a face o visită Episcopuluĭ românescŭ din Sibiiŭ. Acelŭ prelatŭ care numĭa Andreiŭ Șaguna, mĕ primì cu multă bună-voință.

Pe figura aceluĭ bărbatŭ se însemna o cuvioșie impunătóre; pe fruntea sa părea întipărită cugetarea și grija, ca în nisce momente supreme. Abia eșiiŭ de la elŭ și, sosindŭ la otelulŭ unde trăsesemŭ, găsiiŭ unŭ biletŭ prin care eram invitatŭ sĕ prânzescŭ la Episcopie.

Insoțitŭ de amiculŭ meŭ Ionescu, mĕ plimbaiŭ pe stradele Sibiĭuluĭ admirândŭ bisericele și diversele edificiurĭ frumóse ale orașuluĭ. Trecêndŭ pe lângă unŭ otelŭ, pe a căruia frontespițŭ era desemnatŭ unŭ mare sóre de aurŭ, vĕduiŭ unŭ băiétŭ sub gangŭ, și-mĭ venì ideea sĕ-ĭ adresezŭ vorba:

— Eĭ, fărtate! sunt pe aicea ceva românĭ?

— Da, Domnule, sunt nisce domnĭ din Bucurescĭ.

— Cum îĭ chiamă?

— No, dĕŭ, nu sciŭ; că abìa sosiră, și sunt maĭ mulțĭ.

Intr'adevĕrŭ se vorbĭa că la adunarea de la Blajŭ eraŭ sĕ vie românĭ din tóte părțile Românieĭ, și chiar din Bucovina. Cu tóte că nu aveamŭ cunoscințe prin Bucurescĭ, avuiŭ curiosi-

tatea însă de a sci măcar cine sunt aceĭ românĭ, şi voiam sĕ mĕ informezŭ. Amiculŭ meŭ nu prea era de părerea acésta, eŭ însă îl tîrîiŭ, şi ne urcarămŭ pe scarĭ.

Abia urcaţĭ în vestibilulŭ de susŭ, de o-dată auḑirămŭ într'unŭ apartamentŭ vorba maĭ multorŭ vocĭ. Uşa fiind deschisă, ne îndreptarămŭ într'acolo, şi rĕmaserămŭ încremenițĭ vĕḑênd că aceĭ óspeţĭ eraŭ toţĭ de aĭ noştri, toţĭ Moldovenĭ, toţĭ cunoscuţĭ, toţĭ fraţĭ aĭ causeĭ ce ne făcuse a emigra!

Indată ce intrarămŭ, furămŭ assediaţĭ de îmbrăţişărĭ, şi de miĭ de întrebărĭ. Nu voiŭ uita nicĭ o-dată fericirea ce am simţitŭ în momentele acelea; şi o asemenea fericire nu o póte înţelege cine-va de cât în asemenea timpŭ şi în asemenea împrejurărĭ.

X.

Aceştia eraŭ: C. Negri, Lascar Rosetti, M C stachi (Iepureanu), I. Alexandri, A. Russu şi Z. Moldovanu.

Negri, Alexandri şi Russu veniseră din Paris la Bucurescĭ. Guvernulŭ de aicĭ fusese avisatŭ de guvernulŭ Moldoveĭ că eĭ vinŭ pentru o mişcare naţională; de aceea li se făcù cunoscut că nu le este ertatŭ a sta prin Bucurescĭ. Planulŭ lor era sé treacă la Moldova; auḑindŭ însă de cele petrecute dupĕ 30 Martie, şi închipuindu-şĭ că, chiar dacă intrarea nu le-ar fi oprită, totuşĭ persónele lor n'ar fi în siguranţă, se deciseră a se întórce la Giurgiu şi a se sui pe vaporŭ pentru ca sĕ mérgă ĭarăşĭ la Paris. Pe vaporŭ însă se întâlniră cu Iepureanu, Moldoveanu, Rosetti şi A. Moruzi, carĭ scăpaseră de la Brăila prin ajutorulŭ Consululuĭ englezescŭ.

Atuncea se deciseră a nu se depărta de frontiera Moldoveĭ debarcară la Lugoş şi veniră în Ardél, unde vedeaŭ simptomele uneĭ mişcărĭ.

Dupĕ ce le spuseiŭ amăruntele întâmplărilorŭ mele, şi amiculŭ Ionescu pe ale sale, fură transportaţĭ de fericire când auḑiră că V. Alexandri se află la Braşov; căcĭ nicĭ frate-sĕŭ, nicĭ

ceĭ alţĭ amicĭ aĭ seĭ, nu sciaŭ nimicŭ despre el. Dupĕ aceea, spuindu-le că mergemŭ la Blajŭ, unulŭ din eĭ, Lascar Roseti, se decise a ne însoţì; iar ceĭ-l-alţĭ a se duce la Braşov, unde ne deterămŭ cuvêntŭ a ne întrunì dupĕ ce vom termina cu Blajulŭ.

XI.

Maĭ steterămŭ douĕ ḑile în Sibiiŭ. Făcurămŭ maĭ multe cu noscinţe între Românii de acolo. Unŭ simţimêntŭ extraordinar de frăţietate, care era chiar în atmosfera anuluĭ 1848, ne făcea entusiaştĭ pentru Ardelenĭ. Noĭ, Moldovenii, crescuţĭ maĭ mult saŭ maĭ puţinŭ cu ideĭ şi cu deprinderĭ aristocratice în ţéra nóstră, nu aveamŭ o adevĕrată idee de naţiunea şi poporulŭ românŭ; afectamŭ popularitatea ca o idee a seculuiuĭ. ca o fantasie, ca o idee abstractă căpĕtată din cărţile străine. Cu tóte că tot-d'auna (póte) am fost în relaţiunĭ cu poporulŭ nostru, dar poporulŭ a fost (pe atuncĭ ca şi astă-ḑĭ) departe de noĭ; abrutisatŭ de împilare, într'o condiţiune pururea ticălósă şi inferióră, ne cultivatŭ, ne învĕţatŭ, fără conoscinţa drepturilorŭ şi demnităţeĭ sale, poporulŭ nostru (din Moldova) îl consideramŭ compusŭ cu totulŭ din alte elemente; el în noĭ vedea tot-d'a-una nisce fiinţe superióre, nisce ómenĭ predestinaţĭ a fi stăpânii saŭ tiranii sĕĭ. Iar noĭ, orĭ cât de umanĭ, orĭ cât de filosofĭ, orĭ cât de patrioţĭ, orĭ cât de naţionaliştĭ saŭ liberalĭ eram, nu puteamu vedea în acel poporŭ de cât nisce fiinţe ce ne insufla mila şi de care nu ne puteam apropia, cu tótă bună-voinţa ce am fi avutŭ.

In Transilvania însă, găsiamŭ poporulŭ cu totulŭ în alte condiţiunĭ.

Aicĭ preoţiĭ, învĕţaţiĭ, poeţiĭ, profesoriĭ, toţĭ eşiţĭ din popor, toţĭ sunt aĭ poporuluĭ. Ferice de acela căruia natura şi învĕţătura ĭ-aŭ datŭ maĭ multă inteligenţă! acela se bucură de o adevĕrată popularitate; acela e iubitŭ, adoratŭ, stimatŭ, cunoscutŭ de tótă naţiunea.

Acolo pentru prima óră audirămŭ vorbindu se de Barnuţŭ, unuluĭ din ceĭ maĭ învĕţaţĭ şi maĭ popularĭ bărbaţĭ aĭ Ardealuluĭ. Merserămŭ maĭ mulţĭ Moldovenĭ la el şi făcurămŭ cunoscinţa luĭ. De o-dată rĕmaserămŭ estasiaţĭ: nu ne puteam da sémă cum se putea ca unŭ asemenea omŭ sĕ se bucure de unŭ nume atât de mare. In adevĕrŭ acestŭ omŭ avea unŭ aerŭ de totŭ comunŭ: vorba luĭ îngăimată, natura luĭ timidă, manierile luĭ ordinare, fisiognomia luĭ liniştită. nu esprimaŭ maĭ nimica; din contra, părea a fi o jumătate de omŭ, o fantasmă ce ar fi abandonatŭ Purgatoriulŭ ca sĕ se maĭ întórcă o-dată pe lume. Dar dupĕ ce ne maĭ lipirămŭ de el, dupĕ ce ne lăsarămŭ în convorbirĭ maĭ intime, recunoscurămŭ în el unŭ bărbatŭ în adevĕrŭ superiorŭ: la cuvintele de *patrie*, *naţiune*, *românismŭ*, el se entusiasma ca unŭ poetŭ; figura luĭ lua unŭ aerŭ de omŭ inspiratŭ, de profetŭ; vorba luĭ, unŭ accentŭ simpaticŭ şi durerosŭ; căutătura sa svârlia scânteĭ de curagiŭ şi de terorismŭ.

Bărnuţŭ se bucura de o popularitate imensă şi bine meritată. El s'a arătatŭ adevĕratŭ atletŭ al românismuluĭ în contra maghĭarismuluĭ. Ca preotŭ şi profesorŭ în Seminariulŭ de la Blajŭ, el, ceĭ întâiŭ, introduse prelecţiunile în limba română; înaintea luĭ învĕţăturile se preda în limba latină şi în cea maghiară.

Dar cât nu avuse a suferi pentru acésta! Episcopul Lemeni, de şi românŭ, dar mare filomaghiarŭ, îl persecuta cu felurite mĕsurĭ şi mijlóce înjosite. El resistă lupteĭ maĭ mulţĭ anĭ, dar în fine lepădă rasa călugărescă şi se retrase în viéţa civilă.

XII.

Inainte de a se face adunarea de la Blajŭ, se strânseră în Sibiiŭ Românii de prin maĭ multe părţĭ ale Transilvanieĭ. In mijloculŭ comoţiunilorŭ politice de atuncĭ, capiĭ Românilorŭ voiaŭ sĕ aibă o înţelegere prealabilă şi sigură cu Episcopulŭ

confesiuneĭ resăritene. Acestŭ motivŭ causase concentrarea maĭ multor Românĭ în Sibiiŭ. Era o credinţă în generalŭ rĕspândită că episcopulŭ Şaguna n'ar fi cu sinceritate devotatŭ dorinţelorŭ naţionale; lumea îl credea maĭ mult aplecatŭ către politica maghiară; şi pre când unulŭ din episcopĭ, cel de la Blajŭ, era făţişŭ declaratŭ antinaţionalistŭ, era mare interesŭ pentru Românĭ ca sĕ aibă măcar pe unulŭ din prelaţĭ în partea lor.

Cu scopŭ de a manifesta maĭ tare şi maĭ bine simţimintele şi dorinţele lorŭ, saŭ cu scopŭ de a atrage pe numitulŭ Episcopŭ prin adulaţiune, Româniĭ se deciseră a-ĭ face o serenadă. Timpulŭ se părù favorabilŭ ca, cu ocasiunea acésta, Româniĭ sĕ rădice şi stindardulŭ lor naţionalŭ. Se făcù o colectă de banĭ, la care cu mulţămire luarămŭ şi noĭ Moldovenii parte; se cumpĕrà materialulŭ trebuinciosŭ, şi se improvisà unŭ stindardŭ minunatŭ, represintândŭ cele treĭ culorĭ (albastru, galbenŭ şi roşŭ) naţionale. Dupĕ acésta, unŭ numĕrŭ ca de o mie Românĭ se adunară pe o piaţă, aprinseră unŭ numĕrŭ mare de torţe, se puseră în douĕ şirurĭ; şi, cu stindardulŭ înainte, încunjuratŭ de o bandă de musică, merseră la locuinţa Episcopuluĭ. La acéstă manifestaţiune luarămŭ şi noĭ parte. Dupĕ ce se arătà Episcopulŭ în balconŭ, unŭ june îĭ recità o odă, şi unŭ altulŭ unŭ discursŭ prin care îl invoca sĕ bine-cuvinteze stindardulŭ naţionalŭ şi sĕ se pue în capulŭ naţiuneĭ în împrejurările în care se afla.

Episcopulŭ mulţumì poporuluĭ într'unŭ limbagiŭ convingĕtor şi elocuentŭ, ce fu urmatŭ de strigărĭ entusiastice de bucurie. Torţele se stinseră, şi toţĭ se duseră pe la casele lorŭ.

XIII.

Năimirămŭ trăsurĭ şi plecarămŭ de diminéţă ca sĕ putemŭ ajunge séra la Blajŭ. Eŭ mĕ puseiŭ într'o trăsură cu D. Lascar Rosetti, oferindŭ unŭ locŭ şi unuĭ tênĕrŭ Ardelean, pe care eŭ îl cunoscusemŭ la Săcele. Acesta se numĭa Nicolae Boerŭ:

nu era însă nicĭ de cum boĭerŭ; ast-felŭ de denumirĭ nu sunt prin Ardealŭ. El era unŭ june fórte inteligentŭ şi cu destulă învĕţătură. In timpulŭ călătorieĭ, el ne dete relaţiunĭ multe asupra lucrurilorŭ Transilvanieĭ, destulŭ de instructive şi interesante. Eŭ, care-l cunoscusemŭ maĭ de multŭ, nu sciamŭ nimica detpre origìnea luĭ. Dar apropiându-ne de unŭ satŭ, el de o-dată ne ḑise:

— Eată loculŭ nascereĭ mele!

— A! ḑise camaradulŭ meŭ. D-ta escĭ de aicĭ?

— Ba, nu; eŭ sunt funcţionariŭ în Săcele, dar părinţiĭ meĭ sunt aicĭ.

— Aşa dar aĭ părinţĭ?

— Cum nu? am tată, mumă, unŭ frate, şi o soră. Sunt cincĭ anĭ de când nu ĭ-am vĕḑutŭ. Serviciulŭ care-lŭ am nu m'a ertatŭ sĕ viŭ.

— Aşa dar o sĕ ne oprimŭ?

— Dacă nu v'ar fi cu supĕrare...

Primirămŭ că tótă mulţumirea.

Satulŭ în care intramŭ avea, pe aprópe, aspectulŭ satelorŭ din Moldova. Casele semănaŭ maĭ mult a bordeĭe; unele eraŭ fără curte; altele pe jumătate dsscoperite de vênturĭ. Miseria cea maĭ mare se vedea predomnindŭ în tóte părţile.

— Dar în adevĕrŭ săracĭ sunt ómeniĭ în satulŭ acesta? întrebà camaradulŭ meŭ.

— O! da.

— Şi parintele D-tale este proprietarulŭ moşieĭ aceştia?

— O! nu. Asta e moşia unuĭ graf Ungurŭ. Tatăl meŭ este iobagŭ, ţĕranŭ ca toţĭ ţĕraniĭ. Dar étă că ne-am şi apropiatŭ de casa luĭ!

Mânaciulŭ primindŭ ordinŭ sĕ stea, se oprì... O fetiţă ce trecea pe lângă drumŭ cu douĕ doniţe ce le umpluse cu apă de la unŭ puţŭ, se oprì vĕḑêndŭ trăsura nóstră. Camaradulŭ nostru Ardelean o strigà şi sărì din trăsură în gâtulŭ eĭ. Era sora luĭ, care plângea de bucurie!

Ne deterămŭ şi noĭ josŭ din trăsură. Copila îşĭ culese cofele ce ĭ căḑuse din mâinĭ la vederea frateluĭ seŭ, şi alergà

iute spre casă, ca sĕ vestéscă venirea nóstră. Acolo merserămŭ şi noĭ. Casa era o simplă locuinţă ţĕrănéscă : confortabilulŭ din lăuntru era cât se póte de rusticŭ şi modestŭ ; nicĭ o mobilă, nicĭ unŭ obiectŭ, nicĭ o haină, care sĕ ateste avuţia saŭ luxulŭ de oraşe. Bĕtrânulŭ Boerŭ era unŭ simplu iobagŭ, clăcaşŭ, atât dupĕ portŭ, cât şi dupĕ crescere ; soţia sa asemenea.

Fata, despre care vorbiiŭ maĭ susŭ era ca de opt-spre-ḑece anĭ, înaltă, frumósă, modestă şi sfiiciósă : cu fota ce purta, cu cămaşa eĭ cusută, cu códele eĭ lăsate pe spinare şi împletite cu nisce panglicĭ multi-colore, putea fi unŭ idealŭ graţios pentru o baladă populară.

Furămŭ trataţĭ cu fagurĭ de miere, cu apă rece şi cu caşŭ próspĕtŭ. Camaradulŭ meŭ Rosetti strecură în mâna feteĭ, cu învoirea frateluĭ seŭ, câţĭ-va galbenĭ, carĭ de bună seamă aŭ prinsŭ bunŭ locŭ în sînulŭ şi în casa acesteĭ familiĭ strimtorate. Dupĕ acésta plecarămŭ.

XIV.

Nu voiŭ uita o scenă caracteristică ce mi s'a întêmplatŭ sĕ maĭ vĕḑŭ la o cârciumă într'unŭ altŭ satŭ, unde a trebuitŭ sĕ facemŭ o pausă pentru noĭ şi pentru caiĭ ce ne duceaŭ. Unŭ ţĕranŭ care avea aerulŭ de călătorŭ dupĕ traista ce o avea aruncată pe unŭ umĕrŭ, se oprì la cârciumă, se puse pe prispă la umbră, se întinse puţinŭ cu faţa în susŭ, ca cum voia sĕ-şĭ răsipĭască osteneala ; apoĭ deschise traista şi scóse de acolo o bucată de mămăligă rece, din care începù a mânca cu poftă nespusă. Abĭa se apucase de operaţiunea acésta, şi unŭ altă trecĕtorŭ totŭ de condiţiunea luĭ, vine de se pune alăturĭ cu elŭ ; îşĭ deschide traista şi scóte, o dată cu mămăliga, şi o bucată de slănină, din care s'a pusŭ sĕ mănânce.

— Ce dracu ! ḑice cel întâiŭ ; păgânŭ escĭ tu de mănâncĭ astă-ḑĭ, Vinerea, slănină ?

· No, ḑĕŭ, eŭ maghiar!

Măgarŭ?

— Ungurŭ! ḑice acesta plinù de mândrie.

— A!... mĕ miramŭ eŭ sĕ fiĭ creştinŭ.

— Cum? Eu? Eu, creştinŭ; şi Christos fost Ungur.

— Mări ce ḑicĭ! Nu te temĭ că te-o trăsni Dumneḑeŭ?

— Nu; D-ḑeŭ Ungurŭ este; şi Adam Ungurŭ fostŭ, cum Atila, cum Arpad, cum Coşut!...

Românulŭ atuncĭ începù a rîde cu hohotŭ despreţuitorŭ. Ungurulŭ începu sĕ-l înjure, cu sbierete asurḑitóre. Eraŭ cât pe ce sĕ se încaĭere. Eŭ merseiŭ în mijloculŭ lorŭ, şi-ĭ împăcaiŭ, dându-le o oca de vinŭ, din care aŭ bĕutŭ amêndouĭ. Prânḑulŭ acestora tot urma. Ungurulŭ tăcuse de totŭ, şi se părea preocupatŭ de plecare. Dar Românulŭ, carele avea poftă de vorbă, începù iarăşĭ:

— Măĭ, ce dracu, voĭ Unguriĭ sunteţĭ aşa de fudulĭ? O mână de ómenĭ, şi gândiţĭ că mare lucru sunteţĭ!

— Noĭ? şese spre-ḑece milióne.

— Minţĭ; numaĭ abia patru milióne.

— Nu; aşa ḑice Coşut.

— Coşut vĕ înşală; e unŭ lunatecŭ. Noĭ, Româniĭ, suntem de treĭ orĭ maĭ mulţĭ de cât voĭ.

— Unde?

— Aicĭ, şi dincolo în ţéră.

— Nu; aicĭ voĭ Ungurĭ sunteţĭ. nu Românĭ. Ardealul, Ungaria, una este... *Eljen union!*

— Ba sĕ fiţĭ aĭ dracululuĭ! Ardealulŭ e al nostru, nu e a vostru.

Ba al nostru...

Ba al nostru...

Cât pe ce ĭarăşĭ sĕ se înhaţe; ĭar eŭ rîdeamŭ de nu maĭ puteamŭ ascultându-ĭ. Când însă vĕḑuĭŭ că se înfierbântă, intraiŭ iarăşĭ între eĭ, şi-ĭ împăcaiŭ. In fine Ungurulŭ se duse dondănindŭ. Românulŭ maĭ rĕmase. Elŭ îmĭ spuse că se duce la Blajŭ, ca sĕ vadă ce se face cu dreptatea românéscă.

— Dar D-ta, îmĭ ḑise el, de aĭ noştri escĭ?
— Da; eŭ sunt Român, rĕspunseiŭ.
— Din cotro?
— De peste munţĭ, din Moldova.
— Dar creştin escĭ?
— Firesce.
— Postescĭ Mercurea, Vinerea, posturile?
— Firesce.
— Apoĭ dacă-ĭ aşa, escĭ curat Român.
— Cred şi eŭ!
— Am auḑitŭ eŭ despre Moldova. Bună ţéră; acolo nu sunt Ungurĭ, nicĭ Saşĭ; nu-ĭ aşa?
— Ne-o feritŭ D-ḑeŭ.
— Eĭ, ce bine sunteţĭ! Dar veḑĭ aicĭ avemŭ multe nagode: Ungurĭ, Săcuĭ, Saşĭ, Nemţĭ; apoĭ birurĭ marĭ, iobăgie grea, flăcăĭ de óste, şi dreptate prea puţină. Maĭ bine, ḑĕŭ, nu ne aducea Traian pe aicĭ. Cine scie, póte că acolo, în Italia, eram maĭ bine. Ce folosŭ că suntem mulţĭ? Eaca... numaĭ în ţéra Neamţuluĭ vre-o cincĭ milióne şi parcă nicĭ ne vede, nicĭ ne-aude D-ḑeŭ. Acuma vom vedea. Ne adunămŭ mulţĭ la Blajŭ ca sĕ ne sfătuimŭ... Nu mergĭ şi d-ta?
— Sĕ vedemŭ... póte...
— No, vino, ḑĕŭ, Domnule, ca sĕ fim maĭ mulţĭ; pentru că scíĭ ḑicătórea: *unde maĭ mulţĭ se aduna, ese isprava maĭ bună.* Sĕ ne vedemŭ sănătoşĭ, Domnule!

Cu aceste cuvinte omulŭ meŭ plecà. Iar eŭ rămăseiŭ uimitŭ de progresulŭ spirituluĭ publicŭ ce vedeamŭ rĕspânditŭ în clasa poporuluĭ ardeleanŭ.

XV.

Séra pe la nouă ore ajunserămŭ în Blajŭ. Aveamŭ adressa unuĭ preotŭ de acolo căruia i se recomandase cu douĕ ḑile maĭ înainte ca sĕ ne dea ospitalitate. Intrândŭ în piaţa cea mare a Blajuluĭ, abia resbăturămŭ cu trăsurele printre poporŭ.

Aflândŭ locuinţa preotuluĭ recomandatŭ, ne oprirăm, şi furăm introduşĭ într'o cameră unde eraŭ numaĭ două paturĭ. Ospĕtătoruluĭ nostru ne cerù miĭ de scuse dicêndŭ că ĭ-a fost peste putinţă sĕ ne reserve maĭ mult de cât o cameră; căcĭ viindu-ĭ o mulţime de persóne respectabile, n'a pututŭ sĕ le refuse ospitalitatea, maĭ alesŭ că ploase şi nu era chipŭ ca sĕ dórmă cine-va afară.

Acceptarămŭ, cu abnegaţiunea ca douĭ din noĭ sĕ se culce josŭ pe scândurĭ. Eŭ eşiiŭ afară, cu scopŭ de a căuta ceea-ce doriamŭ; străbătuiŭ prin mulţimea poporuluĭ, întrebândŭ de vre-unŭ făgădăŭ. Mi se arătà unulŭ: intraiŭ şi întrebaiŭ dacă aŭ vre-o cămăruţă cu unŭ patŭ, disponibile pentru nópte.

— Numaĭ o singură cămăruţă maĭ aveamŭ, îmĭ dise unŭ servitorŭ, şi ne-a luat'o *mintenaşu* (1) unŭ domnŭ ce a venitŭ din Bucovina.

— Arată-mĭ acea cămăruţă, diseiŭ.

Aveamŭ în adevĕrŭ mare curiositate sĕ aflu cine era domnul din Bucovina, carele vine la Blajŭ pentru asemine împrejurărĭ. Fuseiŭ introdusŭ într'o sală mare, plină de ómenĭ. Abia străbătuiŭ până sĕ ajungŭ la uşa care ducea la cămăruţa indicată de băiatulŭ oteluluĭ. Deschidêndŭ uşa, ce sĕ vĕdŭ?... amiculŭ meŭ Petrachi Casimir! (2)

Nu potŭ descrie bucuria şi esaltaţiunea mea la vederea acestuĭ amicŭ, despre a căruia sórtă, după evenimentele de la 30 Martie. nu sciamŭ nimica. Elŭ îmĭ spuse că în adevĕrŭ fù, împreună cu frate-seŭ, legatŭ şi bătutŭ în închisórea casarmeĭ,

(1) După ungurie, care însemnéză: îndată.

(2) Familia Casimirŭ este una din cele maĭ vechĭ şi maĭ nobile din Moldova. Cantemirŭ istoriculŭ dice că se trage din urmaşiĭ regeluĭ Casimirŭ. Junele de care e vorba era fiulŭ hatmanuluĭ Răducanu Casimirŭ. După ce şĭ-a făcutŭ învĕţăturile elementare în ţéră, elŭ împreună cu alţĭ douĭ fraţĭ, aŭ fostŭ trimişĭ sĕ studieze la Atena: trecuse apoĭ de acolo în Germania. Studiând dreptulŭ; căpĕtândŭ doctoratulŭ, elŭ maĭ merse în Francia spre a se perfecţiona. În Paris, unulŭ din fraţiĭ seĭ muri de o consomptiune de creerĭ. La 1847 elŭ se întórse în ţéră cu inima înflăcărată şi cu mintea pregătită spre a lua parte la regenerarea naţională. După evenimentele de la 1818, la 1849 schimbându-se domnia în Mol-

întocmaĭ precum îlŭ vĕḑusemŭ în teribilulu visŭ ce avuseiŭ în casa Olimpieĭ. După acésta elŭ fusese liberatŭ prin mijlocirile unuĭ unchiŭ alŭ seŭ, partisanŭ alŭ regimuluĭ guvernamentalŭ; dar amêndouĭ fraţiĭ fură espulşĭ peste hotarŭ în Bucovina. Acolo eĭ fură maĭ multe ḑile bolnavĭ, în urmă torturelorŭ ce suferiseră. Când se auḑì despre convocarea adunăreĭ de la Blajŭ, Petrachi Casimirŭ alergà ca sĕ vaḑă ce se face acolo.

Petrecuiŭ cu amiculŭ meŭ vre-o douĕ ore, spuindu-ĭ şi eŭ aventurile mele; şi, cu tote că în sala vecină era unŭ vuetŭ infernalŭ, ne culcarămŭ amêndouĭ într'unu patŭ şi adormirămŭ ca uniĭ ce eramŭ forte obosiţĭ de struncinatura trăsurelorŭ.

Dupa unu somnŭ de douĕ ore, m'amŭ desteptatŭ în armonia unuĭ concertŭ încântatorŭ. În sala vecină se audia unŭ corŭ care essecuta unŭ cântecŭ ce simţiamŭ că nĭĭ mişcă şi mintea şi inima. Voiamŭ sĕ me scolu, ca sĕ vedu cine fácea concertulu acesta; dar nu voiamŭ se smintescŭ somnulŭ camaraduluĭ meŭ. Elu înca se sculase; şi, că şi mine, nu se mişca de téma ca se nu me destepte pe mine. În fine, elŭ simţindu că eu eramŭ emoţionatu, mĕ scuturà încetişorŭ şi mĕ întrebà de dormŭ.

Când ne veḑuramŭ amêndouĭ desteptĭ, ne sculαramu şi deschiseramu uşa saleĭ. Erau vre-o treĭ-ḑecĭ de preoţĭ şi cântareţĭ de bisericĭ carĭ intonaŭ cântecul de care e vorba. Mulţimea din sală ascultа cu o tăcere religiósă. Versurile care se cântaŭ nu eraŭ de o poesiă înalta, nicĭ de o artă îngrijită; dar cu totă rusticitatea şi simplitatea lorŭ, ele făceau unŭ

dova, elŭ reveni în patrie, unde îndată i s'a deschisŭ calea spre a-şĭ utilisa cunoscinţele. Elŭ fù numitŭ Directorŭ la Ministerulŭ Cultelorŭ, unde de îndată desvoltà o capacitate şi unŭ zelŭ de tótă lauda. N'a fost însă predestinatŭ nicĭ Moldovel ca sĕ se bucure multŭ timpŭ de unŭ asemine fiiŭ iubitŭ, nicĭ luĭ de unŭ viitorŭ care-ĭ surîdea, nicĭ amicilorŭ seĭ de inima nobilă şi generósa cu care era înzestratŭ. La 1850 elŭ muri de o apostimă la maţe, care în optŭ ḑile i-a răpitŭ viéţa. Amŭ plânsŭ mórtea acestuĭ june, ca o perdere a unuĭ bunŭ românŭ şi a unuĭ bunŭ amicŭ. Veḑĭ poesiele mele la pag. 110).

efectŭ estraordinarŭ, ca cum ar fi fostŭ inspirate de o cugetare ultra-luméscă. Aria (saŭ musica), originală cu totulŭ, mĕ făcea sĕ-mĭ închipuescŭ cântecele acele druidice care le descriŭ cronicariĭ ceĭ vechĭ. Unulŭ din preoţiĭ de faţă părea a fi trubadurulŭ ce improvisa versurile şi aria: vocea sa de baritonŭ domina şi părea a comanda vocile cele-l-alte. Eată câte-va strofe din acestŭ cântecŭ originalŭ şi durerosŭ:

«Sub o culme de cetate,
«Plângŭ întru singurătate. (bis)
«Şi oftândŭ cu amarŭ strigŭ
«Către sórte cu vaĭ ḑicŭ: (bis)
«Saltă şi te'nsufleţesce
Diri, diri, diri...
«Servilismulŭ părasesce,
Diri, diri, diri....
Măĭ Române, măĭ!

«Multŭ tirana escĭ tu, sórte;
«Şi cumplită 'n fapte fórte;
«Căcĭ pe naţia română
«Aĭ pus'o sub crudă mână. (bis)
«Însă te însufleţesce
Diri, diri, diri....
«Sórta bună îţĭ zîmbesce,
Diri, diri, diri.....
«Măĭ Române măĭ!»

Asemine cântece esprimaŭ ideile şi simţimintele de carĭ era însufleţitŭ poporulŭ Ardelénŭ în epoca aceea. Religiositatea cu care concertanţiĭ cântaŭ, entusiasmulŭ ce se vedea pe figurele asistenţilorŭ la accentele apĕsate ale refrenuluĭ, represinta în adevĕrŭ o scenă de cele maĭ pătrunḑĕtóre.

XVI.

A doua ḑi, desteptându-mĕ prea de diminéţă, eşiiŭ afară. Pe sub streşine, pe sub soprόne, o mulţime de όmenĭ dormiaŭ încă. Mĭ-aruncaiŭ ochiĭ spre o căruţă coperită, şi vĕḑuiŭ unŭ omŭ carele se desteptase şi contempla rĕsărirea sόreluĭ. Figura luĭ delicată, barbişa luĭ lungă, croită *à la française*, desteptà unŭ interesŭ în mine.

— Bună diminéţă, domnule! iĭ ḑiseiŭ; dar bine trebuĭ sĕ fi dormitŭ d-ta acolo.

— Nu prea: e cam rece de diminéţă.

— După vorbă nu prea semenĭ Ardeleanŭ.

— Nu prea; dar cum vĕḑŭ, nicĭ d-ta.

— Creḑŭ însĕ că suntemŭ românĭ amêndouĭ; şi dacă nu escĭ de pe aice, trebue sĕ fiĭ Munténŭ. Află dar că şi eŭ sunt Moldovénŭ.

După aceste scurte vorbe, ne făcurămŭ cunoscuţĭ unulŭ altuia.

Acesta era Dimitrie Brătianu. Elŭ de la Pitescĭ, auḑindŭ de mişcările naţionale din Transilvania, a trecutŭ munţiĭ şi a venitŭ ca şi mine, la adunarea de la Blajŭ.

XVII.

Din câte amŭ spusŭ până aci, lectoriĭ de bună sémă nu şĭ-aŭ pututŭ închipui ce e Blajulŭ. În adevĕrŭ nicĭ eŭ singurŭ, care amŭ visitatŭ loculŭ acesta, nu sciŭ ce numire ĭ-aşĭ da. Nu se pόte ḑice că e satŭ, fiind-că aci este o biserică mare catedrală. unŭ aşeḑământŭ seminarialŭ, o piaţă înconjurată cu edificiurĭ de diferite architecturĭ, o spiţeriă (saŭ cum iĭ ḑicŭ ţĕranii pe acolo *potecă*, de la apotecă) şi unŭ otelŭ. Nu se pόte ḑice că e oraşŭ, fiind-că nu sunt magasinurĭ, nicĭ Ma-

gistratŭ, nicĭ nimica care sĕ ne dea idee despre unŭ oraşŭ. Nu e nicĭ satŭ, fiind-că pe lângă aşeḑămêntulŭ acesta, nu sunt de cât fórte puţine case de locuitorĭ agricultorĭ. Aşa dară voiŭ putea ḑice maĭ cu nemerire că Blajulŭ este o comună de unŭ caracterŭ *sui-generis*. N'a scrisŭ nimenĭ o istorie specială a Blajuluĭ. Cu tóte aceste, în loculŭ acesta s'aŭ petrecutŭ evenimente memorabile pentru istoria Românilorŭ de dincolo.

Tradiţiunea spune că aice cu treĭ secolĭ în urmă era o mică Mŏnăstire de ritulŭ şi confesiunea nóstră, carĭ, de şi avea proprietăţĭ imense, era însĕ nebăgată în sémă pe atuncĭ. Douĭ treĭ călugăraşĭ, carĭ trăiaŭ aicĭ, eraŭ sub ascultarea unuĭ stareţŭ rînduitŭ de Mitropolitulŭ Românŭ din Belgradŭ, saŭ Alba-Iulia. Eată că din întêmplare a trecutŭ pe aicĭ unŭ Principe alŭ Ardealuluĭ (numele luĭ nu-lŭ ţiŭ minte), carele făcea o escursiune vênătoréscă prin întinsele şi virginele pădurĭ ce coperiaŭ locurile aceste. Nóptea viindŭ, Principele dormi în chiliuţa bĕtrânuluĭ stareţŭ, carele fu mulţămitŭ sĕ petrécă nóptea în biserică, făcêndŭ rugăciunĭ pentru sănătatea suveranuluĭ ţĕreĭ. Principele avù visurĭ deliciόse în somnulŭ seŭ. Acele visurĭ, inspirate de bună sémă prin rugăciunile stareţuluĭ, făcură pe Principe forte veselŭ. De aceea a doua ḑi, când se sculà de pe somnŭ, elŭ eşì afară şi rĕmase încântatŭ de posiţiunile romantice ale loculuĭ, pe care le vedea cu ochiĭ în tocmaĭ cum le visase. Principele chiemà îndată pe stareţŭ şi-ĭ spuse ca sĕ şĭ ia călugăraşiĭ, şi sĕ se duduéscă de acolo. Călugărulŭ avù curagiulŭ a protesta în numele dreptăţeĭ şi alŭ legeĭ; dar Principele, carele nu scia glumi, făcù unŭ semnŭ carneficilorŭ seĭ. şi capulŭ stareţuluĭ sburà sub lovitura securеĭ maghiare. După acésta, Principele ḑise şi se făcù, în loculŭ umiliteĭ stareţiĭ, unŭ castelŭ princiarŭ, destinatŭ pentru recreaţiunile sale. Elŭ aice făcea vênătorĭ şi banchete cu sateliţiĭ seĭ favoriţĭ, şi serba nunţile membrilorŭ familieĭ sale. Ast-felŭ apoĭ, Blajulŭ fu maĭ multŭ de unŭ secolŭ apanagiulŭ favoritŭ alŭ urmaşilorŭ Principeluĭ.

Sĕ nu se mire cine-va de monstruositatea unorŭ asemenĭ Principĭ. Româniĭ şi clerulŭ din Ardealŭ, după ce aŭ perdutŭ pe Principiĭ seĭ naţionalĭ şi după ce aŭ cădutŭ sub dominaţiunea maghiară, suferiaŭ multŭ maĭ cumplite nedreptăţĭ şi asuprirĭ. Maghiariĭ, cu tóte că eraŭ maĭ barbarĭ de cât Româniĭ pe atuncĭ, dar se pricepură a veni la ideea infernală de a desnaţionalisa pe Românĭ. Prin diferite mijlóce tiranice, carĭ puterea le ofere dominatorilorŭ. eĭ în fine isbutiră a atrage pe Mitropolitulŭ din Belgrad în politica acésta, şi prin elŭ a aduce schismă în ritŭ. Ast-felŭ pe la capĕtulŭ secoluluĭ alŭ 17-lea, Mitropolitulŭ Atanasie, cu câţĭ-va protopopĭ vênduţĭ, atraseră vre-o 20.000 suflete de Românĭ la Uniune cu biserica Romeĭ. Acésta însĕ nu era unŭ curatŭ catolicismŭ: religiunea nu se alterà de cât în patru puncte ritua'e, şi anume: recunóscerea Papeĭ de capŭ alŭ bisericeĭ — recunóscerea sânteĭ cuminecaturĭ cu pâine dospită şi cu azimă, — recunóscerea purcedereĭ Sântuluĭ Spiritŭ de la Tatălŭ şi de la Fiulŭ, şi recunóscerea Purgatoriuluĭ. Afară de aceste puncte, biserica rĕmase în formele şi canónele eĭ primitive, cu cântarile, cu cărţile, şi cu tóte ceremoniele carĭ sunt astădĭ la biserica greco-rĕsăritană.

Acéstă Uniune da Românilorŭ, apĕsaţĭ şi persecutaţĭ de Nemţĭ şi de Ungurĭ, óre-carĭ drepturĭ şi privilegiurĭ carĭ le maĭ uşura sórta. Ea însĕ nu servì inemicilorŭ noştri la planurile ce le aveaŭ; căcĭ departe de a desnaţionalisa pe Românĭ, maĭ tare ĭ-a întăritŭ. Uniţiĭ, favorisaţĭ de mijlóce materiale, putură a se cultiva şi a-şĭ desvolta germeniĭ naţionalităţiĭ lorŭ maĭ cu tărie. Apoĭ, mulţĭ din capiĭ bisericeĭ lorŭ, făcură. serviciurĭ reale poporuluĭ prin zelulŭ lorŭ către binele naţiuniĭ Preoţiĭ lorŭ, luminaţĭ şi învĕţaţĭ, aŭ datŭ adese probe de demnĭ fiĭ aĭ Românismuluĭ, şi aŭ fostŭ ceĭ întâĭ apostolĭ aĭ regenerăreĭ naţionale. Într'unŭ cuvêntŭ, ceĭ maĭ însemnaţĭ românĭ, învĕţaţĭ şi naţionalişti, aŭ eşitŭ dintre Uniţĭ.

Pe la 1736, Mŏnastirea Blajuluĭ se reconstituì în drepturile sale Acolo se aşedà o Episcopie, care astădĭ s'a rădicatŭ la gradŭ. de Mitropolie,—şi, cu veniturile imenselorŭ sale moşiĭ, s'a fun-

datŭ unŭ gimnasiŭ seminarialŭ pentru crescerea junimeĭ devotată carriereĭ clericale.

Eată în scurtŭ descrierea Blajuluĭ, unde se făcea adunarea Românilorŭ la 1848.

XVIII.

Episcopulŭ unitŭ de la Blajŭ, Lemeni, cu tóte că era românŭ, nu simpatisa cu ideile poporuluĭ și ale inteliginţeĭ române din Ardeal. Elŭ era mare filomaghiarŭ, vorbia maĭ multŭ unguresce și arăta chiar unŭ despreţŭ pentru limba română. Adunarea Românilor de la Blajŭ, luĭ nu-ĭ plăcea nicĭ de cum și cercase multe chipurĭ pentru ca sĕ o paraliseze. La acésta ar fi reușitŭ, fiind-că guvernulŭ era în mâna Ungurilorŭ (1). Nu putu însĕ face nimica. căcĭ guvernulŭ superiorŭ din Viena, carele prevedea în acéstă adunare o manifestaţiune în contra tendinţelorŭ maghiarismuluĭ, o tolera, și maĭ alesŭ o încuragia. De aceea câteva batalióne de Românĭ grănicerĭ priimiră ordinŭ a veni și asista pentru paza buneĭ orânduele.

Ar fi ḑisŭ cine-va, că în adevĕrŭ trebuea o putere armată aicĭ. Aglomeraţiunea era fórte mare. Se calcula la 100 de miĭ numĕrulŭ Românilorŭ adunaţĭ. Aceștia nu dór că venise cu grămada de prin satele învecinate: satele cele maĭ depărtate trimiseseră din ḑece ómenĭ unulŭ, împreună cu preoţiĭ lorŭ. Dar tótă acéstă mulţime era atât de bine disciplinată, în cât nimenĭ nu putea sĕ observe cea maĭ mică desordine.

La vocea inteliginţilorŭ (2), ca după o baghetă magică, po-

(1) Maĭ târḑiŭ, când Revoluţiunea Maghiară luà proporţiunile de rebeliune în contra dinastieĭ Habsburgice, Episcopulŭ Lemeni se aruncà cu totulŭ și făţiș în braţele Ungurilorŭ. După căderea Revoluţiuneĭ însĕ, elŭ fu destituitŭ și relegatŭ la închisóre, unde plătì cu mórtea necredinţa sa către interesele turmeĭ sale spirituale.

(2) Așa se numia în Ardealŭ tineriĭ eșiţĭ din scóle și ómeniĭ învĕţaţĭ, pe carĭ poporulŭ îĭ asculta ca pe profeţĭ.

porulŭ se îndrepta în șirurĭ, se răria, se înlătura, se depărta, în tăcere religiósă și cu promptitudine.

Inteligințiĭ, carĭ organisaseră și propagaseră ideea acesteĭ adunărĭ eraŭ vre-o treĭ sute. Maĭ mulțĭ din eĭ aveaŭ talentulŭ de oratorĭ; eĭ se puneaŭ pe câte o scară saŭ unŭ scaunŭ, și improvisaŭ discursurĭ, maĭ tot-d'a-una urmate de urărĭ. Istoria Românilorŭ, cu suferințele trecutuluĭ și ale presinteluĭ, drepturile lorŭ naționalĭ, amorulŭ patrieĭ, mândria numeluĭ de Românŭ, eraŭ temele principalĭ asupra cărora oratoriĭ peroraŭ. Entusiasmulŭ auḑitorilorŭ se essalta uneorĭ atâtŭ de tare, în cât se manifesta prin gemete și lacrime.

XIX.

Era 15 Maiŭ. Acéstă ḑi fusese destinată pentru deschiderea adunăriĭ. De diminéță pe la nouĕ ore, se făcù unŭ *tedeum* în biserică. Poporulŭ manifestà dorința de a vedea pe amêndouĭ Episcopiĭ, pe celŭ Unitŭ și pe celŭ neunitŭ, celebrând sânta liturgiă împreună în aceeașĭ biserică. Acésta însĕ nu se putù: Canónele bisericescĭ, se ḑicea că nu permiteaŭ; pe lângă acésta Episcopiĭ, pentru motive forte naturale, nu se iubiaŭ unulŭ pe altulŭ, nu se suferiaŭ. Servițulŭ religiosŭ se celebrà de câțĭ-va protopopĭ Unițĭ. Episcopiĭ asistară în biserică pe strane anume așeḑate pentru eĭ.

În biserică amŭ rĕsbitŭ și eŭ. Eramŭ curiosŭ se veḑŭ și se ascúltŭ liturgia într'o biserică Unită; nu observaiŭ însĕ nicĭ cea maĭ mică diferință în cântarĭ, în costume saŭ în ordinea ceremonialuluĭ.

După terminarea liturgieĭ, Episcopulŭ Unitu luà cuvêntulŭ, șĭ făcù unŭ discursŭ lungŭ, cu frase multe și încâlcite, dar fără nicĭ o idee limpede asupra împrejurărilorŭ de fața. Simeon Bărnuțŭ, luà cuvêntulŭ în numele poporuluĭ și desvoltà, ca unŭ inspiratŭ, suferințele trecutuluĭ, credințele și dorințele Românilorŭ în principiŭ.

Ast-felŭ adunarea se declară constituită.

Ḑiua întâia s'a petrecutŭ în conferinţe private, între capiĭ inteliginţiĭ Române, spre a formula dorinţele naţionalĭ. Se dete şi unŭ banchetŭ la Episcopie, la care furămŭ invitaţĭ şi noĭ Moldoveniĭ. Noĭ însĕ nu ne duserămŭ, ci ne mulţămirămŭ a prânḑi sub şopronulŭ uneĭ case ţĕrănescĭ cu o mâncare fórte frugală, compusă din mămăliguţă, brânză, lapte şi ouĕ. Maĭ spre séră avurămŭ unŭ spectacolŭ originalŭ. Vre-o sută de flecăĭ dănţuiră joculŭ Căluşarilorŭ, cu o agilitate admirabilă.

În ḑiua acésta făcuiŭ maĭ multe cunoscinţe interesante. Visitaiŭ pe Canoniculŭ Timoteiu Cipariu, unulŭ din ceĭ maĭ eruditĭ filologĭ aĭ Ardealuluĭ; asemine pe Aron Pumnulŭ, discipolulŭ şi emululŭ seŭ în filologie.

Aceştia amêndouĭ eraŭ redactoriĭ uneĭ foĭ sĕptĕmânale, intitulată *Organulŭ Luminăriĭ*, şi destinată a propaga cultura raţională a limbeĭ şi a moraleĭ. Acéstă fóie, în urma adunăreĭ de la Blajŭ, îşĭ schimbà titlulŭ şi se numì *Organulŭ Naţionalŭ*, îmbrăţişândŭ în columnele sale şi ideile politiceĭ militante de actualitate.

După ce înoptà, piaţa Blajuluĭ se inluminà într'unŭ modŭ feericŭ. Douĕ transparente, aşeḑate susŭ pe pórta despre biserică, represintaŭ pe Traian învingătorulŭ Dacieĭ şi aducătorulŭ colonielorŭ romane, şi pe Ferdinandŭ Impĕratulŭ Austrieĭ care era şi Principe alŭ Ardealuluĭ. În mijloculŭ acestorŭ transparente, era înălţatŭ stindardulŭ naţionalŭ alŭ Românilorŭ făcut la Sibiiŭ, sub care flutura o banderolă (jumătate négră şi jumĕtate galbenă) ce represinta flamura Austrieĭ.

Mulţimea poporuluĭ se învêrtia în valurĭ rătăcite împrejurulŭ acestorŭ transparinte, narândŭ diverse fabule şi istoriĭ, intonândŭ cântece vesele saŭ dureróse. Episcopilorŭ şi altorŭ bărbaţĭ meritoşĭ, adresândŭ-le oraţiunĭ şi ode improvisate. De acéstă onóre nu scăparămŭ nicĭ noĭ, carĭ acolo represintamŭ ţĕrile surorĭ ale Transilvanieĭ.

XX.

Așĭ fi putută prea bine sě mě abținŭ de a da o relațiune maĭ prelargŭ lectorilorŭ meĭ despre Adunarea de la Blajŭ și despre memorabilele evenimente ale anuluĭ 1848 din Transilvania. Ar fi fostŭ de ajunsŭ, póte, sě le recomandŭ Istoria Românilor din Dacia superióră, publicată în Viena la 1852 și scrisă de A. Papiu Ilarian, unŭ june care, încă în adolescența sa de atuncĭ, promitea erudițiunea și valórea unuĭ mare scriitorŭ. Dar convinsŭ că, după tótă recomandațiunea mea, puținĭ vorŭ alerga sě caute cartea citată, voiŭ urma narațiunea suvenirilorŭ și impressiunilorŭ mele, până a nu mě depărta încă de Blajŭ.

Cată sě mě maĭ întorcŭ încă odată la originea Adunăreĭ de care e vorba, căcĭ acésta a fostŭ cea maĭ mare manifestațiune de viéță națională și politică a Românilorŭ, celŭ maĭ mare evenementŭ în istoria modernă a lorŭ, și care din nefericire a avutŭ resultate atâtŭ de negative.

XXI.

Româniĭ se aflaŭ în posițiunea cea maĭ teribilă și în confusiunea cea maĭ mare. Pe de o parte se vedeaŭ în fața uneĭ monarchiĭ, care se sguduia de revoluțiunĭ interióre; pe de alta, în fața națiuneĭ Maghiare, care, după aceste amestecăturĭ, părea favorisată de ursită a predomina situațiunea. Împĕrăția Austriacă era deja maĭ multŭ desmembrată. Ungaria ajunsese a fi numaĭ cu numele regatŭ austriacŭ: ea prin revoluțiune, se declarase de faptŭ independentă; avea Constituțiunea sa, ministerulŭ seŭ și guvernulŭ seŭ separatŭ. Totŭ ce se maĭ nevoia a căpĕta, era regularea saŭ întinderea confiniilorŭ sale. Poporulŭ maghiarŭ, de la nobilŭ până la opincă, de cincĭ-

spre-ḑece anĭ era fanatisatŭ de propagandele pan-maghiarismuluĭ. Apoĭ elŭ avea la disposiţiunea sa puterĭ imense; cetăţĭ, ostirĭ organisate, arme, banĭ, ómenĭ politicĭ, poeţĭ marĭ, oratorĭ, tribunĭ,—nimică nu-ĭ lipsia. Trufia maghiară ajunsese mare. Programa sa era cunoscută şi pe faţă: a face o Ungarie mare, de la Adriatica până la Marea Neagră, cu asservirea şi stingerea celor-l-alte naţionalităţĭ!

Românii în totŭ chipulŭ vedeaŭ pericolulŭ. Organele inteliginţeĭ lor, *Gazeta de Transilvania* din Braşovŭ, *Organulu Luminareĭ* din Blajŭ, cu precugetare de a nu arunca patria în furiile unuĭ rěsboiŭ civilŭ, începuseră a propaga ideĭ împăciuitóre. Până la óre-care puntŭ, ele admiteaŭ ideea unireĭ Transilvanieĭ cu Ungaria; nu aveaŭ curagiulŭ a se pronunţa din contra; nu aveaŭ credinţă nicĭ în tăria poporuluĭ. nicĭ în puterea împěrăţieĭ, nicĭ în destinatele providenţeĭ. Dar massele poporuluĭ alt-felŭ simţiaŭ, alt-felŭ cugetaŭ: ele nu maĭ ascultaŭ consiliele gazetelorŭ, ci vocea consciinţeĭ şi instinctulŭ lorŭ, care le ḑicea: *Unirea e fatală; ea e peirea naţiuneĭ române!* Ele nu-şĭ formulaseră însă programa de conduită, asteptândŭ sě le-o şoptiască cine va; nu-şĭ aleseseră pe capiĭ mişcăriĭ, asteptândŭ ca eĭ sě se înfăţişeze.

XXII.

Atuncĭ se găsì unŭ omŭ cu curagiŭ, carele avù geniulŭ sě întrupéscă şi sě formuleze aspiraţiunile sufletuluĭ naţiuneĭ. Elŭ scrise la 25 Martie o proclamaţiune concisă, în care resumà programa naţională. Acésta propunea: *Congresu naţionalŭ-românu; libertate individuală prin suprimerea iobăgieĭ; libertate politică prin reaşeḑarea naţiuneĭ în drepturile sale de a avea deregătorĭ şi representanţĭ în dieta ţěreĭ; nicĭ o uniune cu Unguriĭ, până ce nu se va trata cu eĭ ca naţiune liberă, cu naţiune libera.*

Proclamaţiunea acésta cu data memorabilă din 25 Martie, era anonimă. Autorulŭ aflà prudinte a nu-şĭ espune numele

în timpĭ atât de criticĭ, unde terorismulŭ maghiarŭ începuse a se pronunţa. Dar ast-felŭ, anonimă, ea a electrisatŭ pe toţĭ Românii: cuprinsulŭ eĭ s'a făcutŭ îndată decalogulŭ naţiuniĭ. Fóia de la Braşovŭ atuncĭ, ca eşită din letargiă, a începutŭ sĕ întrebe: cine este autorulŭ acesteĭ proclamaţiunĭ? «Sĕ pă-«şiască, ḑicea ea, între noĭ, sĕ ne arate calea dréptă şi mân-«tuitóre, sĕ ne ia de mână şi sĕ ne ḑică: *veniţĭ în cóce, aci «sĕ staţĭ, de aci sĕ porniţĭ, cutare sĕ voiţĭ, acestea sĕ pretin-«deţĭ.»*

Inteliginţa Română, studenţiĭ saŭ absolvenţiĭ seminariuluĭ de la Blajŭ, recunoscură în circulara aceea péna şi sufletulŭ luĭ Bârnuţŭ. Unŭ entusiasmŭ unanimŭ cuprinsese tóte inimele şi tóte sufletele. Circulara, copiată în miĭ de essemplare manuscrise, sburà prin tóte colţurile Ardealuluĭ cu răpejunea fulgeruluĭ. Ideile luĭ Bărnuţ se făcură într'o clipă ideĭ fixe pentru toţĭ Româniĭ. Nicĭ unŭ silogismŭ, nicĭ o putere alta, nu maĭ eraŭ în stare a împedica torentulŭ opiniuniĭ publice.

În orăşelulŭ Oşorheiu, ca în maĭ multe alte oraşe, junimea română începù a se aduna şi a comenta circulara luĭ Bărnuţŭ. Câţĭ-va canceliştĭ şi studenţĭ ce veniseră de la Blajŭ cu ocasiunea serbătorilorŭ Pascelorŭ, în numĕrŭ ca de treĭ-ḑecĭ inşĭ, ţinură o conferinţă între eĭ, şi deciseră a pune în lucrare programa trasă de proclamaţiunea luĭ Bărnuţŭ. Celŭ întâiŭ puntŭ ce aflară cu cale a pune în lucrare a fostŭ: Congresulŭ naţionalŭ, adică o adunare mare de Românĭ din totŭ cuprinsulŭ Ardealuluĭ şi chiar din Banatŭ. Ideea acésta însĕ. orĭ cât de frumósă şi nimerită în sine, presenta dificultăţĭ la essecuţiune. Se făceaŭ obiecţiunĭ ca accstea: Tolera-va guvernulŭ o asemine adunare? Veni-vorŭ Româniĭ bucuroşĭ şi cu curagiŭ la acésta? Cine, şi în numele cuĭ sĕ se facă apelulŭ pentru convocarea eĭ? Eată întrebările carĭ-şĭ făceaŭ de bună sémă între sine, aceştĭ tinerĭ patrioţĭ, zeloşĭ de titlurile naţiuniĭ lorŭ.

Atuncĭ unulŭ din aceĭ tinerĭ eşì cu ideea ca eĭ sĕ ficseze ḑiua de Dumineca Tomeĭ, şi sĕ se anunţe acésta în tóte părţile cu mijlócele cele maĭ espeditive. Acéstă idee, orĭ cât de

cutezătóre, orĭ cât de hazardósă, însufleţì tóte inimele. Toţĭ o adoptară în unanimitate, jurândŭ ca sĕ o realiseze, cu orĭ-ce mijlóce, cu orĭ-ce sacrificiĭ.

XXIII.

Acésta era la 26 Martie. Duminica Tomeĭ cădea în 30 Aprilie. Tineriĭ din Oşorheiu scriseră îndată în tóte părţile, pe la amiciĭ şi confraţiĭ lorŭ de prin tóte cele-l-alte oraşe ale Transilvanieĭ şi-ĭ conjurară ca, fie-care în parte, sĕ propage ideea propusă. Apoĭ şi aceştia, întocmaĭ ca nisce fanaticĭ apostolĭ, plecară care încotro, călare saŭ pe josŭ, cutrierândŭ tóte satele şi invitândŭ pe poporŭ la Blajŭ, de Dumineca Tomeĭ.

Arŭ fi lungŭ ca sĕ descriŭ entusiasmulŭ cu care Româniĭ aŭ primitŭ acéstă invitare, pe care o consideraŭ ca unŭ messagiŭ divinŭ. Arŭ fi prea lungŭ sĕ maĭ descriŭ impressiunea ce a făcutŭ asupra Ungurilorŭ şi temerile ce le-aŭ insuflatŭ, precum şi intrigele ce s'aŭ jucatŭ spre a împedica Adunarea Românilorŭ. Din aceste orĭ-cine póte vedea că o idee fericită, o idee mântuitore, nu póte sĕ nu aibă rĕsunetŭ în inima uneĭ naţiunĭ, măcarŭ orĭ cât de apĕsată orĭ cât de abrutisată sĕ fie.

Româniĭ în unanimitate se grăbiră a se prepara şi a alerga la Blajŭ, ca la unŭ locŭ predestinatŭ de oracolĭ. Eĭ sciaŭ că acolo era cuibulŭ inteligintеĭ lorŭ, învĕţaţiĭ şi binevoitoriĭ lorŭ ceĭ sincerĭ.

Ast-felŭ, din locurile cele maĭ depărtate, se duseră numaĭ preoţiĭ şi fruntaşiĭ satelorŭ, iar din cele maĭ apropiéte sĕ rădicară satele întregĭ.

Guvernulŭ centralŭ austriacŭ vedea aceste preparative cu nemulţămire. Elŭ voia sĕ împedice adunarea ; dar vĕḑêndŭ neresistibila pornire a Românilorŭ, aflà prudentŭ a nu risca o opunere nefolositóre şi chiar anti-naţională, maĭ alesŭ că se

interesa a cruţa simpatiele populaţiunilorŭ pentru orĭ-ce eventualitate. De aceea elŭ, pe de o parte făcù cunoscutŭ Episcopilorŭ că toleréză pe Românĭ a se aduna şi a petiţiona către Împĕratulŭ, însĕ în ḑiua în care eĭ (Episcopiĭ) vorŭ defige-o, iar nu în Dumineca Tomeĭ; pe de altă parte, elŭ regulà a trimite oştirĭ spre a împrăstia pe ceĭ carĭ s'ar aduna în ḑiua precìtată.

Episcopiĭ, de şi póte nu eraŭ cu sinceritate dispuşĭ pentru cestiunea naţională ast-felŭ cum o înţelegea poporulŭ, totuşĭ căutaŭ sĕ armoniseze atâtŭ susceptibilitatea guvernuluĭ cât şi neîmpedicabila plecare a naţiuniĭ. Aşa dar eĭ determinară ḑiua de $^{3}/_{15}$ Maiŭ.

Dar publicarea acesteĭ desposiţiunĭ întârḑiindu-se, şi timpulŭ fiindŭ înaintatŭ, poporulŭ, carele nu scia de cât de Dumineca Tomeĭ, venì în acéstă ḑi în numĕrŭ ca de 30 miĭ. Atuncĭ fu mare anevoinţă sĕ se rĕspândĭască mulţimea. Cele 5—6 miĭ baionete imperiale nu aveaŭ curagiulŭ a veni la estremitatea vĕrsăreĭ de sânge. Poporulŭ nu voia a se risipi. Vocea Episcopuluĭ Lemeni era neascultată, şi urmată de murmure ameninţătóre. Tóte cercările tribunilorŭ eraŭ nefolositóre; ce ḑicŭ? însuşĭ tribuniĭ nu sciaŭ dacă arŭ face bine sĕ se risipiască adunarea saŭ ba; eĭ se temeaŭ ca nu cumva acésta sĕ fie o cursă; se îngrijĭaŭ că poporulŭ se putea duce pe acasă şi apoĭ nu va maĭ veni la ḑiua de $^{3}/_{15}$ Maiŭ. În fine, pe după prânḑŭ, veni omulŭ poporuluĭ, Bărnuţŭ Acesta asigurà spiritele atâtŭ ale tribunilorŭ cât şi ale poporuluĭ, îndemnândŭ pe toţĭ a se retrage în satele învecinate până la ḑiua însemnată de Episcopĭ.

XXIV.

Ast-felŭ s'aŭ urmatŭ evenimentele care aŭ precesŭ Adunarea de la Blajŭ. Amŭ creḑutŭ cuviinciosŭ a le descrie aice în compendiŭ, numaĭ pentru ca sĕ aducŭ aminte cât de tare

era desvoltatŭ spiritulŭ publicŭ în poporulŭ românŭ din Ardealŭ, cât era elŭ de inițiatŭ în interesele generale și în ideile politice, câtă fermitate și perseveranță a arătatŭ, câtă bună judecată a desvoltatŭ, și cu câtă abnegațiune și devotamentŭ s'a ocupatŭ de causa națională.

Cu tóte amenințările, persecuțiunile și împedecările ce se făceaŭ din partea Ungurilorŭ și a guvernuluĭ. pentru ḑiua destinată a adunăriĭ, Româniĭ curgeaŭ ca torente din tóte părțile. Peste rîurile cele maĭ marĭ, pe unde Unguriĭ rădicaseră înadinsŭ podurile, Româniĭ treceaŭ prin ape până în peptŭ, saŭ în notŭ, numaĭ și numaĭ ca sĕ mérgă și sĕ ajungă, la loculŭ ce se făcuse unŭ idealŭ de mântuire pentru dênșiĭ. În ḑiua de 3 Maiŭ, poporulŭ adunatŭ ajungea la cifra de o sută de miĭ

Vĕḑêndŭ cine-va acéstă mare mulțime de poporŭ, adunată pentru afacerĭ publice. îșĭ putea face cea maĭ essactă idee despre comițiele și forurile vecheĭ Rome. Pe unŭ câmpŭ deschisŭ, în marginea din sus a Blajuluĭ, se improvisă o tribună înaltă; josŭ, împrejurulŭ acesteĭ tribune, se puseră câte-va mese și scaune, destinate pentru Episcopĭ, pentru secretarĭ și pentru persónele cele maĭ alese. Acolo poporulŭ, după comandamentulŭ junilorŭ juriștĭ, făcù unŭ mare cercŭ, în cât sĕ rĕmână loculŭ liberŭ de circulatŭ la mijlocŭ. Apoĭ se făcură liniĭ deschise și largĭ până la biserică, pentru ca, de acolo și până la tribună, sĕ fie calea liberă. Afară din cerculŭ centralŭ. sé improvisară încă vre-o 4—5 tribune maĭ micĭ, destinate pentru tribuniĭ popularĭ destinațĭ ca sĕ transmiță poporuluĭ, ce se afla depărtatŭ de centru, decisiunile conferințelorŭ.

Semnalulŭ deschidereĭ adunăriĭ se dete prin tragerea clopotuluĭ celuĭ mare. Atuncĭ Episcopiĭ, urmațĭ de clerŭ, de profesorĭ și de inteligințĭ, se sculară și plecară către loculŭ preparatŭ. Înainte mergea flamura cea mare națională pe care sta inscripțiunea aurie: *Virtutea Română reînviata*, flamură improvisată, precum arătaiŭ maĭ susŭ, la Sibiiŭ.

Acestă flamură era tricoloră; represinta prin vênătŭ, albŭ

şi roşu culorile îmbrăcămintei poporului. Ungurii nerodi diceaŭ că este flamura russéscă! Afară de acéstă flamură, se mai improvisară şi altele mai mici cu diferite inscripţiuni cari arătaŭ dorinţele naţiunii; pe una se vedea scrisŭ: «*libertatea şi independinţa naţională*», pe alta se citia: «*credinţă neînfrântă către naţiune şi tronŭ*», pe alta «*nici o Uniune cu ţéra Ungurésca.*»

Cu ocasiunea acestei adunări veniseră mai mulţi Unguri nobili de prin provinciele învecinate, parte cu scopŭ de a studia lucrurile, parte atraşi de curiositate. Mulţi din aceştia eraŭ de origine români: strămoşii lorŭ işi renegaseră limba, naţiunea şi religiunea, pentru diferite interese politice. Aceştia, de astă dată, vědêndŭ măreţia şi religiositatea acestei imposante Adunări, simţiră inimele lorŭ entusiasmate pentru onórea numelui de românŭ, şi începură a îmbrăţişa pe conductorii poporului numindu-i fraţii lorŭ, roşindŭ de rătăcirile lorŭ trecute.

XXV.

Adunarea, deschisă sub preşedinţa ambilorŭ Episcopi, proclamà de vice-preşedinţi pe Sim. Bărnuţŭ şi G. Bariţŭ; mai proclamà şi dece secretari, între cari mi-aducŭ aminte de canoniculŭ Cipariu, Laurianŭ, protopopu Popasu şi Dim. Boeru. Episcopulŭ Şaguna făcù o rugăciune către D-deŭ ca sĕ lumineze mintea naţiunii şi sĕ o îndrepteze spre dragoste către patrie şi spre credinţă către împĕratul. După acésta, Bărnuţŭ, idolulŭ poporului, înaintà către tribună. În acelŭ momentŭ o tăcere religiósă se făcù în poporŭ: cea de pe urmă suflare părea că amuţise. Poporulŭ părea că astéptă sĕ audă vorbindŭ oracolulŭ seŭ. Vocea cea jumătate stinsă a oratorului atunci luà unŭ timbru ângerescŭ, ce resbătea până în fundulŭ inimelorŭ. Elŭ făcù cinci propuneri însemnate:

1. Ca adunarea sĕ se proclame de adunare generală a naţiunii.

2. Câmpulŭ pe care se ţine adunarea sĕ se numiască Câmpulŭ Libertăţeĭ.

3. Naţiunea sĕ se declare credinciósă împĕratuluĭ.

4. Naţiunea sĕ se proclame naţiune de sine stătătóre şi de parte întregitóre a Transilvanieĭ.

5. Naţiunea sĕ depue jurumêntŭ de credinţă către împĕratulŭ, către patrie şi către naţiunea română.

Aceste propunerĭ, repercutate şi transmise poporuluĭ prin vocea tribunilorŭ, se adoptară cu aclamaţiunĭ şi cu aplaude. Atuncĭ Bărnuţŭ cetì formula jurămêntuluĭ, care, după ce se adoptà, se recità de către poporŭ cu o solemnitate religiósă.

Cu aceste s'a încheiatŭ şedinţa din $^{3}/_{15}$ Maiŭ.

XXVI.

Secretariĭ se consultară între sine cum sĕ termine maĭ curêndŭ lucrările, pentru ca sĕ pótă libera poporulŭ a se duce pe acasă. Lucrarea cea maĭ essenţială fu petiţiunea către împĕratulŭ în care sĕ se arate dorinţele naţiuniĭ. Laurianŭ se însărcinà şi o făcù. A doua ḑi redeschiḑêndu-se adunarea, elŭ se suì pe tribună şi cetì proiectulŭ petiţiuneĭ. Acésta cuprindea 16 punte memorabile :

1) Cererea uneĭ diete representative, la care Româniĭ sĕ fie chemaţĭ a trimite deputaţĭ în proporţiunea numĕruluĭ lorŭ. Româniĭ sĕ aibă dregătoriĭ lorŭ naţionalĭ în tóte ramurile. Limba română sĕ serve ca oficială în faţă cu Româniĭ.

2) Independinţa Bisericeĭ române fără distincţiune de confessiune. Restabilirea Mitropolieĭ Române şi a unuĭ sinodŭ generalŭ anualŭ.

3) Desfiinţarea iobăgieĭ *(clăceĭ)* şi a ḑecimelorŭ, fără despăgubire.

4) Libertatea industrială şi comercială.

5) Desfiinţarea dăreĭ asupra vitelorŭ.

6) Desfiinţarea decimelei metalelorŭ ce se exploatéză în coprinsulŭ ţĕreĭ.

7) Libertatea de a vorbi, a scrie şi a tipări.

8) Libertatea individuală şi dreptulŭ adunărilorŭ.

9) Tribunale de juraţĭ cu publicitate, în care apĕrările sĕ se facă verbale.

10) Guarda naţională. Miliţia română sĕ aibă ofiţerĭ românĭ.

11) Regularea miezuinelorŭ (hotărniciilorŭ) prin comisiunĭ mixte.

12) Dotarea cleruluĭ românŭ din casa Statuluĭ, ca cele-l-alte clerurĭ.

13) Întinderea instrucţiuniĭ publice, prin scolĭ primare sătescĭ, gimnasiĭ, institute militare şi technice, seminariĭ, universităţĭ, şi altele.

14) Egalitate de dărĭ şi ştergerea privilegielorŭ.

15) O Constituţiune nouă făcută prin o Adunare Constituantă a tuturorŭ naţiunilorŭ ţĕreĭ, pe basele libertăţiĭ, egalităţiĭ şi fraţietăţiĭ; codicĭ nouĕ de legĭ civile, penale, comerciale.

16) Causa Uniuneĭ cu Ungaria sĕ nu se tolereze a se desbate până când Româniĭ nu vor lua parte în camera legislativă ca naţiune constitutivă; alt-felŭ de s'arŭ urma, Româniĭ protestéză cu solemnitate.

Poporulŭ priimì proiectulŭ de petiţiune cu strigărĭ unanime de entusiasmŭ. Laurian, Bărnuţŭ, Bariţŭ, fură purtaţĭ în triumfŭ şi aclamaţĭ ca capĭ şi conducătorĭ aĭ naţiuneĭ. Entusiasmulŭ generalŭ era la culme. Însuşĭ cerulŭ părea impressionatŭ de fericirea generală, căcĭ în momentele acele începù a ploua, şi picăturile de plóie poporulŭ le asemĕna cu lacrimĭ de bucurie.

XXVII.

A treia ḑi se ţinù încă o conferinţă. Astă dată însĕ nu se făcu de cât verificarea protocoluluĭ şedinţeĭ II şi defigerea

deputaţiuniĭ ce lua missiunea a duce petiţiunea la împĕratulŭ. După acésta, Adunarea declarându-se terminată, poporulŭ începù a se duce pe la vetrele sale, plinŭ de ilusiunĭ şi de speranţe într'unŭ viitorŭ maĭ fericitŭ. Dar vaĭ! cât de amarŭ se arătà viitorulŭ acela, atât de dulce visatŭ atuncĭ!

După plecarea poporuluĭ maĭ rĕmaseră în Blajŭ până pe a doua ḑi ceĭ maĭ mulţĭ din protopopĭ, tineriĭ juriştĭ şi studenţĭ, şi puţiniĭ Moldovenĭ şi Muntenĭ emigraţĭ, carĭ prin o întêmplare accidentală avuserămŭ fericirea a lua parte la o ḑi aşa de mare pentru naţiunea nóstră. Cu inimele nóstre tinere şi înflăcărate de idealurĭ frumóse, împărtăşiamŭ tóte emoţiunile fraţilorŭ Ardelenĭ, şi cu sufletele nóstre de românĭ îmbrăţişamŭ aspiraţiunile şi credinţele lorŭ, identificându-ne sórta nóstră cu a lorŭ. O dulce ḑi şi frumósă! tu veĭ fi cea maĭ preţiósă din suvenirile mele!

La sunetulŭ uneĭ musice de lăutarĭ ce se rătăciseră pe aicĭ, o cétă de vre-o treĭ-ḑecĭ de părechĭ tinere esecutà joculŭ *caluşeriloru*, acelŭ jocŭ care a perpetuatŭ până astăḑĭ în poporulŭ nostru legenda răpireĭ Sabinencelorŭ de către strămoşiĭ noştri Romanĭ. Séra se făcură serenade pe la ceĭ maĭ mulţĭ din bărbaţiĭ iubiţĭ aĭ poporuluĭ. De onórea acésta ne împărtăşirămŭ şi noĭ Moldoveniĭ.

A doua ḑi ne căpuirămŭ de trăsurĭ şi plecarămŭ ca sĕ ne întórcemŭ la Braşov.

PARTEA A PATRA

I

Numĕrulŭ emigraţilorŭ noştri se mărise. Eram deja vre-o douĕ-ḑecĭ. Maĭ toţĭ ajunseserămŭ fără banĭ de cheltuială. Posiţiunea era cam critică, maĭ alesŭ că, dupĕ cum se croia lucrurile, vedeamŭ că n'o sĕ putemŭ sta multŭ pe aicĭ. Ne făcuserămŭ suspecţĭ. Nemţiĭ se îngrijĭaŭ tare de ideile pan-românismuluĭ, şi pe noĭ ne luaŭ de apostolĭ propagatorĭ aĭ acestor ideĭ; ḑiarele lorŭ buciumaŭ susŭ şi tare că Româniĭ la Blajŭ numaĭ proforma aŭ făcutŭ jurămêntulŭ de credinţă pentru împĕratulŭ; în realitate însă s'ar fi plănuitŭ înfiiţarea uneĭ împĕraţiĭ daco-romane! Pe de altă parte Unguriĭ ne luaŭ dreptŭ emissarĭ russescĭ, şi insinuaŭ că noĭ am fi organisatŭ Adunarea de la Blajŭ, şi că jurămêntulŭ de acolo s'a făcutŭ pentru Impĕratulŭ Nicolae!

Adunarea de la Blajŭ facuse o revoluţiune mare între Ungurĭ.

Se vorbĭa că Săcuiĭ grănicerĭ aŭ sĕ se pogóre de la munţĭ şi sĕ vie ca sĕ trécă sub sabie pe toţĭ Româniĭ. Scirĭ din ce în ce maĭ sinistre se rĕspândĭaŭ în tóte ḑilele. Chiar în Braşov se vorbia că Săcuiĭ din satele vecine era sĕ calce oraşulŭ fără veste, sĕ măcelărĭască pe Saşĭ şi pe Românĭ.

Intr'o séră eŭ, cu Lascar Roseti, ne dusesemŭ la unŭ casinŭ

românŭ. Acolo cetiamŭ gazete și convorbiamŭ cu câțĭ-va cunoscuțĭ.

De o-dată audimŭ bătêndŭ tobe de alarmă. Eșimŭ în balconŭ și vedemŭ o mișcare mare pe uliță; apoĭ împușcăturĭ în partea meridională a cetățiĭ. Ceĭ din prejurulŭ nostru începură îndată a dice: *Săcuiĭ! Săcuiĭ! la arme, la arme, băețĭ!* Intr'o clipă casinulŭ se deșertà, și noĭ, plinĭ de grijă, ne scoborîrămŭ. Eșindŭ în uliță, vedemŭ câțĭ-va civilĭ cu armele în mână, alergândŭ în direcțiunea porțiĭ de la vale a cetățiĭ. Aceștia eraŭ soldațiĭ gardeĭ naționale. Intâlnimŭ pe unŭ ofițer: îl întrebămŭ ce este? elŭ ne rĕspunde, grăbitŭ, că sĕ ne ducemŭ pe acasă, sĕ nu stămŭ pe uliță căcĭ póte să ne ajungă glónțele. În adevĕrŭ împușcăturile se îndesĭaŭ. Atuncea am începutŭ și noĭ a îndesi pașiĭ. Ajunserămŭ la otelŭ. Acolo găsiiŭ pe aĭ noștriĭ pregătindu-șĭ armele. Nimenĭ din otelŭ nu șciea ce este; nimenĭ nu avea curagiulŭ sĕ ésă ca sĕ ne încredințeze ce este. Eŭ luaiŭ o pușcă și eșiiŭ răpede în stradă. De acolo mĕ îndreptaiŭ către loculŭ unde se audia împușcăturile.

Pórta cetățiĭ nu era departe. O găsiiŭ deschisă. Trecuiŭ pe sub dênsa, și acolo vĕdui̯ŭ scânteĭerile împușcăturilorŭ de aprópe: vedeamŭ chiar glónțele care vîjiaŭ în drépta și în stânga ca stele cădĕtóre. Audiamŭ maĭ la vale o strigare de comandă militară, apoĭ sbierăte, urlete, văĭerărĭ. Cu tóte acestea nu înțelegeamŭ nimica. In fine mĕ aventuraiŭ sĕ iéŭ direcțiunea la drépta pe marginea șoseleĭ. Intâlniiŭ o companie de guardă națională. Cunoscuiŭ unŭ românŭ. Intrebaiŭ ce este. Imĭ spuse că se batŭ soldațiĭ între eĭ: o companie de Galițienĭ ce venise să schimbe garnisona din Brașov compusă din Italienĭ, se luase la certă pentru amantele lorŭ, și ast-fel eșiseră la bătaĭe. Unŭ ofițerŭ ce eșise ca sĕ le comande a se retrage, fuse străpunsŭ cu baioneta. Se uciseră vre-o treĭ-decĭ de inșĭ; câțĭ-va se răniră. Generalulŭ comandantŭ al cetățiĭ, aducêndŭ tunurile și îndreptându-le în contra lorŭ, cu mare greŭ reușì a-ĭ face sĕ se supună.

II.

Cât despre greutatea lipseĭ de banĭ, în curênd ne puserăm la cale. Negri, al căruia nume avea creditŭ între Românĭ, găsì de se împrumutà cu o sumă bunişóră.

Indată ce elŭ avù banĭ, avurămŭ toţĭ: punga luĭ generósă ca şi inima-ĭ frumósă, se deschise pentru toţĭ ceĭ ce aveaŭ lipsă. Cu asemenea sacrificiurĭ, cu asemenea liberalităţĭ, prodigate prin Francia şi prin alte locurĭ, acestŭ nobilŭ bărbatŭ îşĭ perduse frumósa avere ce moştenise de la părinţĭ.

Dar în ḑilele acele de efervescinţă politică, nu ne puteamŭ opri de a nu cugeta la afacerile din lăuntru ale ţĕreĭ nóstre. Făceamŭ consiliabule îndesite, şi ne formulamŭ basele pe carĭ sĕ reorganisămŭ ţĕra, dupĕ ce vom reuşi a intra în ea. Incheiarămŭ unŭ actŭ prin care ne obligamŭ a lucra pentru Unirea Principatelorŭ, pentru emanciparea ţiganilorŭ, pentru împroprietărirea ţĕranilorŭ, pentru armarea poporuluĭ, şi alte reforme frumóse ce aveaŭ de scopŭ rădicarea Românismuluĭ din miseria în care se afla.

Ceĭ maĭ mulţĭ din noĭ sciaŭ cu încredinţare că în ţéra Românéscă trebuĭa sĕ prorumpă o revoluţiune politică şi socială. In aşa alternativă, ne credeamŭ şi noĭ moralicesce îndatoraţĭ a lucra ceva. Ceea ve vedeamŭ maĭ nainte de tóte că trebuia de făcutŭ, era o nouă mişcare în Moldova spre a rĕsturna guvernulŭ: lucrurĭ prea cutezătóre, ce e dreptulŭ, dar care vedeamŭ că se făceaŭ pe atuncĭ în tóte părţile, maĭ în tóte ḑilele, căcĭ ne aflamŭ în anulŭ revoluţiunilorŭ. Ne ocuparămŭ până şi de guvernulŭ provisoriŭ ce trebuia sĕ proclamămŭ. Pentru ca sĕ reuşimŭ însă, ne trebuia braţe multe şi arme. Cum sĕ facemŭ? Atuncea ne venì ideea sĕ organisămŭ o oştire de Transilvănenĭ, Bănăţenĭ şi Bucovinenĭ, şi sĕ intrămŭ în Moldova pe treĭ părţĭ diferite. Cu aşa planŭ chimericŭ, M. Iepureanu şi L. Roseti, se duseră în Banat; alţiĭ se deciseră

a merge sĕ se înţeleagă cu Românii de pe la Abrud; iar alţiĭ sĕ trécă în Bucovina ca sĕ lucreze în înţelesulŭ acesta.

Intre aceştĭ din urmă mĕ alăturaiŭ şi eŭ. Găsiamŭ maĭ sigurŭ sĕ mĕ ducŭ în Bucovina, ca sĕ mĕ depărtezŭ de Transilvania, unde lucrurile se înfierbêntaŭ din ḑi în ḑi maĭ tare.

III.

Plecaiŭ într'o trăsură cu amiculŭ meŭ Casimir, cu vechiulŭ meŭ camaradŭ Balş şi cu Zaharia Moldoveanu.

Ni s'a întêmplatŭ sĕ trecemŭ prin Cluj chiar a doua ḑi de 17 (29) Maiŭ, când se deschise Dieta Transilvană. Totŭ oraşulŭ era într'o sĕrbătóre. Pe tóte casele se vedeaŭ fluturândŭ stindardele maghiare, pe carĭ se vedea scrisŭ: Unirea cu Ungaria.

Dieta, saŭ Adunarea provincială a Transilvanieĭ, compusă dupĕ vechile legĭ ale ţĕreĭ pe basele regimuluĭ aristocraticŭ, represinta maĭ în unanimitate elementulŭ maghiaro-secuiŭ; prea puţinĭ Saşĭ, şi numaĭ clerul din partea Românilorŭ, luaŭ parte în acéstă Adunare.

Ast-felŭ compusă, Dieta, de la cea întâĭ şedinţă, proclamă Unirea Ardealuluĭ cu Ungaria, fără a da ascultare protestărilorŭ legitime ale Românilorŭ, ce i s'aŭ transmis prin Episcopulŭ Şaguna şi prin o deputaţiune de la Blajŭ.

Dieta Transilvanieĭ, dupĕ Constituţiunea de până atuncĭ, se compunea din 310 representanţĭ, repărţiţĭ în modulŭ următorŭ:

1) Dupĕ religiune .	Catolicĭ	141
	Reformaţĭ.	119
	Evangelicĭ	34
	Unitarĭ.	14
		310

2) După naţiunĭ . .	Ungurĭ	161
	Secuĭ	114
	Saşĭ	35
		310
3) Dupĕ staturĭ saŭ caste	Nobilĭ (aristocraţĭ) .	245
	Burgarĭ (cetăţenĭ) . .	65
		310
4) Dupĕ titlurĭ şi rangurĭ saŭ nascere.	Ca oficialĭ	62
	Ca notabilĭ saŭ regaliştĭ	152
	Deputaţĭ	96
		310
5) Dupĕ cum sunt chemaţĭ saŭ aleşĭ.	Chemaţĭ de Domnitor .	198
	Aleşĭ	96
	Chem. şi tot odată al.	16
		310

Numaĭ dupĕ acestŭ tabloŭ se póte vedea ce monstruósa Constituţiune avea Ardealulŭ. Eĭ bine, cu tóte acestea, Unguriĭ ce aŭ ameţitŭ lumea cu liberalismulŭ lorŭ, şi astădĭ susţiuŭ legalitatea votuluĭ din 1848 al Dieteĭ aceşteia.

IV.

Ne aflamŭ în Clujŭ pe la 17 (29) Maiŭ. Era unŭ timpŭ frumosŭ; si maĭ alesŭ că aceste locurĭ sunt favorisate de natură cu cea maĭ frumósă climă. Clujulŭ este mare şi destulŭ de plăcutŭ: uliţe regulate, architectură modernă şi elegantă; rênduele bune, curăţenie, mişcare multă industrială şi comercială. In majoritate locuitŭ de Ungurĭ, elŭ represintă fanatismulŭ maghiarŭ în tótă puterea cuvêntuluĭ: nu vedeaĭ de cât costume naţionale; audiaĭ la toţĭ opincariĭ şi bocâncariĭ zuruindŭ pinteniĭ; urechile-ţĭ eraŭ lovite neîncetatŭ de *teremtetem* şi alte

cuvinte aspre, carĭ sunt în natura limbeĭ Unguresci. Apoĭ pe tóte casele, pe tóte edificiurile publice, la tóte ferestrele se vedeaŭ fluturândŭ stindardele maghiare; în tóte părţile, pe stindarde, pe pereţĭ, se vedea inscripţiunea *Unio*, saŭ *Eljen unio*. Acésta se esplica prea bine: căcĭ Ungurii cu maioritatea lorŭ în Dietă, cu influenţa guvernuluĭ ce le era în mână, proclamaseră Unirea Transilvanieĭ cu Ungaria. Acéstă urmare arbitrară şi nedréptă, învĕlită cu forma legalităţiĭ, fu causa înfricoşatelorŭ vĕrsărĭ de sânge ale nenorocituluĭ rĕsboiŭ civilŭ ce irupse nu târḑiŭ între Românĭ şi Ungurĭ; calamitate care a costatŭ aprópe o sută de miĭ de capete de Românĭ şi Ungurĭ, perdute fără nicĭ unŭ folosŭ!

Dupĕ ce prânḑiserămŭ la ospĕtăria unde trăseserămŭ, camaraḑiĭ meĭ, obosiţĭ de escursiunile ce făcuserămŭ, simţiră trebuinţa a se repausa. Eŭ însă, setosŭ de a maĭ vedea aceste locurĭ străine pentru mine, mĕ aventuraiŭ pe uliţe, şi din stradă în stradă, mĕ pomeniiŭ afară din barieră. Acolo deteiŭ cu ochiĭ de o grădină întinsă. Adoratorŭ al umbreĭ şi al verdeţeĭ, intraiŭ în lăuntru şi mĕ afundaiŭ în nisce aleĭe frumóse, boltite cu ramurile arborilorŭ ce eraŭ împrejurulŭ lorŭ. Nu era maĭ nimenĭ care sĕ-mĭ întrerupă admirarea acesteĭ frumóse grădinĭ; nu maĭ vedeamŭ nicĭ sórele ce scăpĕta către apusulŭ seŭ; nu ascultamŭ ne cât fâşiitulŭ frunḑelorŭ bătute de unŭ vêntuleţŭ uşorŭ şi cântările privighetorilorŭ de prin crângurĭ, cu carĭ doriamŭ a rivalisa, dacă natura mĭ-ar fi datŭ dorulŭ cântăriĭ.

V.

Umblândŭ prin aleĭele acelea, de o-dată zărescŭ pe o bancă isolată, o damă îmbrăcată în negru şi ţiindŭ o carte în mână. Când mĕ apropiaiŭ, o salutaiŭ fără sĕ voiŭ; căcĭ uitându-mĕ la ea, vĕḑuiŭ o frumuseţe răpitóre. Ea se înclină puţinŭ la salutarea mea; şi atuncĭ mĕ întâlniiŭ cu nisce ochĭ în care eram gata a mĕ îneca, dacă m'aşĭ fi pututŭ transforma într'o

radă de sóre saŭ într'o musculiță aeriană. Simțiiŭ piciórele mele slăbindŭ de sub genuchĭ, pașiĭ meĭ rărindu-se fără de voĭe, și têmplele mele sbătêndu-se. «De, drace! ḑiseiŭ în sinemĭ; sĕ nu cum-va sĕ mĕ împingĭ la vre-o aventură!»

Mĕ maĭ înturnaiŭ. Trecuiŭ ĭarășĭ pe lângă acéstă damă. Ĭarășĭ o salutaiŭ. Ea, fără a se maĭ mișca, se uità lungŭ la mine.

Dupĕ ce făcuiŭ vre-o cincĭ pașĭ înainte, iarășĭ mĕ înturnaiŭ, astă-dată decisŭ a o acosta.

— Imĭ permitețĭ a vĕ întreba, dómna mea...

— *Nemtudum*, respunse ea.

Ințelegêndŭ că nu scie romănesce, cercaiŭ a-ĭ vorbi nemțesce, grescesce, italienesce. Ea însă îmĭ rĕspunse totŭ cu *nemtudum*. In fine îĭ adresaiŭ cuvêntulŭ în limba franceză. Acéstă limbă. de și cu greutate, totŭ o vorbia puținŭ. O întrebaiŭ dacă e dómna acesteĭ frumóse grădinĭ. Ea îmĭ respunse afirmativŭ. O întrebaiŭ dacă e măritată; ea puse batista la ochĭ, și părù a suspina. Îĭ maĭ făcuiŭ câte-va întrebărĭ, dupĕ care înțeleseiŭ că am a face cu o persónă de distincțiune și cu o ființă ce suferia de o mare nenorocire.

Incepù, dupĕ aceste, și ea sĕ-mĭ facă felurite întrebărĭ. Vĕḑêndŭ că am a face cu o maghiară, mĕ feriiŭ de a-ĭ spune că sunt românŭ, sciindŭ înverșunata ură ce aveaŭ Maghiariĭ în contra Românilorŭ din învechite timpurĭ; îĭ spuseiŭ cá sunt unŭ călĕtorŭ francesŭ, venitŭ cu misiunĭ archeologice prin Transilvania.

Ea mi se arătà atuncea prea mulțămită: mĕ întrebà de câte ḑile mĕ aflu în Clujŭ, unde sunt la otelŭ, cum mi se pare țéra, cât am sĕ maĭ staŭ pe aci, — și alte întrebărĭ mărunte de carĭ nu-mĭ maĭ aducŭ aminte. In mijloculŭ întrevorbiriĭ, ea se sculà. Îĭ oferiĭŭ brațulŭ. Ea însă mĕ refusà, ḑicêndŭ că e târḑiŭ, și că cată sĕ reintre în casă. Cutezarea mea merse până a-ĭ cere voĭe de a o visita. Ea îmĭ respunse cu unŭ surîsŭ graciosŭ că francesiĭ sunt tot-d'a-una bine-venițĭ în casa Maghiaruluĭ.

Dupĕ acésta mĕ ținuiŭ de ea, și trecêndŭ prin câte-va co-

tituri și cărări, mě věḑuiŭ sub peristilulŭ uneĭ case cu douě caturĭ, mică dar frumósă și bine îngrijită. Condusŭ de ea, intraiŭ într'o mică sală din catulŭ de josŭ, care dupě mobilamentulŭ seŭ părea a fi cameră de recreațiune. O lampă era aprinsă pe o masă rotundă. Unŭ bětrânŭ se înfățișà. Ea î adresà câte-va vorbe, dupě tonulŭ cărora înțeleseiŭ că vorbesce cu unŭ servitorŭ.

In curêndŭ, dupě ce ne așeḑarămŭ pe scaune, venì o bětrână, pe care mĭ-o recomandă de mumă a sa, și care nu scia nicĭ o limbă altă de cât cea maghiară.

VI.

Aci juna și frumósa maghiară, dupě óre-carĭ convorbirĭ trecětóre, îmĭ spuse maĭ multe lucrurĭ despre ea și familia sa.

Tatălŭ seŭ era adevěratŭ maghiarŭ, nobilŭ magnatŭ, cu unŭ arbore genealogicŭ de maĭ mulțĭ secolĭ, aristocratŭ în tótă puterea cuvêntuluĭ, și mare proprietarŭ de feude în Transilvania. Bărbatulŭ eĭ, cu care se măritase de vre-o șépte anĭ, se trăgea diutr'o familie românéscă ; dar părințiĭ părințilorŭ seĭ încă, renegaseră naționalitatea lorŭ și îmbrățișaseră naționalitatea maghiară, ajungêndŭ prin acésta la demnitățile și privilegiurile nobililorŭ de sânge. In marea mișcare națională a Mahgiarilor, socrulŭ și ginerele, se aruncară cu totŭ entusiasmulŭ și devotamentulŭ caracteristicŭ raseĭ Avarilorŭ și Hunilorŭ. Amênduoĭ aceștia depuseră tesaurele lorŭ pe altarulŭ patrieĭ, și lăsându-șĭ femeile la Clujŭ, încinseră săbiile și alergară la rěsboiulŭ ce se declarase de curêndŭ între Croațĭ și Ungurĭ. In fruntea cetelorŭ lorŭ de voluntarĭ Honveḑĭ, eĭ luară parte la maĭ multe lupte, și căpětaseră maĭ multe succese ; dar în cele de pe urmă, plătiră impetuositatea lorŭ cu mare prețŭ ; într'o bună diminéță cadavrele lorŭ se găsiră góle pe unŭ câmpŭ de bătălie, unde cu o ḑi maĭ înainte Ielacicĭ triumfase. Ast-felŭ, aceste

două văduve purtaŭ doliulŭ cu resignaţiunea şi cu mândria de martirĭ aĭ causeĭ naţionale.

Abia tênĕra maghiară apucase a-mĭ da aceste puţine relaţiunĭ, întrerupte adese de lacrime şi suspine, dominate însă cu o putere în adevĕrŭ eroică, — şi mĕ vĕḑuiŭ de o-dată înconjuratŭ de o societate numerósă. Maĭ multe rude şi amicĭ aĭ dómneĭ de casă, umplură salonulŭ. Fuseiŭ la toţĭ presintatŭ, dar numaĭ cu vre-o treĭ putuĭu abia conversa, fiind-că limba francesă nu prea era în usanţă pe atuncĭ între familiele maghiare; şi fiind-că maghiarulŭ, în genere, este din natura sa atât de mândru de limba şi naţionalitatea sa, în cât limbele străine le despreţuesce şi prea rarŭ care învaţă câte una. Maĭ toţĭ nouiĭ veniţĭ eraŭ ómenĭ politicĭ : deputaţĭ, demagogĭ, ḑiariştĭ, funcţionarĭ. Nu era vorba de cât despre marea faptă a proclamăreĭ Unireĭ. Entusiasmulŭ era generalŭ : chiar în ochiĭ vĕduvelorŭ maghiare scânteia atât de tare veselia şi fericirea, în cât păreaŭ a-şĭ fi uitatŭ de doliulŭ lorŭ.

In mijloculŭ acestorŭ ómenĭ fanaticĭ, numaĭ eŭ singurŭ eram fără voia mea tristŭ, îngrijitŭ şi deconcertatŭ, căcĭ de unde pornisemŭ ca sĕ mĕ înfigŭ într'o aventură de femeĭ, mĕ vedeamŭ încurcatŭ într'o societate patriotică cu sentimente oposite.

— De ce nu te bucurĭ şi d-ta ca noĭ? mĕ întrebà unulŭ ce era deputatŭ.

— Imĭ pare rĕŭ, rĕspunseiŭ, că nu potŭ sĕ fiŭ veselŭ. Pre cât admirŭ entusiasmulŭ vostru, pre atâta mĕ întristezŭ că nu-l vĕdŭ pentru o causă maĭ justă.

— Ce vreĭ sĕ ḑicĭ?

— Voiŭ sĕ ḑicŭ că prevĕḑŭ marĭ nenorocirĭ, atât pentru ţéra acésta, cât şi pentru naţiunea vóstra. Fapta de astă-ḑĭ, cu al căreia triumfŭ vĕ glorificaţĭ, o sĕ tragă dupĕ sine calamităţile rĕsboiuluĭ civilŭ, şi Dumneḑeŭ scie câte nenorocirĭ...

— Pentru ce?

— Pentru că proclamaţĭ Unirea. fără consimţimêntulŭ şi înţelegerea prealabilă a Românilor, populaţiunea cea maĭ nume-

rósă din Ardealŭ; şi nu prevedeţĭ la ce estreme de desperare pótă să ajungă acestŭ poporŭ insultaĭŭ ast-felĭu!

Dómna de cacă distribuia ceaiulŭ, şi cu ocupaţiunea acésta nu băgase de sémă vorbele mele. Iar Maghiariĭ ce eraŭ aci începură a se uĭta de o-dată uniĭ la alţiĭ; şi, încetândŭ de a maĭ vorbi cu mine, începură a vorbi între eĭ unguresce, arătându mĕ mereŭ cu degetulŭ.

Atuncea înţeleseiŭ efectulŭ imprudenţeĭ mele. Eŭ lovisemŭ pe Ungurĭ în buba care-ĭ durea: vorbele mele fură ca nisce trăsne'e pentru eĭ; şi îndată înţeleseiŭ că persóna mea era aci ca unŭ scandalŭ. Imĭ luaiŭ pălăria, pretestândŭ că e târḑiŭ, şi ḑiseiŭ adio damelorŭ din casă. Dupĕ acésta, făcêndŭ o reverinţă către ceĭ-l-alţĭ domnĭ, eşiĭŭ.

VII.

Credeamŭ că ast-felŭ aventura mea era terminată. De unde intrasemŭ în casa acésta cu cugete amoróse, eşiamŭ cu sufletulŭ indignatŭ de ideĭ politice. De unde intrasemŭ cu ilusiunĭ de fericire, eşiamŭ cu îngrijire.

Traversândŭ grădina, mi se părù că douĭ ómenĭ mĕ urmărescŭ. Indesaiŭ paşiĭ. Dupĕ ce eşiĭŭ din aleele cele întunecóse, mé opriĭŭ puţinŭ, şi vĕḑuiŭ, la lumina luneĭ, că aceĭ douĭ ómenĭ eraŭ chiar dintre persónele cu care întrevorbisemŭ cu o oră maĭ 'nainte. Eşiĭŭ din grădină, şi intraiŭ în cetate. Imĭ aruncaiŭ ochiĭ îndĕrĕptŭ, şi vĕḑuiŭ că acele douĕ persóne tot mĕ urmărĭaŭ.

Unu orologiŭ de la o barieră batea ḑece ore şi unŭ pătrarŭ. Prăvăliele eraŭ închise. Pe strade nu circula de cât soldaţiĭ şi garda naţională. Oameniĭ ce mĕ urmăriaŭ îndesiseră paşiĭ, ımĭ eşiseră înainte. Iĭ vĕḑuiŭ schimbândŭ câte-va vorbe cu o companie de gardiştĭ, şi apoĭ depărtându-se.

Când am venitŭ în dreptulŭ gardiştilorŭ, mĕ vĕḑuiŭ înconjuratŭ de eĭ; începură a-mĭ vorbi unguresce şi nemţesce. Le

spuseiŭ românesce că nu înțelegŭ. Unulŭ din eĭ atuncĭ îmĭ vorbi în limba mea.

— Cine escĭ ?

— Omŭ bunŭ.

— De unde viĭ ?

— De la contesa... unde am petrecutŭ séra.

— Dar de la dece césurĭ, nu maĭ e slobodŭ sĕ umble nimenĭ pe ulițe.

— N'am sciutŭ ; sunt străinŭ.

— Pasportŭ aĭ ?

— Am ; e la făgădăŭ.

— Vino dupĕ noĭ.

— Aide.

Inconjuratŭ de acesțĭ ómenĭ înarmațĭ, credeamŭ că o sĕ mergŭ la otelŭ, de unde nu mĕ îndouiamŭ că o sĕ mĕ mântuiŭ de dênşiĭ fără nicĭ o supĕrare. Dar sosindŭ la o réspântie, vĕdŭiŭ că sinistriĭ meĭ companionĭ mĕ împingŭ la drépta, direcțiune de totŭ opusă cu calea oteluluĭ meŭ.

— Eheĭ ! dar unde apucațĭ ?

— La Poliție.

— Dar ce sĕ facŭ eŭ la Poliție ? ce ? mĕ luațĭ de hoțŭ ? Ce felŭ de ómenĭ sunteţĭ D-v. pe aicĭ ? Ce felŭ de legĭ avețĭ ? De voițĭ sĕ vĕ încredințațĭ despre mine, venițĭ la făgădăŭ, sĕ vĕ arătŭ pasportulŭ, sĕ vedețĭ şi pe camarađiĭ meĭ...

— De prisosŭ, domnişorule. Porunca este că cine se va prinde dupĕ dece césurĭ, sĕ fie dusŭ la poliție : este *belagerungzustand* (stare de assediŭ) !

Vĕdêndŭ că nu e chipŭ de opunere, mĕ supuseiŭ, dicêndŭ în mine : «a draculuĭ aventură !» Cu tóte acestea rĕmăseiŭ încredințatŭ că acésta era consecința ideilorŭ politice ce mĕ hasardasemŭ a le da pe față în salonulŭ Conteseĭ ; şi că era o cursă pregătită de ceĭ douĭ Ungurĭ ce se luaseră dupĕ mine.

VIII.

La Poliţie, fuseia introdusŭ într'o cameră mică, unde nu era de cât unŭ patŭ aşternutŭ cu o rogojină.

Păzitorulŭ, îndată ce mĕ puse aci, eşì şi încuià uşa pe din afară. Protestaiŭ cu unŭ ţipetŭ, ḑicêndŭ că eŭ nu sunt hoţŭ; dar dreptŭ rĕspunsŭ nu auḑiiŭ de cât câte-va *teremtete*. Din nefericire, în dreptulŭ grilateĭ mele ferestre era unŭ felinarŭ: astfelŭ aveamŭ fericirea de a nu mĕ vedea în întunerecŭ. Dar necazulŭ meŭ fu maĭ mare când căutaiŭ în sînŭ şi vĕḑuiŭ că nu luasemŭ portofoliulŭ cu mine. Dacă l'aşĭ fi avutŭ, negreşitŭ că aşĭ fi făcutŭ o meditaţiune durerósă, prin care aşĭ fi blestematŭ şi Ungurĭ, şi contese, şi Clujŭ, şi totŭ neamulŭ maghiarilorŭ.

Ca sĕ mĕ distragŭ, măsuramŭ camera mea în totŭ sensulŭ, şi cu paşiĭ, şi cu palma, şi în largŭ şi în lungŭ. Nu-mĭ venia sĕ mĕ culcŭ, căcĭ rogojina nu era prea elastică. De necazŭ mĕ suiamŭ pe patŭ şi umblamŭ pe elŭ. Singurulŭ lucru ce mĕ incomoda eraŭ nisce insecte mărunte carĭ se urcaŭ mereŭ pe mine şi mĕ pişcaŭ; dar dupĕ ce înţeleseiŭ că aceste nu eraŭ de cât puricĭ, mĕ mângăiamŭ cu poetica cântare a grierilorŭ. De atuncĭ, vĕ mărturisescŭ, am căpĕtatŭ o mare dragoste pentru grierĭ: cea maĭ plăcută mulţămire a mea este ca sĕ am în camera mea unde dormŭ unŭ grierŭ.

Nicĭ o-dată n'am aşteptatŭ ḑiua cu maĭ mare nerăbdare.

Când am vĕḑutŭ rĕsărindŭ aurora, mĭ am adusŭ aminte de frumosele gene ale primeĭ mele amante când le deschidea deşteptându-se din somnŭ la strigarea mea amorósă. Iar când am vĕḑutŭ răsărindŭ sórele, mi s'a părutŭ maĭ dulce de cât prima ḑi când am vĕḑutŭ lumina, (cu tóte că pe acésta, dreptŭ se spunŭ, nu o ţiiŭ minte).

IX.

Camaraḑiĭ meĭ, după ce mĕ căutaseră tótă séra, vĕḑêndŭ că nicĭ a doua ḑi diminéţă nu venĭamŭ la otelŭ, intraseră în miĭ de bănuele; maĭ alesŭ că fusese vorba sĕ plecămŭ de diminéţă. Unulŭ din eĭ merse la capulŭ Poliţieĭ. Acesta nu scia încă nimica; cu tóte acestea îĭ promise că va da ordine de cercetare. Acéstă împrejurare aduse pe capulŭ Poliţieĭ maĭ de diminéţă la postulŭ seŭ.

Pe la 8 ore, auḑiiŭ deschiḑêndu-se închisórea mea. Fuiŭ poftitŭ afară şi condusŭ înaintea Poliţaiuluĭ. Fără a sci cine era omulŭ către care eramŭ înfăţişatŭ, când vĕḑuiŭ în aceeaşĭ cameră pe camaradulŭ meŭ Casimir, mĕ aruncaiŭ pe dată în braţele sale.

După ce fuiŭ expusŭ la unŭ micŭ interogatoriŭ; după ce mi se examină pasportulŭ, care se găsi în bună rêndueală, Poliţaiulŭ, unŭ Ungurŭ cu mustăţĭ lungĭ şi ceruite, ne spuse că sunt marĭ bănuele asupra nóstră. Elŭ îmi aduse aminte de vorbele ce avusemŭ în séra precedentă la contesa L... Eŭ încă nu ascunseiŭ adevĕrulŭ, şi spuseiŭ că ast-felŭ sunt şi acuma convincţiunile mele şi că nu înţelegŭ pentru ce aşĭ putea fi bănuitŭ.

— Aŭ dóră nu póte omulŭ sĕ se bucure (ḑiseiŭ) de atâta libertate în ţéra acésta, ca sĕ spue cu francheţe ideile sale politice? Aŭ dóră asta e legalitatea Unguréscă? Aŭ dóră ast-fel înţelegŭ Unguriĭ ospitalitatea ce sunt datorĭ a da emigranţilor din ţĕrile lor vecine?

Nu-mĭ maĭ aducŭ aminte ce maĭ spuseiŭ mustăciosuluĭ meŭ Ungurŭ; dar sciŭ că mĕ aprinsesemŭ tare, şi-ĭ vorbisemŭ cuvinte aspre. Elŭ ne spuse cu francheţă că Unguriĭ se temŭ de Panslavismŭ, că s'aŭ prinsŭ în maĭ multe părţĭ emissarĭ russescĭ carĭ aŭ fost împuşcaţĭ.

Dar după ce spuserămŭ Unguruluĭ motivulŭ emigrăreĭ nóstre,

adică mişcarea din Moldova, care nu era de cât o protestaţiune în contra protectoratuluĭ russescŭ, el părù a se convinge de adevĕrŭ. Ne spuse că suntem liberĭ, cu cuvêntŭ de onóre că vom pleca îndată din Clujŭ, şi că nu ne vom maĭ ocupa de politică.

El ne spuse că sunt ordine fórte aspre de la Ministerul din Pesta pentru emissariĭ politicĭ; şi că, dacă ne-am apuca de politică şi în alte părţĭ, potŭ sĕ se găsĭască funcţionarĭ carĭ sĕ nu voĭască a ne înţelege; şi ast-fel ne-am espune a fi escortaţĭ la Pesta, saŭ.... şi maĭ rĕŭ.

X.

Eşindŭ de la Poliţie, merserămŭ la otelŭ; mâncarămŭ câte ceva, luarămŭ şi câte o cafea cu lapte parfumată cu slănină după maniera Unguréscă, şi apoĭ plecarămŭ, fericiţĭ că am scăpatŭ numaĭ cu atâta din terorismulŭ unguresců.

Trecurămŭ prin maĭ multe sate legate între ele cu şosele minunate.

Satele unguresciĭ se cunosceaŭ după aspectulŭ lor teatralŭ; căcĭ la fie-care bordeiŭ se vedea câte douĕ-treĭ stindarde maghiare cu inscripţiunĭ *unio* saŭ *éljen Coşut*. Pe unele locurĭ, eraŭ şi inscripţiunĭ scrise românesce, ca sĕ le înţeleagă şi Româniĭ; *unire saŭ mórte, unire saŭ furcĭ;* şi în adevĕrŭ că în curêndŭ s'aŭ pusŭ furcĭ pe tóte drumurile, şi Româniĭ ce cutezaŭ a se pronunţa contra Uniriĭ eraŭ spânzuraţĭ fără nicĭ o judecată!

După vre-o patru ore de călătorie, ne oprirămŭ la cârciuma unuĭ satŭ, ca sĕ rĕsuflămŭ caiĭ. Acestŭ satŭ, după locuinţele sale miserabile, se cunoscea că era locuitŭ de Românĭ, şi proprietate a unuĭ magnatŭ Ungurŭ, al căruia castelŭ se vedea albindŭ nu departe, aşedatŭ pe o cóstă de dealŭ, ocolitŭ de ziduri şi de o grădină întinsă. Comandaserămŭ ceva de mâncare; şi până sĕ se gătĭască, ne preumblamŭ la umbra uneĭ şandramale ce era în faţa cârciumeĭ. Ne puseserămŭ la

vorbă cu vre-o treĭ românĭ trecătorĭ, cărora le oferisemŭ şi de bĕutŭ. In intervalul acesta, vedeamŭ din când în când intrândŭ şi eşindŭ din cârciumă câte unŭ Ungurŭ cu pipa în gură şi cu puşca pe umere. Ni se spuse că eraŭ guardiştĭ naţionalĭ sătescĭ: că se dedeseră arme şi pe la sate, însă numaĭ Ungurilorŭ, ear Românilorŭ nu. Aceştĭ guardiştĭ se totŭ uitaŭ la noĭ, şi păreaŭ a trage cu urechia întrevorbirile nóstre cu ţĕraniĭ românĭ. De o-dată ne pomenirămŭ cu vre-o ḑece din aceştia, viindŭ şi întrebându-ne de unde venimŭ, unde ne ducemŭ şi ce felŭ de ómenĭ suntemŭ. Nemulţumiţĭ de respunsurile nóstre, ne cerură paspórtele. Neputêndu-le ceti, ne spuseră că suntemŭ arestaţĭ, şi că trebue sĕ ne ducă la Grafulŭ.

Nu era nicĭ unŭ modŭ de înţelegere cu aceştĭ ómenĭ sĕlbatecĭ şi fioroşĭ. Trebuea a ne supune. Escortaţĭ între puscĭ, câte-şĭ patru, furămŭ duşĭ la castelulŭ Grafuluĭ. Norocire că nu era departe.

Dupĕ ce traversarămŭ grădina, furămŭ aduşĭ sub balconulŭ palatuluĭ, şi ţinuţĭ în sóre, ale căruia raḑe ne frigea ca în frigare. Maĭ mult de douĕ ḑecĭ de minute stăturămŭ acolo, aşteptândŭ venirea Grafuluĭ. In fine acesta se arătà în balconŭ Ne adressà vorba unguresce; apoĭ vĕḑêndŭ că nu-ĭ putemŭ respunde, ne vorbì românesce. Ne întrebà ce felŭ de ómenĭ. şi de unde suntem. Îĭ rĕspunserămŭ că suntem Moldovenĭ, şi că dacă ar fi venitŭ şi el în Moldova, nu ar fi fost tratatŭ astfelŭ. Indată ordonà guardiştilorŭ sĕ se ducă, iar elŭ ne poftì sus.

XI.

Grafulŭ era unŭ omŭ ca de 70 anĭ, robustŭ, şi cu o fisiognomie plăcută şi veselă. El ne eşì înainte până la jumătatea treptelorŭ scăreĭ, pre când ne urcamŭ. Ne cerù miĭ de scuse pentru supĕrarea ce din neînţelegere ni s'a făcutŭ, promiţênd a ne ţinea tótă ḑiua la elŭ, spre a ne arăta ce felŭ Unguriĭ

daŭ ospitalitate străinilorŭ. Ne spuse de îndată că suntem óspeţiĭ luĭ bine-veniţĭ; şi că dacă ne face plăcere, putemŭ sĕ şedemŭ maĭ multe ḑile la elŭ, sĕ petrecemŭ, sĕ vênămŭ, sĕ ne preumblămŭ. Indată începù a răcni unguresce, şi o mulţime de servitorĭ fură ordonaţĭ a grăbi cu prânzulŭ.

Refusarămŭ tóte, afară de prânzŭ; căcĭ în adevĕrŭ de mult nu prânḑiserămŭ cum se cade; bucatele de la otelurĭ se lucra maĭ mult în sosurĭ de slănină rîncedă, cu care stomacurile românescĭ cam greŭ se împăca.

Grafulŭ vorbĭa românesce destulŭ de bine; numaĭ dupĕ accent putea cine-va sĕ cunóscă că e Ungurŭ. Acéstă limbă îĭ era familiară din copilărie, fiind-că satele moşiilor sale sunt locuite maĭ mult de românĭ. Apoĭ ne maĭ lămurì, póte spre a flata sentimentele nóstre naţionale, că cu vre-o sută cincĭ-ḑecĭ de anĭ în urmă strămoşiĭ seĭ eraŭ Românĭ, că are mare dragoste pentru Românĭ, şi că cu durere de inimă îĭ vede rătăciţĭ de missionariĭ germanismuluĭ şi aĭ panslavismuluĭ. Graful îşĭ trimisese familia la Clujŭ, mărturisindu-ne că că-ĭ e frică, de o jăcherie romănsécă.

Ne spuse că unulŭ din fiiĭ sĕĭ e depulatŭ la Dietă, ca şi dênsulŭ; iar că alţiĭ treĭ sunt în oştire la Pesta. El singur rĕmăsese la moşie, ca sĕ-şĭ păzească casa.

Prânzulŭ care ne dete Grafulŭ, fu splendidŭ. El se arăta transportatŭ de mulţămire pentru întêmplarea ce ne adusese în casa sa. In timpulŭ prânḑuluĭ convorbirea nóstră cu el fusese cu totul espansivă; căcĭ era de o bonomie nespusă, şi de unŭ caracterŭ fórte veselŭ. Când venĭa vorba despre politica ḑileĭ, el ne ruga sĕ schimbămŭ vorba. Ne afirma că politica nu-ĭ place; dar cu tóte acestea era adoratorulŭ mişcăriĭ naţionale. Pentru elŭ, Coşut era unŭ semi-ḑeŭ, şi Göergöei unŭ Achile. Când însă voiamŭ a-ĭ demonstra că politica maghiară în contra celor-l'alte naţionalităţĭ este fatală, — elŭ nu se opunea, da iarăşĭ ḑicea că Coşut scie ce face, că acesta nu póte sé greşéscă, şi că D-ḑeŭ ţine cu Ungurulŭ.

Dupĕ prânzŭ, luarămŭ cafeaoa într'unŭ pavilionŭ în grădină, unde admirarămŭ o galerie de tablourĭ destulŭ de frumóse,

Ne spunea Ungurulŭ că acésta îl costa peste ḑece miĭ de galbenĭ, şi că era gustulŭ unuia din fiiĭ seĭ. Aceste eraŭ tóte tablourĭ istorice, lucrate de pictorĭ maghiarĭ. După acésta ne luarămŭ ḑiua bună de la venerabilulŭ Grafŭ, carele cu multă părere de rĕŭ ne petrecù până la eşirea grădineĭ.

Imĭ pare rĕŭ că între hârtiele mele nu maĭ găsiiŭ însemnarea despre numele şi moşia acestuĭ nobilŭ ungurŭ. Nu târḑiŭ însă, după ce trecuiŭ în Bucovina, când irumpse rĕsboiulŭ civilŭ, îmĭ aducŭ aminte că am cetitŭ în ḑiarele după atuncea că castelulŭ în care furămŭ ospĕtaţĭ fu prefăcutŭ în cenuşă cu tótă strălucirea sa, şi că bĕtrânulŭ Grafŭ insuşĭ căḑù victima furieĭ populare a Românilorŭ ce rădicaseră o cruciată binecuvêntată asupra Maghiarilorŭ.

Dupĕ acéstă romantică şi seriósă întêmplare, plecarămŭ.

XII.

Nu voiŭ maĭ spune tracasseriele care amŭ maĭ avutŭ în timpulŭ acesteĭ călĕtoriĭ maĭ prin tóte satele şi oraşele ce am trecutŭ. Voiŭ spune însĕ cele maĭ principale.

Séra amŭ ajunsŭ într'unŭ oraşŭ care se chiamă Deşŭ (Déés). Acesta este locuitŭ maĭ cu totulŭ de Ungurĭ: póte sĕ fie şi ceva Românĭ prin suburbiĭ, dar nu ni s'a întâmplatŭ sĕ auḑimŭ nicĭ unŭ omŭ vorbindŭ armoniósa nóstră limbă.

Furămŭ duşĭ la unŭ otelŭ miserabilŭ, unde abia găsirămŭ două păcătóse camere în etagiulŭ de susŭ. Mĕ învoiiŭ cu camaraḑiĭ meĭ, ca eĭ sĕ dórmă câteşĭ treĭ într'o cameră, unde eraŭ treĭ paturĭ, iar eŭ sĕ rĕmâiŭ singurŭ într'una, fiindŭ-că doriamŭ sĕ mĕ apucŭ de scrisŭ ceva.

Pentru ca sĕ cinămŭ puţinŭ, ne coborîrămŭ într'o sală din etagiulŭ de josŭ, unde era birtulŭ, traversândŭ o mare sală de cafenea p'intre o mulţime de ómenĭ ce se ocupaŭ cu biliardulŭ şi alte jocurĭ obicĭnuite pe la asemine locurĭ. Ne puserămŭ în curândŭ la o masă lungă, unde în faţa nóstră locurile eraŭ ocupate de alte persóne. S'a întâmplatŭ ca eŭ sĕ

mĕ punŭ în faţă cu unŭ omŭ ce avea o figură şi o căutătură sinistră, şi care îşĭ răsucia mereŭ mustăţile, după care putea orĭ-cine sĕ cunóscă că e Ungurŭ. O pipă mare unguréscă atârna de buzele acestuĭ omŭ, carele învârtia mereŭ unŭ paharŭ cu vinŭ între degete, uitându-se cu impertinenţă la noĭ. Acéstă căutătură, nu sciŭ de ce, mi se părea insultătóre, şi-mĭ venia sĕ-ĭ observŭ că nu-lŭ potŭ suferi, dar uniforma şi sabia ce purta mĕ ţinea în respectŭ.

După o lungă tăcere, acestŭ omŭ îmĭ adresà vorba. pe când scoteamŭ baniĭ din pungă ca sĕ plătescŭ socotéla mâncăreĭ. Elŭ îmĭ vorbì romànesce, dar după accentŭ cunoscuiŭ că e Ungurŭ. Elŭ încă cunoscù că nu suntemŭ indigenĭ. Îĭ rĕspunseiu la câte-va întrebărĭ cu indiferenţă, cu răcélă şi cu laconismŭ.

— Sunteţĭ trecătorĭ, Domnilorŭ?

— Da.

— Veniţĭ din Ungaria?

— Da.

— Aţĭ vêndutŭ boĭ acolo?

— Da.

— Treceţĭ în Moldova?

— Da.

— Frumosŭ trebue sĕ fie în ţéra D-vóstre.

— Da.

Ast-felŭ, rĕspundeamŭ totŭ cu *da*, numaĭ ca sĕ mĕ scapŭ de acéstă mutră nesuferită, şi maĭ alesŭ sĕ nu mĕ aventurezŭ a vorbi de politică. În fine, fără a-ĭ ḑice măcarŭ nópte bună, îlŭ lăsaiŭ şi mĕ urcaiŭ cu camaraḑiĭ meĭ, de carĭ mĕ despărţiiŭ îndată, trecêndŭ în camera mea.

Citiiŭ şi scriseiŭ ca vre-o două ore. Apoĭ, simţindŭ că somnulŭ mĕ învinge, stinseiŭ lumînarea şi mĕ culcaiŭ. O ferésträ ce era alăturĭ cu uşa. despre galeria comună, avuseiŭ imprudinţa sĕ o lasŭ deschisă. pentru ca sĕ mĕ uitŭ cu libertate la lună, şi pentru ca sĕ intre recórea în cameră, fiind-că era o căldură fórte simţitóre.

22

XIII.

Mĕ culcaiŭ. Nu apucasemŭ însă a închide ochiĭ, şi de odată auḑŭ óre-carĭ paşĭ de omŭ despre galerie. Deschiḑŭ ochiĭ şi vĕḑŭ silueta unuĭ omŭ la feréstră. Atuncĭ puiŭ mâna pe unŭ pistolŭ care-lŭ aveamŭ sub perină. Individulŭ meŭ, după ce se uită lungŭ pe feréstră, sărì în lăuntrulŭ camereĭ mele; se duse întinsŭ la unŭ patŭ ce era aprópe de feréstră, şi se culcă. De îndată, îlŭ auḑiiŭ sforăindŭ. Aprinseiŭ lumânarea, şi cu pistolulŭ în mână, mĕ duseiŭ la elŭ. Îmĭ fu peste putinţă sĕ-lŭ desteptŭ. Era unŭ june ca de 20 anĭ, îmbrăcatŭ unguresce cu haine fine; era roşu la faţă ca o sfeclă şi puţia a holercă ca o bute. Înţeleseiŭ de îndată că trebuia sĕ fie vre-unŭ nenorocitŭ de beţivŭ; şi în simţimintele mele filantropice şi umanitare, găsiiŭ că maĭ bine făceamŭ sĕ-lŭ lasŭ sĕ dórmă, de cât sĕ facŭ gălăgie chemândŭ pe ómeniĭ oteluluĭ ca sĕ-lŭ dea afară.

Mĕ culcaiŭ de a doua óră; însĕ astă dată mĕ îngrijiiŭ a închide şi uşa şi feréstra despre galerie, lăsândŭ deschisă o altă feréstră care da într'o uliţă strimtă şi întunecósă. Dar pe când mĕ fura somnulŭ, simţiiŭ iarăşĭ o mişcare pe lângă feréstra deschisă şi pe lângă peretele despre uliţă. Mĕ sculaiŭ, îmĭ aruncaiŭ ochiĭ pe feréstră, şi vĕḑuiŭ că unŭ omŭ pusese o scară, şi se gătia sĕ se urce.

«La dracu! ḑiseiŭ în sine-mĭ, asta e seriosŭ. Negreşitŭ că acesta e unŭ hoţŭ. Dar sĕ vedemŭ ce comedie o sĕ mi se maĭ întêmple.»

Iaŭ în mână pistolulŭ cu douĕ focurĭ ce aveamŭ, şi mĕ vîrŭ răpede sub patulŭ beţivuluĭ care dormia, decisŭ a mĕ servì de arma mea numaĭ la cea din urmă estremitate.

Hoţulŭ, îndată ce sărì pe ferĕstră, merse întâiŭ la patulŭ meŭ; neaflându-mĕ acolo, merse la patulu cel-altŭ. Simţiiŭ o sguduitură în patŭ; apoĭ o mugire surdă; apoĭ auḑiiŭ o col-

căire ca dintr'o victimă înjunghiată ;... apoĭ o tăcere profundă. După acésta, vĕḑuiŭ că hoţulŭ, luândŭ ceva de pe patŭ, sărì pe feréstră înderĕptŭ cu iuţélă.

Atunce eşiiŭ răpede de sub patŭ; alergaiŭ la feréstră, şi o închiseiŭ.

Eşiiŭ apoĭ afară, şi începuiŭ a ţipa ca unŭ nebunŭ, strigândŭ : hoţiĭ şi tîlhariĭ !

Totŭ otelulŭ se ridicà în picióre. Camaraḑiĭ meĭ eşirá; şi eramŭ atâtŭ de confusŭ, în cât nu sciamŭ ce sĕ le spunŭ. În fine intrară maĭ mulţĭ ómenĭ în camera mea, şi se constatà faptulŭ. Victima era cunoscută: era unŭ fiĭŭ alŭ Poliţaiuluĭ din cetate, cunoscutŭ de toţĭ ca omŭ căḑutŭ la beţie. Oameniĭ din otelŭ spuneaŭ că acesta bĕuse până după meḑulŭ nopţiĭ în cîrciuma din rîndulŭ de josŭ; şi că adeseorĭ avea obiceiŭ a se urca furişŭ prin camerele de susŭ şi a se culca unde găsia deschisŭ. Nenorocitulŭ era lovitŭ cu unŭ pumnariŭ la inimă, în peptŭ şi în gîtŭ. Se căutà cu deamăruntulŭ şi nu se găsì asemine armă la mine. Apoĭ, după spusa mea căutându-se, se găsiră câte-va picăturĭ de sânge pe marginea din afară a pereteluĭ despre feréstră. Pe lângă aceste, se constatà că lipsia unŭ micŭ sacŭ de voiagiŭ alŭ meŭ, sacŭ cu care mĕ vĕḑuseră maĭ mulţĭ când amŭ venitŭ în otelŭ, şi pe care-lŭ pusesemŭ în patulŭ pe care se culcase beţivulŭ meŭ.

XIV.

Cu turburarea şi vuetulŭ acesteĭ afacerĭ, trecură maĭ multe ore. Se făcuse chiar ḑiuă. Fie-cine îşĭ póte închipui spaima şi îngrijirile mele. Eŭ strigamŭ mereŭ sĕ vie Poliţia, pentru că încă nu vedeamŭ ómenĭ de aĭ Poliţieĭ. În fine, cu mare bucurie vĕdŭ pe Ungurulŭ cu mustăţite răsucite, care şeḑuse de cu séră la locandă în faţa mea. Cum vĕḑŭ pe omulŭ acesta, alergŭ şi m'apucŭ de gâtulŭ luĭ. Elŭ de o dată începù a ţipa, pronunţândŭ câte-va vorbe unguresci care eŭ nu le înţeleseiŭ;

apoĭ leşinà şi cădù josŭ. Rĕmăseiŭ uimitŭ; nu maĭ sciamŭ ce se petrece în jurulŭ meŭ.

Ce sĕ maĭ lungescŭ descripţiunea? Ucigaşulŭ era chiar acesta, şi victima era fiulŭ seŭ! Elŭ, de şi in serviciulŭ Poliţieĭ, avea deprinderea faptelorŭ criminale. I se păruse că punga mea este grea; şi fiindŭ sigurŭ că vêndusemŭ boĭ la Pesta, îşĭ închipuia că voiŭ fi avêndŭ banĭ maĭ mulţĭ. Elŭ se vede că aflase camera mea, şi ast-felŭ venise sĕ mĕ ucidă. Ţipetulŭ şi leşinulŭ seŭ era căcĭ credea că vede în mine o fantasmă, a căreia realitate creḑuse că a ucisŭ. Apoĭ când vĕḑù pe fiulŭ seŭ mortŭ, mărturisì de îndată crima sa, ḑicêndŭ că degetulŭ luĭ D-ḑeŭ l'a pedepsitŭ cu însuşĭ sângele seŭ!

Alţĭ agenţĭ de aĭ Poliţieĭ aduseră îndată de la casa ucigaşuluĭ saculŭ meŭ de călĕtorie, pe care lŭ găsiiŭ neatinsŭ. După acésta ne grăbirămŭ a pune caiĭ şi a pleca, cu dorinţa de a ne depărta cât maĭ curêndŭ de acestŭ locŭ ce ne însuflase atâta spaimă şi îngrijire.

XV.

A doua ḑi amŭ ajunsŭ, cam pe la amiaḑă-ḑi la Bistriţa. Fiind-că de aci înainte nu maĭ era vre-unŭ oraşŭ la care sĕ putemŭ ajunge séra, şi fiind-că mînaciulŭ nostru avea trebuinţă sĕ-şĭ repauseze caiĭ maĭ bine, ne deciserămŭ a mânea aice.

Îndată ce ne restaurarămŭ stomahurile cu o mâncare maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ mistuibilă, eşirămŭ pe josŭ ca sĕ vedemŭ oraşulŭ, şi împrejurimile sale.

Acéstă localitate, chiar după numele seŭ, ne însufla unŭ deosebitŭ interesŭ. În Moldova avemŭ rîulŭ Bistriţa, ale căruia sorginţĭ le sciamŭ că vinŭ din Transilvania; apoĭ maĭ avemŭ o Mŏnăstire numită Bistriţa; apoĭ în ţéra soră, în Muntenia, maĭ era încă o apă şi o Mŏnăstire cu asemine numire. Pentru ce aceste rîurĭ. aceste monastirĭ şi acéstă cetate, sĕ fi

luatŭ unŭ singurŭ nume? Eată în adevĕrŭ, materie care ar fi bine sĕ o esploateze archeologiĭ, cărora Statulŭ le dă banĭ de cheltuiélă pentru missiunĭ sciinţifice fără sĕ facă adessea maĭ nimica; eĭ arŭ putea sĕ ne lămuréscă dacă vechia numire *Bistertia* de prin cronicele latine se cuvine a se da cetăţiĭ, rîurilorŭ saŭ Monastirilorŭ. Eŭ însĕ, acuma voiŭ veni la lucrurĭ maĭ uşorŭ de naratŭ, şi maĭ lesne de cercetatŭ.

Acéstă cetate, situată la confiniele Maramureşuluĭ, din învechite timpurĭ a fost disputată de Domniĭ Moldovenĭ. Pe aicea îşĭ făcuse cale Dragoş-Vodă când a emigratŭ din Transilvania şi şĭ-a fundatŭ unŭ tronŭ în Moldova; şi apoĭ aicĭ era unŭ puntŭ strategicŭ, de unde Moldoveniĭ puteaŭ împedica năvălirea Ungurilorŭ în secolulŭ de mijlocŭ. Ast felŭ, Bistriţa ca şi Ciceulŭ, ca şi cetatea de Baltă, de maĭ multe orĭ cucerite şi perdute, aŭ fostŭ maĭ multŭ timpŭ feude ale Domnilor Moldovenĭ. Acestea serviaŭ totŭ odată de asilŭ Domnilorŭ românĭ în casurĭ estraordinare când se vedeaŭ respinşĭ de incursiunile tartare saŭ alungaţĭ de resbóiele civile. Aice se ţineaŭ garnisóne moldovene, şi eraŭ palate domnescĭ, ale cărora urme, vaĭ! s'aŭ stersŭ de cruḑimea timpurilorŭ. Acuma (adecă la 1848), numaĭ de-asupra uneĭ porţĭ se vede săpatŭ în pétră unŭ capŭ de zimbru ce memorează de bună seamă cea din urmă cucerire a luĭ Petru Rareş la 1530.

Bistriţa, odinióră ocupată şi stăpînită de Românĭ, astăḑĭ este unŭ oraşŭ străinŭ, ca tóte oraşele şi cetăţile din Transilvania. Saşiĭ şi Ungro-Săcuiĭ luară loculŭ Românilorŭ; căcĭ după decodenţa domniilorŭ române din Principate, şi Româniĭ din Ardelŭ aŭ căḑutŭ sub tirania celorŭ treĭ naţiunĭ, secundate de Ungurĭ şi de Austriacĭ.

A doua ḑi de diminéţă ḑiserămŭ adio Bistriţeĭ, întristaţĭ de suvenirile şi de decădinţa sa.

XVI.

Cum trece cineva de Bistrița înainte, și se afundă în Carpațĭ, este lovitŭ la fiă-care pasŭ de vederea locurilorŭ celorŭ maĭ pitorescĭ și maĭ desfătătoare. Natura este atâtŭ de bogată, în cât poate ḑice că a descălecatŭ D-ḑeŭ pentru fericirea celorŭ ce locuescŭ aice. Clima pe aice face unŭ contrastŭ fórte vederatŭ cu acea care domnesce în sudulŭ Transilvanieĭ despre Brașov; ea se asémănă prea multŭ cu clima munțilorŭ Munteniеĭ care se uĭtă cătră Dunăre.

Satele în genere sunt locuite de grănicerĭ. E o plăcere ca sĕ trécă cineva prin aceste sate. Organisațiunea lorŭ, disciplina și viéța locuitorilorŭ, merită a le studia orĭ-ce bărbatŭ de Statŭ.

Pămêntulŭ este proprietate a grănicerilorŭ: eĭ sunt usufructierĭ perpetuĭ; și pentru acésta aŭ sarcina de a purta armele cu toțiĭ, părințiĭ și fiiĭ, din tinerețe până la bĕtrânețe.

Eĭ păzescŭ granițele: altŭ serviciŭ nu facŭ, și din liniele granițelorŭ nu essŭ de câtŭ la întâmplărĭ de invasiunĭ și de pericolĭ marĭ pentru monarchie.

Oprindu-ne la unŭ satŭ mare, alŭ căruia nume cu părere de rĕŭ l'am uitatŭ, avuiŭ curiositatea a visita scóla care se vedea la óre-care distanță. Era tocmaĭ în órele de prelecțiune. Îndată ce-mĭ spuseiŭ numele, profesoriĭ mĕ înconjurară cu ceremoniele cele maĭ măgulitóre: ca uniĭ carĭ cetiseră câte ceva din scrierile mele în Gazeta de Transilvania, îmĭ arătară o mare considerațiune. În scólă, eraŭ peste treĭ sute de scolarĭ de tóte vêrstele. Studiele se făceaŭ după metoda mutuală, în limba română și germană. Din aceste scolĭ, Austria recruteză pe căprarĭ și maĭ pe toțĭ funcționariĭ ce-ĭ trimite în servițulŭ agențielorŭ consulare din Principate.

Scolariĭ sunt toțĭ esternĭ; cu tóte aceste, de la celŭ maĭ micŭ până la celŭ maĭ mare, toțĭ sunt supușĭ disciplineĭ mi-

litare. La scólă, fie-care vine cu puşculiţa sa de lemnŭ pe umĕrŭ. Profesoriĭ mĕ făcură sĕ vĕdŭ manevrele lorŭ. Într'o clipă toţĭ copiiĭ se împărţiră în cete şi în companiĭ, aşeḑêndu se ceĭ înalţĭ în frunte şi ceĭ maĭ scurţĭ în urmă; căcĭ eraŭ de tóte vîrstele şi de tóte taliele.

Eĭ aveaŭ dintre eĭ ofiţerĭ de tóte gradele, şi făcură cu o precisiune admirabilă, o mulţime de evoluţiunĭ militare. A fostŭ o adevĕrată plăcere pentru mine, ca sĕ vĕḑŭ aceste lucrurĭ, şi cugetamŭ mereŭ la organisarea unorŭ ast-felŭ de instituţiunĭ şi pe la noĭ.

XVII.

Calea ce străbate Carpaţiĭ în trecerea din Ardealŭ spre Bucovina, este minunată. Şoseua este lucrată totŭ din cremene pisată, şi săpată în massivulŭ munţilorŭ. Se uimesce mintea omuluĭ de mărimea acestorŭ lucrărĭ gigantice: în adevĕrŭ, vĕḑêndŭ acele văĭ prăpăstiose umplute, acele stâncĭ uriaşe sfărâmate, şi traversândŭ văile şi delurile în trépădulŭ cailorŭ, nu póte a nu se minuna cineva de geniulŭ şi puterea omenéscă. Trecerea Carpaţilorŭ era o călĕtorie feerică pentru mine: la totŭ pasulŭ vedeamŭ peisagiurĭ noue, şi aşĭ fi doritŭ ca o asemene cale sĕ nu se maĭ termine.

Cum trece cineva de vèrfulŭ munţilorŭ, se vede într'o clima cu totulŭ diferită. Arboriĭ chiar au o expresiune maĭ severa şi maĭ posomorîtă. Verdeaţa e maĭ négră şi maĭ tristă. Plantele sunt maĭ micĭ şi maĭ aspre. Aerulŭ e maĭ umedŭ, maĭ rece, şi maĭ pĕtrunḑătorŭ. Codriĭ sunt maĭ selbaticĭ şi maĭ maĭestoşĭ.

Ajunserămŭ la frontiera ce desparte Ardealulŭ de Bucovina. Aice furămŭ supuşĭ la revisiunea vameşilorŭ şi la essaminarea pasportelorŭ, întocmaĭ ca cum amŭ fi intratŭ într'o ţéră străină, de şi ne aflamŭ totŭ în imperiulŭ Austrieĭ. Obiectulŭ principalŭ de care vameşiĭ se interesaŭ, era tutunulŭ: se nu cumva

sĕ ne scape vre-o lulea saŭ vre-o ţigară de tutunŭ care sĕ nu fiă austriacŭ! Causa era că în Ardealŭ tutunulŭ turcescŭ nu era proibitŭ, pre când în Bucovina era supusŭ uneĭ marĭ tacse.

Nu voiŭ maĭ vorbi despre băile de ferŭ şi de aramă, nicĭ despre alte fabrice ce amŭ visitatŭ în cursulŭ acesteĭ călătoriĭ; acéstă lucrare o recomandŭ mineralogilorŭ, industrialilorŭ, şi economiştilorŭ noştri. Voiŭ trece ca unŭ turistŭ pe lângă tóte aceste; voiŭ traversa maĭ întâiŭ valea desfătătoare a Câmpu-lunguluĭ, impopulată de sate frumóse şi de români necorumpţĭ, vale care servia tot d'a-una de Termopile Domnilorŭ Moldovenĭ în contra năvălirilorŭ unguresci. Dupĕ acésta voiŭ maĭ traversa Gura-Homoruluĭ, celŭ întâiŭ orăşelŭ ce este pe pólele Carpaţilorŭ Bucovineĭ, şi de aci voiŭ trece răpede înainte. Dar cu tóte că drumulŭ mare duce dreptŭ la Cernăuţĭ, voiŭ face unŭ micŭ ocolŭ, pentru ca sĕ visitezŭ Sucéva, vechia capitală a Moldoveĭ, care are atâte suvenirĭ marĭ şi frumóse în istoria nóstră.

XVIII.

Dar şi aice nu mĕ voiŭ opri multŭ. Voiŭ arunca numa ochiĭ asupra ruinelorŭ vecheĭ cetăţĭ ale Suceveĭ: voiŭ lăsa numaĭ câteva lacrime pe ele, şi mĕ voiŭ întórce altă dată caĭ sĕ le visitezŭ maĭ de aprópe şi maĭ bine. Fósta capitală a Moldoveĭ astădĭ nu maĭ e unŭ oraşŭ românŭ: locuitoriĭ seĭ în genere sunt Israeliţĭ, Şvabĭ şi alte seminţiĭ austriace; abia într'o mahala aŭ maĭ rĕmasŭ câţĭ-va lăutarĭ bĕtrânĭ, carĭ prin cântecele lorŭ întreţinŭ suvenirile naţionale!

Mĕ voiŭ grăbi dară sĕ ajungŭ maĭ curândŭ la Cernăuţĭ, capitala actuală a provincieĭ Bucovineĭ

Dar orĭ cât durerea îmĭ strângea inima călcândŭ pe acéstă ţéră, pe caare părinţiĭ meĭ aŭ apucat'o nedeslipită încă de ulpina sa, mintea mea se uimia, vedêndŭ frumuseţa şoselelorŭ

regularitatea și curățeniea orașelorŭ, progresele agriculturei și rânduéla, domnindŭ pretutindenĭ în perfectă regula că în mașina uneĭ locomotive.

Amŭ trasŭ la unŭ otelŭ, unde amŭ găsitŭ încă câțĭ-va emigrațĭ din Moldova. Eĭ ne informară despre starea lucrurilorŭ din Moldova.

Escesele guvernuluĭ se făceaŭ din ḑi în ḑi maĭ nesuferite: violărĭ de domiciliŭ, arestărĭ, maltratărĭ, persecuțiunĭ de totŭ felulŭ, se făceaŭ în tóte ḑilele, fără cruțare și fără témă de respundere. Oameniĭ ceĭ maĭ meprisabilĭ formaŭ guvernulŭ luĭ Michaĭ Sturza; ciocoiĭ ceĭ maĭ nerușinațĭ, maĭ corumpțĭ și maĭ venalĭ, îșĭ băteaŭ jocŭ de totŭ ce era nobilŭ și onestŭ în țéră.

După cum relataiŭ faptele de la începutulŭ suvenirilorŭ mele, s'a vĕḑutŭ că, din manifestațiunea spontanee și sinceră a spiritelorŭ liberale, sateliții politicĭ aĭ Rusieĭ voiră sĕ facă o rescoală, pentru ca sĕ legitimeze invasiunea Muscalilorŭ. Era și Vodă Sturza inițiatŭ în complotulŭ acesta? Escesele luĭ de putere le făcea elŭ cu consimțimîntulŭ Rusieĭ? Nu: cată sĕ mărturisimŭ adevĕrulŭ. Dacă arŭ fi fostu inițiatŭ, elŭ arŭ fi lăsatŭ ca mișcarea sĕ ia caracterulŭ uneĭ revoluțiunĭ, și n'ar fi sugrumat'o de îndată, precum a făcutŭ în urma celorŭ petrecute după 29 Marte. Generalulŭ Duhamelŭ, întorcêndu-se de la Bucurescĭ la Iașĭ, se ḑice că arŭ fi propusŭ luĭ Sturza ca sĕ céră intrarea unuĭ corpŭ de oștire russéscă, pentru ca sĕ menție ordinea. Acesta însĕ arŭ fi refusatŭ, după tóte amenințările ce i s'arŭ fi făcutŭ, rĕspunḑêndŭ că elŭ este în stare a înfrâna orĭ-ce rebeliune și a ținea buna ordine în țéră. Pentru acésta se afirma că elŭ îșĭ perduse favórea putereĭ protectrițe, care l'a fostŭ susținutŭ până aice. Acésta simțindu-se în țéră, oposițiunea, represintată de astă data numaĭ de elementulŭ aristocraticŭ, se făcuse amenințătóre: numai mijloacele și curagiulŭ lipsiaŭ, pentru ca Vodă sĕ fie resturnatŭ și gonitŭ de pe tronŭ.

Acesta însĕ se ținea cu puțina oscire de care dispunea și cu curagiulŭ ce ĭ însufla fiiul-seŭ și sateliții ce-lu încunjurau:

credea că, după complicaţiunea lucrurilorŭ din Europa, va putea încă sĕ-şĭ maĭ ţină tronulŭ chiarŭ fără protecţiunea Rusieĭ, şi cu despreţulŭ opiniuneĭ publice din ţeră.

XIX.

Pe lângă terorismulŭ guvernamentalŭ carele bântuĭa Moldova în ḑilele acelea, venise şi flagelulŭ holereĭ cu o furie spăimântătore. În Iaşĭ muriaŭ până la 300 persóne pe ḑi; prin oraşele şi satele din provinciĭ ravagiurile eraŭ nu maĭ puţinŭ furióse. Capitala ajunsese maĭ pustie: boeriĭ, şi toţĭ aceĭ ce aveaŭ vre unŭ colţŭ de proprietate pe afară, se retrăseseră pe la ţeră; Evreimea cea numerosă şi totŭ poporulŭ de josŭ se tăbărîse prin colibe pe la marginele Iaşilorŭ. Cu tóte acestea mortalitatea nu era maĭ puţinŭ teribilă.

În tote ḑilele primiamŭ scrisorĭ carĭ ne anunţa câte o nenorocire, câte o perdere pintre amiciĭ şi rudele nóstre. De aceea, pe lângă emigranţiĭ politicĭ, în Cernăuţĭ veniseră şi maĭ mulţĭ Moldovenĭ ce fugiaŭ de holeră; ast-felŭ colonia nóstră ajunsese în curândŭ destulŭ de numerosă.

Bucovineniĭ ne primiră în genere cu ospitalitatea cea maĭ afectuósă. Era epoca deşteptăriĭ naţionalităţilorŭ; şi românismulŭ, care până atunce era unŭ simţimêntŭ necunoscutŭ în Bucovina, atuncĭ începuse a mişca inimele.

În acéstă provincie, oraşele aŭ degeneratŭ cu totulu. Comerţulŭ e cuprinsŭ de străinĭ: Nemţĭ, Polonĭ şi Evreĭ. Româniĭ sunt înfundaţĭ pe la moşiĭ, şi deŭaţĭ maĭ multŭ cu agricultura; căcĭ cariera funcţiŭnilorŭ publice nu e deschisa de cât Nemţilorŭ, saŭ acelora ce se devotéză cultureĭ şi politiceĭ austriace. Ceea ce ne-a surprinsŭ şi ne-a întristatŭ maĭ multŭ eră căcĭ în acesta ţeră vedeamŭ o corupţiune înfricoşată: desnaţionalisarea făcuse progresele cele maĭ marĭ în favórea sistemeĭ austriace. Educaţiunea publica prin scolĭ reuşise a strivi elementulŭ românŭ. Numaĭ poporulu

de josŭ, muncitoriĭ de câmpŭ, ţĕraniĭ, şi-aŭ păstratŭ intacte limba şi datinele străbune (1). Dar ce folosŭ! când întrebaĭ unŭ ţĕranŭ de e Românŭ, elŭ respundea: «Sĕ mĕ feréscă Dumnedeŭ! sunt Moldovanŭ.» Pânā într'atâta eraŭ spiritele de înapoĭete!

Proprietariĭ, ómenĭ avuţĭ, vechĭ familiĭ Moldovene, eraŭ în genere desnaţionalisaţĭ: limba românéscă, bĕtrâniĭ abia o maĭ vorbiaŭ, iar tineriĭ nu scieaŭ de cât Nemţesce, Russesce şi Leşesce.

Când întreba cine-va pe aceştĭ ómenĭ ce sunt, spuneaŭ că sunt boierĭ; şi acésta o dovediaŭ cu aceea că aŭ dreptulŭ de a pune unŭ *von* înaintea numeluĭ lorŭ (von Grigorcea, von Tabără, von Vasilco!); când iĭ maĭ întreba de ce naţiune sunt, abia înţelegea asemine vorbă, şi în fine rĕspundeaŭ că sunt Bucovinenĭ! Cea maĭ mică idee despre istoria, limba saŭ literatura română, nu aveaŭ! Spiritele, cu totulŭ materialisate, nu puteaŭ concepe cea maĭ elementară idee de patriotismŭ saŭ naţionalitate. Numaĭ în treĭ patru familiĭ se conservase, ca 'ntr'unŭ tabernacolŭ, tradiţiunile, datinele, limba şi simţimintele naţionale. Una din aceste era familia Hurmuzachi. Capulŭ acesteĭ familiĭ anume Eudocsie, unŭ bĕtrânŭ octogenariŭ, plinŭ de virtuţĭ antice, soţia sa venerabilă ca'şi elŭ, represinta în adevĕrŭ tipulŭ patriarchilorŭ Biblicĭ. Casa acestora era casa luĭ Avraam: tot-d'a-una deschisă şi gata a îmbrăţişa pe orĭ-ce trecĕtorŭ sau emigratŭ, care arŭ fi purtatŭ numele de românŭ. Cincĭ fraţĭ, fiĭ aĭ acestora, toţĭ tinerĭ cu instrucţiune solidă, cu inime generóse, eraŭ adevĕraţi emulĭ aĭ părinţilorŭ lorŭ sub toate privirile (2).

În această familie, maĭ cu sémă, toţĭ emigraţiĭ găsirămŭ ospitalitate, îmbrăţişare, ajutóre şi mângâerĭ la durerile şi lacrimele esiluluĭ.

(1) De la 1848 încóce inemiciĭ naţionalităţiĭ române aŭ ajunsŭ, a corumpe şi poporulŭ, făcêndu-lu sĕ îmbrăţişeze limba rutĕnă.

(2) Aceştĭ fraţĭ se numiau: Constantinŭ, George, Eudoxiŭ, Alexandru şi Nicolae. În timpulŭ când tipărescŭ cartea acésta, numaĭ celŭ din urmă trăiesce! Maĭ trăiescŭ încă două surorĭ ale loru: D-na Baròna Eufrosina P. Petrino (muma poetuluĭ) şi D-na Elisa Sturza de la Dulcescĭ.

XX.

Trecură vre o treĭ sĕptămânĭ după sosirea nóstră în Cernăuţĭ; şi întru una din ḑile primirămŭ scire că câţĭ-va din partisaniĭ causeĭ naţionale vorŭ sĕ ne vaḑă şi sĕ aibă o înţelegere cu noĭ. Loculŭ de întâlnire se însemnà pe una din moşiile Muruzescilorŭ, a căreia margine venia chiar pe frontiera Bucovineĭ, şi în vecinătate cu moşia unuĭ proprietariŭ românŭ din Bucovina, cu care unulŭ din emigraţiĭ noştri era rudă.

Ne îmbărcarămŭ în vre o şepte trăsurĭ, şi, după o cale de jumĕtate ḑi aproape, resbăturămŭ pe josŭ prin o pădure mare şi désă, până la şanţulŭ ce făcea frontiera ţereĭ. Acolo găsirămŭ câţĭ va soldaţĭ austriacĭ: le deterămŭ câţĭ-va fiorinĭ, şi-ĭ făcurămŭ sĕ se facă că nu ne vĕdŭ. Câţĭ-va păzitorĭ ce eraŭ pe linia de frontieră a Moldoveĭ fiindŭ iniţiaţĭ de către aĭ noştri, îndată ce ne vĕḑură, ne arătară unde trebuea sĕ aşteptămŭ. Nu trecù multŭ, şi vre-o douĕ-ḑecĭ de partisanĭ aĭ causeĭ noastre veniră. Arŭ fi ḑisŭ cine-va că suntemŭ nisce conspirătorĭ grozavĭ şi periculoşĭ. Cu tote aceste eramŭ în genere fórte pacificĭ. şi nu cugetamŭ de cât la fericirea de a vedea pe rudele şi amiciĭ noştri.

Scopulŭ acesteĭ întâlnirĭ fuse pentru ca sĕ fimŭ puşĭ în curentŭ cu cele ce se petrecŭ în ţeră. pentru ca sĕ ne consultàmŭ asupra actiuniĭ noastre în viitorŭ.

După ce ne îmbrăţişarămŭ, şi ne spuserămŭ uniĭ altora patimele şi întêmplarile, ne constituirămŭ în conferinţă, ne improvisarămŭ unŭ preşedinte, tologindu ne pe erbă verde la umbra unorŭ stejarĭ bĕtrânĭ.

Relaţiunea cea maĭ frumoasă a fostŭ despre evenementulŭ de la 11 Iuniŭ. În acestă ḑi, când la Bucureştĭ se făcea o revoluţiune care a facutŭ epocă în viaţa Românilorŭ, la Iaşĭ se făcea o manifestaţiune destulŭ de imposantă. Duhamel, comisarulŭ Rusescŭ despre care amŭ maĭ vorbitŭ pe la începu-

tulŭ acestorŭ suvenirĭ, se întorsese de la Bucurescĭ la Iașĭ împreună cu Talaat Efendi, Comisarulŭ trimisŭ de Pórtă, avênd de astă dată missiunea formală de a se încredința despre starea lucrurilorŭ din țĕrile noastre după manifestațiunile rădicate în contra guvernelorŭ.

XXI.

Aceștĭ Comissarĭ veniseră tocmaĭ când holera era maĭ în furie, și când capitala era maĭ multŭ desertă. Cu tóte aceste, boĭeriĭ carĭ se raliaseră în oposițiune, îndată ce audiră despre venirea acestorŭ Comissarĭ, alergară din tóte părțile și se întruniră la Iașĭ. Eĭ făcură de îndată unŭ Memorialŭ, în care espuseră violările de legĭ, arbitraritățile, jefuirile, crudimile și crimele luĭ Michaĭ Sturza. Omulŭ care se purta cu maĭ multŭ curagiŭ, energie, inteligență și devotamentŭ în aceste dile nefaste, și carele pentru acésta era capulŭ oposițiuniĭ, a fostŭ neuitatulŭ Alecu Sturza Miclăușanu.

Boĭeriĭ de tóte stările, marĭ și micĭ, îșĭ dedeseră mâna, și unŭ strigătŭ unanimŭ se făcuse în contra Domnuluĭ. Dar vaĭ! mulțĭ plătiră scumpŭ acestŭ devotamentŭ! Postelniculŭ Ioanŭ Cuza (tatălŭ viitoriuluĭ Domnŭ care a făcutŭ Unirea), Spătarulŭ Antohie Sion (unchiu alŭ celuĭ ce scrie aceste rêndurĭ) și alțĭ bărbațĭ iubițĭ și respectațĭ de țéra întrégă, fură lovițĭ de holeră și muriră! Nu târdiŭ și Miclăușanu, atăcatŭ și elŭ, (saŭ, după cum spuneaŭ uniĭ, înveninatŭ de sicariĭ luĭ Michaĭ Vodă), se duse din lumea acesta, victimă patriotismuluĭ seŭ!... Dar sĕ lăsămŭ aceste nenorocirĭ, și sĕ venimŭ la fapte.

În diua de 11 Iuniŭ, pe la ameadădi, palatulŭ Vorniculuĭ Alecu Ghica, în care era găsduitŭ Comissarulŭ Otomanŭ, se umplu de mulțimea boĭerilorŭ ce formaŭ oposițiunea. În fruntea acestora era însușĭ Mitropolitulŭ Meletie. Talaat-Efendi, intrândŭ în salonŭ, priimi din mâna Mitropolituluĭ Memorialulŭ ce se făcuse și care se subscrisese de maĭ bine de o mie per-

sóne. Dar fără a deschide acéstă hârtie, elŭ întrebà ce cuprinde ea.

Îĭ esplicară că sunt plângerile țěreĭ în contra Domnuluĭ.

Turculŭ atunce întórse hârtia în mâna Mitropolituluĭ, și-ĭ spuse că elŭ n'a venitŭ ca sě priméscă petițiunĭ în contra Domnuluĭ, că înalta Pórtă a recunoscutŭ ca bune měsurile luate de elŭ spre a înăbuși revolta ce începuse a se urzi în țéră.

Unŭ țipătu de indignațiune generală se ridicà în tótă sala. Alecu Sturza Miclăușanu, luândŭ cuvêntulŭ în numele tuturorŭ celorŭ de față, espuse Turculuĭ, cu vorbele cele maĭ amare, greșela sa de a nu priimi plângerile țěreĭ. Talaat-Efendi, de și mișcatŭ la narațiunea sa, totușĭ nu voi sě reprimĭască hârtia ce i se dedese; prin acestŭ refusŭ elŭ afirma rumórea ce circula că în ḑioa aceea de dimineață primise unŭ peșcheșŭ de câte va miĭ de galbenĭ. Cu tóte aceste, oposițiunea nu se lăsà numaĭ cu atâta. Ceĭ adunațĭ se îndreptară către Comissarulŭ Russescŭ. Acesta, îndată ce věḑù mulțimea viindŭ spre locuința sa, (care era în casele Logofětuluĭ Costachi Sturza, chiar acolo unde se subscrisese actulŭ din 29 Martie,) trimise rěspunsŭ că nu póte priimi acéstă mulțime; și că, cel multŭ, va priimi o deputațiune. Șese persóne se aleseră prin aclamațiune, și intrară la generalulŭ Diuhamelŭ.

Acesta, desesperatŭ de prostulŭ resultatŭ ce căpătase missiunea sa la Bucureștĭ, priimì deputațiunea moldovénă dupě datina calmucă, în papucĭ si în halatŭ. Elŭ întrebà ce cere, și fără a aștepta respunsulŭ, începù a țipa și a sbiera ca unŭ turbatŭ, tratândŭ tótă țara de revoluționară și acusândŭ chiar pe colegulŭ seŭ turcŭ că s'a înjositŭ a primi acestă mulțime de canaliĭ. Deputațiunea înmărmurită de unŭ limbagiŭ atâtŭ de aspru și de barbarŭ, eșì, fără a riposta.

Între representanțiĭ puterilorŭ straine carĭ vedeaŭ de aprópe aceste fapte și eveneminte, era unulŭ singurŭ carele avea o adevěrată compătimire de misericle și nenorocirile țěreĭ. Acesta era Baronulŭ Richthofen, consululŭ Prussieĭ. Elŭ se interesa se afle tóte, și de tóte raporta guvernuluĭ seu. Așa dară cerêndu

de la capiĭ oposițiuneĭ Memorialulŭ pregătitŭ pentru Comissariĭ ruso-turcĭ, și cerênd permisiune de la guvernulŭ seŭ, se oferì sĕ mérgă la Constantinopole, spre a duce acolo plângerile țĕreĭ.

XXII.

Aceste amănunte și fapte le aflarămŭ de la compatrioțiĭ noștri. În țéră nemulțămirea crescea. Chiar puțina oștire ce de la începutŭ se arătase credinciósă Domnuluì tiranŭ, de astă dată începuse a murmura: flagelulŭ holereĭ care o bântuia cu furie, era interpretatŭ ca blestemŭ Dumneḑeescŭ pentru că se făcuse instrumentulŭ orbŭ alŭ tiranieĭ. Funcționariĭ din tóte părțile îșĭ da demisiunile. Guvernulŭ perduse orĭ-ce prestigiŭ. Uniĭ din aĭ noștri veniseră la ideea ca sĕ organisămŭ în Bucovina unŭ pumnŭ de oamenĭ armațĭ, sĕ intrămŭ în țéră, sĕ facemŭ o lovitură fără veste asupra capitaleĭ, sĕ prindemŭ pe Domnŭ și sĕ prochiămămŭ unŭ guvernŭ provisoriŭ : unulŭ încă găsindŭ unŭ tunŭ îșĭ bătea capulŭ cum sĕ-ĭ facă rote și cum sĕ găsească ghiulele potrivite pe calibrulŭ seŭ. Dar asemine ideĭ belicóse nu putură afla aderențĭ în maioritatea nóstră. De aceea găsirămŭ cu cale a maĭ răbda și a aștepta efectulŭ Memorialuluĭ trimisŭ prin baronulŭ Richthofen (1).

Mâncarămŭ pe érbă verde unŭ bunŭ prânḑŭ care ne-lŭ pregătiră frațiĭ noștri de dincolo. Înecarămŭ multe suspine și necasurĭ în vinŭ bunŭ de Cotnariu, și închinarămŭ multe toaste pentru căderea tiranieĭ ce apĕsa patria nóstră și pentru fericirea sa viitóre. După acésta, fiindŭ ḑiua înaintată, ne îmbrățișarămŭ și ne despărțirămŭ. Colonia nóstră atuncĭ maĭ crescù cu câteva persóne, carĭ, temêndu se de persecuțiunĭ și voindŭ a emigra, profitară de ocasiune spre a trece granița fără pasporte.

(1) Acestŭ importantŭ documentu, ceĭ ce se ocupu cu studiĭ istorice îlŭ potŭ găsi publicatŭ în estenso în Revista Carpațilorŭ, în numerele din 15 Noembre și 1 Decembre 1861.

XXIII.

In urma măcelurilorŭ urmate în Galiţia la 1846, şi despre carĭ am maĭ vorbitŭ în aceste suvenirĭ, bieţiĭ patrioţĭ Polonĭ, căutându-şĭ scăparea vieţiĭ, alergară în Moldova. Guvernulŭ de atuncĭ al patrieĭ mele avea sistema de a se face gendarmulŭ tuturorŭ guvernelorŭ despotice. Dacă deserta unŭ soldatŭ din oştirea russească şi trecea Prutulŭ, elŭ era îndată prinsŭ, garotatŭ şi datŭ îndĕrĕptŭ în mâna autorităţilorŭ russescĭ. Dacă emigra vre-unŭ Polonŭ compromisŭ în ochiĭ guvernuluĭ austriacŭ, Poliţia locală îlŭ urmărĭa, îlŭ prindea şi-lŭ da pe mâna căprarilorŭ austriacĭ: sute de asemine nenorociţĭ ce căutaŭ asilŭ pe pămêntulŭ osptalierŭ al Moldoveĭ fură prinşĭ şi trecuţĭ peste frontieră în Bucovina, unde căḑură saŭ sub securea călăilorŭ, saŭ în carcerile de la Şpilbergŭ.

Avusemŭ fericirea a fi mântuitorulŭ unuĭ Polonŭ, tocmaĭ în momentulŭ când Poliţia din Iaşĭ pusese mâna pe elŭ; îlŭ scăpasemŭ chiar din mâna unuĭ agentŭ care-l prinsese. Acesta era unŭ june ca de 30 anĭ, naltŭ, bine-făcutŭ, şi cu o figură nobilă. Dupĕ ce-lŭ ţinuiŭ maĭ multŭ timpŭ ascunsŭ la mine acasă şi la viea mea, îlŭ trimiseiŭ maĭ departe la moşia unuĭ amicŭ alŭ meŭ, unde mergeamŭ adesea de-l vedeamŭ. Elŭ se numĭa Carlŭ, dar în confidenţă îmĭ spunea că acestŭ nume era pseudonimŭ. Dupĕ maniere, dupĕ cunoscinţele ce avea, dupĕ sufletulŭ celŭ mare care se manifesta prin vorbele sale, se cunoscea că era dintr'o familie nobilă. Atât de multŭ compătimĭamŭ cu sórta sa, atâtŭ de multŭ veneramŭ nenorocirea sa, în cât nicĭ eŭ, nicĭ amiculŭ meŭ, nu cutezamŭ sĕ-lŭ întrebămŭ despre numele sĕŭ celŭ adevĕratŭ. La moşia amiculuĭ meŭ elŭ făcea pe grădinarulŭ, căcĭ trebuia sĕ trécă sub titlulŭ uneĭ professiunĭ: acéstă ocupaţiune îĭ făcea plăcere căcĭ avea predilecţiune pentru istoria naturală; şi, ca unulŭ ce avea idee şi de medicina populară, se făcuse iubitŭ chiar de sătenĭ, dându-le uşóre medicamente la bólele lorŭ cele uşóre.

XXIV.

De vre-o cincĭ lunĭ nu vĕḑusemŭ pe emigratulŭ meŭ. Nu maĭ sciamŭ unde se afla şi ce maĭ făcea. Dar într'o ḑi preumblându-mĕ pe stradele Cernăuţilor, vĕḑŭ că în dreptulŭ meŭ se opresce o căruţă: unŭ omŭ plinŭ de prafŭ sare din ea, şi se aruncă în gâtulŭ meŭ. Era Carlŭ.

— Nu; nu-mĭ maĭ ḑice Carlŭ; ḑi-mĭ Leon Polaski. Acesta este numele meŭ adevĕratŭ. Acuma nu mĕ maĭ temŭ de persecuţiunile austriace: ora mântuireĭ pare c'a sositŭ; naţionalităţile parŭ a învia la vocea libertăţiĭ; patria mea.... o! sperŭ, că patria mea se va rădica ca Sfinxulŭ din cenuşa sa!

Dar despre familia Polaski mĭ-a vorbitŭ ḑilele acestea unŭ professorŭ de aicĭ; aĭ unŭ nume cunoscutŭ, dacă nu mĕ înşelŭ, iubitulŭ meŭ?

— Cunoscutŭ, iubitulŭ meŭ! Mĕ tragŭ din o familie ce numĕră câte-va sute de anĭ de nobleţe, câte-va sute de grafĭ şi de baronĭ, şi câte-va sute de moşiĭ şi palaturĭ. Amŭ încă o avere însemnată. Dar eată douĭ anĭ de când nu sciŭ nimica, nicĭ de averea mea, nicĭ de rudele mele; amŭ trăitŭ, precum sciĭ, din mila ta şi altorŭ suflete generóse carĭ nu m'aŭ lăsatŭ sĕ morŭ de fóme, saŭ sĕ caḑŭ în mâna Nemţilorŭ. Indată ce am auḑitŭ despre revoluţiunea din Viena, amŭ trecutŭ graniţa pe la Oituzŭ şi m'amŭ dusŭ la Pesta, sĕ mĕ înţelegŭ că comitetulŭ nostru de propagandă naţională. De acolo m'amŭ dusŭ la Bucurescĭ. Amŭ vĕḑutŭ şi acolo frumóse lucrurĭ. Iţĭ aducŭ unŭ suvenirŭ care sciŭ că o sĕ-ţĭ placă.

Elŭ îmĭ dete o hârtie, şi, întrebându-mĕ la ce otelŭ sunt, se duse spre a căuta o cameră acolo, ca sĕ maĭ petrecemŭ câte-va ore împreună.

După ce s'a depărtatŭ, deschiḑŭ hârtia ce-mĭ dăduse, şi....

ce sĕ vĕḑŭ! proclamaţiunea Guvernuluĭ provisoriŭ din Bucurescĭ!

Alergaiŭ îndată la camaraḑiĭ meĭ de esilŭ. adunaiŭ maĭ mulţĭ din eĭ la casa amiculuĭ nostru Alecu Hurmuzaki, unde era cartierulŭ nostru generalŭ, şi cetirămŭ în lacrime de entusiasmŭ acestŭ actŭ însemnatŭ în istoria nóstră.

Atuncĭ se făcù intre noĭ propunerea ca sĕ trecemŭ prin Austria în ţéra Romanéscă: acolo sĕ lucrămŭ ca sĕ se dispue guvernulŭ a face o invasiune în Moldova, şi ast-felŭ sĕ proclamămŭ Unirea Principatelorŭ, Republica, şi maĭ nu sciŭ ce. Asemenea ideĭ, pe atuncĭ eraŭ în aerulŭ atmosfereĭ; căcĭ tóte naţionalităţile se deşteptaseră; în tóte părţile se făceaŭ revoluţiunĭ, şi nu lipsia de cât înţelegerea între popóre pentru ca sĕ se facă o Republică universală în Europa. Numaĭ în Russia vêrtejulŭ revoluţiuneĭ nu rĕsbătuse; numaĭ acéstă putere se părea ameninţătóre pentru noĭ; dar dupĕ calculele ce le făcea tótă lumea, şi dupĕ unŭ manifestŭ al Impĕratuluĭ Nicolae. în care ḑicea că va sta spectatorŭ la tóte aceste mişcărĭ, nu ne îngrijĭamŭ că va face o invasiune în ţĕrile nóstre; cu atâta maĭ alesŭ că, prin mişcarea de la Iaşĭ şi prin revoluţiunea de la Bucurescĭ, credeamŭ că amŭ interesatŭ pe tótă Europa pentru noĭ, că ne am ruditŭ chiar cu Francia pe care o imitaserămŭ: că ast-felŭ. ne aflamŭ intraţĭ în concertulŭ popórelorŭ europene, şi prin urmare o invasiune din partea Russieĭ ar fi respinsă de tótă Europa.

Lipsa de banĭ ne împedeca maĭ pe toţĭ de a pune în lucrare escursiunea aventurósă ce o meditamŭ; şi acésta ne făcu ca sĕ fimŭ atât de prudenţĭ, în cât sĕ stămŭ pe locŭ, şi sĕ lăsămŭ pe alţiĭ sĕ facă tóte. Prea puţinĭ din noĭ, carĭ căpĕtaseră mijlóce din ţéră, plecară pentru Viena, Paris, şi ţéra Românéscă; maioritatea se decise a rĕmânea în Bucovina.

XXV.

Cholera era în furie: ea începuse a face ravagiurĭ însemnate și în Cernăuțĭ. Chiar unulŭ din camaradiĭ noștriĭ de exilŭ, C. Negri, fu atacatŭ, și numaĭ prin stăruitórele nóstre îngrijirĭ scăpase. Mica nóstră colonie atuncĭ vědù că nu maĭ e chipŭ de ședutŭ în acestŭ locŭ. Maĭ toțĭ se deciseră a merge la Cernăuca, moșia familieĭ Hurmuzaki, și a sta acolo până va trece furia epidemieĭ. Se duseseră maĭ toțĭ. Rĕmăseiŭ numaĭ eŭ și cu Manolaki Iepureanu, cu care conlocuiamŭ într'unŭ apartamentŭ închiriatŭ la o vĕduvă germană. Camaradulŭ meŭ avea o frică grozavă de choleră; în tóte buzunarele purta flacóne cu medicamente, și, maĭ riguroșŭ de cât unŭ doctorŭ Némțŭ, se pădia de mâncare, de bĕutură, de răceală, de ostenélă, și de orĭ-ce escese, ceea ce ne făcea multŭ a rîde.

Cu totulŭ din contra, eu nu aveamă cea maĭ mică temere saŭ îngrijire. Eramŭ fatalistŭ ca și unŭ turcŭ; credeamŭ că, de-mĭ va fi scrisŭ sĕ morŭ de cholcră, nu vòiŭ scăpa, măcar orĭ cât m'așĭ păzi. De aceea nu urmamŭ nicĭ o dietă; nu mĕ ferĭamŭ de nimica. Eșiamŭ serele și diminețele la preumblare afară din orașŭ. Trecêndŭ prin mahalale, vedeamŭ maĭ în tóte dilele scene de durere: credeamŭ că mĕ aflu în valea plângerilorŭ. In tóte părțile vedeamŭ nenorocirĭ carĭ îmĭ sfâșiaŭ inima. Aci la o casă, bărbatulŭ mortŭ întinsŭ pe masă, și femeea, atacată și ea de cholcră, plângêndŭ de perderea luĭ. Aci la altă casă, patru cincĭ copiĭ carĭ se boceaŭ peste corpurile neînsuflețite ale părinților lorŭ. Aci o mumă care-șĭ bocea fiĭulŭ unicŭ ce perduse. Aci unŭ tată carele, urlândŭ de desperare, aședa într'unŭ cosciugŭ douĭ copiĭ ce-ĭ muriseră. Aci un bĕtrânŭ, rĕmasŭ singurŭ sub stréșina căsuțeĭ sale, atacatŭ de bólă, și fără a se putea mișca ca sĕ ia măcarŭ unŭ paharŭ de apă Aci o paralitica, ale careia rude din casă muriseră,

și ea murindŭ la rêndulŭ eĭ de fóme și de sete. Vĕḑêndŭ asemenea nenorocirĭ, îmĭ impuneamŭ adesea nisce datoriĭ care-mĭ mulțămĭa sufletulŭ: la mulțĭ nenorocițĭ am închisŭ ochiĭ cu mâna mea; la mulțĭ neputincioșĭ, carĭ se aflaŭ în momentele din urmă, le-amŭ datŭ ajutórele de care aveaŭ nevoe; pe mulțĭ am mângâiatŭ prin cuvinte și alte mijlóce; dar... D ḑeŭ le scie; ce sĕ-mĭ maĭ aducŭ aminte?

XXVI.

In tóte nopțile, morțiĭ se rădicaŭ prin căruțe anume regulate de Poliție, și se transportaŭ afară din orașŭ, la unŭ locŭ destinatŭ pentru îngropăciunea celorŭ căḑuțĭ de choleră. Intr'o diminéță îmĭ venì ideea sĕ mĕ ducŭ la acelŭ cimitirŭ. Când ajunsesemŭ acolo, încă nu svîrliseră țĕrîna de-asupra. D-ḑeule! ce spectecolŭ cumplitŭ și fiorosŭ! Eraŭ patru gropĭ. In fie-care din ele eraŭ câte 20—25 cadavre: bărbațĭ, femeĭ. tinerĭ, bĕtrânĭ, copiĭ, toțĭ în pieile góle, aruncațĭ, fără nicĭ unŭ respectŭ pentru omenirea ce represintaŭ, în tocmaĭ cu gunóĭele cele maĭ necurate!

Intorcêndu-mĕ acasă, tristŭ și înfioratŭ, treceamŭ pe lângă otelulŭ la care trăsesemŭ întâia dată când venisemŭ la Cernăuțĭ. Vĕḑêndŭ pe chiriașulŭ otelului, îl întrebaiŭ de sănĕtate. Elŭ îmĭ rĕspunse mulțămindŭ luĭ D-ḑeŭ; dar îmĭ spuse că e fórte îngrijatŭ căcĭ vre-o câțĭ-va passagerĭ aŭ muritŭ în otelulŭ seŭ atacațĭ de choleră.

— Chiar erĭ, adaose elŭ, a venitŭ o damă de la Moldova; și aseară cholera a lovit'o.

— Cum se póte? ce damă?

— Nu sciŭ cum o chiamă; nicĭ pasportulŭ n'a avutŭ timpŭ sĕ mi-l dea.

— Dar adus'ațĭ vre-unŭ medicŭ?

— Așa! unde găsescĭ acuma medicĭ? Am trimisŭ de treĭ orĭ la doctorulŭ ***. și nu l'am pututŭ găsì nicăirĭ.

— Spunemĭ, mĕ rogu, la ce numerŭ este ea?

— La 13, chiar în camera unde aĭ fost trasŭ D-ta când aĭ venitŭ.

M'am urcatŭ iute ca fulgerulŭ. Deschiseiŭ uşa. Moribunda era întórsă spre perete, în patŭ, cu faţa înfundată în perine. Pĕrulŭ eĭ blondŭ castaniŭ, era despletitŭ şi aruncatŭ în neorênduială peste umeriĭ seĭ. Unŭ fiorŭ grozavŭ îmĭ trecu prin inimă; ast-felŭ în cât nu putuiŭ de-o-camdată sĕ mĕ apropiiŭ de patŭ, şi mĕ puseiŭ pe unŭ scaunŭ. Peste puţinŭ luăndu-mĭ inima în dinţĭ, mĕ duseiŭ la ea şi o mişcaiŭ. Ea se întórse răpede. Cum mĕ vĕḑu dete unŭ ţipetŭ şi leşinà. Eŭ înmărmuriiŭ de uĭmire. Pe cine vedeamŭ?... Pe Olimpia!

Câte-va momente rĕmăseiŭ în starea unuĭ omŭ lovitŭ de trăsnetŭ. Nu sciamŭ ce se petrece în mine. Nu-mĭ venĭa în minte nicĭ o decisiune. Suspinele mĕ înecaŭ. şi abia puteamŭ sĕ mĕ stăpânescŭ de a nu ţipa.

Din norocire îmĭ aduseiŭ aminte că lùasemŭ în ḑiua aceea unŭ flaconaşŭ de eterŭ, pe care-l aveamŭ în busunarŭ. Il puseiŭ la nasulŭ Olimpieĭ. Ea se deşteptà.

— Cum te simţĭ, Olimpio?

— Mulţumescŭ luĭ D-ḑeŭ.

— Pentru ce?

— Pentru că la mórtea mea elŭ te aduce ca sĕ te maĭ vĕḑŭ.

— Dar ce vorbescĭ tu de mórte? Nu; asta nu se póte. D-ḑeŭ e bunŭ; speră în elŭ. Nu, nu se póte sĕ morĭ tu, Olimpio!

— Oh! nu; steaua mea apune: o vĕḑŭ... nu è cu putinţă.. îngerulŭ morţiĭ e apròpe.. elŭ vine... Eată-lŭ... Opresce-l dacă poţĭ... ah!

Ea căḑù iaraşĭ în leşinŭ. O maĭ deşteptaiŭ iarăşĭ; şi, dându-ĭ flaconulŭ în mână, iĭ recomandaiŭ sĕ-l pue la nasŭ, de câte orĭ va simţi că-ĭ vine rĕŭ până mĕ voiŭ întórce. Imĭ luaĭ îndată pălăria, şi alergaiŭ ca sĕ aducŭ unŭ medicŭ.

Alergaiŭ maĭ bine de o oră, căutândŭ pe mediciĭ cunoscuţĭ pe la casele lorŭ, fără sĕ-ĭ potŭ afla. In fine întâlniiŭ pe unulŭ într'o stradă; îlŭ luaiŭ, şi merseiŭ la Olimpia.

Nenorocita era în delirŭ. Fața eĭ era rumenită de sudorile carĭ o coprinseseră, și se părea maĭ frumósă de cât tot-deauna. Dar ochiĭ seĭ eraŭ fără de focŭ și maĭ de totŭ neînsuflețițĭ. Cum mĕ vĕḑù, ea întinse mâna la mine. Eŭ o apucaiŭ de amêndouĕ mâinele, cu tóte că mediculŭ îmĭ recomandase sĕ mĕ ferescŭ de contactulŭ eĭ In fine mediculŭ după ce o essaminà, scrise o rețetă, și-șĭ luă pălăria. După ce a eșitŭ, m'am luatŭ după elŭ, și l'amŭ întrebatŭ de este speranță sĕ scape. Imĭ spuse că rețeta ce ĭ-a rênduitŭ este de mângâere ; că ajutorulŭ ca ĭ ar fi pututŭ da, este prea întârḑiatŭ, și cà numaĭ o întêmplare providențială o póte mântuì.

XXUI.

Mĕ întorseiŭ la Olimpia, după ce trimeseiŭ unŭ servitorŭ de la otelŭ la farmacie că sĕ aducă medicamentele. O găsiiŭ tot în starea în care o lăsasemŭ. dar cu surîsulŭ pe buze, și cu o espresiune de fericire pe față.

— Gândescĭ sĕ mĕ scapĭ ?... O D-ḑeule ! maĭ bine staĭ aprópe de mine, ca sĕ morŭ maĭ fericită avêndu-te înaintea ochilorŭ meĭ. O ! asta îmì face bine : șeḑĭ în fața mea.. sĕ te privescŭ !

— Olimpio !

— O ! nu mĕ maĭ mângăia. Creḑĭ că sunt speriată de mórte ? Nicĭ de cum. O nenorocită ca mine, nu maĭ avea ce astepta de la viață. Dar sĕ nu maĭ vorbimŭ de asta. Timpulŭ e scurt... Voiŭ sĕ-țĭ mulțumescŭ pentru ospitalitatea ce am avutŭ la via D-tale. Amŭ trăitŭ prea bine acolo, și am fostŭ maĭ fericită de cât tot-d'auna. Dacă nu primiamŭ rĕspunsŭ de la soră-mea ca sĕ mĕ ducŭ la ea, așĭ fi șeḑutŭ acolo până te-aĭ fi întorsŭ în țéră. Te întorcĭ curêndŭ ? când ? Dacă n'ar fi sĕ morŭ, — cum m'așĭ întórce cu D-ta !

— Prea multŭ vorbescĭ, Olimpio ! Gândesce-te că escĭ slabă ..

Trebue sĕ vorbescŭ, căcĭ trebue sĕ-țĭ spunŭ totulŭ, până

sunt în lumea celorŭ viĭ. Nu am timpŭ de perdutŭ. Ascultă: sĕ scriĭ suroreĭ mele, și sĕ-ĭ trimițĭ cruciulița care o amŭ la gâtŭ: s'o aibă suvenire de la mine. Ințelesu-m'aĭ? In geamandanulŭ meŭ veĭ găsi o scrisore a eĭ, din care veĭ afla adressa sa.

— Dar, Olimpio, rĕŭ facĭ de te gândescĭ la mórte. Uită-te: doctoriile aŭ venitŭ. Sĕ-țĭ daŭ sĕ ieĭ.

— Bine; eată că le'iaŭ, fiind-că voiŭ sĕ-țĭ facŭ plăcerea; dar crede-mĕ e de prisosŭ. Eŭ simțŭ că mĕ ducŭ. Lumea nouă pote va fi maĭ bună. De aceea, ḑiua de astă-ḑĭ mi se pare o frumósă sĕrbătóre.

— Olimpio!

— Ascultă. Sciŭ că escĭ bunŭ, și-mĭ veĭ face bine chiar și dupĕ mórte.

— Ce vreĭ sĕ ḑicĭ?

— Te rogŭ sĕ nu mĕ lașĭ sĕ mĕ arunce în șanțulŭ comunŭ al choleriștilorŭ. Sunt femee, și am mândria mea. Sunt nobilă, și nu voiŭ sĕ fie batjocoritŭ corpulŭ meŭ. Căcĭ uĭtă-te: mi se pare că am unŭ corpŭ nobilŭ...

— Dar linisteste-te, Olimpio! lasă aceste gândurĭ sinistre.

— Ba nu. Nu e timpŭ de perdutŭ. Ține cheea de la saculŭ meŭ de călătorie. Acolo este o pungă cu câțĭ-va galbenĭ. Vor fi de ajunsŭ ca sĕ-mĭ facĭ unŭ mormêntŭ separatŭ la unŭ cimitirŭ, și sĕ-mĭ puĭ o mică cruce de-asupra.

— Pentru D-ḑeŭ, Olimpio! alină-te; nu-țĭ turbura sufletulŭ.

— Sufletulŭ? O, sufletulŭ! Ce este óre sufletulŭ? Eŭ nu sciŭ ce este; dar dacă e adevĕratŭ că eŭ am unŭ sufletŭ, te încredințezŭ că acuma e fórte liniscitŭ. Așĭ fi muritŭ în sbuciumărĭ grozave, dacă în aceste momente supreme nu te-ar fi scosŭ D-ḑeŭ înaintea mea; și dacă n'așĭ fi sciutŭ că este o ființă compătimitóre carĭ sĕ-mĭ închiḑă ochiĭ.

— Olimpio!

— O, dar; te încredințezŭ: sunt fórte liniscită. Acum mi se pare că mĕ ducŭ la nunta mea. Eŭ sunt acuma mireasă; nu-ĭ așa? Eată altarulă... Dar unde este mirele meŭ? Mirele meŭ!

A! elŭ rĕmâne în urmă... şi eŭ sunt la altarŭ!... O, ce durerĭ! ţine-mĕ... cadŭ...

In cuvintele acestea, s'a rădicatŭ de-odată în susŭ; m'a apucatŭ cu amêndouĕ braţele de dupĕ gâtŭ, şi strângêndu-mĕ cu tótă puterea sa, a căḑutŭ ĭarăşĭ pe perină, târîndu-mĕ şi pe mine. Cu o voce de totŭ slăbită, gura eĭ pronunţă la urechea mea vorba *adio*: şi dupĕ acésta simţiiŭ că braţele ce mĕ strângeaŭ eraŭ recĭ ca marmora. Dedeĭŭ mânele eĭ în lăturĭ. Vĕḑuiŭ că peptulŭ eĭ nu maĭ bătea. Ochiĭ seĭ deschişĭ încă, mĕ lăsaŭ în ilusiunea că era leşinată. Îĭ puseiŭ flaconulŭ la nasŭ: nicĭ o mişcare. Cercaiŭ sĕ vĕḑŭ daca inima i se maĭ bate. In deşertŭ... Olimpia murise!

Plânseiŭ: îĭ închiseiŭ ochiĭ cu însăşĭ mâna mea: o înmormêntaiŭ, şi împliniiŭ disposiţiunile eĭ testamentare cu religiositate.

XXVIII.

Vre-o treĭ ḑile dupĕ acestă întêmplare, o servitore din casa unde locuiamŭ fu lovită de cholerǎ ca de trăsnetŭ, şi muri.

Camaradulŭ meŭ Iepureanu atuncĭ se spăimêntă de totŭ, şi îmĭ declară că nu maĭ şede în Cernăuţĭ, şi că se duce la Cernăuca. S'ar fi dusŭ maĭ departe, dar paralele nu-ĭ venise încă din ţeră. Elŭ insistă de mine sĕ-ĭ urmeḑŭ esemplulŭ. Aşa dară plecă elŭ într'o parte, şi eŭ în alta, ca sĕ găsimŭ o trăsură sĕ ne transporte. Abia găsiiŭ unu evreŭ cu o căruţă cu unŭ calŭ înhămatŭ la oişte, dupĕ maniera galiţiană. Luarămŭ câte unŭ sacŭ de călătorie, şi plecarămŭ.

Când treceamŭ pe podulŭ Siretuluĭ, camaradulŭ meŭ intrebă pe Evreu ce câştiga pe ḑi. Acesta afirma că de când cu cholera câştigă ceva maĭ bine; căcĭ transportândŭ morţĭ la cimitirŭ căpetă câte 25 creiţarĭ de cadavru de la Magistratŭ (primărie). Cu ocasiunea acésta, el spunea că încarcă câte 10—12 cadavre; apoĭ ne arătă sângele care mânjise carâmbiĭ căruţiĭ. Amiculŭ Iepureanu atuncea începu a răcni ca sĕ stea şi sări

din căruță, strigându și la mine să mă coborŭ maĭ curêndŭ: căcĭ căruța fiindŭ molipsită, puteamŭ să ne pomenimŭ cu cholera.

N'am pututŭ combate logica amiculuĭ meŭ: trebuia să recunoscŭ că avea dreptate. Așa dar ne luarămŭ saciĭ, plătirămŭ căruțașuluĭ și luarămŭ pe josŭ drumulŭ spre Cernauca, ducênd în părângă bagagele nóstre. După o călătorie de treĭ ore am ajunsŭ. Acolo, în satŭ nu ne lăsară să intrămŭ, până maĭ întâiŭ nu amŭ făcutŭ o carantină de câte-va ore, afumându-ne prin fumŭ de băligarŭ în tocmaĭ ca nisce jambóne. Cu venirea nostră la Cernauca, numĕrulŭ emigrațilorŭ noștri ajunse la 18. Toțĭ avemŭ tóte ce ne trebuia: mâncare, așternuturĭ, grije despre orĭ-ce; nimica nu ne lipsĭa. Tótă familia Hurmuzaki era acolo, și avea pentru noĭ tóte prevenințele putinciose. Nu ne maĭ aduceamŭ aminte că suntem în essilŭ; credeamŭ că ne aflămŭ la o petrecere de țéră. Eramŭ tótă ḑiua în veselie. O grădină mare și frumósă, ne procura umbră désă și largĭ aleĭe pentru preumblare, precum și băncĭ pentru repaosŭ. O casă mare și confortabilă ca unŭ palatŭ, ne oferĭa camere îndestule pentru culcare și unŭ salonŭ comunŭ. Acolo ne adunamŭ, cetiamŭ, studiamŭ, scriamŭ, discutamŭ, saŭ ne dedamŭ în convorbirĭ și glume interminabile.

După vre-o ḑece ḑile, cholera s'a ivitŭ și în Cernauca. Acesta aduse spaima între noĭ. Atuncĭ atât ospetătoriĭ noștrĭ. cât și noi, luarămŭ decisiunea ca să mergemŭ spre munțiĭ Dorneĭ. Fară a perde cât de puținŭ timpŭ, ne făcurămŭ preparativele și plecarămŭ. Până la Cernăuțĭ venirămŭ cu toțiĭ. De aci ne despărțirămŭ: ne făcurămŭ maĭ multe cete, ne închipuirămŭ trăsurĭ și plecarămŭ către munțĭ. Uniĭ din noĭ, carĭ avură mijlóce maĭ marĭ, plecară spre Viena, alțiĭ spre Paris. Eu insoțindu-mă cu pianistulŭ Carlŭ Miculi, mă duseiŭ la Lăpușna.

La loculŭ acesta era unŭ stabilimentŭ de băĭ de aburĭ, dupe sistema luĭ Prisnițŭ. Moșia era a unuĭ Român Bucuvineanŭ, D. Iordaki Vasilco, cu care mă cunosceamŭ. Ea este sub polele Carpaților carĭ se întindŭ spre Galiția. De aicĭ purcede Siretulu.

carele din rîuşorŭ micŭ, întrunindu-se cu maĭ multe ape, traversează Moldova de-alungulŭ, şi ajunge în Dunăre ca unŭ fluviŭ.

La Lăpuşna natura este aspră; dar pe la luna luĭ Iuliŭ era de o frumuseţe grandiósă. Maĭ tóte apartamentele stabilimentuluĭ eraŭ pline; căcĭ afară de ceĭ ce făceaŭ cură pentru motive de bolă, eraŭ mulţĭ carĭ fugĭaŭ, ca şi noĭ, de cholerĭ. Camaradulŭ meŭ îşĭ oprise de maĭ nainte apartamentulŭ, şi ast-felŭ eramŭ asiguraţĭ despre locuinţă. Vre-o ḑece ḑile petrecurămŭ fórte bine: ne desfătarămŭ în preumblărĭ şi în petrecerĭ. Camaradulŭ meŭ îşĭ adusese clavirulŭ. şi în tóte serele societatea de la Lăpuşna se desfăta în concerte musicale. Dar de o-dată începură ploile. Acésta ne incomoda fórte; maĭ alesŭ că camaradulŭ meŭ la audirea tunetelorŭ, pe care nu le putea suferi, se simţĭa apucatŭ de atacurĭ de nervĭ, în cât, fără a fi bolnavŭ, petrecea nopţile fórte turmentatŭ: acésta mĕ supĕra şi pe mine, carele dormiamŭ totŭ într'o cameră cu elŭ. Cu tóte acestea, de şi ploile s'aŭ maĭ prelungitŭ, amŭ statŭ şése sĕptĕmânĭ în Lăpuşna.

XXIX.

Nu voiŭ pleca din Lăpuşna înainte de a vorbi ceva şi despre locuitoriĭ seĭ.

In acéstă parte a Bucovineĭ, adecă începêndŭ de la sorginţile Siretuluĭ şi urmândŭ pólele Carpaţilorŭ spre Galiţia, locuescŭ unŭ soiŭ de ómenĭ carĭ se chiamă Huţanĭ. Etnografiĭ aŭ uitatŭ a se ocupa de originea acestuĭ poporŭ, cu tóte că sub multe privinţe este interesantŭ.

Dacă va căuta cine-va prin cronicele vechĭ, carĭ puţinĭ le maĭ citescŭ, va găsi că între Barbariĭ carĭ făceaŭ incursiunĭ în ţĕrile nóstre şi năvălindŭ asupra Occidentuluĭ îşĭ căutaŭ adese-orĭ peirea, a fostŭ o seminţie carĭ se numĭa Huţiĭ, şĭ carĭ eraŭ totŭ din familia Geţilorŭ şi a Sarmaţilorŭ, din cari es tragŭ Slaviĭ de astăḑĭ. Huţiĭ de bună seamă sunt strămo-

şiĭ Huţanilorŭ actualĭ: după peirea lorŭ, câte-va familiĭ aŭ găsitŭ azilŭ în aceştĭ munţĭ, carĭ pe atuncĭ eraŭ nelocuiţĭ; şi ast-felŭ din secolĭ în secolĭ s'aŭ înmulţitŭ, şi s'aŭ perpetuatŭ până astă-ḑĭ. Acésta o indică dialectulŭ lorŭ, carele, de şi are óre-care diferenţă de cele-alte dialecte slavice, totuşĭ se vede ca are afinitate cu ele.

Huţaniĭ sunt ca 40 miĭ suflete în munţiĭ Bucovineĭ. Se póte ḑice că eĭ sunt încă barbarĭ: limba lorŭ nu este scrisă; cultură intelectuală nu aŭ. De şi aŭ îmbrăţişatŭ religiunea creştină, dar credinţa lorŭ este încă bazată pe superstiţiunĭ, ca la tóte popórele primitive. Tipulŭ lorŭ este de rasă caucasiană: atâtŭ bărbaţii, cât şi femeile, sunt în genere de statură atletică şi de o frumuseţe rară. Portulŭ lorŭ este fórte originalŭ şi pitorescŭ.

Bărbaţiĭ pórtă unŭ felŭ de cămeşă imitată dupĕ tunica romană; peste cămeşă unŭ felŭ de bondă fără de mânicĭ în formă de giletă, făcută de pĭele de óĭe care se încheĭe pe din dreapta; pe de-asupra, unŭ felŭ de mantale negre fără mânicĭ şi lungĭ, nădragĭ saŭ pantalonĭ largĭ până la genuchĭ, şi de aci în josŭ strîmţĭ, făcuţĭ dintr'unŭ felŭ de postavŭ fabricatŭ de eĭ şi văpsitŭ roşu. Căciula şi opincele pare că le aŭ împrumutatŭ de la Românĭ. Afară de acésta, atâtŭ bărbaţiĭ cât şi femeile, pórtă la gâtŭ câte cincĭ şése rêndurĭ de salbe, compuse din monede şi alte obiecte carĭ lucescŭ. Femeile aŭ unŭ portŭ maĭ variatŭ: unele se vĕdŭ îmbrăcate ca Româncele; altele ca Ungróicele, şi altele ca Polonezele.

Moralitatea între aceştĭ ómenĭ este esemplară; reaoa credinţă. felonia, furtişagulŭ, adulteriulŭ, nu sunt cunoscute; unŭ Huţanŭ ucide pe unŭ inemicŭ alŭ seŭ, dar nu pentru ca sĕ lŭ prade, ci pentru ca sĕ-şĭ rĕsbune.

Amŭ asistatŭ într'o ḑi de sĕrbătóre la unŭ danţŭ huţănescŭ. care se făcuse înaintea uneĭ cârciume. Orchestra era compusă din duoĭ cimpoĭerĭ Românĭ. Jucaŭ vre-o cincĭ-spre-ḑece perechĭ, flăcăĭ şi fete; căcĭ bărbaţiĭ şi femeile, dacă o-dâtă se maritŭ, nu maĭ intră în danţŭ. Flăcăiĭ purta dupĕ capŭ, la ceafa, câte o secure, a căreia códă era virîtă pe lânga pĭele

sub bondă. Joculŭ lorŭ era acompaniatŭ de cântece, pe care le recita în corŭ cu toțiĭ. Aria cântecululuĭ era monotonă, dar bine cadențată, originală și plină de vivacitate. Danțulŭ semăna cu alŭ Călușarilorŭ; în intervalurĭ se oprĭa, chiuindŭ; și, lăsândŭ fetele de mână, luaŭ securele de după capŭ, le asvârlĭa în susŭ, și apoĭ le prindea ĭarășĭ cu o adresă extraordinară. Acela ce din nedibăcie ar fi scăpatŭ securea, era datŭ afară din danțŭ, și nu maĭ avea voia sĕ jóce în ḑiua aceea. Dar ceea ce era curiosŭ în joculŭ acesta, era că fetele nu se îngrijĭaŭ nicĭ de cum de pericolulŭ ce le-ar fi pututŭ amenința joculŭ securelorŭ: atât de sigure se păreaŭ că nu vorŭ fi lovite, în cât nicĭ se uita măcarŭ în susŭ la securele cavalerilorŭ lorŭ.

XXX.

Dupĕ Constituțiunea ce Impĕratulŭ Austrieĭ promulgase pentru popórele Monarchieĭ, silitŭ de revoluțiune, urma sĕ se adune o Adunare generală la Viena, compusă din representanțiĭ tuturorŭ provincielorŭ. Bucovina avù sĕ trimiță optŭ deputațĭ. Aceștia se aleseră prin votŭ universalŭ; și ast-felŭ, eșiră toțĭ din rêndulŭ opincarilorŭ: cincĭ eraŭ Românĭ, douĭ Rutenĭ și unulŭ Huțanŭ. Când se întruniră spre a pleca la Viena, proprietariĭ și neguțitoriĭ din Cernăuțĭ iĭ tratară cu unŭ banchetŭ, și iĭ petrecură cu ceremonie până afară din orașu.

Dintre toțĭ aceștia, Româniĭ eraŭ ceĭ maĭ inteligențĭ: ei sciaŭ și ceva carte; unulŭ încă vorbĭa bine și limba germană, cu tote că era unŭ simplu păstorŭ de munte. Dar acela ce atrăgea atențiunea publică, era deputatulŭ huțanŭ, carele se numĭa Cobelță. Acesta era unŭ bărbatŭ ca de 32 anĭ, naltu frumosŭ, în cât unŭ pictorŭ l'ar fi pututŭ lua de modelŭ pentru ca sĕ facă unŭ Christŭ de adorațiune. Elŭ avea o căutătură curiósă: se uĭta tot-d'a-una în susŭ, în cât părea că cugetă totu la D-ḑeŭ. Elŭ, dupĕ cum se ḑicea, trecea între Huțanĭ ca

profetŭ, și se bucura de o mare popularitate; de aceea și fusese alesŭ cu unanimitate.

După uneltirile reacțiunei din Viena, Adunarea generală în curêndŭ se desființă, și deputații se înturnară, fără a fi lăsatŭ pe urma lorŭ de cât câte-va discursurĭ și câte-va pagine în istorie. Cobeliță, cu capulŭ plinŭ de ideĭ și de utopiĭ revoluționare, se întórse în munțiĭ seĭ, și se decise a juca unŭ mare rolŭ. Arătândŭ Huțanilorŭ medalia de recunóscere ce i se dedese luĭ, ca tuturorŭ celorŭ-lalțĭ deputațĭ, se servì cu ea ca cu unŭ talismanŭ, spre a-șĭ ajunge scopul. Elŭ le spuse că Impĕratulŭ l'a făcutŭ duce de Bucovina, și le comandà ca sĕ nu maĭ asculte de autoritățile din Cernăuțĭ, ci tóte dările lorŭ sĕ le aducă la elŭ, pentru ca sĕ le întrebuințeze cum ĭ-a spusŭ împĕratulŭ. Huțaniĭ creduliĭ nu se îndoiră, și se grupară împrejurulŭ seŭ. De astă-dată elŭ trecea ca trimisulŭ luĭ Dumnedeŭ. Preoțiĭ îl primĭaŭ în altare pe ușa cea mare, ca pe împĕrațĭ. Elŭ se cumineca în tóte dilele, căcĭ pretindea că nu mănâncă nicĭ o-dată nimicŭ, și că nu trăiesce de cât cu apă. Bolnaviĭ și neputincioșiĭ alergaŭ la elŭ, și credeaŭ că se facŭ sănătoșĭ, îndată ce Cobiliță iĭ atingea cu póla haineĭ sale, cu vêrfulŭ opinceĭ sale, saŭ cu suflarea sa.

Atuncĭ Huțaniĭ se puseră în stare de adevĕrată revoltă. Eĭ refusară de a plătì dările; și îndată ce unŭ funcționarŭ austriacŭ, civilŭ, fiscalŭ saŭ militarŭ, se înfățișa într'unŭ satŭ Huțănescŭ, era prinsŭ și dusŭ la Cobeliță, de unde se făcea nevĕdutŭ, ca cum îl înghiția pămêntulŭ. Aceste fapte rĕspândiră gróza în guvernulŭ din Cernăuțĭ. Se dicea că Cobeliță s'ar fi ințelesŭ cu Unguriĭ revoluționarĭ, pentru ca sĕ facă diversiune în armiele austriace. In adevĕrŭ a trebuitŭ sĕ se trimiță trupe numeróse ca sĕ supue pe rebeliĭ Huțanĭ; căcĭ eĭ, cu puscele lorŭ cu cremene și cu securele lorŭ, în munțiĭ lorŭ rîpoșĭ carĭ eraŭ disputațĭ numaĭ de șoĭmĭ, de urșĭ, de cerbĭ și de căprióre, se făcuseră spăimântătorĭ; într'unŭ cătunŭ de 50 de familiĭ, trebuia sĕ se ducă 500 de soldațĭ pentru ca sĕ fie în siguranță. Dar bieții Huțanĭ, nearmațĭ, nedisciplinațĭ și neorganisațĭ, în curêndŭ se învinseră de carabinele gendar-

meriei austriace, care totŭ o-dată îĭ convinseră că Cobeliţă nu era în adevĕrŭ Duce.

Cu tóte acestea, orĭ câtă anevoinţă îşĭ deteră Austriaciĭ, orĭ cât de mare preţŭ puseseră pe capulŭ seŭ, nu putură pune mâna pe Cobeliţă. Nicĭ până în ḑiua de astă-ḑĭ nu se scie ce s'a făcutŭ omulŭ acésta. Huţaniĭ ḑicŭ că elŭ trăesce în stâncele munţilorŭ ca liliecĭĭ, nutritŭ şi adăpatŭ de ângerĭ; şi că, la ḑiua mântuireĭ, elŭ se va arĕta plinŭ de mărire şi de strălucire, pentru ca sĕ îndeplinescă missiunea ce ĭ-a încredinţatŭ D-ḑeŭ pe pămêntŭ pentru conaţionaliĭ seĭ. Se bănue-ce însă că elŭ ar fi trecutŭ peste munţĭ la Ungurĭ, şi că în resbelulŭ civilŭ ar fi muritŭ. Mulţĭ ïarĕşĭ credŭ că elŭ este şi astă-ḑĭ în munţiĭ seĭ, şi că Huţaniĭ îl ţinŭ ascunsŭ cu religiositate ca se nu caḑă în mâĭnile Nemţilorŭ.

XXXI.

Colonia emigraţilorŭ dintr'o ḑi într'alta se făcea maĭ numerósă. Persecuţiunile guvernuluĭ din Moldova, care voia sĕ lovĭască în tótă lumea care arĕta cât de puţinŭ spiritŭ de independenţă, silĭa pe mulţĭ sĕ emigreze. Guvernulŭ din Bucovina dedese ordine ca celorŭ ce vorŭ voi sĕ trécă printre cerdacurile (pichetŭrile) de graniţă sĕ nu le céră paspórte, ci numaĭ declaraţiunĭ despre numele lorŭ. Ca persóne maĭ mărcante voiŭ nota pe unŭ Episcopŭ Iustinŭ, pe Anastasie Panu, în fine pe Cogălniceanu, care a tipăritŭ în Cernăuţĭ *Dorinţele partideĭ naţionale din Moldova*, broşură care a făcutŭ sensaţiune şi multŭ sânge negru luĭ Michaĭ Sturza. Ast-felŭ că pe la începutulŭ luĭ Septembre maĭ tóte otelurile din Cernăuţĭ eraŭ pline de Moldovenĭ.

Lumea însă era preocupată de evenimentele cele marĭ din Europa, şi maĭ alesŭ din Austria. Unguriĭ rădicaseră stindardulŭ revolteĭ, şi făceaŭ progrese marĭ: cetăţile Ungarieĭ capitulaseră înaintea lorŭ, şi în resboiulŭ cu Croaţiĭ repurtaseră maĭ multe biruinţe. In Transilvania lucrurile eraŭ într'o stare

fórte curiósă: guvernulŭ şi guarda naţională eraŭ în mâna Ungurilorŭ, iar oştirea în mâna generalilorŭ Austriacĭ; bine înţelegêndu-se că, din acéstă oştire Ungurii şi Secuiĭ trecuseră sub' stindardulŭ Ungurescŭ. Guvernulŭ din Clujŭ, audindŭ că în Sibiiŭ resida comitetulŭ naţionalŭ alŭ Românilorŭ care se numise în adunarea de la Blajŭ şi carele dirigea spiritulŭ naţionalŭ, trimise pe la jumĕtatea luĭ Augustŭ ca sĕ puie mâna pe membriĭ seĭ. Se prinde maĭ întêiŭ Barnuţŭ care, ca prin minune, scăpà sărindŭ pe o feréstră. Dupĕ acésta se arestéză Laurianŭ şi Bălăşescu; hârtiele lorŭ se secuestréză şi se trimitŭ la Pesta. Atuncĭ Româniĭ din satele vecine se rădicară cu miĭele, veniră la Sibiiŭ, şi, sprijiniţĭ de unŭ regimentŭ de grăniceri Românĭ ce eraŭ acolo, eliberară pe arestaţĭ, şi-ĭ purtară în triumfŭ.

Guvernulŭ Transilvanieĭ încă nu rupsese relaţiunile cu Austria; de şi compusŭ din Ungurĭ (ca astă-dĭ), dar încă guverna în numele Impĕratuluĭ, cu tóte că propaganda revoluţionară elŭ însuşĭ o făcea pe faţă cu impunitate. Acéstă stare de lucrurĭ nsă nu se prelungì. Pe la inceputulŭ luĭ Septembre, guvernulŭ dete ordine ca sĕ se pue în lucrare legea de recrutaţiune ce o lucrase Adunarea revoluţionară din Pesta, şi care apucase de o întărise Impĕratulŭ. Acéstă mĕsură alarmase tótă ţéra. Româniĭ se vedeaŭ în dilema cea maĭ dificilă: saŭ sĕ se supună aceste legĭ, şi ast-felŭ sĕ mărească oştirea maghiară care trebuia sĕ bată pe Românĭ, saŭ sĕ refuse, şi sĕ rădice stindardulŭ rĕsboiuluĭ civilŭ. Spre a se putea decide într'unŭ felŭ saŭ în altulŭ, Comitetulŭ propuse ca sĕ se facă iarăşĭ o adunare generală la Blajŭ pe Câmpulŭ Libertăţeĭ. La 16 Septembre se şi adunară peste 20,000 ómenĭ; în cursŭ de o sĕptĕmână Adunarea se făcù multŭ maĭ numerósă: se ţinură maĭ multe consiliurĭ, şi în fine se aşternură decisiunile poporuluĭ într'unŭ protocolŭ. Celŭ maĭ însemnatŭ punctŭ din acestŭ protocolŭ a fost organisarea guardeĭ naţionale, şi cererea de arme de la comanda militară austriacă. Se trimise pentru acésta o deputaţiune la Sibiiŭ; iar pe de alta, Româniĭ se şi organisară chiar acolo pe locŭ. Axentiŭ Severŭ, Jovianŭ Bradu, şi

Avramŭ Iancu. proclamându-se capĭ militarĭ, îșĭ organisaseră fie-care cadrele necesarii spre a împrovisa o sută de miĭ de oștenĭ.

Dar sě lăsămŭ ale Ardealuluĭ, care de acì înainte intră în partea seriósă a istorieĭ.

XXXII.

Pe la începutulŭ luĭ Octombre. mare parte din emigrațiĭ noștri se adunase la Cernăuțĭ. Furia cholereĭ încetândŭ, ceĭ ce nu putură merge maĭ departe se întórseră la gasdele ce aveaŭ prinse de cu vară. Eŭ de astă-dată eramŭ singurŭ: tovarășulŭ meŭ Epurénu căpětândŭ parale din țéră se dusese la Viena. unde împreună cu Vasilică Ghica aŭ făcutŭ pe baricade discursurĭ incendiare în contra luĭ Windisgreț și a reacțiuniĭ guvernamentale. Locuiamŭ în casa unuĭ ceasornicarŭ, ocupândŭ douě micĭ căměruțe, simplu, dar curatŭ mobilate. Cartierulŭ generalŭ, adecă casa în care ne făcémŭ véculŭ, unde adese-orĭ mâncamŭ și ne adunamŭ, era casa fericituluĭ întru memorie Doxaki Hurmuzaki, singura casă particulară în care se păstra limba și datinele vecheĭ viețĭ patriarchale românescĭ.

Intr'una din ḑile eșindŭ și apucândŭ sě mě ducŭ spre baia de aburĭ, când treceamŭ peste unŭ podŭ de pétră vědŭ unŭ omŭ îmbracatŭ în sdrențe, negru la față, pletosŭ, murdarŭ. cu opincĭ în picióre și cu o pălărie mare mocănéscă în capŭ. Acelŭ om se opresce în dreptulŭ meŭ și-șĭ scóte pălăria. Luându-lŭ dreptŭ cerșitorŭ, scoseiŭ o monetă de aramă și-ĭ oferiiŭ. Elŭ însă în locŭ de a întinde mâna spre a o primì, ḑice:

— Mulțumescŭ; dar maĭ nainte așĭ întreba pe domnulŭ, dacă memoria nu mě înșală. Suntețĭ D. Sion?

— Da, domnule, nu te înșelĭ; dar de unde mě cunoscĭ?

— Aĭ dormitŭ o nópte în casa mea.

Unde? Când? Cine escì? Adu-mĭ aminte, căcĭ eŭ nu sciŭ sě te fi věḑutŭ unde va

— La Blajŭ... Pumnulŭ...?

— A! ce! D-ta? Pumnulŭ... Aronŭ Pumnulŭ....

— Da, domnule Sion. Iată în ce stare mĕ aflu!

— Cum se póte? pentru ce?

— Ţĭ-oiŭ spune pe scurtŭ. Dupĕ isbucnirea revoluţiuneĭ în Bucurescĭ, amŭ trecutŭ în România. Guvernulŭ provisoriŭ m'a însărcinatŭ sĕ predicŭ şi sĕ explicŭ poporuluĭ spiritŭlŭ Constituţiuneĭ şi alŭ principiilorŭ liberale. Amŭ fostŭ în cele din urmă surprinsŭ la Focşanĭ de invasiunea Muscalilorŭ..... abia amŭ scăpatŭ, şi, sub acestŭ portŭ, m'amŭ strecuratŭ până acilea.

— O, sermane omule! dar nu poţĭ sĕ te arăţĭ aşa în lume. Aştéptă-mĕ în acestŭ locŭ; într'unŭ pătrarŭ de oră mĕ veĭ revedea.

Mĕ întorse'ŭ răpede la gasda mea, luaiŭ unŭ rêndŭ de primenele într'o pânzătură, apoĭ revenindŭ la nobilulŭ apostolŭ alŭ libertăţeĭ, îlŭ duseiŭ la baie, îlŭ scăldaiŭ, îlŭ răseiŭ, îlŭ tunseiŭ, îlŭ îmbrăcaiŭ, şi ast-felŭ îlŭ introduseiŭ în familia Hurmuzaki şi în societatea Cernăuţénă.

Venirea acestuĭ martirŭ alŭ libertăţeĭ a fostŭ unŭ adevĕratŭ evenimentŭ. Cernăuţeniĭ în curêndŭ se încredinţară că elŭ avea marĭ merite, care îlŭ făceaŭ demnŭ de afecţiunea lorŭ. Căpĕtândŭ permissiune ca sĕ ţie câte-va conferinţe literare, şi cu ocasiunea acéşta vorbindŭ despre limba şi originile naţiuneĭ române, în curêndŭ îşĭ făcŭ o popularitate imensă între tóte clasele societăţeĭ, carĭ până atuncĭ, în ce privesce studiulŭ limbeĭ naţionale, eraŭ fórte înapoiate. Elŭ în curêndŭ fu consolatŭ de suferinţele ce îndurase: toţĭ aceĭ ce făceaŭ cunoscinţa luĭ se întreceaŭ a-ĭ trimite ajutóre şi darurĭ, ca ofrande cuvenite veneraţiuneĭ ce insufla persóna sa. Popularitatea luĭ Pumnu se mărì şi maĭ tare când, abjurândŭ confessiunea Uniuneĭ, a trecutŭ la confessiunea greco-resăriténă. Dupĕ aceea favorisatŭ de titlurile sale academice şi de acela de vechiŭ professorŭ alŭ Seminaruluĭ de la Blajŭ, elŭ în curêndŭ căpĕtà o catedră de limba română în gimnasiulŭ din Crenăuţĭ; şi

ast-felŭ luându-şĭ missiunea de apostolŭ alŭ naţionalităţiĭ în provîncia acésta, ameninţată de desnaţionalisare atât de Rutenĭ cât şi de Germanĭ, se stabilì pentru tot-d'a-una acolo, şi cu apostolatulŭ seŭ îşĭ făcù unŭ mare nume în istorie.

XXXVII.

Dar sĕ reviŭ la ale Moldoveĭ.

Indată ce Muscaliĭ s'aŭ înţelesŭ cu Turciĭ ca sĕ restabileze regimulŭ Regulamentuluĭ în ţéra Românéscă, o dublă ocupaţiune s'a decisŭ pentru ambele Principate. Peste 100 miĭ oştirĭ russo-turcescĭ aŭ inundatŭ ţerele noastre, tratându-le ca cucerite. După lovirile simultanee ce suferise Moldova de la tirania Domnuluĭ, de la flagelulŭ cholereĭ, de la lăcuste şi seceta din anulu acela, aŭ trebuitŭ sĕ sufere şi calamitatea uneĭ ocupaţiunĭ atâtŭ de apĕsătoare. Vodă Sturza, cândŭ a primitŭ depeşă că Muscaliĭ aŭ trecutŭ peste Milcovŭ şi că Turciĭ aŭ ocupatŭ Bucureştiĭ, întorcêndu-se către sateliţiĭ ce-lŭ înconjura, le-a ḑisŭ: «Puteţĭ sĕ rĕsuflaţĭ, boerĭ, şi sĕ vĕ heretisiţĭ, căcĭ s'a «sfârşitŭ cu dreptatea şi cu frăţia Muntenilorŭ.» Aga de oraşŭ, Vorniculŭ Iordachi Pruncu, în entusiasmulŭ seŭ, rădicà cuvêntulŭ şi ḑise: «Sĕ trăeştĭ, Măria Ta! de astăḑĭ înnainte mĕ «declarŭ ţiganŭ alŭ Mărieĭ Tale!» Cu ocupaţiunea Ruşilorŭ, tirania luĭ Michaĭ Sturza nu era maĭ puţinŭ apesătoare. Din contra, elŭ profita de ocasiune pentru ca sĕ şĭ rĕsbune maĭ bine pe inemiciĭ seĭ, pe cari-ĭ numia revoluţionarĭ. Sateliţiĭ seĭ carĭ eraŭ însărcinaţĭ cu casernarea şi aprovisionarea Muscalilorŭ, loviaŭ fără mĕsură maĭ multŭ în locuinţele, în productele şi în satele acestora. Apoĭ se deschisese o cale nesăcată pentru abusurĭ: acolo unde se cereaŭ, de esemplu, 1000 de kile, se lua 3000, din care 2000 se escamotaŭ; asemine cu lemnele; asemine cu carele de beilicurĭ, şi altele. Abusurile se făceaŭ cu atâta neruşinare, în câtŭ chiarŭ Ruşiĭ le simţiră şi siliră pe Domnŭ a da unŭ ofisŭ prin care sĕ se publice

ca producte sĕ nu se maĭ libereze de nimenĭ, de câtŭ pe cuitanțe rusescĭ : umilire și degradare a guvernuluĭ naționalŭ !

Afară de aceasta, sub felurite preteste se continua persecutarea oamenilorŭ de omenie. Profitândŭ de înverșunarea Muscalilorŭ în contra spirituluĭ revoluționarŭ, se acusaŭ astŭ-felŭ oamenĭ nevinovațĭ : le se călca casele, se arestaŭ și se torturaŭ în diferite modurĭ. De la asemine persecuțiunĭ nu se cruțaŭ nicĭ supușiĭ străinĭ carĭ se bănuĭaŭ că compătimescŭ cu țéra ; însășĭ casa Episcopuluĭ Catolicŭ fu călcată și maltratată.

În timpulŭ acesta, nefiindŭ nicĭ unŭ mijlocŭ de publicitate în țéră, aceĭ ce aveaŭ a-șĭ espune păsurile saŭ a arăta miseriele și ticăloșiele guvernuluĭ, publicaŭ foĭ volante și broșurĭ în Cernăuțĭ. Michaĭ Sturza atuncĭ printr'unŭ ofisŭ promulgà o lege de presă draconiană, cu tóte că pe lângă guvernulŭ seŭ era cea maĭ aspră censură. După acéstă lege, se pedepsiaŭ și aceĭ ce arŭ fi cutezatŭ a primi, a ceti și a rĕspândi scrierĭ tipărite în alte părțĭ. Pe lângă acésta, sub auspiciile baionetelorŭ rusescĭ, elŭ cerù de la Agenția austriacă ca sĕ oprească intrarea în țéră a gazetelorŭ din Transilvania și din Bucovina, saŭ celŭ puținŭ, când sosescŭ cu posta austriacă, sĕ le trimiță la censura guvernuluĭ. Acéstă miserabilă mĕsură, cu tóte împotrivirile de momentŭ ale agentuluĭ austriacŭ, în cele din urmă se și puse în lucrare. Cu toate aceste, Gazeta de Bucovina, fundată la 4 Octombre de frațiĭ Hurmuzachi în colaborare cu mulțĭ din emigrațiĭ noștri, și alte publicațiunĭ volante, totŭ găsia mijloace a rĕsbate, trimise sub plicurĭ ca scrisorĭ saŭ în pachete prin contrabandierĭ ovreĭ.

Acésta stare de lucrurĭ rĕspândise desolațiunea cea maĭ mare. Eĭ nu maĭ sciaŭ la ce sĕ se aștepte, vĕdêndŭ pe de o parte tirania care se esercita asupra țĕreĭ Româneștĭ, iar pe de alta toleranța Rușilorŭ asupra faptelorŭ luĭ Michaĭ Sturza, fără a le se lua în băgare de sémă atâtea plângerĭ și atâtea demonstrațiunĭ legale.

Pe la capetulŭ luĭ Noembre, ne veni știrea că unŭ ordinŭ de la Petersburgŭ adressatŭ Domnuluĭ opria deschiderea Adu-

nărei generale. Acésta a răspânditŭ în ţéră o rază de speranţă: căcĭ se întrevedea efectulŭ Memorialuluĭ din luna luĭ Iuniŭ.

XXXIV.

Petrecurămŭ érna în Cernăuţĭ, saŭ pe la moşiile amicilorŭ ce făcuserămŭ în Bucovina. În tóte ḑilele ne surprindeaŭ evenimentele cele marĭ din Europa. Teribila revoluţiune din Octombre de la Viena, abdicarea luĭ Franţ-Carl împĕratulŭ Austrieĭ şi suirea pe tronŭ a luĭ Franţ-Iosif, turburările şi revoluţiunile ce isbucnĭaŭ maĭ în tóte provinţiele Austrieĭ, eraŭ fapte atâtŭ de marĭ, în câtŭ nu se putea sĕ nu ne impresioneze.

Dar evenimentele ce făceaŭ maĭ mare sensaţiune pintre noĭ, eraŭ acele ce se petreaŭ în Ardealŭ, a căruia sórtă se identifica cu a nóstră. Acolo Unguriĭ purtaŭ un resbel de 'esterminaţiune atât cu Româniĭ cât şi cu oştirile austriace, fiind-că proclamase Republica şi detronarea dinastieĭ Habsburgilor. Corpul de armată din Sibiŭ, înfrântŭ de Ungurĭ. rĕmăşiţele luĭ îşĭ aflară scăparea în România. Între acestea aŭ fost nevoiţĭ sĕ se strecóre şi câţĭ va din capiĭ Românilor ardelenĭ.

Într'o ḑi aflând că la Comanda Pieţeĭ din Cernăuţĭ s'a adus unŭ Românŭ ferecatŭ în lanţurĭ, alergaiŭ ca sĕ aflu cine este. Cu mare greŭ, prin intermediulŭ unuĭ ofiţerŭ de origină polonă, ce cunoscémŭ, căpĕtaiŭ permisiunea a merge ca sĕ vĕdŭ pe acelŭ prisonierŭ. Care fu surprinderea mea de a vedea în carcerea austriacă pe Bariţŭ, redactorulŭ Gazeteĭ de Transilvania, vechiulŭ meŭ amicŭ! Acesta făcuse parte ca membru în Comitetulŭ de Pacificaţiune care era instalatŭ în Sibiŭ sub auspiciele armateĭ austriace. Cândŭ acéstă armată s'a vĕḑutŭ risipită, Româniĭ aŭ trebuit sĕ fugă care încotro: ceĭ maĭ tinerĭ s'aŭ băgatŭ în glótele carĭ apucase cósa şi securea spre a lupta cu Unguriĭ; ceĭ maĭ puţinŭ belicoşĭ, câţĭ aŭ pututŭ, aŭ apucatŭ peste munţĭ în România. Bariţŭ. de la frontieră,

însoţitŭ de sentinele fu escortatŭ la Bucurescĭ. Aci, poliţia fiindŭ sub ordinele severe ale armateĭ de ocupaţiune russe, şi numele luĭ Bariţŭ fiindŭ notatŭ în registrulŭ revoluţionarilorŭ periculoşĭ pentru essistenţa statelorŭ monarchice, luà mĕsura a-lŭ aresta şi a-lŭ espulsa peste hotarŭ în Bucovina, spre a fi datŭ în primirea autorităţilorŭ austriace.

Aci după garanţia câtor-va notabilĭ carĭ din nume îlŭ cunosceaŭ, cu mare greŭ fu liberatŭ.

XXXV.

Cunoscémŭ treĭ fraţĭ Stârcea, proprietarĭ marĭ din Bucovina carĭ veniaŭ adessea prin Moldova, unde aveaŭ rude. Unulŭ din aceştia, pe care 'lŭ numiamŭ Cuconulŭ Manolaki fiindcă multŭ ţinea la originea luĭ de boĭerŭ şi la suvenirile strămoşescĭ, într'o ḑi, prin postulŭ Crăciunuluĭ, întâlniudu-mĕ în Cernăuţĭ şi apucându-mĕ în braţe cu vechia luĭ familiaritate, îmĭ ḑice: «De aḑĭ diminéţă te cautŭ: bine că te găsescŭ. De acuma nu te maĭ lasŭ. Aĭ sĕ mergĭ cu mine.

— Ḑeŭ...? dar unde?

— La Crasna, la moşia mea. Nevasta mea auḑindŭ că escĭ pe aice, m'a însărcinatŭ sĕ te găsescŭ şi sĕ te ducŭ acolo.

— D'apoĭ bine, Dumniaeĭ nicĭ mĕ cunósce.

— Nu te cunósce, dar te scie, şi te ascéptă. Haide! Aĭ sĕ ne facĭ mare plăcere.

— Bine, dar veḑĭ e érnă şi... sciĭ... e cam frigŭ...

— N'aĭ grijă: amŭ blane, sĕ te facŭ s'asuḑĭ.

— E departe, dar vomŭ scurta drumulŭ cu graiulŭ şi cu gluma, daca nu cu biciulŭ vizitiuluĭ.

Cu tóte că óre-carĭ împrejurărĭ trebue sĕ mĕ maĭ reţie în Cernăuţĭ, stăruinţele acestuĭ bunŭ amicŭ mĕ făcură a-lŭ urma. A doua ḑi diminéţă veni cu trăsura la gasda mea şi stărui sĕ-mĭ ia totŭ bagagiulŭ, declarându-mĭ că póte împrejurările mĕ vorŭ ţinea maĭ multŭ timpŭ la Crasna. Mĭ-a fostŭ cu ne-

putință de a maĭ resista. Amŭ plătitŭ chiriea apartamentuluĭ meŭ și amŭ plecatŭ.

La Crasna găsiiŭ o a doua familie patriarcală, care o puteamŭ asseměna cu aceea a luĭ Hurmuzaki. Dómna Stîrcea, care pe atuncea avea peste 40 de anĭ, era o damă cu o educațiune distinsă, cu suflet îngerescŭ și cu inima plină de nobile sentimente. Venirea mea, în starea maladivă în care trăia, părea că fusese de bunŭ augurŭ. Ea de maĭ multŭ timpŭ suferia tare de stomachŭ, și atuncea credea că se simte maĭ alinată: nu sciea ce sě maĭ facă pentru ca sě-mĭ facă petrecerea la țéră maĭ plăcută și sě-mĭ mulțăméscă de sacrificiulŭ ce credea că amŭ făcutŭ venindŭ la Crasna. Eŭ însă eramŭ fórte mulțămitŭ: făceamŭ adesse escursiunĭ și vênătorĭ prin munțĭ, iar serele petreceamŭ spuindŭ anecdote care făceaŭ sě rîdă pe óspeții meĭ, saŭ jucêndu-mě cu copiiĭ lor, cariĭ eraŭ fórte drăgălașĭ. In adevěr Eugeniŭ care atuncea era de 15 anĭ, și Victorŭ care venia după dênsulŭ, eraŭ plinĭ de spiritŭ și de inteligență; iar domnișóra Victoria, care era numaĭ de șepte anĭ, avea atâtea drăgănele, în cât mě silia sě-ĭ facŭ versurĭ.

Pe cândŭ mě delectamŭ în acéstă plăcută societate, în ajunulŭ Bobotezeĭ séra, se respândesce scirea că Bem sfărâmase oștirea austriacă la granița despre Transilvania, și că înaintéză cu armata maghiară în Bucovina, puindŭ tóte satele sub focŭ și jefuindŭ totŭ ce-ĭ eșia în cale. Acésta aduse mare spaimă în familia ospětătorilorŭ meĭ. Tótă nóptea se pregătiră ca sě-șĭ rădice ce vorŭ putea, și a doua ḑi sě plece spre a emigra în Moldova. Acéstă spaimă nu era fără cuvêntŭ; căcĭ ómeniĭ věḑêndŭ că guvernulŭ rădica grajdurile de prăsilă ce era în vecinătate, věḑêndŭ că frânturele de ostire austriacă fugiaŭ spre Cernăuțĭ; nu aveaŭ la ce se aștepta. Plecaiŭ și eŭ a doua ḑi cu familia ospětătorilorŭ meĭ îmbărcațĭ în maĭ multe săniĭ, cu decisiunea ca eĭ sě trécă în Moldova iar eŭ sě mě întorcŭ la Cernăuțĭ. Ne opriramŭ vre-o douě ḑile la o moșie aproape de frontiera; dar pe urma ne întorseramŭ, încredințandu-ne ca Unguriĭ nu înaintedă. Bemu in adeveru batuse pe Urbanu la Dorna, dar se multami numaĭ cu luarea catorva

tunurĭ şi munițiunĭ de rĕsboiŭ; după acésta se întórse în Transilvania. Eŭ maĭ stătuiŭ în Crasna până pe la finele luĭ Februarie apoĭ mĕ înturnaiŭ la Cernăuțĭ.

Dar voiŭ lăsa descrierea acestorŭ eveneminte, fiindŭ că ele s'aŭ înscrisŭ în cronicele timpuluĭ, şi fiindŭ că trebue sĕ scurtezŭ periodulŭ acestorŭ Suvenire. Voiŭ reveni la ale Moldoveĭ.

XXXVI.

Domnia luĭ Michaiŭ Sturza se prelungi până în primăvară. În fine după multe şi îndelungate discussiunĭ urmate la Constantinopole între ambasadorulu Rusescŭ şi Poarta Otomană, la care luară parte şi represintanțiĭ celor-l-alte puterĭ, se făcu Convențiunea numită de Balta Liman. Se decise destituirea luĭ Michai Sturza, şi numirea luĭ Grigori Ghica Domnŭ pentru Moldova şi a Domnuluĭ Barbu Stirbeiŭ pentru țéra Românescă.

La 13 Maiu 1849, pe la 3 ore după prândŭ plecà Sturza Voda din Iaşi cu tota casa sa, apucândŭ calea spre țéra Românescă, unde cugeta sĕ se aşede sub protecțiunea baionetelorŭ rusescĭ. Acestă cădere era atâtŭ de neaşteptată şi necredută pentru satelițiĭ şi creaturele sale, în câtŭ unŭ boĭerŭ ce se numia Bălşucă, carele credea şi interpreta visurile, când primi scirea că M. Sa Dómna în adevĕrŭ îşĭ desface perdelele i-şĭ gateşte geamandanulŭ, a cădutŭ lovitŭ de apoplexie. Toțĭ funcționariĭ ceĭ credincioşĭ aĭ luĭ Michaĭ Sturza îşĭ deteră tremurândŭ demisiunile în mâna Domnuluĭ lorŭ, carele in ultimele momente ale putereĭ sale rĕspândia decrete de laude şi mulțămirĭ pentru merite mincinóse şi infame.

Ministerulŭ luĭ M. Sturza priimì ordinulŭ de la Vizirulŭ Porții Otomane ca sĕ administreze țéra după legĭ până la venirea noului Domnŭ. Acesta se prelungi până pe la jumĕtatea luĭ Augustu

Atuncĭ ne pregătirămŭ şi noĭ emigraţiĭ ca sĕ intrămŭ în ţéră, ale căreia frontiere eraŭ deja deschise pentru noĭ.

Dragostea şi îmbrăţişarea ce vĕḑusemŭ de la familia Hurmuzachi, respectulŭ şi veneraţiunea ce aveamŭ către bĕtrâniĭ acesteĭ familiĭ, amiciţia ce contractasemŭ cu fiiĭ lorŭ, îmĭ punea sacra datorie de a merge la Cernauca, unde se aflaŭ ca sĕ-mĭ iaŭ ḑiua bună. Aşa dară maĭ vĕḑuiŭ încă odată acéstă casă a luĭ Avraamŭ, în care cu unŭ anŭ maĭ înainte cătamŭ refugiŭ de téma choleret; mai vĕḑuiŭ încă odată acea familie bine cuvêntată de Dumneḑeŭ căreia 'ĭ eramŭ datorŭ atâta recunoscinţă; şi mĕ despărţiiŭ de ea cu lacrămĭ.

Trecuiŭ frontiera pe la Michăilenĭ. Găsiiŭ administratorŭ noŭ numitŭ pe D-nu N. Pisoţchi, vechiŭ cunoscutŭ şi amicŭ, carele mĕ primi cu o inimă de frate. De acolo, înainte de a pleca spre Iaşĭ, uitându-mĕ încă o dată asupra pămêntuluĭ Bucovineĭ, îĭ adresaiŭ ultimulŭ meŭ adio prin strofele următóre:

O, dulce Bucovină! te lasŭ, şi înc'o dată
Mĕ 'ntorcŭ ş'a ta ţĕrână sărutŭ înduioşatŭ.
Eŭ mĕ despartŭ de tine cu inima 'ncântată
De multe suvenire ce'n tine-amŭ căpĕtatŭ.

Nu este istoria ce-mĭ vine-acumŭ în minte:
Eŭ uĭtŭ acuma toate ce sciŭ şi-amŭ auḑitŭ.
Eŭ nu maĭ plângŭ eroiĭ ce aĭ tu în morminte,
Nicĭ tristele lorŭ óse ce-acumŭ s'aŭ risipitŭ.

Nu plângŭ eŭ templurĭ sacre de dênşiĭ înălţate
Pentru glorificarea luĭ Dumneḑeŭ celŭ bunŭ,—
Nicĭ triste monuminte de seculĭ ruinate,
Ce gloria română acuma încă spunŭ.

Româniĭ sciŭ prea bine că ţĕrmurile tale
De multe orĭ pre Ştefanŭ-celŭ-Mare aŭ legănatu
Căcĭ vechea capitală preste-a Suceveĭ vale
Şi-acumŭ şoptesce imnurĭ ce Ştefanŭ le-a cântatŭ.

Triumfele Române și gloria trecută,
O! nu, nu sunt uitate de neamulŭ Românescŭ.
De-or fi sub orĭ-ce jugurĭ, de-or fi cu gura mută,
Bĕtrâniĭ le vorŭ spune la pruncii care crescŭ.

Când ora mântuireĭ va maĭ suna odată;
Când tuciulŭ libertățeĭ semnalulŭ va maĭ da,
Va sci, va sci Românulŭ sĕ-șĭ ștérgă a sa pată!
Și gloria română se va redeștepta.

Nu plângŭ eŭ niciĭ ursita ce prin diplomațiă
Te-a smulsŭ de lângă muma ce-o dată aĭ avutŭ;
Acumŭ și tu cu lumea scăpașĭ de o tiraniă
Ce-avea de planŭ sĕ facă poporulŭ tĕŭ perdutŭ.

De-acumŭ se schimbă timpiĭ, și în viitorime
Dreptatea, libertatea, nu se vor maĭ zugruma.
Pe tine, Bucovino, nu te va plânge nime:
Căcĭ viitoriŭ ferice e scrisŭ în cartea ta.

Naționalitatea, care-țĭ era răpită,
Acuma se deșteptă; și tineriĭ tĕĭ fiĭ
La gloria Română, de anĭ înădușită,
. Gândindŭ, șĭ-aducŭ aminte că eĭ sunt încă viĭ.

Eŭ plângŭ, o Bucovino, căcĭ îmĭ aducŭ aminte
Că pe-ale tale țĕrmurĭ am plânsŭ de multe orĭ:
Am plânsŭ dup'a mea țéră cu lacrime ferbinte
Căcĭ o vedeamŭ sub jugulŭ de miĭ de-apĕsătorĭ.

Moldova, bântuită de-unŭ Domnŭ fără de lege,
Mĕ alungà din sinu-ĭ și 'n lume-am rătăcitŭ;
Și cum unŭ fluturŭ loculŭ pe-o roză îșĭ alege,
Așa și eŭ în tine unŭ légănŭ mĭ-amŭ găsitŭ.

Ah! cincĭ-spre-dece secolĭ — căcĭ secolŭ mi se pare
C'a fostŭ fiă-ce lună trecută în durerĭ—
Nu mi-amŭ vĕdutŭ părințiĭ ce iarășĭ cu 'ntristare
În țéra lorŭ sĕrmaniĭ eĭ n'aŭ gustatŭ plăcerĭ

Copilŭ fără de mumă, aveamŭ eŭ fraţĭ a plânge,
Şi mulţĭ amicĭ ce póte ca fraţii mĕ iubĭa;
Sărmanŭ svârlitŭ în lume, cu lacrime de sânge
Privĭamŭ nenorocirea aceluĭ ce cerşĭa!

Românŭ, curatŭ la sufletŭ, a ţĕreĭ mele sórtă
Plângeamŭ întru suspine, plângeamŭ neîncetatŭ;
Plângeamŭ, plângeamŭ poporulŭ care lŭ vedeamŭ că pórtă
Atâtea lanţurĭ grele ce l'aŭ martirisatŭ.

Plângeamŭ fiinţe scumpe de mórte secerate.
Alŭ cărora adio, vaĭ! n'amŭ pututŭ lua.
Plângeamŭ din curăţiă familiĭ întristate
De secera holeriĭ ce ţéra 'mĭ svântura!

Plângeamŭ!... şi cine óre mĕ asculta pe mine?
Cu care mângâere durerea-mĭ s'alina?
O, dulce Bucovină! de nu eramŭ în tine,
Ce-aşĭ fi făcutŭ eŭ óre? ce ḑile m'aştepta?

Ah! după grele valurĭ o navă sfărâmată
Ajunge fără scire la portulu ce-a doritŭ!
Aşa o providenţă trimite câte-odată
Scânteĭ de mângâere la celŭ nenorocitŭ.

Când vêntu de miaḑă-ḑiuă bătea, simţiamu ca vine
Cu dulcele adio alŭ celorŭ ce iubiamŭ;
Eŭ auḑĭamŭ o şoptă care venĭa la mine
De la aceea care în visurĭ o dorĭamŭ!

Când vre-o păsărică venĭa în primă-vara,
Eŭ o 'ntrebamŭ de scie ceva din ţéra mea:
Aflamŭ o mângâere la patima-mĭ amară;
Cuvinte de speranţă credeamu că-mĭ spune ea.

Iar când durerea, dorulŭ, mĕ alunga din lume,
Şi mĕ ducea 'n ascunsurĭ sĕ plângŭ nemângâĭatŭ;
Când m'arunca 'n delirurĭ, durerĭ fară de nume!
Când peptu-mĭ de suspine părea că-ĭ sfâşiatŭ;

Atuncĭ, atuncĭ, ah Doamne! ce dulce suvenire!
Putea-voiŭ sĕ uitŭ óre? O, nu, nu voiŭ uita!
Mĕ urmărĭa pe mine chiar o dumnedeire,
Ce nu lasă pe ómenĭ de totŭ a despera.

Vedeamŭ ca'n panoramă, vedeamŭ pe lângă mine,
Părinţĭ, amicĭ ce cerulŭ din cerŭ mi-ĭ trimitea:
Simţiamŭ pe nesimţite că-mĭ perŭ orĭ-ce suspine,
Şi omŭ ferice érăşĭ ursita mĕ făcea.

Eraŭ fiinţe scumpe cu sufletulŭ de îngerĭ
Ce cu-ale mele patimĭ multŭ aŭ compătimitŭ.
Care-aŭ privitŭ cu lacrimĭ la ale mele plângerĭ
Şi tót'a mea durere cu vorbe-aŭ măgulitŭ.

Eraŭ copiĭ cu sufletŭ, cu inima 'nalţată,
Carĭ speraŭ ca mine unŭ dulce viitorŭ;
Carĭ plângea ca mine o patrie lăsată
În voĭa întâmplăreĭ, cu sufletulŭ în dorŭ.

O. dulce Bucovină! te lasŭ, şi înc'o dată
Mĕ 'ntorcŭ ş'a ta ţĕrână sărutŭ înduioşatŭ.
Eŭ mĕ desparțu de tine cu inima 'ncântată
De multe suvenire ce 'n tine-amŭ căpĕtatŭ.

DIN COPILARIE

DIN COPILĂRIE

I.

Maĭ mulțĭ publiciștĭ, negăsindŭ póte subiecte maĭ importante de tractatŭ, s'aŭ ocupatŭ și de biografia mea; și cu acésta aŭ găsitŭ ocasiune a îndruga, — cum se întêmplă maĭ tot-d'a-una în asemenea casurĭ, — felŭ de felŭ de anecdote, maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ adevĕrate. Decĭ vĕḑêndŭ că mica mea personalitate nu este de totŭ indiferentă pe lumea acésta, nu credŭ a face rĕŭ, cu ocasiunea publicăriĭ suvenirilorŭ mele, a spune și eŭ o serie de anecdote relative la biografia mea.

Uniĭ aŭ voitŭ a mĕ face coborîtorŭ dintr'o familie cu strămoșĭ nobilĭ, cu unŭ arbore genealogicŭ de maĭ mulțĭ secolĭ, luându-se negreșitŭ dupĕ spusa unora din membriĭ familieĭ dominațĭ de slăbiciunea grandomanieĭ. Amŭ avutŭ în adevĕrŭ unŭ membru în familie, — D-ḑeŭ sĕ-lŭ erte! — care dupĕ rĕsboiulŭ din urmă alŭ Orientuluĭ a făcutŭ mare tapagiŭ la Constantinopole, printre culisele porțiĭ Otomane, cu o pretențiune curiósă: basatŭ pe nisce documente ce proba că se trage dintr'unŭ Hanŭ Ghereiŭ óre-care, cândŭ a vĕḑutŭ că Rușiĭ aŭ mâncatŭ bătae la Sevastopole, a socotitŭ că era timpulŭ sĕ solicite revendicarea legitimă a frumóseĭ peninsule tătărescĭ, spre a restabili dinastia perdută, dinestie care (vaĭ!) unŭ altŭ Ghereĭ

în cele din urmă o caută în penitenciarele de la Văcărescĭ!

Decĭ fiindŭ-că c'amŭ ajunsŭ într'unŭ stadiŭ de civilisaţiune când asemenea deşertăciunĭ sunt nu numaĭ nefolositóre dar şi ridicole, credŭ că este timpulŭ sĕ restabilescŭ adevĕrulŭ. Vechimea origineĭ nobilitare a familieĭ mele, care astă ḑĭ nicĭ scutire de dărĭ nu acordă nimenuĭ, nicĭ dreptulŭ de a possede robĭ, mi se pare absurdŭ de a se invoca. Boĭerismulŭ nostru, de va fi existatŭ în vécurile trecute, astă-ḑĭ e bine sĕ stea în întunereculŭ trecutuluĭ cu tóte pergamentele cele ruginite. In timpĭ maĭ apropiaţĭ, adecă cam cu unŭ secolŭ în urmă, este certŭ că a essitatŭ bunulŭ meŭ Iordachi Sion, care a fostŭ *Bimbaşa*, saŭ cum s'ar ḑice astă-ḑĭ *Colonelŭ*, în mica armată a Moldoveĭ pe atuncea. Nu sciŭ de se va fi mândritŭ cu boeria saŭ cu rangulŭ sĕŭ bunulŭ meŭ, fiindŭ-că nu l'amŭ apucatŭ; bar bunică-mea, care a trăitŭ până m'a vĕḑutŭ de 10 anĭ, fudulă şi mândră ca tóte femeile, o auḑiamŭ lăudându-se că se trage din faĭmosulŭ Tăutu, care a tractatŭ prima Capitulaţiune a Moldoveĭ cu Pórta Otomană, care a bĕutŭ prima cafea turcéscă înaintea Viziruluĭ fără sĕ scie ce e, şi care a scuipat'o când a vĕḑutŭ că-lŭ frige cu ferbinţeala eĭ. Este certŭ apoĭ, că bunulŭ meŭ era unŭ voinicŭ şi jumătate; căcĭ fără a căuta moştenirea prin ţéra luĭ Han-tătarŭ, a sciutŭ sĕ-şĭ facă maĭ multe moşiĭ pe valea Racoveĭ, în districtulŭ Vasluiuluĭ, fiindŭ-că amŭ apucatŭ pe ceĭ şése fiĭ aĭ sĕĭ certându-se pentru împărţéla lorŭ. Maĭ este certŭ, apoĭ că aceĭ şése fiĭ, (între carĭ era şi tatălŭ meŭ), eşiţĭ în lume pe la începutulŭ seculuĭ curentŭ, căpĕtândŭ óre-care cultură, pe cât se putea căpĕta în scólele grecescĭ de pe atuncea, aŭ ajunsŭ în adevĕrŭ la rangurĭ de boerie, luândŭ parte activă atâtŭ în serviciile publice cât şi în evenimentele politice ce s'aŭ preurmatŭ până aprópe de ḑilele nóstre.

II.

In timpulŭ domnieĭ luĭ Scarlatŭ Vodă Calimachŭ, care a venitu la tronulŭ Moldoveĭ după pacea de la 1812 şi după retragerea Ruşilorŭ, tatalŭ meŭ, ca Diacŭ de Visterie (1), fu onoratŭ cu caftanulŭ de Serdarŭ. Elŭ a ajunsŭ la asemenea onóre nu numaĭ prin capacitate şi inteligenţă, dar şi prin farmeculŭ mustăţilorŭ sale frumóse; acestea, în adevĕrŭ atrăsese atenţiunea cocóneĭ marelui Vistieru Petraki Starza, sub al căruia ministerŭ servia; şi dacă pe atuncea s'ar fi ocupatŭ cine va de chronica scandalósa a timpuluĭ, cine scie ce ar maĭ fi scrisŭ despre intrigele şi victemele ce aŭ făcutŭ mustăţile tateĭ!

Aci e loculŭ, pare-mi se, se spunŭ cum s'a însuratŭ tatălŭ meŭ, fiindŭ-că şi în actulu căsătorieĭ luĭ aŭ jucatŭ rolŭ năprasnicile luĭ mustaţĭ.

Sub domnia luĭ Suţu, care a succedatŭ pe Calimachŭ, se introdusese obiceiulŭ că: în tóte Duminicele, după eşirea din biserica, la o *ora fixă, toţĭ funcţionariĭ sĕ mérgă* la Curte, în costume de sĕrbatóre, calarĭ saŭ în trăsurĭ, fie care după rangulŭ ce avea în archondologie.

Acolo, în salonulŭ de gală, după ce se adunaŭ toţĭ, se înşiraŭ în grupe după cum iĭ orînduia Postelniculŭ al douilea, care era unŭ felŭ de maĭstru de ceremonie alŭ Curţiĭ. După ce venia Voda şi Domna, carĭ se aşedaŭ pe tronurile lorŭ, suita lorŭ lua locurĭ designate: icĭ-oglaniĭ (pagiĭ) despre partea luĭ Voda, iar fetele de onore (copile orfane, aduse din Constantinopole spre căpetuire) despre partea Domneĭ, formândŭ unu semicercŭ. Atuncea dupe ce începea sĕ cânte Meterhanela domnescă, se duceaŭ toţĭ de sărutaŭ mâna luĭ Vodă şi a Dómneĭ, făcêndŭ maĭ întâiŭ câte o metanie până la pământŭ.

(1) Vorba *diacŭ* corespunde cu aceea de funcţionarŭ saŭ împiegatŭ.

Dupe ceremonia acésta, Vodă se scula și vorbia câte ceva cu persónele notabile, prin carĭ făcea și cunoscința celorŭ inferiórę; iar când Vodă se întorcea spre Dómna, și când acésta se rădica dupé tronŭ, visitatoriĭ se retrăgeaŭ şĭ plecaŭ.

Dómna luĭ Suțu, în cursulŭ acestorŭ visite, se uita tot-d'a-una cu o privire admirativă la mustățile tatăluĭ meŭ, care din când în când părea că o făceaŭ sĕ surîdă. Intr'una din ḑile, dupĕ terminarea ceremonieĭ, când se coborîse la scară și striga ca sĕ-ĭ aducă calulŭ de călărie (1), se pomenesce cu unŭ *ciclicŭ* care vine de-ĭ spune că M. Sa Vodă îl chiamă susŭ. Bietulŭ tatălŭ meŭ, aducêndu-șĭ aminte de ochiadele ce ĭ aruncase Dómna în maĭ multe rênduri, și închipuindu-șĭ că póte periculósele sale mastățĭ vor fi aruncatŭ vre-o bănuială de scandalŭ, s'a speriatŭ așa de tare de acéstă chemare subită. în cât maĭ că nu-lŭ țineaŭ piciorele ca sĕ se urce susŭ. Cu tóte acestea, luându-șĭ inima în dințĭ, s'a urcatŭ. Se strecurase toțĭ visitatoriĭ : Vodă se afla în mijloculŭ salonuluĭ în picióre, iar Dómna, încă pe tronŭ, se afla înconjurată de haremulŭ eĭ, compusŭ din vre-o duzină de fete. Inaintândŭ spre tatălŭ meŭ cu câțĭ-va pașĭ, Voda ilŭ intrebà de cie ș de vorbesce grecesce. Rĕspunsulŭ fiindŭ afirmativŭ, atuncea cu surîsulŭ pe buze, îĭ ḑice că M. Sa Domna voesce sĕ-ĭ vorbéscă. Când a înaintatŭ tatălŭ meu spre Domna, fetele eĭ s'aŭ cam depărtatŭ spre unŭ colțŭ alŭ salonuluĭ. Vĕḑêndŭ că Dómna îĭ surîde, tatălŭ meŭ a prinsŭ la inimă; se apropià și-ĭ maĭ sărătà mâna. Dómna adresându-ĭ vorba în limba grecescă, îl face sĕ-șĭ decline numele și pronumele; apoĭ cu o grație particulară, îĭ spune că ar trebui sĕ-șĭ ḑică și *mustacas* (care în grecesce însemnéză *mustaciosŭ*). Dupe maĭ multe întrebărĭ glumețe, Dómna aflândŭ că tatălŭ meŭ e flăcăŭ, îĭ spune că ar face bine sĕ se însóre; apoĭ fară lungĭ comentarii, îĭ propuse

(1) Pe atuncea toțĭ tinerĭĭ umblaŭ călare. acésta era moda cea mare și toțĭ se întreceaŭ care de care se aibă caĭ maĭ bunĭ și șele maĭ luxóse. Numaĭ boieriĭ însurațĭ umblaŭ în trăsuriĭ cu feme'le lorŭ. Séra, pe timpulŭ preumblăriĭ la Copoŭ, era o adeverată petrecere vederea caracoladelorŭ cu care se întreceau cavaleriĭ

sĕ ia o fată din haremulŭ eĭ, assigurândn-lŭ că cu acésta va căpĕta nu numaĭ favorile domnescĭ şi protecţiunea eĭ, dar totŭ o-dată o onestă şi duĭósă îngrijitóre pentru mustăţile sale. De o cam dată, timiditatea nu-lŭ lăsa sĕ se pronunţe categoricŭ: ḑise numaĭ, cu aerŭ respectuosŭ, că ar dori sĕ împlinéscă dorinţa M. Sale, daca ar sci că în frumósa turmă de fete ce ea patronéză ar găsi o inimă care sĕ se potrivéscă cu a sa. Dar în intervalulŭ convorbireĭ, tatălŭ meŭ nu înceta de aşĭ îndrepta privirile asupra dróeĭ de fete ce avea înaintea sa.

Dómna atuncea strigà ca una din fete sĕ se apropie: înaintà una din ele; iĭ făcù o întrebare fără importanţă, maĭ multŭ pentru ca s'o facă a vorbi, apoĭ iĭ făcù drumŭ cu pretextŭ de a-ĭ aduce o batistă.

Pe când fata se depărta, Dómna, observândŭ că tatălŭ meŭ o fixase cu privirile şi că, dupe ce plecase, se uĭta lungŭ la ea, îl întrebà: nu cum va ĭ-ar conveni? Tatălŭ meŭ rĕspunse cam îngăĭmatŭ, dar din puţinele sale vorbe, M. Sale Dómneĭ ĭ a plăcutŭ a conchide la o afirmaţiune; iar când fata se întórse cu batista, Dómna o întrebà dacă-ĭ place mustăţile juneluĭ ce era înaintea eĭ. Amêndouĭ tineriĭ se uitară unulŭ la altulŭ roşindu se la faţă. Atuncĭ Dómna făcù semnŭ fetelorŭ sĕ se apropie, strigândŭ şi pe Vodă, care se uĭta pe o feréstrĕ în fundulŭ salonuluĭ, şi cu voce solemnă anunţă că Frossa S-hina este logodită cu serdarulŭ Sion.

Vodă atuncea felicită pe tinerĭ şi le uréză viaţă fericită; iar tatăluĭ meŭ iĭ spuse că fata se trage dintr'o nobilă familie constantinopolitană, că tatălŭ eĭ a muritŭ ca martirŭ pentru patrie şi libertate (1), şi că, pe lângă dota domnéscă obişnuită, ginerele va maĭ căpĕta înaintare la rangŭ şi la funcţiune.

(1) Tatălŭ mameĭ mele, George Schina, fusese unulŭ din fundatoriĭ *Eterieĭ* faĭmóse ce avea de scopŭ liberarea Grecilorŭ şi gonirea Turcilorŭ din Europa. Descoperindu-se firele acesteĭ conjuraţiunĭ, elŭ fu prinsŭ, împreună cu alţĭ 5) de consoţĭ şi decapitatŭ pe piaţa numită At-meidan, la 181[illegible].

III.

Cu acéstă narațiune amŭ voitŭ, nu numaĭ sĕ vorbescŭ despre origina maiceĭ mele, dar sĕ și arătŭ modulŭ originalŭ cu care se măritaŭ fetele orfane pe care Dómnele grece le aduceaŭ din Constantinopole. E inutilŭ de a maĭ spune, póte, că după aceea tatălŭ meŭ avù ordinŭ sĕ prânzéscă în tóte ḑilele la masa domnéscă, alăturĭ cu promissa sa, pe care, în adevĕrŭ, cu cât o cunoscea maĭ bine și maĭ de aprópe, cu atâta se felicita că a datŭ peste o bună parte pentru fericirea vieţeĭ sale. Inutilŭ iarășĭ este, póte, de a maĭ spune că Vodă, voindŭ a înainta pe tatălŭ meŭ în rangŭ, ĭ-a oferitŭ sĕ-lŭ facă *Banŭ* saŭ *Spătarŭ*; consultându-se însă cu mirésa, și acésta, avêndŭ în vedere că cu asemenea rangurĭ trebuia sĕ intre în protipendadă și prin urmare trebuia ca, pe lângă cheltuiala *ighemoniconuluĭ*, sĕ-șĭ lase barba, l'a conjuratŭ sĕ se mulţăméscă cu Păhărnicia, care se representa destulŭ de frumosŭ prin înfăţișarea bătătóre la ochĭ a mustăţilorŭ sale.

Logodna viitóreĭ mele mame a fostŭ de bunŭ augurŭ pentru haremulŭ Dómneĭ. In Dumineca următóre unŭ altŭ Diacŭ de Visterie, Ión Cuza (tatălŭ viitoruluĭ Domnitorŭ, sub care s'a făcutŭ Unirea), se logodì cu o altă fată; și așa, totŭ într'o ḑi, s'aŭ celebratŭ cu paradă mare domnéscă, nunţile ambelorŭ fete venite totŭ pe o corabie din Ţarigradŭ, nașĭ fiindu-le Beizadé Iorgu Suţu cu o soră a sa, fiĭ aĭ Domnitoruluĭ. Apoĭ ambilorŭ mirĭ, pe lângă caftanele de înaintare în rangŭ, dându-le și funcţiunile promise în districtulŭ Fălciuluĭ, Cuza se făcù Ispravnicŭ iarŭ tatălŭ meŭ Sameșŭ (Cassierŭ), după care plecară amêndouĭ ca sĕ se bucure de fericirea conjugală.

IV.

Nu târḑiŭ însă veniră evenimentele de la 1821, carĭ aduseră ţéra într'unŭ felŭ de anarchie. Vodă Şuţu, când Eteriştiĭ aŭ rădicatŭ stindardul revolteĭ ucіḑêndŭ pe Turciĭ din Iaşĭ şi din Galaţĭ, neavêndŭ curagiulŭ a se pronunţa nicĭ în favórea Grecilorŭ pentru carĭ ar fi fostŭ cu inima, nicĭ în favórea Turcilorŭ pe carĭ credea că o sĕ-ĭ nimicéscă Greciĭ ajutaţĭ de Muscalĭ, — vĕḑêndŭ că Principele Cantacuzino, fostŭ generalŭ în armata russéscă, venĭa sĕ se pue în capulŭ revoluţiuniĭ, — elŭ, ca unulŭ ce nu era nicĭ omŭ de luptă, a socotitŭ că este maĭ prudentŭ a părăsi tronulŭ şi a se retrage în Russia.

Turciĭ venindŭ în mare numĕrŭ, aŭ distrusŭ maĭ întêiŭ pe ceĭ 200 eteriştĭ carĭ se fortificase în Galaţĭ, apoĭ aŭ înaintatŭ spre Iaşĭ, unde domnĭa, ca locotenentŭ alŭ luĭ Cantacuzino, unŭ grecŭ deşuchiatŭ numitŭ Pentedeca. Atuncea, se înţelege, că toţĭ greciĭ din tóte unghiurile, tinerĭ saŭ bĕtrânĭ, căuta sĕ se ascundă şi în găurĭ de şerpĭ; iar administraţiunea generală a ţĕreĭ căḑuse în paralisia cea maĭ mare. Boĭeriĭ ceĭ maĭ marĭ fugiseră peste hotar; iar ceĭ maĭ micĭ, remâindŭ fără cârmă, orbecaŭ într'o parte saŭ într'alta. Funcţionariĭ părăsiseră posturile lorŭ. Tatălŭ meŭ lăssà Cassieria sa în plata Domnuluĭ şi se trase la Iaşĭ. Aicea se aflaŭ încă resturĭ din ómeniĭ Curţiĭ luĭ Vodă Suţu; chiar unulŭ din ministriĭ seĭ, Postelniculŭ Rizu, (care se numĭa şi Nerulosŭ) se învêrtĭa printre Eteriştĭ, ca unulŭ care avea simpatiĭ adevĕrate pentru causa grecéscă, decisŭ însă a trece peste Prutŭ la cea din urmă extremitate. Unŭ frate alŭ mameĭ mele, Cupariulŭ Iancu Schina, căsătoritŭ şi aşeḑatŭ maĭ de multŭ în Bassarabia, afiliatŭ şi elŭ cu causa grecéscă, se afla venitŭ în Iaşĭ. Când se vĕḑù că Turciĭ se apropie, maică-mea cu lacrime amare, cerù ca sĕ trécă în Bassarabia. Tatălŭ meŭ, care nu simpatisa cu Greciĭ, nu prea voia s'o lasse; dar în cele din urmă n'o putù ţinea şi o în-

credință fratelui eĭ, ca să trécă dincolo. Plecarea însă, din diferite cause, și maĭ alesŭ din aceea că Eteriștiĭ voiaŭ să împedice emigrațiunea, întârḑià; astŭ-felŭ că, când a putută se plece, drumulŭ l'aŭ găsitŭ cu totulŭ îmbulḑitŭ, maĭ alesŭ de mișcările Eteriștilorŭ. Aceștia, vĕḑêndŭ că nu se potŭ mĕsura cu numĕrulŭ celŭ mare alŭ Turcilorŭ, începuseră a părăsi Iașiĭ și a se retrage în diferite direcțiunĭ. Corpulŭ care se numĭa *Legiunea sacră* (ἱερός λόχος), și care rĕmăsese în urmă, ișĭ luase de missiune ca, în retragerea sa, sĕ protégă pe conaționaliĭ Grecĭ ce voiaŭ sĕ trécă peste Prutŭ. Maĭ întêiŭ avusese hărțuirĭ cu Turciĭ la Stânca, moșia Rosnovanuluĭ, care vine la jumătate cale între Iașĭ și Sculenĭ, apoĭ la podulŭ de pe Jijia, ce este între Stânca și Prutŭ; în cele din urmă chiar la Sculenĭ, unde era vama și podulŭ de trecĕtóre.

V.

Trecerea se făcea cu anevoĭe, fiindŭ-că era prea multa lume ce voia sĕ se servé de miculŭ podŭ ce făcea servițiulŭ. Podulŭ nu era stabilŭ: compusŭ din nisce grinḑĭ puse pe șăicĭ, nu putea primi pe elŭ de cât 50—60 persóne și era trasŭ printr'unŭ scripete, pe unŭ odgonŭ fixatŭ pe ambele malurĭ ale rîuluĭ; apoĭ apa fiindŭ fórte mare și rîulŭ largŭ, se perdea fórte multŭ timpŭ până sĕ mérgă și sĕ se întórcă.

O ḑi întrégă aprópe a trebuitŭ sĕ aștepte bĭată maĭcă-mea, în anxietatea cea maĭ mare, până sĕ-ĭ vie rêndulŭ. Gróza era cu atâtŭ maĭ mare, că bătălia Eteriștilorŭ cu Turciĭ se urma cu neîntrerupere, și glónțele șueraŭ pe la urechile mulțimeĭ ce voia sĕ se vadă pe malulŭ de dincolo; acésta s'a făcutŭ maĭ înfiorătóre când s'a vĕḑutŭ că bombele tunurilorŭ turcescĭ transformase în ruine puținele case ce eraŭ pe malulŭ dreptŭ alŭ Prutuluĭ.

Eteriștiĭ sub comanda luĭ Atanasie și a luĭ Condu Ipirotulŭ, plecase din Iașĭ în numĕrŭ de o mie și maĭ bine. Iar mulțĭ din aceștia vĕḑêndŭ că Turciĭ ce-ĭ urmăriaŭ aveaŭ 6,000 de

infanterie și 200 de cavalerie, și că prin urmare persistența de a se bate (maĭ alesŭ în câmpŭ deschisŭ) era o încăpățînare nebunéscă, aŭ găsitŭ maĭ prudentŭ sĕ se strecóre peste Prutŭ pintre emigranțiĭ ceĭ l-alțĭ. Remâindŭ în cele din urmă numaĭ 485 credincioșĭ jurămêntuluĭ lorŭ, se fortificară în șanțurĭ și suportară sórta martiriuluĭ, luptându-se cu fanatismŭ până șĭ-aŭ găsitŭ mórtea, omorîndŭ însă și eĭ Turcilorŭ peste 2,000 de ómenĭ.

La celŭ din urmă transportŭ alŭ poduluĭ venise rêndulŭ maĭceĭ mele. Spaĭma era maĭ teribilă de cât tot-d'a-una în momentele acelea; căcĭ Turciĭ băteaŭ, cu tunurile, cele din urmă șanțurĭ în care se adăpostĭaŭ Greciĭ, și ghiulelele lorŭ se îndreptaŭ chiarŭ asupra poduluĭ. Unŭ momentŭ fatalŭ a voitŭ atuncea ca o ghiulea, rătăcită póte, sĕ nemerésca dreptŭ în odgonulŭ pe care se trăgea podulŭ, și dreptŭ în mijloculŭ Prutuluĭ. Podulŭ, mânatŭ de apele repedĭ ale rîuluĭ, apucà la vale învêrtindu-se cu o răpejune vertiginósă și isbindu-se când de unŭ malŭ, când de altulŭ. Póte orĭ-cine sĕ-șĭ închipuiască țipetele și spaĭma tuturora, și maĭ alesŭ a femeilorŭ. In fine, dupe unŭ percursŭ de maĭ bine de treĭ ore, podulŭ fu apucatŭ și trasŭ la malŭ de locuitoriĭ unuĭ satŭ bassarabianŭ; și ast-felŭ, ca prin minune, aŭ putut scăpa ceĭ ce se aflaŭ pe elŭ, expușĭ la o peire sigură. Acea catastrofă, de natură a înfiora și a spăimânta bărbațiĭ ceĭ maĭ curagioșĭ, pentru femeĭ a fostu teribilă: unele aŭ leșinatŭ, altele s'aŭ essaltatŭ până la nebunie, iar maĭcă-mea a cădutŭ într'unŭ felŭ de prostrațiune din care nu s'a pututŭ rădica de cât a doua ḑi prin îngrijirile unoru betrâne caritabile din satulŭ unde s'a prinsŭ pluta.

VI.

Dupĕ restabilirea lucrurilorŭ, și dupĕ venirea la domnie a luĭ Ionița Sturza, primulŭ domnŭ pămêntenŭ dupĕ domnia de unŭ secolŭ și jumĕtate a Fanarioțilorŭ, tatalŭ meŭ a fostŭ numitu ispravnicŭ la Herța, care pe atuncĭ forma unŭ județŭ

micŭ la nordulŭ Moldoveĭ. Maĭcă-mea simţindu-se aprópe de a nasce, a plecatŭ sĕ mérgă la Cernăuţĭ; dar când sĕ trécă graniţa la vama de la Mamorniţa, a fostŭ apucată de durerile facereĭ. N'a fostŭ chipŭ a merge înainte, maĭ departe. Abĭa a fostŭ timpŭ sĕ vie o babă din apropiere ca sĕ o assiste; şi, cum din norocire era cu o trăsură mare cu covêrtirŭ, vechilul ĭ-a servitŭ de cameră şi de patŭ, şi în ḑiua de 22 Maiŭ 1822, pe la améḑă-ḑi, amŭ venitŭ pe lumea acésta, în care trăescŭ până astă ḑĭ când scriŭ aceste rênduri.

VII.

Tatălŭ meu vĕḑêndŭ că familia i se împovăréză, se grăbesce a părăsi cariera servițiilorŭ publice spre a se da la agricultură. Partea de moşie ce ĭ-a venitŭ moştenire de la părinţĭ, situată pe valea Hîrsoveĭ, la distanţă de o oră de la Valea Racoveĭ, era înţelenită şi coperită de pădurĭ seculare carĭ nu aduceaŭ nicĭ unŭ venitŭ. Trebuia dar sĕ pună multă muncă şi stăruinţă ca sĕ deschidă locurĭ de cultură. Spre a ajunge la acésta, a trebuitŭ sĕ călătorească şi spre Transilvania pentru ca sĕ-şĭ aducă ceva ómenĭ: găsindŭ acolo vre o patru-ḑecĭ de familiĭ, gata de a emigra din causa uneĭ marĭ lipse de bucate, le aduse la moşia sa spre a funda satulŭ Hîrsova, care essistă şi până astă-ḑĭ. Până sĕ-şĭ facă însă la Hîrşova o aşeḑare, a luatŭ în arendă o moşie în apropiere, numită Laza, proprietate a uneĭ monastirĭ grecescĭ. Acolo aşeḑêndu-ne familia, amŭ petrecutŭ o copilărie fórte durerósă: nu sciŭ de ce bólă amŭ fostŭ coprinsŭ, dar înainte de treĭ anĭ n'amŭ putut vorbi, şi pe picióre nu m'amŭ pututŭ ţinea de cât în anulŭ alŭ cincilea. La ţeră lipsindŭ mediciĭ, eramŭ datŭ pe mâna vracilor şi a babelorŭ, de mĕ căutaŭ dupĕ manierele lorŭ tradiţionale: unele mĕ duceaŭ pe la bisericĭ, unde mĕ puneaŭ josŭ pentru ca sĕ păşéscă popa (când oficia liturgia) peste corpulŭ meŭ. De şi nu puteamŭ vorbi, dar când vedeamŭ că Popa mĕ încăleca, ţipamŭ ca din gură de şarpe. Alte babe

iarăşĭ mĕ purtaŭ în ḑorĭ de ḑiuă pe la nisce şipote de isvóre, unde me desbrăcaŭ şi mĕ stropiaŭ cu apă neîncepută în momentulŭ când se arătaŭ primele raḑe solare; şi numaĭ sfântulŭ sóre a vĕḑutŭ înfiorările mele şi a auḑitŭ ţipetele şi răcnetele ce eşiaŭ din gura mea! Pănă a nu putea umbla, mĕ purtaŭ cu unŭ căruţŭ pe care-lŭ trăgeaŭ nisce băĭeţĭ din ţigănimea nostră: avémŭ patru strengarĭ de câte 10 12 anĭ cărora le ordonamŭ în cotro sĕ mĕ ducă şi cât sĕ mĕ pórte. Imĭ plăcea sĕ mĕ vĕdŭ dusŭ departe de casă, şi chiar afară din satŭ, la câmpŭ; şi ţigănuşiĭ trebuia sĕ mĕ ducă, căcĭ de cuteza sĕ nu mĕ asculte, eraŭ pedepsiţĭ de Vătafulŭ curţiĭ. O dată mĭ-a venitŭ fantasia ca sĕ punŭ sĕ înhame la căruţulŭ meŭ nisce cânĭ. Aşa dar amŭ poruncitŭ ţiganilorŭ meĭ ca sĕ facă hamurĭ de cânepă sĕlbatică saŭ de funiĭ de teiŭ, şi sĕ înhame patru lătrătorĭ la róte, în tocmaĭ cum se înhăma caiĭ la trăsura tateĭ când se ducea la Vasluiŭ. Băĭeţiĭ şĭ aŭ pusŭ tótă silinţa ca sĕ mĭ satisfacă gustulŭ; dar fiindŭ-că nu eraŭ hămurarĭ, unulŭ din eĭ a rugatŭ pe tatălŭ seŭ, care era vizitiŭ, de a venitŭ şi le a ajutatŭ ca sĕ încropéscă harnaşamentulŭ. Dupĕ acésta cu vaĭ nevoĭe aŭ adusŭ patru cânĭ, trăgêndu-ĭ de gâtŭ şi de códă, şi ĭ-aŭ băgatŭ în hamurĭ. S'a suitŭ unŭ baiatŭ pe capră, ca de acolo sĕ mâĭe câniĭ, cu tóte că hăţurĭ nu aveaŭ. Nu voiaŭ bieţiĭ lătrătorĭ sĕ tragă, nefiindŭ deprinşĭ sĕrmaniĭ cu asemenea serviţiŭ; dar, dupĕ porunca mea, punênḑu-se sĕ-ĭ bată cu nuele şi sĕ-ĭ tragă de urechĭ, aŭ începutŭ cu încetulŭ a se deprinde a merge dupe sforile care-ĭ ţineaŭ legaţĭ. A doua şi a treia ḑi repetându-se aceste exerciţiĭ, caniĭ s'aŭ fostŭ datŭ pe brasdă şi mergeaŭ binişorŭ, în cât ocolĭamŭ tótă curtea şi trăgeamŭ la scară, unde, când mĕ opriamŭ, câniĭ se puneaŭ josŭ şi gâfăĭaŭ cu limbele scóse. Acesta îmĭ facea o plăcere nespusă; de aceea ḑiceamŭ sĕ le dea mamaliga multă şi apĭ de bĕutŭ, ceea ce se essecuta numaĭ de cât.

VIII.

Părinţiĭ meĭ, vĕḑêndŭ jocurile acestea, făceaŭ mare hazŭ, plăcêndu-le sĕ vadă că, neputinciosŭ cum eramŭ de picióre, sciamŭ sĕ mĭ consolezŭ infirmitatea. Intr'o ḑi însă, amŭ păţit'o rĕŭ, eşindŭ cu căruţulŭ afară din curte, amŭ cerutŭ sĕ mĕ ducă la arie. Drumulŭ se făcea pe lângă muchia unuĭ dealŭ care avea o cóstă fórte răpede, presarată cu buturugĭ de rădăcinĭ uscate, cu bolovanĭ şi cu mărăcinĭ ghimpoşĭ. Eată că ca năprasna, se rădică unŭ măgarŭ care dormise tologitŭ până atuncea în pulbere pe drumŭ; la vederea urechiatuluĭ, lătrătoriĭ meĭ se sperie; cârmescŭ la stânga spre vale; căruţulŭ se restórnă; eŭ, căḑêndŭ, mĕ ducŭ de-a berbeleaculŭ, isbindu-mĕ când de o buturugă, când de o pétră, când de unŭ mărăcine, până în fine m'amŭ opritŭ de vale strivitŭ, plinŭ de sânge şi în nesimţire. Oameniĭ de la arie vĕḑêndŭ catastrofa, alérgă, mĕ ridică şi mĕ ducŭ acasă leşinatŭ şi fără semne de viaţă.

Din întêmplare se pripăşise la noĭ unŭ grecŭ bĕtrânŭ, care s'a băgatŭ chelarŭ în curte la tatălŭ meŭ. Acela essercitase messeria de *girahŭ* (aşa se chĭamă în Orientŭ hirurgiĭ empiricĭ saŭ practicianĭ, în Macedonia de unde venise). Fuiŭ încredinţatŭ îngrijirilorŭ luĭ, care, vĕḑêndu mĕ, assigură că nu va fi nimica. Intru adevĕrŭ, dupĕ diverse băĭ şi massagiurĭ, la sĕptĕmâna, nu numaĭ că reveniiŭ la viéţă şi mĕ simţiiŭ bine, dar, o, minune a minunilorŭ! mĕ ridicaiŭ singurŭ în piciore! Nu potŭ uĭta bucuria ce amŭ simţitŭ când amŭ vĕḑutŭ că potŭ face aceea ce alţĭ copiĭ, cu patru anĭ maĭ micĭ, puteaŭ face, eŭ, care mĕ credeamŭ ologŭ şi fără speranţă de a mĕ ridica! Strigamŭ cât îmĭ ţinea gura: «Tată! mamă! umblu!.. vedeţĭ... amŭ piciore... sunt omŭ... amŭ sĕ fiŭ bărbatŭ!...»

Bucuria în casa nostra a fostu mare: mama, tata, fratele, surorile cele maĭ micĭ, omeniĭ caseĭ, când mĕ vedeau în pi-

cióre îşĭ făceaŭ cruce. mĕ sărutaŭ, mĕ pipăiaŭ, rîdeaŭ, plângeaŭ, jucaŭ,.., nu sciaŭ ce sĕ maĭ facă şi ce sĕ-mĭ maĭ dică! iar séra a fostŭ aduşŭ popa de la biserică, pentru ca sĕ citéscă unŭ paraclisŭ, spre a mulţămi luĭ Dumnedeŭ pentru miraculósa mea vindecare. La acéstă ceremonie, eŭ assistamŭ culcatŭ în aşternutulŭ meŭ, căcĭ atâta de multŭ umblasemŭ în cât mĕ simţisemŭ ostenitŭ. Ascultândŭ psalmodiile popeĭ şi ale Psaltuluĭ, şi uitându-mĕ la toţĭ aĭ caseĭ cum făceaŭ la crucĭ, (căcĭ, pe lângă aĭ familieĭ, assistaŭ şi tóte slugile), somnulŭ începu a-mĭ păinjini ochiĭ: din ce în ce simţiamŭ că se închidŭ, şi din ce în ce vedeamŭ maĭ micĭ lucrurile şi ómeniĭ din casă; la facerea metaniilorŭ, părea că se maĭ mărescŭ ceva, dar apoĭ iĭ vĕduiŭ iarăşĭ micşorându-se, şi ajungêndŭ în fine aşa de micĭ, în cât iĭ perduiŭ din ochĭ. Se înţelege că adormisemŭ.

IX.

După acestŭ evenimentŭ, însemnatŭ în copilăria mea, n'amŭ maĭ voitŭ sĕ fiŭ trasŭ cu căruţulŭ: locomoţiunea accea o consideramŭ ca de rĕŭ augurŭ. Cercamŭ ca sĕ mergŭ călare; dar fiindŭ-că mi se observa, şi cu dreptŭ cuvêntŭ, că la vêrsta de cincĭ anĭ n'aşĭ putea sĕ mĕ ţinŭ pe calŭ fără sĕ cadŭ, încălecamŭ pe grumajiĭ celorŭ patru ţigănuşĭ ce-mĭ eraŭ daţĭ spre serviciŭ; şi în curândŭ ajunsesemŭ a-mĭ ţinea atâtŭ de bine echilibrulŭ, în cât nu maĭ aveamŭ nevoĭe a mĕ ţinea de chica lorŭ, ci luamŭ câte o nuia pe care o învêrtiamŭ surugiesce şi lovĭamŭ în celŭ pe care încălecamŭ cu tóte puterile; apoĭ când îl vedeamŭ că plânge, rîdeamŭ până nu maĭ puteamŭ. Tatălŭ meŭ însă vĕdêndŭ într'o di acestŭ esserciţiŭ, mĕ chemă în casă, şi îmĭ spuse sĕ nu maĭ batŭ aşa băĭeţiĭ, căcĭ eĭ sunt ómenĭ iar nu vite; spre a mĕ convinge, îmĭ ceti într'o carte câte va maxime de morală precum: «Nu face altuia ceea ce ţie nu-ţĭ place. Fă bine, iar nicĭ o-dată rĕŭ. Iubesce pe aprópele tĕu ca pe tine însu-ţĭ.» Apoĭ spre a mĕ convinge ca bătaia e lucru rĕŭ, şi că lovitura face durere şi usturime, îmĭ

trase o vargă bună pe partea de 'nderĕptŭ care nu se prea chĭamă pe nume, ceea ce mĕ făcù sĕ ţipŭ şi sĕ plângŭ cu lacrimĭ ferbinţĭ. Dupĕ acésta n'amŭ maĭ rădicatŭ vérga, saŭ bĕţulŭ, asupra ţigănuşilorŭ meĭ, nicĭ n'amŭ maĭ voitŭ sĕ-ĭ încalecŭ, ci puindu-le nisce storĭ la gurĭ în formă de hăţurĭ, îĭ luamŭ la gónă, şi-ĭ făceamŭ sĕ méargă în trépĕdŭ şi în fuga mare dupĕ cât mĕ ţineaŭ şi pe mine piciórele.

Tatălŭ meŭ, în fine, observândŭ iresistibila plăcere ce aveam pentru călărie, mĕ dete pe mâna luĭ Chir Dumitru greculŭ, chelarulŭ nostru, ca sĕ mĕ pue pe unulŭ din caiĭ ceĭ maĭ bĕtrânĭ şi maĭ blânḑĭ ce eraŭ în grajdiŭ. La începutŭ, chir Dumitru, de frică sĕ nu caḑŭ, mĕ lega cu nisce şiştorĭ pe şea, şi ast-felŭ mĕ purta prin curte. Dupĕ patru cincĭ lecţiunĭ de ecuitaţiune însă, declaraiŭ că nu maĭ simţŭ nevoia de a fi legatŭ, numaĭ sĕ potrivéscă scările dupe piciórele mele, ca sĕ mĕ sprijinŭ în ele. Făcù esperienţa Chir Dumitru, şi se convinse că-mĭ ţinŭ echilibrulŭ chiar fară sĕ mĕ ţinŭ de oblânculŭ şeleĭ. Până în douĕ treĭ ḑile dupĕ acésta, putuiŭ chiar sĕ conducŭ eŭ însumĭ calulŭ, mergêndŭ de la grajdiŭ până la scară, în aclamaţiunile tuturorŭ din casă.

X.

Intr'o diminéţă, pe când dormĭamŭ încă, m'a luatŭ Dădaca în braţe şi m'a trecutŭ în camera de alăturĭ. Acolo m'amŭ simţitŭ strînsŭ de nasŭ: fórte supĕratŭ, amŭ începutŭ a scânci, gata de a plânge şi a ţipa, dar deschiḑêndŭ ochiĭ şi vĕḑêndŭ că aceea ce mĕ stringea de nasŭ era mama care mĕ săruta cu dragoste, m'amŭ sculatŭ şi amŭ întrebatŭ de ce mĭ-aŭ stricatŭ somnulŭ?

— Mergemŭ cu caiĭ, ḑice mama. Scólă-te de te spală şi te îmbracă.

Maĭ plăcută surprindere nu putea fi pentru mine, fiindŭ-că trăsura şi caiĭ îmĭ făcea o plăcere nespusă. Forte răpede fuiŭ gata. Eşiiŭ îndată afară, şi atuncea vĕḑuiŭ resărirea sóreluĭ.

Primele luĭ raḑe carĭ se iviaŭ de dupe unŭ délŭ, nu sciŭ de ce, mĕ uĭmiră. Pentru prima óră ochiĭ meĭ se vedeaŭ lovițĭ de așa spectacolŭ. Stamŭ cu ochiĭ fixațĭ și cu gura căscată de mĕ uĭtamŭ la sóre, așa că nicĭ băgasemŭ de sémă că trăsura trăsese la scară. Atuncea venì tatălŭ meŭ și, vĕḑêndu-mĕ în extasŭ, îmĭ ḑice: «Heĭ, nătărăule, unde te uițĭ? haĭde! Orĭ țĭ-e somnŭ? întórce-te de te culcă daca nu mergĭ.»

Ne urcarămŭ în trăsură, tată meŭ, mama și eŭ. Se înhămase patru căĭ la róte pe care-ĭ mâna vizitiulu de pe capră, și patru înainte, cu unŭ surugiŭ călare. Eramŭ cu rădvanulŭ celŭ mare, care lŭ primise mama de zestre de la Domna luĭ Vodă Suțu: o trăsură spênḑurată, prin nisce curele gróse de piele, de nisce arcurĭ massive de ferŭ, îmbrăcată cu mătase și văpsită cu uleiŭ de culóre galbenă, așa că părea a fi aurită. Multŭ timpŭ încă dupe plecare, eŭ mĕ totŭ uĭtamŭ la sóre și eramŭ așa de aĭuritŭ, în cât tată-meŭ m'a apucatŭ iarășĭ de nasŭ, ca sĕ mĕ facă sĕ mĕ uĭtŭ la elŭ.

Unde te uițĭ așa lungŭ, nătărăule? N'aĭ maĭ vĕḑutŭ délurile astea?

— Mĕ uĭtamŭ la sóre. Nicĭ o-dată nu l'amŭ vĕḑutŭ așa de frumosŭ. Cine a fĭcutŭ sórele, tată?

— Totŭ acelŭ ce-a făcutŭ și pămêntulŭ, și tóte cele de pe fața pămêntuluĭ: Dumneḑeŭ!

Apoĭ începuiŭ a face unŭ interogatoriŭ neîntreruptŭ: unde șede Dumneḑeŭ? ce felŭ e? cine l'a vĕḑutŭ? cum de mișca el sórele și luna? și câte și maĭ câte!

Vĕḑêndŭ că în urma nóstră veniaŭ maĭ multe căruțe, cu femeĭ și copiĭ din satŭ, pe carĭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ îĭ cunosceamŭ, amŭ întrebatŭ: de ce se ținŭ de noĭ?

— Fiindŭ-că mergŭ totŭ acolo unde ne ducemŭ și noĭ, ḑisse tata. Astă-ḑĭ este serbătórea Sfințilorŭ Împĕrațĭ: se face hramŭ la Monastirea Florescĭ, acolo unde ne ducemŭ. Avemŭ sĕ vedemŭ și sĕ sărutămŭ icóna facĕtóre de minunĭ a Maiceĭ Domnuluĭ, pentru ca sĕ ne dea sănătate și vieța lungă.

Dupĕ ce trecuramŭ gîrla și lunca Racoveĭ, trebuea sĕ ur-

cămŭ unŭ dealŭ fórte înaltŭ și răpede, învĕlitŭ cu o pădure de copacĭ fórte groșĭ, pe carĭ sburaŭ, pe lângă felurite păserĭ, și nisce alte animale în forma pisicilorŭ, micĭ, cu codile tufóse și fórte drăgălașe, carĭ mi s'a spusŭ că se chĭamă veverițe. Cereamŭ ca sĕ pue pe vizitiŭ sĕ-mĭ prindă una. Dar fiindŭ-că vizitiiĭ eraŭ ocupațĭ cu caiĭ, mi s'a rospunsŭ că nu se póte. Pofta mea însă era așa de mare, că m'amŭ pusŭ pe plânsŭ, și nu m'amŭ potolitŭ de cât dupĕ ce m'a încredințatŭ mama că veverițele mușcă rĕŭ și că, dupĕ ce le prinde omulŭ, se prefacŭ în vîrcolacĭ carĭ mănâncă sórele și luna. Atuncea însĕ m'amŭ pusŭ sĕ întrebŭ: de ce sunt pe pămêntŭ văĭ și délurĭ? Cine le-a făcutŭ? pentru ce? și alte de acestea, întrebărĭ la carĭ tatălŭ meŭ respundea cam alene, fiindŭ ocupatŭ cu mersulŭ cailorŭ și cu împedicatulŭ rótelorŭ la vale.

XI.

Ajunserămŭ la Florescĭ tocmaĭ când trăgeaŭ clopotele de liturgie. Era miĭ de ómenĭ și sute de trăsurĭ de totŭ felulŭ. Abia resbirămŭ în biserică, căcĭ eraŭ o mulțime de boĭerĭ cu cocóne și țeranĭ cu țerance. Tatălŭ meŭ cu maĭcă-mea fură poftițĭ în strane, la locurĭ de onóre. Eŭ, cam ghemuitŭ lângă piciórele mameĭ, pe pragulŭ straneĭ , ascultândŭ cântările popilorŭ și ale cântărețilorŭ, amŭ adormitŭ ca unŭ fericitŭ, pentru ca sĕ-mĭ împlinescŭ somnulŭ ce perduseмŭ de diminéță.

La ora eșireĭ din biserica deșteptându mĕ, merseiŭ cu tata și cu mama la Egumenulŭ. Acolo era o sală mare, plină de boĭerĭ și de cocóne, care se regalaŭ cu dulcéța tradițională. Tatălŭ meŭ, vechiŭ cunoscutŭ alŭ Egumenuluĭ, sărutându-ĭ mâna iĭ presentă pe maĭcă-mea, de a căreĭa cunoscință se părù forte voĭosŭ, fiindŭ-că elŭ fusese amicŭ alŭ tatăluĭ eĭ. Pe mine, Egumenulŭ mĕ bine-cuvêntă, iar când vĕdù că la întrebările luĭ respundemŭ în limba nemuritóre a deilorŭ gre-

cescĭ, remase încântatŭ, mĕ puse pe genuchĭ şi mĕ sărută cu dragoste.

Pe la amédă-ḑi urmà prânḑulŭ, servitŭ la o masă întinsă sub unŭ umbrarŭ de frunze făcutŭ în faţa Bisericeĭ, sub care încăpeaŭ peste o sută de persóne. Doue alte mese întinse de-o parte şi de alta a bisericeĭ pe nisce scândurĭ albe, josŭ pe érbă verde, eraŭ pentru ca sĕ regaleze poporulŭ de rêndŭ, care căpĕta câte unŭ felŭ de bucate şi o ólă de vinŭ. Dupĕ mâncare, ne retraserămŭ într'o cameră, unde părintele Egumenulŭ ne a oferitŭ o ospitalitate particulară şi maĭ cordială de cât la altă lume. In deséră maĭ tótă lumea a plecatŭ; numaĭ familia nóstră fu reţinută până a doua ḑi de amabilitatea bunuluĭ Egumenŭ a căruĭa figură frumósă şi imposantă pare că şi acuma îmĭ stă întipărită în memorie. Bietulŭ bĕtrânŭ nu înceta de a întreba pe maĭca-mea despre sórta fraţilorŭ şi a surorilorŭ sale, despre venirea eĭ în Moldova, despre căsătoria şi viéţa eĭ. Aceste subiecte eraŭ fórte interesante pentru elŭ, ca unuluĭ care purta încă vie suvenire şi adoraţiune pentru tatălŭ eĭ, despre a căruia mórte lăcrăma şi suspina maĭ tare de cât maĭcă-mea.

A doua ḑi dupĕ ce luarămŭ unŭ dejunu copiosŭ, pre când aşteptamŭ sĕ ne vie trăsura ca sĕ plecămŭ, bunulŭ Egumenŭ dăruì tatăluĭ meŭ o gĭubea frumósă de samurŭ, mameĭ mele unŭ şalŭ bogatŭ de Persia, ĭar mie, aflândŭ că-mĭ placŭ caiĭ, îmĭ dete unŭ căluţŭ mititelŭ, de o frumuseţe nedescriptibilă: şargŭ, cu coma şi códa negre, gâtulŭ grosŭ şi încordatŭ, rotundŭ la corpŭ ca unŭ pepene. Când l'amŭ vĕḑutŭ, m'amŭ uĭmitŭ totŭ aşa de tare ca în ajunŭ de rĕsărirea sóreluĭ; apoĭ m'amŭ apropiatu de elŭ şi amŭ cerutŭ ca sĕ-ĭ aplece capulŭ pentru ca sĕ-ĭ sărutŭ ochiĭ şi sĕ ĭ desmierdŭ urechile; şi nu sciŭ, nicĭ credŭ eŭ sĕ fi sărutatŭ şi sĕ fi desmierdatŭ maĭ cu dragoste pe prima amanta ce mĭ a fostŭ datŭ sĕ întâlnescŭ în furia tinereţeĭ mele. Acestŭ dobitocŭ în adevĕrŭ m'a făcutŭ sĕ gustŭ cele întâĭ mulţĕmirĭ în vieţă. Ilŭ încalecamŭ în tóte ḑilele de douĕ orĭ, însoţitŭ de câte douĭ din ceĭ patru adĭutanţĭ negri ce aveamu, carĭ alergaŭ gĭfaindu dupĕ umbletulŭ caluluĭ,

ţinêndŭ fie-care câte o pénă de la căpĕstrulŭ ce purta de desubtulŭ frêuluĭ, de frică ca sĕ nu scape şi sĕ apuce peste câmpŭ. După ce însĕ mĕ convinseiŭ despre blândeţea şi înţelepcĭunea dobitoculuĭ, care părea că-mĭ gîcesce gustulŭ si mergea maĭ tare saŭ maĭ încetŭ dupĕ cum mişcamŭ dîrlogiĭ saŭ îĭ spuneamŭ din gură, n'a maĭ fostŭ trebuinţă de precauţiunĭ: mergeamŭ singurŭ, fără nicĭ unŭ însoţitorŭ, la arie, la vie, la livadă, la bostănărie, în tote părţile. De aceea şi afecţiunea mea pentru acestŭ dobitocŭ era aşa de mare, în cât nu se putea sĕ trécă o oră, fără sĕ mergŭ sĕ-lŭ vĕdŭ, ducêndu-ĭ tot-d'auna câte ceva bunŭ de mâncare, sărutându-lu, desmerdându lŭ şi îngrijindu ca totu-d'auna se aiba fenu de celŭ maĭ bunŭ şi grăunţe de cele maĭ curate şi maĭ suculente. Cereamŭ sĕ mĭ mute patulŭ chiar în grajdiu, ca sĕ dormu lângă dênsulŭ, dar orĭ şi cât eramu dragulu Nenecaı, maıcamea n'a voitŭ se consimţă a-mĭ face acesta pofta.

XII

Dar eata că într'una din ḑile, tatălŭ meŭ, întorcêndu-se de la Iaşı, vine însoţitŭ de unu individu, care a cam pusu capetu sburdălniciilorŭ mele neanesurate şi pofteloru mele de jocheu. Acesta era Gospodin Arseni, care trebuia se me puna la carte, sĕ învĕţŭ russesce şi franţuzesce, limbı ce erau la moda fiind-ca veniseră Ruşiĭ în ţéră. Ce uritu era Gospodin Arseni! Era roşu la faţa, rasŭ peste totŭ, cu ochĭ galbenı şi micı înfundaţĭ în capuluĭ luĭ celŭ cât banila, gura strânsa de parea că n'are buze, ĭar unŭ nasu aşa de mare şi borcanosu, cum nu maı vĕḑusemŭ. In ḑiua d'ântéiŭ mĭ a datu mie şi la cele doue surorĭ ce venĭaŭ dupĕ mine, nohotŭ si stafide negre ce purta în buzunarŭ; şi numaĭ cat ne a aratatu carţile pe care trebuea sé învĕţamŭ. Aceste eraŭ doue: unu abecedariu francesŭ şi unulŭ russescŭ, dar nu semenau nicĭ de cum cu alfavitarulu, care mi lŭ arata mama câte o data: mi se pareau literele maı prostŭ făcute şi maĭ urite. Eŭ, în adevĕrŭ, aveamu predilecţiune

pentru limba grecéscă. Cândŭ, la etatea de treĭ anĭ, mi s'a deslegatŭ limba, vorbĭamu şi grecesce şi românesce în perfecţiune: de şi nu putusemŭ vorbi pìna atuncea, urechile mele se deprinsese cu sunetele şi cu vorbele acestorŭ limbĭ, pe care le audiamă împrejurulu meŭ mereŭ; căcĭ pe când tótă lumea în casă vorbĭa limba românéscă, mama şi dadaca, carĭ mĕ ĭubĭaŭ şi mĕ desmĭerdau, maĭ multu îmĭ vorbĭaŭ grecesce, şi simultaneŭ amu învețatu ambele limbĭ. Apoĭ grecésca chiar atuncea îmĭ fusese de folosu: acésta făcuse pe Egumenulŭ de la Florescĭ de-mĭ dete calulŭ celŭ minunatŭ, deliciulŭ visurilorŭ mele de copilŭ.

Dascălulŭ nostru era muscalu, dar vorbĭa puținŭ şi românesce, fiindŭ-că essercitase messeria acésta vre-o ḑece anĭ în Bassarabia, unde a avutu a face cu Moldoveniĭ. Câte-va ḑile nu ne-a pusŭ la carte, mărginindu-se numaĭ a ne învĕța câte 10 15 cuvinte russescĭ pe ḑi. Intre aceste essercițiĭ, vĕḑêndŭ că totŭ-d'a-una la masă cerea usturoiŭ, într'o ḑi l'amŭ întrebatu cum se chĭamă franțuzesce acéstă plantă; după ce ne-a spus'o, l'amŭ maĭ întrebatŭ: dar russesce? Când ne spuse că se chĭamă *ciasnocu*, nu sciŭ de ce ni s'a părutŭ aşa de curiosŭ, că toțĭ am începutŭ a rîde; ĭar eŭ amŭ opinatŭ că luĭ trebue se ĭ ḑicemŭ Gospodin Cĭasnocu, ceea ce l'a făcutŭ şi pe dênsulu de o-cam-dată a rîde. Când a vĕḑutŭ însĕ că a doua ḑi şi a treia ḑi slugile din casă îl numĭaŭ Gospodin Cĭasnocŭ, forte multŭ s'a superatu dascalulŭ nostru şi s'a plânsŭ tatăluĭ meu, care a fostŭ nevoitŭ se dea poruncă straşnică ca se înceteze de a lu maĭ numi astfelu.

XIII.

Intr'o ḑi ne pomenirămŭ că vine la noĭ Ocolașulŭ (1) de pe Racova, însoţitŭ de vre-o duoĭ ofiţerĭ rușĭ. Aceștia eraŭ urmaţĭ de vre-o sută de Cazacĭ călărĭ, carĭ însĕ s'aŭ opritŭ la pórtă. Spre a se putea înţelege maĭ bine cu ofiţeriĭ, Ocolașulŭ nostru venise sĕ róge pe Gospodin Arseni ca sĕ-ĭ serve de dragomanŭ. Era vorba de a se recuisiţiona vite de tăiere pentru trebuinţa armateĭ russescĭ. Mare larmă a facutŭ acéstă mĕsură. Peste puţinŭ veniră Vorniculŭ (2) și Vatamaniĭ (3) satuluĭ cu o multime de locuitorĭ. Se cereaŭ 200 de boĭ. Ţĕraniĭ ţipaŭ și se văĭtaŭ că vorŭ remânea peritorĭ de fome, de le vor lua vitele. Tatălŭ meŭ, interessatŭ de a nu ajunge locuitoriĭ la sapă de lemnŭ, căcĭ atuncea n'ar fi avutŭ nicĭ unŭ folosŭ de la moșie, a intervenitŭ prin Gospodin Arseni la ofiţeriĭ muscalĭ ca sĕ se mulţaméscă cu 100 de capete, pe care le-a datŭ elŭ din vitele sale propriĭ, remâindu ca apoi se se împace cu ţĕraniĭ pentru acésta sarcină de care 'i-a ușuratŭ.

XIV.

Recuisiţionarea însĕ, atât de vite cat și de producte, se vede că maĭ apoĭ s'a organisatŭ într'o sistemă întrégă de spoliaţiune și de mâncătorie, între funcţionarii moldovenĭ și muscalĭ. Nu trecea sĕptĕmâna, și ne visitaŭ felu de felu de oamenĭ, în-

(1) Sub administratorulu de plasă in Moldova din vechime se chema *Ocolașŭ*. Sub Regulamentulu organicŭ s'a numitu *Privighetoriu*; în timpiĭ modernĭ aŭ luatŭ numele de *sub prefectu*.
(2) Așa se numia Primarulu Comuneĭ.
(3) Consilieriĭ comunalĭ.

soţiţĭ de câţĭ va Cazacĭ, carĭ dânduşĭ nume de essecutorĭ trimişĭ de guvernŭ, cereaŭ ba vite, ba podvóde, ba producte. Tătălŭ-meŭ îĭ împăca pe uniĭ cum putea, numaĭ sĕ scape de eĭ, ĭar pe alţiĭ îĭ gonĭa maĭ cu îmbrâncelĭ, maĭ cu ameninţărĭ, une-orĭ chiar cu pumnuelĭ. In cele din urmă însĕ, denunţatŭ fiindŭ de turburătorŭ saŭ rebelŭ, într'o ḑi s'a vĕḑutŭ înconjuratŭ de o sotnie de Cazacĭ, legatŭ ca unŭ criminalŭ, şi rădicatŭ într'o chibitcă négră russéscă, coperită cu unŭ covêrtirŭ sub care nu putea sĕ şédă de cât culcatŭ. Dusŭ la Iaşĭ, acolo fu închisŭ la Poliţie şi supusŭ la unŭ lungŭ interogatoriŭ de către unŭ Poliţmaistru bassarabianŭ russificatŭ, care din limba românéscă nu ţinea minte de cât înjurăturile. Era vorba de o conspiraţiune politică. Atuncea se lucra Regulamentulŭ Organicŭ sub Presedinţa Generaluluĭ Kiselefŭ la Bucurescĭ, de către o Comissiune de boĭerĭ moldovenĭ în care era Vorniculŭ Mihaĭ Sturza (care pe urmă s'a făcutŭ Domnŭ) şi G. Assaki. In Moldova aflându-se că schiţa aceluĭ Regulamentŭ, care urma sĕ fie basa Constituţiuniĭ viitóre a ţĕreĭ, favoriséză clasa de susŭ a Boierilorŭ, cu scopŭ de a întemeia oligarchia câtor-va familiĭ privilegiate, s'a suggeratŭ ideia de a protesta, pe motivulŭ că aristocraţie hereditară n'a existatŭ în ţéră nicĭ o-dată şi nicĭ póte intra assemenea sistemă în firea şi caracterulŭ Moldovenilorŭ. Se făcuseră şi proclamaţiunĭ prin care se deşteptaŭ proprietariĭ şi boĭeriĭ de classele inferióre, spre a se aduna în fie-care districtŭ şi a alege câte douĭ delegaţĭ cu missiunea de a se întruni în Iaşĭ, şi aci a decide forma şi modulŭ protestaţiuniĭ. La unulŭ din unchiĭ meĭ, Spătarulŭ Antohi Sion, se găsiseră proclamaţiunile acelea, înainte de a se espedia, şi, cu mare urgie, îl porniră într'o chibitcă cu escortă de Cozacĭ. Se credea, fiindŭ-că anume se respîndise vorba de Poliţie, că-lŭ vorŭ trimite la Camceatca în Siberia; dar după ce-lŭ scóseră pe bariera despre Sculenĭ, — ca ast-felŭ sĕ se acrediteze vorba în oraşŭ - chibitca, după ce eşi din oraşŭ, fu îndreptata pe după morile de vêntŭ ale Tătăraşilorŭ, pe drumulu mare spre Bucurescĭ, unde era sediulŭ luĭ Kisselef. Pentru acesta s'a fostu gasitu cu cale ca sĕ se

aresteze toţĭ fraţiĭ Sionescĭ, ca capĭ aĭ complotuluĭ. Cât pentru tatălŭ meŭ, acusaţiunea era absurdă, fiindŭ-că după cea maĭ minuţiósă percuisiţiune ce ĭ-aŭ făçutŭ, atât la ţéră cà şi în casa de la Iaşĭ, nu găsiseră nimicŭ. Cu toate acestea Poliţiea voia sĕ-lŭ trimită şi pe elŭ după frate-seŭ, dacă nu intervenĭa pentru elŭ o veche adoratóre a mustăţilorŭ luĭ, ajunsă favorită a unuĭ generalŭ. Acelŭ generalŭ îl luà pe garanţie, dar îl obligà ca sĕ mérgă sĕ escorteze nisce transporturĭ cu suchariŭ şi cu potcóve peste Dunăre pentru trebuinţele armateĭ care assediase Şumla. Ast-felŭ bĭetulŭ tatălŭ meŭ abĭa căpĕtà voĭe sĕ vie pentru treĭ ḑile sĕ-şĭ ĭea ḑiua bună de la familie, şi se întórse la Iaşĭ spre a şĭ îndeplinì missiunea cu care-lŭ însărcinaŭ, cu promissiune că până într'o lună se va putea întórce. Dar trecù jumătate de anŭ şi despre tatălŭ meŭ nu se sciea nimica: ĭar maĭcă-mea, auḑindŭ că peste Dunăre cĭuma secera ómeniĭ cu miile, ducea ḑilele cele maĭ negre, cu lacrimele totŭ-d'a-una pe obrazŭ, fără speranţă de a-lŭ maĭ vedea. Eŭ singurŭ m c reamŭ s'o consoleḑŭ, spuindu-ĭ în tóte diminețele că amŭ visatŭ pe tata, şi că trebue sĕ vie.

XV.

Spre toamnă, întru adevĕrŭ, pe când începuse a ninge, amŭ vĕḑutŭ intrândŭ pe poartă unŭ omŭ călare viindŭ în galopŭ spre scară. Eŭ fuiŭ celŭ întêiŭ care m'amŭ răpeḑitŭ afară spre întêmpinarea luĭ. Nu sciŭ cum se făcù, dar o presimţire neînţelésă îmĭ spuse îndată că acela era *tatălŭ meŭ*; îndată amŭ începutŭ a striga: *tata! tata!* Mama eşì afară după strigarea mea: se uità lungŭ la elŭ, pe când se scutura de noroiŭ, ĭar când după voce îl recunoscù, a căḑutŭ josŭ leşinată. Elŭ o luà în braţe, o duse în casă, şi o lăsà pe mâna femeilorŭ din casă, spre a se retrage ca sĕ se spele şi sĕ se primenescă. ntru adevĕrŭ tatălŭ meŭ era necunoscutu: purta nisce haĭne

gróse bulgăresci, fiindŭ-că tóte ale luĭ se rupsese și putredise: își lăsase barba, fiindŭ-că nu avea niciĭ timpŭ niciĭ mijlocŭ ca sĕ se radă; era slabŭ ca unŭ ofticosŭ, fiindŭ că multŭ răbdase de fóme și beutură; era negru și pârlitŭ, fiindŭ-că stătuse atâta timpŭ cu fața deschisă înaintea intemperiilorŭ. O săptĕmână întrégă ne-a povestitŭ, fără a termina, suferințele, privațiunile îndurate și pericolele de totŭ felulŭ la carĭ aŭ fostŭ espusŭ. *Din tóte pericolele însĕ, celŭ maĭ teribilŭ a fostŭ flagelulŭ asiaticŭ, cĭuma.* Nu trecea ḑi sĕ nu vaḑă alăturĭ cu elŭ căḑêndŭ ḑecĭmĭ de ómenĭ fără a se maĭ putea scula. Din treĭ miĭ de moldovenĭ carĭ cu treĭ miĭ de care aŭ fostŭ trecutŭ Dunărea, nu s'aŭ întorsŭ nicĭ cincĭ sute! Duoĕ miĭ cincĭ sute de care aŭ remasŭ acolo, fără a se maĭ sci de urma lorŭ saŭ a vitelorŭ ce le purtase! Tatălŭ meŭ a fostŭ reținutŭ acolo pentru ca sĕ priméscă provianturile ce veniaŭ din țéră și pentru ca sĕ le predea intendenței militare russescĭ. Munca luĭ era óre-cum remunerată cu bune apuntamente, dar mulțămì luĭ Dumneḑeŭ când se vĕḑù liberatŭ. Când plecà de acolo, Generalulŭ comandantŭ alŭ Corpuluĭ îĭ dete unŭ bunŭ certificatŭ: și, vĕḑêndŭ, ca șĭ perduse caiĭ si căruța cu care se dusese. iĭ dărui unŭ calŭ cu o șea din praḑile luate de la turciĭ căḑuțĭ în bătălie.

XVI.

Pre când tatălŭ meŭ își ruina sănătatea în Bulgaria, averea luĭ maĭ tare se ruina la Laza. Maĭcă-mea lipsită și de esperiență și de protecțiune, vedea risipindu-se vitele și productele fără a sci cum sĕ se opue: cu motivŭ de recuisițiune, veniaŭ felŭ de felŭ de individe cu titlu de agențĭ aĭ cârmuiriĭ și rădicaŭ vite, grâne, păpușoiŭ, lăsândŭ chitanțe subscrise cu nume fictive, pe carĭ tatălŭ meŭ nu le a maĭ pututŭ urmări! Struncinarea a fostŭ completă; tatălŭ meŭ, nemaĭ avêndŭ vite cu carĭ sĕ facă plugărie, nicĭ capitalŭ cu care sĕ esploateze mo-

şia şi sĕ platéscă arenda, a trebuitŭ se părăsésca Laza şi sĕ se retragă la Hîrsova, la răzăşia sa, unde din fericire avuse buna inspiraţiune de a-şĭ construi o casă destulŭ de bună şi încăpĕtóre pentru numerósa sa familie.

Intre acestea, Gospodin Ciăsnocŭ îşĭ dedese arama pe faţa. Era unŭ beţivŭ şi jumĕtate; dóră că nu era harţăgaşŭ când se îmbĕta. Cu învĕţătura nu făceamŭ nicĭ unŭ progresŭ. Elŭ ne servĭa maĭ multŭ ca pedagogŭ, şi întru acésta escela. Câte-va frase russescĭ şi câte-va francese, pe care ne făcea sĕ le recitămŭ şi sĕ le repetămŭ cu dênsulŭ, abĭa făceaŭ pe părinţiĭ noştri sĕ crédă că noĭ profitămŭ de dăscălia luĭ; în realitate, nu sciamŭ nimica. Profitamŭ maĭ multŭ de lecţiunile ce ni le da mama pe apucate; ajunsesemŭ a citi grecesce fără împedicare şi bine, chiar şi a scrie puţinŭ. Tata ĭarăşĭ când dispunea de timpŭ mĕ chiema şi mĕ învĕţa romănesce pe Psaltire şi pe Ceaslovŭ. Dupe ce amŭ învĕţatŭ a ceti, mĕ puse şi la scrisŭ: maĭ întêiŭ cu degetulŭ pe nisipŭ, apoĭ pe o tablă ceruită pe care scriamŭ cu unŭ cuiŭ ascuţitŭ la vêrfŭ; ĭar după ce umplea tabla, o trecea puţinŭ prin flacăra foculuĭ de se neteḑĭa şi se făcea proprie ĭarăşĭ pentru scrisŭ. Acéstă metodă dascălulŭ Arseni ḑicea că a inventat'o elŭ, pentru ca sĕ nu facă cheltuélă cu hârtia Incetulŭ cu încetulŭ făcusemŭ aşa progrese, în cât citiamŭ nu numaĭ scriptura tateĭ pe care o avusemŭ de modelŭ, dar şi scripturĭ de documente vechĭ câte cu două şi treĭ caturĭ, cu elisiunĭ şi forme de litere capricióse şi încărligate. La etatea de 10 12 anĭ eramŭ potŭ ḑice unŭ paleografŭ; căcĭ tatălŭ meŭ, spre a-şĭ descurca hotarele moşieĭ, cutropite în multe părţĭ de răzaşĭ, a trebuitŭ sĕ recurgă la calea judecăţiĭ şi sĕ studieze mereŭ documentele vechĭ şi prăfuite ce-ĭ remăsese de la părinţĭ. Cu acea ocasiune mĕ chiema şi pe mine ca sĕ mĕ iniţieze în misterele criptografieĭ.

XVII.

Intr'o dimineţa ne pomenirămŭ ca tata plecà la Iaşĭ, luândŭ şi pe dascălulu Arseni cu sine. Bietulŭ Gospodin Ciasnocŭ ne sărutà cu lacrimele în ochĭ, plângêndŭ şi plinŭ de jale că părasĭa casa nóstra din a căreĭa pimniţă bĕuse multe sute de vedre de vinŭ şi avusese atâtŭ de bunŭ traiŭ! Cu tóte că nu era omŭ pe care sĕ-lŭ fi pututŭ iubi, dar nu sciŭ cum, cu duioşia luĭ m'a făcutŭ şi pe mine sĕ plângŭ; şi pare-mi se că de atuncea amŭ rĕmas cu pĕcatulŭ că, îndată ce vĕḑŭ pe cine-va plângêndŭ, mĕ punŭ de plângŭ şi eŭ.

Când s'a întorsŭ tatălŭ meŭ de la Iaşĭ, l'amŭ vĕḑutŭ aducêndŭ unŭ altŭ individŭ, pe care ni l'a recomandatŭ de dascălŭ grecŭ.

Acesta se numĭa Dumitraki Logadi; venise nu de multŭ de la Constantinopole, cu recomandaţiunĭ de omŭ învĕţatŭ, spre a propaga cultura limbeĭ elene.

Atuncea a începutŭ partea seriósă a copilărieĭ mele. Dascălulŭ Logadi în curêndŭ m'a făcutŭ sĕ înţelegŭ ca a sci carte nu era ceea ce învĕţasemŭ de la Gospodin Ciasnocŭ. Acesta adusese cu sine o ladă plină de cărţĭ, cu care amŭ trebuitŭ sĕ facŭ cunoscinţă: gramatică, dicţionare, aritmeticĭ, tractate de geografie şi de istorie, Magasinulŭ copiilorŭ, care se numĭa 'Αποθήκη τῶν παίδων, şi multe altele, tote scrise grecesce. Atuncea russesca şi franţuzésca luĭ Gospodin Ciasnocŭ amŭ trebuitŭ sĕ le punemŭ în cuĭu, fiindŭ-că, dupĕ preceptele nouluĭ nostru preceptorŭ, limba elenă este singura limbă nobilă care trebue sĕ o înveţe cine-va spre a se face omŭ; căcĭ era limba Ḑeilorŭ din Olimpŭ, limba Bisericeĭ Resăritului, limba luĭ Omerŭ, a luĭ Euripide, a luĭ Socrate, şi a mulţime de ómenĭ marĭ cât nisce dumneḑeĭ, despre carĭ în tóte serile ne vorbĭa cu multŭ entusiasmŭ dascălulŭ Dumitraki, la gura sobeĭ, şi chiar dupĕ ce ne culcamŭ, până adormiamŭ.

Venirea dascălului grecŭ a coincidatŭ cu o tristă suvenire. A doua saŭ a treia ḑi mĭ-a muritŭ *Zmeulu*, aşa numĭamŭ eŭ căluţulŭ celŭ frumosŭ, care legănase copilăria mea cu atâta dragoste şése anĭ şi maĭ bine! Mórtea luĭ a fostŭ prima perdere pentru care amŭ purtatŭ doliŭ şi regrete neconsolabile. Doliulŭ meŭ însĕ nu durà maĭ multŭ de cât vre-o douĕ lunĭ. Pentru ḑiua hramuluĭ de la Florescĭ cerêndu-se dascălulu Logadi ca sĕ mérgă spre a face şi elŭ cunoscinţă cu Greciĭ de acolo, mĕ duseiŭ şi eŭ cu elŭ. Bĕtrânulŭ Egumenŭ, cum mĕ vĕḑù. mĕ recunoscù, fiindŭ-că în intervalulŭ acesta venise şi elŭ de vre-o douĕ orĭ pe la noĭ, pre când şedeamŭ la Laza. Decĭ, dupĕ ce făcù cunoscinţa dascăluluĭ meŭ, care ĭ-a facutŭ mare mulţămire, m'a întrebatŭ ce face căluţulŭ. Ca respunsŭ, amŭ începutŭ a plânge cu lacrimĭ de focŭ. Bietulŭ bĕtrân înduioşându-se, s'a silitŭ sĕ mĕ consoleze spuindu-mĭ că voĭ avea altulŭ; şi în adevĕrŭ, când amŭ plecatŭ mĭ a oferitŭ unŭ altu calŭ roibŭ, brézŭ, cu cóma albă, destulŭ ds frumosŭ, înse ceva maĭ mare de cât Zmeulŭ, tocmaĭ potrivitu cu statura mea, care atuncea, la 12 anĭ, atingeamŭ talia unuĭ bărbatŭ de mijlocŭ. Acestuĭa ïĭ dedeiŭ numele de *Puiu*, şi dupĕ ce lŭ aduseiŭ acasă şi-lŭ cercaiŭ, remăsseiŭ deplinu mulţămitŭ ca de cel l'altŭ, fiindŭ şi acesta totŭ aşa de blându, cu minte, iute, inteligentŭ, fără nicĭ unŭ defectŭ.

XVIII.

Intr'o ḑi întorcêndu se de la Vasluiu, unde se dusese pentru afacerĭ, tatălŭ meŭ adusse scirea că pe a treia ḑi trebuea se trécă pe la posta Onceĭ (drumulŭ mare de la Vasluiŭ la Iaşı) noulŭ Domnitorŭ, Michaiŭ Sturza. De la noĭ fiindŭ cale de doue ore, tatălŭ meŭ se decise a merge întru întêmpinarea luĭ, spre a-ĭ ura buna-venire.

Mĕ luà şi pe mine. Luà însĕ totŭ o-dată şi vre-o 12 flăcăĭ călărĭ, îmbrăcaţĭ în haĭne de serbătóre, cu panglicĭ şi cu florĭ la pălăriĭ.

La Postă, unde trebuia se schimbe caii la trăsurile domnescĭ, era facutu unŭ umbrarŭ mare si unŭ arcŭ de triumfŭ. O mulţime de boĭeri şi boĭernaşĭ, veniţĭ ca şi noĭ, aducêndŭ fie-care câte o cétă de călăreţĭ, aşteptaŭ sosirea nouluĭ Domnŭ. Dupĕ o aşteptare de vre-o treĭ patru ore, maĭ întêiŭ sosì unŭ Lipcanŭ într'o căruţă mică de postă, anunţândŭ că M. Sa sosesce, recomandând ca caiĭ sĕ fie gata spre a-ĭ înhăma în loculŭ celorŭ osteniţĭ ce veniaŭ; totŭ o-dată disse ca sĕ se găséscă apă rece şi dulcéţă pentru setea Măriilorŭ lorŭ. Nu trecù multŭ dupĕ plecarea Lipcanuluĭ. şi étă că se vĕdură şi trăsurile domnescĭ: în cea d'ântêiŭ era Ispravniculŭ din Vasluiŭ cu unŭ ofiţerŭ care se di-ca că este adiutantŭ; imediatŭ dupĕ prima trăsură. era o carêtă mare cu geamurĭ, cum nu maĭ vĕdusemŭ până atuncĭ. Se deschise carêta, şi se coborî Vodă. care avea barbă roşie şi purta uniformă cu epolete marĭ, fesŭ pe capŭ şi sabie. Dómna de lângă elŭ nu s'a coborîtŭ. Vodă s'a datŭ în vorbă cu proprietariĭ ce eşise înaintea luĭ, primì de la câţĭ-va petiţiunĭ şi luà dulcéţă. Când unŭ Ocolaşŭ ducea tava cu dulcéţă la Dómna ce sta în trăsură, tatălŭ meŭ mĕ împinse şi me dusseiŭ de-ĭ oferiiŭ unŭ buchetŭ de florĭ ce luasemŭ de acasă spuindu-ĭ: «Ἐκ μέρος τῆς μητρός μȣ.» Dómna era fica luĭ Stefan Vogoride, Principele de Samos. Ca gréca, când m'a auditŭ vorbindŭ în limba eĭ, a remasŭ încântată, a rîsu, m'a întrebatŭ cum mĕ chiamă, cum de sciŭ grecesce, şi ımĭ spunea sĕ arătŭ mameĭ se vie la ea. N'apucà a-şĭ termina frasa, şi Voda venindŭ, s'a urcatu lângă ea, ĭar trăsura a plecatu în gona cailorŭ, escortată de flacăiĭ călareţĭ, rînduiţĭ a o însoţì până la jumătata postă

XIX.

Vre-o treĭ anĭ următorĭ ĭ amŭ petrecutŭ cu destulă monotonie. Dascălulŭ Logadi se ocupa cu o particulară assiduitate de mine. De şi maĭ lua lecţiunĭ la elŭ o soră şi unŭ frate maĭ micĭ de cat mine, dar nu sciŭ de ce. numaĭ cu mine se ocupa

maĭ seriosŭ : mie îmĭ da lecţiunile cele maĭ mari şi themele cele maĭ grele. Afară de sarcina lecţiunilorŭ mele, maĭ aveamŭ sarcina de a face classă cu treĭ surorĭ maĭ micĭ, pe care eŭ trebuea sĕ le învĕţŭ a citi şi a scrie românesce. Sciea destulă carte dascălulŭ Logadi, dar nu avea metodă pentru ca sĕ-mĭ comunice maĭ răpede cunoscinţele sale. Prin urmare mĕ chinuiamŭ multŭ cu gramatica şi cu ortografia, pe care dupĕ treĭ anĭ de muncă continuă âncă nu reuşisemŭ a le cunósce perfectŭ. Ce folosŭ că ajunsesemŭ a citi şi chiar a traduce pe Omerŭ şi alţĭ autorĭ classicĭ in limba comună vorbitore, daca încă nu putémŭ sĕ-mĭ daŭ sémă de regulele şi de secretele sintacticeĭ ! Din fericire se închiară aniĭ ce se tocmise dascălulŭ Logadi ca sĕ ĭ petrécă la noĭ ; cine scie daca, maĭ prelungindu-se şederea luĭ, nu cădeamŭ în vre unŭ felŭ de idiotismŭ, de multă aplicaţiune şi muncă ce mĭ damŭ cu sintactica limbeĭ elene ! Intr'o bună diminéţă dascălulŭ Logadi, ca şi dascălulŭ Cĭasnocŭ, ne-a părăsitŭ cu lacrimele în ochĭ pentru tot-d'auna. Atuncĭ resuflaiŭ ; şi de unde la treĭ ḑile o dată aveamŭ voĭe sĕ facŭ câte o cavalcadă, acuma în tote ḑilele călărĭamŭ pe Puiu câte 2 3 ore

XX.

Tatălŭ meŭ, de şi cunoscea prea puţinŭ, şi maĭ multu din practică, limba grecésca, totuşĭ apreciase în destulŭ progresele ce făcusemŭ sub dascălulŭ Logadi. Auḑindu mĕ vorbindŭ limba în modŭ maĭ corectŭ, dupĕ preceptele propagate de faĭmosulŭ Corai, vĕḑêndŭ că eramŭ în stare se traducŭ. pe orĭ-ce pagină, pe Omerŭ. a căruĭa limbă luĭ i se părea ca şi chinezescă, îşĭ făcù socotéla că cu atâte cunoscinţe eramŭ deja capabilŭ sĕ-mĭ croiescŭ o carieră, de şi abĭa împlinisemŭ cincĭ-spreḑece anĭ. Elŭ maĭ întéiŭ mĕ întrebă pe mine ca ce aşĭ dori sĕ mĕ facŭ ; căcĭ maĭcă-mea, de şi esprimase dorinţa sĕ mĕ facŭ doctorŭ, dar ideea ar fi fostŭ nerealisabilă, fiindŭ că nu aveaŭ mijlóce sĕ mĕ trimită la scolĭ în străinĕtate. Eŭ, ca

unulu ce nu aveamŭ ideĭ și dorințe determinate. respundeam ca nu sciamŭ ce sĕ ḑicŭ, dar că sunt gata a face ce mĕ va sfatui elŭ.

Intr'o ḑi avêndŭ a merge la Iașĭ, mĕ luà cu elŭ. Pe drumŭ se puse a-mĭ spune și a mĕ capacita că cea maĭ bună carieră la care ar trebui sĕ țintesăŭ în viața mea, ar fi aceea de Mitropolitŭ.

— Mitropolitŭ! esclamaiŭ eŭ, cu ochiĭ holbațĭ.

Da, dragă. Mitropolitulŭ este ca unŭ alŭ douilea Voda în țéră. Elŭ face popi și călugărĭ, preoțĭ, Archimandrițĭ și Vlădicĭ, Starițĭ și Egumenĭ. Pe mâna luĭ sunt tóte monastirile cu moșiile lorŭ cele marĭ și multe. Apoĭ elŭ are veniturĭ nesecate de la Egumenĭ, de la Starițĭ, de la cununiĭ, de la botezurĭ, de la înmormêntărĭ, în fine de la morțĭ și de la viĭ.

— Daca e așa, prea bine, tată, fă-mĕ Mitropolitŭ. Eŭ nu mĕ opunŭ. Atuncea voiŭ putea ajuta și pe voĭ, și pe frațĭ, și pe surorĭ. Nu-ĭ așa?

— Negreșitŭ.

A doua ḑi fiindŭ Duminică, merserămŭ sĕ ascultăm liturgia la Mitropolie. Dupĕ eșirea din biserică, împreună cu alțĭ notabilĭ, traversaremŭ grădinița ce este chĭar în dreptulŭ ușeĭ bisericeĭ, și ne urcarămŭ toțĭ ca sĕ facemŭ visita nóstră de venerațiune capuluĭ bisericeĭ, a căruĭa posițiune ambiționamŭ s'o moștenescŭ în viitorŭ. Eraŭ în sala de primire maĭ mulțĭ călugărĭ, îmbrăcațĭ maĭ totŭ într'unŭ feliŭ și cu camelafce pe deasupra potcapilorŭ, dar dintre toțĭ se distingea acela care se numĭa Mitropolitulŭ Veniaminŭ. Cu talia luĭ cea înaltă, cu ochiĭ luĭ ceĭ albaștri marĭ, cu căutătura luĭ cea candidă, cu barba luĭ albă și lungă, părea unŭ omŭ îndumneḑeitŭ ce impunea venerațiunea și respectulŭ. Dupĕ ce s'a strecuratŭ musafiriĭ, el întrebă pe tatălŭ meŭ dacă are sĕ maĭ stea în Iașĭ. Tatălŭ meŭ rĕspunde că va sta pênĕ va vedea resultatulŭ cerereĭ ce voesce a face Inalt-Prea-Sânțieĭ sale. Apoĭ arătându-ĭ că eŭ doresc a mĕ consacra călugărieĭ, a scosŭ chĭar în ḑioa aceea o scrisóre prin care se ordona ca sĕ fiŭ ad-

misŭ și înscrisŭ ca rasoforŭ în Monastirea Neamțuluĭ. Apoĭ în două dile îmĭ facù haine calugăresci, cu care sĕ mĕ potŭ îmbrăca, îndată ce voiŭ ajunge la Sânta Monastire.

XXI.

Dupe ce ne-amŭ întorsŭ la Hirșova însĕ, lucrurile aŭ luatŭ o altă întorsătură. Maĭcă mea, estasiată de bizara idee a călugăriei mele, a începutu a plânge și a se lamenta, dicendu că la acésta nu va consimți nicĭ o data, și amenințândŭ că va merge la Mitropolitulŭ și chĭar la Vodă sĕ se plângă de acéstă mĕsură, pe care o considera ca contrară legilorŭ umane și divine. In fine se cerù ca sĕ mérgă la Bucuresci sĕ-șĭ vadă frațiĭ, ca sĕ se și consulte cu eĭ pentru acésta. Tatălŭ meŭ, de și convinsŭ că era pe cale a face treba cea maĭ bine cugetată, totușĭ vĕdêndŭ furiile mameĭ, îșĭ maĭ opri avêntulu; de aceea nu numaĭ că se învoì la călătoria mameĭ, dar me dete și pe mine ca s'o întovărășescŭ la Bucurescĭ, pentru ca sĕ nu facă singură unŭ drumŭ așa de lungŭ.

Acésta era în vara anuluĭ 1837.

Frațiĭ mameĭ mele, Eustațiŭ și Alecu Schina, în Bucuresci esercitaŭ profesiunea de avocațĭ. Vederea subită a suroriĭ lor de care se despărțise de maĭ bine de două-decĭ de anĭ, pentru dênșiĭ a fost o surprindere cu atât maĭ vie cu cât nu fuseseră avisațĭ despre acésta. Pe atuncĭ nefiindŭ unŭ servițiŭ postalŭ pentru corespondența privată între ambele țerĭ, și acestea ținêndu-se înadinsŭ isolate una de alta pentru ca sĕ nu se pótă urzi vre o ințelegere politică între ele, scrisorĭ nu se puteaŭ trimite de cât cu ocasiunĭ eventuale de la Iașĭ la Bucurescĭ, saŭ prin curieriĭ rusescĭ ce treceaŭ la Constantinopole.

Unchiulŭ meŭ Eustațiŭ la care am fostŭ în gazdă, nu numaĭ că a desaprobatŭ ideea ciudată de a mĕ consacra călugărieĭ, dar stăruì de maica mea ca sĕ mĕ lase la elŭ în Bucurescĭ, pentru ca nu cumva întorcêndu-mĕ sĕ mĕ facă victimă călugărilorŭ. Când mi s'a comunicatŭ acésta părere, de o dată

n'am prea gustat'o, fiindŭ-că îmĭ era gândulŭ mereŭ la Puiul și la viața plăcută de la țéră, în sînulŭ părinților și a surorilorŭ pe carĭ le iubiamŭ. Dar în timpŭ de o lună, cât a stat maĭcă mea în Bucurescĭ, deprinḑêndu-mĕ cu atrăgătórele mulțămirĭ ce se puteaŭ gusta în acéstă veselă capitală, unde făcusemŭ și câte-va cunoscințe plăcute, m'amŭ pronunțatŭ pentru ideea de a rĕmânea aice spre a frecuenta scólele publice. Decĭ maĭcă mea, dupĕ ce s'a bocitŭ cu mine de gâtŭ o ḑi întregă, a plecatŭ spre a se întórce acasă unde numerósa sa familie o aștepta cu dorŭ. Ea, plecândŭ, mĭ-a lăsatŭ ca zestre unŭ băétŭ de țiganŭ, din vechiĭ meĭ adiutanțĭ, formatŭ prin practică fórte bunŭ servitoriŭ.

XXII

Pe atuncea încă tênĕrŭ, unchĭulŭ meŭ după perderea primeĭ sale soțiĭ, se însurase pentru a doua óră cu Smaragda, una din multele fete ale Serdaruluĭ Marcu, unŭ Macedonénŭ însemnatŭ nu numaĭ prin frumosa avere ce-șĭ făcuse, dar și prin rolulŭ ce jucase în timpulŭ evenimentelorŭ de la 1821, ca partisanŭ alŭ Eterieĭ grecescĭ. Casa unchiuluĭ meŭ, care ca avocatŭ ducea unŭ traiŭ forte modestŭ — era cu tote acestea plină de viéță, și în ea avémŭ ocasiune ca sĕ vĕdŭ și sĕ învĕțŭ multe. In ḑile de sĕrbătorĭ vedeamŭ visite de la persónele cele maĭ marcante, de la boĭeriĭ ceĭ maĭ marĭ, de la profesoriĭ și ómenii ceĭ maĭ instruițĭ, carĭ-șĭ făceaŭ onóre cu intimitatea unuĭ bărbatŭ atâtŭ de instruitŭ și respectabilŭ ca unchiulŭ meŭ. Societatea luĭ era fórte agreabilă: totŭ deauna veselŭ, blândŭ, afectuosu, glumețŭ, spiritualŭ, bun amicŭ, bună rudă, era precât de stimatŭ, pre atâta și iubitŭ Petrecerile de séră, în casa luĭ, eraŭ din cele maĭ desfătătóre fiindŭ că elŭ poseda o adevĕrată sciință spre a face pe lume sĕ petrécă.

Când se ducea unde-va, de cum intra în casă, urîtulŭ și monotonia fugiaŭ pe ferestră. Câte odata în timpulŭ vereĭ, pre

când musafiriĭ şi amiciĭ eşĭaŭ într'unŭ pavilionŭ mare ce avea casa de-asupra scăriĭ spre a se delecta de frumuseţea luneĭ, unchiulŭ meŭ eşia cu tambura (1) şi se punea sĕ cânte manele turcescĭ (2), de acele ce din copilărie învĕţase la Constantinopole. Nu trecea jumătate oră şi sute de ómenĭ, trecĕtorĭ saŭ vecinĭ, se adunaŭ în dreptulŭ casei, ca sĕ asculte acea musică răpitóre care numaĭ în Orientŭ se maĭ póte concepe şi asculta cu mare plăcere, fiindŭ-că unchiulŭ meŭ posseda o voce minunată de baritonŭ. Unŭ singurŭ omŭ era pe atuncea în Bucurescĭ care maĭ cunoscea musica orientală, profană şi religiósă, cu unchiulŭ: acesta era Anton Pan, care se distingea prin aceea că elŭ scia a şi scrie musica, şi maĭ sciea a compune cântece de lume carĭ ajungeaŭ populare. Şi Anton Pan venĭa adesea şi lua parte la concertele familiare ale unchiuluĭ meŭ, ale cărora accente şi deliciurĭ nu le voiŭ uita cât voiŭ trăi.

XXIII.

Nu târḑiŭ dupĕ plecarea mameĭ, fiindŭ timpulŭ deschidereĭ scolilorŭ, unchiulŭ meŭ stăruì şi mĕ înscrise în scóla de la Sântulŭ Sava. Mĕ dete pe mâna luĭ C. Aristia, care-ĭ era amicŭ intimŭ; şi acesta, în consideraţiunea etăţiĭ mele şi a cunoscinţelorŭ înaintate ce vĕḑù că amŭ în limba elenă, mĕ trecù în classa a doua umanióră ca externŭ. Aci avuiŭ de profesorĭ: pe astronomulŭ Genilie, pentru Geografie şi Cosmografie, pe Aristia, pentru limba francesă şi grécă, — pe Ioniţă Popp, pentru gramatică şi sintaxă, — pe Valenstein, pentru desemnŭ. Aflaiŭ între camaraḑiĭ de classă maĭ multe inimĭ cu care legaiŭ frăţie şi amiciţie fórte intime. O, buniĭ meĭ amicĭ, Nenovicĭ, Naĭe Manolescu, Al. Creţescu, Ioranu, Bolintineanu, Zane, voĭ cu care mĕ luptamŭ şi mĕ trântiamŭ prin classă şi

(1) Unu felŭ de mandolină cu gâtulŭ fórte lungŭ şi cu c' de de metalŭ.
(2) Cântece ce esprimă tristeţa, amorulŭ şi melancolia.

prin pridvorulŭ Sântuluĭ Sava, — voĭ cu carĭ făceamŭ atâtŭ de plăcute nebuniĭ pe délulŭ Mitropolieĭ şi pe câmpulŭ Filaretuluĭ, voĭ cu carĭ maĭ tărḑiŭ, peste 20 şi 30 de anĭ, cât aţĭ trăitŭ, amŭ fostŭ totŭ-d'auna amicŭ bunŭ, sincerŭ şi desinteresatŭ, — voĭ, care aţĭ părăsitŭ maĭ înainte de cât trebuea lumea acésta şi patria, în care aţĭ lăsatŭ atâtea visurĭ patriotice realisate prin concursulŭ vostru cu alţĭ luptătorĭ carĭ aŭ făcutŭ Unirea şi regenerarea Românieĭ, — ne maĭ întâlni-vomŭ óre în regiunile necunoscute în carĭ v'aţĭ dusŭ, spre a ne da îmbrăţişările şi sărutările acele dulcĭ cu carĭ eramŭ deprinşĭ?

XIV.

Cu tóte ca, dacă nu venĭa tătâni-meŭ estravaganta poftă de a mĕ face Mitropolitŭ, eŭ ar fi trebuitŭ sĕ fiŭ aşeḑatŭ în Academia Mihăilénă de la Iaşĭ, unde, ca fiĭŭ de boĭerŭ, aveamŭ chiar dreptulŭ sĕ intru internŭ, cu tóte acestea şi în scóla Sântuluĭ Sava de la Bucurescĭ aveamŭ ocasiunea sĕ învĕţŭ ceva pentru ca sĕ ajungŭ sĕ mĕ facŭ ceva saŭ cine-va. Profesoriĭ mĕ iubiaŭ cu preferinţă. In clasă eramŭ Şedatorŭ (aşa se ḑicea pe atuncea Monitorul) fiindŭ-că mĕ numĭaŭ «moldovénulŭ celŭ cu minte». Uniĭ din professorĭ mĕ chemaŭ adessea la eĭ acasă şi-mĭ dedeaŭ esplicaţiunĭ suplimentare asupra lecţiunilorŭ, aşa că eramŭ totŭ-d'auna superioru celorŭ lalţĭ camaraḑĭ de classă. Amŭ petrecutŭ classa a doua şi a treia cu mare succesŭ, cu eminenţă la tóte obiectele, şi cu premiĭ la essamenele generale. Dar la vacanţa mare a anuluĭ 1839 m'amŭ pomenitŭ cu scrisóre de la parinţĭ că mĕ dorescŭ fórte multŭ şi că sĕ viŭ sĕ petrecŭ la Hîrsova până la timpulŭ deschidereĭ cursurilorŭ. Motivŭ de opunere nu puteamŭ avea. maĭ alesŭ că-mĭ trimisese şi banĭ pentru cheltuela drumuluĭ. Amŭ trebuitŭ sĕ mĕ despartŭ cu mare jindŭ de Bucurescĭ, unde, pe lângă alte plăcerĭ, începusemŭ a gusta şi deliciulŭ primuluĭ amorŭ platonicŭ pentru o fata din vecinătate, ce mi se părea maĭ frumósă de

cât Elena luĭ Menelaŭ din Iliada și de cât Ilena Cosînzéna din istoria luĭ Arghir. Dar ceea ce mĭ făcea plecarea maĭ tristă era despărțirea de unchiulŭ meu, pentru care aveamŭ o adeverată idolatrie, recunoscêndu că de la elu primiamŭ în tóte ḑilele essemplele cele maĭ frumóse și noțiunile cele maĭ utile carĭ aŭ formatŭ fondulŭ sentimentelorŭ, caracteruluĭ, și educațiuniĭ mele, și totŭ-odată probele celeĭ maĭ sincere afecțiunĭ, care mĕ făcea sĕ uitŭ de dorulu familieĭ mele (1).

XXV.

Dupĕ ce-mĭ îmbrățișaiŭ părințiĭ și surorile, pe care acum le găsisemŭ sporite cu încă douĕ la numerŭ, alergaiŭ și la grajdŭ de-mi sărutaiŭ bidiviulŭ, care părù a mĕ recunósce, căcĭ îndată ce mĕ vĕḑù începù a rîncheza și a bate din picióre. Spre a-ĭ completa mulțămirea, pe lîngă fălia de pâine ce-ĭ adusseiŭ, îĭ deduiŭ și promissiunea că-lŭ voiŭ încaleca de câte douĕ orĭ pe ḑi, ceea ce și făcuiŭ cu stricta punctualitate.

Cu puținele ideĭ și cunoscințe ce apucaseră a-mĭ nutri spiritulŭ cât stătusemŭ în Bucurescĭ, simțiiu o mare frângere de inimă vĕḑêndŭ pe surorile mele crescêndu fară a frecuenta vre-o scólă. Pe frate-meŭ, care venĭa al treilea dupĕ mine, l'amŭ găsitŭ așeḑatŭ în Academia Mihailénă, ĭar pentru surori nu se luase nicĭ o mĕsură spre a le scote din ignoranță. Nefiindŭ mijloce materiale spre a le da o instrucțiune óre-care, mai alesŭ că pe atuncea chiar în Capitală nu eraŭ scóle publice sau pensionate pentru fete, ĭar maĭcă-mea, prea multŭ împovărată de

(1) Unchiulŭ meŭ, dupe plecarea mea s'a mutatŭ la Brăila ca directorŭ alu Carantineĭ. Elŭ fu apoĭ înaintatŭ în diferite funcțiunĭ: sub domnia luĭ Stirbeiu a fostu Prefectu și Președinte de tribunalŭ; sub a luĭ Cuza, membru la Curtea de Apelu, Președinte, și apoĭ membru la Curtea de Cassațiune. Elu a reposatŭ în anulu 1862, lasandu o fiică și patru fiĭ, din carĭ celŭ maĭ mare, demnŭ urmașŭ alu tatăluĭ seŭ e te ·ctualmente Pr mŭ-Președinte la Cassațiune.

grijile a duoĭ-spre-ḑece copiĭ, ne-avêndu ragazŭ a le da lecţiunĭ de limba grecéscă. surorile mele cresceaŭ ocupându-se numaĭ de lucrările manuale carĭ se învaţă în casă. Prima mea grijă a fostŭ ca, împreună cu frate meŭ, sĕ ţinem classe şi sĕ dămŭ lecţiunĭ la cele maĭ marĭ din ele, spre a le putea învĕţa a ceti şi scrie, măcar cât de puţinŭ.

XXVI.

Orĭ câtă ocupaţiune însă îmĭ damŭ atât cu dăscălia cât şi cu cavalcada, care era cea maĭ mare din plăcerile mele. dorulŭ de Bucurescĭ nu putea sĕ-mĭ tréCă. Camaraderiile scóleĭ de la Sântulŭ Sava, petrecerile multiple ce le gustamŭ în vesela şi sgomotósa capitală a Munteniei, se formaŭ mănunchĭ, mănunchĭ, şi treceaŭ mereŭ pe dinaintea mea, nu numaĭ nopţile prin visele mele, dar şi chiar ḑiua în orele de lucru. Ceea ce însĕ mĕ turmenta maĭ tare şi mĕ făcea sĕ suspinŭ până în adânculŭ sufletuluĭ, era aducerea aminte a Dulcineeĭ mele, care, de şi nicĭ o-dată nu-mĭ rostise vorba «te iubescŭ», de astă-dată părea că, îndurându-se de suspinele mele care o făcea ŭsĕ se convingă că o iubescŭ. îmĭ adresa (bine înţelesŭ prin visŭ) buzele de pe ferestra din catulŭ de susŭ unde şedea, ba une-orĭ îmĭ întindea o scară de mătasă pentru ca sĕ mĕ ducŭ la ea, la idolulŭ fericiriĭ şi adoraţiuniĭ mele! Aceste dorurĭ aŭ formatŭ în mine preludele poesieĭ. In adevĕrŭ m'amŭ apucatŭ sĕ facŭ versurĭ: sĕ spunŭ cu vorbe rimate iubiteĭ mele foculŭ ce mĕ consuma şi imensitatea dragosteĭ ce-ĭ păstramŭ în sufletulŭ şi inima mea pentru dênsa. Scrisesemŭ o duzină de acrostiche pe numele «Luxiţa» — căcĭ aşa se numea idolulŭ meu — dupĕ modelulŭ uneĭ colecţiunĭ de versurĭ grecescĭ ce mĕ facuse sĕ citescu maică-mea. Aceste prime inspiraţiunĭ ale uneĭ Muse nenorocite le scriamŭ cu o îngrijită caligrăfie pe hartie venata (căcĭ hărtie maĭ de luxŭ pe atuncea nu se găsia), le puneamŭ într'unu plicu facutu cu fórfeca, şi, prin prima ocasiune ce mi se presenta, le trimiteamŭ la Con-

sulatuluĭ russescŭ din Iașĭ spre a se espedia la Bucurescĭ, la adressa eĭ, pe Podulŭ Beiliculuĭ. N'a trecutŭ însĕ multŭ și, ducêndu-mĕ o-dată eŭ însumĭ la Iașĭ ca sĕ-ĭ maĭ trimitŭ unŭ mănuchiŭ de acrostichide, găsescŭ la cancelaria Consulatuluĭ o scrisóre către mine. O deschidu cu o nerăbdare febrilă, și..... ce sĕ vedĭ!... tóte acrostichurile mele înapoiate! Atuncea n'am pututŭ (așa de multŭ mĕ prostise amorulu) înțelege altŭ ceva, de cât că Luxițeĭ nu-ĭ placŭ versurile sub forma aceea. Deci întorcêndu-mĕ acasă, mĕ puseiŭ sĕ scriŭ sonete, elegiĭ, ode, tóte pline de înflacărare, repetândŭ și respirândŭ în fie-care strofă vorbele *amoru*, *iubire*, *dragoste*. Dar pe când mĕ credeamŭ assiguratŭ ca de asta-dată producerile museĭ mele vor fi apreciate (maĭ alesŭ că le scrisesemu pe hărtie albă și subțire), m'amŭ pomenitŭ cu unŭ altu pachetŭ de la Bucuresci în care mi se înapoia iarășĭ, cu unŭ post-scriptumu scrisŭ de mană femeiască (negreșitu a eĭ) cu urmatorele cuvinte: «slabesce-mĕ, prostule!»

Vĕdêndu-mi amorulŭ ofensatu cu atata crudime, m'amu juratŭ că amŭ sĕ me resbunu, adressându-ĭ, când me voiu întorce, o ploĭe de satire și de epigrame muscatore. De aceea și așteptamu ca sĕ se încheĭe vacanța maĭ curendŭ, spre a me putea întórce la Bucurescĭ, ca se mĕ rafuescu ca Dumniaeĭ. Fatalitatea însĕ se puse în calea mea, tocmaĭ când îmĭ gatiamŭ bagagele! Tatalu meu cade greŭ bolnavu, și maica mea nu voesce sĕ me lasse se plecŭ. Bola tătâni-meŭ prelungindu se până la Craciunu, amŭ trebuitu sĕ me însărcinezu cu direcțiunea economică, cu araturile, cu velnița (povarna, cu grija viteloru, cu culesulŭ viloru, cu administrarea în fine a tuturoru intereselorŭ multiple ale caseĭ. In cele din urma, ori cât de desolatŭ me vedea tata-meu ca nu me puteamu întorce la scólă, a încheĭatu prin a mi declara ca se simte prea slabu spre a maĭ munci, și că trebuie se remânu acasa spre a conduce economia moșieĭ, singura sorginte pentru sustinerea numeroseĭ nostre familii. Deci ueci se acceptu situatiunea, caci n'aveamŭ în cotro face: conscința me facea sclavulu datorieĭ; egoismulŭ nu-șĭ putea face locu în inima mea.

XXVII.

Obiceiulŭ fiindu pe atuncea în Moldova ca boieriĭ carĭ aveaŭ fete maĭ multe sĕ dea câte-va şi la calugărie, şi asseminе dorinţă repetându-se adesse orĭ prin casă de către tatălŭ meŭ, a doua soră a mea, Smaragda, arătà, de la vêrsta de 12 anĭ, predilecţiunea de a merge la monastire. Ea fu reţinută însĕ încă vre-o duoĭ anĭ, fiindu-că cea maĭ mare se măritase şi ea trebuea se ajute la menaginlŭ casseĭ. Se întêmplà ca a treĭa sora, Ana, care era şi cea maĭ frumósa din tóte, sé cadă bolnavă de tifosŭ, după care a remasŭ surdă. Atuncea vĕḑêndŭ preparativele Smaragdeĭ, ea ḑisse mameĭ că daca soră-sa se duce, şi ea trebue s'o urmeze, căcĭ unŭ ângerŭ i s'a aratatŭ în visŭ care ĭ-a spusŭ că ea nu trebue sĕ se mărite. Maĭcă-mea nu voĭa, dar ea se cerea cu lacrime. In cele din urmă, fiindŭ eŭ însărcinatŭ sĕ le ducŭ la Monastirea Agapieĭ, plecaiŭ cu ele într'o trăsurĭ numită *Braşovancă*, şi cu recomandaţiunĭ pentru o nepotă a tataluĭ meŭ, Maica Tarefta Ursaki, călugăriţă la acea monastire.

Ajungêndŭ la monastire dupĕ o călătorie de douĕ ḑile, am trasŭ la Archondaricŭ: aşa se numescu apartamentele în care se primescŭ, se găsduescŭ şi se ospetéză ospeţiĭ ce visitéză monastirile. Merseiŭ cu surorile mele la Maica Ursaki (1), care conlocuĭa afară din Monastire cu o alta maică din familia Canta. Furămŭ primiţi cu multa dragoste şi afabilitate. La buna nóstră ruda aflându-se în visita o maĭcă têneră numită Agafia Canta, cum a auḑitŭ că mĭ-amŭ adusu surorile cu destinaţiune

(1) Acésta maĭ tărḑiŭ a ajunsŭ Stariţa, şi în acéstă demnitate a păstoritu maĭ treĭ-decĭ de anĭ monastirea, cu o inteligenţă şi o înţelepciune care au făcut'o neuitată de toţĭ ceĭ ce au cunoscut'o. Mitropolitulŭ Moldoveĭ Iosifu, îĭ conferise unu rangŭ esceptionalu de Armandrită, precum se şi cuvenĭa înalteloră sale merite.

ca sĕ se călugărescă, numaĭ de cât imi cerù pe soră-mea cea mare; ïar pe cea maĭ mică, Ana, mĭ-o cerù o altă maĭcă din Varaticŭ, numită Fevronia Cuza (1), care asemine se întêmplase acolo.

Aducerea surorilorŭ mele fiindŭ unŭ evenimentu însemnatŭ pentru comunitatea sântuluĭ locaşŭ, fiindŭ-că ele se distinaŭ a maĭ mărì turma de mirese ale luĭ Christosŭ, maĭ tóte maĭcele de distincţiune alergară ca sĕ le vadă, sĕ le cunóscá şi, la casŭ de a le vedea triste, sĕ le încurageze. Chilia Maiceĭ Agafieĭ, la a căreĭa metanie se închinase soră-mea, era alăturì cu Archondariculŭ, cu două etagiurĭ, şi mobilată cu unŭ confortŭ lucsosŭ ce arăta că stăpâna era adevĕratŭ fată de boĭerŭ mare. Acésta în adevĕrŭ era fiica Mareluĭ Logofĕtŭ Neculaĭ Canta, boĭerŭ putemicŭ şi influentŭ pe timpulu acela.

In curêndŭ cunoscuiŭ tótă societatea agapiană. Nu voiŭ ḑice tóte maicele. (căcĭ atuncea Agapia numĕra maĭ o mie), dar pe acelea care eraŭ fete de boĭerĭ, şi carĭ se distingeaŭ prin crescerea şi prin nobleţa lorŭ. Printre acestea se putea aduna unŭ mănuchiŭ care ar fi putută face onóre chĭar Paradisuluĭ luĭ Mahometŭ, daca portulŭ lorŭ cel negru nu le-ar fi destinatŭ a se face mirese ale luĭ Christosŭ. Eraŭ unele atat de frumóse, ba (Dómne értă-mĕ!) chĭar cochete, în cât, daca nu m'aşĭ fi gânditŭ la pĕcatŭ şi daca nu aşĭ fi fostŭ inocentŭ şi timidŭ (cum eram atuncea), cine scie cu câte pĕcate mĭ-aşĭ fi împovăratŭ sufletulŭ! Dar eată jumătate secolŭ de atuncea şi încă nu pot uĭta deliciósele petrecerĭ ce am gustatŭ în cele treĭ patru ḑile cât am statŭ acolo. Ḑilele le petreceamŭ în vizite în care, pe lângă dulcéţă, cafele, dejunurĭ şi prânzurĭ cu care eramŭ regalatŭ, mĕ simţiamŭ scăldatŭ în ochiade fermecĕtóre şi legănatŭ în visurĭ de voluptate.

De la Agapia trecêndŭ la Varatecŭ cu soră-mea Ana, acolo amŭ făcutŭ noue cunoscinţe şi amŭ gustatŭ noue plăcerĭ sufletescĭ, de carĭ cu mare jindŭ amŭ fostŭ nevoitŭ sĕ mĕ despartŭ.

(1) O mătuşă a fostuluĭ Domnŭ Cuza.

XXVIII.

Intorcêndu mĕ spre casa, m'amŭ opritŭ la unŭ hanu, numitŭ Rateşulŭ lui Cuza, ca sĕ resuflu caiĭ şi sĕ mănâncŭ. In sala de cârciumă se audĭa sbîrnăitulŭ uneĭ cobze, care acompania douĕ vocĭ, una de bărbatŭ şi alta de femeĭe, şi cari cântaŭ alternativŭ câte o strofă de cântece de jale. Eşiiŭ din camera unde stamŭ de mâncamŭ, şi mĕ uitaiŭ sĕ vĕdŭ pe ceĭ ce cânta, fiindŭ-că melodiea ce ascultasemŭ mĕ încântase. Vĕduiŭ că cobzarulŭ era unŭ ţiganŭ orbŭ şi ciupitŭ de vĕrsatŭ, ĭar vocea de femeĭe care-lŭ însoţĭa era a uneĭ persóne ce nu părea a avea maĭ multŭ de 17 anĭ, şi care, cum mĕ vĕdù mĕ fixà într'unŭ modŭ aşa de curiosŭ, ca cum cum ar fi cădutŭ în extasă.

Fără a intra înlăuntru, unde eraŭ maĭ mulţĭ ómenĭ de rêndŭ, chemaiŭ pe hangiŭ şi-lŭ întrebaiŭ de unde e lăutarulu acesta. Mi se spuse că e unŭ ţiganŭ din Cordun (1) care se hrănesce cântândŭ prin sate cu fiica sa. Mĕ trăseĭŭ în camera mea, aşteptândŭ sĕ mănânce caiĭ grăunţele, ca apoĭ sĕ plecŭ. Audulŭ meŭ însă nu putea sĕ rĕmâĭe indiferentŭ la musica ce asculta, maĭ alesŭ că din ce în ce se făcea maĭ simpatică, maĭ duiósă şi maĭ răpitóre. Nu trecù multŭ, şi musica încetà; ĭar la uşa camereĭ mele vĕduiŭ arătându-se cobzarulŭ cu fiica sa. Scoseiŭ unŭ sorcovĕţŭ şi dedeiŭ bĕtrânuluĭ. Atuncea se puse sĕ maĭ cânte ceva anume pentru mine. De astă dată cântà fata singură. uĭtându-se ĭar fixŭ la mine. Atuncĭ amŭ observatŭ că nu era urîtă: părea a fi din némulŭ celorŭ carĭ se chĭamă vătraşĭ; albă la faţă. cu ochiĭ verdĭ, genele lungĭ, sprincenele şi pĕrulŭ negri, o mustăcióră pronunţată, gură perfectă, nasulŭ arcatŭ,

(1) Aşa numesce poporulŭ din Moldova provinciile de peste frontieră precum Bucovina, saŭ Transilvania. Vorba probabilŭ e formată de la *cordonŭ*, saŭ linia de graniţă.

figura ovala, mânele și piciorele minuscule. Dar pe când eŭ mĕ uĭtamŭ la amănuntele figureĭ și corpul u eĭ, ea cânta din ce în ce maĭ duĭosŭ, din ce în ce maĭ sentimentalŭ, așa că, când îmĭ reurcaiŭ privirile la ea, vĕḑuiŭ că din ochiĭ eĭ picuraŭ lacrime șiroĭe. Nu cutezaiŭ s'o întrebŭ de ce plânge: întêiŭ fiindŭ-că era tată-sĕŭ de față, și alŭ doilea fiindŭ-că mĕ credeamŭ datoru se respectezŭ sentimentele póte dureróse ale vre-uneĭ passiunĭ secrete. Dar fiindŭ că eŭ, și la tinereţe și la bĕtrâneţe, n'amŭ pututu sĕ vĕdŭ lacrime fără a me înduĭoșa, mĕ simţiiŭ, cu mare rușine, cu lacrimele pe obrazŭ. Din fericire vizitiulŭ me anunţà că caiı sunt gata și amŭ trebuitŭ sĕ punŭ capĕtŭ sensibleriei mele absurde. Intinseiŭ încă unŭ sorocovĕţŭ bĕtrânuluĭ cobzarŭ și mĕ urcaiŭ în trăsură. Tatălŭ cât și fata îmĭ sărutară mâna. Dupa ce plecaiŭ, mĕ silii sĕ nu mĕ maĭ uĭtŭ către cântăreţă, cu tote acestea mi se părea că căutăturile eĭ mĕ urmărĭaŭ, și că ele se înfigeaŭ in spinarea mea ca nisce săgeţĭ răpeḑite

XXIX.

Intr'una din ḑile, către séră, maĭcă-mea se duse ca dupa obiceiŭ, sĕ visiteze grădina de zarzavaturı, ce o aveamŭ de la vale de livedea de prunĭ. Acolo era casuţa unuĭ ţiganu bĕtrânŭ, a căruĭa femee mĕ dădă ·ise, și care acuma era ca păḑitor al grădineĭ. Pe când betrânulu culegea castraveţĭ verḑĭ, cu care sĕ regaleze pe copiiı ceĭ micĭ carı se luase dupe mama, ea auḑì sbîrnaitulŭ uneĭ cobze. Intrebà cine este. Betrânulŭ îĭ respunde că a datu ospitalitate unuĭ orbŭ lautarŭ. Maĭca mea, curiosă de a vedea și a asculta unŭ aseminea rapsodŭ, care-ı aducea amintea de istoria luı Omerŭ, dise se i-lŭ aducă. Venì orbulu, adusu de fiica sa. Cand i a spusŭ că și fata cantă cu tatalu eı, maıca-mea, care și ea însașĭ era cântăreţă și nu maı audise până atuncea o lautărésa, plină de curiositate, o puse sĕ cante. Vocea puternică și armoniósă a feteĭ resunândŭ până în satŭ, în curêndŭ se adunară o mul-

ţime de femei şi copii ca se o ascultе. Maica mea simţi nu numaĭ plăcere, dar şi simpatie; de aceea, când s'a întorsŭ acasă, a spusŭ feteĭ ca să vie la curte, unde va primi tainŭ de făină de papuşoiu cât va sta în satulŭ nostru. Ea mulţami, ĭar a doua ḑi, însoţită de dădaca mea, veni la Curte. Eŭ cum o vĕḑuiŭ, o recunoscuiŭ. Cum a datŭ cu ochiĭ de mine, ea şĭ-a făcutŭ cruce şi a remasŭ uĭmită privindu-me. Era în cămaşĭ albă cusută cu altiţe, prin care să străvedea talia, sinulu şi tóte formele corpuluĭ eĭ voluptosŭ. De la brâŭ în josŭ, avea unŭ felŭ de fotă de lână colorată. La gâtŭ purta o salbă de banĭ de argintŭ de diferite mărimĭ, monete din diferite ţerĭ.

— Cum te chĭamă, fată?

Anca.

Tu escĭ aceea care te-amu veḑutu acum o septamâna, mi se pare, la Ratesulŭ luĭ Cuza?

Eŭ.

— Mĕ cunoscĭ?

Sĕ póte sĕ te uĭtŭ?

Aĭ sĕ staĭ multŭ aicea?

Până mĕ veţĭ goni.

— Cu tatălŭ tĕŭ escĭ?

Cum l'aşĭ putea lăsa singuru?

— Sĕ ḑicŭ sĕ-ţĭ dea tainulu. Vino încóce

O chemaiŭ la celaltŭ capĕtŭ al galerieĭ. Strigaiu pe chelariu, şi-ĭ ordonaiŭ ca în tóte ḑilele sĕ dea feteĭ câte doue mertice de făină. Când fata eşi din hambarŭ cu tăgârţa cu făină, douĕ din surorile cele micĭ îĭ eşiră înainte, o luară cu ele spre a o duce în casă pe din dosŭ, şi o puseră sĕ le cânte, ceea ce ea essecută cu mare plăcere. Când eşi din casă, se opri pe pragulu uşeĭ spre a mĕ privi. Eŭ eramŭ în balconŭ ocupatu cu cercetarea unoru comptuĭ, aşedatŭ la o masa de scrisu. Vedend'o pironită în locŭ, întorseiŭ capulu spre ea. O veḑuiu uitându-se ĭarăşĭ la mine cu ochiĭ lăcrămaţĭ.

— Ce aĭ, Anco?

— Nimica.

— Vreĭ ceva?
— Nimica.
Parcă plângĭ: de ce?
— Sciŭ eŭ!
Plecà.

XXX.

Maĭ tótă vara ţiganca cântaréţă a petrecutŭ în satulu nostru. Maĭ la tóte lucrările câmpuluĭ, la praşilă, la secere. la trierŭ, o vedeamŭ înlocuindŭ pe câte cine-va din muncitorĭ, pentru o plată óre-care.

Când nu găsĭa însĕ de lucru. şi maĭ alesŭ în ḑile ploĭóse, venĭa la curte, unde cu mare plăcere îşĭ găsĭa ocupaţiune la lucrările manuale. In casa părintéscă era o cameră destinată pentru lucru: acolo surorile mele cele maĭ marĭ, assistate de 4 5 fete de ţiganĭ, pe gherghefurĭ întinse, brodaŭ cearşafurĭ, feţe de perine, prosópe, şi alte pânḑeturĭ, dupĕ moda de atuncĭ. Anca. care, în scola de la Bistriţa, se perfecţionase în asemenea lucrărĭ, se parea maĭéstră. Maĭca-mea nu sciea cum sĕ-ĭ mulţămĭască vĕḑêndŭ că ea era în stare sĕ dea chiar lecţiunĭ la lucrările manuale, pentru care făcea modelurĭ admirabile. De aceea totŭ-d'a-una când o vedea lucrândŭ cu degetele eĭ fine şi delicate, carĭ păreaŭ a fi facute anume pentru lucrărĭ de artă, îĭ ḑicea totŭ-d'a-una: «De geba, Anco, ne amăgescĭ tu spuindu-ne că escĭ ţigancă... nu, nu se pote se fiĭ ţigancă!» Iar Anca rîḑendŭ, susţinea ca e ţigancă, că a crescutŭ sub cortŭ şi că scie ţigănesce maĭ bine ca romanesce.

Anca venĭa cu preferinţa acolo unde afla că viu si eu. Atuncea, îndată ce mĕ vedea. cu acelaşĭ focŭ mĕ privĭa şi aceleaşĭ lacrime picuraŭ din ochiĭ eĭ; iar cand me depărtamŭ, o auḑiamŭ cântândŭ ca o privighetore. Intrigatŭ în cele din urma despre acésta. ḑisseiŭ dădaceĭ mele, la care ea găzduia, se o ispitéscă ca sĕ afle pentru ce se uita ea cu aşa focu la mine

și lăcriméză. Acésta îmĭ aduse respunsŭ că numaĭ mie are sĕ-mĭ spue ea o-dată dorulŭ care o arde și o chinuesce.

Intr'o di, spre séră, întorcêndu-mĕ de la câmpŭ, mĕ decidŭ a mĕ oprì la unŭ șipotŭ ce sciamŭ că este nu departe de drumŭ, spre a-mĭ potoli setea, sciindŭ că acolo apa este fórte buna. Acestŭ șipotŭ, cam depărtatŭ de satŭ, se afla într'o văgăună, saŭ surpătură de malŭ, și nu se vedea de cât când te apropiaĭ. Anca, desbrăcată ca Eva, se scălda la șipotŭ, al căruĭa murmurŭ o făcea sĕ nu audă pașiĭ caluluĭ meŭ: cum o vĕḑuiŭ, fără a descăleca, mĕ opriiŭ pe locŭ. Aveamŭ înaintea ochilorŭ unŭ spectacolŭ ce nicĭ prin visurĭ nu vĕḑusemŭ până atuncea: unŭ corpŭ de o frumusețĕ, pentru care așĭ fi doritŭ sĕ amŭ încă o sută de ochĭ pentru ca sĕ-l potŭ maĭ bine admira. Intr'unŭ momentŭ când voia sĕ facă ca sĕ-ĭ curgă apa pe spinare, rădicândŭ ochiĭ, mĕ vĕḑù, slobodì unŭ țipetŭ și puse mânele crucișŭ ca sĕ-șĭ copere sînulŭ și ochiĭ. Atuncea amŭ datŭ pintenĭ caluluĭ și amŭ fugitŭ, mustratŭ de cugetŭ că amŭ assitat la scăldătórea uneĭ fete, a căreĭa pudóre mi se părea că amŭ insultat'o cu privirile mele. A doua ḑi venindŭ la ora când îșĭ primĭa tainulŭ, se întêmplase sĕ mĕ aflu în calea eĭ: ea puse mâna la gură și trecù pe lângă mine fără a mĕ privi. Pentru prima óră, nu-ĭ vedeamŭ căutăturile. Apoĭ intrà pe din dosŭ în casă la maĭcă-mea, care, ca totŭ-d'a-una când o vedea, o punea sĕ-ĭ cânte și-ĭ dăruĭa câte ceva. Peste o oră plecândŭ ca sĕ mérgă la gazda eĭ, și avêndŭ a traversa via, mĕ găsesce la unŭ butucŭ alegêndŭ și culegêndŭ strugurĭ, carĭ începuseră a se pârgui. O chemaiŭ și-ĭ oferiiŭ și eĭ. După câte-va întrebărĭ banale, iĭ spuseiŭ că mi s'a părutŭ prea frumosŭ corpulŭ eĭ. Ea îmĭ sărutà mâna, apoĭ apucând'o cu amêndouĕ mânele eĭ, o lipì de partea inimeĭ eĭ, care o simțiiŭ bătêndu-se grozavŭ; ĭar în ochiĭ eĭ ĭarășĭ amŭ vĕḑutŭ lacrime.

— Ce aĭ? escĭ bolnavă, Anco?

— Da; și voiŭ fi cât voiŭ trăi.

— Pentru ce?

Of! bine că te-o adusŭ Dumnedeŭ, ca sĕ-ţi spunu D tale.

— Ce este?

— Trupulŭ acesta, care ţi s'a părutŭ frumosu, a fostŭ ursitŭ sĕ fie fericitŭ. Amŭ iubitŭ, şi... numaĭ treĭ dile amŭ traitu cu elŭ! Eată foculŭ meŭ!

— De unde era elŭ!

— Din cetatea Bistriţeĭ, de peste Cordun.

— Şi ce s'a făcutŭ?

— A muritŭ!... Unŭ altŭ flăcăŭ, care de doŭĭ anĭ mĕ curtenĭa, găsindu-mĕ în braţele luĭ, l'a ucisŭ pĕtrundĕndu-ĭ inima cu cuţitulŭ! Sunt unŭ-spre-dece lunĭ.... De aceea mĭ-amŭ luatŭ lumea în capŭ, trăindŭ cu cerşitulŭ împreună cu tatălŭ meŭ.

— Dar ucigaşulŭ?

— A fostŭ prinsŭ, judecatŭ şi spânduratŭ, ĭară eŭ amŭ rĕmasŭ cu inima sdrobită!

— Mare nenorocire, Anco. Dar tote-sŭ trecĕtóre pe lumea asta: va trece şi dorulŭ tĕŭ. Acuma voiŭ sĕ te rogŭ de unŭ lucru: când te veĭ maĭ uita la mine, se nu plângĭ. Asta îmĭ face rĕŭ, căcĭ lacrimele mĕ înduĭoséză; mĕ facŭ tristŭ. Te rogŭ nu maĭ plânge.

— Nu potŭ.

— De ce?

Pentru ca a datŭ Dumnedeŭ de semenĭ cu elu, ca doue picăturĭ de rouă. Când te vĕdŭ, pare că lu vedu pe elŭ. Când te uiţĭ la mine, pare că me privesce elŭ!.... sprincenele, mustăcióra, buzele, capulŭ, pĕrulŭ, trupulŭ... Of!.... Of!.... tocmaĭ elŭ!...

— Eĭ, bine, tocmaĭ de aceea dicŭ că trebuĭ se ţĭ trécă dorulŭ. Linişcesce-te, nu maĭ plânge. Cine scie? Póte veĭ găsi un altŭ ursitorŭ care sĕ-ĭ semene şi de a căruĭa inimă se te poţĭ lipì. Escĭ tênĕră şi frumósă; o sĕ ţĭ găsescĭ norocululŭ.

— Dumnedeŭ scie. Până atuncea amŭ o ferbinte rugăminte.

— Spune.

Sĕ nu ne goniţĭ. Sĕ ne lăsaţĭ sĕ maĭ stamŭ pe aicea, pre cât ne putemŭ scóte pânea de tóte ḑilele. Duminicele şi sсrbătorile ne ducemŭ prin satele vecine, de câştigămŭ câte ceva pe la cârcĭume ; în ḑilele de lucrătóre, totŭ găsescŭ pe aicĭ de lucru pe la ómenĭ. Apoĭ câştigulŭ celŭ maĭ mare, pentru sufletulŭ meŭ, numaĭ aicĭ îl potŭ afla.

— Cum ?

— Ce mĕ maĭ întrebĭ ?... te vĕdŭ... étă câştigulŭ meŭ ! Şi ce-mĭ vorbescĭ d ta de altulŭ ?.. unde aşĭ găsì unŭ altulŭ care sĕ-ţĭ semene ?... apoĭ ce ? daca sórta m'a făcutŭ ţigancă, óre ţigancă sunt ?... Eŭ singură nu sciŭ...

— Ce felŭ ? te îndoĭescĭ despre némulŭ tĕŭ ? Dar tatălŭ tĕŭ ?...

— Tatălŭ meŭ ? Sciŭ eŭ cine-ĭ ? Orbulŭ, nu e tatălŭ meŭ. Îl numescŭ ast-felŭ, fiindŭ-că, dupĕ mórtea mameĭ mele, elŭ m'a crescutŭ, şi de la elŭ amŭ învĕţatŭ sĕ cântŭ. Dar maĭcă-mea mereŭ îmĭ spunea că nu e tatălŭ meŭ : aci ḑicea că m'a cumpĕratŭ de la nisce trecĕtorĭ pe unŭ coreţŭ de făină, aci că m'a făcutŭ cu unŭ ofiţerŭ némţŭ, aci cu unŭ grafŭ Ungurŭ. D-ḑeŭ singurŭ scie din ce sânge mĕ tragŭ. Dar... facă-se voia luĭ ! D-vóstră sĕ trăiţĭ !

— Nu aĭ nicĭ o grijă, Anco. Nimenĭ nu te va gonì de aicĭ ; maĭ alesŭ că maĭcă-mea ţine multŭ la tine. La orĭ-ce nevoĭe sĕ năzuescĭ la casa nóstră. Eŭ te voiŭ ajuta totŭ-d'a-una cu ce voiŭ putea Cere-mĭ orĭ-ce credĭ că ţi-aşĭ putea da.

— Sĕ fie adevĕratŭ !?

— Prea adevĕratŭ.

— Sĕ-ţĭ cerŭ ?

— Cere.

— Dă-mĭ voĭe sĕ mĕ mângâiŭ, luându-ţĭ o sărutare.

— Bine, ḑiseiŭ, fără a cugeta la consecinţe.

La aceste verbe, Anca se rĕpeḑi cu unŭ gestŭ de nebună, mĕ luà de gâtŭ, îşĭ înfipse buzele pe gura mea, şi, într'unŭ sărutatŭ lungŭ şi neîntreruptŭ urmatŭ de convulsiunĭ spasmo-

tice, simţiiŭ ca leşina în braţele mele. Mĕ scuturaiŭ de clestele braţelorŭ eĭ: o vĕḑuiŭ că cade josŭ fără simţirĭ... mĕ speriaĭ închipuindu-mĭ că a muritŭ, şi amŭ rupt'o de fugă.

XXXI.

Imprudenţa de a permite întristateĭ cântareţe sĕ se mângaie cu persona mea a fostŭ fatală. Indată pare că amŭ recunoscutŭ *greşéla mea. Buzele Ancăĭ, puse în contactŭ cu ale mele*, resprândiră în totŭ corpulŭ meŭ nisce sensaţiunĭ neînţelese. Din tălpĭ şi până în creştetŭ, sângele se urca şi se cobora în mine cu o ĭuţélă nespusă. Peste nópte n'amŭ pututŭ dormi: şiróĭe de sudorĭ, aci recĭ ca ghĭaţa, aci fierbinţĭ ca foculŭ, curgeaŭ de pe fruntea mea. Mĕ credeamŭ vrăjitŭ. Mĕ simţĭamŭ bolnavŭ. Până în ḑină amŭ chematŭ pe maĭcă-mea, şi 'ĭ-amŭ spusŭ totulŭ. Ea trimise şi chĭemà pe ţiganca care mĕ dădăcise, ca sĕ-mĭ descânte de deochĭŭ ca alte dăţĭ. Cum o vĕḑuiŭ, o întrebaiŭ daca Anca e sănătosă. Imĭ rĕspunse că de când ĭ-amŭ datŭ strugurĭ, e maĭ veselă şi maĭ sglobie; că nu vorbesce de cât despre mine, şi cântă maĭ frumosŭ de cât tot-d'a-una.

— Se înțelege, ḑisseiŭ eŭ Ea cântă; ea e veselă, fiindŭ-că m'a fermecatŭ, fire-ar a draculuĭ!

— A... şa! cum se póte sĕ credĭ una ca acésta? sĕ-ţĭ facă rĕŭ, ea, carĭ s'ar da şi în focŭ pentru D-ta?

— De ce dar m'a durutŭ capulŭ? De ce-mĭ arde corpulŭ şi sufletulŭ? Ce amŭ?

— Eŭ nu sciŭ, dar sunt sigură că dacă te-ar descânta ea, ţĭ ar trece.

— Cum! Scie ea sĕ descânte?

— Tóte ţigancele sciŭ.

— Dacă te prinḑĭ tu că nu mĭ-a face farmece şi că scie sĕ descânte de deochiŭ, spune-ĭ sĕ vie, sĕ vie maĭ curêndŭ!

Peste câte-va minute intrà la mine bĕtrâna aducêndu pe

Anca, care venise sĕ şĭ ĭea tainulŭ. Acésta. cum mĕ vĕḑu, mĕ întrebà ce amŭ.

— Tu trebue sĕ sciĭ; eŭ credŭ că tu mĭ-aĭ făcutŭ ceva farmece.

— Nu sciŭ dacă eŭ ţĭ-amŭ făcutŭ D-tale, saŭ D-ta mie; căcĭ de când te-amŭ vĕḑutŭ, pace nu maĭ are sufleţelulŭ meŭ.

— Dacă sciĭ, descântă-mĭ.

— Îţĭ voiŭ descânta cum sciŭ eŭ: nu încetŭ ca babele de aicĭ, ci tare, în gura mare. — Atuncĭ vocéa eĭ cea argintie începù sĕ resune, neteḑèndu-mĭ uşurelŭ fruntea cu degetele eĭ:

«Frunză verde grâŭ în spicŭ,
Sĕ descântŭ, dar cum sĕ ḑicŭ?
Scie numaĭ Dumneḑeŭ
Că bolnavă sunt totŭ eŭ.
Sărmănica inimióră
Simţŭ că 'n mine o sĕ móră.
Sĕrmănelulŭ sufleţelŭ,
O sĕ sbóre, vaĭ de elŭ!
De-ar muri şi de-ar sbura,
Póte m'aşĭ maĭ alina;
Căcĭ aĭ crede 'n dorulŭ meŭ
Că în sfântulŭ Dumneḑeŭ;
Căcĭ eŭ nu voiŭ sĕ trăĭescŭ
De cât ca sĕ te iubescŭ.»

— Maĭ cântă, maĭ cântă, strigaiŭ când ea încetà. Dar când mĕ uĭtaiŭ la figura eĭ şi o vĕḑuiŭ cu ochiĭ lăcrămaţĭ: Iar plângĭ? Pentru ce?

— Pentru ca sĕ te facĭ sănătosŭ; mĕ rogŭ luĭ Dumneḑeŭ cu lacrimĭ.

— Cântarea ta îmĭ face bine. Maĭ cântă.

Nu maĭ ţinŭ minte ce şi cum mĭ-a maĭ cântatŭ, dar sciŭ că m'a încântatŭ, şi m'amŭ credutŭ atâtŭ de bine descântatŭ, în cât după aceea adesse-orĭ fără sĕ mĕ doră capulŭ ḑiceamŭ

că mě simțŭ deochĭatŭ, pentru ca sě mĭ aducă pe Anca sě-mĭ maĭ descânte.

Sciŭ că Anca, vědêndŭ că-ĭ tolerezŭ slăbiciunea, s'a aruncatŭ cu o passiune fiorósă asupra inocențeĭ mele virginale. Sciŭ că Anca, în tóte dilele cântându-mĭ și věrsândŭ lacrime pe genuchiĭ meĭ, m'a făcutŭ a vedea ce este amorulŭ adevěratŭ. Sciŭ că Anca, prin poetica sa iubire, a săditŭ potŭ dice, în sufletulŭ meŭ sentimentulŭ poesieĭ. Sciŭ că Anca, țiganca și vagabondă cum era, prin delicateța sentimentelorŭ și manierelorŭ sale, prin' îngrijirea ce da figureĭ si corpuluĭ eĭ, se părea că în tóte dilele se făcea maĭ graciósa și maĭ voluptósă, îmĭ proba că în vinele eĭ curgea unŭ sânge maı nobilu și o origină maĭ alesă de cât aceea ce o afișa. Sciŭ ca Anca, aprețuindŭ condițiunea eĭ în fața cu a mea, douĭ anı de dile cât a statŭ în satulŭ nostru, n'a divulgatŭ relațiunile nostre furișate către nimenĭ. Sciŭ în fine că Anca m'a făcutŭ se comitŭ cea din urmă nerodie a copilărieĭ mele. și celŭ de'ntêiu episodŭ din romanțulŭ tinerețeĭ mele, despre care voiu fi si silitŭ a vorbi maĭ departe.

XXXII.

La 1842 maĭcă mea era pentru a optŭ spre-decea óră grea Cu cât se apropia de timpulŭ ușurințeĭ, cu atâta părea a avea presimțirĭ funeste. Incepù dar a se prepara, ca bună creștină și mumă. Incepù a da instrucțiunĭ suroreĭ mele ceĭ maĭ marĭ, care, după un anŭ de căsătorie perdêndu-șĭ bărbatulŭ prin mórte, trăĭa ca věduvă la casa părintéscă. Surorilorŭ celorŭ maĭ micĭ le spuse că, cât vorŭ trăi, sě asculte de mine. Prescrise cum sě se distribue lucrurile și puținele scule ce avea. Cu mine avù o lungă conferință, în care mě povățuì ce se facŭ în viitorŭ pentru surorĭ, maĭ alesŭ cândŭ ar rěmânea fără avere și protecțiune ; a terminatŭ anunțându mě că maı are a-mĭ spune ceva, dar aceea va fi consiliulu celŭ din urma ce va avea a-mĭ da. Ințelegêndŭ însě că ceea ce voĭa sě-mı

céră are sě me coste, totŭ hesità maĭ multe ḑile. Când o rugamŭ sě mĭ spue, ea îmĭ dicea că acesta va fi ultima eĭ vorbă cu mine.

In fine durerile facereĭ începêndŭ, mě chĭemà la căpětêĭulŭ eĭ și, dupě ce depărtà pe toțĭ din cameră. îmĭ ḑisse:

«Pentru binele și viitorulŭ těŭ, nu face sě-ți legĭ vĭața de o țigancă. Caută și te-desfà de Anca. Pên' acuma, amŭ sciutŭ a face ca se nu ajungĭ de svonulŭ publicŭ. Dă-ĭ drumulŭ; și când veĭ găsi o partidă bună, însóră-te.»

Promisseiŭ că voiŭ urma consiliulŭ eĭ, considerându-lŭ ca unŭ oracolŭ.

Dupě două ḑile de agonie, móșa din satŭ care o assista declarà că facerea este grea, tatălŭ meŭ mě trimise cu trăsura cu patru caĭ ca sě aducŭ pe doctorulŭ de la Hușĭ, cunoscutŭ ca mamoșŭ. Cale de patru poște o facuiŭ în șése ore. Doctorulŭ aflandu-se bolnavŭ, îmĭ declarà că nu póte merge, dar îmĭ dete nisce medicamente. A doua ḑi diminéța amŭ fostŭ înděrěptŭ. Era însě prea têrḑiŭ! Biata maĭca mea sucombase! Casa tótă urla de bocete, la carĭ se adăogiră și ale mele!

Mortea maĭceĭ mele m'a făcutŭ sě cunoscŭ ce este aděvěrata durere și se portŭ jalea pentru perderea uneĭ ființe iubite. Mulțĭ anĭ amŭ plâns'o; căcĭ nu puteamŭ sě-mĭ aducŭ aminte de figura eĭ cea dulce, de ochiĭ eĭ ceĭ frumoșĭ albastri, de surisulŭ eĭ încântătorŭ, de vocea eĭ argintie, de noblețea manierelorŭ și sentimentelorŭ eĭ, fără sě uĭtŭ amorulŭ ce mĭ pastra și siguranta cu care preḑicea viitorulŭ meŭ.

Dupe ce mě desmeticiiŭ ceva de durerile ce mě copleșiseră, readunându mĭ mințile, mĭ amŭ pusŭ înainte datoriile și sarcinele ce me apesaŭ dupe promissiunile ce dădusemŭ maiceĭ mele. Aveamŭ înaintea mea o familie din cele maĭ grele: aveam 10 surorĭ și 3 frațĭ, de carĭ trebuea sě îngrijescŭ ca unŭ al doilea părinte, maĭ alesŭ că bĭetul tatălŭ meŭ părea zăpăcitŭ de greutatea nevoiorŭ.

XXXII.

Amŭ trebuitŭ sĕ începŭ cu sacrificarea plăcerilorŭ mele. Chemaiŭ pe Anca şi-ĭ declaraiŭ că, după jurămêntulŭ ce făcusemŭ maïceĭ mele, trebuea sĕ se ducă de pe la noĭ. Ea de o-cam-dată îngălbenì, mĕ făcù sĕ-ĭ maĭ repetŭ cele din urmă cuvinte, apoĭ rîse cu hohotŭ şi căḑù din picióre leşinată. Veniră surorile mele lângă ea, o stropiră cu apă şi o deşteptară. Atuncea ea le spuse că ĭ-a venitŭ rĕŭ din causă ca tată-seŭ voesce sĕ se întorcă în ţéra unguréscă. Toţĭ din casă plânseră, fiindă-că pe toţĭ îĭ desfatase atâta timpŭ cu cântecele eĭ. Apoĭ săru'tândŭ mâna la toţĭ, eşi cântândŭ :

Haide, suflete, cu mine :
Lasă 'n urmă foculŭ tĕŭ.
Căcĭ în lacrimĭ şi suspine
M'am ursitŭ sĕ trăescŭ eŭ.
Haide, dorule, departe
Sĕ cătamŭ ca sĕ găsimu
Mângâïere 'n alta parte,
Saŭ de jale sĕ murimŭ !»

Sguduitŭ până în fundulŭ inimeĭ de cruḑimea cu care am congediatŭ acéstă poetică fiinţă, care m'a ĭubitŭ atât de multŭ şi care mĕ părăsïa cu o resignaţiune atât de angelică, simţindŭ că-mĭ curgeaŭ lacrimele şiróïe fără sĕ le potŭ oprì, amŭ datŭ fuga de vale la casa Dadaceĭ mele unde ea găsduïa, decisŭ ca s'o oprescŭ. A fostŭ însĕ cu neputinţă.

«Trebuĭ sĕ te lasŭ, ḑisse ea. Nu voiŭ supĕra sufletulŭ cocóneĭ, Dumneḑeŭ s'o ĭerte !»

Puseiŭ în mâna bĕtrânuluĭ orbŭ o punga cu o sută leĭ, ĭar pe buzele Ancăĭ o lungă şi focosă sărutare, cu care a plecatŭ cântândŭ ĭarăşĭ cântecul eĭ de susu

18?8 Martie.

DIN TINEREȚE

DIN TINEREȚE

I.

Până la etatea maiorităţiĭ, amŭ trăitŭ şi amŭ lucratŭ sub direcţiunea tatăluĭ meŭ; rare orĭ, sub scutulŭ de dragoste al mameĭ mele, îmĭ permiteamŭ a mĕ emancipa şi a face lucrurĭ neaprobate de dênsulŭ. Acuma venise timpulŭ când credeamŭ ca mi se cuvenĭa a me emancipa. Tatălŭ meŭ însĕ fărŭ a considera că nu maĭ eramŭ copilŭ şi că trebuea sĕ asculte şi avisulu meŭ, din contra din ḑi în ḑi se arăta maĭ nătângŭ: voia a face tóte după capriţulŭ sĕŭ, şi contraria orĭ-ce părere saŭ idee manifestamŭ relativŭ la sorta intimă a familieĭ, care mĕ interesa maĭ tare ca orĭ-ce.

Cu vre-o duoĭ anĭ înainte, voindŭ a regula sórta surorilorŭ date la călugărie, a găsitŭ cu cale sĕ le ĭea de la Monastirile cele marĭ unde le aşeḑasem, şi sĕ le mute la schiturĭ maĭ micĭ şi maĭ apropiate de moşia nóstră. Decĭ uneia îĭ făcù chilie la Giurgenĭ, în districtulŭ Romanuluĭ. Ĭar alteĭa la Bogdăniţa, în districtulŭ Tutoveĭ. Apoĭ după mórtea maĭceĭ mele, a voitŭ sĕ maĭ dea patru fete la călugărie, ceea ce eŭ nu voĭamŭ a aproba. Din acéstă causă, şi altele care e de prisosŭ a le maĭ memora, aŭ venitŭ neînţelegerĭ între noi. Vĕḑêndŭ acesta, într'o ḑi i-amu declaratŭ că eŭ nu maĭ stau acasă, ca mĕ voiŭ duce la Iaşĭ, pentru ca sĕ cautŭ saŭ sĕ intru în vre-o scola, saŭ sĕ îmbrăţişeḑŭ cariera funcţiunilorŭ.

II.

Tatălŭ meŭ atuncea, departe de a se opune, mĭ-a destinatŭ în plină possessiune via de la Valea-Adâncă, de lângă Iașĭ, două camere în casele ce le aveamu lângă sântulŭ Nicolae celŭ Săracŭ, și doĭ băĭețĭ de țiganĭ spre a mĕ servi. Apoĭ aducêndu-mĕ elŭ însușĭ la Iașĭ, merse cu mine la Spatarulŭ Vasile Pogorŭ, care era Directoru Departamentuluĭ Dreptățiĭ, presentându-mĕ și arătându-ĭ dorința mea de a căpeta vre-o funcțiune. Ca unuluĭ care cetisemŭ Henriada luĭ Voltaire, tradusă de acestŭ importantŭ personagiŭ, mĕ dusesemŭ cu entusiasmŭ la elŭ, sigurŭ fiindŭ că ómeniĭ carĭ facŭ versurĭ — saŭ așa ḑicêndŭ poețiĭ — trebuĭ sĕ fie bunĭ, blânḑĭ, veselĭ și espansivĭ. Nu sciŭ de ce, dar așa credeamŭ eŭ ca trebuĭ sĕ fie ceĭ ce se ḑicŭ fiiĭ Muselorŭ, carĭ se inspiră de Apolon și caută rime pe sub cóstele Olimpuluĭ.

In contra așteptăriĭ mele însĕ, viitorulŭ meŭ superiorŭ, departe de a mĕ încânta, la prima aparență mi s'a părutŭ maĭ indigestŭ de cât versurile Henriadeĭ. Posacu, posomorîtŭ, gravŭ, seriosŭ, atâta mi se părù de antipaticŭ, în cât îmĭ venĭa sĕ lasŭ la elŭ pe tatălŭ meŭ și s'o rupŭ de fugă. M'a întrebatŭ ce carte sciŭ, unde amŭ învețatŭ și daca scriŭ bine. Rĕspunseiŭ cum mĕ pricepuiŭ, apoĭ se puse de scrise pe o bucățica de hârtie ceva, și acea hârtie dând'o tatăluĭ meŭ, iĭ ḑise sĕ mĕ ducă la Caminarulŭ Dumitraki Cornea, care era capŭ de divisiune, saŭ *șef de secție*, cum se ḑicea pe atuncea.

Acestŭ personagiŭ era cu totulu de alta natură: veselu, surîḑĕtorŭ, glumețŭ, dupĕ ce a îmbrățișatŭ pe tatălŭ meŭ, pe mine m'a sărutatŭ părintesce și mĭ-a spusŭ că, numaĭ sĕ fiŭ aplicativŭ, și va face tóte chipurile ca sĕ mĕ înainteze, adăogendu ca suntemu și ceva rude, sau *cimotiĭ*, cum se ḑice la Moldova. Decĭ me dete sub ordinile Stolonacealnicilorŭ (capĭ de biurou) seĭ Mataki Lupu, și G. Papafilu, carĭ la rendulŭ lor

me puseră în comunicațiune cu alțĭ copiști, cu carĭ trebuea sĕ conlucrezŭ.

Eată-mĕ căpĕtuitŭ și intratu într'o viéță cu totulŭ nouă, în care a trebuitŭ sĕ facŭ atâtea esperiențe și sĕ încercŭ atâtea decepțiunĭ !

III.

Nu scieamu de amu lefa sau nu. La capetulu luneĭ mĕ pomeniiŭ chiematu in cabinetulu Directoruluĭ, care mĕ puse se subscriŭ pe o lista, și apoĭ îmĭ dete în mâna 50, adecă cincĭ decĭ leĭ (vechĭ se înțelege), dicêndu-mĭ că acésta este de la Excelența sa Domnulŭ Ministru. In adevĕrŭ acea Excelentă era atâta de nobilă, în cât nu se înjosia sĕ ĭea lefa pentru funcțiunea ce ocupa. A servi ca ministru, după parerile de atuncea, pentru nobilĭ era o datorie, care nu se cuvinea sĕ fie remunerată. De aceea lefa de duoĕ miĭ leĭ pe lună, ce avea ministrulŭ, se distribuĭa la candidațiĭ ce nu intraŭ în statŭ (ca de al-de mine), și la alțĭ funcționarĭ din Departamentu și chĭar de prin Tribunale, carĭ se sciaŭ că sunt maĭ necessitoșĭ.

Ce bogatŭ m'amŭ credutŭ când amŭ primitŭ ceĭ întêĭ banĭ ca léfa! Ce maĭ chefurĭ amŭ făcutŭ cu ceĭ 50 de leĭ ! Până și luxulŭ de a lua înghĭețată mi l'amŭ permisŭ, o dată pe sĕptămână, (de câte 20 parale), și mi se părea că facŭ unŭ actŭ de desfrênare!

In curêndŭ mĭ-amŭ făcutŭ camaraderiĭ plăcute, căcĭ, nu sciŭ, cum se făcea, maĭ toțĭ ceĭ cu carĭ faceamŭ cunoscință mĕ afecționaŭ. Până și morocănosulŭ de directorulŭ meŭ, într'o di nemerindu-se sĕ ne întêlnimŭ în scară când eșiamŭ de la cancelarie, mĕ pomeniiŭ că-mĭ spune sĕ mĕ urcŭ în trăsura sa, care trăsese la scară. Apoĭ ducêndu-mĕ acasă la elŭ, mĭ-a spusŭ (ceea ce forte multŭ m'a uimitŭ) că amŭ sĕ mănâncŭ la elŭ. După ce mĕ presentă la Cocóna D-sale, acésta mĭ-a vorbitŭ cu atâta bunătate și blândeță în cât mĭ-a descleștatŭ

gura ; și nu numaĭ că amu mâncatŭ bine (de treĭ orĭ pote cât eĭ amêndouĭ), dar amŭ și vorbitŭ, se vede, ceva care ĭ-a făcutŭ sĕ rîdă; ĭar, după masă, când le-amŭ sărutatŭ mâna ca sĕ-mĭ ĭaŭ adio, cocóna m'a invitatŭ ca în tóte joile sĕ viŭ sĕ mănâncŭ la eĭ. Când amŭ spusŭ acésta la Cancelarie a doua ḍi, s'aŭ minunatŭ toțĭ, fiindu-că nimenĭ, nicĭ o dată, nu vĕḍuse pe boĭerulŭ Pogorŭ rîḍêndu saŭ surîḍêndŭ ; decĭ eŭ comisesemŭ o adevĕrată minune, puindu-lŭ în veselie.

IV.

Era rênduélă, pe atuncea, la tóte ministerele, ca în tóte ḍilele sĕ stea în permanență câte unulŭ din scriitorĭ doue-ḍecĭ și patru ore în Cancelarie, atât pentru priveghierea cât și pentru primirea corespondențelorŭ, pe care în casurĭ de urgență le ducea la Directorulŭ. Aceștĭ jurnalierĭ, carĭ pe atuncea se numĭaŭ *dejurna*, eraŭ înscrișĭ pe o listă, după care toțĭ, fiecare la rêndulŭ seŭ, își făcea datoria. Ca unulŭ ce fuseiŭ înscrisŭ și eu în acea listă, peste vre-o douĕ-decĭ de ḍile dupe intrarea mea în servițiŭ, amŭ trebuitŭ sĕ-mĭ facŭ rêndulŭ ; sarcina inutila, absurdă și urîciósă, căreĭa trebuea sĕ me supunŭ.

După ce plecà totă lumea de la Cancelarie, trimiseiu pe unu odagiŭ (odăĭașŭ) sĕ-mĭ aducă ceva de mâncare : îmbucaiŭ ceva, nu maĭ ținŭ minte ce, dar forte prostu, și apoĭ mĕ puseiu se citescŭ Regulamentulŭ Organicŭ și Codica Civila ce se aflau pe masa Directoruluĭ. După ce odagiii au maturatŭ și aŭ grijitŭ tóte camerele, m'amu instalatŭ în salonulŭ celŭ mare, unde mĭ-amŭ alesŭ o masă lungă care se-mĭ serve de patu, și câte-va dossare pe care sĕ-mĭ facŭ căpĕtâiulŭ în lipsa de perină ; apoĭ, ca sĕ-mĭ trecă timpulu, mĕ puseĭŭ sĕ citescŭ cărțile puținŭ distractive ce le spuseiu maĭ susŭ.

Séra, după ce ascultaiŭ, din balconŭ, concertele privighĭetorilorŭ din grădinele învecinate, carĭ parea că adoraŭ stralucirea luneĭ și frumusețea scânteĭetore a stelelorŭ, me culcaiŭ pe masa ce-mĭ alessessemŭ, avêndu în fața mĭ șése

ferestre marĭ pe carı venĭa lumina lunei pana ın ochiĭ meı. Eramŭ singurŭ : nu aveamŭ altŭ tovarăşŭ de cat doră cate-va duzinĭ de greĭeıĭ, ale cărora concerte cadențate îmĭ lovĭaŭ audulŭ, făcêndu-mĕ surdŭ la răcăitulŭ şórecilorŭ numeroşĭ ce nopțile rodeaŭ dossarele de pe mese.

Aşteptândŭ ca sĕ vie Morfeŭ cu visele sale, saŭ cum dice poporulŭ *Moşu Iene pe la gene*, mi s'a părutŭ a vedea o stranie ceremonie : în mijloculŭ salonuluĭ era o masă cu lumanărı de céră aprinse şi cu o cruce, ĭar alăturĭ cu masa o cristelniță, saŭ căldare de botezŭ, apoĭ vre-o duoĭ popĭ cu dascalii lorŭ ce cântaŭ, apoĭ unŭ boĭerŭ bĕtrânŭ, îmbrăcatu cu haine forte bogate, cu ceacşirĭ roşiĭ, cu meşĭ în picióre, cu fesŭ în capŭ, cu o fermenea scurtă de matasă, purtândŭ unu copilu în brațe şi stându în fața meseĭ, lângă care popiĭ psalmo liau. Atuncĭ me apropiaiu şi eu ca sĕ vĕ lu ce copilu este ; ıar tatalu meu (care parea că venise şi elu împreuna cu o femeie ce negreşitŭ era *manca*, saŭ *doıca)*, vĕdendu-me cuprinsu de curiositate, me trase şi-mĭ spuse că boıerul celu betranu este Logofetulŭ Toder Balşŭ, care me boteza pe mine. Uımitu de vorbele tateĭ, mi se ațîță curiositatea şi maı tare, me apro piaiu cand scotea copilulŭ din cristelnița şi ın adeveru me re cunoscuiu pe mine, când eramŭ în etate de şese lunı, mititelu slabŭ şi pipernicitŭ !

Acésta fantasmagorie n'a întârdiatŭ însĕ a disparea ca unu norŭ de fumu luatŭ de vênturĭ. Curêndŭ apoĭ se făcea ca se strecuraŭ, ca într'o panoramă plutitóre pe o gârla cu cursu rapede, pe dinaintea mea, tóte fasele copilarieĭ mele, de la caruciorulu trasŭ de cânĭ până la furia amoruluĭ meŭ pentru Anca, a căreıa aducere aminte îmĭ rescolia sângele de la creştetulŭ capuluĭ până la talpile piciórelorŭ. O vedeamŭ aci rîdêndu, aci plângêndŭ, aci facêndu-mĭ semnu se viŭ la ea, aci sĕ fugŭ de dênsa. O audiamu cântândŭ, când de jale, când de veselie. Me rapediamŭ s'o apucŭ în brațe, ea fugia ; alergamu după dênsa cât ce puteamŭ gonind'o pe délurı şi pe vaĭ, şi tocmaĭ când se apropiaŭ mânele mele de ea, disparea ca naluca, şi mĕ pomenĭamŭ înconjuratŭ de toțĭ camaradĭ meĭ din

Ministerŭ rîdêndŭ cu hohote de prostiile mele. Simţindŭ atuncea că inima mi se bătea ca o pîrpăriţă de móră, gata a sbura de la loculŭ eĭ, o apucaiŭ cu dinţiĭ ca s'o ţinŭ pe locŭ, şi readunându-mĭ puterile căḑute în lângeḑire, mĕ siliiŭ sĕ adormŭ.

Dar pe când somnulŭ se juca de-a *baba órba* cu mine, rotindu-se mereŭ împrejurulŭ ochilorŭ meĭ fără a-mĭ atinge genele, de o-dată auḑiiŭ unŭ felŭ de fîşiitură, ce părea că imita tîrîtura picióreloru uneĭ babe bĕtrâne pe nisce scândurĭ uscate. Mĕ uitaĭu în lungulŭ salonuluĭ şi atuncea, cu mare spaĭmă, vĕḑuiŭ că din colţulŭ opusŭ venĭa, abĭa mişcându-se, o ființă în chipŭ de omŭ, înaltă de treĭ orĭ cât mine şi îmbrăcată în albŭ de susŭ până josŭ; şi pe lângă sgomotulŭ cĭudatŭ al paşilorŭ eĭ, auḑiamŭ încă unŭ sgomotŭ ce sĕmĕna cu clăpăitura fălcilorŭ şi dinţilorŭ unuĭ animalŭ puternicŭ. De astă-dată nu maĭ era de glumitŭ: fără dór şi póte, acésta trebuea sĕ fie stafia caseĭ, despre care odagiiĭ Ministeruluĭ spuneaŭ cu certitudine ca se arată adesse-orĭ în carne şi în óse. Eŭ însĕ, care nu credeamŭ în aseminea absurdităţĭ, atuncea aducêndu mĭ aminte de vitejia eroilorŭ din Mitologia grecescă şi din Povestile populare, mĕ decidŭ sĕ sdrobescŭ capulŭ matahaleĭ ce venĭa asupra mea. Deci de pe masa pe care mĕ aflamŭ culcatŭ, întinseiŭ încetişorŭ mâna şi apucaiŭ de spetéză unŭ fotoliŭ solidŭ şi greŭ, pe care lucra şefulŭ de secţiune, ĭar când mi se părù că dihania era numaĭ la distanţă de cincĭ paşĭ, mĕ sculaiŭ ca fulgerulŭ şi, radicândŭ fotoliulŭ de-asupra capuluĭ meŭ, îl răpeḑiiŭ asupra eĭ cu tóte puterile. Şi răpeḑitura mea a fostŭ aşa de puternică şi violentă, în cât matahala mea a intratŭ în pămêntŭ, ĭar eŭ, storsŭ de puterĭ şi de palpitaţiunĭ, căḑuiŭ pe parchetŭ fără de simţire.

M'amŭ deşteptatŭ, apoĭ, înconjuratŭ de odagiĭ, carĭ, cu luminările aprinse, mĕ stropiaŭ cu apă şi mĕ spălaŭ de sângele ce-mĭ curgea pe nărĭ, în urma lovitureĭ violente ce primisemŭ prin propriile mele pornirĭ.

V.

Ḑiua începuse a se îngâna. Cu capulŭ încă turburatŭ de coșmarulŭ ce avusesemŭ, amŭ deschisŭ ușa despre balconŭ, și amŭ eșitŭ afară. Mi se risipiră imediatŭ impressiunile de oróre ce căpĕtasemŭ peste nópte, înaintea spectacoluluĭ măreţŭ al natureĭ, în momentele când lumina ḑileĭ desbrăca luceferiĭ de scânteile lorŭ și părea că gonesce cu flacără de focŭ întunerecul nopţiĭ. Cântărĭ plăcute, ce-mĭ păreaŭ divine, se revĕrsaŭ din gușele micelorŭ cĭocârliĭ carĭ, cu fălfăirĭ continue, se ţineaŭ în aerŭ și se urcaŭ mereŭ în susŭ pentru ca ele, cele întâiŭ, sĕ întêmpine primele raḑe ale sóreluĭ, și sĕ le aducă în triumfŭ pe faţa globuluĭ pămêntescŭ, spre a respândi lumina și viéţa. După ce sórele mĭ-a arătatŭ tóte raḑele sale, maĭ ascultaiŭ ca jumatate oră concertele răpitóre ale privighitorilorŭ din crângurile grădinelorŭ vecine; apoĭ intraiŭ în salonulŭ în care petrecusemŭ nóptea atât de urîtŭ, și punêndu-mĕ la o masă, făcuiŭ conceptulŭ uneĭ petiţiunĭ cam în cuprinsulŭ următorŭ:

«Excelenţă! (Pe atuncea miniștrilorŭ li se da acestŭ titlu). Fiindŭ-că casa în care este așeḑatŭ Departamentulŭ D-v. este visitată de stafiĭ, carĭ pe mine se vede că mĕ urmărescŭ ca sĕ mĕ necăjască, și fiindŭ-că mie nu-mĭ place societatea de asemenea dobitóce, vĕ rogŭ porunciţĭ sĕ mĕ scutéscă de sarcina *dejurneĭ*; saŭ de nu, sĕ primiţĭ demissiunea mea.»

După ce amŭ decopiatŭ acéstă petiţiune cu cea maĭ mare îngrijire și cu cele maĭ frumóse caractere chirilice în douĕ și treĭ etagiurĭ, după cum se scriea pe atuncea, o puseiŭ pe masa Directoruluĭ, care primia petiţiunile în loculŭ ministruluĭ și care, potŭ ḑice, că maĭ în permanenţă îl înlocuia; căcĭ ministrulŭ titularŭ maĭ că nu da pe la Departamentulŭ sĕŭ; hârtiile curente se espediaŭ subscrise de Directorulŭ, și numaĭ pe

cele maĭ importante le trimitea prin cinova ca sĕ le sub-scrie ministrulŭ.

Până a nu veni ora cancelarieĭ, mĕ pomeniiŭ cu tatălŭ meu. Elŭ venise de la ţéră în ajunŭ şi, negăsindu-mĕ acasă, plecase sĕ-mĭ dea de urmă la Departamentŭ. Iĭ spuseiŭ, cu lacrimele în ochĭ, visiunile mele de peste nópte şi-ĭ declaraiŭ că, de nu va mijloci elŭ ca sĕ fiŭ scutitŭ de *dejurnă*, apoĭ facŭ causă ministerială.

Tatălŭ meŭ, care nu era tocmaĭ incredulŭ la superstiţiunĭ, îmi esplică că visurile mele aveaŭ raţiunea lorŭ. Maĭ înteiu scena botezuluĭ era adevĕrată; cacĭ acolo, în salonulŭ acela, reposatulu Toder Balşŭ me botezase in anulu 1822: ĭar aparitiunea stafiei o credea ĭarașĭ adevĕrată, ca pedeapsa a sufletuluĭ luĭ, pentru ca nu şĭ-a ţinutu promissiunea de a-mi face parte de moştenire din imensa lui avere si mie, finului seu, ci a lăsat'o tota cuĭ nu trebuea.

Cu ocasiunea aceea, tatălu meu îmĭ spuse că betranulu Balşu, cand a venitu cu domnia Michaĭ Sturza Voda, care-ĭ era nepotŭ de soră, în aventulŭ seu patrioticu vedendu cu fericire aşeḑată în ţera domnia pamentena, cand a mersu se-lu felicite pentru prima óra, ĭ-a spusu: «Prea înalţate Domne şi nepote, fiindu-ca D-ḑeu nu mi-a datu copii, şi fiindu ca elu a voitu ca se te înalţe la o trepta aşa de slavita, eata ca prin acestu testamentu te facu moştenitorŭ pe averea mea, care scii ca covêrşesce şi pe a lui Rosnovanu, pentru ca se aĭ mijloce se traesci ca unu Domnŭ falnicu şi se poţi face bine patriei fara a-ţĭ pângari numele cu catachrisurĭ (abusuri) ca Domnii veneticĭ de maĭ nainte.» Dupa trei patru anĭ înse, dragostea betrânuluĭ slabì, fiindŭ-ca chronica scandalosa în tote ḑilele ii aducea pe la auḑu fapte abusive de notorietate publica: se ḑicea ca Maria sa facea ca se-i vie peşcheşurĭ grase, ba de Vămĭ, ba de la Ocne, ba de la Chrisóve, ba chĭar şi de la funcţiunile cele mai însemnate. Atuncea se ḑicea că betranulu în câte-va rêndurĭ s'ar fi dusŭ sĕ-lŭ mustre şi sĕ-ĭ spue ca, de nu va înceta cu asemine fapte ruşinóse, elŭ îşi va retrage donaţiunea. Intr'o bună diminéţă însĕ bĕtrânulŭ Balşŭ dete or-

tulu popeĭ până a nu apuca sĕ-şĭ schimbe testamentulu, lasândŭ nepotuluĭ seŭ nu numaĭ multele luĭ moşiĭ şi casa (care atuncea se închiria pentru ministerŭ), dar chĭar barba luĭ cea lungă, care, împreună cu mustăţile şi cu genele, căḑuse până în ḑiua înmormêntăriĭ. Lumea, ciudată cum e totŭ-d'a-una, şoptĭa şi ḑicea că boĭerulŭ ar fi luatŭ, pentru ca sĕ petrécă, arsenicŭ saŭ şoricésă ; dar pe atuncĭ nicĭ procurorĭ nu eraŭ, nicĭ mediciĭ nu se ocupaŭ cu constatărĭ de decesurĭ nenaturale ca în ḑilele nóstre. Astŭ-felŭ după înmormêntare, o mulţime de rude carĭ se uĭtaŭ cu jindŭ la averea bĕtrânuluĭ Balşu, şi o mulţime de finĭ (între carĭ şi eŭ) cărora le promisese câte ceva, au remasŭ cu buzele umflate.

VI.

Evenimentulŭ meŭ a datŭ motivu de cercetarı sgomotóse. Betrânulu Pogorŭ, după ce a cetitŭ petiţiunea mea, maĭ întêiŭ se ḑice ca ar fi rîsŭ aşa de tare în cât ĭ-aŭ căḑutŭ ochelariĭ; apoı chemândŭ pe şefiĭ de secţiunĭ le-a spusŭ ca sĕ faca o anchetă în tolă regula. Decĭ arătarea mea corespunḑêndŭ cu semnele de loviri ce aveamŭ pe nasŭ şi pe frunte, precum şi cu deposiţiunile odagiilorŭ atât ale celorŭ de susŭ cât şi ale celorŭ din etagiulŭ de josŭ, carĭ afirmaŭ că şi eĭ adessea se întâlnescŭ cu stafia spăımântătore a caseĭ, s'a decisŭ ca funcţionariĭ sĕ faca dejurna numaĭ până la ora când se aprindŭ luminările, ĭar după aceea sĕ se ducă acasă, ceea ce mie mĭ-a făcutŭ o popularitate nespusă între colegiĭ meĭ. Maĭ târḑiŭ chĭar s'a decisŭ a se parăsi casa din causa stafieĭ, în cât proprietarulŭ eĭ, Vodă Sturza, vĕḑêndŭ că n'o maĭ póte închiria, a transformat'o în teatru, în care patru-ḑecĭ de anĭ şi maĭ bine nisce altŭ-felŭ de stafiĭ, sub nume de artistĭ, aŭ jucatŭ farse şi comediĭ, până ce în anulŭ 1888 de o-dată s'a consumatŭ de unŭ incendiŭ, ce se crede a se fi pusŭ totŭ de stafia cea veche a luĭ Balşŭ.

De prisosŭ a spune că naraţiunile mele despre stafia acésta

aŭ înveselitŭ multă lume, fiindŭ-că maĭ toțĭ șefiĭ meĭ mĕ invitaŭ anume la mesele lorŭ pentru ca sĕ mĕ asculte si cocónelor. Cu acéstă ocasiune amŭ făcutŭ multe cunoscințe plăcute, carĭ aŭ contribuitŭ la succesele ce le-amŭ avutŭ maĭ tărḑiŭ în societate.

VII.

Maĭ răpede de cât m'așĭ fi așteptatŭ, m'amŭ vĕḑutŭ într'o bună diminéță numitŭ în statŭ, adecă scriitoru regularŭ. Dintre vre-o ḑece practicanțĭ multŭ maĭ vechĭ, am fostu preferitŭ în considerațiune că scriamŭ maĭ curatŭ și maĭ iute de cât toțĭ; amŭ simțitŭ însĕ că la acésta a contribuitu (fără a mi se spune, negreșitŭ) și protecțiunea delicată a nobileĭ consórte a Directoruluĭ meŭ, la care mâncamŭ de datorie în totă septămâna și care părea că mĕ afecționa.

Acéstă căpĕtuire însĕ de și îmĭ arăta până la ore-care gradu perspectiva înaintărilorŭ, nu-mĭ mulțumĭa încă sufletulu. Simțĭamŭ că mĕ róde necontenitŭ unŭ ghimpe la inimă, care mĕ neliniștĭa. Mĕ simțiamŭ inferiorŭ în lumea acésta din punctulu de vedere intelectualŭ; și mĕ frămêntamŭ cu mintea cum se facŭ ca sĕ iesŭ din starea de ignoranță în care mĕ vedeamŭ. Imĭ blestemamŭ sórta că nu aveamŭ mijlóce de traiŭ îndestule, pentru ca sĕ intru iarășĭ în scóle sĕ potŭ sĕ mĕ luminezŭ maĭ bine și sĕ mĕ facŭ maĭ folositorŭ în lumea acésta. Ușorulŭ meŭ bagajŭ de cunoscințe, ce căpĕtasemŭ în cele douĕ clase din Sântulŭ Sava, se evaporase în timpulŭ celorŭ douĭ treĭ anĭ cât stătusemŭ la țéră: nu-mĭ rĕmăsese de cât versurile svăpăĭate ce făcusemŭ pentru Luxița. De multŭ timpŭ încetasemŭ chĭar de a face versurĭ. Sorbisemŭ cu atâta poftă armoniósele cântece ale Ancăĭ, în cât, cupa plăcerilorŭ avênd'o tot-d'a-una plină înaintea mea, nu maĭ simțiamŭ nevoĭe a-mĭ încorda lira spre a căuta și a găsi armoniĭ maĭ dulcĭ, fiindŭ-că ea însășĭ era o armonie suavă și fermecătóre pentru orĭ-ce sufletŭ poeticŭ. Vechile mele încercărĭ poetice le găsiaŭ ad-

mirabile nătărăiĭ de colegiĭ meĭ, când le cetiamŭ din ele; dar laudele lorŭ nu mĕ îmbĕtaŭ, căcĭ eŭ aveamŭ convincțiunea că nu eraŭ de cât copilăriĭ risibile și fără de nicĭ o valóre. Astă dată doriamŭ, sĕ facŭ ceva maĭ bunŭ, maĭ cu vlagă, maĭ solidŭ, și la acésta eramŭ convinsŭ că n'așĭ putea ajunge de cât daca mĭ-așĭ maĭ freca cincĭ-șese anĭ cótele de băncele scólelorŭ de atuncea.

Preocupatŭ mereŭ de dorulŭ acesta, maĭ întâiŭ de tóte aveamŭ recursŭ la lectură: citeamŭ cu nesațiŭ orĭ-ce carte îmĭ cădea sub mână, orĭ-ce jurnalŭ, orĭ-ce publicațiune. Afară de acésta, amŭ începutŭ a mĕ roti pe lângă ómeniĭ ce audiamŭ că sunt învĕțațĭ. In casa unuĭ unchiŭ alŭ meŭ, Spătarulŭ Antohi Sion, cunoscuiŭ câțĭ-va professorĭ: fără a fi elevulŭ lorŭ, mĕ duceamŭ de ascultamŭ cursurile ce le făceaŭ la Academia Michailénă. Ast-felŭ, cu încetulŭ, legândŭ cunoscințe și chĭar intimitățĭ atât cu professoriĭ, cât și cu studențiĭ ceĭ maĭ marĭ, mĕ pusseiŭ în curentulŭ mișcăriĭ culturale și intelectuale.

Simțindŭ necessitatea de a cunósce măcar o limbă străină modernă, fiindŭ-că limba grecéscă acum începuse a eși din usŭ și nu o vorbĭaŭ de cât greciĭ puținĭ cățĭ maĭ eraŭ în țéră, mĕ puseiŭ sĕ învĕțŭ limba francesă. Sciindŭ a ceti puținŭ, din cât apucasemŭ de la dascălulŭ Cĭasnocŭ, cădiuiŭ pe o carte cu Dialogurĭ, lucrată de T. Codrescu, apoĭ pe o gramatică și unŭ Dicționarŭ (împrumutate de la unŭ amicŭ) și încetŭ, încetŭ, mereŭ făcêndŭ essercițiĭ cu lectura și cu memorisarea, ajunseiŭ a pĕtrunde în secretele acesteĭ limbĭ, care din di în di se făcea maĭ de modă în societate. Apoĭ vĕdêndu-mĕ în stare de a putea și traduce fără greșelĭ orĭ-ce citĭamu (după cum mĕ încredințaŭ uniĭ amicĭ cu cunoscințe căpĕtate în scole), mi se părù că amŭ găsitŭ mijloculŭ de a ajunge la ținta ce o dorĭamŭ: de a mĕ lumina singurŭ, și de a căpĕta, între ceĭ pateru perețĭ aĭ camereĭ mele, cunoscințele ce le-așĭ fi pututŭ căpeta în scóle.

Urmarindŭ cu predilecțiune ideea și dorulŭ de a me pune în communicațiune cu omeniĭ învețațĭ și cu aceĭ ce se distingeaŭ

prin spiritŭ saŭ talente, legaiŭ intimităţĭ cu maĭ mulţĭ din eleviĭ de la Academie. Nicolae Ionescu, feciorulŭ luĭ Popa Ion din Roman, care până a nu avea barbă, mĕ făcea a vedea în elŭ, ceea ce în adevĕrŭ amŭ apucatŭ cu patru-ḑecĭ anĭ maĭ târḑiŭ, unŭ parlamentarŭ din ceĭ maĭ limbuţĭ ce a putulŭ sĕ producă pămêntulŭ fertilŭ al Romanuluĭ.

Acesta întru adevĕrŭ avea unŭ talentŭ extraordinarŭ de improvisaţiune: era în stare ca pentru orĭ-ce subiectŭ, cu fondŭ saŭ fără fondŭ, comandatŭ chĭar, se vorbéscă câte o oră saŭ două şi, cu discursurĭ ciceroniane bine ḑisse şi elegantŭ espresse, sĕ uĭméscă pe orĭ-care ascultătorŭ saŭ gură-cască, fără a spune însĕ în realitate nimicŭ care sĕ convingă saŭ sĕ instruéscă.

Cu tótă inutilitatea şi inopurtunitatea unuĭ asemine talentu, pe atuncea, când nicĭ tribună nici barou nu essista, mulţĭ tinerĭ se essercitaŭ în frumósa artă de a vorbi, fiindŭ-că toţi nutriamŭ speranţa uneĭ ere de viéţă parlamentară şi constituţională, fiindŭ-că toţĭ ne credeamŭ chemaţĭ a lucra la regenerarea patrieĭ. Esperienţa însĕ maĭ târḑiŭ ne-a datŭ trista decepţiune de a ne convinge că elecuenţa parlamentară nu patrieĭ, ci ambiţioşilorŭ a servitŭ ca pârghie spre înălţare. Eu, unulŭ, orĭ cât admiramŭ pe amiculŭ meŭ Ionescu, aveamŭ înca de atuncea assemine convincţiunĭ pessimiste, şi de aceea nicĭ unŭ preţŭ nu puneamŭ pe acéstă frumósă artă, şi nicĭ nu-mĭ băteamŭ capulŭ sĕ facŭ esserciţiĭ de declamaţiune saŭ de retorică.

Era póte şi ceva inherentŭ natureĭ mele. Arta, care chĭar înainte de a o cunósce bine o simţĭamŭ în sufletulŭ meŭ, era poesia: acésta voĭamŭ a cultiva; în acésta cautamŭ a mĕ instrui, şi pentru acésta căutamŭ a găsi modele pe urma cărora sĕ potŭ merge. Printre studenţiĭ de la Academie ascultamu din când în când câte o palidă producţiune de versurĭ, dar nu era ceva care sĕ mĕ misce. Unŭ vĕrŭ al amiculuĭ meŭ Ionescu, numitŭ Ión Poni, me mulţămia ceva maĭ bine; parea că atinge maĭ bine cordele simţitore; dar elu avea o predilecţiune particulară pentru teatru, şi de aceea făcea maĭ adessea tirade

lungĭ dramatice, pe care le declama forte frumosŭ. Acesta, în adevĕrŭ, după ce a eșitŭ din scolă, s'a devotatŭ arteĭ dramatice și a jucatŭ cu destulŭ succesŭ în drame și tragediĭ până la capĕtulŭ vieţeĭ sale (1). Maĭ era unŭ tĕneru, care se da de poetŭ dar care fiindŭ maĭ în versta de cât mine și professorŭ, pe lângă aceste și cam prea încântatŭ de persóna sa, evitamŭ de a-lu apropia. Acesta era Dimitrie Gusti, celŭ întâiŭ care 'șĭ facuse nume de poetŭ lиricŭ. Lirismulu luĭ consista în aceea ca facea strofe multe, versurĭ lungĭ, bine cadenţate, bine rimate, dar forte palide, fara sentimentu, fară ideĭ, fară gustu și într'o limbă forte încalcita. Acesta fusese celu întâiŭ și uniculu elevu al Referendaruluĭ scoleloru, multŭ trâmbiţatulu părinte al literatureĭ George Assaki.

VIII.

Singurulu organu cuasi-literarŭ pe atuncea in Moldova era «Albina Romanescă», fundata de G. Assaki. Eramŭ în curentulu acestei publicaţiuni, pe care o citiamu la unchĭulŭ meŭ Antohi Sion. Acestu unchiu vĕḑèndu aptitudinele mele pentru literatura, dupa unele strofe de versurĭ ce din când în când îĭ recitamŭ, într'o Dumineca mĕ luà în trăsura și mĕ dusse de mĕ presenta la acestu veteranŭ al literatureĭ.

Ne deprinsu încă bine cu lumea, mi se parea cam ciudată visita acésta, sciindŭ maĭ alesŭ că mĕ ducŭ la unŭ omŭ ce mi se ḑicea ca e forte învĕţatŭ și care juca unŭ rolŭ așa de mare, fiindu Referendariu, titlu ce mi se parea că ecuivala cu acela de Voda al scolelorŭ. Când citiiu pe frontispiciulŭ casseĭ ale cu litere mari *«Pacea și al meu repaosu»* mi se parù lucrulu așa de sublimu, în cât nu me maĭ îndoĭamŭ că amŭ se mĕ înfăţișezŭ înaintea unuĭ omu îndumneḑeitŭ; unŭ singurŭ lucru inse me intriga la inscripţiunea acésta, și mĕ totu

(1) A murıtŭ, de nu mĕ 'nșelŭ, pe la anulu 1852.

întrebamŭ : de ce nu va fi făcutŭ frasa maĭ naturală ? de ce nu va fi scrisŭ «*Pacea și repaosulŭ meŭ?*»

Fuseiŭ primitŭ cu multă bună-voință și supusŭ la unŭ adevĕratŭ interogatoriŭ. După ce-ĭ spuseiŭ pe scurtŭ fasele copilărieĭ mele, ḑisse : «Pĕcatŭ că aĭ părăsitŭ așa de curêndŭ scóla ! Nu-țĭ rĕmâne de cât sĕ te instruescĭ singurŭ, prin lectură și prin contactŭ cu învĕțațiĭ. Vino maĭ desŭ pe la mine... de séră, la 7—8 ore !»

Visita acésta o făcusemŭ cam de dimineță. Assaki, care era îmbrăcatŭ într'unŭ halatŭ și cu o scufie de catifea pe capu, ne primise în camera sa de lucru. Acéstă cameră era destulŭ de mare : pe de lăturĭ eraŭ maĭ multe dulapurĭ cu cărțĭ, ĭar în mijlocŭ o masă mare pe care eraŭ recuisite de scrisŭ, maĭ multe cărțĭ marĭ deschise, instrumente inginerescĭ, tablourĭ litografiate, pietre litografice, forme tipografice și altele, care tóte păreaŭ a-mĭ spune că Assaki e și maĭ învĕțatŭ de cât auḑissemŭ.

După o scurtă convorbire cu unchiulŭ meŭ, la care nu prea făceamŭ atențiune fiindŭ-că mĕ uĭtamŭ cu gura căscată la tablourile de pe perețĭ, ne luarămŭ ḑiua bună de la marele omŭ, care, la retragere, îmĭ repetà invitațiunea pe deséră.

Maĭ tótă ḑiua amŭ statŭ la cumpene : sĕ mĕ ducŭ, saŭ nu ? Hesitațiunea mea era motivată pe cuvêntulŭ că nu sciamŭ ce voiŭ face eŭ acolo ; apoĭ mĕ temeamŭ că voiŭ da peste lume prea numerósă și necunoscută, lucru ce nu-mĭ prea plăcea, fiindŭ-că aveamŭ o predilecțiune pentru viéța isolată Dar pe după prânḑŭ venindŭ pe la mine vre-o duoĭ academiștĭ și spuindu-mĭ că și eĭ sunt invitațĭ acolo, mĕ luaiŭ cu dênșiĭ.

Furămŭ primițĭ în grădină. Găsirămŭ câțĭ-va professorĭ tinerĭ, între carĭ era și Gusti, și maĭ mulțĭ elevĭ de ceĭ maĭ marĭ. Assaki recomandà pe ceĭ noŭĭ venițĭ la respectabila sa consórtă, care apoĭ la rêndulŭ eĭ îĭ recomandà fiiceĭ sale, o frumósă fată de vre-o douĕ-ḑecĭ de anĭ, care mi s'a părutŭ așa de frumósă, în cât m'a lovitŭ unŭ felŭ de amețélă ; și póte

așĭ fi căḍutŭ din picióre, daca nu aflamŭ arborĭ de care sĕ mĕ rézămŭ.

A fostŭ o adevĕrată serată literară. Intr'unŭ pavilionŭ ce era în grădină, se citiră și se declamară versurĭ, se făcù și musică. Gusti recità vre-o douĕ poesiĭ inedite, care 'ĭ atraserĕ multe aplause, dar care mie nu mĭ-aŭ plăcutŭ ; póte că eraŭ prea sublime pentru inteligența și priceperea mea. Poni declamà câte-va passagiurĭ din Saul, care apăruse de curêndŭ în Curierulŭ de Ambe Sexe, tradusŭ de C. Aristia. Dómna de casă, Cocóna Helena Assaki, cântà în piano, așa de frumosŭ, în cât daca nu ar fi făcut'o Dumneḍeŭ așa de urîtă, negreșitŭ că m'așĭ fi înamoratŭ și de ea. Domnișóra Hermiona, fiica luĭ Assaki, cântà în harpă, atât singură cât și acompaniată de clavirulŭ maĭceĭ sale. Ca unulŭ ce pentru prima óră auḍiamŭ acestŭ instrumentŭ, care până atuncea îl vĕḍusemŭ numaĭ în Mitologie pusŭ în mânele luĭ Orfeŭ, și în Psaltire pusŭ în mâna Impĕratuluĭ Davidŭ, amŭ remasŭ extasiatŭ și atât de pĕtrunsŭ, în cât póte așĭ fi improvisatŭ o odă în onórea încântătoreĭ cântărețe. M'amŭ opritŭ însĕ de la poetica mea pornire, vĕḍêndŭ că împrejurulŭ Diveĭ se învêrtĭa cu órecare aerŭ de autoritate unŭ têuĕrŭ blondŭ, frumosŭ, înaltŭ și bine făcutŭ, care cânta din gură cu voce de baritonŭ bucățĭ din Norma și alte opere, de care nicĭ auḍisemŭ până atuncea. Cercetândŭ, amŭ aflatŭ că acela era Beizadea Alecu Moruzi de la Pechea, care în curêndŭ apoĭ o luà în căsătorie (1).

Cu acea ocasiune făcuiŭ cunoscință cu fiulŭ celŭ micŭ al luĭ Assaki, Alecu, căcĭ cel mare care se numĭa Dimitrie, se afla în Russia, unde îĭ plăcuse sĕ intre în armată pentru ca se omóre Circasienĭ. Alecu, cu care apoĭ m'amŭ pusŭ în strînsă

(1) Dupd o scurtă conjugalitate și după o lungă vĕduvie, acéstă distinsă persónă, s'a căsătoritŭ de a doua óră cu marele publicistŭ și filosofŭ francesŭ Edgard Quinet. La 1866 amŭ petrecutŭ o séră de érnă la gura sobeĭ, în Elveția, la Chateau Chillon, cu acestu ilustru bărbatŭ care trăĭa proscrisŭ din patria sa; ĭar venerabila sa consórta, care împletĭa la cĭorapĭ și făcea la ceaĭurĭ, fară a lua parte la convorbirile nóstre, părea fórte necajită pe vê tejulŭ anilorŭ, care-ĭ albise pĕrulŭ ca și mie!

intimitate, se ocupa puținŭ cu ingineria, dar maĭ multŭ cu desemnulŭ și cu pictura, pentru care arăta predilecțiune, de și cu tótă buna-voință, n'a parvenitŭ sĕ ajungă nicĭ pe Apeles, nicĭ pe Rubens. Pe urma luĭ înse a remasŭ doctorulŭ Assaki, celebritate medicală care și-a făcutŭ nume maĭ întêiŭ în Paris și apoĭ în Bucurescĭ, unde actualmente se bucură de o bună reputațiune.

IX.

Fiindŭ-că amŭ venitŭ cu suvenirile la o persónă, căreĭa acuma i se rădică unŭ monumentŭ, credŭ că este bine sĕ spunŭ și eu câte-va cuvinte, cu atât maĭ alesŭ că după mórtea luĭ s'aŭ spusŭ de mulțĭ multe lucrurĭ essagerate.

S'a ḑisŭ, de essemplu, că Assaki ar fi fostŭ de orgină Arménŭ, pentru că avea unŭ accentŭ care semĕna cu al Armenilorŭ. Acéstă asserțiune însĕ se combate prin aceea că tatălŭ seŭ a fostŭ preotŭ ortodoxŭ și chĭar protopopŭ : amŭ vĕḑutŭ cu ochiĭ meĭ (într'unŭ dossarŭ din Archivele de la Kișinĕu) unŭ raportŭ al Consistoriuluĭ Mitropolieĭ din Iașĭ în care figurézä *Protoiereulŭ Lazar Assakevicĭ* ; și apoĭ se scie că acela era tatălŭ veteranuluĭ nostru literatŭ. Se maĭ scie că Lazar, maĭ pe urmă remâindŭ vĕduvŭ și călugărindu-se, a luat numele de Leon. Se maĭ scie că numele de Assaki s'a formatŭ prin prescurtare din Assakevicĭ, probabilŭ după gustulŭ de italianisare ce avea fiulŭ luĭ Lazar, ca unulŭ care îșĭ completase studiele la Roma. Daca cum-va Assakevicĭ va fi avêndŭ vre unŭ omonimŭ între Armenĭ, acésta nu e unŭ indice spre a putea confirma armenia luĭ Assaki. Mi s'a întêmplatŭ a întâlni Israelițĭ, Armenĭ, Italienĭ și Francesĭ. purtândŭ numele de Sion, fără a se rudi nicĭ de cum cu familia mea, néoșă românéscă.

Asserțiunea că Assaki se se fi nascutu la Herța, este ĭarășĭ o fabulă. Daca in adeveru popa Lazar va fi fostŭ din Herța, nicĭ mijlóce ar fi avutu ca se șĭ trimita copilulŭ pentru învĕ-

ţătură în străinătate, şi atât de departe, nicĭ ar fi alesŭ Cracovia pentru acésta; maĭ curêndŭ l'ar fi trimisŭ la Iaşĭ ca sĕ înveţe la seminariŭ, de cât în scóle papistăşescĭ. E maĭ probabilŭ dar că Assakevicĭ, ca Ruteanŭ, avea relaţiunĭ saŭ póte chĭar rude la Cracovia, între Ruteniĭ saŭ Româniĭ sporadicĭ de pe acolo.

Dar urmărirea cercetărilorŭ asupra casuluĭ de faţă ar avea importanţa reală numaĭ atuncea când ar fi vorba despre unŭ geniŭ saŭ talentŭ extraordinarŭ. Assaki, în realitate, nu avea (Dumneḑeŭ sĕ-l erte!) assemine calităţĭ; şi acele puţine lucrărĭ carĭ i se atribue sunt exagerate. Ca inginerŭ, architectŭ saŭ professorŭ, a fost mediocru: scrierile luĭ despre cosmografie saŭ matematică nu ĭ-aŭ făcutŭ nicĭ unŭ renume. Ca publicistŭ, a avutŭ singurulŭ meritŭ că elŭ, celŭ întêiŭ, a scosŭ la 1829 prima gazetă intitulată *Albina Românéscă.* Ca omŭ de litere, de şi s'a încumĕtatŭ a scrie în tóte genurile, n'a excelatŭ însĕ în nicĭ unulŭ: poesiile sale, precum Odele ce făcea Impĕratuluĭ russescŭ şi armatelorŭ sale învingĕtóre, Fabulele, Sonetele, Baladele istorice, Liricele, nu presinta nicĭ o strofă ca modelŭ de limbă saŭ de gustŭ literarŭ; piesele de teatru, Nuvelele saŭ orĭ-ce alte producerĭ în prosă, maĭ tóte sérbăde şi indigeste, nicĭ ne-aŭ desfătatŭ, nicĭ ne-aŭ luminat. Posteritatea nu va putea cita din voluminósele sale publicaţiunĭ nicĭ douĕ rêndurĭ scrise cu stilŭ românescŭ, cu frasă măcar corectă, cu limbă bună, cu spiritŭ saŭ cu vre-o înaltă cugetare.

Dar precum în ţéra orbilorŭ celŭ cu unŭ ochiŭ ajunge împĕratŭ, aşa şi Assaki, profitândŭ de starea de înapoiere în care se afla societatea Moldoveĭ şi a românimeĭ pe atuncea, a sciutŭ sĕ speculeze cunoscinţele sale enciclopedice, orĭ cât de superficiale eraŭ. Prin Odele sale slugarnice, s'a însinuatŭ pe lângă Kisselef şi a fostŭ întrebuinţatŭ la redacţiunea Regulamentuluĭ Organicŭ, saŭ maĭ bine ḑisŭ la traducerea conceptuluĭ scrisu în franţuzesce de representantulŭ Tzaruluĭ. Apoi totu prin protecţiunea russéscă, sub domnia luĭ Vodă Sturza, s'a perpetuatu ca Referendarŭ al scólelorŭ, nu cu missiunea de a accelera desvoltarea instrucţiuneĭ şi a progresuluĭ

cultureĭ, ci cu aceea de a o ținea în stagnațiune. Sub aceeașĭ protecțiune, Assaki a cumulatŭ adesse-orĭ și funcțiunea de capŭ al censureĭ. pentru ca nu cum-va spiritele libere sĕ manifeste ideĭ și tendințe de naționalitate saŭ libertate, considerate ca subversive și periculóse pentru siguranța pubilcă, după politica de la Petersburg.

Dar și absurditatea face minunile sale. Ast-felŭ ea a creatŭ o sémă de adoratorĭ aĭ mediocrităţiĭ, carĭ nu s'aŭ mulțămitŭ de a funda o Revistă și o societate cu numele de «Assaki», dar a întreprinsŭ de a-ĭ rădica chĭar unŭ monumentŭ! O deșertăciune a deșertăciunilorŭ! Dar óre cum vomŭ maĭ onora memoria luĭ Beldiman, a luĭ Conaki, a luĭ Negruți, a luĭ Cogălnicénu, a luĭ Alexandri (vorbindŭ numaĭ despre Ieșenĭ), carĭ aŭ lăssatŭ atîtea mărgăritare carĭ de-apururea vor străluci în literatura romînescă? Cum vom maĭ onora pe unŭ Grigore Vodă Ghica, care a ruptŭ lanțurile sclavieĭ și ale censureĭ, și cu facla libertățiĭ de tiparŭ a deschisŭ calea Unireĭ, a Regalitățiĭ, și a viețiĭ naționale de care ne bucurămŭ?

X.

Moștenisemŭ de la maĭcă-mea vre-o ḑece cărțĭ grecescĭ, pe care le păstramŭ cu religiositate ca dulcĭ suvenire despre memoria eĭ.

Ele în adevĕrŭ adesse-orĭ îmĭ aduceau aminte cum, pe când eramŭ micŭ, îmĭ făcea câte o lectură plăcută, și cum, după ce mĕ făcusemŭ maĭ mare, mĕ punea sĕ-ĭ citescŭ cu voce tare. Intre aceste era o broșurică ce coprindea o tragedie în versurĭ, întitulată «'Αχίλέυς» și compusă de Atanasie Christopulo în limba dorico-eolică, limbă care o preconisaŭ uniĭ din scriitoriĭ grecĭ modernĭ după perceptele celebruluĭ Corai. Când mĕ simțiĭŭ în stare a face versurĭ, îmĭ veni ideea sĕ traducŭ acestŭ opusculŭ, în memoria maĭceĭ mele care afecționa pe acestu autorŭ, pe care-l cunoscuse la Constantinopole și despre care vorbia cu entu[illegible]

Câți-va amicĭ cărora le-amŭ aratatŭ lucrarea acésta me îndemnară s'o tipărescŭ. Ideea de a me produce în lume ca autorŭ, și maĭ alesŭ ca poetŭ, se înțelege că-mĭ surîse ; de aceea mĕ și încercaiŭ s'o punŭ în lucrare. Mĕ duseiŭ maĭ întêiŭ la tipografia «*Foiĭ Sătescĭ*» ca sĕ mĕ informezŭ de costulŭ traducereĭ. Directorulŭ Tipografieĭ, Berman, îmĭ dete o nota care mĕ cam puse pe gândurĭ : se cerea o sumă de banĭ, de care n'așĭ fi pututŭ dispune. Imĭ venĭa se renunțŭ la pofta de a mĕ vedea tipăritŭ și mĕ gătĭamŭ sĕ plecŭ. Atuncĭ bĕtrânulŭ Berman mĕ îndemnà se me ducŭ la D. Cogălnicénu, proprietarulŭ tipografieĭ, încredințându-mĕ ca el pote mĕ va ajuta la acésta, chĭar daca nu dispunŭ de banĭ.

Pe Cogalniceanu îl cunosceamŭ din nume. Dupĕ ce șĭ terminase studiele în Germania, venise în țéră cu mintea încărcată de cunoscințe și cu sufletulŭ înflăcăratŭ de a împinge patria sa pe calea renasceréĭ și pe făgașulŭ progreselorŭ, în care pașĭaŭ popórele occidentale. Elŭ îsĭ făcuse o tipografie, cu planŭ ca prin acésta sĕ tipărésca cărțĭ, care sĕ lumineze tinerimea care începuse a se rădica, și maĭ alesŭ cărțĭ de acelea carĭ sĕ essalteze sentimentele și mândria națională. Elŭ înființase foĭa publicațiunilorŭ oficiale care se întitula «Fóĭa sătéscă», — întreprinsese publicarea Revisteĭ «*Dacia Literară*», care după o scurtă viéță (de unŭ anŭ) censura a suprimat'o, — și atuncea începuse a publica Letopsițele, saŭ Cronicele vechĭ ale Moldoveĭ, carĭ se păstraŭ în manuscripte.

Profitaiŭ de consiliulŭ bĕtrânuluĭ Berman și bătuiŭ cu sfielă la ușa acestuĭ voinicŭ taurŭ al inteligențeĭ, care se arăta pe orizonulŭ Moldoveĭ, gata a lua în córne și a rĕsturna stavilele carĭ se opuneaŭ lumineĭ și progresuluĭ. Mĕ primì cu multă afabilitate, îmĭ luà manuscriptulŭ, citì pe sărite maĭ multe pagine făcêndŭ gesturĭ de mulțămire ; apoĭ oprindu-se, maĭ întâiŭ îmĭ spuse că, după construcțiunea versurilorŭ constată cu plăcere că limba în care scriŭ este curatŭ românéscă, și nu pare a fi de scóla Referendaruluĭ scólelorŭ. După acésta mĕ întrebà daca amŭ și composițiunĭ originale. Iĭ respunseiŭ că, de și amŭ comisŭ și pĕcate originale, nu cutezamŭ însĕ a

le publica, neființdŭ sigurŭ de valórea lorŭ literară. Apoi luândŭ două cărticele de pe un stelagiŭ ce avea în camera sa, mi le dete ḑicêndu-mĭ : «Eată, dragulŭ meŭ, douĭ autorĭ, pe care ți-ĭ recomandŭ sĕ-ĭ aĭ de modelŭ, atât pentru limbă cât și pentru concepțiune.»

Cărțile ce-mĭ oferĭa Cogălnicénu eraŭ de curêndŭ eșite de sub téscurile tipografieĭ sale, și edițíonate de elŭ. Eraŭ : poesiile luĭ Grigori Alexandrescu din Bucurescĭ și ale luĭ Alexandru Chrisoverghi din Iașĭ.

XI.

Voiŭ întrerupe, pentru câte-va momente, narațiunea primeĭ mele întrevederĭ cu Cogălnicénu, spre a spune ceva relativŭ la unulŭ din ceĭ douĭ autorĭ, la Chrisoverghi, fiindŭ-că despre celŭ întâiŭ voiŭ vorbi maĭ târḑiŭ.

De și contimpuranŭ, nu cunoscusemŭ personalŭ pe acestŭ têněr : îl vĕḑusemŭ însĕ de câte-va orĭ pe stradă, ca unulŭ care trăgea atențiunea prin frumusețea și eleganța sa, prin uniforma sa de adiutantŭ domnescŭ care-l arăta și maĭ frumosŭ ; și apoĭ prin numele ce-șĭ făcuse cu nisce versurĭ ce adressase ruinelorŭ Cetățiĭ Némțuluĭ, — versurĭ care, nepermise de censură a se tipări, circulaŭ în societate copiate de mână și se recitaŭ de rostŭ până și de copiĭ. Elŭ murise cu câte-va lunĭ maĭ înainte, în imprejurarea uneĭ aventurĭ amorose, care a avutŭ un desnodămêntŭ tragicŭ.

Acestŭ june, pe care mulțĭ îl numĭaŭ Adonis, căḑuse în cursele uneĭ din cele maĭ frumóse femeĭ ce strălucea pe atuncea în Iașĭ. Acuma credŭ că potŭ sĕ o și numescŭ, fiindŭ-că și ea, și nobilulŭ sĕŭ soțŭ de atuncea, nu maĭ trăescŭ, Dumneḑeŭ sĕ-ĭ erte!

Fată a unuĭ boĭerŭ mare și bogatu, persóna despre care voiŭ sĕ vorbescŭ era o ființă fórte poetică, nu numaĭ pentru că natura o născuse plină de poesie, dar și pentru cuvêntulŭ că chĭar în pruncie fusese leganată de Muse. Tatălŭ sĕŭ, con-

timpuranii cu Beldiman și Conaki, era unulŭ din pleĭada puținilorŭ ómenĭ de gustŭ, carĭ în momente de distracțiune se ocupa cu cultura literelorŭ și cu frumósa artă a poesieĭ. In adevĕrŭ Vorniculŭ Dimaki (căcĭ așa se numĭa tatălŭ Cocóneĭ Catincăĭ), scrisese multŭ, și posteritatea ar fi pututŭ avea după urma talentuluĭ seŭ unŭ grosŭ volumŭ de poesiĭ, daca elŭ nu le-ar fi distrusŭ, către capĕtulŭ viețeĭ sale, provocatŭ de cine scie ce necazurĭ sufletescĭ (1).

(1) Vorniculŭ Nicolae Dimache a lăsatŭ lumea celorŭ viĭ în anulŭ 1837, când ajunsese la etatea de 59 anĭ. Pe la 1870 Cocóna Catinca, după stăruințele mele de a-mĭ da ceva note despre tatălŭ eĭ, pe lângă acestŭ detaliŭ, mĭ-a dictatŭ următórele douĕ poesiĭ pe care le-a păstrat în memoria sa, care în adevĕrŭ era prodigiósă Credŭ a face plăcere lectorilorŭ reproducĕndu-le aicea, fiind până astă-dĭ inedite:

ODA

Către Dumnedeŭ.

O, prea înțelepte și nemărginite!
Cela ce 'nviĭ firea, lumea împodobescĭ!
Față nevĕdută în treĭ fețe sfinte,
Ce din neființă vécurĭ isvodescĭ!
    Duhulŭ și mișcarea de la tine vine
    Tu începutŭ nu aĭ; te 'ncepĭ de la sine.
Nicĭ că te pricepe mintea omenéscă.
Te-afli în tot locul, plinescĭ lucrulŭ tĕŭ;
Și aĭ priveghĭere, nimicŭ sĕ lipséscă;
Totulu te slăvesce; tu escĭ Dumnedeŭ!
Măcar sĕ se pótă vr'unŭ omŭ prin ispite
Sĕ mĕsóre marea, sĕ-ĭ gaséscă fundulŭ,
Se numere colbulŭ, stele și planite;
Dar a ta mĕsură n'o ajunge gândulŭ.
    Căcĭ deșértă este mintea omenéscă,
    Ceva luminată din rada ceréscă.
In a ta mărire părerile sale
Se perdŭ ca unŭ aburŭ; nimicŭ nu le 'nchiagă;
Nicĭ sĕ afle póte hotarele tale,
Orĭ cât se silesce omulŭ se 'nțelégă.

Poetica fată, cu mintea înflăcarată pentru poesie, neavêndŭ ocasiune sĕ întâlnéscă în calea eĭ vre-unŭ poetŭ căruĭa sĕ se dea în sacrificiŭ, a întâlnitŭ pe unŭ fiu al poetuluĭ Beldiman (Iordaki) şi, în ilusiune că-lŭ va putea poetisa, l'a luatŭ de bărbatŭ. Speranţele eĭ însĕ fură vane : cuconulŭ Iordaki, orĭ cât de nobilŭ sufletŭ avea, orĭ cât de bunŭ patriotŭ şi cetăţénŭ era, numaĭ gustŭ de poesie nu avea ; din contra, era fórte seriosŭ şi prosaicŭ, ceea ce nu se potrivĭa cu temperamentulŭ focóseĭ sale consórte. De aceea întâlnindu-se cu Chri-

Cu unŭ cuvêntŭ numaĭ, aĭ făcutŭ tăria :
In a tale facerĭ slava ta se vede :
A totuluĭ lumină tu escĭ în vecie ;
Raḑa 'nţelepţiuneĭ din tine purcede !
Pe sine cu sine te 'nfiinţaşĭ, sfinte !
Insuţĭ de la tine escĭ, prea fericite !
Tu aĭ făcutŭ cruguluĭ, a timpuluĭ vêrste ;
Sĕ învie firea flórea primăverĭĭ ;
Sĕ prefacă ḑile a ernelorŭ triste ;
Vara sĕ vestéscă tómna 'mbelşugărĭĭ.
Mâna ta cu lanţurĭ pe fiinţĭ le légă ;
I-aĭ chĭbzuitŭ cursulŭ ; le miscĭ cu mĕsură ;
Intre ele tóte de la sine 'nchégă
Cu înţelepciune a lorŭ legătură.
Precum scânteĭ multe năbuşesce foculŭ,
Se revarsă stele pe cerŭ în totŭ loculŭ.
Şi cum la gerŭ érna în ḑiua senină
Fulgĭ de promorócă scăpărândŭ la sóre,
Lucescŭ, scânteéză, în a luĭ lumină,
Aşa 'ţĭ sclipescŭ ţie stele sub picióre !
Luceferiĭ veselĭ resarŭ ca s'alerge
In sine se verse clipirĭ luminóse.
Implinindu-ţĭ voĭa şi sânta ta lege
Şi sloboḑindŭ lumiĭ raḑe priinciόse ;
Dar de-ar fi de focurĭ aceste candile,
De-ar fi de brilianturĭ ceriurile pline,
De s'ar ivi încă maĭ strelucitóre
Alte fiinţĭ noue peste aceste tóte,
Saŭ lumĭ şi cometurĭ de focŭ arḑĕtóre,
Tóte-sŭ către tine ca ḑi către nópte.
Decĭ dar către tine din orĭ-ce tărie

soverghi, tênĕrŭ, frumosŭ, spiritualŭ, poeticŭ, pe lângă altele dotatŭ cu epolete și eguilete de ofițerŭ, ceea ce-lŭ făcea și maĭ iresistibilŭ, de aceea, ḑicŭ, n'a așteptatŭ de cât sĕ-l auda pe acesta ḑicêndu-ĭ că are pĕru frumosŭ, și îndată s'a dusŭ în camera sa de toaletă și tăindŭ o șuviță ĭ-o oferì cu o graciositate sentimentală. Chrisoverghi a doua ḑi găsì ocasiune de a-ĭ trimite o poesie asupra șuvițeĭ sale de pĕrŭ, ĭar cocóna Catinca, atinsă la córda simțibilă, profitândŭ de prima ocasiune de întâlnire între patru ochĭ, iĭ permise a săruta întregŭ pĕrulŭ

Ca unŭ stropŭ în mare ce din nuorĭ vine
Ce remâne lumeĭ cunoscute mie,
Maĭ alesŭ eŭ, omulŭ, Dómne, către tine?
    Și daca 'n totŭ crugulŭ ceriurilorŭ 'nalte,
    Ar fi lumĭ mulțime, miĭ nenumĕrate,
Și însutitŭ încă sĕ se maĭ sporéscă
Ar fi ele tóte o puntură mică
Cutezândŭ cu tine sĕ se potrivéscă,
Apoĭ eŭ nu-sŭ alta de cât o nimică!
Sunt nimica, însĕ în mine lucesce
A ta bunătate fără de mĕsură:
Fața ta în mine se închipuesce,
Ca raḑa din sóre într'o picătură.
    Și de sunt nimică, dar te simtŭ în mine,
    Te cunoscŭ, mĕ judecŭ, cugetezŭ la tine:
Mĕ înalțŭ cu mintea maĭ presusŭ de lume;
Sufletulŭ meŭ scie c'al tĕŭ duhŭ el este,
Și că-mĭ escĭ tu mie ziditorŭ anume
Și eŭ slaveĭ tale martorŭ într'aceste.
    Ca prin mórte iarășĭ sĕ mĕ chemĭ la tine.
    Sĕ gustŭ în vecie de ceresculŭ bine.
Slaba mea ființă n'aĭ lăsatŭ sĕ péră
De viclénulŭ șérpe de multŭ otrăvită
Prin gustare dulce cu otrav' amară.
Luândŭ pe-al tĕŭ umĕrŭ óia rătăcită,
Nu ajunge gândulŭ, nu rostesce gura,
Câtă ți se cade laudă și slavă.
A ta bunătate a trecutŭ mĕsura:
Nicĭ maĭ póte omulŭ, o zidire slabă,
    După vrednicie sĕ te proslăvéscă,
    De cât umilite lacrimĭ sĕ-țĭ jertvéscă

eĭ celŭ frumosŭ, pe care elŭ îl cântase cu atâta focŭ, precum și întregŭ corpulŭ eĭ celu voluptosŭ. Relațiunile adulterine însĕ, orĭ cât de misteriosŭ fusese organisate, n'aŭ pututŭ dura multŭ. Soțulŭ înșelatŭ, prevenitŭ de bună sémă de cine-va dintre servitorĭ, într'o ḑi plecà la țéră, spuindŭ ca se duce pe maĭ multe ḑile, ĭar în séra aceleĭașĭ ḑile se întórse și, după ce se assigurâ despre tóte eșirile, batù la ușa camereĭ de culcare. Tênĕrulŭ Chrisoverghi se îmbrăcà cât maĭ răpede putù, deschise feréstra despre grădină și spunêndŭ cocóneĭ că póte sĕ de-

Și c'unŭ glasŭ se strige: Eŭ, Dómne, 'sŭ zidire
Nemulțumitóre, scumpŭ rescumpĕrata:
Rătăcirea értă mĭ și-mĭ dă fericire,
Raiulŭ desfătăriĭ cea dintâiașĭ dată.

CORABIA PE VALURI

Pe-ale măreĭ luciĭ valurĭ cu cârma mințiĭ înotŭ
Cătândŭ sĕ zărescŭ limanurĭ din primejdiĭ sĕ mĕ scotŭ:
Alergŭ cu pânzele întinse pe luciulŭ cel de focŭ
Pe marea acea aprinsă a viclénuluĭ norocŭ.
Inainte întunerecŭ, înapoĭ vêntulŭ vêrtejŭ.
Cu totulŭ în spre perḑare furtuna 'mĭ cată prilejŭ.
O cerule! în ce bine! cum ochiĭ mi s'aŭ deschisŭ!
Saŭ cine trăĭa ca mine, óre nu mĕ aflu 'n visŭ?
Așĭ face o hotărîre sĕ mĕ întorcŭ înapoĭ,
Dar vêntulŭ cu 'mpotrivire mĕ dă ĭar peste nevoĭ;
Ș'așa cu pânzele 'ntinse stihiilor mĕ jertfescŭ
In stânca acea înaltă ajungŭ și mĕ prăpădescŭ.
— Nicĭ meșteșugulŭ m'ajută, și busola a slăbitŭ.
Acea politică multă viéța mĭ-a otrăvitŭ.

schidă ușa; după aceea se aruncà în spațiŭ. Coconulu Iordaki intrà, și după ce nu vĕḑù pe amantulŭ care sciea bine că fusese acolo (fiindŭ-că chĭar întârḑierea deschideriĭ ușeĭ îl încredințase despre acésta), după ce-l căutà prin tóte colțurile și dulapurile, deschise feréstra și atuncea vĕḑù josŭ, sub păretele caseĭ unŭ cadavru care abĭa se mișca. Se întórse către infidela sa consórtă și-ĭ ḑise: «L'aĭ mâncatŭ friptŭ pe bietulŭ băétŭ! Eșĭ, pĕcătós'o, din ochiĭ meĭ.» Apoĭ împingênd'o, aprópe desbrăcată cum era, o scóse afară, o puse în trăsurà și o trămise la părințiĭ seĭ.

După acésta, rădicândŭ pe bietulŭ Chrisoverghi, maĭ mortŭ, pe prostirĭ (cearșafurĭ), îl duse în camera de culcare de unde sărise și-l îngrijì cu cea maĭ creștinéscă solicitudine. Nu fu însĕ posibilŭ sĕ-lŭ scape, cu tóte ajutórele ce i s'a datŭ, căcĭ i se dislocase tóte ósele din închieturĭ și i se frânsese șira spinăriĭ. După vre-o ḑece ḑile de cumplite durerĭ, nefericitulŭ se duse din lumea celorŭ viĭ!

Acésta se petrecuse în casa care actualmente aparține luĭ Sculi. Cocóna Catinca maĭ tărḑiŭ se consolà, mărintându-se cu Th. Balsŭ, cu care făcù maĭ mulțĭ copiĭ. Apoĭ remâindŭ iarășĭ vĕduvă, îșĭ petrecù bĕtrânețele după Unire în Bucureșcĭ, unde murì în anulŭ 1887.

XII.

Chemândŭ pe Berman, Cogălnicénu iĭ dete ordinŭ sĕ-mĭ tipărescă opuscululŭ pe creditŭ, spuindu-mĭ că voiŭ respunde baniĭ când mĕ voiŭ înlesni. Ceea ce și făcuiŭ.

Publicațiunea aceluĭ opusculŭ îmĭ făcù unŭ micŭ renume. Literațiĭ nu abunda atuncea ca acumă: puținĭ se ocupaŭ de a scrie, și maĭ alesŭ de a face versurĭ, care eraŭ gustate cu mare plăcere, daca eraŭ bine făcute. M'am vĕḑutŭ culminatŭ de complimente și atrasŭ în multe case unde cunoscința mea personală era dorită și așteptată. Câțĭ-va din boĭeriĭ aristocrațĭ, carĭ-șĭ făceaŭ glorie de a încuraja literatura, trimiseră sĕ-m

céră câte 50 și chiar câte 100 de essemplare: mě grăbĭamŭ a merge însumĭ spre a le mulțami, și eĭ, după ce-mĭ plătĭaŭ prețulŭ pe o sută, îmĭ luaŭ numai doue treĭ essemplare. Astfelŭ făcuiŭ cunoscință cu câțĭ-va din fruntașiĭ Iașilorŭ, precum Nicolaki Rosnovanu, Al. Sturza Miclaușénu și frațiĭ sěĭ, frațiĭ Roseti de la Bohotinŭ, Catargiescĭ, Balșescĭ, la mesele cărora eramŭ adessea invitatŭ și tractatŭ cu atențiunile cele maĭ nobile și maĭ generóse, atât din partea bărbațilorŭ cât și a cocónelorŭ, carĭ câte o-dată mě arătaŭ ca modelŭ către tineriĭ lorŭ copiĭ. Relațiunile acestea îmĭ făcură multŭ bine. Maĭ întâiŭ mě maĭ degroșiră: mě desfacuiŭ de gesturile și apucăturile mitocănescĭ saŭ provinciale, și mě conformaiŭ manierelorŭ buneĭ societățĭ. Pe lângă aceste, aflaiŭ ocasiune a mě familiarisa maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ cu limba francesă, pe care până acuma abĭa o înțelegeamŭ din citire. In familiile aristocratice acéstă limbă fiindŭ obligatorie pe atuncea, eraŭ case unde ea se vorbĭa maĭ multŭ și maĭ bine de cât cea româ néscă; de aceea, chĭar de nu cutezamŭ a o vorbi (de frica ca sě nu facŭ greșelĭ de pronuncie), dar profitamŭ de ocasiune spre a mě iniția în literatura eĭ, în care puteamŭ găsi instrucțiunea și învěțămintele care 'mĭ lipsiaŭ.

Vědêndŭ succesulŭ ce póte dobândi omulŭ cu ocupațiunile spirituluĭ, mĭ-amŭ consacratŭ orele de distracțiune la poesie.

Făceamŭ și refăceamŭ la versurĭ de tóte genurile, pe care citindu-le pe la diferite locurĭ și persóne, observamŭ ce impressiune facŭ, imitândŭ pe Molière cu bucătărésa sa. Căpětândŭ maĭ multe încredințărĭ că nu sunt tocmaĭ rele unele din producțiunile mele. mě decisseiŭ a tipări din ele. Decĭ adunaiŭ unŭ bunŭ mănunchiŭ din cele ce mi s'aŭ părutŭ maĭ reușite, și, cu ajutorulŭ tipografieĭ luĭ Cogălnicénu, la care 'mĭ făcusemŭ creditŭ. le tipăriiŭ sub titlulŭ de «*Césurile de mulțamire*», titlu sub care nu de mult apăruse poesiile luĭ C. A. Roseti din Bucurescĭ, și care mi se părù destulŭ de modestŭ și destulŭ de bine cugetatŭ.

Acésta publicațiune a maĭ măritŭ succesele mele. Nu nu-

maĭ ḑiarele române dar şi câte-va străine se ocupară cu mica mea persónă, prodigându-mĭ laude, care póte m'ar fi şi înfumuratŭ daca eramŭ maĭ slabŭ de ângerŭ, şi daca eŭ însumĭ nu-mĭ valutamŭ justŭ slabele mele încercărĭ. Societatea însĕ mi se arăta din ce în ce maĭ bine-voitóre spre a mĕ încuragia. Cunoscinţele mele se întindeaŭ din ce în ce maĭ multŭ; mĕ vedeamŭ invitatŭ maĭ în tóte ḑilele pe la prânḑurĭ şi la partide de veselie; mĕ abandonamŭ câte o dată prea mult plăcerilorŭ, carĭ fiindŭ inherente la etatea în care mĕ găsĭamŭ, abĭa de-mĭ remâneaŭ ore de reculegere, pentru ca sĕ recunoscŭ că acestea îmĭ făceaŭ maĭ multŭ rĕŭ de cât bine.

XIII.

Alecu Sturza Miclăuşénu, într'o ḑi întâlnindu-mĕ pe stradă, îmĭ spune că s'a numitŭ Directorŭ la Ministerulŭ de interne şi-mĭ propune ca, daca îmĭ convine, sĕ trecŭ acolo. Primiiŭ cu mare plăcere, dorindŭ ca sĕ facŭ practică şi în ale administraţiuniĭ. Fuiŭ trecutŭ în statŭ, cu léfă de o sută leĭ vechĭ cum eraŭ toţĭ copiştiĭ, şi totŭ o-dată însemnatŭ pe lista privată a Ministruluĭ ca sĕ capĕtŭ încă unŭ suplimentŭ de 50 leĭ din léfa Excelenţeĭ Sale, care tótă se distribuĭa la împĭegaţiĭ inferiorĭ. Fuiŭ alipitŭ la secţiunea criminală, unde aveamŭ de superiorŭ (numitŭ şefŭ de secţie) pe Spatarulŭ Dim. Ganea, unŭ omŭ plinŭ de bunătate sufletéscă. Acesta cum mĕ vĕḑù îmĭ arătà o dragoste particulară, invitându-mĕ fórte desŭ la masa sa. Cu ocasiunea acesteĭ familiarităţĭ, făcuiŭ cunoscinţă cu Costaki Negrutzi, care-ĭ era ginere. Ce fericire simţiiŭ întâlnindŭ pe acestŭ omŭ, pe care în curêndŭ l'amŭ consideratŭ ca maĭstru, vĕḑêndŭ că possede atâta spiritŭ, atâta gustŭ literarŭ, atâta ideĭ frumose şi solide în ceea ce privesce literatura în genere, şi cultura în specie a limbeĭ şi literatureĭ române. In Iaşĭ, elŭ era uniculŭ cu care se putea vorbi despre asemine lucrurĭ, căcĭ era unŭ adevĕratu enciclopedistŭ, vĕrsatŭ în cunoscinţe nu numaĭ literare, dar şi istorice şi filosofice,

ajutatŭ de o memorie prodigiósă și de cunoscința maĭ multorŭ limbĭ străine. Elŭ în adevĕrŭ vorbĭa și scriea grecesce, franțuzesce, nemțesce și russesce, fără a menționa latina și italiana, ale cărora literaturĭ nu-ĭ eraŭ străine. Elŭ era judecătorŭ de Curte, și ar fi putută trece chĭar de ĭurisconsultŭ (judecândŭ după frumósele sentințe ce redacta), daca pe atuncea s'ar fi cerutŭ cunoscința dreptuluĭ la judecătoriĭ ce compuneaŭ Tribunalele saŭ Curțile.

Pe atuncĭ în adevĕrŭ nu se cerea sciință multă, capacitate, saŭ învĕțătură, pentru ca sĕ ajungă cine-va la posturĭ marĭ. Trebuea sĕ aĭbă saŭ protecțiunea luĭ Vodă, saŭ numele sonorŭ al uneĭ familiĭ aristocratice, pentru ca sĕ capete posturĭ saŭ rangurĭ. Funcțiunile publice, ca și titlurile de boĭerie, eraŭ împărțite cam în treĭ classe distincte. Familiile de boĭerĭ vechĭ și marĭ, precum Sturzescĭ, Ghiculescĭ, Rosetĭ, Catargiĭ, Cantacuzinĭ, aveaŭ privilegiurĭ asupra funcțiuniloru și rangurilorŭ marĭ : de la acestia nu se cerea nicĭ învĕțătură, nicĭ capacitate, pentru ca sĕ ajungă membri de Curte saŭ ministri, saŭ ca sĕ capete ranguri de Logofețĭ, Vornicĭ, Postelnicĭ și Agĭ. Familiile de mâna a doua, precum Draghicescĭ, Pogorĭ, Grecenĭ, Coroĭ, Gănescĭ, Sionescĭ, Negrutescĭ, Cazimirescĭ, Cuzesĭ, aveaŭ dreptŭ sĕ aspire la posturĭ de mâna doua, precum Casierĭ, membri de Tribunale, Directorĭ saŭ capĭ de secțiunĭ prin Departamente ; numaĭ daca aveaŭ legăturĭ cu familiile cele marĭ, saŭ se impuneaŭ prin capacitățĭ marcante, ajungeaŭ la funcțiunĭ alăturĭ cu cele marĭ ; ĭar în archontologie se urcaŭ de la *Pitarŭ* până la *Spătarŭ*. Familiile cele micĭ, plevușca rădicată dintre neguțitorime, saŭ dintre Mazilime, era primită la funcțiunile inferióre și onorată abĭa cu rangurĭ de Șetrarĭ, Vtori-Lohofĕtŭ saŭ Vtori-Vistŭ, rangurĭ care abĭa îĭ distingea din plebe și-ĭ scăpa de contribuțiunile fiscale.

Asemine prejudețe absurde, moștenite de la educațiunea venită din Fanarŭ, orĭ cât aŭ ținutu unele familiĭ și persóne la ele, cu timpulŭ însĕ aŭ începutu a se toci. Spiritulŭ de egalitate îșĭ făcea locu, în mesură cu respândirea ideiloru moderne ale Occidentuluĭ. Boĭeriĭ ceĭ marĭ au începutŭ a poftĭ pe ceĭ

micĭ la petrecerile și la mesele lorŭ ; n'aŭ întârḑiatŭ apoĭ a se face, maĭ întâiŭ în modŭ sporadicŭ ĭar maĭ târḑiŭ în modŭ generalŭ, și încuscrirĭ, întocmite prin influența averilorŭ; în cele din urmă, ideile din anulŭ 1848 aŭ adusŭ contopirea maĭ totală a classelorŭ, precum aŭ adusŭ și căderea privilegiurilorŭ.

Costaki Negruți a fostŭ, pe timpulŭ acela, unulŭ din ceĭ întâĭŭ care făcuse minunea de a se introduce în societatea boĭerilorŭ de classa întâia, de a căpĕta funcțiunea de membru de Divanŭ și rangulŭ de Postelnicŭ, funcțiune și rangŭ ce eraŭ ca apanagiŭ pentru familiile aristocratice. Elŭ în adevĕrŭ cu inteligența sa superióră, cu cultura sa rară pe atuncea, cu manierele sale originale dar distinse, era nu numaĭ bine primitŭ, dar chĭar invitatŭ și trasŭ cu stăruință în casele cele marĭ. Elŭ apoĭ, coalisatŭ cu Cogălnicénu și Alexandri, aŭ datŭ avêntŭ renascereĭ naționale, prin propagarea gustuluĭ literarŭ, prin combaterea prejudețelorŭ absurde și prin poleirea spirituluĭ publicŭ.

XIV.

Fiindŭ-că amŭ vorbitŭ de primele mele relațiunĭ cu Negruți, sĕ spunŭ și o curiósă aventură ce a avutŭ elŭ pe timpulu acela, maĭ alesŭ că acésta póte da o idee maĭ bună despre epocă.

Se întorseseră din străinătate, unde fuseseră pentru studiĭ, fiiĭ luĭ Michaĭ Vodă Sturza. Amênduoĭ avêndŭ rangurĭ militare, căpĕtate fără sĕ fi fostŭ vre-o dată sub vre-unŭ stindardŭ saŭ în vre-o sasarmă, celŭ maĭ mare Dimitrie, fu pusŭ în capulŭ armateĭ, cu nume de Hatmanŭ, saŭ ministru de resbelŭ. Armata Moldoveĭ avea atuncea unŭ tunŭ, două sute de lăncerĭ, vre-o șése sute de soldațĭ de infanterie, și o barcă canonieră (fără tunurĭ) la Galațĭ. Avea ce comanda Hatmanulŭ !

Fiĭulŭ al douilea, Beizadea Grigori, frumosŭ, voinicŭ, spiritualŭ, cu aerŭ și educațiune în adevĕrŭ princiară, nu găsì funcțiune care sĕ convie îndestul temperamentuluĭ sĕŭ înfocatŭ și spirituluĭ sĕŭ sburdalnicŭ. Neputêndu-se pune în perfectă armonie ideile luĭ moderne cu ideile vechĭ și ruginite ale tatăluĭ sĕŭ, negăsindŭ unŭ orizontŭ destulŭ de largŭ pentru desvoltarea activitățiĭ și inteligențeĭ sale, care aspira sĕ domineze peste o lume maĭ întinsă, neaflândŭ în fine în societatea ĭașénă elemente care sĕ corespundă idealurilorŭ sale, manifestà dorința de a se retrage la țéră, pentru ca sĕ-șĭ maĭ complecteze studiile într'o viéță maĭ multŭ contemplativă. Vodă îĭ aprobà dorința și îĭ și dete în possessiune una din cele maĭ frumóse moșiĭ de pe valea Jijieĭ, numită Perieniĭ, pe care eraŭ case marĭ domnescĭ, ocolite cu ziduri masive ca de cetate, grădinĭ, parcurĭ și altele. Acolo fiĭulŭ de Domnŭ, în apartamente splendidŭ mobilate și într'unŭ confortŭ ce nu lăsa nimicŭ de doritŭ, ducea viéța de anahoretŭ excentricŭ și de filosofŭ somptuosŭ. Acolea ședea ḑile întregĭ cu capulŭ între cărțĭ, după ce diminețele făcea câte o oră gimnastică ; ĭar când se simțĭa cuprinsŭ de urîtŭ, se scula și, ca unŭ leŭ ce scapă din colivie, eșĭa afară, încăleca pe câte unŭ calŭ sirépŭ și pleca peste câmpĭ în fuga mare, trecêndŭ délurĭ și văĭ, sărindŭ peste gârle și ponóre, și uciḑêndŭ, cu unŭ bunŭ pistolŭ ce avea, aci o rândunică, aci o turturică, aci o cînțiță, aci o gâscă, aci unŭ porcŭ al vre-unuĭ țĕranŭ, pe care apoĭ le plătea de cincĭ orĭ maĭ multŭ de cât făceaŭ.

Intr'una din nebunele sale cavalcade, într'o ḑi s'a pomenitŭ într'unŭ satŭ pe care nu-lŭ maĭ vĕḑuse. Intrebà al cuĭ e satulŭ: i se spuse că este al luĭ C. Negruți. Merse la curte, se presintà proprietaruluĭ și astŭ-felŭ legà cu elŭ cunoscință, care apoĭ ajunse o intimă amiciție. Negruți, care din causa uneĭ nuvele ce publicase într'o Revistă atuncea, perduse postulŭ și trăĭa ca și essilatŭ la țéra, nu întârḑie de a-ĭ întórce visita. Este primitŭ în salonu. Acolo da peste o damă frumosă și elegantă, care se parea absorbita in lectura uneĭ

cărţĭ ce ţinea în mînă. Până a nu apuca însĕ a se apropia de ea şi a-ĭ vorbi, intră pe o uşă din drépta Beizadé Grigori, care numaĭ de cât îl presentă aceĭ dame declinându-ĭ numele şi pronumele, ĭar luĭ îĭ ḑice : *J'ai l'honneur de vous presenter Madame la Comtesse Dasch, ma fiancée.*» La auḑirea acestuĭ nume, Negruţi a remasŭ uĭmitŭ şi nu scia ce sĕ crédă : era óre romanţiera ale căreĭa opere le citise ? Eată întrebarea ce maĭ întâiŭ facu (în românesce) princiaruluĭ eĭ logodnicŭ. Acesta îĭ respunse afirmativŭ.

Comtessa Dasch remase încântată de cunoscinţa acésta, fiindŭ-că pentru prima oră da peste unŭ omŭ cu care putea vorbi literatură, în loculŭ unde se vedea ca exilată. Negruţi remase nu maĭ puţinu încântatŭ de cunoscinţa acesteĭ persóne, care 'n societăţile cele maĭ înalte putea sĕ strălucéscu cu spiritulŭ şi distincţiunea sa. Dar când voì sĕ plece de la Perienĭ, se uĭmì auḑindŭ ruga ce-ĭ făcea Beizadé Grigori ca sĕ nu spue nimĕruĭ c'a întâlnitŭ la elŭ pe Comtessa, fiindŭ-că Vodă nu scie nimica, şi că trebuea maĭ întâĭ sĕ-lŭ prepare pentru ca sĕ-ĭ capete consimţimêntulŭ.

Nu trecură multe ḑile şi, într'o duminică diminéţa, Negruţi se pomenì invitatŭ împreună cu dómna la prânḑŭ la Perienĭ. Nu se putea refusa. Fură primiţĭ cu braţele deschise, dar ceea ce li se părù curiosŭ era că vĕḑură pe Comtessa în toaletă de mirésă. Beĭzadé Grigori, care şi elŭ era îmbrăcatŭ de gala, descurcă lucrulŭ spuindŭ luĭ Negruţi că l'aŭ poftitŭ anume pentru ca sĕ-lŭ cunune ; că înainte de a cerca sĕ capete consimţimêntulŭ tătâni-sĕŭ, s'a gânditŭ că ar fi maĭ rĕŭ daca ar întêmpina unŭ refusŭ, şi deci s'a decisŭ a pune pe Vodă în faţa unuĭ faptŭ împliniitŭ. S'a cercatŭ sĕ refuse bĭetulŭ Negruţi, pe motivŭ că se temea de urgia luĭ Vodă, dar în fine n'a pututŭ scăpa ; şi fiindŭ-că eraŭ tóte lucrurile pregătite şi maĭ totŭ satulŭ adunatŭ la biserică (din ordinulŭ Beizadeleĭ), Negruţi dândŭ braţulŭ Comtesseĭ şi Beizadea dómneĭ Negruţi, se coborîră şi merseră la biserică, care era în parculŭ din dosulŭ caseĭ. Acolo preotulŭ, care sta gata învestmêntatŭ, nu

30

voi a procede la cununie până nu i se va da *Pecĭulu* (1); dreptŭ Pecĭu însĕ, i se arătă o gură de pistolŭ care lŭ amenința de va stărui în refusŭ. Așa vĕḑêndŭ, Preotulŭ îșĭ luà inima 'n dințĭ, și cu jumătate voce cântà «Issaiea dănțuesce,» după care perechĭa princiară maĭ întâiŭ assistà la o horă mare de țĕranĭ ce se făcuse în bătătura din fața Castelulŭĭ, apoĭ se urcà susŭ spre a se pune la masă.

Nu durà multŭ însĕ fericirea de la Perienĭ. Popa a doua ḑi se repeḑi la Mitropolie și raportà despre posna ce a făcutŭ. Mitropolitulŭ era cât pe ce sĕ pue ca sĕ-lŭ raḑă și sĕ-l rĕspopéscă, fiindŭ-că a cununa fără *Pecĭu* era o greșélă care cu nicĭ unŭ cuvêntŭ nu se póte erta unuĭ popă. Cu tóte aceste a găsitŭ cu cale ca maĭ întâiŭ sĕ aducă la cunoscința luĭ Vodă faptulŭ.

Acéstă noutate pentru Vodă a fostŭ ca o lovitură de trăsnetŭ. Nu se aștepta sĕ vaḑă pe fiĭulŭ seŭ rebelŭ până la așa gradŭ. A se însura fără a-ĭ cere consimțimêntulŭ, fără a-ĭ spune nimica, era unŭ ce enormŭ, fără precedente în familia sa. A se însoți, elŭ pravoslavnicŭ cu o străină, de altă lege, era ceva care se împăca și maĭ puținŭ cu credințele sale religióse. A se lega apoĭ cu o femee care, prin faptulŭ chĭar de a se mărita în modŭ clandestinŭ, părea a proba maĭ multŭ că era o comtesă imaginară, i se părea ceva monstruosŭ și nedemnŭ pentru posițiunea sa socială. De aceea declarându-lŭ de fiŭ nesupusŭ și călcătorŭ de cele sfinte, prin aceea că a violentatŭ pe preotŭ pentru ca, în contra legeĭ, sĕ celebreze o cununie netolerabilă, ca părinte și ca Domnŭ, decretéză anularea căsătorieĭ, și supunerea sa la o pedépsă disciplinară, care va remânea sĕ se determine după ce va fi adusŭ la casa părintéscă.

După acéstă decisiune, și paternă și domnéscă, într'o bună diminéță, în ḑorĭ de ḑiuă, palatulŭ de la Perienĭ se pomenesce assediatŭ de ceĭ două sute de Lăncerĭ ce compuneaŭ cavale-

(1) Așa se numĭa țidula, saŭ Cartea Dicasterială care ordona a celebra cununia cuĭva.

ria nóstră. Servitoriĭ abĭa avuseseră timpŭ sĕ deştepte pe Beĭzadé, şi acesta abĭa avuse timpŭ sĕ dea ordinŭ ca sĕ încuĭe pórta, spre a defindе intrarea assediatorilorŭ. Beizadeaoa după ce se îmbracă merge la pórtă. Acolo Prefectulŭ districtuluĭ, care venise cu forţa armată, îĭ spune că are ordinŭ sĕ-lŭ rădice şi se-lŭ ducă sub paza la M. S. Vodă.

«Mergĭ de spune, se respunde Prefectuluĭ, ca nu s'a născutŭ încă omulu care se pue mâna pe Beizadea Grigori, şi că el nu se predà pre cât va fi în vieţa.» Totŭ o-dată i se făcù cunoscut că cel d'ântâiu omŭ ce ar cuteza sĕ trécă peste ziduri, saŭ sĕ intre pe pórtă cu sila, va fi mortŭ.

Castelulu stete assediatŭ cate-va ḑile. Nimenĭ nu avea voĭe din afară se intre, dar nicĭ vre-o pornire ofensiva nu se făcea asupra luĭ. Porţile, închise şi încuĭate, maĭ eraŭ paḑite de câţĭ-va Arnauţĭ şi ómenĭ credincioşĭ. Celorŭ din năuntru însĕ li se permitea se essă ; şi în adevĕrŭ ajungêndŭ a se împuţina provisiunile de mâncare, ceĭ maĭ mulţĭ ómenĭ de-aĭ caseĭ, câte unulŭ, câte unulu, se strecurară afară. Când se vĕḑù în fine ca servitoriĭ ceĭ maĭ indispensabilĭ, precum bucătarĭ, vizitiĭ, fecĭorĭ, deserteza, cetatea trebuea sĕ se predea ; forţa lucrurilorŭ o silĭa la acésta. Decĭ într'o diminéţă s'a vĕḑutŭ deschiḑêndu-se porta şi Beizadea Grigori, cu o carabină atârnată în banduliera, cu 4 pistole la coburu şi cu sabia gólă în mână, călare pe celŭ maĭ sĕlbatecŭ armăsarŭ ce avea, esse în galopŭ, apucândŭ calea spre pădure. Câţĭ-va Lăncerĭ se făcură că se ieaŭ după dênsulŭ, dar dupa ce-l perdură din ochĭ, se întórseră. Arnăuţiĭ din lăuntru se predară. Prefectulŭ intrà neîmpedicatŭ, iar Comtessa Dasch facêndu-şĭ bagagele maĭ răpede de cât ar fi conceputŭ subiectulŭ unuĭ romanţŭ, fu urcată cam fără voie într'o Braşovenca, care aştepta acéstă missiune, şi, escortată de 12 Lăncerĭ, apucà calea Bucovineĭ : pe la Mamorniţa, trecù la Cernăuţĭ, unde a căḑutŭ bolnavă din causa emoţiunilorŭ şi a scuturăturilorŭ Braşoveneeĭ. Acolo nefericita romanţieră a zăcutŭ vre-o treĭ lunĭ ; şi numaĭ vênḑêndu-şĭ

parte din sculele preţióse şĭ-a închipuitŭ mijlóce spre a se întórce la Paris (1).

E de prissosŭ, póte, de a spune că Beizadea Grigori s'a dusŭ întinsŭ la Iaşĭ ca sĕ cerce a căpĕta ertarea tatăluĭ sĕŭ. Vodă ĭ-a acordat'o, însĕ cu condiţiune de a nu se maĭ gândi la Comtessa şi de a merge numaĭ de cât la Bucurescĭ, unde se întocmise lucrurile pentru ca sĕ se însóre cu fata luĭ Mihalaki Ghica, ceea ce a şi făcutŭ.

Rogŭ pe Beĭzadea Grigori sĕ mĕ ĭerte de orĭ-ce omissiune saŭ erorĭ voiŭ fi comisŭ în naraţiunea acesteĭ nebuniĭ a tinereţelorŭ sale. Dar eŭ aşa amŭ apucat'o de la reposatulŭ meŭ amicŭ Negruţi.

XV.

Intr'una din ḑile, ca copistŭ în Departamentulŭ din lăuntru, mĭ-a venitŭ rêndulŭ sĕ facŭ *dejurna* la D. Ministru, adecă sĕ staŭ tótă ḑiua acasă la elŭ pentru afacerile eventuale ale serviţiuluĭ. Grozavŭ îmĭ bătea inima când mĕ urcamŭ pe scara caseĭ mareluĭ Logofĕtŭ Costaki Sturza (unde astă-ḑĭ este scola militară); nu sciamŭ ce figură voiŭ face eŭ în faţa unuĭ personagiŭ aşa de mare. maĭ alesŭ că auḑisemŭ că este fórte severŭ şi cu tóne de omŭ excentricŭ. Amŭ intratŭ cu tóte aceste în salonulŭ celŭ mare, şi amŭ spusŭ unuĭ servitorŭ că eŭ sunt *dejurna* de la Ministerŭ. N'a trecutŭ multŭ şi m'amŭ pomenitŭ chĭematŭ în lăuntru. După ce amŭ traversatŭ unŭ salonaşŭ şi unŭ micŭ cabinetŭ, amŭ intratŭ într'o cameră mare, unde am înţelesŭ că era camera sa de culcare. Ex. Sa era în halatŭ. Unŭ bărbierŭ, care îl răsese, îĭ da celŭ din urmă perdafŭ. Cum mĕ vĕḑù îmĭ arătà unŭ scaunŭ şi mĕ invità sĕ şeḑŭ. După ce terminà cu bărbierulŭ, mĕ întrebà cum mĕ chĭamă şi apoĭ, spuindu-mĭ că cunósce pe tatălŭ meŭ, se apropie de

(1) Reposatulŭ Negruţi păstra cu religiositate manuscriptulŭ unuĭ romanţŭ, scrisŭ la Perienĭ, ce i l'a datu ca suvenire nobila sa fina.

mine, mĕ apucă de barbă și cu un aerŭ desmĭerdatorŭ îmĭ dice: «frumosŭ băĕtŭ! samenĭ cu tată-tĕŭ, când era tênĕrŭ; dar pĕcatŭ că te lașĭ netunsŭ și nerasŭ, ca Lăĭeșiĭ... Ședĭ colea... Bărbierŭ, pune-te și taie-ĭ pletele și barba... fă-mi-lŭ frumosŭ!» După aceste vorbe, trecù în altă cameră, ca sĕ se îmbrace.

Mĕ aflamŭ cu unŭ vrafŭ de hârtiĭ în mână, pe care trebuea sĕ le subscrie Ex. Sa. De nu aveamŭ sarcina acésta, prin urmare și responsabilitatea, așĭ fi rupt'o de fugă ca sĕ scapŭ de asemine batjocură: ţineamŭ la pletele mele, nu numaĭ fiindŭ-că îmĭ sta bine cu ele, dar apoĭ era moda de a le purta așa; fara de plete lungĭ, n'așĭ fi avutŭ aerŭ de liberalŭ și patriotŭ naţionalŭ; barba ĭarășĭ îmĭ era prea scumpă, fiindŭ că era vergină și nu făcuse cunoscinţă cu briciulŭ. Ce n'așĭ fi datŭ atuncea sĕ fi găsitŭ o gaură de șérpe pe care sĕ potŭ intra, saŭ o gură de puţŭ pe care sĕ m'aruncŭ! Bărbierulŭ, de și parea a compătimì cu mine, mĕ sfătuì sĕ nu facŭ cum-va posna ca sĕ mĕ opunŭ, căcĭ Coconu Costaki este fórte ciudatŭ când îl supĕră cine-va. Decĭ cu durere de inimă mĕ puseĭŭ pe scaunŭ: pletele mele într'o clipă sburară pe josŭ: ĭar barba mea cea frumosă, perdută prin clăbucĭ de săpunŭ, se rostogolì în lighenulŭ bărbierescŭ. Când mĕ uitaiŭ în oglindă, nu mĕ cunoscuiŭ și, cu strîngere de inimă, blestemaiŭ ora care mĕ aduse în serviţulŭ Departamentuluĭ din năuntru.

Abia terminasemŭ de a-mĭ curăţi surtuculŭ de perĭ, și Marele Logofĕtŭ venì. Mĕ essaminà și, cu aerŭ de satisfacţiune, disse:

«Eĭ, vedi? acuma escĭ bine. Nu te bucurĭ?»

— Nu prea, cocone Costaki, căcĭ îmĭ placea multŭ pletele și barba.

— Dar pentru ce, mĕ rogŭ?

Pentru că aceste le consideraiŭ ca semnele bărbăţiei mele; și precum leuluĭ și caluluĭ, credŭ ca nu le-ar ședea bine daca li s'ar taia comele, totu așa mi se pare că nicĭ omulu n'ar trebui se-și tunda aceste ornamente de virilitate. De omulu spanu sau chelu, nu ride tota lumea? Apoĭ in tote tablourile

care ne represintă pe strămoșiĭ noștri romanĭ, nu ĭ vedemŭ cu plete și cu barbe?

— A, dar multe ideĭ aĭ D-ta! Acum vreĭ sĕ arățĭ că-mĭ escĭ roman? ha, ha, ha! romanŭ! audĭ, romanŭ!

Și hohotele mareluĭ Lohofĕtŭ nu maĭ încetaŭ; așa că mĕ temeamŭ că nu cum-va sĕ-ĭ abată a-mĭ trage câte-va, saŭ a mĕ trimite la Poliție. Pentru ca sĕ-ĭ îmblândescŭ ceva pornirea, disseiŭ cu unŭ aerŭ de jale:

— Acum, pe lângă altele, trebue sĕ am și cheltuéla bărbierieĭ.

— De cheltuélă e vorba? N'aĭ sĕ cheltuescĭ nimica. Bărbierulŭ meŭ nu-țĭ va lua nicĭ o dată plată. Vino...

Mĕ trasse în cabinetulŭ de lucru, îĭ citiiŭ hârtiile ce adusesemŭ; le subscrise; mĕ puse sĕ-ĭ citescŭ nisce jalube ce primise; mĕ complimentà că citescŭ bine; apoĭ îmĭ spuse ce felŭ de resoluțiunĭ sĕ punŭ pe ele. După acésta eși, lăsându mĕ ca sĕ punŭ resoluțiunile și spuindu mĭ ca sĕ viŭ cu ele în salonulŭ cel mare.

Pusŭ pentru prima óre la asemine încercare, amŭ întârdiatŭ maĭ o oră până sĕ terminŭ, căcĭ mĕ temeamŭ sĕ nu facŭ vre-o greșelă de stilŭ saŭ vre-o altă bazaconie. Apoi luându hârtiile, trecuiŭ în salonŭ unde găsiiŭ pe boĭeru stândŭ de vorbă cu unŭ altŭ boĭerŭ ce ședea peste drumŭ de pórta sa. Acesta era Hatmanulŭ Toderașcu Balș, pe care-l cunosceamŭ și eŭ din vedere. Cum me vĕdù, îmĭ disse sĕ me apropiiŭ și se citescu ce amŭ scrisŭ.

Bravo, — imĭ disse — bine aĭ înțelesŭ ce țĭ-amŭ spusŭ, și frumosŭ aĭ scrisŭ. Cum vĕdŭ, aĭ semne de procopselă. Adă condeiulŭ sĕ iscălescŭ.»

Ducêndu-mĕ sĕ-ĭ aducŭ condeiulŭ, îl audiamŭ povestindŭ în limba francesă visitatoruluĭ seŭ cum a pusŭ de m'a tunsŭ și m'a rasŭ. După ce m'amŭ întorsŭ cu condeiulu. boĭerulŭ Hatmanŭ a începutŭ sĕ rîdă și elu de mine.

«Ei apoi? Ce-a sĕ dica *iasta ceea* tata-teu? Are se te cunosca? Ai remasŭ fara *tasta ceea* — barba și plete.»

Nu sciu ce amu disu, dar eu audindu-lu repetandu la fie

care cuvêntŭ ĭasta ceea, amŭ începutŭ a ride înfundatŭ, ĭar după risulŭ meŭ a începutŭ și ministrulŭ meŭ sĕ ridă cu o voĭoșie s omot să.

Când voiiŭ a mĕ retrage, bĕtrânulŭ îmĭ spuse ca sĕ ducŭ hârtiile la Departamentŭ, dar sĕ mĕ întorcŭ ĭarășĭ, făcêndu-mĭ cunoscutŭ că, fiindŭ mulțămitŭ de mine, mĕ opresce ca dejurnă în permanență, cu serviciulŭ pe lângă elŭ.

Acéstă notificare, de și avea aerulŭ de favóre, nu-mĭ prea plăcù. Mĭ-amŭ închipuitŭ ca Marele Logofĕtŭ voesce sĕ mĕ înregistreze între ómeniĭ caseĭ sale, ceea ce nu corespundea cu ideile mele liberale și independente. Cu tóte acestea a trebuitŭ sĕ mĕ resignezŭ ca și la sacrificarea pletelorŭ și a barbeĭ.

Când me întorseiŭ de la Ministerŭ, unde amŭ anunțatŭ șefuluĭ meŭ ordinulŭ Ex. Sale D-luĭ Ministru și Cavalerŭ a maĭ multe ordine, în anticameră mĕ vĕḑuiŭ intêmpinatŭ de douĭ tinerĭ bine îmbrăcațĭ și dichissițĭ, carĭ mi se recomandară ca omenĭ aĭ caseĭ : unulŭ Dim. Codreanu, comptabilŭ, ĭar altulŭ *Scarlat Clemente* ajutorulŭ seŭ. Eĭ îmĭ spuseră că Boĭerulŭ ĭ-a avisatŭ cum că eŭ sunt *dejurna permanentu*, și că mĭ a preparatŭ și o cameră destinată anume pentru locuința mea. Aceștĭ domnĭ mĕ felicitară de norocculŭ ce amŭ avutŭ ca sĕ intru în favorea Boĭeruluĭ, assigurându-mĕ că elŭ, de și firea îl arăta cam severŭ și fudulŭ, dar era cel maĭ bunŭ sufletŭ ce póte avea unŭ omŭ pe pămêntŭ.

Acuma așteptați-vĕ, ĭubițĭ lectorĭ, la o lungă narațiune despre acéstă mare casă boĭerescă, cu care amŭ venitŭ din întêmplare în contactŭ, și în care amŭ făcutŭ atâtea cunoscințe și amŭ vĕḑutŭ atâtea lucrurĭ așa de curióse, în cât s'ar părea necredute în ḑilele nóstre.

XVI.

Treĭ boierĭ, maĭ marĭ între ceĭ marĭ, avea Moldova pe la începutulŭ acestuĭ secolŭ. Unulŭ era Canta Deleanu, altulŭ Săndulaki Sturza, și al treilea Iordaki Rosnovanu. E bine sĕ se scie însĕ că aceștia n'aŭ ajunsŭ marĭ prin niscaĭ fapte marĭ carĭ sĕ fi ilustratŭ numele lorŭ; nicĭ lucrărĭ de geniŭ n'aŭ eșit din creeriĭ lorŭ, nicĭ descoperirĭ de lumĭ noue aŭ făcutŭ, nicĭ vre unŭ prafŭ de pușcă aŭ inventatŭ, nicĭ resboinicĭ viteţĭ s'aŭ arătatŭ, nicĭ monumente neperitóre pe urmele lorŭ aŭ lăsatŭ, nicĭ pămêntulŭ patrieĭ cu sângele lorŭ nu l'aŭ stropitŭ, nicĭ cu vre-o glorie s'aŭ distinsŭ. Nimica alta n'aŭ facutŭ de cât că aŭ apucatŭ averĭ marĭ de la părinţiĭ lorŭ, averi în mare parte dobăndite prin moștenire, prin hrapire. saŭ prin injustiţie. Și eraŭ marĭ, fiindŭ-ca aveaŭ moșiĭ multe și marí, turme marĭ de vite și de ţiganĭ, case mari și somptuose, în fine trecere mare în ţéră, înaintea Domnilorŭ și înaintea străinilorŭ năvălitorĭ.

Logofĕtulŭ Costaki Sturza, fiĭulŭ Logofĕtuluĭ Sandulaki Sturza, avea peste șése-ḑecĭ de ani pe când l'amŭ cunoscutŭ. Din prima căsătorie avea, pe lângă o fata măritata cu Alecu Sturza Miclăușenu, și treĭ băeţĭ carĭ fuseseră trimișĭ la Paris ca sĕ învețe și acum se întorseseră în ţeră spre a intra în cariere. Celŭ maĭ mare din aceștia, Sandulaki, studiase legile și era atuncea cel întâiŭ doctorŭ în dreptŭ în Moldova. Al douilea, Alexandru, se ocupase cu sciinţele diplomatice; ĭar al treilea, Iorgu, cu arta militară. Acuma însĕ, marele Logofĕtŭ se afla în a doua căsătorie cu o persónă a căreĭa viéţa, bogată în peripeţiĭ, dacă ar fi fostŭ urmărită de niscaĭ cronicari pricepuţĭ, ar fi lăssatŭ posterităţii memoriĭ voluminose și pline de interesŭ.

Cocona Marghioliţa, despre care voiu sĕ vorbescu era fiica mareluĭ Logofetu Dumitraki Ghica, proprietarulu faimósei moșii

Comănescĭ din districtulŭ Bacăuluĭ, cu întindere colossală de duoĕ sute de miĭ fălcĭ. Ea de bună sémă s'a născutŭ pe la începutulŭ secoluluĭ, fiindŭ-că pe când amŭ avutŭ fericirea de a o cunosce (1842), lumea ḑicea că era trecută de patru-ḑecĭ de anĭ.

Cu tóte acestea frumuseţea eĭ era încă atât de strălucită, în cât nu i s'ar fi putută determina numĕrulŭ aniloră fără actŭ de botezŭ. Tóte Graţiile din Mitologie iĭ făcuseră parte din darurile lor fermecătóre : figură, corpŭ, talie, spiritŭ, tóte eraŭ in perfecţiune la dênsa ; se putea ḑice că representa idealulŭ frumuseţeĭ perfecte. Cu aceste darurĭ dotată de natură, cu educaţiunea îngrijita ce căpĕtase în sînulŭ nobileĭ sale familiĭ, cu frumosa zestre ce avea în perspectivă, ea putea aspira la trepta cea maĭ înaltă a Ursiteĭ : principiĭ şi Regiĭ s'ar fi onoratŭ se facă din ea o soţie. Cel maĭ distinsŭ tênĕrŭ ce era în Moldova pe atuncea, poetulŭ Alexandru Beldiman. găsise în ea idolulŭ adoraţiuniĭ sale : elŭ iĭ consacrase primele şi póte cele maı frumose inspiraţiunĭ ale Museĭ sale, pe care, vaĭ ! a trebuitŭ se le distrugă când a vĕḑutŭ că preferinţele eĭ s'aŭ întorsŭ către altulŭ. Nu doră că frumósa fată era nesimţitore pentru acestŭ tênĕrŭ, care avea şanse de a se face chĭar Domnu în Moldova (1): dar când a veḑutŭ că Domnia (la 1822) s'a dat luĭ Ioniţă Sturza, a preferitŭ maĭ bine sĕ se facă noră acestuĭa, în speranţă că fiĭulŭ seŭ póte sĕ moştenescă tronulŭ. Decĭ n'a avutu de cât sĕ şoptescă unŭ cuvêntŭ, pentru ca simplicissimulŭ Beizadea Costaki, sĕ-ĭ ceră mâna cu succesŭ. Acesta apoĭ fiindŭ cerutŭ a se duce ca ostatecŭ (zălogŭ) pen-

(1) Intre ceĭ şése boĭerĭ carĭ în urma evenimenteloră Eterieĭ de la 1821 s'aŭ trimisŭ la Constantinopole pentru ca sĕ céră a se numi unŭ Domnŭ pămêntênŭ, a figuratu şi poetulŭ Beldiman. Se dice că Vizirulŭ, surprinsŭ de frumuseţea statureĭ şi chipuluĭ sĕŭ, ar fi spusŭ că el ar fi bunŭ de Domnŭ. Beldiman însĕ ar fi refusatŭ ḑicêndŭ că se simte născutŭ pentru vieţa contemplativă iar nu pentru guvernarea ţĕreĭ. La 1859 a maĭ fostu unu asemine essemplu. Poetuluĭ Alexandri i se oferĭa domnia din partea cator-va representanţĭ aĭ Moldoveĭ Elu însĕ a refusatu, ca sĕ facă parte de sorţĭ luĭ Cuza.

tru assigurarea fidelităţiĭ părinteluĭ seŭ către Pórtă, Cocóna Marghioliţa s'a dusŭ la Stambulŭ, pentru ca totŭ o-dată sĕ sperie Orientulŭ cu frumuseţele eĭ. In adevĕrŭ succesele eĭ aŭ fostŭ imense. Cavaleriĭ ceĭ maĭ străluciţĭ din Legaţiunile Puterilorŭ europene, înseșĭ uniĭ din ambasadorĭ, se rotĭaŭ împrejurulŭ frumóseĭ moldovence ca albinele împrejurulŭ roseteloĭŭ; și se făceaŭ certe marĭ, chĭar sângeróse, între ceĭ ce aspiraŭ la amiciţia saŭ favorile sale. S'a vorbitŭ că însușĭ seriosulŭ Sultan Mahmud, care domnĭa pe atuncea. vĕḑĕnd'o într'o ḑi de paradă la Sânta Sofia, ar fi fostŭ fulgeratŭ de vederea eĭ și că, aflândŭ cine este, a trimisŭ de a o aduce (împreună cu soţulŭ eĭ) pentru ca s'o admire de aprópe; s'a vorbitŭ chĭar că Padișahulŭ, într'unŭ momentŭ de essaltaţiune, ar fi invitat'o sĕ visiteze haremulŭ imperialŭ; s'a vorbitŭ, căcĭ gura lumeĭ este rea, dar nu s'a creḑutŭ nicĭ o dată ca marele Suzeranŭ sĕ cuteze a atenta asupra vasaleĭ sale din Moldova, de și a constatatŭ că așa giuvaerŭ nu avea între comorile sale.

Ceea ce a fostŭ certŭ însĕ, a fostŭ că Cocona Marghioliţa ne maĭ putĕndŭ suferi nicĭ vorbele lumeĭ, nicĭ posiţiunea sa de *zalógă*, aflândŭ apoĭ că în curend era sĕ se declare resboĭulŭ între Rușĭ și Turcĭ, după care ar fi trebuitŭ sĕ fie încarcerată în cele șépte Turnurĭ, într'o bună dimineţă a desertatŭ de la casa Beizadeleĭ și, suindu-se pe o corabie ce pleca spre Galaţĭ, s'a întorsŭ la Moldova, doritóre de a vedea armatele russescĭ despre care auḑisse multe lucrurí frumose. Dorinţa acésta n'a întârḑiatŭ d'a se realisa. Rușiĭ viindŭ într'o seră fără veste, aŭ călcatŭ palatulŭ Domnescŭ și aŭ rădicatŭ pe Vodă, spre a-l trimite cu onore căzăcéscă ca prisonierŭ în Russia. Cocóna Marghioliţa cu modulŭ acesta scăpândŭ și de socru, precum scăpase de bărbatŭ, s'a pusŭ sĕ cucerescă pe Muscalĭ pe calea diplomatică a ochilorŭ eĭ. Se ḑice că în adevĕrŭ ea a și făcutŭ multe cucerirĭ printre generaliĭ ceĭ maĭ de frunte; și ast-felŭ, ca supusa fidelă a Sultanuluĭ, a rĕsbunatu victimele făcute de Rușĭ asupra Turcilorŭ în atatea resbele sângerose.

După încheĭerea păciĭ de la Andrianopolo, a făcutŭ pace și Cocona Marghiolița cu Rușiĭ ; s'a decisŭ chĭar a trece în Russia cu unŭ colonelŭ saŭ generalŭ ce se numĭa Principele Muhanov, care voĭa s'o ĭa de soție ; dar certându-se și cu acesta la Sculenĭ, tocmaĭ când era sĕ trécă frontiera, s'a întorsŭ la Iașĭ, unde mulțĭ adoratorĭ o așteptaŭ spre a se îndulci de bunele eĭ grațiĭ.

Dintre toțĭ adoratoriĭ, celŭ maĭ fericitŭ a fostŭ marele Logofĕtŭ C. Sturza, carele a și luat'o întru însoțire. Fericirea acestuia însĕ în curêndŭ se vĕḑŭ sguduită de marele Vistiernicŭ Nicolaki Rosnovanu, carele, maĭ multŭ din încăpățînare și cĭudă, s'a pusŭ sĕ ĭea cu assalt pe Cocóna Marghiolița. Căcĭ trebue sĕ spunemŭ : între aceste douĕ familiĭ, a luĭ Sturza și a luĭ Rosnovanu, essista o ură seculară, care se lăssa moștenire de la părințĭ la fiiĭ lorŭ, întocmaĭ ca ura dintre Montechi și Capuleti, descrisă de nemuritorulŭ Schakspeare. Rosnovanu, dominatŭ pote de acestŭ sentimentŭ maĭ multŭ de cât de grațiile Cocóneĭ Marghioliței, s'a încăpățînatŭ ca s'o possedeze cu ori-ce prețŭ, și maĭ alesŭ sĕ facă lucrulŭ cu sgomotŭ cât se pote maĭ resunătorŭ.

Marele Logofĕtŭ vĕḑêndŭ intențiunile luĭ Rosnovanu, a creḑutu prudentŭ se plece din țéră, calculândŭ că prin depărtarea personeĭ ce era motivŭ de tentațiune va rĕci ostentațiunile luĭ Rosnovanu. Decĭ făcêndu-șĭ bagagele și luându-șĭ pasportŭ pentru Russia, a trecutŭ, împreună cu Cocóna, peste Prut si apoĭ a apucatŭ calea spre Odessa. Acolo luândŭ un apartamentŭ mare, la celŭ maĭ însemnatŭ otelŭ, s'a pusŭ pe traĭŭ ca unŭ boĭer mare, făcêndŭ cunoscințe cu personagiurile cele maĭ notabile, punêndu-se în relațiunĭ cu persónele înalte, dândŭ prânzurĭ, organisândŭ partide de cărțĭ și de petrecerĭ, atât ḑiua cât și nóptea, fără a cruța nicĭ o cheltuélă, nicĭ o ostenélă. Acestea tote le făcea și cu intențiunea ca sĕ distragă pe Cocona Marghiolița, și s'o facă a nu se gândi la impertinentele staruințe ale luĭ Rosnovanu. Dar tocmaĭ când îșĭ organisase vieța maĭ bine, unu personagiu nu maĭ puținŭ aristocraticu din Moldova, care înse trecea sub nume de francezŭ, se așeḑa,

în catulŭ de josŭ al otelului, într'unŭ apartamentŭ ce da spre Bulevardŭ, și acolo elŭ elŭ primia serile pe o damă pe care o punea chiar pe genunchii sei, fără a lăsa perdelele și fără a se jena de trecĕtorĭ. Chronica scandalósă dicea că acea damă era chiar Cocóna Marghiolița, care se cobora în momen'ele când marele Logofĕtŭ era încurcatŭ în partide de vistŭ saŭ de alte jocurĭ de cărțĭ ; și escentriculŭ Coconulŭ Nicolaki o făcea acésta într'adinsŭ ca dóră va vedea lumea cu ochiĭ cum punea elŭ córne mareluĭ Logofĕtŭ. Iar când chronica repercuta assemenea lucrurĭ și le aducea până la audulŭ nefericituluĭ încornoratŭ, acesta se grăbia a-șĭ lua consórta și a pleca cu ea spre Moscova ; apoĭ când se vedea iarășĭ urmaritŭ de Rosnovanu, care totŭ cam assemenea farse iĭ juca, apuca, pe rĕndu, spre Kiev, Varșavia și Petersburgŭ. Aceste peregrinațiunĭ erau de natură a strurcina ecuilibrulŭ în finanțele mareluĭ boeru : fie-care strămutare îl costa prețulŭ uneĭ moșiĭ, până când s'a pomenitŭ că din dece moșiĭ ce-ĭ remăsese de la parinți, ĭ remasese numai Ruginosa și Todireniĭ, și acelea inca hypotecate !

XVII.

Aicea e loculŭ sĕ memorezŭ că, în mijloculŭ peregrinațiunilorŭ acestora, boĭeriĭ noștri făceaŭ și politica de statŭ. Atât unulŭ cât și altulŭ, introducĕndu-se în sferele înalte ale societățiĭ din Petersburg, cercaŭ a surpa creditulŭ luĭ Voda Sturza, denunțându-lŭ că prin abusurile sale a nemulțămitŭ țera : așa că eĭ înseșĭ ajunseseră a crede că Vodă e disgrațiatŭ de Puterea Protectore, că în curĕndŭ are sĕ fie resturnatu, și fiecare în parte spera că candidatura sa póte sĕ fie agreata de Cabinetulŭ Russieĭ. Betrânulŭ Sturza însĕ, maĭ bine luminatu prin confidențele amicilorŭ ce-și făcuse, se assigurà ca de o cam-dată domnia era o passerică pe care nu putea pune mana fiindu-ca Voda avea proptele tarĭ pe acolo. De aceea vedendu totu o-data ca situațiunea sa privata mergea catre unu debaclu, se decise a se împaca cu Voda, ca dora va putea se

se ecuilibreze. Deci găsindŭ prudentŭ a lua, de la óre-carĭ persóne marĭ, recomandaţiunĭ bune către Consululŭ russescŭ şi către Vodă, se întórse în ţéră rechiemândŭ şi pe ceĭ treĭ fiĭ ce-ĭ trimisese în străinătate pentru studiĭ.

Michaĭ Vodă, care trimisese anume copoiĭ seĭ spre a urmări demersurile celorŭ douĭ pretendenţĭ, aflase că aceştĭ douĭ boierĭ marĭ, ocupându-se maĭ multŭ de fustele uneĭ femeĭ, se făcuseră maĭ multŭ ridicolĭ de cât ameninţătorĭ pentru elŭ. De aceea, când a vĕḑutŭ pe marele Logofĕtŭ reîntorsŭ în ţéră, departe de a-ĭ face vre-o mustrare, iĭ spuse că de multŭ îl aştepta, fiindŭ-că patria avea nevoie de capacitatea şi esperienţa sa : îl chĭemă numaĭ de cât la Preşedinţa Consiliuluĭ de miniştri, oferindŭ şi fiiloru seĭ posturĭ şi favorĭ.

Cam pe timpulŭ acela avusesemŭ scena cu pletele şi cu barba. Ce fericitŭ era bĕtrânulŭ Logofĕtŭ ! Ce casă mare, bogată şi îmbelşugată ! Ce strălucite mobile şi trăsurĭ ! Ce splendóre şi ce luxŭ la elŭ şi la tótă familia sa numerósă ! Toţĭ ceĭ din casă, boierulŭ, cocóna, fiiĭ, aveaŭ fie-care ecuipagiurile lorŭ de gală, de preumblare saŭ de dîrvală. In grajdulŭ seŭ nu eraŭ maĭ puţinŭ de douĕ-ḑecĭ caĭ, plus vacĭ şi bivoliţe de lapte. In şoprónele sale nu eraŭ maĭ puţinŭ de cincĭ-spre-ḑece trăsurĭ. O slugărime incalculabilă : lacheĭ, feciorĭ, rĕndaşĭ, vizitiĭ, bucătarĭ, cameriştĭ, cameriste, românĭ, nemţĭ, ţiganĭ, ţigance, pentru tóte serviciile, mişunaŭ pe susŭ, pe josŭ, prin curte, în grădină, în tóte părţile. In adevĕrŭ nicĭ casa domnescă nu desvolta luxulŭ, largeţa şi magnificenţa care se vedea în casa Logofĕtuluĭ C. Sturza. Singură casa luĭ Rosnovanu putea rivalisa cu acésta !

Când pentru prima óră amŭ fostŭ chiematu la masa mareluĭ Logofĕtŭ şi amŭ datŭ ochiĭ cu Cocóna Marghioliţa, amŭ remasŭ trăsnitŭ la vederea frumuseţeĭ şi a graţiilorŭ eĭ. In adevĕrŭ era ceva care nu maĭ vĕḑusemŭ, ceva ce nicĭ putusemŭ visa, ceva ce-mĭ închipuĭa în minte pe Iléna Cosinzéna, pe Elena luĭ Menelau saŭ pe Afrodita din Mitologie. De mĭ ar fi adressatŭ în minutulŭ acela vre-o întrebare, ea saŭ chĭar altulu cine va, nu sciŭ daca buzele mele ar fi pututŭ

respunde ceva. Norocŭ pe mine că a fostŭ lume multă, și nu s'a băgatŭ de sémă mina de uimire ce voiŭ fi făcutŭ atuncea : atâta sciŭ că dupe ce s'aŭ pusŭ toțĭ la masă, eŭ încă stamŭ înlemnitŭ nesciindŭ ce se petrece în jurulŭ meŭ ; și numaĭ când unŭ sofragiŭ mĭ-a împinsŭ scaunulŭ sub genunchĭ, m'am așeḑatŭ la masă. Atuncea se vede că amŭ făcut o mișcare neobicĭnuită, care a facutŭ pe Cocona sc se uite la mine. După ce mĕ vĕḑù, se plecà catre boierulŭ și-lu întrebà, în limba francesă, cine sunt. Elu îĭ rĕspunse ca sunt unu scriitorŭ pe care voesce sĕ-lu facă unŭ felŭ de secretarŭ, fiindŭ-că amŭ stilŭ și pricepere. L'a maĭ întrebatŭ dacă eŭ sciŭ franțuzesce. I-a respunsŭ că nu sciŭ, dar totŭ o dată mĕ întrebà pe mine :

— Sciĭ limba francesă, Iorgule ?

— Nu sciŭ, fiindŭ-că n'amŭ învĕțatŭ la Academie ; apoĭ Boĭeriĭ din classa a doua, din carĭ amŭ onóre a face parte, nu se servescŭ cu acéstă limbă. Abia sciŭ ceva grecesce, cât m'a învĕțatŭ mama.

— A fostŭ gréca mama d tale ? întrebà Cocóna uĭtându-se la mine.

— Constantinopolitană, din Fanarŭ, venita cu haremulŭ luĭ Vodă Suțu.

Atuncea întorcêndu-se către boĭerulŭ, ĭarășĭ ḑisse : «C'est drole ! comme on reconnait tout de suite le sang grec chez quelqu'un, quand on l'en a.»

— Mĕ ertațĭ, Cuconiță, ḑisseiŭ ; nu sunt grecŭ, sunt moldovénŭ. Eŭ nu sunt vinovatŭ dacă tată meŭ a avutŭ pofta sĕ ĭea o grécă.

La aceste vorbe a rîsŭ ceva Cocóna Marghĭolița. Ĭar Boĭerulŭ a datŭ nisce hohote care aŭ resunatŭ póte până la scara de josŭ.

Ast-felŭ, de unde credeamŭ ca acestă divină ființă trebuea sĕ fie mândră și fudulă ca o ḑînă, vĕḑuiŭ că era bună și apropiată. Maĭ în tóte ḑilele îmĭ adressa câte o întrebare binevoitóre și câte o aruncătură de ochĭ care, nu sciŭ de ce, mĕ făcea sĕ mĕ roșescŭ până la estremitațile urechilorŭ. Intr'o ḑi

chiar îmĭ spuse că a aflatŭ cum că facŭ versurĭ, că eĭ încă îĭ place poesia română, că a cetitŭ multe, și că ĭ-așĭ face plăcere sĕ-ĭ citescŭ ceva.

Orĭ cât mĕ feriiŭ, ḑicêndŭ că ceea ce-a auḑitŭ era o calomnie, cu tóte acestea m'amŭ vĕḑutŭ silitŭ sĕ comitŭ pĕcatulŭ. De aceea a doua ḑi îĭ cetiiŭ o cantonetă satirică, întitulată *Filon*, după numele unuĭ mare zăvodŭ ce avea Boĭerulŭ. Acéstă lectură îĭ făcù așa mare plăcere, în cât, din fundulŭ salonuluĭ, unde mĕ aflamŭ numaĭ eŭ, alergà fuga până la celaltŭ capĕtŭ (unde se afla bărbatu sĕŭ cu unŭ grupŭ numerosŭ de óspețĭ) pentru ca sĕ spue ce a ascultatŭ. După aceea am fost nevoitŭ sĕ maĭ citescŭ canțoneta mea, oprindu-me la fie-care strofă hohotele veseluluĭ Logofĕtŭ, care atuncea m'a și sărutatŭ pe frunte, ḑicêndu mĭ că are sĕ-mĭ dea o recompensă. In adevĕrŭ peste câte-va ḑile mĕ chiemà și-mĭ dete decretulŭ de Pitarŭ. Acésta mĕ îndemnà sĕ facŭ o nouă satiră asupra ranguluĭ meŭ, care a produsŭ ĭarăși o nouă hilaritate până la lacrimĭ mareluĭ Logofĕtŭ.

XVIII.

Intr'o ḑi de 1 Maiŭ, câțĭ-va tinerĭ se decidŭ a se întruni la viĭa unuĭa din eĭ spre a face o veselie, cu masă mare, cu bĕutura bună, și cu lăutarĭ. Invitatŭ fiindŭ, mĕ duseiŭ și eŭ la acea viĭe, situată pe o fórte frumósă cóstă lângă șoséua ce ducea la Răpedea. La umbra unuĭ nucŭ centenarŭ se întinsese o masă de douĕ-ḑecĭ persóne. Vesela societate se adunase, dispusă a gusta tóte plăcerile la care era invitată. Intre convivĭ eraŭ cincĭ-șése inșĭ cu femeile lorŭ, tóte tinerele și frumușele, numaĭ sĕ te jocĭ cu ele. Mâncarea însĕ se cam întârḑia în așteptarea lăutarilorŭ. Se vĕḑură în fine douĕ trăsurĭ venindŭ în fuga mare : din ele se cobóră tarafulŭ vestitŭ al luĭ Angheluță ; dar între ceĭ ḑece inșĭ carĭ compuneaŭ tarafulŭ, vedemŭ și o femee în costumŭ ungurescŭ, cu o ghitară în bandu-liera, cu pălărie de paie și cu velŭ peste obrazŭ. Până sĕ-șĭ

înstrune lăutariĭ instrumentele, femeea se duce spre bordeiulŭ unde se făcea bucatele, spre a-șĭ spăla obrazulŭ plinŭ de prafulŭ de pe drumŭ, apoĭ înaintéză și se pune între lăutarĭ.

— Acésta este o surprisă ce vĕ facŭ, ḑice amfitriomulŭ nostru. E o cântăréță unguroĭcă ce amŭ descoperit'o în Tătărașĭ și pe care amŭ plătit'o scumpŭ, fiindŭ forte caprițiósă. Cântă rarŭ, dar bine. Nu cântă fară douĕ-ḑecĭ de galbenĭ, dar face. O sĕ vedețĭ...

Ne puserămŭ la masă. Atuncea țiganiĭ înaintară și începură cu o doină. Cântăréța, care nu-șĭ rădicase vĕlulŭ, reversa nisce rulade fermecătore. Vocea eĭ părea a-mĭ deștepta o suvenire plăcută : îmĭ treceaŭ prin inimă și prin minte aceleașĭ sensațiunĭ care mi le provoca o-dată Anca. Me simțĭamŭ înduĭoșatŭ și coprinsŭ de dorulŭ Ancăĭ, pe care de douĭ anĭ n'o vĕḑusemŭ și nicĭ maĭ scieam de ea.

Dar cu cât mĕ înduĭoșamŭ, cu atâta mi se ațița curiositatea de a vedea pe cântăréță, care părea că înadinsŭ se ferĭa de a-mĭ arăta figura eĭ. Nu-mĭ venĭa însĕ sĕ mĕ ridicŭ de la loculŭ meŭ spre a mĕ duce la ea ; și ea sta în dosulŭ unuĭ cobzarŭ înaltŭ și spĕtosŭ ca după unŭ paravan. Unŭ comesénŭ din cea-laltă estremitate a meseĭ, care o vedea, ḑice în limba francesă : «Cu tóte că nu-șĭ ridică voalulŭ, cântăréța mi se pare că e pré frumósă.» In totŭ timpulŭ meseĭ și a toasturilorŭ, n'amŭ putut'o vedea. Dar când ne gătĭamŭ sĕ ne sculămŭ, Anghelușă ne rógă sĕ maĭ ședemŭ, comandândŭ camaraḑilorŭ seĭ și ḑicêndu-le : «Incă unŭ cântecŭ !» Atuncea s'a cântatŭ unŭ cântecŭ de inimă, ĭar vocea cântăreței ne-a făcutŭ sĕ auḑimŭ o melodie care ne-a pĕtrunsŭ inimele și ne-a făcutŭ pe toțĭ, tinerĭ și bĕtrânĭ, bărbațĭ și femeĭ, sĕ vĕrsămŭ câte douĕ șirurĭ de lacrime.

Când cânteculŭ a încetatŭ, m'amŭ radicatu ca fulgerulŭ, am alergatŭ la ea ca s'o vĕdŭ. Ea a cercatŭ sĕ-șĭ maĭ ascundă fața cu unŭ evantaliŭ; dar după talie, după brațe, după culóre, recunoscênd'o, îĭ ḑicŭ : «De ce te ascunḑĭ, Anco?» Ea îșĭ împreună mânele, și fără a mĭ vorbi, printr'unŭ gestŭ, mĕ

rugà ca sĕ tacŭ. Îĭ respectaiŭ dorinţa. Petrecurămŭ apoĭ maĭ tótă ḑiua în veselie: danţarămŭ pe érbă verde, ne chefuirămŭ, maĭ făcurămŭ unŭ prânḑŭ pe la 4 ore; apoĭ în deséră, pe rĕcóre, ne urcarămŭ în trăsurĭ spre a reintra în oraşŭ.

Când mĕ gătĭamŭ sĕ mĕ urcŭ în trăsură, unulŭ din lăutarĭ mĕ trage la o parte şi mĕ întrébă de adressă. Iĭ spuseiŭ că mĕ póte găsi în totŭ-d'a-una în deséră, de la 7 la 8 ore în grădina luĭ C. Sturza.

Nu maĭ târḑiŭ de cât a doua ḑi Anca, venì şi mĕ găsì într'o alee cu umbră désă, ce era în dosulŭ caseĭ. Ea era îmbrăcată ca o damă elegantă. Cum mĕ vĕḑù, se aruncà pe gâtulŭ meŭ, plânse, leşinà, apoĭ, după ce-şĭ venì în simţirĭ, îmĭ spuse patimele eĭ. După plecarea eĭ din Hîrsova, apucase drumulŭ spre Transilvania. Când se apropia de frontieră, tatălŭ sĕŭ s'a simţitŭ bolnavŭ. A trasŭ în gasdă la o babă vĕduvă, care, orĭ câtă îngrijire a datŭ bietuluĭ orbŭ, viéţa însĕ nu ĭ-a putut'o salva: neîndurata Mórte l'a dusu în altă lume. Anca, după ce l'a îngropatŭ, n'a avutŭ curagiulŭ sĕ se ducă singură în ţéra eĭ. S'a decisŭ a se trage spre Iaşĭ. Aci se lipì pe lângă o cétă de lăutarĭ. Vĕḑêndŭ că cu cânteculŭ câştigă, şĭ-a făcutŭ din acésta o meserie. S'a îmbrăcatŭ unguresce, ca sĕ-şĭ dea importanţă maĭ mare. Vĕḑêndŭ apoĭ că succesele eĭ devinŭ din ce în ce maĭ căutate, se ducea numaĭ acolo unde i se plătĭa maĭ bine: cânta rarŭ, pentru ca sĕ nu-şĭ useze vocea; iar timpulŭ ce-ĭ remânea îl întrebuinţa cu lucrulŭ şi cu lectura, căcĭ învĕţase a scrie şi a citi românesce fórte bine. Ast-felŭ a ajunsŭ a-şĭ aduna unŭ capitalŭ de 250 galbenĭ. Şedea într'o căsuţă în Tătăraşĭ, pentru ca nu cum-va sĕ o iea dreptŭ femee publică saŭ sĕ o prade niscaĭ făcĕtorĭ de rele. Imĭ oferĭa punga eĭ, ca sĕ-ĭ administrezŭ baniĭ. Refusaiŭ. Me rugà sĕ nu mĕ ducŭ pe la ea, ca nu cum-va sĕ vorbéscă veciniĭ că nu trăesce ca femee onestă; îmĭ cerù insĕ voĭe ca sĕ vie ea din când în când la mine. In grădina Sturzescă, care Joile şi Duminicele era deschisă ca si o grădină publică, în adevĕru am întâlnit'o de câte va orĭ. Relatiunile nostre ulte-

rióre însĕ aŭ fostŭ cu totulŭ platonice, căcĭ eŭ contractasemŭ alte legăturĭ, la care nu voĭamŭ sĕ renunțŭ.

Intr'una din ḑile, ea fu întălnită de fiĭulŭ cel maĭ micŭ alŭ mareluĭ nostru Boĭerŭ, unŭ tênĕrŭ frumosŭ si cu epolete, fiind adĭutantŭ Domnescŭ. Acesta fu fermecatŭ de ea. Anca resistà cât-va timpŭ. In cele din urmă devenì amanta luĭ adorată. Avù casă bine montată și birjă cu luna. Nu maĭ cânta de cât amiculuĭ sĕŭ, și mie câte o-dată, căcĭ adĭutantulŭ, care-mĭ purta o sinceră amiciție, nu putea sĕ fie gelosŭ de mine. De aceea desse-orĭ făceamŭ partide de plăcere câte-șĭ treĭ la câte o viĭe, unde, daca se rătăcĭa câte o cobză șĭ-o vióră, vocea Ancăĭ desfĕta crângurile cu păsărele ca și sufletele nóstre.

Colonelulŭ Iorgu Sturza ducea cu Anca viéța într'o fericire neîntreruptă. După cățĭ-va anĭ însĕ, tocmaĭ când tatălŭ sĕŭ îĭ declarase că averea i s'a compromisŭ și că nu maĭ putea sĕ compteze în marĭ veniturĭ, fu lovitŭ de unŭ anevrismŭ și murì. Anca, care în intervalulŭ concubinagiuluĭ acestuĭa realisase o sumușóră de vre-o treĭ miĭ de galbenĭ, purtà doliŭ o sĕptămână, câte-va ore și nu sciŭ câte minute. După aceea, mereŭ curtenită de unŭ altŭ tênĕrŭ, care era protocolistŭ la Divanŭ, terminà, după consiliulŭ meŭ, prin a se mărita cu elŭ și a ajunge în societatea burgheză și în rêndulŭ femeilorŭ oneste. Ea fu soție și mumă bună; după vre-o douĕ-ḑecĭ de anĭ de la căsătorie, murì lăsândŭ pe urmă-i douĭ fiĭ cu avere și posițiune respectabilă.

XIX.

Casa mareluĭ Logofĕtŭ era frecuentată așa de multŭ, în cât avea maĭ multŭ aerulŭ unuĭ otelŭ de prima ordine. Se vedea o mișcare de trăsurĭ și unŭ *dute-vino* neîntreruptŭ. Până la améḑă-ḑi venĭaŭ ómeniĭ carĭ aveaŭ trebuință la primul ministru al țereĭ. După ameḑă-ḑi începeaŭ visitele de amicĭ ale tutulor celor din casă.

Boierulu, Cocóna, Coconașiĭ, fie-care în parte, primĭaŭ în apartamentele lorŭ, fără a sci unulŭ visitele care le primiaŭ ceĭ-l'alțĭ.

Cum se vor fi petrecutŭ lucrurile nu sciŭ, dar între visitatoriĭ assiduĭ aĭ Cucóneĭ, vedeamŭ maĭ în tóte dilele pe Visterniculŭ Rosnovanu : elŭ venĭa regulatŭ între 3 5 ore, elegantŭ, parfumatŭ, tot d'a-una próspĕtŭ rasŭ ca unŭ popă nemțescŭ, în trăsură deschisă trasă de patru caĭ înhămațĭ rusesce, fudulŭ și mândru ca Peneșŭ împeratulŭ. Ceĭ din casă și chĭar fiiĭ mareluĭ Logofĕtŭ, carĭ scieaŭ că aceste visite nu sunt desinteresate, nu-șĭ puteaŭ esplica lucrulŭ acesta. Se vorbĭa însĕ că se stipulase o convențiune diplomatică între aceste înalte persóne, neratificate încă de opiniunea publică.

Intr'una din dile Cucóna Marghiolița, în timpulŭ prânduluĭ, declară venerabiluluĭ eĭ soțŭ că se simte prea obosită de sgomotulŭ capitaleĭ și că ar vrea sĕ se retragă pe vre-o douĕ lunĭ la Ruginósa.

— Nimicŭ nu te opresce, dragă. Poțĭ sĕ mergĭ când vreĭ.

— Așĭ dori totŭ o-dată sĕ se facă rostŭ, ca sĕ nu-mĭ vie nimenĭ în visite. Așĭ vrea sĕ nu vĕdŭ pe nimenĭ altulŭ de cât doră pe vre-unulŭ din fiiĭ tĕĭ, care sĕ-mĭ ție companie.

Va putea merge Săndulaki. Ițĭ convine?

— Prea bine, daca pe elŭ nu-l contrariéză acésta.

— Nicĭ de cum, dise gentilulŭ tĕnĕrŭ. Eŭ încă așĭ avea nevoĭe de a-mĭ termina nisce studiĭ în liniște și retrasŭ.

— Așĭ voi fórte multŭ, dise cucóna, maĭ alesŭ sĕ scapŭ de nisce visite carĭ mĕ importunează și cărora aicĭ nu le potŭ închide ușa.

Acéstă conversațiune se urmà în limba francesă, pe care toțĭ credeaŭ că eŭ nu o cunoscŭ. După prândŭ, amŭ întrebatŭ pe Iorgu ; ce a înțelesŭ din decisiunea cucóneĭ Marghioliței, și la ce visite supĕratore făcea alusiune ?

Fleacurĭ ! disse bunulŭ Iorgu. Cucóna Marghiolița crede că ne póte amăgi pe toțĭ cum amagesce pe bĭetulŭ papa. Se face ca visitele luĭ Rosnovanu nu le póte suferi, pe când în realitate ea le provoca.

In douĕ-treĭ ḑile se facura preparativele plecăriĭ. Se espediară patru-cincĭ căruțe marĭ harabagiescĭ, încărcate cu articole de provisiunĭ, cu bagagiurĭ, bateriĭ de cuhne și slugărimea necesarie. In urma acestora plecà și Cucóna, cu fiiulŭ bărbatuluĭ sĕŭ. într'o caléscă închisă, cu douĭ-spre-ḑece caĭ de postă, pe unŭ timpŭ admirabilŭ, care le promitea o vilegiatură de cele maĭ plăcute.

Casa boĭerésca de la Ruginósa, de curêndŭ transformată în castelŭ de stilŭ goticŭ, de curêndŭ mobilată dar până atuncĭ nelocuită încă de nimenĭ, de o-dată se însufleți ca prin farmecŭ, în stare de a da ospitalitate chĭar unuĭ Rege. Ilustra castelană făcù intrarea sa în curte nóptea, la lumina a vre-o ḑece masalale aprinse și în assistența a vre-o treĭ sute de ómenĭ, țĕranĭ și țĕrance, aduşĭ anume de arendașulŭ moșieĭ (unŭ Ungurŭ) pentru ca sĕ-ĭ ureze buna-venire. Afară de acésta, o gardă compusă din ḑece arnăuțĭ şi cincĭ-ḑecĭ de Plăĭeșĭ, aduşĭ de la moșiile de munte ale boĭeruluĭ, aŭ fostŭ surprisa cea maĭ plăcută ce făcuse marele Logofĕtŭ adorabileĭ sale soțiĭ.

Nimica nu lipsia la confortabilulŭ frumóseĭ locuințĭ de la Ruginósa. Nobila castelană putea se se bucure de viéța contemplativă care o dorĭa, fără se-șĭ obosésca mintea cu ceva : avea totŭ ce ĭ-ar fi trebuitŭ ; nu avea nevoĭe sĕ comandeze nimica. Servițiulu în tóte amanuntele se făcea cu promptitudine. Dejunurile, prânḑurile, iĭ oferĭaŭ totŭ ce putea pofti. De pe ferestrele casteluluĭ, spre câte-șĭ patru punturile cardinale, avea vederĭ frumose și variate spre a și desfăta privirile și a se putea lăsa în reveriile cele maĭ placute : aci delurĭ cu colnice, aci cóste cu crângurĭ, aci câmpiĭ cu o vegetațiune luxuriantă : ĭar împrejurulŭ caseĭ o grădină imensă cu aleĭ artificiale, cu arborĭ roditorĭ, cu partere de florĭ artisticŭ întocmite; apoĭ maĭ depărtișoru, satulu cu locuințele tĕranescĭ, biserica, casa arendășéscă, magaziele, porumbarele, și tóte acareturile necesariĭ uneĭ marĭ gospodariĭ agricole. Orĭ în care parte ar fi doritŭ, găsĭa umbră sau sore, vederĭ pitorescĭ saŭ locŭ de repaosŭ.

Nu petrecuse însĕ o sĕptămâna în acéstă stare de beatitudine, şi eată că primesce o scrisóre printr'unŭ omŭ calare ce a venitŭ de la Stâncă; ast-felŭ se numesce o moşie a caseĭ Rosnovănescĭ situată în apropiere de o postă de Iaşĭ, unde pe unŭ locŭ înaltŭ ce dominéză văile Jijieĭ şi a Prutuluĭ se înalţă o casă boĭerécă care s'ar putea numi şi regéscă. Marele Vistierŭ Rosnovanu întreba pe Cocona Marghioliţa de sănătate, şi o anunţa că peste treĭ ḑile va veni spre a-ĭ supune omagiurile. Cocóna atuncea chĭemà pe Sandulaki şi-ĭ aratà scrisórea, cerêndu-ĭ părerea: ce rĕspunsu sĕ-ĭ dea.

Respundeţĭ cum poftiţi; sunteţĭ stăpână.

— Dar nu voiu, dragă. se primescŭ pe nimeni; şi mai puţinŭ pe acestu omŭ care mĕ plictisesce cu curtenirile. Sciu bine că lumea vorbesce, mi se pare, pe comptulu meŭ. Se şoptesce ca aşĭ fi amanta luĭ. Eŭ înse amu consciinţa împăcata ca n'amu insultatu onórea casei tatălui teu. Potŭ lua de martorŭ pe D-ḑeu, ca acestŭ omŭ nu m'a atinsŭ.

Atuncea n'aşĭ înţelege pentru ce l'aţi primi.

Dar nu veḑĭ ca elŭ nu-mĭ cere voie, obraznicul! ci mĕ anunţă. Ar avea aerulu că-mĭ poruncesce sĕ-l aşteptŭ. Şi daca va veni şi va stărui se se urce la mine, trebui-va se me încuĭŭ într'o cameră saŭ se fugŭ de a-casă?

Daca îmĭ daĭ voĭe mie, îĭ voiŭ opri intrarea de la pórta cea mare.

Daca poţĭ face acésta, spune trimisului că eŭ nu primescŭ pe nimeni şi sĕ nu se ostenésca a veni.

XX.

După conciliambulul ce avù cu arendaşulŭ, unŭ vechiŭ omŭ al caseĭ, de origine ungurŭ (care maĭ târḑiŭ îmĭ spuse aceste amănunte), Bulubaşa ţiganilorŭ boĭerescĭ fu chĭematŭ şi ordonatŭ ca sĕ aducă la Curte o sută de ómenĭ din ceĭ maĭ voinicĭ şi maĭ bătăĭoşĭ.

Ordinulŭ fu essecutatu cu punctualitate. A doua ḑi o suta de Faraonenĭ voinicĭ, pletoşĭ şi spetoşi, gratificaţi fie-care cu câte douĭ sorocoveţĭ, şi tamâiaţi cu câte-va vedre de vinu şi rachiu, primiră ordinŭ ca sĕ se înarmeze cu ciomege şi măciucĭ şi sĕ merga sub ordinele Vatafului de Curte la hotarulu moşieĭ, unde cu ori-ce preţu se respinga venirea unui boieru străĭnŭ, care s'a aflatu ca vine cu duşmănie asupra casei boerescĭ.

Ţiganiĭ auḑindu apoi ca daca s'or purta bine, vor avea şi cincĭ buţĭ de vinŭ, strigară şi se jurară într'o unire că vor şi mânca friptu pe boierulu acela, daca nu se va întórce de unde ar veni.

Cu acestă óste improvisata, vatafulu de Curte, un vechiu omŭ al caseĭ plinu de devotamentŭ, se duse la hotarulu moşieĭ, unde se posta intr'unu crângulcţŭ, aprope de drumulu cel mare, ce ducea de la Iaşĭ spre Botoşanĭ.

Rosnovanu, care prin omulŭ ce trimisese cu scrisórea aflase despre mijlócele de apĕrare de la Ruginósa, care prin urmare se aştepta la eventualitatea uneĭ ostilităţĭ, luà cu sine cincideci de feciorĭ boĭerescĭ (1) călăii, înarmaţĭ cu câte o flinta, şi ḑece Arnăuţĭ pe carĭ iĭ luase în servițiŭ când a aflatŭ ca rivalulŭ seŭ trimisese ḑece asemine ómenĭ la moşie. Pâna a nu se apropia de hotarulŭ Ruginóseĭ, aflà de la unŭ drumeţu despre tabăra ţigănéscă care avea sĕ-ĭ aţie calea. Atuncea el ordonà tuturorŭ ómenilorŭ seĭ ca sĕ-şĭ schimbe încărcăturile de la puscĭ, înlocuindŭ glónţele cu plóie, saŭ halice micĭ de turturele, spuindu-le ca, în casŭ de a vedea ceva ţiganĭ ca se obrăsnicescŭ, sĕ tragă în eĭ cu plóĭe de la brâŭ în josŭ. Acésta se şi essecutà. Când ciomăgaşiĭ se iviră, călăreţiĭ iĭ

(1) Sub regimulŭ Regulamentuluĭ Organicŭ, proprietariĭ aveaŭ privilegiulŭ de a scuti câte unulŭ din ḑece locuitorĭ ţĕranĭ (după alegere) de orĭ-ce imposite saŭ prestaţiunĭ către Statu, sub titlulŭ de *feciorĭ boĭ rescĭ.* Aceştia nu eraŭ supuşĭ nicĭ la munca obligatorie a *boĭerescului,* fiind-că dreptŭ orĭ-ce sarcină aveaŭ obligaţiunea de a secunda pe proprietarŭ la essecutarea lucrărilor câmpuluĭ. Dincóce de Milcov asemine servitorĭ se numĭaŭ *isprăvnicei.*

primiră cu o salvă, descărcată fórte de aprópe. Țiganiĭ, care nu avuseseră vorba ca sĕ se bată în contra puscelorŭ, când s'aŭ vĕḑutŭ pârlițĭ de alice, aŭ începutŭ a țipa și a da dosu în tufe, de unde nu s'aŭ maĭ arătatŭ; ĭar Vătafulŭ ceĭ conducea fu prinsŭ și legatŭ de unŭ copaciŭ, pentru ca sĕ nu se pótă lua după óstea sa.

Intrândŭ triumfătorŭ în satŭ, Rosnovanu avù a întêmpina resistența de la castelŭ. Căpetenia Arnăuțilorŭ seĭ îl assigurase că cu o sută de galbenĭ va face pe conaționaliĭ sĕĭ din năuntru sĕ fie inofensivĭ. Plăĭeșiĭ, carĭ aveaŭ ordinŭ sĕ se pue la metereze și de acolo sĕ tragă asupra assediatorilorŭ, s'aŭ servitŭ în adevĕrŭ cu armele lorŭ, dar, de frica pĕcatuluĭ ca sĕ nu facă mórte de omŭ, trăgeaŭ în susŭ, pe d'asupra capetelorŭ ómenilor luĭ Rosnovanu. Aceștia însĕ, pregătiți și de topore, în curêndu sfărămară pórta cea mare și năvăliră în launtru precedațĭ de Arnăuțĭ. Atuncea Plaĭeșii fugiră prin crângurile grădineĭ, ĭar între Arnăuțĭ începù o luptă înverșunată. Pistólele și șușanelele lorŭ pocnĭaŭ cu neîntrerupere; ĭar după o luptă de jumătate de oră. ceĭ din lăuntru se predara, ĭar ceĭ din afară deteră assaltŭ casteluluĭ. Acolo, în capulŭ scăriĭ, se aținea tênĕrulŭ Sandulaki cu unŭ curagiŭ cavalerescŭ ca sĕ apere onórea caseĭ părinteluĭ seŭ. Se ḑice că elŭ ar fi datŭ maĭ multe focurĭ din armele ce le avea, și că ar fi și rănitŭ vre-o douĭ din Arnăuțiĭ luĭ Rosnovanu. Resistența sa eroică însĕ n'a pututŭ de cât sĕ-ĭ causeze peirea: unulu din assediatorĭ îĭ înfipse unŭ hangiarŭ în pieptŭ! Cadavrulu fu datŭ la o parte. Iar Coconulŭ Nicolaki intrândŭ nesupĕratŭ în casă și găsindŭ (după cum s'a ḑisŭ și după cum este și probabilŭ) pe Cocóna Marghiolița leșinată, a găsitŭ cu cale sĕ o rădice și s'o ducă la Stâncă, spre a o deștepta și a o consola.

După acésta, Plăĭeșiĭ vĕḑêndŭ grozăvia petrecută în curtea boĭerêscă, se speriară și apucară calea spre căminele lorŭ de la munte.

XXI.

In camera ce ocupamu alaturĭ cu aceea a adiutantuluĭ, abĭa începuse radele soreluĭ ce rĕsarĭa a se respândi; abĭa mĕ sculasemŭ spre a deschide feréstra ca sĕ ascultu ciripirile pasĕrilorŭ, și de o-dată vĕḑuiŭ că intra la mine comptabilulu Codreanu urmatŭ de camardinerulŭ boĭeruluĭ (pe jumătate îmbrăcatŭ) și arendașulŭ de la Ruginosa (încă plinŭ de prafulu de pe drumŭ), cu figurile consternate. Imĭ spuseră fatala nuvelă, rugându mĕ sĕ mergŭ eŭ ca s'o comunicŭ susu boierului. Creḑuiŭ că e maĭ bine se o comunicŭ maĭ întâiŭ fiiloru lui, pentru ca ei s'o duca tataluĭ lorŭ. Era numai Iorgu acasa; petrecuse tótă noptea la Anca, de la care se întorsese aprópe de ḑiuă. Dormĭa dusŭ; abĭa 'lŭ putuiŭ deștepta. Îĭ spuseiu totulŭ repetându me de douĕ-treĭ orĭ, aflându-se ameţitu de somnŭ. Dupa ce m'a ascultatu, îmĭ declară că n'are curagiulu sĕ mérgă la tată-seŭ. Decĭ caḑù pecatulŭ pe mine.

Mĕ urcaiŭ susŭ, urmatŭ de ceĭ ce venisera la mine. Intraiu calcândŭ încetișorŭ, pe ușa camereĭ de culcare, care nu era încuiată. Bĕtrânulŭ dormĭa. Nu m'a simţitŭ pâna l'amu mișcatŭ de picióre. Deschiḑêndu ochiĭ și vĕḑêndu-me, întreba: ce este?

— O tristă veste, Excelenţa.

Cum? Ce? ḑisse sculându-se in susu.

Cuconu Sandulaki la moșie a avutu o întemplare...

— Ce întêmplare? spune.

Nisce Arnăuţĭ l'aŭ ucisŭ.

Ce? Cum? Care Arnăuţĭ?

— Nisce Arnăuţĭ aĭ luĭ Rosnovanu.

— Și Marghioliţa...?

— Răpită și dusă la Stâncă...

— Ce? cum? răpită?... Cine a adusu vestea?

— Iancik arendașulŭ...

Unde-ĭ ?

Alergaiŭ și introduseiŭ pe Iancik. Acesta-ĭ spuse totulŭ. Nu voiŭ face tabloulŭ sfâșietor al dureriĭ și disperăriĭ bĭetuluĭ bĕtrânŭ. Orĭ-cine ișĭ póte imagina lamentațiunile unuĭ omŭ care sufere de o-dată douĕ loviri atât de teribile. In adevĕrŭ așteptamŭ sĕ-lŭ vedemŭ nebunindŭ pe omulŭ acesta. A avutŭ înse o prea mare forță creieriĭ și inima luĭ. Dupĕ doue ore de plânsete și gemete, păru a se liniști și a se reculege. Ordonà comptabiluluĭ seŭ ca sĕ se ducă, împreună cu arendașulŭ pentru ca se îngrópe pe nenorocitulŭ Săndulaki. Mĕ rugà și pe mine ca sĕ mergŭ cu dênșiĭ.

Pe la optŭ ore, betrânulŭ se duse la palatŭ. Intrà la Voda, pe când se îmbrăca ; singurŭ elŭ, avea voĭe a intra ne-anuțatu și la orĭ ce ora. Cădŭ la piciorele Domnitorului, strigând : «Dreptate ! dreptate, Maria ta!»

Ce dreptate ? pentru ce ? ce ți s'a intêmplatu, vere ? Ce aĭ? spune-ne... linistesce-ne... fii barbat...

Bĭetulu betrânŭ de astă-dată se simți reŭ. Plânsetele luĭ, urmate de unu sughițŭ neîntreruptŭ, nu-lŭ lasaŭ se vorbéscă ca se spue ceea ce voĭa. Cadŭ într'unŭ felŭ de sincopa. Doctorulu Basseraux, care ședea peste drumŭ de palatŭ, fu adusŭ. Acesta îi dete nu sciŭ ce, și în fine îl deșteptà. Domnitorulu îndata ce ascultà causa care 'lŭ adusese, chiemà pe Colonelulu Scheleti și pe Președintele Curțiĭ criminale. Celuĭ întâiu i spuse sĕ mergă cu o suta de soldațĭ de cavalerie la Stânca, se radice pe Rosnovanu și sĕ-l duca la fața loculuĭ unde s'a comisŭ crima, ĭar pe Cocóna cu pricina s'o ducă la casa ei. Președintele Curțiĭ primì ordinŭ sĕ mergă imediatŭ la Ruginosa, împreună cu Ispravniculŭ ținutului, pentru ca se facă instrucțiunea conform cu legea, fară a cruța pe nimenĭ. (1)

După aceste disposițiunĭ se aștepta ca sĕ se facă dreptate; și o crimă care făcuse atata sensațiune în capitala Moldoveĭ, tota lumea aștepta sĕ o vada resbunata.

(1) In Moldova pe atuncea nu eraŭ procurorĭ. Acestia s'aŭ instituitŭ maĭ târḑiŭ, dupe unificarea legislațiuniĭ judiciare sub Cuza Vodă.

XXII.

Nu era însĕ tocmaĭ ușorŭ a pune mâna pe păsărelele de la Stâncă. Orĭ cât de voinicŭ era Polcovniculŭ Scheleti, orĭ cât de viteji eraŭ Lăncieriĭ pușĭ sub ordinele luĭ, nu puteaŭ sări peste zidurile înalte care înconjoră castelulŭ luĭ Rosnovanu, nicĭ puteaŭ sparge pórta cea cumplitŭ ferecată, pe unde putea sĕ intre cine-va. A lua cu assaltŭ acéstă fortăréță în miniatură, era cu atâta maĭ greŭ, cu cât înăuntru se aflaŭ vre-o patru-ḑecĭ de ómenĭ armațĭ bine, carĭ ar fi pututŭ înfrunta și puterile a o mie de năvălitorĭ. De aceea Polcovniculŭ raportândŭ despre dificultățile ce întîmpina, cerea ca numaĭ de cât sĕ i se trimită parculŭ de artilerie pentru ca sĕ faca o spărtură în zidŭ. Vodă însĕ nu voi a ridiculisa artileria, fiind-ca era compusă numaĭ dintr'unŭ tunŭ (și acela mititelŭ), ci trimise ordinŭ ca sĕ țină assediatŭ castelulŭ, până când ceĭ din lăuntru, nevoițĭ de fóme, se vor preda.

Dar orĭ cât îșĭ făcea curagiŭ și Rosnovanu, după șépte-optu ḑile de assediŭ vĕḑêndŭ: pe de o parte că uniĭ dic servitorĭ începuseră a deserta sărindŭ nóptea peste ziduri, ĭar pe de alta că provisiunile i se împuținaŭ, — vĕḑêndŭ maĭ alesŭ că-ĭ fugise chĭar bărbierulŭ, fără de care se vedea espusŭ a se face mustăciosŭ, ceea ce credea că l'ar face risibilŭ în ochiĭ Cocóneĭ care-ĭ mărturisise că-ĭ placŭ bărbațiĭ rașĭ, — vĕḑêndŭ, ḑicŭ, tóte acestea, începù a vedea că se îngróșă gluma și că în cele din urmă are sĕ fie prinsŭ. A comunicatŭ decĭ Cocóneĭ îngrijirile sale și ĭ-a cerutŭ avisulŭ. Cocóna atuncea îĭ spuse că ea unŭ singurŭ modŭ crede că l'ar scăpa.

— Care modŭ, ângerulŭ meŭ?

— Unŭ mare sacrificiŭ: sĕ mĕ lașĭ sĕ mĕ întorcŭ la elŭ.

— Și ce voiŭ face eŭ fără de tine?

Veĭ rabda puținu, și apoĭ iarăși voiu fi a ta pentru tot-d'auna.

Fa ce vreĭ, sufletulu meu!

Cocona Marghiolița, care sciea se și scrie după cum sciea se farmece lumea, scrise o epistola forte patetica iubitului eĭ soțu. Ea califică de infama purtarea rapitoruluĭ eĭ. Ea deplanse nenoiocita perdere a luĭ Sandulaki, cadutu victima devotamentuluĭ seu pentru dênsa. Ea în fine iĭ spune ca Rosnovanu, cedându lacrimeloru eĭ, s'a înduplecatu a ĭ da drumulu spre a se întorce la caminulu conjugalu, cu condițiune ca se înceteze orĭ ce urmarire saŭ ancheta asupra luĭ și se treca cu buretele peste evenimentele de la Ruginosa.

Acésta epistola, (stilisata în franțuzesce, bine înțelesu) fu recomandata Polcovniculuĭ Scheleti spre a o trimite imediatu D luĭ Ministru din lăuntru. Acesta o primi la ora dejunuluĭ. Eram față. Nu mĭ-așĭ fi pututŭ închipui în vieța mea o transfigurare ca aceea ce amŭ vedutŭ la omulŭ acela, care, de când cu grozăviile acestea, era neîncetatu tristŭ și cu lacrimele în ochĭ.

De o-dată figura sa s'a inseninatŭ, gura sa începutu a surîde, și, sculându-se rapede de pe scaunŭ, disse se-ĭ pue caiĭ. In maĭ puținu de unŭ pătrarŭ de oră, îșĭ făcù toaleta, coborî scara și, urcându-se în trăsură, strigà: «La Palatŭ!»

Michaĭ Vodă cum îl vĕdù, îl întrebà: Ce maĭ veste? Pus'au mâna pe Rosnovanu? Dusu-l'aŭ la Ruginósa?

— Incă nu, Măria Ta. Dar pare că lucrulŭ trebue sĕ ĭea o altă turnură. Marghiolița nu e vinovată. Ea a fostŭ răpită, și e captivă acolo. Tocmaĭ voĭamŭ a vĕ spune că amŭ primitŭ o scrisóre de la ea. adusă de unŭ lăncerŭ. Imĭ spune că a reușitŭ a îndupleca pe Rosnovanu s'o libereze, dar cu o condițiune....

— Ce condițiune?

— Ca ancheta sĕ înceteze.

— Cum? sĕ remâe nepedepsită mórtea luĭ Săndulaki?

Va fi greŭ de doveditŭ pe vinovatulŭ în orĭ-ce casŭ.

După informările ce amŭ luatŭ, Rosnovanu n'a luatŭ parte la omorŭ, nicĭ a datŭ ordinŭ cuĭ-va. Lovitura ce i s'a datŭ a fostŭ din partea unuĭ Arnăutŭ, gravŭ rănitŭ de unu glonțu al luĭ Săndulaki, și acelŭ criminalŭ șĭ-a luatŭ pedeapsa, fiindŭ că a muritŭ a doua ḑi. A fostŭ, precum vedețĭ, unŭ jocŭ al fatalitățiĭ.

— Și ce voescĭ sĕ se facă ?

Sĕ se întorcă Comissiunea de anchetă ; se nu se maı facă nicĭ o urmărire. Mĕ rogŭ Măriei tale, fa ca se se trécă cu buretele peste acestă nenorocită afacere.

— Dar ce va ḑice lumea... opiniunea publica ?

— Care lume ? Bonjuriștiĭ și pantalonariĭ ? Dac'ar fi se ținemŭ comptŭ de ce ḑicŭ nebuniĭ, ar trebui ca și Maria Ta se te coborĭ de pe Tronŭ. A, nu ! pentru Dumneḑeŭ, nu maı ḑicetĭ că essistă în seriosŭ o opiniune publica : acesta ar fi unu reŭ essemplu.

Bine, fie ! Fă ce vreĭ, și lasă-me 'n pace ! terminà Voda întorcêndu-ĭ spetele și trecêndu în alta camera.

De îndată fu trimisu unu curierŭ la Ruginósa, cu ordinu ca se se întórcă Comissiunea de ancheta, și unu altu curieru la Stâncă ca sĕ se întórcă armata de assediu. Acestŭ din urma curierŭ în aceeașĭ seră întorcêndu-se, a adusu respunsŭ ca Cocóna Marghiolița va face intrarea sa în Iașı a doua ḑi la șépte ore.

La ora indicata, marele Logofetu și ministru din lăuntru urcându-se în trăsura sa de gală, trasa de patru caĭ, însoțitu și de douĭ-spre-ḑece Slujitorĭ căları, de carı avea facultatea ministrulŭ de interne a se servi la ocasiunĭ de parade, apucà spre délulă ḑisŭ Copoulŭ. Il urmaiŭ și eŭ într'o birja, însoțitŭ de comptabilulŭ Codrénu. Acolo, la o respântie de unde se face drumulŭ spre Sculenĭ, după o așteptare de câte-va minute, se vede venind în galp o trăsură cu patru caĭ marĭ negri și apropiându-se de trăsura ministerială. Din acea trăsură se cobóră Coconulŭ Niculaki Rosnovanu și, dândŭ mâna Cocóneĭ Marghiolițeĭ, o ajută a se coborî și apoĭ a o urca în

trăsura Excelenţeĭ sale mareluĭ Logofĕtŭ. După acésta, trăsura luĭ Rosnovanu se întórse spre Stânca în galopŭ, ĭar a Ministruluĭ aduse la domiciliulŭ conjugalŭ pe prea frumósa Cocóna Marghioliţa, spre a respândi fericirea şi veselia în casa care de atâtea ḑile se afla în doliŭ de lipsa eĭ.

XXIII.

Trecuseră aprópe două lunĭ de la aceste evenimente. Tómna începuse a schimba faţa arborilorŭ : foile lorŭ multicolóre începeaŭ a cădea. Căldura însĕ sĕ mănţinea : abĭa diminéţa se simţĭa ceva maĭ recóre, când cădea câte o uşóră brumă. Acéstă stagiune, ca şi cea de primă-vară, îmĭ plăcea fórte multŭ, fiindŭ-că admirarea natureĭ mĕ arunca desse orĭ în reverĭĭ deliciose. Mĕ sculamŭ, ca tot-d'a-una, fórte diminéţă ca sĕ privescŭ rĕsărirea sóreluĭ. Mĕ îmbrăcamŭ răpede şi mĕ urcamŭ în balconulŭ celŭ mare despre sudŭ, de unde privindŭ ca într'o panoramă oraşulŭ cu turnurile bisericelorŭ şi délurile frumóse despre Răpedea şi Galata, ascultamŭ fîşiitura frunḑelorŭ ce cădeaŭ de pe arborĭ într'unŭ modŭ aprópe cadenţatŭ, după suflarea vênturilorŭ.

Intr'una din acele dimineţe, pe la orele când încă tótă lumea dormĭa în casă, vĕḑŭ *intrândŭ pe pórtă* o *trăsură* mare închisă cu douĭ-spre ḑece caĭ, mânaţĭ de treĭ surugiĭ carĭ, în contra obiceiuluĭ lorŭ tradiţionalŭ, de astă-dată nicĭ ţipaŭ, nicĭ pocnĭaŭ cu bicele.

Curiosŭ de a vedea cine sosesce, întru în salonŭ ca sĕ alergŭ spre scară. Trebuea sĕ traversezŭ salonulŭ, care era imensŭ de lungŭ. Dar până sĕ ajungŭ la estremitatea unde era uşa de eşire, vĕdŭ o femee învoalată, cu unŭ micŭ sacŭ de voiagiŭ în mână, mergêndŭ rapede spre eşire, atât de preocupată de plecarea eĭ, în cât nicĭ şĭ-a întorsŭ faţa spre mine care mer-

geamŭ totŭ în direcţiunea aceea. Indesiiŭ paşiĭ, dar ea era maĭ agilă de cât mine ; şi pe când eŭ me coboramŭ pe scara, trăsura pleca, de astă-dată cu plesnete şi cu pocnete de bice din partea surugiilorŭ. Eramŭ mistificatŭ. Din fericire găsescŭ unŭ rândaşŭ care mătura scara de josŭ. Il întrebŭ : cine s'a urcatŭ în trăsură ? Elŭ îmĭ dice : o cocónă ? Cine maĭ era în trăsură ? — Unŭ boĭerŭ.—Mare minune ! - Mě reurcaiŭ şi apucaiŭ pe unŭ coridorŭ, care scieamŭ că da spre buduarulŭ Coconeĭ. în faţa căruĭa era o cămăruţă. Acolo găsescŭ pe cameristă că-şĭ făcea o boccea ca de plecare. O întrebŭ ce însemnéză asta ? Ea îmĭ respunde, surîdêndŭ, că Cocóna ĭ-a datu drumulŭ, fiind-că D-eĭ s'a dusŭ. — Unde ?— Nu scie. Cu cine ? Nu scie.—Atuncĭ sentimentulŭ datorieĭ amŭ simţitŭ că-mĭ dicta sě daŭ alarma.

Alergŭ la camera de culcare a Boĭeruluĭ, intru, îl deşteptŭ şi-lŭ întrebŭ de scie despre plecarea Cocóneĭ. — «Ha ? Ce ?» şi merse ĭute spre uşa ce da în camera eĭ de culcare. Inchisă. Bate cu amêndouĭ pumniĭ. — Nimenĭ nu respunde. Atuncĭ o scenă sfâşiitóre, în cât mě petreceaŭ şi pe mine lacrimele. Bĭetulŭ bětrânŭ plàngea. sbiera, se bocĭa, tăvălindu-se pe josŭ ca copiiĭ.

Dupŭ ce i se maĭ potoli durerea şi se linişti ceva, îmĭ dise ca sě trimitŭ sě cheme pe Aga de oraşŭ şi pe Privileghe, antreprenorulŭ Postelorŭ. Acestia venindŭ, pe cel întâiŭ îl însarcinà sě cerceteze pe ce barieră a eşitŭ Rosnovanu. In maĭ puţinŭ de jumătate oră, aduse rěspunsŭ că a eşitŭ pe bariera Pěcurarilorŭ. însoţitŭ de o cocónă voalată. Atuncea înţelegêndŭ că a apucatŭ drumulŭ mare al Botoşanilorŭ, dise luĭ Privileghe că sě răpédă unŭ curierŭ cu ordinŭ către Căpitaniĭ de postă ca nu cum va sě-ĭ slobódă caĭ ; ĭar de se va arata cum-va, se-lŭ ţie pe locŭ şi sě raporteze.

Ordinulŭ se essecutà, curierulŭ plecà pe urmele răpitoruluĭ. La Posta de la Têrgu-frumosŭ aflândŭ că a luatŭ caĭ de posta, s'a luatŭ după elŭ ; dar orĭ cât mergea elu de ĭute, Rosnovanu mergea şi maı ĭute, fiindŭ-că da câte unu galbenŭ de

fie-care surugiŭ. A doua ḑi curierulŭ se întórse cu respunsŭ că Coconulŭ Nicolaki a trecutŭ granița pe la Mihăilenĭ, cu pasportŭ în tótă regula.

Peste câte-va ḑile, o scrisóre anonimă venită de la Cernăuțĭ cu recepisă, anunța pe ministrulŭ de interne al Moldoveĭ că soția sa s'a cununatŭ cu Vistierulŭ N. Rosnovanu în ḑiuu de.... la moșia Cernauca, proprietate a familieĭ Hurmuzaki.

N'a trecutŭ o lună după acésta, și s'aŭ cetitŭ în tóte bissericele din Iașĭ, o carte de blăstemŭ fulgerătóre asupra luĭ Rosnovanu și a familieĭ sale, declarândŭ căsătoria luĭ de anticanonică și pe dênsulŭ de călcătorŭ al religieĭ. Se înțelege că acéstă carte de blăstemŭ s'a scosŭ după intervențiunea guvernuluĭ Moldoveĭ către Patriarhie.

XXIV.

După acestŭ evenimentŭ, bĕtrânulŭ Sturza îșĭ cam perduse ecuilibrulŭ facultăților intelectuale; cam căḑuse în copilărie. Nu târḑiŭ elŭ fu înlocuitŭ cu Stefan Catargiu, dar compensatŭ prin aceea că fiuluĭ seŭ, s'a datŭ portofoliulŭ de esterne. Eŭ încă nu maĭ eramŭ funcționarŭ al ministeruluĭ de interne: din causa uneĭ poesiĭ satirice ce publicasemŭ în *Fóia de Minte și Inimă* din Transilvania, fuiŭ destituitŭ după insistențele Consulatuluĭ russescŭ. Urmarea evenimentelorŭ ce mĕ privescŭ, le póte afla cititorulŭ în seria *Suvenirilor* din anulŭ 1848. Permită-mi-se însĕ sĕ facŭ o săritură peste unŭ hopŭ de vre-o ḑece anĭ și maĭ bine.

In anulŭ 1857 însurându-mĕ, amŭ plecatŭ cu mirésa mea sĕ facŭ o călătorie în străinătate. Imbarcându-mĕ pe unŭ vaporŭ al Companieĭ de navigațiune Danubiană, aflaiŭ că, într'o cabină reservată, călătoresce și N. Rosnovanu spre Viena, ca sĕ se caute cu mediciĭ aflându-se bolnavŭ de dropică. La tim-

pulŭ prânḑuluĭ, amŭ věḑutŭ în câte-va rênḑurĭ pe Cocóna Marghioliţa, pe care abĭa amŭ recunoscut'o, de tristă, abătută şi svêntată ce era. Nicĭ ea nu m'a recunoscutŭ pentru motivulŭ naturalŭ că trecuse atâţĭa anĭ de când nu mě věḑuse, şi în intervalulŭ acesta mě schimbasemŭ şi eŭ. A doua ḑi, dându-se în vorbă cu regretatulŭ Mitică Kreţulescu, care mergea şi elŭ spre Viena, de la acesta ea a aflatŭ cine eramŭ eŭ. După revelaţiunea acésta, ea îndată a venitŭ sě mĭ întindă mâna şi sě mě întrebe daca sunt vechĭa eĭ cunoscinţă. Apoĭ, ca cum ar fi avutŭ nevoĭe de o intimitate, apucà a mě întreba maĭ întâiŭ despre viéţa mea, şi apoĭ a-mĭ povesti despre a eĭ. Imĭ spuse cum, după ce s'a cununatŭ în Bucovina şi a auḑitŭ de blăstemulŭ Patriarchieĭ, aŭ îmbrăţişatŭ maĭ întâiŭ religiunea catolică; cum, după ce s'a certatŭ cu popiĭ catoicĭ, s'aŭ făcutŭ luteranĭ; cum apoĭ, după intervenţiunea luĭ Vodă Ghica (care-ĭ era věrŭ) deslegându-se de cartea de blăstemŭ, a revenitŭ la religiunea strămoşéscă şi după o emigraţiune de şése anĭ s'a reîntorsŭ în patrie. Acuma bărbatulŭ e căḑêndŭ gravŭ bolnavŭ de dropică. îl ducea la Viena pentru ca sě-l opereze.

Totŭ drumulŭ cât amŭ călătoritŭ până la Pesta, ea nu înceta de a mě aborda şi a-mĭ vorbi cu multă afecţiune: părea a-şĭ rememora cu plăcere vieţa din casa bětrânuluĭ Sturza, şi astă dată deplângea sórta luĭ, aflândŭ că a căḑutŭ în miserie şi că a avutŭ unŭ atacŭ de aploplexie. Iar când şi eŭ îĭ spuneamŭ despre sensaţiunile ce resimţiamŭ când pentru prima óră amŭ věḑutŭ marea eĭ frumuseţe, nu se putea opri de a a mĭ întinde mâna spre a-mĭ mulţami.

La Pesta avêndŭ a mě coborî, me despărţiiu de ea, care trebuia se mérgă pe apa până la Viena. De atuncea nu s'a maı întâmplatŭ s'o maĭ întâlnescŭ.

Dar eată-mě nevoitŭ sě facŭ o săritura şi maĭ mare.

In anulŭ 1887 m'amŭ dusŭ sě assistu la solemnitatea sfinţireĭ Mitropolieı din Iaşĭ, urmată cu mare pompa. A doua ḑi de Sântul Gheorghe mě aflamŭ la nepóta mea Amelia Ganea (soţia Prefectuluĭ) unde era Regele în gasdă. Pe la 4 ore amŭ věḑutu

intrândŭ în curte o trăsură-căléscă, în care o ființă mică gârbovită și aprópe uscată, ședea ghemuită într'unŭ colțŭ. Trebuea sĕ-mĭ spue cine-va că este acea falnică persónă, care se numĭa Cocóna Marghiolița, singura, unica și necomparabila frumusețe a Moldoveĭ. Ea venise sĕ întórcă visita ce-ĭ făcuse Maĭestatea Sa Regele; dar neputêndu-se coborî, fiindŭ bolnavă, depuse buchetulŭ sĕŭ în mânele unuĭ ofițerŭ de ordonanță. In luna Decembre a anuluĭ 1887 — nu ținŭ minte ḑiua — gazetele din Iașĭ anunțară că acéstă nobilă și măréță damă, care a jucatŭ unŭ așa mare rolŭ în țéră, care da tonŭ societățiĭ elegante din Iașĭ, care representa noblețea și fastulŭ aristocrațieĭ moldovene, care a sciutŭ în cele din urmă a se face venerată chĭar cu uĭtarea pĕcatelorŭ eĭ din trecutŭ, a părăsitŭ lumea celorŭ viĭ!

1888 Iunie.

EPILOGŬ

EPILOGU

Amŭ ajunsŭ a da suvenirilorŭ mele o întindere atât de mare, în cât vĕdŭ că volumulŭ se face prea greŭ spre a se purta în mână. Apoĭ cheltuéla tiparuluĭ mi s'a făcutŭ atât de simţitóre, în cât mĕ vĕdŭ nevoitŭ a mĕ oprì.

Materie de a maĭ scóte unŭ volumŭ aşĭ găsì, dar nu sciŭ de voiŭ maĭ urma cu acéstă întreprindere. După esperienţa ce amŭ, vĕdŭ că publiculŭ nu se prea grăbesce a citi la cărţĭ, mulţămindu-se cu literatura jurnalelorŭ.

In adevĕrŭ amŭ ajunsŭ la unŭ stadiŭ de regenerare care nu sciŭ cum s'ar putea califica. Cu 30—40 de anĭ în urmă, cărţile găsĭaŭ maĭ mulţi cititorĭ de cât acuma. Citezŭ unŭ casŭ. Pe la 1854, Bolintinénu aflându-se în essilŭ (la Brussa mi se pare), mĭ-a trimisŭ prima colecţiune a poesiilorŭ luĭ, netipărite încă, cu rugăminte ca sĕ facŭ ceva cu ele spre a-ĭ trimite unŭ ajutorŭ pecuniarŭ. M'amŭ pusŭ de le-amŭ tipăritŭ într'o miĭe essemplare cu propriele mele mijlóce, şi, după treĭ lunĭ de la apariţiunea lorŭ, n'amŭ maĭ avutŭ unŭ essemplarŭ. Astă-ḑĭ însĕ, când numĕrulŭ lectorilorŭ a ajunsŭ de celŭ puţinŭ o sută de orĭ maĭ mare, — astă-ḑĭ când amŭ ajunsŭ a numĕra cu miile doctorĭ, licenţiaţĭ şi professorĭ, — astă-ḑĭ, când Facultăţile nóstre numeră cu miile studenţiĭ ce le frecuentéză,

—astă-ḑĭ, ḑicŭ, avemŭ lectorĭ maĭ puținĭ de cât pe atuncea! Pe timpulŭ acela, cel din urmă scriitorașŭ, șefŭ de masă saŭ grefier, avea o bibliotecă cu celŭ puținŭ 100 cărțĭ românescĭ. Dar óre astă-ḑĭ...? m'așĭ prinde că la o sută unulŭ nu are o carte românéscă (de literatură) în biblioteca sa! Ce face? cu ce îșĭ lustruesce tinerimea spiritulŭ? Citesce, celŭ puținŭ, jurnale saŭ reviste prin cafenelele saŭ cluburile în care îșĭ perde timpulŭ?

Nu facŭ alusiune la tineriĭ aceĭa stricațĭ și corupțĭ carĭ nu înțelegŭ viéța de cât pentru ca sĕ se bucure de plăcerĭ; dar așĭ întreba pe ceĭ maĭ serioșĭ, carĭ aspiră a ne da pe noĭ bĕtrâniĭ în lăturĭ de la orĭ-ce locŭ de onóre, — și ĭ-așĭ ruga sĕ-mĭ maĭ arate o țéră, cât de puținŭ cultă, în care sĕ se vaḑă fenomenulŭ acesta. Eŭ însĕ iĭ potŭ încredința că nicĭ în Russia, pe care o calificămŭ de înapoĭată, nu vomŭ vedea acestŭ essemplu tristŭ de decadență socială.

Intru adevĕrŭ: în classa maĭ cultă a societățiĭ nóstre lectura distractivă maĭ ocupă ceva spiritele. Dar numaĭ romanțurilorŭ străine li se face assemene onóre: tineriĭ saŭ damele ce pretindŭ a fi de *bună societate*, afectéză a nu putea citi, ba nicĭ a se rosti bine în limba strămoșéscă. Acésta este unŭ *bon ton* care la noĭ predomnesce, și care mi se pare că s'a împrumutatŭ de la veciniĭ noștri Muscalĭ; eĭ, cu invasiunile lor armate, ne-aŭ lăsatŭ de moștenire străinomania, și maĭ alesŭ galomania. Romanțurile scrise saŭ traduse abĭa de se citescŭ în classa maĭ de josŭ a societățiĭ, unde galomania nu șĭ-a făcutŭ încă locŭ, unde se cugetă și se simte ceva maĭ multŭ românesce. Aicea însĕ este o altă nenorocire. Se face o speculă infectă din partea pretinșilorŭ literațĭ, carĭ fără a cunósce nicĭ limba din care traducŭ nicĭ limba în care scriŭ, stimulațĭ numaĭ de spiritulŭ mercantilŭ, alegŭ cărțile cele maĭ rele. preferindŭ adessea pe cele pornografice, ca sĕ le dea publiculuĭ; și acestŭ publicŭ, îndopatŭ mereŭ cu insanitățile literaturilorŭ străine, departe de a-șĭ polei mintea cu ceva, îșĭ corumpe gustulŭ literarŭ și chiar moravurile.

* * *

Care va fi sórta probabilă a acesteĭ cărţĭ, care, cu cheltuele atât de simţitóre (pentru mine) o scotŭ de sub téscurĭ? Unŭ domnŭ (professorŭ de gramatică mi se pare), venindŭ la mine ca sĕ-ĭ daŭ colecţiunea veche a poesiilorŭ mele şi spuindu-ĭ că n'o maĭ amŭ, mĕ întreba de ce nu scotŭ o nouă ediţiune. I-amŭ respunsŭ că póte voiŭ maĭ face şi nebunia acésta, de şi maĭ amŭ unŭ carŭ mocănescŭ de cărţĭ tipărite carĭ nu se potŭ vinde; dar de o cam-dată voiŭ sĕ-mĭ vĕdŭ tipărite Suvenirile.

— Ce? vĕ tipărițĭ suvenirile?... scrise în versurĭ?

— Ce felŭ de suvenirĭ în versurĭ!... în prosă, domnule, în prosă, şi încă fórte prosaică prosă.

— Ciudatŭ! nu credeamŭ că d-ta sĕ sciĭ a scrie şi în prosă.

— Când va eşi cartea mea, veĭ vedea că mĕ pricepŭ puţinŭ a scrie şi prosă; dar sĕ sciĭ că prosa mea e cât se póte de simplă: nu mĕ scremŭ a face spiritŭ, nicĭ a spintecа aerulŭ ca sĕ găsescŭ ideĭ, nicĭ a mĕ arăta escentricŭ, originalŭ, saŭ classicŭ. Din contra, prin prosa mea m'amŭ silitŭ sĕ-mĭ reflectezŭ modestia şi simplicitatea cu care m'a dotatŭ natura, fără nicĭ o afectaţiune. Apoĭ în scrierea suvenirilorŭ am adoptatŭ genulŭ anecdoticŭ...

— Cum aĭ ḑisŭ? anecdoticŭ? Ce genŭ este acesta?

— Veĭ vedea că în naraţiunile mele vorbescŭ şi despre mica mea personalitate... aşa, sciĭ, ca fuĭorul popeĭ....

— Fuĭorul popeĭ?... Vaĭ de mine! Ce maĭ e şi asta?

— Veĭ vedea, domnule, veĭ vedea: de prisosŭ sĕ ţĭ spunŭ maĭ multe.

Apoĭ când cultura literară este aşa de superficialŭ tractată în scóle, în cât un profesorŭ de gramatică sĕ crédă că unŭ poetŭ n'ar putea scrie prosă, pasŭ de maĭ scrie, sĕrmane omule!

şi pune-ţĭ pĭelea zălogŭ ca sĕ te împrumuţĭ şi sĕ maĭ tipărescĭ la cărţĭ!

Decĭ, aflându-mĕ aprópe de ultimele douĕ-treĭ cóle cu care voĭamŭ sĕ-mĭ încheĭŭ cartea, îmĭ luaĭŭ decisiunea ca, dupĕ ce-mĭ va aduce legătorulŭ cele o miĭe de exemplare ce le-amŭ tipăritŭ, sĕ le aruncŭ în podŭ lângă cele-alalte vechiturĭ, sĕ încuĭŭ bine podulŭ şi sĕ facŭ ca numaĭ dupĕ mórtea mea sĕ se scótă cărţile la lumină. Ar fi póte, pentru liniştea sufletuluĭ meŭ, maĭ bine sĕ facŭ acésta, de cât sĕ vĕḑŭ că marfa nu mi se caută, faptŭ care mĭ-arŭ da a pricepe că amŭ făcutŭ o carte fără valóre, ca atâtea altele.

Dar eată că vine o împrejurare ce mĕ face a-mĭ schimba decisiunea.

* * *

Amiculŭ mĭeŭ V. Alexandri venise ḑilele acestea la Bucurescĭ. Elŭ trebuea sĕ trécă la Sinaea, unde Curtea regală îlŭ invitase ca sĕ ĭea parte la festivităţile ce se organisase în onórea Principeluĭ de Wales. moştenitorulŭ tronuluĭ Anglieĭ, care pentru prima óră onora cu visita sa pămêntulŭ romănescŭ. In scurta sa petrecere în Bucurescĭ, îlŭ vĕḑuĭŭ. Mĕ întrebă, între altele, despre cursulŭ mişcăriĭ literare; căcĭ ócupaţiunĭ oficiale şi afacerĭ de familie îlŭ făcuseră a rĕmânea în urma curentuluĭ acestuĭa, şi a ignora maĭ cu totulŭ ce s'aŭ scrisŭ de unŭ anŭ încóce.

Nu-mĭ trebuì multŭ ca sĕ gândescŭ ce relaţiunĭ sĕ-ĭ daŭ. Gazete şi ĭar gazete, jurnale şi ĭar jurnale, unele cari aparŭ şi altele cari disparŭ, ca meteorĭ saŭ ca efemere ce rĕsarŭ din seninŭ şi nu sciŭ încotro apucă şi încotro se ducŭ, maĭ fără a lăsa vre-o urmă dupĕ urma lorŭ! Ba nu, totŭ este ceva: *Revista noua*, sub direcţiunea aprópe obosită a nefericituluĭ nostru colegŭ de la Academie, Hasdeŭ, pe lângă care se vĕdŭ óre-care tinere talente.

— Dar ce s'a întâmplat luĭ Hăsdeŭ?

— Cum? Nu scii? Şi-a pierdutŭ fata, singurulŭ copilŭ ce avea, o stea ce apărea radiósă şi plină de speranţe pentru ilustrarea juneĭ pleiade literare, şi care s'a stinsŭ ca unŭ lucéfĕrŭ gonitŭ de radele sóreluĭ!

— Te rogŭ, daca se póte, sĕ-mĭ împrumuţĭ colecţiunea acesteĭ Reviste, din care numaĭ unŭ numĕrŭ amŭ vĕdutŭ... Dar *Convorbirile?* cum maĭ mergŭ?

— Traducerea luĭ Don Chijot... Lascar Viorescu...

— Cum? numaĭ atâta?

— Pênĕ dupĕ alegerĭ... Negruţi acuma face discursurĭ politice la Iaşĭ; voĭesce sĕ împace lumea, care nu prea merge în armonie cu politica junimiştilor de la putere. De vreĭ sĕ maĭ sciĭ ceva, îţĭ voiŭ adăoga că şi eŭ îmĭ tipărescŭ Suvenirile. De aĭ curiositate sĕ sciĭ ce sunt ele, voĭŭ regula prin testamentulŭ meŭ ca sĕ-ţĭ vie unŭ exemplarŭ dupĕ mórtea mea.

— Dar îmĭ garantezĭ că voĭŭ trăi maĭ multŭ de cât tine?

— Escĭ nemuritorŭ.

— Lasă glumele şi trimite-mĭ ce aĭ tipăritŭ pênĕ acuma. La Sinaea cât voĭŭ sta, în orele de repaosŭ voĭŭ sĕ petrecŭ cu literatura română.

— Fie voĭa ta, precum în cerŭ aşa şi pre pămêntŭ!

Dupĕ câte-va dile, la 1 Octombre, primescŭ o epistolă cu scriptura acea fină şi frumosă ce caracterisà sufletulŭ poetuluĭ Alexandri, avêndŭ finalulŭ următorŭ:

« *Aicea, precum scii, au fostu festivităţi în onorulu Prinţului* « *de Walles, care a plecatu încântatu dupĕ o şedere de patru* « *dile. Acele serbari erau pre cât de stralucite, pre atât de obositóre, caci în unele dile ne-amu culcatu de abia la doue óre* « *dupĕ miedulŭ noptiĭ. Singura odihna ce am găsitu în orele* « *de linisce, este în citirea* **Suvenirilorŭ contimpurane** *ce publicĭ, şi care m'au interesatu prea multu. Te îndemnu dar cu* « *totŭ dinadinsulu se urmezi înainte, se le completezĭ, cacĭ maĭ* « *ai multe de scrisu, ca sĕ laşi astu-felu unu soiu de chronica* « *istorico-literara de mare preţu pentru generaţia actuala şi*

« *cea viitóre. Bine ar face toţĭ bĕtrânii sĕ urmeze pilda luĭ*
« *Ion Ghica şi a D-tale.* »

Da, are dreptate ĭubitulŭ nostru bardŭ : în adevĕrŭ, multe aşĭ maĭ avea de scrisŭ. De acolo unde m'amŭ opritŭ cu Suvenirile, aşĭ avea de spicuitŭ şi de înmănunchĭétŭ unŭ câmpŭ imensŭ de peripeţiĭ prin care amŭ trecutŭ ca spectatorŭ saŭ ca membru activŭ. In ultima jumătate a vieţiĭ mele, strămutându-mĕ din Iaşĭ în Bucurescĭ, într'o societate cu totulŭ alta de acea în mijloculŭ căreĭa mĭ-amŭ petrecutŭ copilăria şi tinereţea, amŭ fostŭ în contactŭ cu o nouă lume şi amŭ trecutŭ prin atâtea evenimente, cari mĭ-ar da subiecte cu isvóre bogate şi pline de interesŭ pentru posteritate, dar care s'aŭ strecuratŭ fără a fi băgate în sémă de contimporanĭ, ca nisce fenomene naturale.

Dar înainte de a merge cu închipuirea pênĕ la mulţămirea ce ar gusta generaţiunea viitóre din asemine Suvenire, mărturisescŭ că nu potŭ fi indiferentŭ de impresiunile generaţiuniĭ actuale. Acéstă generaţiune însĕ nu-mĭ pune în perspectivă şi nu-mĭ dă altă speranţă de cât dóră onórea de a-mĭ face immormêntarea pe socotéla Statuluĭ. Cu acésta în adevĕrŭ ar proba că se trage din strămoşiĭ de pe malurile Tibruluĭ, carĭ astŭfelŭ contribuĭeaŭ la ilustrarea numeluĭ romanŭ. Dar s'a făcutŭ atâta abusŭ de aseminea liberalităţĭ, pentru atâţĭ rĕposaţĭ cari nu s'aŭ ilustratŭ cu nimica, în cât aşĭ ruga-o sĕ mĕ slăbéscă cu aseminea parade : onorile la immormêntare sĕ nu mi le arate maĭ marĭ de cât mi le-a arĕtatŭ în viéţă ; sufletulŭ meŭ nu-ĭ va fi recunoscătorŭ pentru ironiea cu care mĕ va petrece la mormêntŭ, precum nu s'a turburatŭ nicĭ pentru puţina consideraţiune ce mĭ-a arătatŭ cât am trăitŭ.

* * *

Aice credeamŭ sĕ terminŭ cu epilogulŭ meŭ. A trebuitŭ însĕ sĕ-mĭ maĭ revĕdŭ conceptulŭ; şi, avênd a'pleca în provincie pentru alegerĭ, amŭ lăsatŭ manuscriptulŭ acasă. Peste cincĭ ḑile întorcêndu-mĕ, pênĕ a nu-lŭ da la tiparŭ, credŭ că nu voiŭ greşi către posteritate daca aşĭ însemna încă ceva şi despre evenimentulŭ recentŭ ce m'a făcutŭ ca sĕ plecŭ în escursiunea arătată.

Sub Ministerulŭ transitoriŭ, numitŭ alŭ Junimiştilorŭ, fiind a se premenì Corpurile Legiuitóre şi promiţêndu-se pe tóte tonurile că alegerile vor fi libere şi nicĭ de cum influinţate de administraţiune, amŭ avutŭ slăbiciunea a crede că ar fi momentulŭ ca sĕ mĕ alegŭ şi eŭ deputatŭ. De acéstă onóre nu mĕ bucurasemŭ în ţéra mea nicĭ o dată pênĕ acuma, fiind-că nu mĕ putusemŭ conforma cu sistema politicianilorŭ, cari, pentru ambiţiunea de a ajunge la deputăţie şi apoĭ la portofoliĭ, recurgŭ la mijlócele cele maĭ umilitóre: se înregimentéză la unŭ partitŭ saŭ la altulŭ, se gudură spre a căpĕta protecţiunĭ, alérgă cu rugămintĭ în drépta şi în stânga, se jură pe toţĭ dumneḑeiĭ astă-ḑĭ că este albŭ ĭar mâine că este roşu, sacrifică banĭ spre a cumpĕra voturĭ, şi cele-lalte. Cu asemine sistemă incompatibilă cu firea şi caracterulŭ meŭ, nu m'amŭ pututŭ conforma, şi de aceea, precum voiŭ arăta maĭ pre largŭ în altă serie de Suvenire, amŭ statŭ maĭ multŭ ca spectatorŭ la luptele electorale cari aŭ frămêntatŭ ţéra de când se bucură de regimulŭ electoralŭ. Cu aseminea natură şi cu aseminea caracterŭ, apoĭ, nicĭ putémŭ atrage simpatia colegĭurilorŭ în cari votamŭ: alegătoriĭ fiind în genere conduşĭ maĭ multŭ de interese de cât de principiĭ, corupţĭ saŭ coruptibilĭ, naĭvĭ saŭ viclenĭ, tîrîtorĭ saŭ tîrîţĭ, venalĭ saŭ stupiḑĭ, fricoşĭ saŭ linguşitorĭ, cu convicţiunĭ elastice, cu educaţiune devergondată, fĕră principiĭ, fĕră credinţă, fără demnitate, fĕră patriotismŭ, nu vedeaŭ necesitatea de a alege unŭ omŭ care trăesce cu capulŭ între cărţĭ şi-şĭ sacrifică viéţa şi interesele lucrândŭ pentru înavuţirea literatureĭ, unŭ omŭ devotatŭ ideilorŭ generóse şĭ bineluĭ publicŭ, unŭ omŭ cu esperienţe şi cunoscinţe, — ci maĭ adesea aŭ preferitŭ şarlatanĭ de meserie, avocaţĭ esploatatori

de situaţiunĭ, mediocrităţĭ fără vre o mare valóre morală, saŭ notabilităţĭ improvisate după oroscopulŭ schimbătorŭ alŭ împrejurărilorŭ.

De astă-dată însă amŭ credutŭ că era timpulŭ sĕ mĕ adresezŭ la elementulŭ numitŭ cu emfasă *talpa* caseĭ, la poporulŭ ruralŭ alŭ Ialomiţeĭ, care după Constituţiune are dreptŭ a trimite unŭ representantŭ. Amŭ credutŭ că la acéstă clasă, care nu maĭ târdiŭ de cât astă primăvară a făcutŭ o rescólă fără sĕ scie pentru ce, care a suferitŭ schingiuirĭ şi glónţe spre a se potoli, şi care are atâtea şi serióse interese de apĕratŭ, va avea resunetŭ vocea unuĭ sufletŭ sincerŭ şi devotatŭ. De aceea amŭ făcutŭ următoriulŭ apelŭ către Delegaţiĭ Colegiuluĭ III de Ialomiţă :

«In puterea relaţiunilorŭ ce de 30 de anĭ amŭ avutŭ şi amŭ cu locuitoriĭ din Plasa Câmpuluĭ, carĭ aŭ avutŭ ocasiunea sĕmĭ cunóscă persóna şi caracterulŭ, în vederea alegeriĭ ce sunteţĭ chemaţĭ în curândŭ a face, viŭ a vĕ adresa acéstă scrisóre.

De când Constituţiunea a datŭ ţĕranilorŭ dreptulŭ de a trimite un deputatŭ la Cameră, colegiulŭ vostru rar şi-a nemerit omeniĭ: maĭ tot-d'auna s'aŭ alesŭ deputaţĭ recomandaţĭ de zapciiĭ guvernuluĭ, saŭ omenĭ carĭ, pentru ruşinea numeluĭ de român, aŭ găsitŭ sĕ cumpere voturile delegaţilorŭ. De aceea colegiulŭ ţĕrănescŭ s'a numitŭ o *minciuna*, saŭ zestre guvernamentală. De aceea Camerele ajungênd a fi compuse din deputaţĭ carĭ speculaŭ voturile lor, în loc de a se ocupa de interesele claseĭ rurale, se ocupaŭ de interesele lor particulare. De aceea administraţiunea ajungêndŭ a fi dupĕ chipulŭ şi asemĕnarea Camerelor. venală şi coruptibilă, vĕ lăsa în prada lăcomieĭ tutulorŭ rĕilorŭ, carĭ trăescŭ exploatândŭ munca ţĕranuluĭ. De aceea justiţia a fost vitregă pentru dreptatea vóstră. De aceea bisericele şi şcolele vóstre aŭ fostŭ abandonate de orĭ-ce solicitudine. De aceea preoţiĭ şi învĕţătoriĭ voştri pirotescu în miserie. De aceea tinerimea vóstră cresce fără învĕţătură, cadendŭ in viţiĭ degradate şi trăindŭ în ticăloşie. De aceea astă primăvara ţĕraniĭ s'aŭ rĕsculatŭ şi cu violenţă aŭ voitu se pedepsèsca maĭ ântiiŭ pe Delegaţiĭ loru carĭ 'şĭ

aŭ fostŭ vêndutŭ voturile, şi apoĭ sĕ céră drepturĭ carĭ credéŭ că se potŭ căpĕta cu puterea. De aceea s'aŭ făcutŭ o mulţime de victime între săteni: pe uniĭ glónţele ĭ-aŭ prăpăditŭ, pe alţiĭ casnele 'ĭ-aŭ schiloditŭ, pe alţiĭ gârbaciul 'ĭ-aŭ umilitŭ, ajungêndŭ o mulţime de familiĭ la sapă de lemnŭ; iar representanţiĭ lor alergaŭ a se ascunde în gaure de şerpĭ.

Tóte aceste nenorocirĭ s'ar fi pututŭ înlătura dacă ţéra avea o Cameră liber alésă, dacă şi voĭ, ţĕraniĭ, aţĭ fi trimisŭ deputaţĭ cu dorŭ de inimă pentru voĭ.

Cădé-veţĭ óre, fraţilorŭ, şi acuma în greşelele de maĭ nainte?

Stărui-veţĭ a trimite deputaţĭ totŭ ómenĭ străinĭ de voĭ şi necunoscĕtorĭ de nevoile vóstre?

Alege-veţĭ iarăşĭ avocaţĭ limbuţĭ, carĭ vĕ ameţescŭ cu vorbele şi carĭ nu se gândescŭ de cât la câştigulŭ lorŭ.

Da-veţĭ voturile vóstre iarăşĭ celorŭ ce vĕ vorŭ ospĕta saŭ vĕ vorŭ plăti maĭ bine?

Ajunge-veţĭ óre a vĕ înşela de vorbele frumóse ale unorŭ ômenĭ carĭ aŭ maĭ fostŭ în Cameră, dar carĭ n'aŭ deschisŭ o dată gura ca sĕ céră ceva pentru ţĕranĭ?

Băgaţĭ bine de sémă! Causa ţĕranuluĭ e mare, şi Camera viitóre are sĕ se ocupe de ea. La 1864 ea s'a resolvitŭ cu dreptate, dar cu neajunsulŭ acela că n'a pregetat la sórta ţĕranuluĭ într'unŭ viitorŭ maĭ depărtatŭ. După unŭ pătrarŭ de vécŭ însă, lumea s'a înmulţitŭ, şi plugarilorŭ nouĭ nu le ajunge pămêntulŭ datŭ părinţilorŭ lorŭ. Deci dreptate este sĕ li se dea (cu despăgubire bine înţelesŭ), căcĭ plugarulŭ fără pămêntŭ e ca pasĕrea fără aerŭ şi fără aripĭ, ca vita fară păşune, ca pescele fără apă. Decĭ trebue revisuită în înţelesulu acesta legea rurală.

Diferitele partite însă carĭ vorŭ se fie în capulŭ ţeriĭ, acele maĭ alesŭ carĭ compunŭ colegiurile claselorŭ superióre, nu cugetă în struna acesta. Liberaliĭ pâna maĭ erĭ la putere) strigă pe tóte tonurile că nu e *cestiune rurală* saŭ *agrară* în ţéră; că, prin urmare, nu pămênt ci libertate de muncă trebue ţĕranuluĭ! Conservatoriĭ nicĭ vorŭ s'audă de legea rurală; eĭ şi pe cea de la 1864 ar revoca o, dacă ar putea; eĭ, nu pămênt

ci cerbice de ascultare și supunere vorŭ sĕ dea țĕranuluĭ! Singurŭ ministerulŭ interimar, la putere astă-ḑĭ, prin o serie de legĭ (publicate prin *Monitorŭ*) pare că promite a da ceva țĕranilorŭ. Dar modulŭ cu care voesce a da, dupĕ ce că e urḑitŭ ca abia dupĕ 20 de anĭ sĕ se pótă esecuta, apoĭ nu eredŭ că sĕ convie din maĭ multe punte de vedere țĕranilorŭ.

Trebue dar ca, la desbaterea acestorŭ legĭ, deputatulŭ vostru sĕ aĭbă nu numaĭ dragoste pentru voĭ și pricepere, dar și greutate la cuvêntŭ, adecă omŭ cu trecutŭ onorabil și cu fapte cunoscute. Alt-felŭ legile ministeruluĭ, așa cum sunt propuse, dacă nu se vorŭ amenda cum se cuvine, nu vorŭ aduce nicĭ o îmbunătățire în sórta țĕranuluĭ.

De aceea, domnilorŭ delegațĭ, ca proprietarŭ interesându-mĕ sĕ vĕdŭ resolvită cestiunea acésta așa, în câtŭ țĕranulŭ sĕ întindă cu plăcere mâna la ómeniĭ cu haĭne albastre, — ca unul care de 40 de anĭ amŭ nutritŭ sentimente umane și fraterne pentru țĕranĭ, — ca județén care n'așĭ dori sĕ maĭ vĕdŭ rĕscóle ca cele de astă primăvară, — vĕ ḑic: când vețĭ merge la urnă, gândiți-vĕ cu inimă curată și senină la votulŭ ce voițĭ a da.

Dacă vețĭ crede că eŭ însușescŭ calitățile ce trebue sĕ aĭbă unŭ representantŭ alŭ țĕranuluĭ, voiŭ primi cu plăcere mandatulŭ vostru. De vețí dori unŭ altulŭ cu maĭ marĭ merite, vĕ ureḑŭ: **Noroc la nemerélă!**»

* * *

Alegerile s'aŭ făcutŭ cu pace bună. Administrațiunea locală ca tot-deauna a exercitat influența sa, pe sub mână, cu dibăcie, sub aparența celeĭ maĭ stricte legalitățĭ. Cu tóte aceste, județulŭ Ialomița, care se întrecea a da tot-deauna deputațĭ de culóre liberară, de astă dată a datŭ junimiștĭ și conservatorĭ, saŭ maĭ bine guvernamentalĭ. Rumórea publică afirma că treĭ patru persóne bogate aŭ făcutŭ o colectă de fondurĭ,

cu carĭ s'aŭ cumpĕratŭ voturile ómenilorŭ coruptibilĭ, întroduşĭ în listele electoralĭ, graţie legeĭ oportuniste făcută de ministerul din 1884, cu intenţiune de a se perpetua la putere. Opósiţiunea nedispunêndŭ de fondurĭ, nu putea combate cabalele guvernamentalilorŭ.

La colegiul III n'aŭ urmatŭ corupţiunĭ în modŭ brutalŭ, adecă cu plată tarifată, precum s'aŭ făcutŭ în alte rândurĭ; apoĭ era şi cam greŭ de a corumpe şépte sute de votanţĭ. Dar colegiulŭ acesta fiindŭ din natura luĭ conceputŭ — spre batjocora poporuluĭ românescŭ — a fi zestre guvernamentală, era fórte greŭ de luatŭ din mânele administraţiuniĭ. Candidatura fiindŭ promisă unuĭ fostŭ directorŭ alŭ ministeruluĭ de Culte (1), demisionatŭ numaĭ pentru acésta, şi acesta, ca Directorŭ alŭ *Românieĭ libere*, organ al partituluĭ de la putere, avêndŭ interesŭ a fi în Parlamentŭ, totŭ aparatulŭ administrativŭ s'a întrebuinţatŭ pentru susţinerea luĭ. Maĭ întâiŭ s'aŭ pregătitŭ învĕţătoriĭ şi preoţiĭ carĭ aŭ voturĭ directe: Revisorulŭ scolariŭ şi Protopopulŭ districtualŭ n'aŭ avutŭ de câtŭ şoptindŭ sĕ le spue că, de nu vorŭ alege pe candidatulŭ oficialŭ, acesta se va întórce la postulŭ ce ocupa şi va găsi acŭ pentru cojoculŭ lorŭ. Cu delegaţiĭ sătenilorŭ, apoĭ, a fostŭ şi maĭ uşorŭ de manevratŭ. Primariĭ (dupĕ ordine verbale de la subprefecturĭ) aŭ făcutŭ tóte chipurile sĕ alégă ómenĭ câtŭ se póte maĭ docilĭ şi fără sciinţă de carte; apoĭ aŭ venitŭ cu dênşiĭ în ajunulŭ alegeriĭ séra până la reşedinţa districtuluĭ, unde ĭ-aŭ consemnatŭ în hanurĭ saŭ cârciume (ce se putéŭ închide şi păzi) şi-ĭ ţinéŭ pe mâncare şi pe bĕutură (în socotéla domnuluĭ profesorŭ de morală filosofică) fără a putea comunica cu nimenĭ. Aceştĭ delegaţĭ, aduşĭ cu cheltuéla comuneĭ, escortaţĭ chiar de primarĭ, a doua ḑi la 9 ore eraŭ liberaţĭ şi aduşĭ, hrăniţĭ şi junimesce cinstiţĭ, la urnă, unde unŭ învĕţătorŭ saŭ unŭ preotŭ (din ceĭ maĭ bine catechisaţĭ) le punea în mână buletinele ce trebue sĕ depue.

Câţĭ va învĕţătorĭ şi delegaţĭ, putêndu-se strecura dintre strejile care-ĭ păzéŭ, veniră sĕ-mĭ spue că apelulŭ meŭ a fa-

(1) Dim. Aug. Laurianu profesorŭ de Filosofie.

natisatŭ pe maĭ mulţĭ carĭ ar fi decişĭ a vota pentru mine dar mult se temŭ de persecuţiunĭ; totŭ odată însĕ îmĭ spuseră că resultatulŭ pentru candidatulŭ ştăpâniriĭ este asiguratŭ. Acésta vĕḑêndŭ, amŭ mulţămitŭ aderenţilorŭ meĭ şi le-amŭ declaratŭ că, dacă lucrurile sunt aşa, maĭ bine preferŭ a face ca sĕ nu aĭbă supĕrare din causa mea. De aceea amŭ trimisŭ de mĭ-aŭ înapoiatŭ buletinele, retrăgêndu-mĭ canditatura.

Intorcêndu-mĕ la Bucurescĭ, m'amŭ cufundatŭ în lectura foilorŭ şi Revistelorŭ ce me aşteptaŭ. Aruncându-mĭ ochiĭ pe scórţa (coperta) *Convorbirilorŭ Literare*, amŭ remasŭ uímitŭ vĕḑêndŭ şi numele meŭ. Amŭ luatŭ îndată condeĭulŭ şi amŭ scrisŭ următórele rândurĭ Directoruluĭ acesteĭ publicaţiunĭ:

« Când v'amŭ oferitŭ, înainte de a eşi de sub tipariŭ, Suvenirile mele, amŭ creḑutŭ a vĕ servi, ḑându-vĕ materie pentru o recensiune bibliografică, precum adesea obişnuiţĭ a face pentru alte publicaţiunĭ în Revista ce dirigeţĭ.

Cu mirare însĕ amŭ vĕḑutŭ că, în numĕrulŭ de la 1 Oct. al Convorbirilorŭ Literare, a începutŭ a se reproduce *in extenso* unulŭ din episodele mele fără autorisaţiunea mea specială. Acéstă urmare îmĭ causéză douĕ neajunsurĭ, pe carĭ cu părere de rĕŭ mĕ vĕḑŭ nevoitŭ a vi le semnala.

Primulŭ, este materialŭ: căcĭ dacă tóte revistele periodice ar reproduce ast-felŭ fragmente din cartea mea, apoĭ ea, când se va pune în comerţŭ, n'ar maĭ avea căutare, căcĭ cuprinsul eĭ ar ajunge a fi cunoscutŭ publiculuĭ; şi nu pentru acésta amŭ ţinutŭ eŭ ḑece anĭ şi maĭ bine lucrările mele în cartóne, refusândŭ chiar remuneraţiunĭ considerabile ce mi se oferĭaŭ de la alte reviste, numaĭ pentru planulŭ de a le tipări pe tóte într'unŭ singuru volumu.

Alŭ douilea, este unu neajunsŭ moralŭ, nu maĭ puţinu gravŭ. Dupĕ urmarea acésta, publiculu (în mare parte) póte sĕ crédă că voĭŭ se mĕ strecorŭ către onórea de a mĕ numĕra între colaboratoriĭ organuluĭ ilustreĭ societăţĭ *Junimea*, pre când în realitate, maĭ alesu de când s'a constituitŭ în societatea politica, cu ea me aflu în cea maĭ perfectă răcélă şi indiferenţă. Pe langa acestea, publiculŭ, care adesea trage conclu

siunĭ ciudate și din nimicurĭ, vĕḑêndŭ scrierile mele reproduse cu ortografia *Convorbirilorŭ*, ar putea crede că așĭ fi capitulatŭ înaintea șcóleĭ fonetice inaugurată de ea, pentru care (precum vĕ este cunoscutŭ din discuțiunile nóstre de la Academie) nu amŭ de câtŭ prea puțină stimă și considerațiune; și, ca unulŭ care ațĭ sciutŭ acestea, mĕ mirŭ că nu mĭ ațĭ făcutŭ onórea măcar de a mĕ întreba dacă suferŭ sĕ mĕ vĕḑŭ tipăritŭ cu o altă ortografie, fără a-mĭ face sânge rĕŭ.

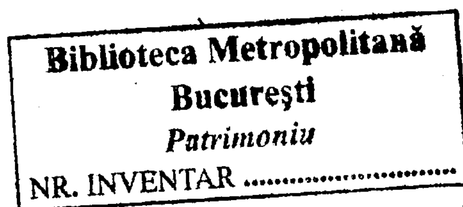
Pentru aceste neajunsurĭ, carĭ potŭ sĕ vĕ dea subiectŭ și pentru vre-o nouă comedie de Zefclemele, — și carĭ îmĭ place a crede că le-ațĭ comisŭ din distracțiune saŭ cu intențiune sinceră de a mĕ obliga, — nu voĭŭ alerga la tribunale spre a vĕ cere daune interese, ci mĕ voĭŭ mărgini a vĕ ruga ca sĕ încetațĭ cu publicarea urmăriĭ articoluluĭ meŭ. »

18 Octombre 1888.

* * *

Sanatate și vole buna, ĭubițĭ lectorĭ!

30 lei ✓